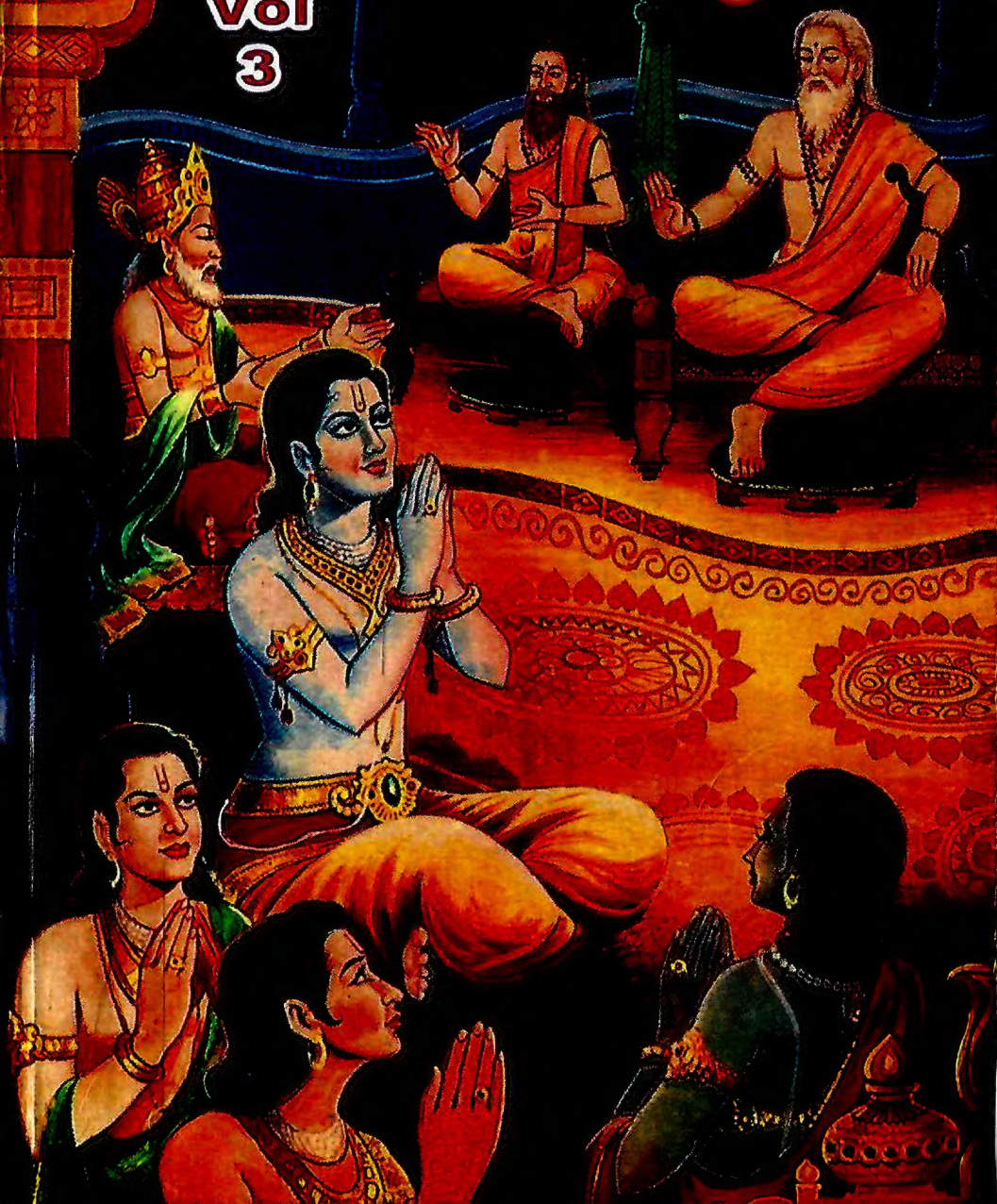

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

Vol
3

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

శ్రీ యోగీవాసిష్ఠము

ఓమ్

వాసిష్ట రామాయణము

అను

శ్రీయోగవాసిష్టము

(తాత్పర్యప్రకాశికయను ఆంధ్రానువాద సహితము)

మహర్షి వాల్మీకి ప్రణీతము

పూర్వార్థము - తృతీయ సంపుటము

అనువాదకులు :

శ్రీ పూర్ణానంద స్వాములవారు

ఆణిఆణిఆణిఆణి

సంపాదకులు - ప్రకాశకులు :

శ్రీ వ్యాసాశ్రమము

వ్యాసాశ్రమము పోస్టు, (మార్గము) ఏర్పేడు, చిత్తూరు జిల్లా. (ఆ.ప్ర.)

పిన్ : 517 621

ఫోన్ నెం. 08574 - 68528

2009

★

III

ప్రథమ ముద్రణ 1948 సం॥ము	1000	ప్రతులు
ద్వితీయ ముద్రణ 1969 సం॥ము	1000	ప్రతులు
తృతీయ ముద్రణ 1997 సం॥ము	2000	ప్రతులు
చతుర్థ ముద్రణ 2009 సం॥ము	1000	ప్రతులు

మొత్తము	5000	ప్రతులు

వెల: రూ.

సర్వాధికారములు ప్రకాశకులవి

ప్రకాశకులు :

శ్రీవ్యాసాశ్రమమువారు

ప్రతులకు :

మేనేజరు, శ్రీ వ్యాసాశ్రమము,

(వయా) ఏర్పేడు - 517 621, చిత్తూరు (జిల్లా)

అం.ప్ర. ఫోన్ నెం. 08578 - 287528

ముద్రణ :

శ్రీ పారాశర్య ప్రెస్ - శ్రీవ్యాసాశ్రమము

(వయా) ఏర్పేడు - 517 621, చిత్తూరు (జిల్లా)

అం.ప్ర. ఫోన్ నెం. 08578 - 287528

నివేదన

శ్రీవ్యాసాశ్రమం వారు ప్రకటించిన ఆధ్యాత్మిక గ్రంథాలు అంద్రదేశంలో విస్తృతప్రచారం పొందాయి. వాటిలో తలమానికంగా ఎన్నదగినది యోగవాసిష్ఠం. దీన్ని 'వాసిష్ఠ రామాయణం', 'వసిష్ఠగీత' అని కూడా వ్యవహరిస్తారు.

వాల్మీకి కృతిగా ప్రసిద్ధమైన ఈ గ్రంథంలో ముప్పది రెండువేల శ్లోకాలు ఉన్నాయి. వైరాగ్య - ముముక్షు - ఉత్పత్తి - స్థితి - ఉపశమ - నిర్వాణ ప్రకరణాలన్న పేరుతో ఆరు విభాగాలున్నాయి. అద్వైతవేదాంతం ఈ పుస్తకంలో అత్యద్భుతంగా ప్రతిపాదించబడింది. వసిష్ఠ మహర్షి శ్రీరామ చంద్రుణ్ణి ఉద్దేశించి చేసిన తత్వోపదేశమే ఇందలి విషయం.

“మహాగ్రంథాలలో ఒకటైన యోగవాసిష్ఠం నాదృష్టిలో ప్రపంచంలో వ్రాయబడిన గ్రంథాలన్నింటిలోనూ అత్యాశ్చర్యకరమైనది” (One of the greatest books, the most wonderful according to me ever written under the sun, is Yogavasistha.) అని శ్రీ స్వామి రామతీర్థులవారు ఈ గ్రంథాన్ని ప్రశంసించి వున్నారు.

దీన్ని మహర్షి సద్గురు శ్రీమలయాళస్వాములవారు సమగ్రంగా అంద్రతాత్పర్యంతో సహా నలుబదేండ్ల క్రితం ముద్రింపజేశారు. అంతకు ముందేవరూ దీన్ని తెలుగులో సంపూర్ణంగా ముద్రించలేదు. శ్రీ సద్గురు స్వాములవారి ప్రోత్సాహంతో శ్రీపూర్ణానందేశ్వర నామధేయ శ్రీనిర్వికల్పానంద స్వాములవారు ఈ గ్రంథానికి చెందిన పూర్వార్థాన్ని అనువదించారు. తరువాతి భాగాన్ని శ్రీ సద్గురు దేవుల ముఖ్య శిష్యులు శ్రీ విద్యా ప్రకాశానంద స్వాములవారు తెనిగించారు. 1936 లో ప్రారంభమైన దీని ముద్రణ 1954 లో పూర్తి అయింది. నాల్గువేల పుటలకు పైబడిన ఈ పుస్తకం మొదట నాలుగు సంపుటలుగా రాయల్ సైజులో ప్రచురింపబడింది.

జిజ్ఞాసువులైన పాఠకుల ప్రీతికి పాత్రమై మూడుసార్లు ముద్రితమయింది.

ఇటీవల చాలాకాలం నుండి దుర్లభంగా వుండిపోయిన ఈ గ్రంథరత్నం కావాలంటూ ఆశ్రమానికి పలువురు లేఖలు వ్రాసేవారు. భగవదనుగ్రహం వల్ల, గురుకరుణవల్ల ఈ మహాగ్రంథాన్ని ఇప్పుడు మళ్ళీ ప్రచురించే సదవకాశం లభించింది. పాఠకుల సౌకర్యాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని దీని నిప్పుడు డెమ్మీ 1/8 సైజులో ఎనిమిది సంపుటలుగా ప్రచురిస్తున్నాము.

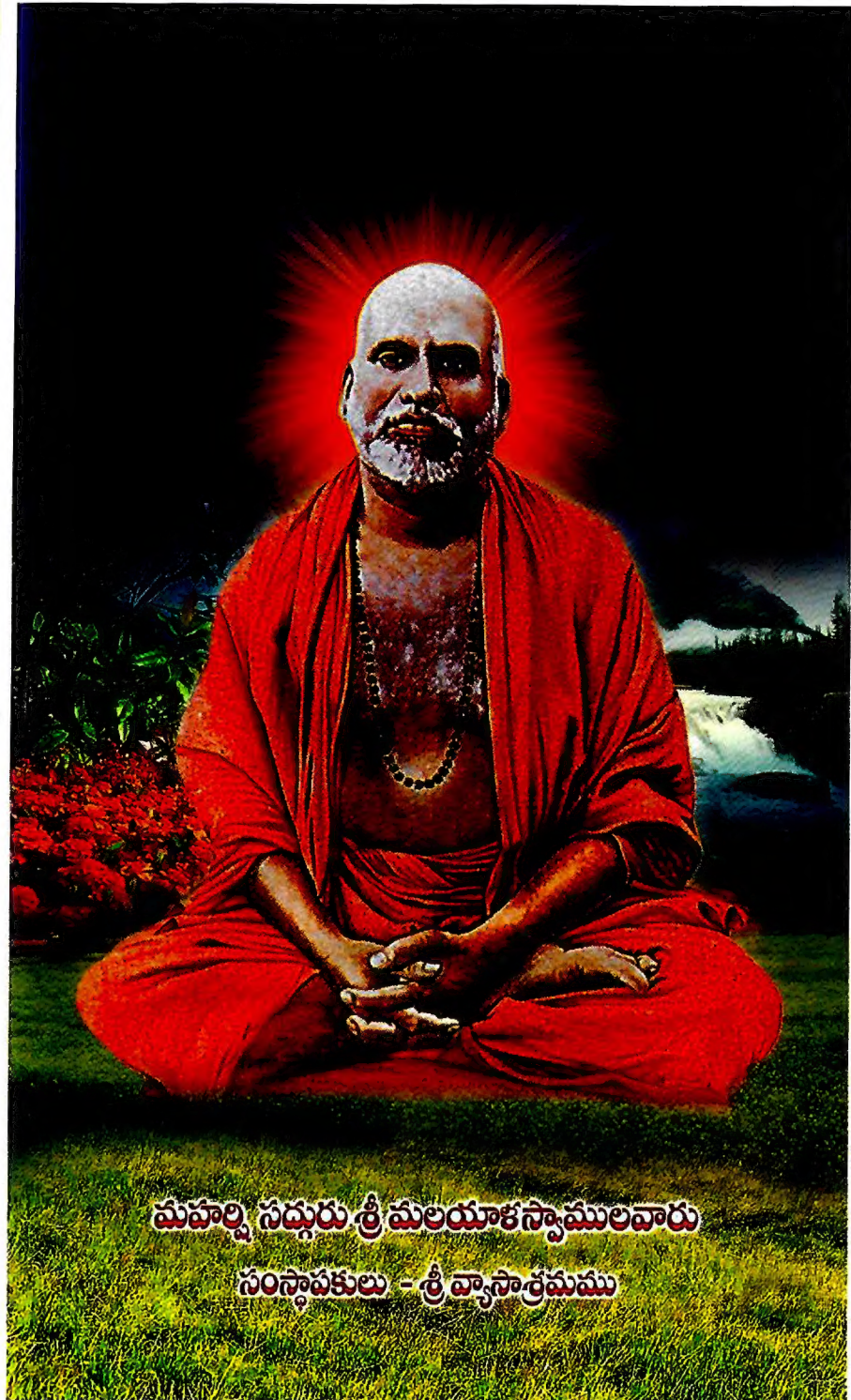
ఈ గ్రంథగౌరవాన్ని గుర్తించి తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారు దీని పునర్ముద్రణకు ఉదారంగా ఆర్థిక సహాయం అందించారు. ఇందుకు దేవస్థానం పాలకమండలికి ఎంతో కృతజ్ఞులము. ఈ విషయంలో సహకరించిన ఆశ్రమపూర్వ విద్యార్థి, తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం ధర్మప్రచార పరిషత్ కార్యదర్శి శ్రీ సముద్రాల లక్ష్మణయ్యగారిని అభినందిస్తున్నాము.

ఈ ఉద్గ్రంథం ఇంకా విస్తృత వ్యాప్తి చెంది పాఠకులకు ఆత్మానందాన్ని ప్రసాదించుగాక!

శ్రీ వ్యాసాశ్రమం

22-8-1997.

ప్రకాశకులు

మహర్షి సద్గురు శ్రీ మలయాళస్వామిలవారు

సంస్థాపకులు - శ్రీ వ్యాసాశ్రమము

టమ్.

శ్రీ యోగవాసిష్ఠము.

పూర్వార్థము - ద్వితీయసంపుటము.

విషయానుక్రమణిక.

సర్గ.	విషయము	పుట.	సర్గ.	విషయము.	పుట.
2	స్థితిబీజోపన్యాసము	1035	22	అనుత్తమపదవిక్రాంతివర్ణనము	1142
3	జగదానన్ద్యవర్ణనము	1039	23	శరీరవగరవిభూతియోగవర్ణనము	1148
4	స్థిత్యజుక్కురకల్పనము	1043	24	మనస్సత్ప్రతిపాదనము	1158
5	భార్గవోపాఖ్యానమున			దామవ్యాళకటోపాఖ్యానమున	
	భార్గవసలనము	1045	25	దామవ్యాళకటోత్పత్తి	
6	భార్గవమనోరాజ్యవర్ణనము	1048		వర్ణనము	1161
7	నవపంగమవర్ణనము	1052	26	దామవ్యాళకటోపాఖ్యానము	
8	శుక్రవివిధజన్మానుభవవర్ణనము	1058		వర్ణనము	1168
9	భార్గవ కలేవరవర్ణనము	1061	27	పితామహవాక్యము	1176
10	కాలవచనము	1063	28	దామవ్యాళకటోపునర్మూల	
11	సంసారప్రకృతివర్ణనము	1074		వర్ణనము	1182
12	సంసారోత్పత్తివిస్తారవర్ణనము	1086	29	అనురపరిభ్రంశవర్ణనము	1189
13	భృగునమాత్వాననము	1088	30	దామవ్యాళకటోజన్మాంతర	
14	భార్గవజన్మాంతరస్మరణ			చిత్రితవర్ణనము	1194
	వర్ణనము	1092	31	సదసన్నిరాకరణము	1198
15	భార్గవపరిదేవస్వప్నజేనోపదేశ		32	సదాచారనిరూపణము	1204
	కరణము	1099	33	అహంకారవిచారవర్ణనము	1212
16	శుక్రపునర్జీవనము	1106	34	దామవ్యాళకటోపాఖ్యాన	
17	మనోరాజ్యసమ్మేళనము	1110		సమాప్తి	1223
18	జీవనఖిలాకావతారవర్ణనము	1115	35	ఉపశమనవర్ణనము	1228
19	శాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తితురీయస్వరూప		36	చిదాదిత్యస్వరూపవర్ణనము	1238
	విచారము	1126	37	స్వరూపాపసావర్ణనము	1243
20	మనోరూపవర్ణనము	1131	38	ఖణ్డాబిసేషము వర్ణనము	1246
21	విజ్ఞానవాదము	1133	39	సర్వైకత్వప్రతిపాదనము	1252

సర్గ.	విషయము.	పుట.	సర్గ.	విషయము.	పుట.
40	జగత్తంతయు బ్రహ్మమే యని ప్రతిపాదించుట	1280	5	ప్రళయోపదేశము	1415
41	అవిద్యాకథనము	1285	6	ప్రళయోపదేశము	1428
42	జీవావతరణము	1371	7	అకాలఫలప్రాప్తివలె జ్ఞానఫలప్రాప్తి కమనూపనము	1428
43	జీవనిద్రయస్థానోపదేశము	1279	8	సిద్ధిగీత	1427
44	సంసారావతరణప్రతిపాదనోపదేశము	1286	9	జనకవిశరక్రమము	1430
45	యథార్థసార్యయోగోపదేశము	1293	10	జనకనిశ్చయము	1439
46	జీవన్ముక్తినిరర్థమైనదనము	1301	11	చిత్తానుశాసనము	1443
47	జగద్వాసనిర్ణయయోగోపదేశము	1303	12	ప్రజ్ఞానూహిత్యము	1448
48	దాశూర్యోపాఖ్యానమున దాశూరవర్ణనానందనము	1319	13	మనోవినివారణము	1451
49	దాశూరకడంబనందనము	1325	14	స్వచిత్తనిరూపణము	1458
50	దాశూరదిగ్విజయము	1329	15	తృప్తానందనము	1476
51	దాశూరమతానుబోధనము	1331	16	తృప్తాదికత్వానందనము	1480
52	భోతవిభవనందనము	1336	17	తృప్తానిచ్చేహోపదేశము	1494
53	సంసారవగరవికల్పయోగ విచారము	1340	18	జీవన్ముక్తివర్ణనము	1489
54	సంకల్పచిత్తానందనము	1347	19	పావనబోధనము	1498
55	వసిష్ఠజాతూరమేళనము	1354	20	పావనబోధనము	1503
56	కర్మకర్తవ్యవిచారయోగోపదేశకరణము	1359			
57	పూర్వాశయస్వరూపవర్ణనము	1367			
58	కచగాథ	1376			
59	కమలజవ్వనచోరవర్ణనము	1378			
60	విచారపురషనిర్ణయప్రసంగోపదేశ జీవావతారము	1386			
61	జననమరణనిత్యవర్ణనము	1389			
62	స్థితిప్రకరణసమాప్తి	1392			
5. ఉపశమప్రకరణము.					
1	అస్మికవర్ణనము	1398			
2	ఉపదేశానువర్ణనము	1401			
3	సభాసంసానవర్ణనము	1407			
4	రామప్రకృత్యవర్ణనము	1411			

ఓమ్.

వాసిష్ఠ మహారామాయణమ్.

స్థితి ప్రకరణము.

ప్రథమః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

అథోత్పత్తిప్రకరణా దనంతరమిదం శృణు

స్థితిప్రకరణం రామ జ్ఞాతం నిర్వాణకారి యత్.

1

శ్రీ వసిష్ఠః— ఓ రామా! ఉత్పత్తిప్రకరణమైన వెనుక యిక నీవు స్థితిప్రకరణమును గూర్చి వినుము. ఇద్దానినెఱింగిన తర్వాత మోక్షము చేపూరును.

ఏవం తావదిదం విద్ధి దృశ్యం జగదితి స్థితమ్

అహం చేత్యాద్యనాకారం భ్రాంతి మాత్రమనన్మయమ్.

2

ఇంతదనుక యుత్పత్తిప్రకరణమున చెప్పబడిన యుక్తిన్యాయములచే, 'అహం' ప్రత్యయ విషయాదులతోగూడిన యీ దృశ్య జగత్తంతయును, ఆకారరహితమును, కూన్యమును, భ్రాంతి మాత్రమును, అనన్మయమునైన యున్నదని నీ వెఱుంగుము.

అకర్తృకమరంగం చ గగనే చిత్రముతితమ్

అద్రష్టృకం చానుభవ మనిద్రం స్వప్న దర్శనమ్.

3

ఓ రామా! విలక్షణముగు యీ బ్రహ్మిత్రము కర్తృరహితమై, అనగా హేతు, కరణ యుభకరణ సంపన్నుడగు చిత్రకారుడుగాని, రంగు గానిలేకయే, ద్రష్టృరహితమును, నిద్రావర్జితమును అనుభవరూపమును నగు స్వప్నమువలె యాకాశమున నుదయించుచున్నది.

భవిష్యత్పురనిర్మాణం చిత్తసంస్థమివోదితమ్

మర్కటానలతాపాంతమనదేవార్థసాధకమ్.

4

ఇయ్యది భవిష్యన్నగరనిర్మాణరూపమున చిత్తమందానిర్భావము పొందినట్లున్నదై, వానర మూచే కల్పితమగు గురిగింజలయొక్కయు కైరికధాకుళులయొక్కయు సంచయమును అగ్ని తపతే నను, అర్థసాధక మగుచున్నది.

† గురిగింజలు, కైరికధాకుళులు మున్నగు యెఱ్ఱని పక్షాధిములను అగ్నియని దలంచి వానర ములు వానిచే కీతనివారణ మొనర్చునజూచుట వితివ్యాప్తమాణము తే ప్రసిద్ధ మెయున్నది.

బ్రహ్మణ్యసన్మదన్యాభిమంబ్యావర్తవదాస్థితమ్
సద్రూపమపి నిఃశూన్యం తేజఃసారమివాంబరే.

5

బ్రహ్మముకంటె యభిన్నమైనను భిన్నముగ గన్పించుచున్నదియు, కనుకనే జలమందావర్తమువలె నున్నదియునగు యీ జగచ్చిత్రము సద్రూపముగ పరమాత్మయే యగుచు, ఆకాశమందు మార్మప్రకాశమువలె సర్వథా శూన్యరూపమై యున్నది.

రత్నాభాపుంజమివ భేద్యశ్యమానమభిత్తిమత్
గంధర్వాణాం పురమివ నృశ్యం నిత్యమభిత్తిమత్.

6

మఱియు రత్నముల కిరణసమాహమువలెను, నిరాధారముగ గంధర్వ నగరమువలెను యీ దృశ్యమాకాశమున యెల్లప్పుడును దృశ్యమాన మగుచున్నది.

మృగత్వస్థాంబ్యావాసత్యం సత్యవత్ప్రత్యయప్రదమ్
సంకల్పపురవత్స్వేద మనుభూతమనన్మయమ్.

7

ఇయ్యది మృగత్వస్థాజలమువలె అనశ్యమైనను సత్యముగ దోచుచు విశ్వసనీయమైయున్నది. సంకల్పనగరమువలె సతివికాలమైనను అసద్రూపమే యగుచున్నది.

కథార్థప్రతిభానాత్మ స క్వచిత్స్థితమస్థితమ్
నిఃసారమవ్యతీవాంతఃసారం స్వప్నాచలోపమమ్.

8

మఱియు నీ జగత్తు కవులయొక్క కల్పిత కథయందలి నగర పర్వతాదుల రచనవలెనుండి, కల్పనామాత్ర స్వరూపముగలదై ఏ కాలమందును లేనిదగుటచే నసద్రూపముగను, సారంహితమైనను, స్వప్న స్వపర్వతమువలె సతి దృఢముగనున్నది.

భూతాకాశమివాకార భాసురం శూన్యమాత్రకమ్
శరద్రభమివాగ్రస్థమలమక్షయమక్షతమ్.

9

శూన్యమాత్రమైనను, క్రిందిమఖముగల యంద్రనీలమణివంటి యాకృతిగల భూతాకాశరూపమున వెలుగునదియు, శరత్కాల మేఘమువలె పైనున్న మార్మరశ్మిని నివారించుటయందు నిమగ్నమును, జ్ఞానాభావముచే నిరంతర మక్షయముగ నుండునదియు నగుచున్నది.

వర్ణో వ్యోమమలన్యేవ దృశ్యమానమవస్తుకమ్
స్వప్నాంగనారతాకార మర్థనిష్ఠమనర్థకమ్.

10

మఱియు నీ జగత్తు ఆకాశమందలి నీలత్వమువలె లేనిదై నను పరిదృశ్యమగునదియు, స్వప్నావలె నిరర్థకమైనను రతిరూపక్రియాకారకమునై యున్నది.

చిత్రోద్యానమివోత్పల్లమరసం పరసాకృతి
ప్రకాశమపి నిస్తేజశ్చిత్రాణానలవత్స్థితమ్.

11

చిత్రమందలి వసనాటికవలె రసహీనమైనను, రసవంతముగను, వికసితముగను నున్నదై, ప్రకాశరూపమైనను చిత్రమందలి ప్రకాశమువలె ప్రకాశమైయున్నది.

అనుభూతం మనోరాజ్య మివానత్యమవాస్తవమ్
చిత్రపద్మాకర ఇవ సారసాగంధ్యవర్జితమ్.

12

అనుభూతముగ మనోరాజ్యమువలె అనత్యమును, అవస్తువునైన, చిత్రమందలి కమలమువలె సారసాగంధ్యవర్జితమై యున్నది.

శూన్యే ప్రకచితం నానావర్ణమాకారితాత్మకమ్
అపిండగ్రహమాశూన్య మింద్రచాపమివోత్థితమ్.

13

కల్పనామయమైయుండి శూన్యమందు వికసితమై పలువిధవర్ణములతో నొప్పుచు, మూర్తివంతముగ యాకృతిలేనిదై, ఇంద్రధనుస్సువలె మిథ్యారూపమున యీ జగచ్చిత్రము వ్యక్తముగ నున్నది.

పరామర్శేన శువ్యద్భిర్భూతపేలవపల్లవైః
కృతం జడమసారాత్మ కదలీస్తంభభాసురమ్.

14

పరమాత్మ విచారముచే నీ జగచ్చిత్రము కంపితమును, కుష్మించుచున్న భూతములను గోమల పల్లవములచే జడభూతమునగు కదలీస్తంభభాసిండును.

స్ఫురితేక్షణదృష్టాంధకారచక్రకవర్తనమ్
అత్యంతమభవప్రదూప మపి ప్రత్యక్షవత్స్థితమ్.

15

ఈ జగత్తు 'స్ఫురితేక్షణ' (నేతజ్యోతి సహోధించునది) యను నేతతోగము గలవానివలె అంధకారమున పరివ్రమించునదియు, అత్యంతానంభవమైనను ప్రత్యక్షముగ తోచుచున్నదియునై యున్నది.

వార్ష్యద్భుదమివాభోగి శూన్యమంతఃస్ఫురద్యపుః
రసాత్మకం చాప్యరస మవిచ్ఛిన్నక్షయోదయమ్.

16

ఈ జగచ్చిత్రము జలమందలి బుద్బుదమువలె కల్పితాకారము గలదియు, అంతఃకరణ శూన్యమైనదైనను ప్రకాశవంతముగ శరీరముగల్గి యున్నదియు, తత్త్వవిచారములేమి మనోహరముగ గన్పట్టుచు పరిణామమున కట్టుపడమైనదియు, నిరంతరము జననమరణ సంయమమునై యున్నది.

నీహార ఇవ విస్తారి గృహీతం సన్నకించన
జడశూన్యావృదం శూన్యం కేమాంచిచ్ఛగమాణవత్.

17

నీహారమువలె విస్తరించునదైనను యీ జగచ్చిత్రము గ్రహించిన నేమియు లేకయేయున్నది. సాంఖ్యులమతమున నిఃకేవలము జడాత్మకమును, వేదాంతులమతమున అవిద్యారూపమును, మార్మమికుల మతమున శూన్యమాత్రమును క్షణికమును నగుటచే కాలకృత పరమాణువులచే రచితమును, యోగాచార్యుల మతమున దేశకాలిక పరమాణువులచే నిర్మితమును, కణాదగౌతముల మతమున అణుకణము (అనేకాంతము) గల్గి యున్నదియు పరమాణువులచే రచితమునై యున్నది.

కించిద్భూతమయోఽస్మీతి స్థితం శూన్యమభూతకమ్
గృహ్యమాభోఽవ్యసద్రూపా నిశాచర ఇవాస్థితమ్.

18

ఇట్లు బాహ్యజగత్తునుగూర్చి వచించిన త్రాసము ఆధ్యాత్మిక ప్రపంచమునగూడ వర్తించును. ఎట్లన, "నేను పంచభూత మయ్యడ"నను అనుభవము జీవునకు ప్రత్యక్షముగ నున్నను, యథార్థము. జీవుడు భౌతికధర్మరహితుడును, నిరాకారుడు మాత్రమేయగును. వాని రూపము నికాచరునివలె యావిర్భవించుచు, గ్రహించిన అసత్యమునున్నది.

శ్రీ రామ ఉవాచ :—

మహాశయో దృశ్య మాస్తే బీజ ఇవాంకురః

వరే భూయ ఉదేత్యేత త్తత ఏవేతి కిం వద.

19

శ్రీ రామడు:— ఓ మునీంద్రా! బీజమందంకురమువలె మహాశయమున నీ దృశ్య జగత్తంతయు పరమాత్మయందున్నదై మరల సృష్టికాలమున యద్దానినుండి యుత్పన్న మగుచుండునను విషయమును "ఉదేవసోమ్యేదస్యగ ఆసీత్" — అనగా నీ జగత్తు ప్రభువున నత్సర్వరూపమున పరమాత్మయందే యుండెను — ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములును, వాని వ్యాఖ్యలొనర్చిన వ్యాస కవీలాదులును తెలిపియున్నారు. ఇయ్యదిట్లు సంగతమగునో దయచేసి తెలియజేయుడు.

ఏవం బోధాః కిమజ్ఞాః స్యురుత జ్ఞా ఇతి చ స్ఫుటమ్

యథావద్భగవన్నాహి సర్వసంశయశాంతయే.

20

మఱియు మహాశయమున యీ జగత్తు స్వసత్తతో గూడినదై తన కారణమున లయించి యుండునను జ్ఞానముగలవారు జ్ఞానులా? అజ్ఞానులా? దయచేసి యవివేచయమున సర్వసంశయ నివారణార్థము యథారీతి విస్తృతముగ దెలియజేయుడు.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:—

ఇదం బీజేంకుర ఇవ దృశ్యమాస్తే మహాశయే

బ్రూతే య ఏవమజ్ఞత్వ మేత త్తస్యాస్తి శై శవమ్.

21

శ్రీ వసిష్ఠడు:— ఓ రామా! మహాశయముందీ జగత్తు, స్వసత్తతోగూడి పరమాత్మ యందు బీజమందంకురము వందమున నుండునని వచించుట జ్ఞాత్వమే యగును.

శృణ్వేతత్త్రిమసంబంధం కథమేతదవాస్తవమ్

వివరీతో బోధ ఏవ వక్తుః శ్రోతుశ్చ మోహకృత్.

22

ఓ రామా! ఈ చెప్పబోవు యుక్తిని వినుము — ఉత్పత్తికి పూర్వము కారణమున కార్య ముండునని వచించువారిని, అట్టికార్యము కారణమందు సత్తా సామాన్యరూపముననుండునా, బీజాది సత్తారూపమున నుండునా, లేక అంకురాది సత్తారూపమున నుండునా యని ప్రశ్నింపవలెను. ప్రభువు పక్షమున, సామాన్యసత్త సర్వవస్తువులందును గలదుగాన, ఉత్పన్నమగు అంకురాదులతో సంబంధ మున్నవస్తువులకును గలుగవలసి యుండును. కాన త్రేత్రమున నాటబడిన బీజమందు గానబడు యంకు రత్వము, నాటబడిన బీజమునందును లేక శిలాఖండముననుగూడ గాట్టించవలసి యున్నదిగాదా? ఇక రెండవ పక్షమున, బీజమున అంకురముతోగల సంబంధమునందును ఘటపటాది వస్తువులతోగల సంబంధమునందును భిలక్షణత్వమేమియును లేదు. అట్లైన బీజమందంకుర మెట్లు గలదో, అట్లే జగత్తం

తయుగూడ నుండవలసినప్పును. కాన అంకురముగు బీజమందలి యంకురత్వము సత్వమును, ఘటపటాదు లగుత్వములును యెట్లుగను? ఇక తృతీయపక్షమునను, అంకుర మందలి సత్తకు అంకురముతోమాత్రము యే సంబంధముగలదో, అట్టి సంబంధమే ఘటపటాదులతోటియు గలదు. ఈ రెంటికిని విలక్షణత్వ మేమియునులేదు. కాన సర్వత్ర యంకురప్రసక్తిగలుగును. ఇట్లుపత్తియైన బీజాదులందు అంకురాదులు వాస్తవములును, అన్యత్ర వాస్తవముగాకయు యెట్లుండును? అందుచే, సామాన్యసత్తచే అసామాన్యమగు అంకురాదులు కలుగుట, అంకురాదులు బీజ సత్తారూపమున నుండుట, లేక అంకురాది సత్తారూపమున నుండుట — యను నీ మూడు పక్షములును అసంగతములే యగును. కాన, కార్యము స్వసత్తారూప మున కారణమందుండునను యీ బోధ సత్యమైనది గాదు, వివరీతమైనదేయగును. ఇయ్యది వక్తకును, శ్రోతకునుగూడ మోహము గల్గించునదై యున్నది.

బీజే కిలాంకుర ఇవ జగదాస్త ఇతిహయా

బుద్ధిః సా సత్ప్రీలాసార్థం మూఢా శృణు కథం కిల.

23

బీజమందంకురమువలె ఈ జగత్తు ప్రళయమున సత్స్వరూపమగు పరమాత్మయందుండు ననుట దారాంతిక వైషమ్యకారణమున సరికానేరదు. ఇట్టి దృష్టాంతము నాశ్రయించిన బుద్ధి యెట్లు నిశ్చయముగ భ్రాంతిరూపమైనదో వినుము.

బీజం భవేత్స్వయం దృశ్యం చిత్తాద్వింద్రియగోచరమ్

యవధానాదిధాన్యాని యుక్తిః పత్రాంకురోద్భవః.

24

పాట్టుతోగూడిన యవాదిధాన్యములయొక్క బీజములు యింద్రియగోచరములయొప్పుని గాన వానియందంకురపత్రాదుల యుత్పత్తి సంభవము గావచ్చును.

మనః వశ్యేంద్రియాతీతం యత్స్యోదతితరామణ

బీజం తద్భవితం శక్తం స్వయంభూర్జగతాం కథమ్.

25

కాని మనస్సునకును, ఇంద్రియములకునుగూడ నతితమును, అతిమాత్మమును, స్వయం భువును నగు పరమాత్మ బ్రహ్మాండములన్నింటియొక్క బీజమెట్లుగను?

అకాశాదపి సూక్ష్మస్య పరస్య పరమాత్మనః

సర్వాభ్యానుపలంభస్య కీదృశీ బీజతా కథమ్.

26

అకాశముకంటె సూక్ష్మమును, వాక్కులన్నింటి కతీతమును, నామరహితమును నగు పరమాత్మకు బీజత్వమెట్లు సంభవించును?

తత్సూక్ష్మమనదాభాన మనదేవ హ్యతాదృశమ్

కీదృశీ బీజతా తత్ర బీజాభావే కుతోంకురః.

27

నదా యోరనమై, సత్స్వరూపమై యుండునామను, అతి సూక్ష్మమగుటచే అజ్ఞానుల దృష్టియందనశ్చల్యమగునగు పరమాత్మకు బీజత్వమెట్లుండగలదు? బీజత్వమే లేనిచో నిక అంకుర మెవరు?

గగనాంగాదపి స్యచ్ఛే శూన్యే తత్ర పరేవదే

కథం సంధి జగన్మేరు సముద్రగగనాదయః.

28

అకాశమువలె నిర్మలమును, అజ్ఞానులదృష్టియందు కూన్యమువంటిదియు నగు ఆ పరమమన
మున జగత్తుగాని, తదంతర్గతమగు నుమేరు, సముద్ర, అకాశాదులుగాని యెట్లుండగలవు?

న కించిద్యత్కథం కించిత్రతాస్తే వస్తువస్తుని

అస్తి చేత్రత్కథం తత్ర విద్యమానం న దృశ్యతే.

29

దృశ్యమానమును అవయవమేదియు లేని యా పరమవస్తువునందు బ్రహ్మాండమును వస్తు
చెట్లుండగలదు? ఉండునో, అట్లున్నవిధమున యేల గన్పించుటలేదు?

న కించిదాత్మనా కించి త్కథమేతి కుతోఽథవా

కూన్యరూపాద్భూతాకాశాజ్ఞాతోఽదిః క్వ కుతః కదా.

30

రూపమేలేని వస్తువునం దేవదార్థమైనను యెట్లునుండి వచ్చును? కూన్యమును ఖటా
కాశమునుండి పర్వత మెవట యెట్లు యెఘడుత్పన్నమైనది?

ప్రతిపక్షే కథం కించి దాస్తే ఛాయాతపే యథా

కథమాస్తే తమో భానా కథమాస్తే హిమోఽనలే.

31

జడసత్త చిత్ సత్తకంఠే విరుద్ధగుణము గలదిగుటచే, అయ్యది లేకమైనను ఆత్మచైతన్య
మున నుండజాలదు. ఆతపమున ఛాయ యెట్లుండును? నూర్యునియం దంధకారముగాని, అగ్ని
యందు మంచుగాని యెట్లుండగలదు?

మేరురాస్తే కథమనో కుతః కించిదనాకృతౌ

తదతద్రూపయోరై క్యం క్వ ఛాయాతపయోరివ.

32

అకారరహితమును పరమాత్మయందు మేరుపర్వత మెట్లుండగలదు? బ్రహ్మమున జగత్తు
భేదరూపమునగాక యేకత్వరూపమున నున్నదని వచించిన, నదియును గాదు. ఛాయాతపములవలె,
చిత్స్వరూపమును ఆత్మయొక్కయు జడరూపమును జగత్తుయొక్కయు ఏకత్వమెట్లు ఖటిల్లు?

సాకారవటధానాదావంకురాః సంతి యుక్తిమత్

నాకారే తన్మహాకారం జగదస్తీత్యయుక్తికమ్.

33

అకారముగల పటబీజాదులందంకురములు గలవనుట యుక్తియుక్తమేగాని, నిరాకారమును
పరమాత్మయందు, అకాలాకారముగల యా జగత్తు గలదనుట యనంగతముగను.

దేశాంతరే యచ్చ సరాంతరే చ బుద్ధ్యాదిసర్వేంద్రియశక్తిదృశ్యమ్

నాస్త్యేవ తత్రద్విబుద్ధిబోధే న కించిత్త్యేవ తదుచ్యతే చ.

34

ప్రళయమున స్వసత్తారూపమున జగత్తుండునను సాంఖ్యులచే కల్పితమును సిద్ధాంతము
లౌకిక ప్రమాణమునుబట్టి నిశ్చితమైనదా లేక, 'ఏదేవ సౌమ్యేదమగ్ర అసీత్' ఇత్యాదిశ్రుతివాక్యముల
బట్టి నిశ్చితమైనదా యనిన, 'రెండు విధములనున్నాడు. ఏలయనిన బుద్ధ్యాది సమస్తేంద్రియముల శక్తిచే
దృశ్యమును, అనగా అనుభవయోగ్యమును ఖటపటాది పదార్థములు అన్యదేశకాలములందుండునని
యగునో, నయ్యవి ప్రత్యక్ష, అనుమానాది బుద్ధివృత్తులచే బోధితములు కానేరవు. అనగా దృశ్యా

దర్శనముచే నా పదార్థములసత్తుల్యములే యగును. ఇట్లని లౌకిక ప్రమాణకలరగు జనులు వచించు
చుండుదు.

కార్యస్య తత్కారణతాం ప్రయతం వక్తీతి యస్తస్య విమూఢబోధః

కైర్నామ తత్కార్యముదేతి తస్మా త్స్వైకారణాద్యైః సహకారియావై. 35

ఇక, 'రెండవపక్షమున, 'ఏదేవ సౌమ్యేదమగ్ర అసీత్' ఇత్యాది శ్రుతులచే కార్యకారణ
ములను 'రెండు సత్తలెన్నటికిని సిద్ధింపజాలవు. 'ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ' ('కేవలమద్వితీయమును
(బ్రహ్మ మొక్కటి మాత్రముగలదు) ఇత్యాది శ్రుతులును, 'వైవర్ధిన 'ఏదేవ సౌమ్యేదమగ్ర అసీత్'
మున్నగు శ్రుతులును యొకే ఆర్థమును బోధించుచున్నవి. కార్యము సత్యమనియు అట్టి కార్య
సత్యమే కారణత్వము పొందెనని పై శ్రుతి వచించుచున్నదా, కారణమే సత్యమనియు, ఆ కారణ
సత్యమే కార్యమున యారోపింపబడినదని గాని లేక సత్స్వరూపమును పరమాత్మయే సత్యమనియు,
అద్దాని సత్తయే కార్యకారణములం దారోపింపబడినదనిగాని వచించుచున్నదా యనువిషయము
ప్రస్తుతము విచారణీయమై యున్నది. ఈ మూఁటిలో సాంఖ్యులబోధము మొదటిదాని ననుసరించియే
యున్నది. వారి యీ బోధ ప్రాంతియుక్తమే అయియున్నది. ఏలయన, 'వాచారంభణం వికారో
నానుభవయో' మృత్తికాదులచే గల్గిన కార్యరూపములగు ఖటపటాదులు 'కేవలము వాక్కునకు
విషయములు మాత్రమే యగును ఇత్యాది శ్రుతులచే కార్యమయొక్క మిథ్యాత్వము నూచించ
బడినది. దీనిచే కారణమున్న మిథ్యయగును. కారణమయొక్క మిథ్యాత్వముచే వారి సిద్ధాంత
మునకే ముప్పు గల్గుచున్నది. కారణము మిథ్యయనిన నిక యే సహకారి కారణములచే కార్య
ముఁగన్నమగును? కాన కారణమే యంత్యమైననో నిక కార్యమెన్నటికి నుత్పన్నము కాజాలదు.
కాన, 'రెండవపక్షము (సత్యమును కారణము కార్యరూపత్వమును పొందుటయు)న్నా సత్యము కాదు.
ఏలయన కార్యమున నిరూపించినది కారణముగాన, కార్యమంత్యమైననో కారణమున్నది. ఏ
బడె ఒకుండును. కాన తృతీయపక్షము (సద్విస్తువునందు కార్యకారణత్వము లారోపింపబడుట)
శ్రుతి సమ్మతమగును.

దుర్బుద్ధిభిః కారణకార్యభావం సంకల్పితం దూరతే వ్యవదన్య

తదేవ తత్సత్యమనాదిమధ్యం జగత్తదేర్థిత్వమిత్యవేషా.

36

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

జన్యజనినిరాకరణం నామ ప్రథమః

సర్గః 11

కాన నో రామా! దుర్బుద్ధులచే కల్పింపబడిన కార్యకారణ, ఉపాధాన ఉపాదేయ
భావముల మిథ్యాత్వమెరింగి వానిని దూరముగ తొలగించినైచి, 'కేవలమనట్టి అదిమధ్యాస్తరసీత
మును సత్స్వరూపమునగునగు పరబ్రహ్మమే జగద్రూపమున నున్నదని తెలిసికొనుము.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

జన్యజనినిరాకరణమును ప్రథమ

సర్గము 11

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ :—

అథైతదభ్యుపగమే వచ్చివేద్యవిదాంవర
నమస్తకలనాతీతో మహాచిద్వ్యోమ్నినిర్మలే.
జగదాద్యంకురస్తత్ర యద్యస్తి తదసాతదా
కై రివోదేతికథయ కారణైఃసహకారిభిః.

1

2

శ్రీవసిష్ఠః :—వేద్యవస్తువు నెఱుంగువానిలో శ్రేష్ఠుడగు నోరామా ! ఇక ప్రలయమున ఈశ్వరునికంటె వస్యముగ జగత్సత్తగలదనుట దోషయుక్తమని నిరూపించుచున్నాను వినుము జగత్తులేనిచో సృష్టియు నుండనేరదు. ఏలన ఉత్పత్తికియ కర్తవేతనే సాధ్యమైనదగును. సమాప్తమగు బ్రహ్మమే కర్తయైనచో, అదిజే ఉత్పన్నమగువాడును నగును. అట్టి యుత్పద్యమానమగు బ్రహ్మమున కన్యముగ మఱియొక కర్తలేడు. కాని కూటస్థ బ్రహ్మమునకుత్పత్తి యనునది సంభవింప నేరదు గాన, ఉత్పత్త్యాదులు సిద్ధించునిమిత్తము మహాప్రళయమున జగత్తునకు సత్త యంగీకరింపవలసి యున్నది. అట్లైన, కల్పనారహితమగు నిర్మల చిదాకాశమున కర్తమగుర్చిన కల్పనయొనర్చుచో, ఏ సహకారికారణముల (కరణ, ఉపకరణ, అధికరణాదుల) చే నీ కర్తృత్వము సిద్ధించును? సహకారికారణములులేకయే కేవలము కర్తామాత్రమున యుత్పత్తి క్రియ సంభవింపనేరదు.

సహకారికారణానామ భావేత్వంకురోత్పత్తిః

వన్యకన్యేవదృష్టేహ నకదాచన కేనచిత్.

3

సహకారికారణములు లేకయే గల్గు అంకురోత్పత్తి, వంధ్యకు జనించిన కన్యవంటిదే యగును. అట్టిదాని నెన్నడును యెవడును గాంచియుండలేదు.

సహకారికారణానామ భావేయద్యవోదితమ్

మూలకారణమేవాంగ తత్త్వభావస్థితింగతమ్.

4

కాన సహకారికారణములు లేకయే యుత్పన్నమగునది రజ్జువునందలి సర్పమువలె నుండును. అనగా మూలకారణమే జగద్రూపమున నున్నదగును.

సర్గాదాసర్గరూపేణ బ్రహ్మైవాత్మనిత్యతతి

యథాస్థితిమనాకారం క్వజన్యజనకక్రమః.

5

సృష్ట్యాదియందు (జగత్తుల) సృష్టిరూపమున బ్రహ్మమే తనయందు తాను స్థితిబొంది యున్నది. ఆ పరబ్రహ్మము ఆకారరహితమై తన స్వరూపమున యెప్పుటి యట్లే నెలకొనియున్నది, అట్టిచోనందు జన్యజనక భావమెచట ?

అథవృథ్యాదయోన్యేవా కేచిదత్రోపకుర్వతే

సహకారికారణత్వం తత్పూర్వంచాత్రదూషణమ్.

6

ప్రలయమందు జగత్సత్త సంగీకరించుటచే, జగదంతర్గతమగు వృథ్యాదుల యుత్పత్తిచే

సహకారికారణములు సిద్ధించుననిన, సహకారికారణములేక యుత్పత్తియే సిద్ధింపనేరదు గాన యిందనోన్యన్యాయదోషము గలదు.

తస్మాత్ప్రదేజగచ్ఛాంత మాస్తేతత్సహకారిభిః

చిత్రాత్ప్రసరతీత్యుక్తి ర్బాలస్యనవిపశ్యితః.

7

ప్రళయమందు ప్రకృతిసహితమగు పరమాత్మయందు సహకారికారణసహితమగు జగత్తు తిరోహితమై (దాగుకొని) యుండునని వచించుట బాలునియొక్క వచనమేయగును గాని బుద్ధి మంతు లట్లెన్నటికిని వచింపదు.

తస్మాద్రామజగన్నాసీ న్నచాస్తి నభవిష్యతి

చేతనాకాశమేవాశు కచతీర్థమివాత్మని.

8

కాన నీజగత్తు సర్వరూపముగల్గి యుండియుండలేదు, యుండుటలేదు, యుండబోదు. శుద్ధమగు చిదాకాశమే శీఘ్రముగ తనయందీ జగద్రూపమున వికసించుచున్నది.

అత్యంతాభావవస్య జగతోవిద్యతేయదా

తదాబ్రహ్మేదమఖిల మితితద్రామనాన్యథా.

9

ఓరామా ! ఎప్పుడీ జగత్తుయొక్క అత్యంతాభావము సిద్ధించుచున్నదో, అప్పుడిదంతయును బ్రహ్మమే యగునుగాని అన్యముగాదు.

పూర్వంప్రధ్వంసనానోన్యన్య భావైర్వదుపశామ్యతి

నశామ్య త్యేవతచ్చిత్తే శామ్య త్యేవతదృశ్యతే.

10

పూర్వజగత్సంబంధములగు ఘటపటాదులు ముద్గరాలు ప్రహారాలులే అనోన్యన్య భావమునుపొంది శాంతించుచున్నవి. అనగా, అపదార్థములు యిప్పుడు పూర్వరూపమున లేకయు నేత్రాదులకు గోచరింపకయు నుండునేగాని, చిత్తమునుండి నివృత్తిని బొందకయున్నవి.

అత్యంతాభావవస్య భావైర్వదుపశామ్యతి

నశామ్య త్యేవతచ్చిత్తే క్వశామ్య త్యేవదృశ్యతా.

11

కాన, కామకర్మ వాసనాది బీజములతోసహా దృశ్యము శమించుటయే, యథార్థ దృశ్య శమనమగును. చిత్తశమనముగాక యుండి, పదార్థములు శమించుట శమించుటకానేరదు. ఏలయనిన, జ్ఞానములేనిచో చిత్తము శమింపదు. చిత్తము శమింపకున్న దృశ్యత్వమెట్లు శమించును ?

అత్యంతాభావవస్యో జగద్దృశ్యస్యసర్వథా

వర్జయి త్యేతరాయక్తి రాస్త్యైవానర్థసంక్షయే.

12

అందుచే, మూలాజ్ఞాన సహితముగ మనస్సును సంపూర్ణముగ నశింపజేయుట తప్ప, దృశ్యవర్జసంక్షయరూపమగు మోక్షమునకు వేటొక యుపాయములేదు.

చిదాకాశస్యబోధోయం జగద్భూతీతియత్థిత్తమ్

అయంసోహమిదంనాహం లోకేచిత్రకథాయథా.

13

అత్మసాక్షాత్కారముచే చిదాకాశమాత్రప్రబోధము అనగా నీ జగత్తంతయు చిన్మాత్ర మగు బ్రహ్మమేయనియు, లేకమైనను యిందు చిన్మయరూపముగానిది లేదనునట్టి జ్ఞానమెప్పుడు పరిపక్వ మగునో అప్పుడు, ఏడు దేవతృషణులు పేరుగలవాడు, ఈ మాతాపితరులకు నేను జన్మించితిని, ఇది మఱియొకని దేహము ఇది వానిగృహదులను నిట్టి యజ్ఞల వ్యవహారరూపమును జగత్స్థితి యంతయు చిత్రకథా[†] రూపమును బొందును.

- ఇదమద్రావిడిపుణ్యధ్యుది తథేదంవత్సరాదిచ
అయంకల్పక్షణశ్చాయ విమేమరణజన్మనీ. 14
- అయంకల్పాంతసంరంభో మహాకల్పాంతపషణః
అయంసర్గప్రారంభో భావ్యభావక్రమస్తస్మా. 15
- లక్ష్మణీమానికల్పానా మిమాబ్రహ్మాండకోటయః
ఏతేచేమేపరిగతా ఇమేభూయడపాగతాః. 16
- ఇమానిధివ్యజాలాని దేశకాలకలాఇమాః
మహాచిత్పరమాకాశ మనాన్యతమనంతకమ్. 17
- యథాపూర్వంస్థితంశాంత మిత్యేవంకచితస్వయమ్
పరమాణుసహస్రాంశు భానపతామహచితేః. 18

ఈ పరవ్రతములు, పుణ్యధ్యులు, వర్షాదులు, కల్పక్షణములు, జన్మమరణములు, కల్ప మహాకల్పాంతములు, దృశ్యమానమగు ఈ సృష్టి, శ్రుతిప్రసీధముగు సృష్ట్యారంభము, ఆకాశాదుల సృష్టిక్రమము, కల్పలక్షణములు, లోట్లలోని బ్రహ్మాండములు, భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలములందలి హరియంతయు, దేవముష్యాదులు నశించు నీ చతుర్దశ భువనములు, సప్తద్విపప్రదేశము, కృతయు గాది కాలకల్పన — ఇవన్నియు చిత్రకథా న్యాయమున వర్ణింపబడినవి. యథార్థముగ నియ్యవి ఆవరణరహితములే యగును. అనంతముగు చిదాకాశమున యే చిత్స్వరూపముగలదో, అయ్యది పూర్వమెటుల యుండెనో, అటులే యిప్పుడును స్ఫురించుచున్నది. మఱియు గవాక్షాంతర్గత ఛిద్రమందలి పరమాణువులందుగల పరిచ్ఛిన్నమగు సూర్యకాంతివలె నీ పదార్థములన్నియును మహా చైతన్యముయొక్క ఆభాసములే (చిదాభాసములే) యగును.

- స్వయమంతశ్చమత్కారో యుగముద్గీర్ణతేచితా
తత్పరభానంభాతీద మరూపంతుభిత్తిమత్. 19

మనస్సుచే తుభితమగు చైతన్యము తనయందలి జగద్రూపముగ చిత్-చమత్కారమంత యును మమన మొనర్చుచున్నది. అదియే యీసృష్టి. కాన యథార్థముగ నీసృష్టి రూపరహితమే. యగును గాని భిత్తియందలి చిత్రమువలె సాకారము కాదు.

† భిత్తియందు చిత్రంపబడిన చిత్రముయొక్క రూపము శబుంధు, అయ్యును చిత్రము చిత్రరూపముననే శేషించునట్లు, యీ జగత్తున్న అధిష్టానమగు పరబ్రహ్మమునకు వేటుగాక యున్న వని భావము.

నోద్యంతినచనశ్యంతి నాయాంతినచయాంతిచ
మహాశిలాసులేఖానాం సన్నివేశాఇవాచలాః. 20

నేత్రదోషముచే పెద్దస్ఫటికకలయం దనేకరేఖలు చలింపకయున్నట్లు గన్నించులాగున, అత్మస్వరూపమున నీ బ్రహ్మాండము లుత్పన్నగాకయు, నశింపకయు, ఆవాగమనములు లేకయు నున్నవి.

ఇమేసర్గాప్రస్ఫురంతి స్వాత్మనాత్మనినిర్భరే
నభనీవనభోభాగా నిరాకారానిరాకృతే. 21

నిరాకారముగు ఆకాశమున నిరాకారముగు ఆకాశభాగమువలె నిర్మలముగు అత్మయందీ సృష్టలన్నియు అత్మరూపముననే స్ఫురించుచున్నవి.

ద్రవత్వానీవతోయస్య స్పృధాఇవసదాగతౌ
ఆవర్తాఇవచాంభోధే ర్గుణినోవాయథాగుణాః. 22

జలమందు ద్రవత్వమును, వాయువునందు చలనమును, సముద్రమందావర్తమును, గుణ సంతునియందు గుణమును యెట్లుగలవో, అట్లనే పరమాత్మయందును యీ జగత్తు గలదు.

విజ్ఞానఘనమేవైక మిదమేవమవస్థితమ్
సోదయాస్తమయారంభ మనంతంశాంతమాతతమ్. 23

విజ్ఞానఘనమును, యేకరసమును, శాన్తమును, అనంతమునునగు బ్రహ్మమే ఉత్పత్తి నాశాది క్రిమతోగూడిన యీ జగద్రూపమున వ్యాప్తమైయున్నది.

సహకార్యాదిహేతునా మభావేకూన్యతోజగత్
స్వయంభూరాయ తేచేతి కిలోన్యత్తకఘాత్కృతమ్. 24

సహకారికారణముల యభావముచే కూన్యమువలె ప్రకృతినుండి అత్మరూపముగ యీ జగంబుదయించుచున్నదను సాంఖ్యాదుల కథనము ఉన్మత్తుని చేష్టపటిదే యగును.

ప్రశాంతసర్వార్థకలాకలంఠో నిరస్తనిశేషవికల్పతల్పః
చిరాయవిద్రావితద్ధిర్నిద్రో భవాభయోభూషితభూఃప్రబుద్ధః. 25

ఇత్యాష్టే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
స్థితీబీజోపన్యాసోనామ ద్వితీయః

సర్గః 12 ||

ఓ రామా! కల్పనారూపముగు కళంకములేవియులేక, స్వప్నరూపములగు దృశ్య వస్తువులగూర్చిన వికల్పములన్నింటిని తొలగించి, అవిద్యయను దీర్ఘగాఢనిద్రను సంపూర్ణముగ పారద్రోలి, నిర్భయుడవై, అత్మజ్ఞానముచే జాగృతిని వడపి, బ్రహ్మవిత్పభూరూపముగ యీ భూమండలమును భూషితమొనర్చుము.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
స్థితిబీజోపన్యాసమును ద్వితీయ
సర్గము || 2 ||

తృతీయః సర్గః.

శ్రీరామ ఉవాచ :—

మహాకల్పాంతసగ్గాదా ప్రథమోసాప్రజాపతిః
స్మృత్యాత్మాజాయతేమన్యే స్మృత్యాత్మైవతతోజగత్. 1

శ్రీరామడు :—ఓ మనంద్రా ! మహాకల్పాంతమందును, సృష్ట్యాదియందును ప్రథమ ప్రజాపతి స్మృతి (సంస్కార) రూపుడై జన్మించుననియు, వానియొక్క స్మృతి లేక మనస్సే యీ జగద్రూపమున నుత్పన్నమగుచున్నదనియు నేనెంచెద.

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :—

మహాప్రలయసగ్గాదా వేదమేతద్ద్రఘూద్వహ
స్మృత్యాత్మైవభవత్యాదా ప్రథమోసాప్రజాపతిః. 2

శ్రీవాసిష్ఠడు :— రఘుకులశ్రేష్ఠుడగు నో రామా ! నీవు వచించినలాగున మహాప్రలయంతమునను, సృష్ట్యాదియందును ప్రథమప్రజాపతి స్మృతిరూపముననే నుత్పన్నమగును.

తత్సంకల్పాత్మకజగత్ స్మృత్యాత్మైవమిదంతతః
భాతినంకల్పనగరం స్థితంపూర్వంప్రజాపతేః. 3

అట్టి పూర్వప్రజాపతియొక్క స్మృతిరూపమునను, లేక సంకల్పరూపమునను, గంధర్వ నగరమువలె నీ జగత్తు భావమాన మగుచున్నది.

స్మృతిర్నసంభవత్యేవ సగ్గాదాపరమాత్మనః
జన్మాభావాత్కథంకుత్ర సభాసీనమహాద్రుమః. 4

ఇవిధమున స్మృతియందే సంకల్పరూపమున నీ జగత్సత్త్వ స్థితిగల్గియున్నది. మృత్తికా గుళికలె యచేతనమగు ప్రధానముకేకు స్మృతి యుండునగ్గెరదు. మఱియు నాకాశమున మహావృక్షము వోలె జన్మాదివికారహితుడగు పరమాత్మయందు స్మృతి యెచట ?

శ్రీరామ ఉవాచ :—

నసంభవతికింబ్రహ్మ స్సగ్గాదాప్రాక్తస్మృతిః
మహాప్రలయసంమోహైర్నశ్యతిప్రాక్స్మృతిఃకథమ్. 5

శ్రీరామడు :—ప్రతీదిగము జీవుడనుభవించు సుఖక్షాంతిచే కదా ప్రలయము; అట్లైన

గుఱు ప్తినుండి మేల్కొంచిన పిదప జీవునకు పూర్వపుస్మృతి యుండునట్లే సృష్ట్యాదియందును ప్రజాపతియందు స్మృతియేల సంభవింపదు ? మఱియు మహాప్రలయముయొక్క ప్రబలమోహముచే పూర్వకల్పసంస్కారజనితమగు స్మృతి యెట్లు నశించును ?

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :—

యేమహాప్రలయేప్రాజ్ఞా సర్వే బ్రహ్మాదయఃపురా
కిలనిర్వాణమాయాతాస్తే వశ్యంబ్రహ్మతాంగతాః. 6

శ్రీవాసిష్ఠడు :—ఓ రామా ! పూర్వము జనించిన బ్రహ్మలందఱును జ్ఞానులేగాన మహాప్రలయమున వారందఱును ముక్తులైరి. కాన వారవశ్యము పరబ్రహ్మస్వరూపమునే పొందిరి.

ప్రాక నాకఃస్మృతేకరా తస్మాత్కథంకుత్ర
స్మృతిర్నిర్మూలతాయాతా స్మర్తుర్గుత్తయాయతః. 7

మొదలుండఁగ నో రామా ! ఇవిధమున పూర్వకాలోత్పన్నస్మృతికి కర్త యెవడో చెప్పము ? కర్త ముక్తుడైన నీక స్మృతియు నిర్మూలమగును.

అతఃస్మర్తురభావేన స్మృతిర్వోదేతికింకథమ్
అవశ్యంహిమహతోల్పే సర్వేమోక్షైకభాగినః. 8

కర్తయే లేనపుడు యిక స్మృతియెట్లు సంభవించును ? ఏరీతి యుత్పన్నమగును ? మహాకల్పమున సర్వమును మోక్షభాగులగుదురు గదా !

నానుభూతేనుభూతేచ స్వతశ్చిద్వ్యోమియాస్మృతిః
సాజగద్భూరితిప్రాధా దృశ్యాసాస్త్యేవచిత్రభా. 9

అనుభూతముగాని, అననుభూతముగాని నగు చిదాకాశమందలి యే స్మృతి జగదుత్పత్తికి 'ఘోష'మని నీవు తలచితివో, అయ్యది చిత్ర-శయనియు, సత్స్వరూపప్రతిపాదకములగు శ్రుతుల యాశయమైయున్నది.

భాతినంవిత్త్వభైవేయ మనాద్యంతావభాసినీ
యత్త దేతజ్జగదితి స్వయంభూరితిచస్థితమ్. 10

ఈచిత్ర-శ అనాదియు, అనంతమును, చిదాకాశస్వరూపమునయి భాసించుచున్నది. స్వయంభువగు పరమాత్మయే జగద్రూపముననున్నాడని యెఱుంగుము.

అనాదికాలసంసిద్ధం యదాభినంబ్రహ్మణోనిజమ్
సతీతివాహికోదేహో విరాజోజగదాకృతిః. 11

అనాదికాలసిద్ధమగు బ్రహ్మముయొక్క నిజరూపప్రకాశమే యీ బ్రహ్మాండదేహమునకు ఉపాదానకారణమును, జగదాకారమగు సూక్ష్మశరీరముననునగును. కాననదియు పరమాత్మయేయని ప్రాపించుము.

పరమాణావిదంభాతి త్రిజగత్ప్రపన్నాభ్రఖమ్
దేశకాలక్రియాద్రవ్య దినరాత్రిక్రమాన్నితమ్. 12

దేశకాలక్రియాద్రవ్యముక్తమును దినరాత్రిక్రమాన్వితమును, మేఘా, ఆకాశాది సంయుక్తమునుగూడ యీ త్రిలోకమంతయు నొక్క పరమాణువునందే భాసించుచున్నది.

పరమాణుఃప్రవితత స్తస్యాస్తేతాదృగేవచ
భాతిభాసుంతాకారి తాదృగ్గిరికులంపునః. 13

ఆ పరమాణువందే, తత్తుల్యమైన మఱియొక విశాలముగ పరమాణువుగలదు. దానియందును అవిగ్రహముననే మేఘ వనాదికాశాదిసహితముగ యీ త్రిలోకము ప్రతిభానముగచున్నది.

తత్రాపితాదృగాకార మేవప్రత్యనుసంతతమ్
దృశ్యమాభాతిభారూప మేతదంగనవాస్తవమ్. 14

మరల యద్దానియందును, తత్సహనముగ మఱొక పరమాణువుగలదు. అందునుగూడ పూర్వము వచించిన రీతి యీ ముల్లోకము భాసించుచున్నది. ఇట్లవ్యవస్థారూపమున నొకదాని యందు మఱొకటి గ్రుచ్చబడి దృశ్యమానముగచున్నది. కాని, ప్రియుడవగు నో రామా ! ఇదంతయును సత్యముకాదు.

ఇత్యన్త్యంతోనసద్భుష్టే రసద్భుష్టేశ్చవాక్యచిత్
అస్యాన్త్యభ్యుదయతంబుద్ధం నాబుద్ధంప్రతివానఘ. 15

పాపరహితుడవగు నో రామా ! ఇట్లు పరమాభ్యుదయము నొందిన జ్ఞానుల దృష్టియందు సత్సృరూపమున కంతములేదు; అజ్ఞుల దృష్టియందలి మిథ్యారూపముననున్న అంతములేదు.

బుద్ధంప్రతీదంబ్రహ్మైవ కేవలంశాంతమవ్యయమ్
అబుద్ధంప్రతిబుద్ధైత ద్భాసురంభువనాన్వితమ్. 16

జ్ఞానులదృష్టియందీ ప్రపంచమంతయు నాశరహితమును, శాంతమునునగు కేవలపరబ్రహ్మమును అజ్ఞానుల దృష్టియందు చతుర్దశ భువనరూపమున నున్నదియు నగును.

యథేదంభాసురంభాతి జగదండకబృంభితమ్
యథాకోటిసహస్రాణి భాంత్యన్యాన్యస్యణావణౌ. 17

ఈ బ్రహ్మాండమెట్లు వృద్ధినింది భాసించుచున్నదో, అట్లనే యిది కలకలంబి బ్రహ్మాండము లొక్కొక్క పరమాణువందు భాసించుచున్నది.

యథాస్తంభేపుత్రికాత స్తస్యాస్వాంగేఘపుత్రికా.
తస్యాశ్చపుత్రికాస్త్యంగే తథాత్రైలోక్యపుత్రికా. 18

స్తంభమందు విగ్రహమును, ఆ విగ్రహముయొక్క అంగములందు మఱియొక విగ్రహమును నిర్మించబడి యుండుటాగున జగత్తునందలి ప్రతి పరమాణువందును ముల్లోకమనీ విగ్రహముగలదు.

నాభిన్నానాపిసంభ్యేయా యథాద్రాపరమాణుకాః
తథాబ్రహ్మబృహస్పేరా త్రైలోక్యపరమాణవః. 19

పర్వతమండెట్లు తదభిన్నముగ యసంఖ్యాకములగు పరమాణువులు గలవో, అట్లనే బ్రహ్మమునునట్టి గొప్ప గుమీరుపర్వతమునను త్రిలోకరూపపరమాణువు లనేకములు గలవు.

సూర్యాద్యంశుషుసంఖ్యాతుం శక్యం తేలఘవోణవః
ఉత్పద్యంతేచిదాదిత్యే త్రైలోక్యపరమాణవః. 20

సూర్యాదుల కిరణములందు గానించు సూర్యుపరమాణువులు లెక్కింపబడునో, చిదాదిత్యులను త్రిలోకరూపపరమాణువులు లెక్కింపబడగలవు. (అనగా రెండును లెక్కలేనవి.)

యథాణవోవహంత్యర్క దీప్తివ్యపురజఃసుచ
తథావహంచిదోష్వమిన్న త్రైలోక్యపరమాణవః. 21

సూర్య కిరణములందును, జలమందును, ఘాలియందును అనేక పరమాణువులు పరిభ్రమించుచుండునట్లు, చిదాకాశమునను త్రైలోక్యములను పరమాణువు లనేకములు భ్రమణము సల్పుచున్నవి.

శూన్యానుభవమాత్రాత్మ భూతాకాశమిదంయథా
సర్గానుభవమాత్రాత్మ చిదాకాశమిదంతథా. 22

శూన్యమును, నిరాకారమును నగు భౌతికాకాశము నీలముగ గన్పట్టినను అట్టి నీలత్వము యథార్థముగ శూన్యరూపమేయగు చందమున, సృష్టిరూపమున యనుభూతముగు నిదంతయు చిదాకాశమే యగును.

సర్వస్వసర్వశబ్దార్థతయా బుద్ధోనయత్యధః
సప్రహ్మశబ్దార్థతయా బుద్ధఃక్రేయోభవత్యలమ్. 23

సృష్టిరూపమున నెఱుంగునో అయ్యది నరకాది యథోలోకములఁ బొందించుచున్నది. కాని బ్రహ్మరూపముగ నెఱింగిన నదియే బ్రాహ్మణ్య మొనగూర్చునదగుచున్నది.

విజ్ఞానాత్మాశాంతిరావిశ్వబీజం
బ్రహ్మైవాలంస్యంచిదాకాశమాత్రమ్
యస్మాజ్జాతంయత్తదేవేతివిద్యా
ద్వేద్యంస్వాంతర్యోధసంబోధమాత్రమ్. 24

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
జగదానంత్యవర్ణనంనామ తృతీయః

సర్గః || 3 ||

ఓ రామా ! ప్రత్యగాత్మస్వరూపుడగు జీవుడును ప్రపంచ కారణభూతుడును, నియామకుడునునగు ఈశ్వరుడును పరమార్థదృష్టిచే శోధింప, పరిపూర్ణమును, యోగకరమును నగు చిన్మాత్ర పరబ్రహ్మమే యగును. ఏలన, బాహ్యభ్యంతరములు రెండును యుపాధిభేదమున బ్రహ్మమునుండి యే యుత్పన్నమైనవని శ్రుతి జెప్పుచున్నది. కాన ఏదియెద్దానియందు దుత్పన్నమగునో, అయ్యది

తద్రూపమయ్యే యుండును. కాన జ్ఞానోదయముచే వేద్యవస్తుసముదాయమంతయు శుద్ధమును, చిన్మాత్రమును బోధ (జ్ఞాన) స్వరూపమును నగు పరబ్రహ్మమే యగును.

ఇది శ్రీవాసేష్వ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితి ప్రకరణమున
జగదానంతర్యవర్ణనమును తృతీయ
సర్గము || 8 ||

చతుర్థః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :-

ఇంద్రియగ్రామసంగ్రామ సేతునాభవసాగరః
తీర్థతేనేతరేణేహ కేనచిన్నామకర్మణా. 1

శ్రీ వసిష్ఠుడు :- ఓ రామా ! ఇంద్రియ సమాహమును జయించుట యను వారధిచే నీ భవసాగరము దాటబడునుగాని మఱియితరమగు యే కర్మచేతను గాదు.

శాస్త్రసత్సంగమాభ్యాసా త్సవివేకోజితేంద్రియః
అత్యంతాభావమేతస్య దృశ్యస్యావ్యవగచ్ఛతి. 2

శాస్త్ర, సజ్జనసాంగత్యములచే జీవుడు వివేకవంతుడును, జితేంద్రియుడును నగును. మఱియు జితేంద్రియుడగువాడే దృశ్యముయొక్క అత్యంతాభావము నెఱుంగగలడు.

ఏతత్తేకధితంసర్వం స్వరూపంరూపిణాంవర
సంసారసాగరశ్రేణ్యో యథాయాంతిప్రయాంతిచ. 3

సౌందర్యవంతులలో శ్రేష్ఠుడవగు నో రామా ! (ఇంద్రియజయము సంసారమును ఛేదించి వైచును, ఇంద్రియవశత్యము సంసారమున బడదోయు) నని — ఇట్లు సంసార స్వరూపమంతయు నీ కఠింగించితిని. దీనిచే సంసార సాగర సమాహములు నశించు విడమును ప్రాప్తించు విధమును సువ్యక్త మగుచున్నది.

బహునాత్రికిముక్తేన మనఃకర్మద్రుమాంకురః
తస్మింశ్చిన్నే జగచ్ఛాఖి ఛిన్నఃకర్మతసుర్భవేత్. 4

ఇత సధికముగ తెప్పవేల, ఈ మనస్సే కర్మయను వృక్షముయొక్క అంకురమని గ్రహించుము. దీనిని ఛేదించివైచిన నీక విహితనిపిడకర్మరూపముగ యీ జగదవృక్షము వ్యయముగనే ఛిన్నమగును.

మనఃసర్వమిదంరామ తస్మిన్నంతశ్చిత్తితే
చిత్తిత్యోవై సకలో జగజ్జాలామయోభవేత్. 5

ఓ రామా ! అంతయును యీ మనస్సేయగును. ఇద్దాని చిత్తిత్వ (దమనము)చే జగత్తు యీ (దృశ్య) రూపమును రోగము శమింపగలదు.

తదేతజ్జాయతేలోకే మనోమననమాకులమ్
మనసోవ్యతిరేకేణ దేహాఃక్యకీలదృశ్యతే. 6

మనస్సే దేహాకారమున స్ఫురించుచు స్వప్నమువలె క్రియాసమర్థ మగుచున్నది. మనస్సున కర్మముగ నీహ మెచట కార్య సమర్థమగుచు లక్ష్మితమగుచున్నది ?

శృశ్యాత్యంతాసంభవేన ఋతేనాన్యేనమేతునా
మనఃపితాచఃప్రళయం యాతికల్పశతైరపి. 7

క్షేణముచే దృశ్యమును పూర్ణముగ రహితమొనర్చుటచే తప్ప ఆన్యమగు యే విధముచే నైనను యీ శృశ్యకాచము శమింపదు.

ఏతచ్ఛసంభవత్యేవ మనోవ్యాధిచిత్తితే
దృశ్యాత్యంతాసంభవాత్ప పరమాషధము త్రమమ్. 8

దృశ్యముయొక్క పూర్ణరహిత్యమే యీ మనోరోగ చికిత్సార్థము పరమోత్తమమగు యోగిధమగును గాని, అన్యముగాదు.

మనోమోహముపాదత్రే మ్రియతేజాయతేమనః
తత్త్వచింతాప్రసాదేన బద్ధ్యతేముచ్యతేపునః. 9

ఈ మనస్సే దేహాదులం దాత్మభావముగల్గజేసి మోహముత్పన్నము గావించుచున్నది. అదియే మరణించుచున్నది. అదియే జన్మించుచున్నది. ఈ మనఃప్రభావముచేతనే జీవుడు బంధమున లీగల్గుచుచున్నాడు. కాని యెఘడియ్యది ఆత్మజ్ఞానోన్ముఖ మగుచున్నదో అపుడు విముక్తిని నెందుచున్నది.

స్ఫురతీదంజగత్పర్యం చిత్రేమననమూర్ఛితే
శూన్యమేవాంబరేస్సారే గంధర్వాణాంపురంయథా. 10

శూన్యమును, వికాలమునునగు యాకసమున గంధర్వనగరమువలె, సంకల్పాదులచే బలపడిన చిత్రమందీ జగత్తంతయు స్ఫురించుచున్నది.

మనసీదంజగత్ప్రతన్నం స్ఫారంస్ఫురతిచాస్తిచ
పుష్పగుచ్ఛఞ్చివామోద స్తత్త్వంతస్మాదివేతరత్. 11

పుష్ప గుచ్ఛమందున్న సుగంధమదానికి భిన్నముగ గోచరమగునట్లు, మనస్థితమగు యీ అగంబంతయును, తద్భిన్నముగ గోచరించుచు స్థితిబొందుచు నున్నది.

యథాతిలకణేతైలం గుణోగుణినివాయథా
యథాధర్మిణివాధర్మ స్తథేదంచిత్రకేజగత్. 12

తిలవందు తైలమును, గుణియందు గుణమును, ధర్మియందు ధర్మమును యెట్లున్నదో, అవిధముననే యీ దుష్టచిత్రమున జగంబును గలదు.

రశ్మిజాలయథాసూర్యే యథాలోకస్తుతేజసి
యథాప్యంబిత్రభానాచ మనసీదంతథాజగత్.

13

సూర్యునియందు కిరణములును, తేజమందు ప్రకాశమును, అగ్నియందు దుష్టత్వమును యున్న చందముననే మనస్సునందును యీ జగత్తుగలదు.

తైత్తిర్యంధైవతుహినే యథానభసిశూన్యతా
యథాచంచలతావాయకా మనసీదంతథాజగత్.

14

మఱియు మంచునందు చల్లదనమును, ఆకాశమున శూన్యత్వమును, వాయునందు చంచలత్వమును యున్నవిధముననే మనస్సునందీ జగత్తునుగలదు.

మనోజగజ్జగదఖలంతథామనః
పరస్పరంత్యవిరహితేనైవహి
తయోర్వాయామనసి నిరంతరంక్షితే
క్షితంజగన్నతుజగత్క్షితేమనః.

15

ఇత్యావై వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
స్థిత్యంకురకలనంనామ చతుర్థః

సర్గః || 4 ||

మనస్సే యీ సమస్తజగత్తు; సమస్తజగత్తును మనస్సే. ఈ రెంటిలో మనస్సు సంపూర్ణముగ నశించిన యీ జగద్రూపముగ దృశ్యజాతమంతయును స్వయముగనే కాలించును, కాని జగత్తు నశించిన మనస్సు నశింపకయుండును.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
స్థిత్యంకురకలనమను చతుర్థ
సర్గము || 4 ||

పంచమః సర్గః.

శ్రీరామ ఉవాచ :—

భగవన్ సర్వధర్మజ్ఞ పూర్వాపరవిదాంవర
అయంమనసినంసారః స్ఫారకథమివస్థితః.

1

శ్రీరామడు :—ఓ మునీంద్రా! సర్వధర్మజ్ఞా! పూర్వాపరముల నెఱింగిన నో మహాత్మా! విశాలమగు నీ ప్రపంచమంతయు మనంబున యెట్లుగలదు?

యథాయంమనసిస్ఫారః సంసారఃస్ఫురతిస్ఫురన్
దృష్టాంతదృష్ట్యాస్ఫుటయా తథాకథయమేనఘ.

2

పాపరహితుడవగు నో మునిశ్రేష్ఠా! ఈ విశాలాకారముగల ప్రపంచమంతయు మనస్సునందు స్ఫురించుచు బాహ్యదేశమున యెట్లు ప్రత్యక్షముగ గన్పట్టుచున్నదో, యారీతిని ఉత్తమ దృష్టాంతములదాహరణ విస్ఫుట్టుముగ తెలియజేయుడు?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

యథైందవానాంవిప్రాణాం జగంత్యవపుషామవి
స్థితానిజాతదార్ధ్యాని మనసీదంతథాస్థితమ్.

3

శ్రీవసిష్ఠుడు :— ఓ రామా! నూలకరీరరహితులైనప్పటికిన్ని సమాధిస్థులైయున్న బిందపులమనమున వెక్కు జగంబులెట్లు దృఢత్వము నొందియుండెనో, అట్లునే మనస్సునందీ జగత్తున్న సిరిగల్గియున్నది.

లవణస్యయథారాజ్ఞ శ్చేంద్రజాలాకులాకృతేః
చండాలత్వమనుప్రాప్తం తథేదంమనసిస్థితమ్.

4

మఱియు ఇంద్రజాలముచే వ్యాకులమొనర్చబడిన చిత్తముగల లవణమకు చాండాలత్వమెట్లు సంభవించెనో, అట్లునే మనంబునను యీ జగత్తు ప్రతిస్థితమై యున్నది.

భార్గవస్యచిరంకాలం స్వర్గభోగబుభుక్షయా
యథాభోగాధినాథత్వం సంసారిత్వంబభూవచ.
భోగేశ్వరత్వంచతథా తథేదంమనసిస్థితమ్

5

భృగుమహర్షి యొక్క పుత్రుడగు శుక్రాచార్యునకు చిరకాలము స్వర్గసుఖ మనుభవించునలెనను యిచ్చయు, అప్పురసను పొందవలెనను తలంపును గలుగుటయు, అపుడు సంసారియై స్వర్గమునకుంజని, జన్మాంతరమునుపొంది, స్వర్గమున అప్పురసతో భోగమనుభవించుటయు సంభవించిన రీతి మనంబునను యీ జగత్తు సంభవించుచున్నది.

శ్రీరామ ఉవాచ :—

భగవన్ భృగుపుత్రస్య స్వర్గభోగబుభుక్షయా.
కథంభోగాధినాథత్వం సంసారిత్వంబభూవచ.

6

శ్రీరామడు :—ఓ మహాత్మా! భృగుని పుత్రుడగు శుక్రాచార్యునకు స్వర్గభోగాభిలాషచే అప్పురసనుపొంద తలంపు యెట్లుగల్గెనో, మఱియు నాతనికి సంసారిత్వమెట్లు సంభవించెనో నందింపుడు?

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ :—

శృణురామపురావృత్తం సంవాదంభృగుకాలయోః.

7

శ్రీవసిష్ఠుడు :—ఓ రామా! భృగుయముల సంవాదమును నీ పురాతన వృత్తాంతమును నీవు వినుము.

సానౌమందరశైలస్య తమాలవిటపాకులే
పురామందరశైలస్య సానౌకుసుమసంకులే.

8

- అత్యంతతపోఃసూరం కస్మింశ్చిద్భగవాన్ భృగుః
తముపాస్తే స్మతేజస్వీ బాలఃపుత్రోమహామతి. 9
- శుక్రఃసకలచంద్రాభః ప్రకాశఇవభాసురః
భృగుర్వనవరేతస్మి న్నమాధావేవసంస్థితః. 10
- సర్వకాలంసముత్క్లిష్టో వనోపలతలాదివ
శుక్రఃకుసుమశయ్యాసు కలభౌతాజదేషుచ. 11
- మందారోద్దామదోలాసు బాలోరమణాలీలయా

తమాల వృక్షములచే పూర్ణమైయున్నవారు పలువిధ పుష్పసమూహములచే నాచ్ఛాదితంబైన మందరపర్వతముయొక్క యొకానొక శిఖరముపై, పూర్వకాలమున భృగుమహర్షి ఘోర తపం బొనర్చెను. అతని పుత్రుడును, బాలకుండును, తేజస్సంపన్నుడును, ధీశాలియు, పూర్ణచంద్రునివలె శోభించుచున్నవాడును, ప్రకాశమువలె దేదీప్యమానమై వెలుగొందుచున్నవాడును నగు శుక్రాచార్యుడు వాని నుపాసించుచుండెను. శిలవోలె యచలముగనున్నవాడై, ఆ శ్రేష్ఠముగ వనమున భృగువు సమాధియందుండెను. శుక్రాచార్యుడు దర్భశయ్యలపైనను, సువర్ణరజత వేదికలపైనను మందర పర్వతస్థవృక్షములపై నిర్మింపబడిన ఊయెలలందును, విలాసపూర్వకముగ క్రీడించుచుండెను.

విద్యావిద్యాదృశోర్మధ్యే శుక్రోప్రాప్త మహావదః. 12

అపుడు శుక్రాచార్యుడు విద్యావిద్యల రెంటియొక్క మధ్యస్థితి బొందినవాడై (అనగా పూర్ణముగ అత్యుత్తానమును పొందకయు, కేవలమవిద్యయందు తగుల్కొనకయు) యుండెను.

త్రిశంకురివరోదోంత రవర తతదాకులః

అపుడు, భూమ్యాకాశముల మధ్య విశ్వామిత్రునిచే రచింపబడిన స్వర్ణమందలి త్రిశంకురి వలె, శుక్రాచార్యుడు విద్యావిద్యల రెంటిమధ్యమునను స్థితిబొందియుండెను.

నిర్వికల్పసమాధిస్తే సకదాచిత్పితర్యథ. 13

అవ్యగ్రోభవదేకాంతే జితారిరివభూమిః

దదర్శావ్యరసంతత్ర గచ్ఛంతీనభసఃపథా. 14

క్షీరోదమధ్యలలితాం లక్ష్మీమివజనార్దనః

అత్తటి యొకనాడు తండ్రియగు భృగువు నిర్వికల్ప సమాధియందు స్థితుడైయుండ, శుక్రాచార్యుఁ డేకాంతప్రదేశమున, శత్రువుల జయించిన రాజువలె స్వస్థుడై యుండెను. అపుడాకాశ మార్గమున జనుచున్న యొక అప్సరస, క్షీరసముద్రమును మధించుటచే వినిగ్గతమైన చంచలముగ లక్ష్మిని విష్ణువు పరికించువిధమున నా శుక్రుని గాంచెను.

మందారమాలవలితాం మందానిలచలాలకామ్. 15

హార్యూంకారిగమనాం సుగంధితనభోనిలామ్

లావణ్యపాదపలతాం మదఘూర్ణితలోచనామ్. 16

- అమృతీకృతతద్దేశాం దేహేందూదయగ్ధీప్తిభిః
కాంతామాలోక్యతస్యాభూ దుల్లసత్తరలంఘనః 17
- దృష్టనిర్మలపూర్ణేందు వపురంబునిధేరివ
సాప్యాలోక్యశుక్రముఖం తథాపరవశాహ్యాభూత్. 18

మందారవృక్షమాలలచే నాచ్ఛాదింపబడిన శరీరముగలదియు, మందవాయువుచే చలింప బడుచున్న కేశపాశములు గలదియు, హారముల శబ్దమొనర్చుచు నడచునదియు, తనదేహముచే నాశనమందలి వాయువును సుగంధితమొనర్చు చున్నదియు, సౌంద్యమను వృక్షమునకు లతపంటిదియు మదభరలోచనయు, తన దేహమును చంద్రునినుండి వినిగ్గతములైన కిరణములచే నాప్రదేశమును అమృతమయమొనర్చుచున్నదియు నగు నారమణీయముగ అప్సరసను గాంచ, శుక్రాచార్యుని మనంబు పూర్ణచంద్రుని వీక్షించిన సముద్రునివలె తుభిరమయ్యె. అంత నా అప్సరసయున్నా శుక్రాచార్యుని ముఖమండలం బలలోకించి, వానివలెనే మోహపరవశమాయెను.

మనసిజేషు పరాహతమాశయం

సపరిబోధ్య మనస్తదనూశనా

విగలితేతరవృత్తి తయాత్మనా

సచవధూమయవపభూవహా. 19

ఇత్వానే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

భార్గవోపాఖ్యానే భార్గవస్థలననామ

పంచమః సర్గః || 5 ||

ఆ అప్సరసను జూచిన తదుపరి మన్మథ శరంబులచే మిగుల జర్జరితమైన తన చిత్తమును శుక్రాచార్యుడు (ఆపెవెంట పరుగిడుటయున్నగు బాహ్యాశరీరాది వ్యాపారములనుండి) వివేకాదులచే యథాశక్తి నిగ్రహించి, యితర వృత్తులేవియు లేనివాడై మనంబున కేవలమా యప్సరామయుడై యుండెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

భార్గవస్థలనమను పంచమ

సర్గము || 5 ||

షష్ఠః సర్గః .

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :-

అథతాయనసాధ్యాయం స్తత్రైవామిలితేక్షణః

ఆరబ్ధవాన్మనోరాధ్య మిదమేకఃకీలోశనా.

శ్రీవసిష్ఠుడు :— ఓ రామా ! అటు పిమ్మట శుక్రాచార్యుడు నేత్రముల మూసికొని ఆయస్వరసనే మనంబున ధ్యానించుచు, అన్యవృత్తి త్యాగపూర్వకముగ యీ వక్ష్యమాణ మనో రాజ్యంబును కల్పనయొనర్ప నారంభించెను.

ఏషాహిలలనావ్యోమ్ని సహస్రసయనాలయే
సప్రాప్తోయమహస్వర్గ మాలోలసురసుందరమ్. 2

స్వర్గమందలి యీ లలన ఆకాశమార్గముగండా యింద్రుని స్థానమున కరుగుచున్నది. ఈమె వెనువెంటనే జనుచు నేను దేవతల యధివాసమైనట్టి మనోహరముగ స్వర్గలోకమును చేరితిని.

ఇమే తేమృదుమందార కుసుమోత్తంససుందరాః
ద్రవత్కనకనిష్పంప విలాసివపుషసురాః. 3

పురాణాదులందు ప్రసిద్ధి కెక్కినవారును, పుష్పమండిత శిరోభూషణములచే నలంకృతులై సుందరముగనున్నవారును, తత్త్వకాంచనముమాడ్కి శోభాయమానముగనున్న దేహముగలవారును నగు వీరే దేవతలు.

ఇమాస్తాలోచనోల్లాస దృష్టసీలాబ్జదృష్టయః
ముగ్ధహృదవిలాసిన్యః కాంతాహరిణాదృష్టయః. 4

నయనోల్లాసముచే ప్రత్యక్షముగ నీలకమలములవంటి దృష్టిని ధరించియున్నవారును, మనోహరముగ హాస్యముచే విలాసముగొల్పువారును మృగనయనలనునగు వీరే దేవతాస్త్రీలు.

ఇమే తేకాసుమోద్యోతా అన్యోన్యప్రతిబింబితాః
విశ్వరూపోపమాకారా మరుతోమత్త కాశినః. 5

పారిజాతాది పుష్పమాలలచే ప్రకాశించుచున్నవారును, పరస్పరము ప్రతిబింబితముగటచే విశ్వరూపుడగు విష్ణులవంటి యాకృతిగలవారునునై సంతృప్తులపగిది శోభించుచున్న వీరే దేవతలు.

ఐరావణకటామోద విరక్త మధుషఃశ్రుతాః
ఇమాస్తాఃకాకలీగీతా గీర్వాణగణగీతయః. 6

ఐరావతముయొక్క గంఢస్థలమందున్న సుగంధముయొక విరక్తిగలియున్న భ్రమకములచే ప్రేరేపింపబడుచు, కల్లపర్వములను నగు దేవగీతము లివియే.

ఇయంసాకనకాంభోజ చలద్వైరించసారసా
మందాసీతేటోద్యాన విశ్రాంతసురనాయకా. 7

చంచల కమలములందు సంచరించు బ్రహ్మదేవునియొక్క హంసచేతను, సారసపక్షుల చేతను సుశోభితమును, ఇంద్రుడు విశ్రమించునట్టి వనవాటికలతో నొప్పుచున్న తీరములు గలదియు నగు ఆకాశగంగ (మందాకిని) యిదియే.

ఏతే తేయమచంద్రేంద్ర సూర్యావలజలానిలాః
లోకపాలాస్తనుద్యోత క్షీర్ణదీప్తానలాత్పిషః. 8

ఈరు దేహకాంతిచే ప్రదీప్తముగ అగ్నిజ్వాలల విస్తరించు యను, చంద్ర, ఇంద్ర, సూర్య, అగ్ని, జల, వాయుది లోకపాలములు వీరే.

అయంసరణవృంతాంత హేతికంఠాయితాననః
ఐరావణోరణేదంత ప్రోతదై త్యేంద్రమండలః. 9

రణరంగములందలి ఆయుధములకు రాచుకొని తనముఖమందలి దురదను దీర్చుకొనునదియు తనదంతములచే దైత్యప్రముఖులను మర్దించునదియు నగు ఐరావత మిదియే.

ఇమే తేభూతలస్థానా ద్యోవ్యోమ్నితారకతాంగతాః
వైమానికాశ్చరచ్చారు చామికరమయాతపాః. 10

తత్త్వకాంచనమన్నిభులును, భూమండలముపై నున్నవార్ల కాకనమున నక్షత్రముల మాడ్కి గప్పట్టువారును నగు వైమానికదేవతలు వీరే.

మేహుపలతలాస్థుల నీకరాక్షీర్ణ దేవతాః
ఏతాస్తాఃకీర్ణమందారా గంగానలిలచయః. 11

మేరుపర్వతశిలలపైనుండి పడుచు జలకణములచే దేవతలను కల్పవృక్షములను తడుపు నట్టిదియునగు ఆకాశగంగాజలతరంగము లివియే.

ఏతాఃప్రస్ఫుతమందార మంజరీపుంజపింజరాః
దోలాలోలాఘరఃశ్రేణ్యః శక్రోపవనవీధయః. 12

మందారవృక్షలతలు వ్యాపించినట్టివియు, ఊయెల లంఘనమున్న చంచల అప్వరా గములకు స్థానభూతములునునగు ఇంద్రుని యుపవనము లివియే.

ఇమే తేకుండమందార మకరందసుగంధయః
చంద్రాంశునికరాకారాః పారిజాతసమీరణాః. 13

కుండమందారపుష్పపరాగసుగంధసహితములును, చంద్రకిరణములవలె శీతలములునునగు పారిజాత వృక్షవాయువు లివియే.

పుష్పకేసరసీహరి పటవాసరణోత్పుకైః
లతాంగనాగజైర్వాప్త మిదంతన్నందనంనవమ్. 14

పుష్పకేసరములతోను, తుషారకణములతోను వస్త్రములను సుగంధితమొనర్చు పరాగములు గలదియు, పరస్పరసంకర్తములగు లతాంగనాగణంబులచే వ్యాప్తమైయున్న నందన వనః విన్యూదియే.

కాంతగీతరవానంద ప్రవర్తితసురాంగనా
ఇమాతేవల్లక్ష్మిగ్ధ స్వరౌనారదతుంబురూ. 15

మధురగీతకల్పములచే నానందితులఁ జేయువారును దేవాంగనలను సృత్యమొనర్చు జేయు వారును, పిణవంటి మధురస్వరము గలవారునునగు నారద తుంబురులు వీరే.

ఇమేతేపుణ్యకర్తారో భూరిభూషణభూషితాః

వ్యోమస్యద్దీయమానేషు విమానేషుచసంస్థితాః. 16

ఆకాశమం దగురుచున్న విమానములందున్నవారును, పలువిధ భూషణములచే నలంకృతులునుగు వీరే అగ్రత పుణ్యమునన్నిన వారగు దేవతలు.

మదమస్యథమత్తాంగ్య ఇమాస్తాఃసురయోషితః

దేవశ్వరంనిషేవంతే వనంవనలతాఇవ. 17

వనమండలి లతలు వనమునకు శోభను గొల్పునట్లు, మదోన్మత్తలగు (కామాసక్తులన) దేవాంగనలు యింద్రునితో శోభ నొనగూర్చుచున్నారు.

ఇంద్రాశ్శృజాలకుసుమా శ్చితాయుశిగులుచ్చకాః.

కల్పవృక్షాఇమేవక్వ ఫలస్త బకసుందరాః. 18

నీలముణులనంటి పుష్పములును, చింతామణివంటి గుచ్చములుగల్గి, పక్వఫలములతో విరాజిల్లు కల్పవృక్షము లిదియు.

ఇహతావదిమంశక్ర మహమాసనసంస్థితమ్

ద్వితీయమివత్రైలోక్య స్రష్టారమభివాదయే. 19

ఈ స్వర్గమున ప్రకటించిన నేను, ఆసనపైగూర్చుండి రెండవ బ్రహ్మవలె శోభించుచున్న యింద్రునికి నమస్కరించుదున్నాను.

ఇతిసంచింత్యశుక్రేణ మనసైవశచీవతిః

తేనాభివాదితస్తత్ర ద్వితీయఇవభేద్యగుః. 20

ఇవివిధమున చింతనచేయుచు శుక్రుడు మనంబుననే యింద్రునకు, ఆకాశమందున్న మఱి యొక భృగువునకువలె ప్రణమిల్లెను.

అగ్రసాదరముత్థాయ శుక్రఃశక్రేణపూజితః

గృహీతహస్త ఆసీయ సమీపమువవేశితః. 21

పిమ్మట యింద్రుణ్ణాదరపూర్వకముగ లేచి శుక్రాచార్యుని పూజించి, చేయిబట్టుకొని, తన యాసనముచేత గూర్చుండ వలెను.

ధన్వన్తరీదాగమనేనాథ స్వర్గోఽయంశుక్రశోభతే.

ఉష్యతాందిరమేవేహ శక్రత్రమువాచతమ్. 22

ఓ శుక్రాచార్యా ! ఈ మీ యాగమనకారణమున స్వర్గము ధన్వతనాందినదై శోభించుచున్నది. మారితటనే దిగ్భూతములందుని యింద్రుడు శుక్రునితో బత్తును.

అగ్రత్రోపవిశ్యాసా భార్గవశోభితాననః

శ్రీయంజనరశశశిః సకలన్యాయలస్యచ. 23

ఓ రామా ! అగ్ర ప్రకాశించుదున్న ముఖముగల నా శుక్రాచార్యుడు యింద్రుని గమీపమున గూర్చుండి నిష్కలంకదగ భార్గవంద్రుని శోభను నిర్దించెను.

సకలసురగణాభివందితోఽసౌ

భృగుతనయశతమన్యుపార్శ్వసంస్థః

చిరతరమతులామవాపతుష్టిం

నరపతిస్తమలాలనంబభూవ. 24

ఇత్యాశే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

భార్గవోపాఖ్యానే భార్గవమనోరాజ్యంనామ

షష్ఠః సర్గః || 6 ||

ఆటు ఓదవ, దేవతలందఱిచేతను నభినందితుడై యింద్రునిచేతనున్న భృగుపుత్రుడగు శుక్రాచార్యుడు చిరకాలమా స్వర్గముననే యున్నవాడై మిగుల ప్రసన్నత్వముఁ జెందుచుండెను. మఱియు యింద్రుని పుత్రునివలెనే యట నాతడును లాలింపబడుచుండెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

భార్గవోపాఖ్యానమందు భార్గవమనోరాజ్యమును

షష్ఠ స్థము || 6 ||

సప్తమః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :-

ఇతిశుక్రఃపరంప్రాప్య వైబుధంస్వేనతేజసా

విసస్సగ్నిజంభావం ప్రాక్త నవ్యసనంవిసా. 1

శ్రీవసిష్ఠుడు :- ఓ రామా ! ఇట్లు శుక్రాచార్యుడు తన పుణ్యప్రభావముచే స్వర్గమును పొంది, మరణదుఃఖములేనివాడై తన పూర్వభావమును మఱచెను.

ముహూర్తమివవిశ్రమ్య తస్యపార్శ్వేశచీపతేః

స్వర్గంవిహార్తము త్రస్తా స్వరాభిపరిమోదితః. 2

అప్పుడు రెండు ఘడియలకాలము యింద్రుని సమీపమున విశ్రమించి, అచటి సుఖాచార్యముచే పార్శ్వమున, స్వర్గమున విహరింపఁడలచి యటనుండి లేచెను.

స్వ్యశ్రియంసనమాలోక్య లోలలోచననాంఛితామ్

స్త్రిణాంద్రష్టంజగామాసౌ నలిసీమివసారసః. 3

చపలశ్రీ గణముచే వాంఛితమగు నా స్వర్గశోభను (లేక తన సౌందర్యమును) గాంచి, కమలమును జూచుటకై సారసపక్షి జనుచుండమున శుక్రుడు స్వర్గమండలి అప్సరాగణమును వీక్షించుటకు బోయెను.

తత్రతామ్యగళావాక్షిం కాంతామధ్యగతామసా
దదర్శవివినాంతస్థాం భృగుశ్చుతలతామివ.

4

అరణ్యమధ్యమున అచులతవోలె నట శుక్రాచార్యుడు దేవతాశ్రీలమధ్య తాను పూర్వ
ము జూచిన మృగరోచన యగు ఆపస్వరను గాంచెను.

సాపితంభార్గవంరామ దృష్ట్యాపరవశాభవత్
తామాలాకల్పనల్లోల విలాసవలితాకృతిమ్.

5

ఆసీద్విలీయమానాంగో జ్యోతాన్నిమిందుమణిర్యథా

ఓ రామా ! ఆ యపస్వరయు శుక్రునిజూచి పరవశురాలాయెను; మఱియు, శోభాయ
మానముగ నున్నదియు, చంచలవిలాసముచే పూర్ణముగ దేహముగలదియునగు నా యపస్వరసంగాచి
చంద్రికనుగాంచిన చంద్రకాంతమణివలె ద్రవిధూతుడా (స్వేదయుక్తుడు) యెను.

విలీయమానసర్వాంగ సామనైక్షితకామినిమ్.

6

చంద్రకాంతఞ్జ్యోతాన్నిం శీతలాంఘేవిలాసినిమ్

ఆకాశమున విలాసముతోజరించు శీతలచంద్రుని చంద్రికను చంద్రకాంతమణి వీక్షించు
చందమున, సర్వాంగములును స్వేదయుక్తములైయున్న యా కామినిని శుక్రుడెవలోకించెను.

తేనావలోకితాసాపి తత్పరాయణతాంగతా.

7

సిశాంతేచక్రవాకేన కాంతేవపరికూజితా

అట్లు శుక్రునిచే జూడబడిన నాయంగనయు, రాత్రియందలి వియోగముచే శోధన
యొనర్చుచున్న చక్రవాకిపక్షి రాత్ర్యాంతమున చక్రవాకమును గాంచ వానియందు మిగుల క్షీతిగాను
నట్లు, శుక్రునియందే నిమగ్నమైన చిత్తము గలదాయెను.

రసాద్వికసితానూన మనోన్యసమనురక్తయోః.

8

ప్రాతరర్కనలిన్యోర్యా శోభాసైవతయోరభూత్

అపుడు ప్రేమాధిక్యంబున నా యపస్వర ప్రాతఃకాలమందలి సూర్య, కమలములవలె
మిగుల శోభను పొందెను.

సంకల్పితార్థదాయిత్యా ద్వేశస్యాభూచ్చతేనసా.

9

సర్వాంగంవివశీకృత్య కామామైవనమర్చితా

మఱియు నా నందనవనప్రదేశము సంకల్పితపదార్థముల నొనగూర్చునదగుటచే, అపు
డామె సర్వాంగముల వివశమొనర్చి మన్మథుని యధీనమాయెను.

వేతుస్సరశరాస్తస్యా మృదువ్వం గేషుభూరిశః.

10

పలాశేష్వివపద్మిన్యా ధారాఞ్జవవయోముచః

కమలసరోవరమందలి పత్రములపై వర్షధారపట్లు ఆపె శోమలగాత్రముపై మన్మథుని
శరంబు లనేకములు పడెను.

సాబభూవస్మరోద్భూతా లోలాలిపలయాకులా.

11

మందవాతాభినున్నాయా మంజర్యాఃసహధర్మిణీ

అందుచే నా యపస్వర మన్మథునిచే కంపితమై, చంచలభ్రమరములచే పరివేష్టించబడుటచే
మిగుల వ్యాకులమై మందవాయువులచే పీడితమగుచున్న లతవోలె నుండెను.

నీలనీరజనేత్రాంతాం హంససారసగామినిమ్.

12

మదనఃక్షోభయామాన గజఃకమలినిమివ

నీలకమలములనంటి కనుబొమ్మలు గలదియు హంస సారసముల గమనముగల్గి యొప్పు
చున్నదియునగు నా యంగనను కమలసరోవరమును గజమువలె, మన్మథుడు తుభితమొనర్చెను.

అథతాంతాదృశీంధృష్ట్యా శుక్రఃసంకల్పితార్థభాక్.

13

తమఃసంకల్పయామాన సంహరణవభూతభుక్

త్రివిష్టపస్యదేశోఽసౌ బభూవతిమిరాకులః.

14

భూలోకస్యాంధతమసా లోకాలోకతటోయథా

సంకల్పితార్థభాజుడగు శుక్రాచార్యుడట్లుపస్వరసంగాచి, మహాదేవుడు సంహరమును
గూర్చి సంకల్పించులాగున, అంధకారమును సంకల్పించి సంత భూలోకమందలి గాఢాంధకారముచే
లోకాలోకపర్యంతమవలె, నా స్వర్గమందలి యొకభాగమును నందనవనప్రదేశమంతయును అంధ
కారావృత మయ్యెను.

లజ్జాంధకారతీక్ష్ణాంశౌ తస్మింస్తిమిరమండలే.

15

ప్రతిష్ఠామాగతేతస్య మిథునస్యేవమండలే

తేషునర్దేషుభూతేషు గతేష్వభిమతందిశమ్.

16

తస్మాత్ప్రదేశాద్భూలోకే దినాంతేవిహగేష్వివ

సాదీర్ఘ్యచంచలాపాంగీ ప్రవృద్ధమదనవ్యథా.

17

ఆజగామభృగోఃపుత్రం మయూరీవారిదంయథా

అంత లజ్జయును యంధకారమును నశింపజేయు నా తమోపటలము వారిరువుర మిథునము
వలె స్థిరత్వముజేరిన, సర్వులును అవోహతులైతి తమ తమ యభిమతస్థానములజన నపుడు, భూలోక
మున దినాంతమందు పక్షులుత్కృంతితములగునట్లు ప్రబల కామవ్యథచే పీడితమైపట్టి దీర్ఘ చంచల
కటాక్షధారిణియగు నా యపస్వర, మయూరము మేఘముచెంతకుజను విధమున భృగుని పుత్రుడగు
శుక్రాచార్యుని సమీపమునకు వచ్చిచేరెను.

ధవలాగారమధ్యస్థే పర్యంకేవరికల్పితే.

18

వివేశభార్గవస్తత్ర క్షీరోదఞ్జవమాధనః

గవళికాంతులల మందిరమధ్యమున కల్పించబడిన శయ్యయందు, క్షీరసాగరమందు
విష్టుతవలె నా శుక్రాచార్యుడు ప్రవేశించెను.

సాకరావలంబ్యాన్య వివేకావనతాననా. 19
రరాజచసురేభన్య హృదిలగ్నేవపద్మినీ
ఉవాచచేదంమధురం రసస్నేహాత్తయూగిరా. 20
వచోమధురమానంద విలాసవలితాక్షరమ్

ఆ యస్సరసయు, శుక్రాచార్యుని రెండుచేతులు బట్టుకొని నతముఖయై గూర్చుండి
విరావతముయొక్క హృదయమున సంలగ్నమై ప కమలమువలె శోభించుచు, స్నేహాయుక్తములును,
ప్రేమరసపూరితములునునగు మధురవాక్కులతోను, అనందదాయకములగు వచనముతోను నిట్లు
బల్కెను :—

పశ్యామలేందువదన మండలీకృతకార్ముకః. 21
అబలామనుబధ్నాతి మామేషకీలనాంగకః
పాహిమానుబలాంనాథ దీనాంత్యచ్ఛరణామిహ. 22

నిర్మలచంద్రునివంటి ముఖముగల యో నాథా! అవధరింపుము; ధనుస్సునుగైకొని
యున్న యీ మన్మథుడు అబలయున నన్ను పీడించుచున్నాడు. కాన, నాథా! మిమ్ముల శరణు
జొచ్చిన యీ యబలను రక్షింపుము.

కృపణాశ్వాసనంసాధో విద్ధినచ్చరితవ్రతమ్
స్నేహదృష్టిమజానద్భి య్నాథైరేవమహమతే. 23
ప్రణయాఅవగణ్యం తే నరసజ్జేకదాచన
అశంకితోపనంపన్నః ప్రణయోన్యోన్యరక్తయోః. 24
అధఃకరోతినివ్యందం చంద్రమాప్లవదనంప్రియ

ఓ సాధూ! నావంటి దీనులను రక్షించుటయే సత్పురుషుల నిశ్చయమైయున్నది.
మతియు నో మహామతి! ప్రేమ దృష్టి నెఱుంగని మాధులుమాత్రమిట్టి యతిశయప్రేమను సన్మానింప
కుండురు. కాని రసీకులగు విజ్ఞులుకాదు. మతియు పరస్పరమనురక్తచిత్తులగు శ్రీ పురుషుల నిశ్చ
యాత్మకముగ ప్రేమ దేవతల నుజ్జీవింపజేయు నదియు, అమృతమును స్రవింపజేయునది యీ, ఆహ్లా
కారిణియునగు చంద్రునిహృద నిగించుచున్నది.

నతథానుఖయ త్యేషా చేతస్త్రిభువనేశితా. 25
యథాపరస్పరానందః స్నేహాప్రథమరక్తయోః

ప్రథమానురక్తులగు శ్రీపురుషుల ఆనందప్రదమగు ప్రేమచే నే నుఖములభించునో అయ్యది
త్రైలోక్యాధిపత్యముచే గూడ లభింపనేరదు.

త్వద్వాదస్పర్శనేనేయం సమాశ్వాస్తాస్మిమానదః. 26
చంద్రపాదపరామృష్టా యథానిశికుముద్వతీ

మానప్రదుడవగు నో ప్రభూ! చంద్రకిరణస్పర్శచే రాత్రియందు కలువ కాంతిని బొందు
నట్లు మీపాదస్పర్శచే నేనును కాంతినిొందుచున్నాను.

సంస్పర్శామృతపానేన తవజీవామినుందర. 27
చంద్రాంశురసపానేన చకోరీచపలాయథా

సౌందర్యకిలుడగు నో సాధూ! చంచలచకోరము చంద్రకిరణరసపానముచే నుజ్జీవింప
నట్లు మీ స్పర్శామృతపానముచే నేను జీవింపగలుచున్నాను.

మామిమాంచరణాలీనాం భ్రమరీకరవల్లవైః. 28
ఆలింగామృతసంపూర్ణే స్వపద్మహృదయేకురు

ఓ దేవా! మీ చరణద్వయమందు లీనమైయున్న యీ భ్రమరిని నిజ కరవల్లములచే
నాలింగన మొనర్చుకొని స్నేహ, దయాపూర్ణముగు హృదయపద్మమున జేర్చుకొనుము.

ఇత్యుక్త్యాపుష్పమృద్వంగీ సాతస్యపతితోరసి
వ్యాఘూర్ణితాలినయనా సుతరోరివమంజరి. 29

ఇట్లు వచించి, పుష్పమువంటి కోమలమైన యంగములుగల నా యస్సరస భ్రమరములను
శీతములచే కంపితముగు కల్పవృక్షలతవోలె, శుక్రాచార్యుని వక్షముపై బడెను.

తౌదంపతీత్ర విలాసకాంతీ
వివేశతుస్తాను వనస్థలీషు
కింజల్కగౌరానిలఘూరి తాను
రక్తద్వారేఘావిన పద్మినీషు 30
ఇత్యాచే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
భార్గవోపాఖ్యానే నవసంగమోనామ సప్తమః

సర్గః ॥ 7 ॥

అటుపిమ్మట వారిరువురును పుష్ప పరాగములచే పీతవ యుక్తమైనట్టి వాయువుచే చలించు
బుడుచున్న పృక్షములుగల ఆ వనప్రదేశములందు ప్రవేశించి సరోవరములందలి భ్రమరీభ్రమరముల
వలె, సుఖభోగ మనుభవించిరి.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
భార్గవోపాఖ్యానమందు నవసంగమమును సప్తమ
సర్గము ॥ 7 ॥

అష్టమః సర్గః

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఇతిచిత్తవిలాసేన చిరముత్యేక్షితైఃప్రియైః
ప్రణయైర్భాగవత్సాసీ త్తుప్తయేనుసమాగమః.

శ్రీ కన్యకాదుః— ఓ రామా ! ఇట్లు చిత్తవిలాసంబుచేతను చిరకాలకల్పితమగు భావాలగుండు నిద్రించిన యా సమాగమము శుక్రాచార్యునికి ప్రసన్నత్వమునే గలుగజేసెను.

మందారమాలాకలయా విబుధాసమవత్ర యా
తదా తేనతయాసార్ధం ద్వితేయేనామలేందునా. 2
విహృతంమత్తహంసాను హేమవంకజినీమచ
తటీవ్యమరవాహిన్యాః సహచారణకింనరైః 3

మందారమాలలను దేహమందంతటను ధరించి అమృతపానముచే (లేక, దేవభోగ్యమును మనవిశేషమును నేమిచుటచే) మత్తులై ఆపుడా యప్పరసతోగూడ, ద్వితీయచంద్రసదృశుండగు శుక్రాచార్యుడు విహరించెను. మతీయు హంసలును, సారసపక్షులును గలదియు, వికసించుచున్న గుల్మకములతో కూడినదియు నగు మందాకినీ తటప్రదేశములందు చరణ, కిన్నరులతోగూడ నా యప్పురాసహితుడై విహరించెను.

పీతమిందుదలస్యందై ర్దైవైఃసహరసాయనమ్
పారిజాత లతాజాల నిలయేషువిలాసిना. 4

ముతీయు చంద్రవినిర్గతముగు అమృతమును, పారిజాత లతాసమాహములతో గూడిన వన ఘోషములందు దేశతలతోగూడ నా విలాసస్వభావుడగు శుక్రుడు పాన మొనర్చెను.

చారుచైత్రభోద్యాన లతాలోలాసుదోలయా
చిరంవిలసితంవ్యగ్రైః సహవిద్యాధరీగణైః. 5

మనోహరములగు నందనవాటికలందలి లతాసమాహములతో నొప్పు చంచలముగు ఊయలలందుగుచుండు విద్యాధరీగణములతోగూడి చాలకాలము క్రీడించెను.

నందనోపవనాభోగో మందరేణేవవారిధిః
భృశమాలోద్యతాంసీతః ప్రథమైఃసహశాంభవైః. 6

శివుని యనుచరులగు ప్రమథగణంబులతో గలసి, మందర పర్వతము సముద్రహంస గలయ బృహత్ విధమున ఆ నందనవనమంతయును గలయబైట్టెను (పరిభ్రమించెను).

బాలహేమలతాజాల జటాలాసునదీషుచ
భ్రాంతమున్నతనాగేన మైరవీష్వజ్జినీషీవ. 7

గుల్మముకంటి లతాసమాహములను జడలుగల్గి శోభించుచున్న మేరుపర్వతవదులందు, కేరములగు మృగంబుమాడ్కి సంచరించెను.

లూసవనకుంజేషు తయాసహవిలాసిना
పీరేందుధవలారాత్ర్యః క్షపితాగణగీతిభిః. 8

లూసవనకుంజములందు, విలాసియును నాశుక్రుడు అప్పరసతోగూడ విద్యాధరుల ఆఘోషంబు భాగానుభవించి చూడామణియొక్క కాంతులచే గవళమొనర్చబడిన కృష్ణపక్షు లొకటియును గలదిను.

గంధమాదనశైలస్య విశ్రమ్యాపరిసానుషు
సాతేనకనకాంభోజై రాసాదమభిమండితా. 9

గంధమాదన పర్వతశిఖరములపై విశ్రమించి శుక్రాచార్యుడు సువర్ణకమలములచే నా యుష్కరసను, ఆసాదమస్తక మలంకరించు చుండెను.

లోకాలోకతటాం తేషు విచిత్రాశ్చర్యహరిషు
క్రోడితంకృతహాసేన రామ తేనతయాసహ. 10

ఓ రామా ! ఆశ్చర్యయుతములగు పలువిధ విచిత్రవిషయములచే చిత్తమును హరింపజేయు లోకాలోక పర్వతప్రాంతములందాయప్పరసతోగలసి శుక్రాచార్యుడు క్రీడించెను.

మందరాంతరకచ్ఛేషు సార్ధంహరిణశావకైః
అవసత్సనమాఃపప్త్తిం కల్పితామరమందిరే. 11

మందర పర్వతమందలి సజల ప్రదేశములందు హరిణకిశోరములతో గూడి మనోహరముగ నున్న దేవమందిరమున శుక్రాచార్యు డటువది వత్సరములు గడపెను.

క్షీరార్ణవతటీవ్యస్య వనితాసహచారిణః
క్షీణంకృతయుగాదర్ధం శ్వేతద్వీపజనైఃసహ. 12

క్షీరసాగరతటములందా యప్పరసతో గలసి సంచరించుచు, శ్వేతద్వీపవాసులతోడ కృతయుగమందలి సగము భాగము గడపెను.

గంధర్వనగరోద్యాన లీలావిరచనైరసా
సప్తానంతజగత్సృష్టేః కాలస్యానుకృతింగతః. 13

అంత నా శుక్రుడు గంధర్వనగర, యుద్ధానవనముల నిర్మించుచు క్రమముగ నంకల్ప మాత్రమున సర్వజగత్తును సృజించుచు కాల సాదృశ్యము నొనెను.

అథావనదసాశుక్రః పురందరపురేపునః
సుఖించతుర్యుగాన్యస్తౌ హరిణేక్షణయాసహ. 14

ఒకవ మృగసేత్రమును నా యప్పరసతోగూడ యెనిమిది చతుర్యగముల వలకును మరల నా యింద్రపురము (స్వర్గము) వనే శుక్రాచార్యుడు నడించెను.

పుణ్యక్షయానుసంధానా త్తతశ్చావనిమండలే
తయైవసహమాసీన్యా పపాతోపహతాకృతిః. 15

అప్పుడు పుణ్యక్షయానుసంధానముచేతను, అఃపతన భయముచేతను దివ్యశరీరము నశింప, శుక్రాచార్యుడా మానినియును అప్పరసతోగూడ భూమండలముపై బడెను.

పరాలూససమస్తాంగో హృతస్యందననందనః
చింతాపరవశోఽప్యస్తః సమితీవహతోభటః. 16

భిన్నాంగుడును దేవతలచే హరింపబడిన నందనవనములును, విమాన, వస్త్ర, ఆభరణములను, సాధనములును, గలవాడును నైనందుచే శుక్రాచార్యుడవును చింతాపరమమైన యుద్ధమందు వధింప బడిన శూరునివలె క్రిందపడెను.

పతితస్యావనోతస్య చింతయానహద్విర్భయా
శరీరంశతధాజాతం శిలాపాతేననిర్భయః.

17

పాపాణిశిలపై బడిన శిలయేరువలె, ప్రబల చింతాయుక్తుడై భూమిపై బడినట్టి ఆ శుక్రుని దేహము నూలు ప్రక్కలయ్యెను.

సంశ్చిరయోద్దేహకయో శ్చిత్తకేవలసనావిభే
విచేరతు స్తయోర్వ్యోమిని నిర్విజృంభిమాగౌయథా.

18

భిన్న దేహాలగు వాతిరువుర దుఃఖపయమగుచిత్తము (మాత్మకరీరము) లును, గూటిని విడచిన పక్షిద్వయమువలె సంఘటించుచుండెను.

తత్రావివిశతుశ్చాండ్రం తేచిత్రైశ్చిజాలకమ్
ప్రాలేయతాముపేత్యాశు శాలితామథజగ్గుతుః.

19

అటుతరువాత వారి లింగశరీరములు రెండును ఆకాశమున చంద్రకిరణములందు ప్రవేశించెను. అటునుండి హిమజలరూపమును బొంది ధ్యాన్యవృక్షమును ప్రవేశించినవాయెను.

శాలింస్తాన్ భుక్తవాన్ పక్వాన్ దశాక్షేషుద్విజోత్తమః
సశుక్రఃశుక్రతామేత్య తద్భార్యాతసయోభవత్.

20

తదనంతరము దశార్ణమనుదేశమందలి యొక బ్రాహ్మణోత్తముడొక పక్ష్యమగుధాన్యమును భుజించెను. అంత, శుక్రాచార్యుడు వీర్యరూపమునుపొంది వానికి పుత్రుడై జనించెను.

తతోముసినాంసంసర్గో త్తపస్సుగ్రేవ్యవస్థితః
అనసన్మృగహనే మన్వంతరమనిందితః.

21

అపుడు మునుల సంస్కర్మమును బహుయుచు మేరుపర్వత గహనప్రదేశమున ఇలావృత్తాది వృక్షమందు యుగ్రతఃమొనర్చుచు శుక్రాచార్యుడొక మన్వంతరకాలము నివసించెను.

తత్రతస్యసముత్పన్నో మృగ్యాఃపుత్రోసరాకృతిః
తత్స్నేహేనపరంమోహం వునరప్యాయయాక్షణాత్.

22

పిదప కాపముచే నట మృగరూపమునొందిన అష్టరసవలన మనుజాకారముగల పుత్రుడు వానికి గలిగెను. వానియందలి స్నేహభావముచే మరల క్షణములో విమోహితుడయ్యెను.

పుత్రస్యాస్యధనంమేస్తు గుణాశ్చాయుశ్చశాశ్వతమ్
ఇత్యనారతచింతాభి ర్జహాసత్యామవస్థితమ్.

23

‘ఈ శాశ్వతమగు ధనము, గుణము, దీర్ఘాయువు గలుగుగాక’ యనునిట్టి యనవరతచింతచే నపుడు శుక్రాచార్యుడు వేదవిహితములగు సత్యతపనాదులనుగూడ త్యజించెను.

ధర్మచింతాపరిభ్రంశా త్పుత్రార్థభోగచింతయా
క్షీణాయుషంతమహర స్మృత్యుఃసర్వభవానిలమ్.

24

ధర్మమార్గమునుండి పతితుడై పుత్రుని. భోగముకొఱకై చింతించుచుండుటచే క్షీణాయుష్యుండుకొగా, అపుడు సర్వము వాయువును మ్రింగునట్లు మృత్యువు వానిని మ్రింగివైచెను.

భోగైకచింతయాసార్థం సమముత్రాంతచేతనః
ప్రాప్యమద్రేపుత్రత్వ మాసీన్మద్రమహిపతిః.

25

సానిత్యే యశరీరమపుడు భోగచింతనతో కూడియుండి వినిర్గతమైనందును మద్రదేశాధిపతుడు పుత్రుడై మద్రదేశాధిపతి యాయెను.

మద్రదేశీచిరంకృత్వా రాజ్యముత్సన్నశాత్రవమ్
జరామభ్యాజగామాత్ర హిమాశనిరివాంబుజమ్.

26

శత్రునాశమొనర్చుచు చిరకాలము మద్రదేశమును పాలించుచుండ నంత కమలముపై హిమమును వజ్రపాతముబడునట్లు వృద్ధావస్థ వానినాక్రమించెను.

మద్రరాజతనంచారుం తపోవసనయాసహ
తత్యాజ తేనజాతోసౌ తపస్వీతాపసాత్మజః.

27

అపుడు వానప్రస్థశ్రమయోగ్యమగు తపస్సంస్కారము గలవాడై యాతడు తన రాజత్వమును త్యజించి తాపసి యాయెను.

సమంగాయామహానద్యా స్తటమాసాద్యతాపనః
తపస్తేవేమహాబుద్ధిః సరామవిగతజ్వరః.

28

ఓ రామా ! రాగాదిరహితుడై మహాబుద్ధిమంతుడును తపస్వియునగు నా శుక్రాచార్యుడవును సమంగయను నదీతటమునుజేరి యట తపంబొనర్చెను.

వివిధజన్మదశాంవిభాశయః
సమనుభూయశరీరపరంపరాః
సుఖమతిష్ఠదసౌభృగునందనో
వరనదీసుతశ్చేద్యథవృక్షవత్.

29

ఇత్యావై వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
బార్గవోపాఖ్యానే శుక్రఃవిధజన్మానుభవో
నామాప్తమః సర్గః || 8 ||

ఓ రామా ! భృగునందనుడగు శుక్రాచార్యుడు పలువిధవాసనలతోగూడి వానిచే ననేక జన్మపరంపరలను బొందుచు పిదప సమంగయను నదీతటమున వృక్షమువోలె స్థిరముగ యాసీనుడై తపంబొనర్చుచు సుఖముగ నుండెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
భార్గవోపాఖ్యానమందు శుక్రవివిధజ్ఞానుభవమను
అష్టమ స్కంధము || 8 ||

న వ మ : స ర్గ : .

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఇతిచింతయత స్తస్య శుక్రస్యపితృగ్రతః
జగామాతితరాంకాలో బహుసంవత్సరాత్మకః.

1

శ్రీ వసిష్ఠుడు :—ఓ రామా ! తండ్రియగు భృగువుయెదుటనున్న శుక్రాచార్యుడిట్లు
చింతనచేయుచుండ యనేక వత్సరములు గడచెను.

అథకాలేనమహతా పవనాతపజర్జరః
కాయస్తస్యపపాతోర్వ్యాం చిన్నమూలభవద్రుమః.

2

ఇట్లు చాలకాలమైన పిదప వాయుతపంబులచే శిథిలమైన శుక్రునిదేహము మూల
చ్చిన్న వృక్షమువలె భూమిపైపడెను.

మనస్సుచంచలాభోగం తాసుతాసుదశాసుచ
బభ్రామాతివిచిత్రాసు వనరాజష్టివైణకః.

3

వాని చంచలమానసము వనములందలి హరిణమువలె, అనేక విచిత్రదశలందు పరిభ్రమించు
చుండెను.

భ్రాంతముద్రాంతమభితే శ్చక్రాద్విరమివాకులమ్
మనస్తస్యవిశ్రామ సమంగాసరితస్తతే.

4

ఆ శుక్రుని మనంబు భోగకల్పనచే వ్యాకులమై చక్రమందు తగుల్కొనిన పదార్థమువలె
తిరుగుచు, జననమరణంబుల నొందుచు ఊర్ధ్వభోలోకముల దిరుగాడుచు, తుదకు సమంగాసరిత
మున విశ్రాంతిపొందెను.

అనంతవృత్తాంతఘనాం వేలవాంసుదృఢామపి
తాంసంస్మృతిదశాంశుక్రో విదేహోఽనుభవస్థితః.

5

వివిధవృత్తాంతసంకలితమును, మనఃకల్పనామాత్రమున తుచ్ఛమును, పూర్వదేహ విస్మర
ణముచే నతి దృఢమునగు సంసారదశను శుక్రాచార్యు డనుభవించుచుండెను.

మందరాచలసానుస్థా సాతస్యస్తస్యధీమతః
తాప్రవ్రసరసంశుమ్నా చర్మశేషాబభూవహ.

6

మందరపర్వత శిఖరముపైనున్న ధీమంతుడగు శుక్రుని యా శరీరము సూర్యతాపముచే
విగ్నమై చర్మమాత్రావశిష్టమయి యుండెను.

శరీరరంధ్రప్రసహ ద్వారతసీత్కారపూపయా
చేష్టాదుఃఖిక్షయాసందా త్కాకల్మేషప్రగాయతి.

7

వాని దేహరంధ్రములగుండ వాయుపుంజనుచు సీత్కార శబ్దమొనర్చుచుండ, అభిమాన,
మృదుత్వముచేగల్గిన యానందకళమున దేహమునకిట్టి నీటియే సంభవించునని పాడుచున్నదా యను
టయుండెను.

మనోవరాకమనఃటే లుకింత్రంభవభూమిషు
హసతీవేతిశుభ్రాభ సితయాదంతమాలయా.

8

వాని ధవళమేఘమునంటి స్వచ్ఛమైన దంతములంజూడ, యీ దీనమనంబు సంసార మగు
భూములందు వ్యర్థముగ సంఘటించుచున్నదని తలంచి నవ్వుచున్నదా యనునట్లుండెను.

దర్శయంతీజగచ్చాన్యం వపురక్షోరకృత్రిమమ్
ముఖారణ్యజగత్కూప హపయాగ ర్తశోభయా.

9

ఆతని ముఖమండలములందలి పురాతన వనకూపములనుబోలిన నాసికారంధ్రములును,
నీలరాదిముఖచ్చిద్రములున్న స్వభావముగనే శూన్యరూపమగు యీజగత్తుయొక్క అసద్రూపత్వమును
వివేకులకు ప్రత్యక్షముగ జూపుచున్నదా యనునట్లుండెను.

తాపోపతప్తాసంసిక్తా వర్షాజలభరేణసా
ప్రాగనుస్సరణోల్లాస మివబాష్పంవిముంచతి.

10

ప్రథమమున సూర్యతాపముచే సంతప్తమై పిదప వర్షాజలముచే తడుపబడినట్టి యీ శుక్రుని
దేహము బంధురూపములగు తన పూర్వశరీరములను తలంచుచు ఆనందోల్లాసముచేగాని, దుఃఖా
యముచేగాని బాష్పముల రాల్చుచున్నదా యనిపించుచుండెను.

చంద్రానిలవిలాసేన లులితా వనభూమిషు
ధారానికరపాతేన వినున్నాజలదాగమే.

11

వానిదేహము వనభూములందు చంద్రకరణయుక్తమగు శీతలవాయువుచే కదల్చబడుచు,
వర్షధారలచే తడుపబడుచు నుండెను.

ప్రావృణ్నిర్మరపూవేణ ప్లుతాగిరినదీతతే
సాంశునాపవనోత్థేన దుష్కృతేనవరూపితా.

12

వర్షాకాలమున గర్వాది ధాతువులచే రంజితమైన పర్వత నదీతటమున వాయువుచే
నగురగుట్టలతోనూరినదీనదీన పాపసంహాపితచిత్తునివలె పారలుచుండెను.

శుమ్నకాష్ఠనదాలోలా వాతేషుకృతభాకృతిః
తారమారుతసీత్కారే వనేతపవివాన్ధితా.

13

అయ్యది వాయుతాడితమైనపుడు శబ్దమొనర్చుచు శిథిలకావ్యమువలె గన్పట్టును. మఱియు నా దేహము నిరంతరము వాయువుయొక్క నీత్యారశబ్దముతో మాడియుండి వనమున తపంబొనరించు చున్నదా యనవట్లుండెను.

నక్రాశుష్కాంత్రతంత్రీచ భూతభాంకారకారినీ
అరణ్యలక్ష్మీర్బాల్యేవ శూన్యాచర్మమయోదరీ. 14

వక్రములును, శుష్కించినవియునగు ప్రేవులనునట్టి పీఠానుజేబట్టి ప్రాణులకు భయమును గొల్పినట్టి శబ్దమొనర్చుచును, శూన్యమును, చర్మమంత్రావశిష్టమునునగు దేహముగల్గి యలక్ష్మీవన లక్ష్మీ యాదరార్థము చేర్చినట్లుదా యనునట్లుండెను.

రాగద్వేషవిహీనత్వా త్తస్యపుణ్యాశ్రమస్యతు
మహాతపస్వాచ్చభృగో ర్నభక్తామృగపక్షిభిః. 15

భృగుమహర్షి యొక్క ఆ పుణ్యాశ్రమము రాగద్వేష విరహితమైయుండుటచేతను, అతని తపఃప్రభావ మట వ్యాప్తమైయుండుటచేతను, శుక్రను యాదేహము మృగములచే గాని పక్షులచేగాని భక్షింపబడక యుండెను.

యమనియమకృతీకృతాంగయష్టి
శ్చరతితపస్సభృగుద్వహస్యచేతః
తనురథపవనాపనీతరకా
చిరమలుతస్సహతీషుసాశిలాను. 16

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే ఉత్పత్తిప్రకరణే
భార్గవోపాఖ్యానే భార్గవకలేవరవర్ణనం నామ
నవమః స్కంధః ॥ 9 ॥

ఓ రామా ! తన కల్పితశరీరమును యమనియమాదులచే శోషింపజేయుచు భృగుని పుత్రు డగు శుక్రాచార్యుని మనంబు సమంగా నడితటమున తపంబొనర్చుచున్నది. వాయ్యాదులచే శుష్కింప బడినట్టి వాని పూర్వదేహము దీర్ఘపాషాణశిలలపై చిరకాలము పొరుచునుండెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున
భార్గవోపాఖ్యానమందు భార్గవకలేవరవర్ణనమును
నవమ స్కంధము ॥ 9 ॥

ద శ మ : స్కంధః .

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :—

అథవర్షసహస్రేణ దివ్యేనపరమేశ్వరః
భృగుఃపరమసంబోధా ద్విరరామసమాధితః.

శ్రీవాసిష్ఠుడు :— ఓ రామా ! అటు పిదప వెయ్యి దేవతేశ్వరములు గతించిన మీదట మహర్షిగారు నా భృగువు పరమాత్మావభోధకమగు నిర్వికల్పసమాధినుండి లేచెను.

నాపశ్యదగ్రేతనయం వినయావనతాననమ్
సామంతంగుణసేనాయాః పుణ్యంమూర్తిమివస్థితమ్. 2

ఆపుడు వినయముచే నమ్రుడైయుండువాడును, గుణసమూహములను సేనకు ఆధారభూతు లగు (నర్వగుణసంపన్నుడును) నగు శుక్రాచార్యుని తనయెదుట గాంచకుండెను.

అపశ్యత్కేవలంకాయ కంకాలంపురతోమహత్
దేహాయుక్తమివాభాగ్యం దారిద్ర్యమివమూర్తిమత్. 3

అతడు తనయెదుట కేవలమాతని మృతశరీరమును మాత్రము దేహమును ధరించిన యభాగ్య యునునలెను, మూర్తివంతమగు దారిద్ర్యమును వలెను గాంచెను.

తాపశుష్కవపుఃకృత్తి రంధ్రస్ఫురితతిత్తిరి
సంశుష్కాంత్రోదరగుహః ఛాయావిశ్రాంతపద్మరమ్. 4

నూర్వతాపముచే శుష్కించిన అతని దేహముయొక్క రంధ్రములందు తిత్తిరిపత్తులు గూళ్లుకట్టుకొని యుండెను. మఱియు, శుష్కించిన ప్రేవులుగల నాతని యుదరచ్ఛాయయందు మండూకములు విశ్రమించుచుండెను.

నేత్రగర్తకనంసక్త ప్రసూతసవకీటకమ్
పర్యుకాపంజరప్రోత కోశకారకృమివదమ్. 5

నేత్రమును గోరియందు కృమికీటాదులు వసించుచుండెను. వాటినుండి యింకను అనేక కృమిజాలము లుత్పన్నములు యభివృద్ధిజెందుచుండెను. పార్శ్వమందలి యెముకలలో పట్టుపురుగులు తన జాలముల విస్తరించియుండెను.

ప్రాక్తనీముపభోగేహ మిష్టానిష్టఫలప్రదామ్
ధారాదాతాంత్రయాతద్యద్భృతంశుష్కాస్థిమాలయా. 6

జలధారలచే ఘోరియుక్తమొనర్పబడిన ప్రేవులతోను శుష్కించిన యెముకలమాలతోను గూడిన, అతని శరీరము ఇష్టానిష్ట ఫలములనొసంగు తన పూర్వకాలపు వాసనల సాదృశ్యమును నొందుచుండెను. అనగా అనేక గ్రంథులతోగూడిన వానియెముకలమాల వాసనామాలవలె గన్పట్టు చుండెను.

శిరోఘటేనశుభ్రేణ మన్మథేనేందువర్షసా
విడంబయచ్చకర్పూరా ప్పుతలింగశిరఃశ్రియమ్. 7

చర్మము తొలగుటచే చంద్రునివలె ప్రకాశమానముగను, మనుపుగను, తెల్లగనునున్న శిరస్సును ఘటముతోకూడి యాతని శరీరము కర్పూరముచే యభిషేకమొనర్పబడిన శివలింగమువలె శోభించుచుండెను.

ఋజ్వ్యాసంశుష్కశిరయా స్వాస్థిమాత్రావశేషయా
గ్రీవయాత్సానుపుతయా దీర్ఘ కుర్వదివాక్యతిమ్.

8

ఋజువుగనున్నదియు, శుష్కించిన శిరస్సుగలదియు, కేవలస్థిమాత్రమైయున్నదియు, నగు వానిశరీరము వాసనలందు తగుల్కొనుచున్న యాత్మ ననుసరించు కంఠముచే, తన యాకారమును యింకను దీర్ఘముగ నొనర్చుచున్నట్లుండెను.

మృణాలికాపాండురయా ధారావభృతమాంసయా
నాసాగ్రాస్థికయావక్త్రే కృతసీమాకృతిందధత్

9

కమలనాళమువలె తెల్లనిదియు, జలధారచే శిథిలమైన మాంసముగలదియు నగు నాసిక యందలి యెముక, ముఖమండల మధ్యభాగమును నిశ్చయించుటకై నాటబడిన మేకువలె గనపట్టుచుండెను.

దీర్ఘ కంఠరయానూన మున్నతీకృతనక్తయా
ప్రేక్షమాణమివప్రాణా నుత్క్రాంతానంబరోదరే.

10

ఊర్ధ్వముఖముగల్గి యొప్పుచున్న దీర్ఘ కంఠముగల యాతనిదేహము తనప్రాణములాకాసమున నెచటికి బోయెనో జూచుచున్నట్లుండెను.

జంఘాయజానుదోర్దండే ర్ద్విగుణాందీర్ఘతాంగతైః
ప్రతిష్ఠానమివాశాంతం దీర్ఘాధ్వశ్రమభీతితః.

11

రెండింతలు పొడవైన యాతనిజంఘములు, తొడలు, జానువులు, భుజములను ఈ యెనిమిది అవయవములతో కూడిన మాతని శరీరము దీర్ఘముగ పరలోకమార్గమునుగూర్చిన భయముచే అట్టదిగంతములకు పరుగిడదలంచుచున్నదా యనిపించుచుండెను.

ఉదరేణాతిరిక్తేన చర్మశేషేణశోషిణా

ప్రదర్శయదివాక్ష్మస్య హృదయస్యాతిశయాస్యతామ్.

12

అన్నిటికంటెను విలక్షణమై యొప్పుచు చర్మమాత్రము శేషించిన శుష్కదరముచే నయ్యది అజ్ఞానియొక్క హృదయశూన్యత్వమును ప్రదర్శించుచుండెను.

ప్రేక్ష్యతేచ్ఛుష్కకంకాల మాలానందుఃఖదంతినః

పూర్వాపరపరామర్శ మకుర్వన్ భృగురుత్తిథిః.

13

ఓ రామా! దుఃఖమును యెనుగకు కట్టుకంటెను నా మృతశరీరమునుగాంచి పూర్వాపరములను విచారించక నా భృగువు లేచినిలంబడెను.

అలోకనమకాలేహి ప్రతిభానంతతోభృగోః

చిరముత్క్రాంతజీవఃకిం నుత్పుత్రోఽయమితిక్షణాత్.

14

పుత్రునిదేహము వీక్షించినతోడనే భృగుని చిత్తమున 'ఏమి, నా పుత్రుడు మృతించి చాల కాలమాయెనా' యను సందేహము పొడమెను.

అచింతయతేపవాన్య భవిష్యంతనయంతతః

కాలంప్రతిబభూవాశు కోపఃపరమదారుణః.

15

మృతించిన తనయునిఁజూడగనే, భవిష్యత్తునుగూర్చి చింతింపని యాతని చిత్తమున శీఘ్రముగ యమునియొడ మిక్కిలి క్రోధము జనించెను.

అకాలపవమత్పుత్రో నీతఃకిమితికోపితః

కాలాయశాపముత్పృష్ఠం భగవానుపచక్రమే.

16

ఆ సమయముననే నా పుత్రునియేల గైకొనిపోయెనని కృద్ధుడై, మహనీయుడగు నా భృగువు యముని శిపిండు కుదుర్చుటచేయెను.

అథాకలితరూపోఽసౌ కాలఃకవలితప్రజః

అధిభౌతికమాస్థాయ నపుర్నునిముపాయయా.

17

అపుడు ప్రజలందఱను గ్రసించినయు కాలుడు రూపరహితుడైనను భౌతికరూపమును గలిగించి భృగుమునిచేతకు వచ్చెను.

ఖడ్గపాశధర్మశ్రీమాన్ కుండలీకవచాన్వితః

షడ్భుజఃషడ్గుళోబాహ్వ వృతఃకింకరసేనయోః.

18

ఆ కాలుడు ఖడ్గము, యులితాడు గలిగించి శోభాయుక్తుడై, కుండలకవచముతో నొప్పుచు, కండ్రెండడు నెలలను యాలు భుజములుగల్గి, షడ్భుతువులను ముఖముచే శోభించుచు, దినములను గొప్పసేనచే సేవింపబడుచునుండెను.

యచ్ఛరీరసము తేన జ్వాలాజ్వాలేనవల్లతా

పుల్లకింకుకవృక్షస్య బభారాద్రేఃశ్రియంసభః.

19

అపుడు వానిదేహమునుండి వినిర్గతమైన జ్వాలాసమాహముచే నాకాసము వికసితకింకుక భృగ్గ్రహహితంబగు పర్వతముయొక్క శోభను పొందెను.

యత్కరస్థత్రిశూలాగ్ర నిఃసృతైరగ్నిమండలైః

విలేజురుదితైరాశాః కాన్తై రివకుండలైః.

20

వాని హస్తమందలి త్రిశూలముయొక్క అగ్రభాగమునుండి బయల్పడలిన అగ్ని సమాహములచే దిక్కులన్నియు సువర్ణమయకుండలములవలె శోభించెను.

యత్పరశ్వసనాపాస్త శిఖరామేదినీభృతః

దోలామివసమాదూఢాశ్చేలుః పేతుశ్చఘూర్ణితాః.

21

వాని ప్రబలమగుశ్వాసవాయువుచే విస్ఫంసమైన శిఖరములుగల పర్వములెన్నియో యూయెలలవలె దోలాయమాన మగుచుండెను. మఱియు ఏన్నియో క్రిందబడుచునుండెను.

యత్తడమండలోద్యోతైః శ్వామంబింబంబివస్వతః

కల్పదగ్ధజగద్దూమ పర్యాకలమివాబభౌ.

22

వాని భిన్నప్రకారముచే సూర్యబింబము శ్యామవంతమై ప్రలయకాలమున దగ్ధమొనర్పబడు
జగత్తునుండి వెలువడునట్టి ధూమపటలములచే వ్యాపకమున చందమున గన్పట్టుచుండెను.

నడవేత్తమహాబాహుఁ కుపితంతంమహామునిమ్

కల్పక్షుబ్ధాబ్ధిగంభీరం సాంత్యపూర్వమువాచహ.

28

దీర్ఘబాహుఁడవగు నోరాహా! ఇట్లా కాలుఁడు కృద్ధుడైన నా మహాముని సమీపము
నకు వచ్చి ప్రలయకాల సంక్షోభనాగరమువలె గంభీర నిస్వనమున శాంతిపూర్వకముగ నిట్లు బలెన్నెను.

విజాతలోకస్థితయో మునేద్భుష్టపరావరాః

హేతునాపినముహ్యంతి కింను హేతుంవిన్ త్రమాః.

24

లోకముయొక్క యథాగ్రస్థితి నెఱింగినవారును, పరావరముల (ఇహపరముల) రెంటిని
గర్హించినవారును, మహాత్ములనునగు మనులు యితరులపరాధ మొనర్చిననుగూడ విమోహితులు
గాకయుండుదురు. అట్టివో నిక అపరాధము లేకయే మోహితులగుదురా?

త్వమనంతతపావిప్రో వయంనియతిపాలకాః

తేనసంపూజ్యసేపూజ్యః సాధోనేతరయేచ్ఛయా.

25

మహత్తరముగ తపంబొనర్చు బ్రాహ్మణుఁడవు నీవు! వగుచువుమేమో — నియతిని
పాలించువారము; ఈ కారణముచే నీవు మాకు పూజ్యాదపుగాని యితర శాపాదుల భయముచేగాదు.

మాతపఃక్షవయాబుద్ధే కల్పకాలమహానరైః

యోనదగ్ధోస్థిమేతస్య కింత్వంశావేనధక్ష్యసి.

26

ఓ యల్పబుద్ధి! నీ తపస్సును వ్యర్థముగ న్నష్టమొనర్పకుము. ప్రలయకాల భీషణయగ్ని
జ్వాలలచేగూడ నేను దహింపబడకున్నపుడు యిక దేనిచే నీవు నన్ను నశింపజేయ గలవు?

సంసారావలయోగస్తా నిగీర్ణార్దుద్రకోటయః

భుక్తానివిష్ణువృందాని క్వనశక్తావయంమునే

27

నే ననేక జగంబుల భక్షించితిని, కోట్లకోటల రుద్రులను మింగవైచితిని; అనేక విష్ణు
పుల గ్రసించితిని; కాన నో మునీంద్రా! మా కశక్యమగున దేదికలదు?

భోక్తారోహివయంబ్రహ్మన్ భోజనంయుష్మదాదయః

స్వయంనియతిశేమాహి నావయోరేతదీహితమ్.

28

ఓ మహాత్మా! మేము భోక్తలము. యుష్మదాదులు మాకు భోజనము. ఇయ్యది స్వభా
వసిద్ధమగు నియతియే యగునుగాని ఇచ్చాచ్ఛేషాది అన్యనిమిత్తములచే ప్రేరితులమై మేమొనర్చు
క్రియగాదు.

స్వయమూర్ధ్వంప్రయాత్యగ్నిః స్వయంయాంతిపయాంస్యధః

భోక్తారంభోజనయాతి సృష్టిం చాప్యంతకఃస్వయమ్.

29

అగ్ని సహజముగనే యూర్ధ్వముఖముగ జ్వలించును. జలము స్వభావముగనే క్రిందికి ప్రవ
హించును. అట్లనే భోక్తచైతకు భోజనము ప్రాప్తించును. నాకశిలుడగు కాలుఁడును సృష్టిచైతకు
గ్వయముగ ప్రాప్తించును.

ఇదమిత్యంమునేరూపం మమేహపరమాత్మనః

స్వాత్మనిస్వయమేవాత్మా స్వతపవవిభృంభతే.

30

ఓ మునీంద్రా! ఇట్లు పరమాత్మస్వరూపముగ యీ సాకార నిరాకార జగంబు నాకు
భోజ్యపదార్థముగ కల్పింపబడినది. ఏలయన, ఆ పరమాత్మ తనయందు తానే జగద్రూపముగ.
విభృంభించుచున్నాడు.

నేహకర్తానభోక్తాస్తి దృష్ట్యానప్తకలంకయా

బహవశ్చేహకర్తారో దృష్ట్యానప్తకలంకయా.

31

మాయాకళంకరహితమగు దృష్టియందు కర్తయును లేదు భోక్తయును లేదు. కాని యట్టి
మాయాదోషము నశింపనివారి దృష్టియందే అనేక కర్తలును, అనేక భోక్తలును గలరు.

కర్తృతాకర్తృతేబ్రహ్మన్ కేవలంపరికల్పితే

అసమ్యగ్దర్శనేనైవ నసమ్యగ్దర్శనస్యతే.

32

ఓ మహాత్మా! కర్తృత్వము, అకర్తృత్వము — ఈ రెండును కల్పితములే యగును.
సమ్యక్ — దృష్టి లేనివానిచే నివి కల్పింపబడినవిగాని, సమ్యక్ — దృష్టిగల జ్ఞానిచేగాదు.

పుష్పాణి తరుఖండేషు భూతానిభువనేషుచ

స్వయమూయాంతియాంతీహ కల్పతేహేతునామభిః.

33

వృక్షమునందలి పుష్పములెట్లుత్పన్నమగుచు నశించుచునుండునో, అట్లనే లోక
మందలి ప్రాణికోట్లన్నియు యుత్పత్తి వినాశముల నొందుచున్నవి. జీవుల కర్మయే స్వయముగ
గిన వైచిత్ర్యమునందలి కార్యమొనర్చుటయందు సమర్థమగును.

అబ్బింబితస్యచంద్రస్య చలనేకర్తృకర్తృతే

ససత్త్వేనాసృతేయద్వై తద్వత్కాలస్యసృష్టిషు.

34

జలమందు ప్రతిబింబించిన చంద్రునియొక్క చలనము సత్యముగాకయు, అసత్యము
గాకయు నుండునట్లు భగవంతుడగు కాలుని సృష్టియందు కర్తత్వాకర్తృత్వములు రెండును పర
మాత్మస్థితి యందు సత్యములుగాకయు, వ్యవహార దృష్టియందు దసత్యములుగాకయు నుండును.

మనోమిథ్యాభ్రమాభోగే కర్తృతాకర్తృతామయీమ్

కరోతికలనాంరజ్జ్వం భ్రాంతేక్షణాభివాహితామ్.

35

ఓ మునీంద్రా! ఈ మనస్సు మిథ్యాభ్రమయందు తగుల్కొని భ్రాంతిచే, మనుజుడు
రజ్జువునందు సర్పమును గల్పించునట్లు, కర్తృత్వాకర్తృత్వమయమగు యనర్థకల్పన గావించుచున్నది

తేనమాగామునేకోప మాపదామీదృశఃక్రమః

యన్యథాతత్తథైవాశు సత్యమాలోకయాకులః.

36

కాన నో మునీంద్రా! న్యాకుల చిత్తుడవై, అపరాధము లేకయే మమ్ముల కోపగింపకుము. అట్లుచేయుట యాపదలకు హేతువగును. కాన విషయమును సత్యదృష్టితో శీఘ్రముగ నవలోకింపుము.

ననయంప్రతిభాధేహో నాభిమానవసీక్యతాః
స్వతోహితాతవశిగాః కేవలంనియతౌస్థితాః.

37

పూజ్యుడవగునో మునీంద్రమా! మేమెవరన్న కార్యములు పూజాప్రతిష్ఠలకొఱకుగారు, మఱియు మేమభిమానమునకు వశులమునుకాదు. కేవలము నియతినిపాలించుచు స్వవశముననే నున్నారము. నా యీ యాగమనము కోపభయమునకాదు తాపకులగు మహాత్ములను సన్మానించుట కొఱకే అయియున్నది.

ప్రకృతన్యవహారేహో నియతీర్షియతేర్వశాత్
ప్రాజ్ఞానమభివర్తంతే నాభిమానమహతమ్.

38

జగన్నియామకుడగు ఈశ్వరుని యిచ్చారూపమగు పరమేశ్వరుని నియతి ననుసరించియే బుద్ధిమంతులు వ్యవహరింతురుగాని, అభిమానగ్రస్తులైన తమోగుణాశ్రితులగు జనులద్దాని ననుసరింపకుందురు.

కర్తవ్యమేవనియతం కేవలంకార్యకోవిదైః
సుషుప్తిప్రతిమాశ్రిత్య కదాచిత్త్వంననాశయ.

39

వ్యవహారచతురులు నియతి ననుసరించి కర్తవ్యమగుదానిని తప్పుక యొనర్తురు. కాన, తమతమ నియతిని పాలించుట యనునట్టి ప్రసిద్ధధర్మమును తమోగుణవృత్తి నవలంబించి మిఠిల నాశయొనర్చుచున్నారు?

కృష్ణాజ్ఞానమయీదృష్టిః కృష్ణమహత్త్వంకృష్ణధీరతా
మార్గైస్సర్వప్రసిద్ధైఃపి కిమంధఞవముహ్యసి.

40

ఇపుడాజ్ఞానదృష్టి యెచట! ఆ మహత్త్వమెచట! ఆ దైర్ఘ్యమెటకోనది! మహాత్ములచే నేవింపబడు యీ సుప్రసిద్ధధర్మమునగూడ మిఠిజ్ఞులవలె యేల మోహితులగుచున్నారు.

స్వకర్మఫలపాకోత్థా మవిచార్యదశాంమునే
కింమూర్ఖఞ్చనసర్వజ్ఞ ముధామాంశాప్తుమిచ్ఛసి.

41

సర్వజ్ఞుడవగు నో మునీంద్రా! కర్మఫలపరిపాకముచే నున్న కర్మమగు స్థితిని విచారించక, మూఢునివలె నన్నేల కర్మముగ శింప దలంచుచున్నారు?

దేహినామిహ సత్వేషాం శరీరంద్వివిధంమునే
కింనజానాసితందేహ మేకమన్యన్తనోభిధమ్.

42

ఓ మునీశ్వరా! సమస్తప్రాణులయొక్క దేహమును, స్థూలదేహ, మనోరూపంబుల ద్వివిధముగనున్నదను విషయమును మిఠిలుంగరా యేమి?

తత్రదేహోజ్జోత్స్థ మావివాశపరాయణః
మనస్తుచ్చంచనియతం కదస్థీక్రియతేతవ.

43

ఆ రెంటిలో స్థూలదేహము జడమైనది; మఱియు స్వల్పకారణముననే నశించు స్వభావము గలది. ఇక ప్రాతిభాసికరూపమగు మనస్సు మోక్షపర్యంతము నశింపకయుండును. అట్లే, క్రోధాదులచే మిఠిల యద్దానిని వీడించుచున్నారు?

చతురేణయథాసాధో రథఃసారథినోహ్యతే
కుర్వతాకించనన్నేహ ద్వేహోఽయంమనసాతథా.

44

ఓ సాధుపుంగవా! చతురశిలుడగు సారథి రథమును తనయిచ్చవొప్పున గోవిపోవునట్లు అభిమానయుక్తమై వాగ్గోచరమగు సంతర్వాపారముచే యీ మనంబును శరీరమును తన యిచ్చ వొప్పున ప్రవర్తింపజేయుచున్నది.

అసత్సంకల్పక్రియతే సచ్చరీరంవినాశ్యతే
క్షణేనమనసాఽంక పురుషఃశిశునాయథా.

45

మృత్రికచే యొనర్పబడిన యాటబొమ్మను తాను తలంచిన వెంటనే శిథిలమొనర్చి, బాలుడు మఱొకదానిని నిర్మించుకొనునట్లు యీ మనస్సున్న భవిష్యచ్చరీరమును సంకల్పించుచు, పూర్వ శరీరమును నశింపజేయుచున్నది.

చిత్తమేవేహపురుష స్తత్కృతంకృతముచ్యతే
తద్బద్ధంకలనాహేతోః కలనాస్తంవిముచ్యతే.

46

చిత్తమే పురుషుడు. చిత్తకృతమగు కార్యమే కార్యమనంబడును. అనద్వ్యస్తునను గూర్చిన సంకల్పముచే నయ్యది బంధింపబడుచున్నది. అట్లు సంకల్పింపకుండుటచే ముక్తిని బడయుచున్నది.

అయం దేహాభివాత్రస్థ మితమంగమిదంశరః
ఇదంస్ఫారవికారంత స్సనపనాభిధీయతే.

47

‘ఇది దేహము, ఈ అవయవము లిటునున్నవి, ఇది శరీరము’—ఇత్యాది వికారవంతమగు కల్పవలను మనస్సే చేయుచున్నది.

మనోహిజ్జవాజ్జవాఖ్యం నిశ్చయైకతయానుధీః
అహంకారోభిమంతృత్వా న్నానాతాస్వయమేవహి.

48

మనస్సే ఒక జీవశరీరమునుండి మఱియొక జీవశరీరమును పొందుచున్నది. మనస్సుచే నే నస్తువు కల్పింపబడుచున్నదో తదనుకూలముగనే బుద్ధి యుదయించుచున్నది. మఱియు ‘నేను’ చేయుచున్నానోను యహంకారమున్ను గలుగుచున్నది. ఇట్లు మనస్సే వివిధరూపములను ధరించుచున్నది.

దేహవాసనయాచేత స్వస్వానిస్వానిచేచ్ఛియా
పార్థివానిశరీరాణి హ్యసంతిపరివశ్యతి.

49

దేహవాసనచే నీ చిత్తము తనయిచ్చనుసార మవిద్యమానమగు అన్యపార్థివదేహములను గాంచుచున్నది.

అలోకయతిచేత్సత్యం తదాసత్యమయింమనః
శరీరభావనాంత్యక్త్యా పరామాయానిర్భృతిమ్.

50

ఈ మనస్సే సత్యవస్తుసాక్షాత్కారముచే యసత్యమును దేహభావనను త్యజించి పరమ శాంతిని పొందును. అనగా, మనస్సుయొక్క దేహదులంగూర్చిన కల్పన ఆత్మ సాక్షాత్కార పర్యంతమేగాని, అటుపిదప కాదని యెఱుంగుము.

తస్యనస్తవపుత్రస్య సమాధౌత్వయినస్థితే
స్వమనోరథమాగ్నేణ దూరాద్దూరతరంగతమ్.

51

నీవు సమాధియందుండ నీ పుత్రుని మనంబు స్వమనోరథమార్గంబున నతిదూరమేగెను.

ఇమమాశనసంత్యక్త్యా దేహంమందరకందరే
ప్రయాతోనైబుధంసద్గ నీహోజ్జినఃఖగోయథా.

52

శుక్రాచార్యుని స్థూలశరీరమును మందరపర్వతగుహయందు నదలి ఆతని మనోదేహము, గూటినిపిడి పక్షిజనునట్లు దేవతల నివాసమును స్వర్గమునకుఁజెనెను.

తత్రమందరకంజేషు పారిజాతతలేషుచ
నందనోద్యానఖండేషు లోకపాలపురేషుచ.

53

మునేచతుర్ముగాన్యష్టే విశ్వాచీందేవసుందరీమ్
అసేవతమహాతేజః పట్నదఃపద్మినీమివ.

54

ఓ మునీంద్రా! అచట మందరపర్వత నికుంజములందును, పారిజాత లతలందును, నందనోద్యానములందును, లోకపాలుర నగరములందును, మహాతేజస్వియగు శుక్రాచార్యుడు విశ్వాచీ యను అపసరసతోగూడ కమలసరోవరంబున భ్రమరమువలె యెనిమిది చతుర్ముగముల పర్యంతము విహరించెను.

తీవ్రసంవేగసంపన్న స్వసంకల్పోపకల్పితే
అథపుణ్యక్షయేజాతే నీహారభవశార్వరే.

55

దినుముగలిపి యంధకార ముద్భవమునట్లు, వాగనలచే నుచితమైన తీవ్రః ; ముచే వారి కపుడు పుణ్యక్షయము సంభవించెను.

ప్రహ్లాసకుసుమోత్తంసః ఖన్నాంగావయవోల్లసః
సవపాతతయాసార్థం కాలవక్త్రంఫలంయథా.

56

అంతవాడిన పుష్పమతోగూడిన యాభూషణములు గలవాడును, నిన్ను మైన హస్త పాదాద్యవయవములు గలవాడునునై ఆయుష్షరసతోగూడ శుక్రాచార్యుడు, పక్ష్యఫలము వృక్షము నుండి పడునట్లు భూమిపైబడెను.

నైబుధంతృప్తిరిత్యజ్య సభస్యేవశరీరకమ్
కౌశలకౌశమథాసాద్య పసుధాయాంవ్యజాయత.

57

ఆ దేవశరీరమును స్వర్గాకాశమునే త్యజించి యాతడు భూతాకాశమును పొంది భూమిపై జన్మించెను.

అనీద్విప్రదశార్ణేషు కోనలేషుమహీవతిః
ధీవరోఽథమహాటవ్యాం హంసస్త్రిపథగాతతే.

58

ప్రథమమున, దశార్ణదేశమందు బ్రాహ్మణుడుగ జన్మించెను. పిదప శోనలదేశాధీశుడుగను, తదనంతరము మహారణ్యమున ధీవరుడుగను, గంగానదీతటమున హంసగను జన్మించెను.

సూర్యవంశే నృపఃపౌండ్రః సారశాల్యేషు దేశికః
కల్పంవిద్యాధరఃశ్రీమాన్ ధీమానథమునేనుతః.

59

ఓ మునీశ్వరా! సిమ్మట సూర్యవంశమందు జన్మించి పుండ్రదేశమునకు రాజాయెను. ఆ కిక్కురాల్యదేశమున మంత్రోపాసకుడగు యుపదేష్టగ జన్మించెను. వీతనృపృతప్రభావంబున ధీమంతుడగు నీపుత్రుడు కల్పపర్యంతము విద్యాధరుడై విలసిల్లెను.

మదేష్వధమహీపాల స్తతస్తాపనబాలకః
వాసుదేనభిఖ్యాతః సమంగాయాస్తతేస్థితః.

60

తదనంతర మతడు మద్రదేశమునకు రాజై జన్మించెను. పిదప నొక తాపసుని కుమారుడై కుజేంద్రుడను పేరుచే ప్రసిద్ధికెక్కిన సమంగానదీతీరమున వసించెను.

అన్యాస్వపివిచిత్రాసు వాసనావశతఃస్వయమ్
విషమాస్వేవపుత్రస్తే చచారాంతరయోనిషు.

61

ఇవిగాక యింకను అనేక భయదామకంబులగు జన్మలందు నీపుత్రుడు వాసనావశమున విచిత్రమింది యుండెను.

అభూద్వింధ్యనగేభూయః కిరాతఃకైకతేషుచ
సావీరేష్వధసామంత స్త్రిగర్తేషుచగర్దభః.

62

ఆతడు వింధ్యాచల, కైకట దేశములందు కిరాతుడాయెను. సావీరదేశాధిపతియు నా యెను. ఆ రాజజన్మముందు పాపకార్యముల, జేయుటచే త్రిగర్తదేశమందు గర్దభమై జన్మించెను.

వంశగుల్మఃకిరాతేషు హరిణశ్చీనజంగలే
సరీపుషస్తాలవృక్షే తమాలేవనకుక్కుటః.

63

కిరాతదేశమున వేలులతయై జన్మించెను. చీనదేశారణ్యమున మృగరూపమును బొందెను. కుటీయుఁ లాశవృక్షములందు నర్జునుగను, తమాలవనములందు కుక్కుటముగను జన్మించెను.

అయంసపుత్రోభవతో భూత్వామంత్రవిదాంవరః
ప్రజజాపపురావిద్యాం విద్యాధరపురప్రదామ్.

64

ఈ నీపుత్రుడే పూర్వము మంత్రవేత్తలలో శ్రేష్ఠుడై విద్యాధరనగరమును ప్రాప్తింకజేయు విద్యను మననము గావించెను.

తేనానావధవద్రుహ్మన్ వోమ్మివిద్యాధరోమహాన్
హరికుండల కేయూర లీలానిచయలాలకః. 65

ఓ మహాత్మా! ఆవిద్యాప్రభావంబున, హరికుండలాది యాధూషణములతోను, లీలాసమా
హములతోను గూడి విద్యాధరీగణమునకు విలాసమును గొల్పునట్టి యుత్తమ విద్యాధరుడాయెను.

నాయికానలినీభానుః పుష్పచాపఇవాపరః
విద్యాధరీణాందయితో గంధర్వపురభూషణః. 66

ఓ మునీంద్రా! ఈ నీపుత్రుడు రెండవ మన్మథునివలె మిగుల సౌందర్యవంతుడును, స్త్రీ
రూపకమల గణమునకు సూర్యుడును, విద్యాధరీసమాహమున కతిప్రియుడును, విద్యాధరపురము
నకు భూషణమునైన విలసిల్లెను.

సకల్పావధిమాసాద్య ద్వాదశాదిత్యధామని
జగమభస్మశ్చేషత్యం శలభఃపావకేయథా. 67

అట్లా విద్యాధర సగరంబున వసించుచుండ నాతనికి కల్పముగడచెను. అపుడు కల్పం
తమందు ద్వాదశాదిత్యులు లోకమును తపింపజేయ, అగ్నియందు శలభమువలె నాతడొ ప్రళయాగ్ని
యందు భస్మీభూతుడయ్యెను.

జగన్నిర్మాణరహితే స్ఫారేనభసిసాతతః
వాసనాతస్యబ్రాహ్మ నిర్విడవిహగేయథా. 68

ఆత్మతీ జగద్రచనాకూన్యమును వికలాకాశమున గూటిని విడచిన పక్షివలె శుక్రను
వాసన పరిభ్రమించుచుండెను.

అథకాలేనసంజాతే విచిత్రారంభకారిణి
సంసారరచనారంభే బ్రాహ్మీరాత్రివిపర్యయే. 69

సామునేవాసనాతస్య వాతవ్యాచలితాసతీ
కృతేబ్రాహ్మణతామేషేత్య జాతోద్యవసుధాతలే. 70

ఓ మునీంద్రా! అంత చాలకాలముడచిన మీదట, బ్రాహ్మీరాత్రి పరిసమాప్తికాగా,
విచిత్ర కార్యారంభముతోగూడిన జగన్నిర్మాణసమయమున, నీతనయుని యానూత్మనానన
వాయుప్రేతమైనదాని చందమున చలాయనూనలై యిపుడు కృతయుగమున బ్రాహ్మణ రూపము
ధరించి భూమిపై జనించెను.

వాసుదేవాభిధానోఽసా మునేవిప్రకుమారకః
జాతోమతిమతాంమధ్యే సమధీతాఖలశ్రుతిః. 71

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! ఆ నీతనయుడు బుద్ధిమంతులలో నుత్తముడై వేదములన్నింటి నధ్యయి
నముచేయుచు నొక బ్రాహ్మణపుత్రుడై జన్మించి వాసుదేవుడను నామంబున బ్రసిద్ధికెక్కాను.

కల్పంవిద్యాధరోభూత్వా నద్యాన్యధమహామునే
తపశ్శ్రుతి తేపుత్రః సమంగాయాస్త శ్రేణితః. 72

ఓ మునీంద్రా! ఓమ్మట కల్పవర్తంతము విద్యాధరుడై, యిపుడు సమంగానడితటమున
పుత్రుడు తపంబానర్చుచున్నాడు.

వివిధవిషయవాసనానువృత్త్యా
ఖదిరకరంజకరాలకోటరాసు
జగతిజతరయోనిషుప్రయాతో
గహనతరాసుచకానసస్థలీషు. 73

ఇత్వాన్వే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
భార్గవోపాఖ్యానే కాలవచనంనామ దశమః

సర్గః || 10 ||

ఓ మునీశ్వరా! పలువిధ విషయవాసనలచే ప్రేరితుడై, ఖదిర కరంజ వృక్షకంటకములచే
భయంకరమైన భిన్నభిన్న పర్వతస్థలములందు నీ తనయుడు జన్మించెను. మఱియు నతిభిషణంబగు
యరణ్యములందు వృక్షలతాదులరూపంబునను గూడ యాతడు జనించియుండెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున
భార్గవోపాఖ్యానమందు కాలవచనమును దశమ

సర్గము || 10 ||

ఏ కా ద శ : స ర్గ : .

కాల ఉవాచ :-

అద్యోద్ధామతరంగాఘ భాంకారరణితానితే
తీరవపతరంగిణ్యా స్తప స్తపతి తేనుతః. 1

కాలుడు :- ఓ మునీంద్రా! మిగుల శోభించుచున్న తరంగములయొక్క గంభీరధ్వని
తో కూడిన వాయుపుగలవై నొప్పుచున్న యా సమంగానడితీరమున నీ పుత్రుడైపుడు తపంబానరించు
చున్నాడు.

జటావానక్షవలయీ జితసర్వేంద్రియభ్రమః
తత్రవర్షశతాన్యష్టే సంస్థిత స్తపసిస్థితే. 2

జటాధారియై రుద్రాక్షమాలనుధరించి, సర్వేంద్రియభ్రమను జయించి, స్థిరముగ
నున్నవాడై యట తపంబానర్చుచుండ యెనిమిదివందల వర్షరములు గడచెను.

యదీచ్ఛసిమునేద్రష్టుం తంస్వప్నాభం మనోభ్రమమ్
తత్పుమున్మిల్మవిజ్ఞాన నేత్రమాశువిలోకయ.

3

ఓ మునిశ్రేష్ఠా! నీ పుత్రుని యా మనోవిలాసంబంతయును పరికింప నుంకించునో
యోగరూపంబగు నీ విజ్ఞాననేత్రమును తెరిచి వీక్షింపుము.

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ :-

ఇత్కుక్తేజగదీశేన కాలేనసమదృష్టినా
మునిఃసంచితయామాస జ్ఞానాత్మాతనయేహితమ్.

4

శ్రీవసిష్ఠుడు :- ఓ రామా! లోకేశుండును, సమదృష్టిగలవాడును నగు కాలాడిట్లు
బలంక నంత భృగుమునీంద్రుడు తనజ్ఞాననేత్రముచే పుత్రుని చరితంబుగూర్చి చింతనచేసెను.

దదర్శచముహూర్తేన ప్రతిభానవశాదసా
పుత్రోదంతమశేషేణ బుద్ధిదర్పణబింబితమ్.

5

ధ్యానప్రభావముచేతను యోగమహిమచేతను విశుద్ధమైన బుద్ధియను దర్పణమందు ప్రతి
బింబించిన తన పుత్రుని చారిత్రమును మహార్తమాత్రమున ప్రత్యక్షముగ నాతడు గాంచెను.

పునర్నందరసానుస్థాం స్వస్థాంకాలాగ్రసంస్థితామ్
సమంగాయాస్తటాదేత్య వివేకస్వతనుంభృగుః.

6

పుత్రుని వృత్తాంతమంతయు నరసి, పిమ్మట యా సమంగానదీతటమును వీడి మందర
చర్వతముపై కాలిని సమ్మృఖముననున్న స్వశరీరంబునఁ బ్రవేశించెను.

విస్మయస్ఫేరయాదృష్ట్యా కాలమాలోక్యకాంతయా
వీతరాగమువాచేదం వీతరాగోమునిర్వచః.

7

అంత వ్యవకతపుత్రస్నేహుండగు నా భృగువు విస్మయముఁజెంది చిలునగవుచే రమణీ
యంబగు సుత్తమదృష్టితో వీతరాగుండగు కాలానిజూచి యిట్లనియె.

భగవన్ భూతభవ్యేత బాలావయమనుజులూః
త్వాదృశామేవధీర్దేవ త్రికాలామలదర్శసి.

8

భూతభవిష్యద్వర్తమానములకును ప్రభువగు నో మహాత్మా! మేము మలినచిత్తులము.
బాలురము (అజ్ఞానులము), మీవంటి మహాత్ములయొక్క దృష్టి త్రికాలములందలి వృత్తాంతమంత
యును స్పష్టముగా గాంచును.

నానాకారవికారాధ్య సత్యవాసత్యరూపిణీ
విభ్రమంజనయత్యేమా ధీరస్యాపిజగత్ప్రీతిః.

9

పలువిధ వికారంబులతో గూడినదియు, మిథ్యారూపంబయ్యు సత్యముగ గన్పట్టనదియు
నగు యీ జగత్ప్రీతి ధీరులకుగూడ భ్రమను గల్గజేయుచున్నది.

త్వమేవదేవజానాసి త్వదభ్యంతరవర్తియత్
రూపమస్యామనోవృత్తే రింద్రజాలవిధాయకమ్.

10

కాలరూపుడగు నో దేవా! మీ యంతరంగమున నెవ్వరుగలదో యద్దానిని మీరే
యిటుంగుదురు. ఈ మనస్సుయొక్క వృత్తిరూపం బింద్రజాలమువలె మాయావిమోహంబును
గలుగజేయునదగును.

మత్పుత్రస్యాస్యభగవన్ మృత్యుఃకిలనవిద్యతే
తేనేమంమృతమాలోక్య జాతఃసంప్రభమనానహమ్.

11

ఓ దేవా! కల్పాంతమువఱకు జీవించు యీ నాపుత్రుని మరణమునుగాంచ నాకు భ్రమ
గల్గెను.

అక్షీణాజీవితంపుత్రం కాలోమేనీతవానితి
నియతేర్వశతోదేవ తుచ్ఛాపీచ్ఛామమోదితా.

12

ఓ దేవా! జీవితము పరిసమాప్తిగాకున్నను నాపుత్రుని కాలాడుగైకొనిపోయెనను యల్ప
బుద్ధి నియతినశంబున నాకు గల్గెను.

ననువిజ్ఞాతసంసార గతయోవయమాపదామ్
సంపదాంచైవగచ్ఛామో మార్దామర్ష వశంవిభో.

13

ఓ ప్రభూ! ప్రపంచముయొక్క స్థితిగతుల నెఱింగిన వారమైనను, సంపదవిపదల కార
ణంబున మార్దవశోకములకు వశిభూతులమగుచున్నాము.

అయుక్తకారిణిక్రోధః ప్రసాదోయుక్తకారిణి
కర్తవ్యఇతిరూఢేయం సంసారేభగవన్ స్థితిః.

14

ఓ దేవా! అయుక్తమాచరించు వానియెడల క్రోధమును, యుక్తమాచరించువానియెడల
ప్రసన్నత్వము గల్గియుండుట యను యీ నియతి ప్రపంచమున స్థిరముగ నెలకొనియున్నది.

ఇదంకార్యమిదంనేతి యావత్కార్యంజగద్భ్రమః
తస్యైతత్సంపరిత్యాగో హేయపవజగద్గురో.

15

‘ఇది కర్తవ్యము, ఇదికాద’ నునట్టి ఇష్టానిష్టసాధనములందలి సత్యత్వభ్రమ యెంతవఱ
కుండునో, అంతవఱకును యీ నియతిఅయుక్త మాచరించువానియెడల క్రోధము, యుక్తమాచరించు
వానియెడల ప్రసన్నత్వము గల్గియుండుట) దృఢముగనే యుండును. ఓ జగద్గురూ! హేయమగు
నా భ్రమను త్యజించుటయే యుచితము.

కేవలంతావకీంచంతా మనాలోక్యదావయమ్.
భగవన్ భవతేకృద్ధా యాతాఃస్మస్తేనభాధ్యతామ్.

16

కేవలము నియతి. పాలనారూపంబగు మీ యభిప్రాయమును విచారింపక నేను మీయెడ
కృద్ధుడనైతిని. కాన నేను మీదండనకు సాత్రుడనగుదును.

త్వయేదాసీమహాంచేవ స్మారితస్తనయేహితమ్
సమంగాయాస్తతేన దృష్టోయంతనయోమయా.

17

ఓ ప్రభూ! నాకుమారుని చరితంబును యిచ్చుడు మీరు స్మరింపఁజేసిరి గాన యాతనిని సమంగానదీరమున నేను గాంచినాను.

మనోజగతిభూతానాం ద్వైశరీరేత్రసర్వగమ్
మనవశరీరంహి యేనేదం భావ్యతేజగత్.

18

ఈ లోకంబున సమస్తపాణులకును మనస్సే రెండుశరీరముల నుత్పన్నము చేయుచున్నది. అంతటను సంచరించు ఆ మనస్సే ముఖ్యమగుశరీరము. దానినుండియే యీ జగత్తంతయు నుత్పన్నమగుచున్నది.

కాల ఉవాచ :—

సమ్యగుక్తంత్యయాబ్రహ్మన్ శరీరంమనవచ
కరోతిదేహంసంకల్పా త్సుంభకారోఘటంయథా.

19

కాలుడు :—ఓ మహాత్మా! మీరు వచించినది సత్యము. ఈ మనస్సే జీవునకు ముఖ్యదేహమగును. కుమ్మరివారు కుండనుచేయునట్లు ఈ మనస్సు తనసంకల్పముచే భౌతికదేహమును నిర్మించుచున్నది.

కరోత్సకృతమాకారం కృతంనాశయతిక్షణాత్
సంకల్పేన మనోమోహా ద్బాలోవేతాలకంయథా.

20

అజ్ఞానశమున బాలుడు బేతాలుని కల్పించుచు మరల దానిని నిర్మూలించుచు నుండునట్లు, ఆకారములేని దానినైనను ఈ మనస్సు తన సంకల్పముచే నిర్మించుచు మరల యద్దానిని నశింపజేయుచు నుండును.

తథాచసంభ్రమస్వప్న మిథ్యాజ్ఞానాదిభాసురాః
గంధర్వనగరాకారా దృష్టామనసిశక్తయః.

21

ఇవిధముగనే, సంభ్రమ, స్వప్న, మిథ్యాజ్ఞానములవలె గన్పట్టునదియు, గంధర్వనగరాకారమువంటిదియునగు మిథ్యారచనాశక్తి మనస్సునందు ప్రసిద్ధరూపమున గాంచబడుచున్నది.

స్థూలదృష్టదశాంత్యేతా మవలంబ్యమహామునే
పుంషోమనఃశరీరంచ కాయాద్వావితికథ్యతే.

22

ఓ మునీంద్రా! ఒకటి మనస్సు, రెండవది ప్రత్యక్షముగ గన్పించు భౌతికదేహము — ఇవిధమున మనుజునకు రెండు శరీరములుగలవని స్థూలదృష్టి ననుసరించియే చెప్పబడుచుండును.

మనోమనననిర్మాణ మాత్రమేతజ్జగత్త్రయమ్
ననన్నానదిసన్సార ముదితంనేతరన్మృనే.

23

మాతృదృష్టితోజూచిన స్ఫురణరూపంబగు మనస్సు మాత్రమేగలదని స్పష్టమగును. ఈ ముల్లోకంబులును దీని రచనామాత్రంబేయగు. ఓ మునీంద్రా! సదనద్విలక్షణమును, వికాలమునునైన యీ మనస్సే యావిర్భావము నొందుచున్నదిగాని యన్యమేగాదు.

చిత్తదేహంగలతయా భేదవాసనయేదయా
ద్విచంద్రత్వమివాజ్ఞానా న్నానాతేయంసముత్థితా.

24

అజ్ఞానముచేగల్గు ద్విచంద్రభ్రాంతివలె చిత్తమును దేహముయొక్క అవయవంబయి, లతవలె స్పృగింపిన భేదవాసనచేతనే యీ పలువిధ జగద్భేదము లావిర్భవించినవి.

భేదవాసనయాపశ్యత్ పదార్థనిచయంమనః
భిన్నంపశ్యతీనర్వత్ర ఘటావటపటాదికమ్.

25

ఈ మనస్సు భేదవాసనచే పదార్థసమాహమలఁ గాంచుచు ఘటావర్త పటాదివస్తువులను సర్వత్ర భిన్నముగనే జూచుచున్నది.

కృశోతి దుఃఖిమూఢోహ మేతాశ్చన్యాశ్చభావనాః
భావయత్ స్వవికల్పోత్థాం యాతీసంసారితాంమనః.

26

నేను దుర్బలుడను, దుఃఖిని, అజ్ఞానినని యెంచుచు, తన వికల్పముచే నుద్భవించిన భావలయెనర్చుచు యీ మనస్సు జీవత్వము నొందుచున్నది.

మననంకృతిమందూపం మమైతన్నయతోస్వప్నహమ్
ఇతితత్త్వాగతఃశాంతం చేతోబ్రహ్మననాతనమ్.

27

మనస్సుయొక్క స్ఫురణరూపము సత్యమైనదిగాదు. 'అయ్యది నా రూపముగానేరదు. నేనా మనస్సుయొక్క స్ఫురణగానను నిట్టి మనోత్వాగముచే మనస్సు సనాతనమును, శాంతమును నగు బ్రహ్మమే యగుచున్నది.

యథాప్రవితతాంభోధౌ ద్రుతాం నైకతరంగిణి
శామ్యత్స్పందతయానేక కల్లోలావలిశాలిని.

28

వార్యాత్సనినమేస్వచ్ఛే శుద్ధేస్వాదునిశీతలే
అవినాశినివిస్తీర్ణే మహామహిమనిస్ఫుటే.

29

ప్రాస్వస్తరంగఃస్వందూపం భావయన్ స్వస్వభావతః
ప్రాసోస్మీతివికల్పేన కరోతీస్వేనభావనామ్.

30

అనేక తరంగముతోలకూడి శోభాయమానముగ నున్నదియు, అల్పస్పందము గలదియు, సమమును, శుద్ధరూపమును, స్వచ్ఛ, స్వాదుజలయమును, కల్పాంతమువలెకు శిరముగనుండునదియు స్వమహిమతిశయమున ప్రతిష్ఠితిమైయున్నదియునగు ప్రసిద్ధమైన మహాసముద్రమున, ప్రాస్వస్తరంగము తన స్వభావముననుసరించి నిజరూపమును భావించుచు స్వవికల్పముచే 'నేను ప్రాస్వమునని భావన జేయుచున్నది.

దీర్ఘస్వరంగఃస్వందూపం భావయన్ స్వస్వభావతః
దీర్ఘస్మీతివికల్పేన కరోతీస్వేనభావనామ్.

31

మఱియు దీర్ఘ తరంగము తన స్వభావము ననుసరించి నిజరూపమును భావించుచు స్వవికల్పంబుచే, 'నేను దీర్ఘమునని భావనజేయుచున్నది.

ప్రాస్యశ్చైవపరిభ్రష్ట రూపస్థితలాతలమ్

భావయన్ భూతలంయూతి తాదృగ్భావనయాన్వయా.

32

నేను ప్రాస్యరూపుడను, పరిభ్రష్టుడనని తలంచుచు, పతనభయమువలన పతనమునే భావించుచు, అట్టిభావనచే తీరప్రదేశమునుగూర్చి బోవుచున్నది.

ఉత్పన్నశ్చపలాదూర్వ ముత్థితోస్థితిభావితః

సరశ్చిరత్వజాలస్థ శోభ తేదీప్తయాశ్రియా.

33

స్వల్పకాలమైన పిదప మరల వావిర్భవించి 'నేను భోగానుకూలమగు జన్మమును పొందిన'ని యభిమానించుచు, కైవళ్యమున పర్యతమువలె విశాలమును, సూర్య కిరణసహితమగు రత్న సమూహమువలె దేదిప్రభువనమునునై శోభించును.

తుషారకరబింబస్థః శీతలోస్థితిబింబతి

సతతాచలదావాగ్ని ప్రతిబింబోజ్వలద్వపుః.

34

బిభేతిబలదగ్ధోస్థీ త్యాత్రమానశ్చకంపతే

ప్రతిబింబితవేలాద్రి తటపక్షవనద్రుమః.

35

మహాదారంభసంరంభ సంయుక్తోస్థితిరాజతే

విశల్లోలానిలాత్మంత ధ్వస్తలోలశరీరకః.

36

మఱియు చంద్రబింబమున యుపాధిరూపముననుండి 'నేను శీతలముగ నున్నాన'ని యభిమానించును. తీరస్థిత దావాగ్నిప్రతిబింబసహితుడై ప్రకాశవంతమగు దేహముగల్గి 'నేను దహింపబడితి'నని యెంచుచు భయపడును; మరల మానమును ధరించి చలించుచుండును. అటుపిమ్మట తీరద్వయమందలి ప్రతిబింబిత పర్యతములే కాఖలుగ గల్గిన వృక్షరూపమై ఫలాదియాడంబరముతోగూడి, రాజ్యప్రాప్తి జెందినవాని తలంచుచు కృతార్థుడనైతిని సంతసించును. మరల వాయువు పినుటచే అతిచంచలమగు వానిదేహము విగ్ధంసమగును.

ఖండశఃపరియాతోస్థీ త్యాత్రక్రందఞ్చవారపీ

సచోర్ధ్వయస్తేజలధే ర్వ్యతిరిక్తాపయోధరాత్.

37

అప్పుడు 'నేను ఖండ ఖండములుగా నొనర్పబడితిని యటచుచు రోదనమారంభించును. యథార్థముగ యీ తరంగములు జలసమూహరూపముగ సముద్రమునకు వేటుగావు.

నచైకంరూపమే తేషాం కించిత్సన్నాప్యసస్సయమ్

నచైతేప్రాస్యదైర్ఘ్యాద్యా గుణాస్తేషున తేషు తే.

38

వీనికి ముఖ్యముగ సస్యరూపసస్యరూపమేదియను లేదు. మఱియు నాతరంగములందు ప్రాస్యత్వదీర్ఘత్వాది గుణములుగాని, ఆ గుణములందు తరంగములుగాని లేవు.

నోర్ధ్వయఃసంస్థితావ్యాజ్ఞా నతత్రత్రనసంస్థితాః

కేవలంస్వస్వభావస్థ సంకల్పవికలాంకృతాః.

39

కాని, సముద్రమున తరంగము లేదనుటయు సత్యముగాదు. ఏలన, అధిష్ఠానరూపమున బ్రహ్మది యుండియే యున్నది. వివర్తరూపముగ ప్రతియోగీ యే సముద్రమున తరంగాదుల యేభావమున బ్రహ్మబడునో అయ్యది) యభావముచే అభావ మప్రసేదమగును. కేవలము వాని వాని స్వభావ సంకల్పములచే పరిచ్ఛిన్నమగు యీ జేదములు, వికల్పములు సంభవించుచున్నవి.

నష్టానష్టాపునర్జాతా జాతాజాతాఃపునఃపునః

పరస్పరపరామర్శా న్నాన్యతాముపయాంత్యలమ్.

40

ఒకపుడు నశించుచు, ఒకపుడు నశింపకయును, ఉత్పన్నమగుచు మరల నశించుచు, అన్యధమున మరల మరల నశించుచు ఉత్పన్నమగుచుండు యీ తరంగములు పరస్పరమేళనంబుచే, సముద్రముకంటె వేఱుగా నేరవు.

ఏకరూపాంబుసామాన్య మయాఏవనిరామయాః

తథైవాస్మిన్ప్రవితతే సి తేశు ధేనిరామయే.

41

బ్రహ్మమాత్రైకవపుషి బ్రహ్మణిస్ఫారమాణి

సర్వశక్తావనాద్యం తే పుథగ్వస్తుపథకృతాః.

42

సంస్థితాఃశక్తయశ్చిత్రా విచిత్రాచారచంచలాః

నానాశక్తిర్హినానాత్వ మేతిస్వేవపుషిస్థితమ్.

43

తరంగములన్నియు యెల్లప్పుడును యేకరూపముగ జలమయమైయున్న చందమున చిత్ర నిదిత్రక్రియలతోగూడి చంచలంబై యున్న యీ జగత్-శక్త (జగంబు) లన్నియు వ్యాపకమును, నిత్యమును, శుద్ధమును, నిరామయమును, చిన్మాత్రస్వరూపమును, అనాదియు, అనంతమును సర్వశక్తి కలమును నగు బ్రహ్మముకంటె భిన్నముగా గన్పించుచున్నను యభిన్నమే యగును. ఏలయన సర్వ శక్తిమంతుడగు ఆ పరమాత్మ తనస్వరూపమునుండి చ్యుతినిబొందక, వివిధరూపంబుల నొందుచున్నాడు.

బృంహిత్తేంబ్రహ్మణిబ్రహ్మ పయసీవోర్ధ్వమండలమ్

స్త్రీపుమాన్వ్యంగరూపేణ బ్రహ్మైవవలివర్తతే.

44

జలమందు తరంగసమూహములవలె బ్రహ్మమందు బ్రహ్మమే వృద్ధిని పొందుచున్నది. మఱియు స్త్రీ, పురుష, నపునకరూపంబుల నాబ్రహ్మమే వివర్తభావంబు (రజ్జువునందు పర్ప రూపము) ను బొందుచున్నది.

కల్పనాన్యజగన్నామిన్నా నాసీద స్థిభవివ్యతి

బ్రహ్మణోజగతోభేదో మనాగపినవిద్యతే.

45

జగత్తమనట్టి కల్పన యేదియు యెప్పుడును యుండియుండలేదు; యిప్పుడులేదు; ఇకను యుండబోదు; ఏలయన, జగద్రూపమందు కొంచమైనను భేదములేదు.

సంపూర్ణంఖల్విదంబ్రహ్మ జగద్రూపైవైవకేవలమ్

ఇతిభావయయత్నేన హ్యన్యత్సర్వంపరిత్యజ.

46

ఓ రామా ! ఈ బ్రహ్మము నిశ్చయముగ పూర్ణమైనది; ఈ జగత్తంతయు కేవలము బ్రహ్మముమాత్రమే యను భావనను నీవు ప్రయత్నపూర్వకముగ జేయుచు యితర అడంబరమంతయు త్యజించివేయుము.

నానారూపిణ్యేకరూపా నైరూప్యశతకారినీ

నియతిర్నియతాకారా పదార్థమధితిష్ఠతి.

47

అనేక రూపములుగనున్నను యేకరూపమును, అసంఖ్యాకములుగను విబుద్ధరూపము గలదిగను యున్నప్పటికి సర్వత్ర యొకే ఆకారముగల్గి యున్నదియునగు నియతిరూపమైన ఆత్మ-సత్తనమస్త పదార్థములయొక్క అధిష్ఠానమై వెలయుచున్నది.

జడాజడముపాదతై చిత్తమాయాతిచిన్మయే

వాసనారూపిణీశక్తి స్వస్వరూపాస్థితాత్మనః.

48

చిదాభాసరూపత్వమొందిన పిదప చిత్తము ఆయా యుపాధులందు వ్యాప్తమైయున్న అహంకారమును ఆత్మరూపముగను, వానికంటె భిన్నమగు సన్మాత్రమును అనాత్మరూపముగను యొందుచు, అనాధ్యాత్మికమగు జడమయొక్కయు, ఆధ్యాత్మికమగు చైతన్యము యొక్కయు, విభేదమును గ్రహించుచున్నది. చిత్తముయొక్క యీ భేదవాసనారూపముగ శక్తి ఆత్మయొక్క నిజరూపంబున నున్నదేయగును. అనగా చిత్తకృతముగు జడచైతన్య వికల్పముచే ఆత్మయొక్క యేకరూపత్వమునకు హానియేమియును లేదని భావము.

బ్రహ్మైవానఘతేనేదం స్ఫారాకారంవిభృంభతే

నానారూపైఃప్రతిస్పందైః పరిపూర్ణైర్భావైః.

49

ఇక్ష్వారణమున పాపహితుడనగు నోరామచంద్రా ! కలువిభ తరంగముల గతివిభేదంబులచే పరిపూర్ణమగు సముద్రము శోభించునట్లు పరబ్రహ్మమే వికాలమగు జగదాకారముగ వికాసము నొందుచున్నది.

నానాతాన్వయమాదతై నానాకారవిహరతః

ఆత్మైవాత్మన్యాత్మనైవ సముద్రాంభభావంభసః.

50

సముద్రజలమెట్లు తనజలముచే తనయందే తరంగాది భేదమును పొందునట్లు, ఆత్మయే ఆత్మచే ఆత్మయందు నానా ప్రకారములగు విభేదములను స్వయముగ గ్రహించుచున్నది.

న్యతిరిక్తానవయసో విచిత్రాపీచయోయథా

న్యతిరిక్తానవివ్వేశా త్నమగ్రాకల్పనాస్తథా.

51

చిత్ర విచిత్రములగు తరంగములు జలముకంటె వేరుగానట్లు, లోకేశుండగు పరమాత్మ కంటె యీ సంపూర్ణ జగత్కల్పనయు వేరుగాదు.

శాఖాపుష్పలతాపత్ర ఫలకోరకయుక్తయః

యథైకస్థింస్తథాబీజే సర్వదాసర్వశక్తితా.

52

ఒకే బీజమందు శాఖాపుష్పలతాపత్రఫలాదులుండునట్లు పరమాత్మయందెల్లపుడును సర్వ శక్తులును గలవు.

విచిత్రవర్ణతాయద్వద్భృశ్య తేకతినాతపే

విచిత్రశక్తితాతద్వద్దేవేశేనదనస్సయీ.

53

తీవ్రాతపమున విచిత్రవర్ణములగు పడనట్లు, దేవేశుండగు పరమాత్మయందు సదసన్మయముగ విచిత్రశక్తి దృగ్గోచరమగుచున్నది.

విచిత్రరూపోదేతీయ మవిచిత్రాత్ఫితిశివాత్

ఏకవర్ణాత్పయోవాహా చ్చక్రచాపలతాయథా.

54

ఏకవర్ణమగు మేఘమునుండి పలువిధ వర్ణయుక్తమగు యింద్ర ధనుస్సును లత యుద్భవింపునట్లు, అవిచిత్రమును, యేకరగమును, మంగళ స్వరూపమునునగు పరమాత్మనుండి విచిత్రమగు యీ విచిత్రాత్ఫితి యుదయించుచున్నది.

అజడాజడతోదేతీ జాడ్యభావనహేతుకా

ఊర్జనాభాద్యధాతంతు ర్యథాపుంసఃసుషుప్తతా.

55

సారీడునుండి దారమువలెను, మనుజుని స్వప్నమునుండి రథాదులును కలుగునట్లు, చేతనముగు పరమాత్మనుండి జడభావయొనర్చు జడత్వ మత్పన్నమాయెను.

అచితశ్చేతనఃశక్తిం స్వబంధాయేచ్ఛయాశివః

తనోతితాంతవంకోశం కోశకారకృమిర్యథా.

56

పట్టుపురుగు స్వీయబంధనము కొఱకే తనకోశజాలమును విస్తరించునట్లు, ఆత్మయు స్వీయ బంధముకొఱకే చిత్రశక్తిని అనగా వాసనాచైతన్యమును విస్తరించుచున్నది.

స్వేచ్ఛయాత్మాత్మనోబ్రహ్మన్ భావయిత్వైషవిస్మృతిమ్

కరోతికఠినంబంధం కోశకారకృమిర్యథా.

57

ఓ మహాత్మా ! ఈ యాత్మ తనయిచ్చచే తానే తన స్వరూప విస్మృతిని భావించి, పట్టుపురుగువలె తన కొఱకై కఠినబంధమును నిర్మించుకొనుచున్నది.

స్వేచ్ఛయాత్మాత్మనోబ్రహ్మన్ భావయిత్వాస్వకంవపుః

సంసారాన్మోక్షమాప్నోతి సావలీనాదివవారణః.

58

ఓ మహాశయా ! మతియు నీ యాత్మ తనయిచ్చచేతనే ఆత్మ సాక్షాద్రమొంది, గజము స్వీయబంధమునుండి విముక్తిని బొందునట్లు సంసారబంధమునుండి తొలగి మోక్షమును పొందుచున్నది.

యథైవభావయత్వాత్మా సతతంభవతిస్వయమ్

తథైవాపూర్వతేశక్త్యా శీఘ్రమేవమహానపి.

59

ఈ యాత్మ యెటుల భావించునో నిరంతర మటులనే యగుచున్నది. మహద్వస్తువైనను, చిత్రశక్తిచే నియ్యది శీఘ్రముగ తద్రూపమేయగును.

భావితాశక్తిరాత్మాన మాత్మతాంసయతీక్షణాత్

అనంతమఖిలంప్రాప్నోద్ధిహికామహతీయథా.

60

యాశక్తిరుదితాశీఘ్రం యాతితన్మయతామజః
యవవర్తసఃస్థితియాత స్తన్మయోభవతిద్రుమః.

61

గొప్ప వర్షాకాలపు తుపాకరపాత మనంతాకాశమును గప్పియద్దానిని తనరూపముగనే యొనర్చునట్లు, చిరకాలభావనచే దృఢీభూతమైన వాసన క్షణములో నాత్మను తన రూపముగ నొనర్చివేయును. మఱియు, వృక్షనూ ఆయా ఋతువుయొక్క రూపమునే బొందునట్లు, ఏయే వాసన లుత్పన్నమగునో ఆయారూపముగ ఆత్మ శీఘ్రముగ నగుచుండును.

నమోక్షోమోక్ష-ఈశస్య నబంధోబంధఆత్మనః
బంధమోక్షదృశ్యకేలోకే నజానేప్రోత్థితేకుతః.

62

బంధ మోక్షములు ఆత్మకొఱకుగావు. ప్రపంచమున బంధమోక్షములదృష్టి యెల్ల నుండి ప్రాదుర్భవించినవో! (అనగా నయ్యది యథార్థముగ లేదని భావము).

నాస్తి బంధోనమోక్షోఽస్తి తన్మయ స్త్వివలక్ష్యతే
గ్రస్తంనిత్యమని త్యేన మాయామయమహోజగత్.

63

యథార్థముగ బంధముగాని మోక్షముగాని లేదు. కాని బంధమోక్షరూపమై వికార యుక్తముగ నీ యాత్మ భాసించుచున్నది. నిత్యమును, పూర్ణమును నగు ఆత్మస్వరూపమును, అనిత్య మగు భోక్తభోగ్యాది వాసనాధ్యాసము గ్రసించివైచినది (తిరోహితమైనట్లనది). ఆహా! ఈ జగంబెట్టి మాయామయంబైనది!

యదైవచిత్తంకలితం కిలానేనాకలాత్సనా
కోశకారవదాత్మాయ మనేనానలితస్తదా.

64

నిర్మలమగు నీ యాత్మ చిత్తముయొక్క సంకల్పమేపుడు చేయునో, అపుడే స్వనిర్మిత జాలముచే బంధింపబడు కోశకారక్రిమి (పట్టుపురుగు) వలె చిత్తముద్వారా అయ్యది బంధమున తగుల్కొనుచున్నది.

అనోన్యరూపా స్వత్యంతం వికల్పితశరీరకాః
మనఃశక్తయవతస్మా దిమానిర్యాంతికోటయః.

65

పరస్పర మిలితములును, అత్యంత వికల్పయుక్తములునునగు కోట్లకొలది మనశ్శక్తులీ పగ చూత్రునండి యావిర్భవించుచున్నవి.

తజ్జానతాఃపుథగ్రూపాః సముద్రాదివవీచయః
తజ్జానతాఃపుథగ్రానిశ్చ చంద్రాదివమరీచయః.

66

వానినుండియే యుద్భవించుచు, వానివలననే నీతిని బడయుచునున్నను, తరంగములు సముద్రమునకును, చంద్రకీరణములు చంద్రునకును వేరుగానున్నట్లు, ఆ మనశ్శక్తులును, పరమాత్మ శంకె భిన్నముగా స్థితిబొందుచున్నవి.

అస్మిన్ స్పందమయేస్సారే పరమాత్మమహంబుధౌ
చిజ్జలేవితాభోగే చిన్మాత్రసమాలిని.

67

కాశ్చిత్త్విరాబ్రహ్మవిష్ణూ కాశ్చిద్రద్రత్యమాగతాః
కాశ్చిత్పురుషతాంప్రాప్తాః కాశ్చిదేవత్యమాగతాః.

68

చిత్తమును జలముగల్గినదియు, వికాలాకారమును, చిన్మాత్రతరంగమాలాసహితమును, గ్నందమయమునునగు ఆత్మయను యీ మహాసముద్రమున, బ్రహ్మ, విష్ణు రూపములగు కొన్ని తరంగ ములుగలవు. మఱికొన్ని రుద్రరూపమును బొందినవి. కొన్ని మనుజురూపమును, మఱికొన్ని దేవరూప మును ప్రాప్తినొందినవి.

లహర్యఃప్రస్ఫురంత్యేతాః స్వభావోద్భావితాత్మకాః
కాశ్చిద్యమమహేంద్రార్క-వహ్నివైశ్రవణాదికాః.

1

ఈ తరంగములన్నియు స్వస్వభావముచే కల్పింపబడి స్ఫురించుచున్నవి. వీనిలోకొన్ని యను, మహేంద్ర, మార్కాగ్ని, కుశేరాదుల రూపములు స్ఫురించుచున్నవి.

ఘ్నంతికుర్వంతితిష్ఠంతి లహర్యశ్చపలై వణాః
కాశ్చిత్కింనరగంధర్వ విద్యాధరసురాదికాః.

2

కొన్ని పరస్పరము వధించుకొనుచున్నవి. కొన్ని యుపకారంబొనర్చుకొనుచున్నవి. కొన్ని హాస్యమొనర్చుచున్నవి. మఱికొన్ని చపలమగు యిచ్చతో కూడియున్నవి. కొన్ని తరంగములు కెన్నర, గంధర్వ విద్యాధర దేవరూపముల స్ఫురించుచున్నవి.

ఉత్పతన్తి పతన్త్యుగ్రా లహర్యఃపరివర్తితాః
కాశ్చిత్కించిత్త్విరాకారా యథాకమలబాదికాః.
కాశ్చిదుత్పన్నవిధ్వస్తా యథాసురనరాదికాః]

3

కొన్ని యుగ్రతరంగములు గల్గించుచు పైకి బోవుచున్నవి. కొన్ని క్రిందికివచ్చుచున్నవి. గానియందు బ్రహ్మాదులగు కొందఱు కొంతకాలమువఱకు స్థిరమగు యాకారమును బొందియుండుదురు. దేవముష్యాదులను తరంగములు అస్థిరములై యుత్పన్నమైన వెంటనే శీఘ్రముగ నశించుచున్నవి.

కృమికీటపతంగాహి గోమశాబగరాదికాః
కాశ్చిత్స్థిన్మహంబోధౌ స్ఫురంత్యే తేంబుబిందువత్.

69

ఆ మహాసముద్రమున కృమిగోకిట పతంగపర్వ మశకా, జగరాదులు జలబిందురూప మున స్ఫురించుచున్నవి.

కాశ్చిచ్ఛలానరమృగ గృధ్రజంబులకాదికాః
స్ఫురంతిగిరికుంజేషు వేలావనత లేమ్యివ.

70

నదీతటస్థ వనములందు చంచలలతాదులవలె కొన్ని అస్థిరరూపములగు మనుష్య మృగ గృధ్రశృగాలాదులుగ పర్వతకుంజములందు స్ఫురించుచున్నవి.

సుదీర్ఘజీవితాఃకాశ్చి త్కాశ్చిదత్యల్పజీవితాః
అతుచ్ఛకలనాఃకాశ్చి త్కాశ్చిత్తుచ్ఛశరీరకాః.

71

ఒకని జీవిత మతిదీర్ఘముగను మఱియొకనిది అత్యల్పముగనునున్నది. ఒకని దేహము వికారమైనదిగను, సుందరముగను మఱొకనిది యతి శుచ్ఛముగను నున్నది.

సంసారస్వప్నసంరంభే కాశ్చిత్తైర్జ్యేణభావితాః
సువికల్పహతాఃకాశ్చిచ్ఛంకంతేసుస్థిరంజగత్.

72

సంసారస్వప్నకార్యమున కొందఱు చిరకాలమువరకు స్థిరముగనుండునట్లు కల్పింపబడిరి. మఱికొందఱు దృఢవికల్పములచే మోహితులై యీజగత్తు స్థిరమైనదని భావించుచున్నారు.

అల్పాల్పభావనాఃకాశ్చిద్దైన్యదోషవశీకృతాః

కృశోఽతిదుఃఖిమూఢోఽహమితిదుఃఖైర్వశీకృతాః.

73

అతిశుద్ధభావముగల కొందఱు 'నేను కృశుడను, నేనతిదుఃఖిని, నేనతిమూఢుడను'ని తలంచుచు దీనత్వమును దోషమునకు వశిభూతులై దుఃఖములకు లోనగుచున్నారు.

కాశ్చిత్సవరతాంయాతాః కాశ్చిద్దేవత్వమాగతాః

కాశ్చిత్పురుషతాంప్రాప్తాః కాశ్చిద్దర్శనతాంగతాః.

74

అత్యయను సముద్రమందు తరంగరూపముగనున్న మఱికొందఱు స్థావరత్వమును, కొందఱు దేవభావమును పొందిరి. కొందఱు మానుషదేహమును ప్రాప్తినొందిరి. ఇంక కొందఱు సుషుప్తి, ప్రళయములందువలె అవ్యక్తముగ వాసనారూపమైన మోహావస్థను పొందిరి.

కాశ్చిత్ప్రతిజగతికల్పశతాన్యనల్పాః

కాశ్చిద్వ్రజంతి పరమంపదమిందుశుద్ధాః

బ్రహ్మర్షి వాత్సముదితాలహరీవిలోలా

శ్చిత్సంవిదోహి మననాపరనామవత్స.

75

ఇత్యాది వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

భార్గవోపాఖ్యానే సంసారప్రవృత్తిదర్శనంనామైకాదశః

సర్గః || 11 ||

ఓ మహాత్మా! ఇనన్నియు బ్రహ్మమను సముద్రమునుండి యావిర్భవించిన తరంగములు. వానికే స్ఫురణరూపంబగు మనస్సును నామమునుగలదు. ఇయ్యవి చంచల యుపాధితోగూడిన చైతన్యముయొక్క భేదములైయున్నది. పీనిలో కొన్ని యీ జగంబున యనేకకల్పముల వఱకు స్థిరత్వమును పొందుచున్నవి. మఱికొన్ని చంద్రునిపగిది జ్ఞానామృతముచే శుద్ధము పరమపదమగు మోక్షమును ప్రాప్తినొందుచున్నవి.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున

భార్గవోపాఖ్యానమందు సంసారప్రవృత్తి దర్శనమును

ఏకాదశ సర్గము || 11 ||

గీతవాచః—

సురాసురనరాకారా ఇమాయాఃసంవిదోమునే

బ్రహ్మర్షి వాదభిన్నాస్తాః సత్యమేతస్మై తేతరత్.

1

కాలుడు :—ఓ మునీంద్రా! సురాసుర మనుజురూపమున యుపాధితే భిన్నముగానున్న యీ సంవిత్స్వరూపములన్నియు బ్రహ్మమను సముద్రమున కభిన్నములగును. ఈ బ్రహ్మమే సత్యము. బ్రహ్మతరమగున దంతయు మథ్యయే.

మిథ్యాభావనయాబ్రహ్మన్ స్వవికల్పకలంకితాః

నబ్రహ్మవయమిత్యంత ర్నిశ్చయేనవ్యాధోగతాః.

2

ఓ మహాత్మా! ఆనాత్మయం దాత్మభ్రాంతియను మిథ్యారూపముగ న్స్వవికల్పముచే దూషితులై 'నేను బ్రహ్మముగాడను నిశ్చయముగలవారై యద్దానిచే జీవులు ఆధోగతిని పొందు చున్నారు.

బ్రహ్మణోస్యతిరిక్తత్వం బ్రహ్మర్ణవగతాఅపి

భావయంత్యేవిముహ్యంతి భీమాసుభవభూమిషు.

3

బ్రహ్మమను సముద్రమం దభిన్నరూపత్వమును పొందియున్నను, బ్రహ్మముకంటె భిన్న మగు పరిచ్ఛిన్నరూపమే తామనిభావించువారు, అక్కారణమున భయంకరమగు సాంసారమునబడి విమోహితులగుచున్నారు.

యావతాఃసంవిదోబ్రాహ్మణ్య మననై కకలంకితాః

ఏతత్తత్కర్మణాంబీజ మవ్యక్తైర్నైవవిధితాః.

4

ఓ దేవా! దేహమం దాత్మాభిమానమున కళంకమే జీవుల పుణ్యపాప ప్రవృత్తులకు బీజమైయున్నది. అట్లున్నను, పరమార్థమున జీవులు నిష్క్రియముగ బ్రహ్మమేయని యెఱుంగుము.

సంకల్పరూపయైవాంత ర్మునేకలనయైతయా

కర్మజాలకరంజానాం బీజముప్యాకరాళయా.

5

ఇమాజగతివిస్తీర్ణాః శరీరోపలపంక్తయః

తిష్ఠంతిపరివలంతి రుదంతిచహసంతిచ.

6

ఓ మునీంద్రా! కర్మసమూహమున కంటకములకు బీజభూతమును, భయంకరమగు ముష్టి (పిడికిలి) రూపమున నైన సంకల్పరూపముగ చిత్తకల్పనచే శరీరములను పాపాణసమూహములు యీ జగంబున విస్తారముగ విసరబడుచునుండి, విజృంభించుచున్నవి, దుఃఖించుచున్నవి, సంతోషించు చున్నవి.

అబ్రహ్మ స్తంబపర్యంతం స్పందనైఃపవనోయథా

ఉల్లసంతినిలీయం తే వ్లూయంతివిహసంతిచ.

7

బ్రహ్మది స్తంబపర్వతమును వాయువు గతిభేదంబులచే వ్యాపించియున్న చందమున, సంకల్పముచే కల్పితములగు యీ జీవచైతన్యములను విజృంభించుచు, బుద్ధుగచు నున్నవి.

తావీతాః కాశ్చిదత్త్యా యథాహానిహారాదయః.

కాశ్చిదల్పవిమోహస్థా యథోరగనరామరాః.

8

వీరిలో బ్రహ్మ విష్ణుహారదులును కొందఱు జ్ఞానముయొక్క పరాకాష్ఠను పొందుటచే మిగుల స్వచ్ఛులును, నాగదేవతాదులను మఱికొందఱు జ్ఞానాధికారులు మాత్రమగుటచే యల్ప విమోహంబున నున్నవారగు నగుదురు.

కాశ్చిదత్త్యంతమోహస్థా యథాతరుత్యణాదయః

కాశ్చిదజ్ఞానసమ్మూఢాః కృమికీటత్వమాగతాః.

9

వృక్షతృణాదులవలె కొందఱు గాఢజ్ఞానమున మునిగియున్నారు. కృమి, కీటత్వజను బొంది కొందఱజ్ఞానముచే విమూఢులైయున్నారు.

కాశ్చిత్తృణవదుహ్యంతే దూరే బ్రహ్మమహోదధేః

అప్రాప్తభూమికావీతా యథోరగనగాదయః.

10

కొందఱు శాస్త్రవిరుద్ధముగు కార్యములనాచరించుటచే బ్రహ్మమును సముద్రమునుండి అనగా కైవల్యపదమునుండి తృణమువలె దూరముగ త్రోసివేయబడుచున్నారు. సర్వపర్వతాదులగు పీఠ మోక్షపదమును పొందకయుండురు.

సత్త్వమాత్రంసమాలోక్య కాశ్చిద్దేవముపాగతాః

జాతాజాతానిఖన్యంతే కృతాంతజరతాఖునా.

11

మఱికొందఱు సంసారశ్రమరహితమును, విశ్రాంతికి పేతుభూతమునగు యుచితభూమిక లను బొంది దేవత్వదశను ప్రాప్తివొంది శాస్త్రశ్రవణముచేసి తదనుసారము వర్తించుచున్నను, దుష్ట ప్రారబ్ధమును వృద్ధమూషకంబుచే బాధింపబడుచున్నారు.

కాశ్చిదంతరమాసాద్య బ్రహ్మతత్త్వమహంబుధేః

గతాస్తత్తాంసమంకాయై ర్విర్రాబ్రహ్మహారాదికాః.

12

బ్రహ్మహారాదులగు కొందఱు కించిచ్ఛేదకమగు విశుద్ధజ్ఞానమునుబడసి తమ శరీరములతో సహా బ్రహ్మమును మహాసముద్రముతోటి సమరూపమునుబొందిరి. అనగా జీవన్ముక్తులైరి.

అల్పమోహఃత్మికాః కాశ్చి త్తమేవ బ్రహ్మవారిధిమ్

అదృష్టపారభూమ్యాః మవలంబ్యవ్యవస్థితాః.

13

అల్పమోహముగల మఱికొందఱు అనంతమును, పరిపూర్ణమునునగు బ్రహ్మమును మహా సముద్రమును సమాధిద్వారా నాశ్రయించియున్నారు.

కాశ్చిద్భౌక్తవ్యజన్మాః శుక్తజన్మాః కోటయః

వంధ్యాః ప్రకాశతామస్యః సంస్థితాభూతజాతయః.

14

ప్రాణులలో కొన్నిజాతులు కోటకొలది జన్మలననుభవించినను, మోక్షమనుషలమును పొందకయున్నందున వంధ్యులై యగుదురు. మోక్షాధికారియగు మానుషజన్మము ప్రకాశము అభించినను వారు తమస్సునందే యుండురు.

కాశ్చిదూర్ధ్వదధోయాతి యథాహస్తాన్యహత్ఫలమ్

ఉర్ధ్వదూర్ధ్వతరంకాశ్చి దధస్తాత్కాశ్చిదవ్యధః.

15

చేతినుండిజారి ఫలము క్రిందపడునట్లు, కొందఱు తమజన్మనుండి నీచజన్మను పొందు చున్నారు. మఱికొందఱు యింకను ఉత్తమముగు జన్మలను పొందుచున్నారు. పశుత్వమునుండి బ్రహ్మమునకువలె కొందఱు నీచస్థితినుండి యింకను నీచమగుస్థితిని బొందుచున్నారు.

బహుసుఖదుఃఖకరాకరాక్షయేయం

పరమపదాస్సరణాత్సమాగతేహ

పరమపదావగమాత్ప్రయాతినాశం

విహగపతిస్థైరణాద్విషవ్యభేవ.

16

ఇత్యాదే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

భార్గవోపాఖ్యానే సంసారోత్పత్తివిస్తారవర్ణనంనామ

ద్వాదశః సర్గః || 12 ||

ఓ మహాత్మా! అనేక సుఖదుఃఖముల గల్గజేయునదియు, జన్మలకు నిలయముననగు యీ జీవత్వము పరమపదముగు తన ఆత్మస్వరూపమును మఱచుటచేతనే గలిగినది. మఱియు, గరుత్మంతుని స్మరించినంతనే విషబాధ శమించునట్లు, ఆ పరమపదముగు ఆత్మస్వరూపముయొక్క భోధచే జీవత్వము నశించును.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

భార్గవోపాఖ్యానమందు సంసారోత్పత్తివిస్తారవర్ణనమును

ద్వాదశ సర్గము || 12 ||

త్రయోదశః సర్గః.

కాల ఉవాచః—

ఏతాసాంభూతజాతీనా మూర్ఖీణామివసాగరాత్

వివిధానాయచిత్రాణాం లతానామివమాధవే.

1

భవ్యాజితమనోమోహా దృష్టలోకపరావరాః

జీవన్ముక్తాభ్రమంతీహ యక్షగంధర్వకింసరాః.

2

కాలండు :—ఓ మునీంద్రా! నమద్రమునుండి గల్గిన తరంగములవలెను, వనంతయును శ్రవణ దుష్పన్నమైన లతలవలెను పరమాత్మనుండి యావిష్కరించిన అనేక చిత్రవిచిత్రములగు జీవజాతు లలో, మనస్సుయొక్క మోహమును జయించినవారును, ఇహపరలోకముల తత్వమెరిగినవారును మాత్రమే కృతార్థులగుదురు. యక్ష, గంధర్వ, కిన్నర, మనుష్యరూపులగు నట్టివారే జీవన్ముక్తులై యీ ప్రపంచమున విహరించుచున్నారు.

అన్యేతుకాత్మకుడ్యాభా మూఢాస్థావరజంగమః
అపశ్చక్షణమోహాస్తే కింతేమాంప్రవిచార్యతే.

3

ఇక అన్యప్రాణులు కాస్త, కుష్టములవలె మూఢులై స్థావరజంగమత్వముల బొందుచున్నారు. మోహమునశించిన తత్వజ్ఞులకిక శాస్త్రవిచారమెందులకు? సాధనచతుష్టయ సంపన్నులను, అజ్ఞా నులునునగు వారలకు మాత్రమే శాస్త్రములు ప్రయోజనవంతములగును.

లోకేప్రబుధ్యమానానాం భూతానామాత్మసిద్ధయే
విహరంతీహశాస్త్రాణి కల్పితాన్యదితాత్మభిః.

4

లోకమున ఆత్మజ్ఞానముయొడ జాగరూపలయిన్ని వాఙ్మోహక జ్ఞానులగు మహాత్ములచే వదింపబడిన శాస్త్రములు విశేషముగ బల్కుచున్నవి. అనగా, శాస్త్రముల రచించి జ్ఞానముద్వారా అజ్ఞానుల నుద్ధరించుటయే, మోహమునశించిన మహాత్ముల దేహధారయొక్క ప్రయోజనమని భావము.

సంప్రబుధాశయాయేతు దుష్కృతానాంసరితయే
తేమాంశాస్త్రవిచారేషు నిర్మలాఃప్రవర్తతే.

5

పాపములు నశించుటచే యంతఃకరణము శుద్ధమైనట్టి నజ్ఞులయొక్క నిర్మలబుద్ధియే శాస్త్రవిచారమందు ప్రస్ఫుత్తమగుచున్నది.

విలీయతేమనోమోహః సచ్చాస్త్రప్రవిచారణాత్
నభోవిహరణాద్భావోః శార్వరంతిమిరంయథా.

6

ఓ మహాత్మా! ఆకాశమున సూర్యభగవానుడు సంచరించుటచే రాత్రియందలి యంధ కారము నశించుటాగున, సచ్చాస్త్రవిచారముచే మనస్సునందలి మోహము నశించును.

అక్షీయమాణంహిమనో మోహాయైవసన్ధియే
నీహరణనసంధాద్య వేతాలథవవల్లతి.

7

మనస్సునందలి మోహమునశించని వాడజ్ఞానమునే పొందును గాని మోక్షసిద్ధిని పొందడు. అకాశమును మంచుగవ్వ విధమున మోహమంతఃకరణమును గన్పింపై విజృంభించు చున్నది.

సర్వేషామేవదేహణాం సుఖదుఃఖార్థభాజనమ్
శరీరంమనవేహ నతుమాంసమయంమునే.

8

ఓ మునీశ్వరా! దేహముతోటి ఆత్మాధ్యాసమొనర్చునట్టి సర్వజీవులయొక్క మనస్సను శరీరము సుఖదుఃఖముల ననుభవించునది యగును గాని యీ మాంసమయ దేహముగాదు.

యో2యంమాంసాస్థి సంఘాతో దృశ్యతేపాంచభౌతికః
మనోవికల్పనంవిద్ధి నదేహాపరమార్థతః.

9

మఱియు మాంసము, యెముకలు మున్నగువానిచే నిర్మింపబడిన యీ దృశ్యమానమగు పాంచభౌతికము మనస్సుయొక్క వికల్పమనియే నీవెఱుంగుము. ఏలయన యీ పాంచభౌతిక దేహముః శాస్త్రాంతరేనిదేయగును.

మనఃశరీరేణతవ పుత్రో2యంకృతవాన్మునే
తదేవప్రాప్తవానాశు వయంనాతాపరాధినః.

10

ఓ మునీంద్రా! మనస్సను శరీరముచే నీ పుత్రుండేది యొనర్చునో, వానినే యాతడు పుత్రుడుగ బొందెను. ఇందు మా యపరాధమేమియును లేదు.

స్వయావాసనయాలోకో యద్యత్కర్మకరోతియః
సతతైవతదాప్నోతి నేతరస్యేహకర్మతా.

11

తన వాసనలనుసరించి జీవు డేదే కర్మలనొనర్చునో వాని కనురూపమగు ఫలమునే యాతడు పొందును. ఇందితరుల కర్మత్వమేమియును లేదు.

స్వాసుసంహితమంతర్య స్సనోవాసనయాస్వయా
కోనామభువనేశో2స్తి తత్కర్మర్త్యంయస్యశక్తతా.

12

వాసనాయుక్తమగు మనస్సు అనుసంధాన మాత్రమున త్కణములో నొనర్చుదానిని మగడిండుయ్యు చిరకాలమునకైనను యెవరొనర్చుగలరు? (యొనర్చు జాలరనుట.)

యేసర్గానరకాభోగా యాజన్మమరణైషణాః
స్వమనోమననేదం సనిష్పందోపిదుఃఖదః.

13

సృష్టి, నరకము, జననమరణాదులగుఱ్ఱిన యిచ్చ — ఇదంతయు మనస్సుయొక్క గుర్గుణముచేతనే గల్గుచున్నది. అట్టి మనస్సుయొక్క యొకింత చలనముగూడ దుఃఖప్రదమేయగును.

బహునాత్రకిముక్తేన శబ్దసంగ్రహకారిణా
ఉత్తిష్ఠథగవన్యామో యత్రతే తనయస్థితః.

14

ఓ మహాత్మా! ఇక విశేష శబ్దజాలము రచించి వదింప నేమిప్రయోజనము? తెమ్ము, నీ పుత్రుడుగ్నుచోటికి బోవుదము.

సర్వచిత్తశరీరేణ భుక్త్యాశుక్రక్షణాదివ
అభేదురశ్చిసంఘట్టా త్సమంగాతాపసఃస్థితః.

15

మనస్సను శరీరముచే శుక్రాచార్యుడు త్కణములో స్వర్గాదిభోగములన్నింటిని ననుభవించి, యటునుండిపడి చంద్రకరణ సంబంధముచే నోషధులద్వారా గర్భమున బ్రవేశించి తాపసియైజన్మించి గురుంగానదీతటాన నుండియున్నాడు.

తత్త్వాణావనిశ్చిత్తా న్మృత్యుద్యంతువత్సలమ్
అవశ్యాంతయాభూత్వా వీర్యం తేనాంతరాస్థితః.

16

శుక్రాచార్యుని ప్రాణవాయువు చేతనక క్రినుండి వినిశ్చయమై అందుచే సమూహిత్వమైనదై చంద్రుని సంపర్కముచే మంచువ్వారా ధాన్యాదులందు ప్రవేశించి, భుజింపబడినదై పురుషుని వీర్య రూపమును బొంది జన్మనుభవించెను.

ఇత్యుక్త్యాభగవాన్ కాలో హసన్నివజగద్గతిమ్
హస్తాద్ధస్తేనజగ్రాహ భృగుమిందుమివాంశుమాన్.

17

భగవంతుడగు కాలుడిట్లు వచించి జగద్గతినిజూచి నవ్వుచున్నవానివలె నుండి చంద్రుని నూర్చుడు గ్రహించువిధమున భృగుముసీంద్రుని కరమును తన కరముతో బట్టుకొనెను.

అహోనుచిత్రానియతే ద్యౌవస్థేతివదన్మునైః
భగవాన్ భృగురుత్తస్థా పువయాదేర్యథారవిః.

18

అహో! నైవ (కర్మ) క్షయస్థయెట్టి విదితమైనదని మెల్లగబల్కుచు భగవంతుడగు భృగువు యుదయాద్రినుండి నూర్చునివలె తన యాననమునుండి లేచెను.

తేజోనిధీహసమమంగసముత్థితౌతౌ
భారస్తదాంబరతలేనతమాలజాలే
తుల్యోదయావివసభస్యమలేవిహర్తు
మభ్యుత్థితౌసజలదానకలేందుసూర్యా.

19

ప్రియుడగు నో రామా! తేజోనిధులగు భృగుకౌలులిటువురును తమాలవృక్ష సహిత మగు మందరపర్వతముపైనుండి లేచిరి. అపుడు వారిరువురును, మేఘుసహితమగు యాకశమున విహరింప నుద్యుక్తులై, కూడి యుదయించిన పూర్ణచంద్ర నూర్చులవలె శోభించుచుండిరి.

శ్రీవాల్మీకిరువాచ :—

ఇత్యుక్తవత్సభమునాదివసోజగామ
సాయంతనాయవిధయేస్తమినోజగామ
స్నాతుంసభాకృత నమస్కరణాజగామ
శ్యామాక్షయేరవికలైశ్చసహజగామ.

20

ఇత్యుక్తే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
భృగ్వోసాఖ్యానే భృగుసమాశ్వాసననామ
త్రయోదశః సర్గః || 18 ||

అష్టమోదివసః

శ్రీవాల్మీకి :—వసిష్ఠముసీంద్రు లిట్లుబల్కు నంత సాయంసమయము కాగా మూర్త్యభగ వానుఁడస్తాద్రింగ్రుంకెను. అపుడు సభాసదులందఱును స్నానసంధ్యాది కృత్యముల నిర్వర్తించుటకై

|| 18 ||. ఆ రాత్రి గడచినమీదట మరల సూర్యోదయ సమయమునకు వారందఱును పరస్పరము ననుగ్రహించుకొనుచు నా సభాస్థాన మలంకరించిరి.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
భృగ్వోసాఖ్యానమందు భృగుసమాశ్వాసనమను
త్రయోదశ సర్గము || 18 ||

ఎనిమిదవరోజు.

చతుర్దశః సర్గః

౧ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

అథకాలభృగుదేవో మందరాచలకందరాత్
గంతుంప్రవృత్తావనా సమంగానరిత స్తటమ్.

1

శ్రీవసిష్ఠుడు :—ఓ రామా! పిమ్మట కాల భృగుదేవులిరువురును భూమిపైకి దిగివచ్చి, సమంగా నదితటమునకు బోనుద్యుక్తులైరి.

తౌశైలాదవరోహంతౌ దృష్టవంతౌమహాద్యుతీ
నవహైమలతౌజాల కుంజగుప్త నభశ్చరాన్.

2

గొప్ప తేజస్సంపన్నులగు వారిరువురును పర్యతమునవరోహించు సమయమున యచట మీరన సువర్ణముచే రచింపబడిన లతాసమాహములుగల నికుంజములందు నిద్రించుచున్న దేవతలను, నిశంసలను జూచిరి.

వల్లీవలయదోలాభిః క్రిడతోగగనాంగణే
హరిణీముగ్ధముగ్ధాక్షి ప్రేక్షితస్థారితోత్పలాన్.

3

ఆ దేవతలు లతలచేనిర్మితములగు యూయెలలందు ఆకాశప్రాంగణమున క్రిడలు సల్పుచుండిరి. హరిణంబులమాడ్కి ముగ్ధకటాక్షములుగల్గి వీక్షించుచున్న అప్పురాగణము కమలదళంబుల స్మరింప జేయుచుండిరి.

సిద్ధానభ్యాసితోత్తుంగ శిలాశకలవిష్టరాన్
ధృతాకారానివోత్సాహాన్ హేలాదృష్టజగత్ప్రయాన్.

4

ఎత్తైన శిలాఖండములను యాననముపై గూర్చుండి ముల్లోకముల నవజ్ఞతో జూచుచు, మూర్తివంతమగు యుతానామవలె గన్నట్లుచున్న సిద్ధులనుకూడ గాంచిరి.

కృతాజప్రవతత్పుష్ప ధారాసారనిమజ్జనాన్
తాలోత్తాలకృతోద్ధస్త హస్తాన్ హస్తీషుటాపతీన్.

5

మతీయు నిరంతరము పుష్పధార బడుచుండునట్టి జలప్రవాహమందు స్నానమొనర్చినట్టివియు, తాళవృక్షమువంటి పొడవైన తొండములుగలవియునగు యేనుగుల గుంపులను వారు జూచిరి.

మదావలేపనిద్రాలూ న్నదాన్మూర్తానివస్థితాన్
పుష్పకేసరరక్తాంగ పవనారుణవాలధీన్.

6

ఆ గజశ్రేష్ఠములు మదముతో కూడి నిద్రాయుక్తములై యున్నవియు పుష్పకేసరములచే రంజితములగు రక్తపుచ్ఛములుగలవియు, మూర్తివంతమగు మదమువలె తోచునవియునై యుండెను.

చంచలంశ్చమరాంశ్చాహూన్ భూభృన్మండలచామరాన్
కృతాజప్రపతత్పుష్ప ధారాసారనిమజ్జనాన్.

7

చంచలములును, సుందరములును మందరవర్షతమునకు చామరములవలెనున్నవియు నగు చమరమృగములను, మతీయు నిరంతరము పుష్పధారపడుచుండు జలప్రవాహములందు స్నానమొనర్చిన కిన్నరులనుగూడ వారు జూచిరి.

కిన్నరాన్ భూమఖిర్జూరాన్ శాఖాసరలతాంగతాన్
పరస్పర ఫలాఘాత త్వేడవర్జితకీచకాన్.
ధాతుపాటలదుర్వక్తా స్వర్కటాన్నటనోత్కటాన్
లతావితానసంఘన్న సానూపవనమందిరాన్.

8

9

మతీయు వారట కిన్నరులను శాఖాసర్యంతము వంపులేకియున్న ఖిర్జూరవృక్షములను జూచిరి. ఖిర్జూరఫలముల పరస్పర తాడనమును క్రీడలచే క్రిందనున్న వెదురువృక్షములను గూడ ఫలయుక్తమొనర్చునట్టివియు, గైక ధాతువువలె యెఱునివియు, కురూపములగు ముఖములుగలవియు, గంతులువేయుటయందు నేర్పులును నగు వానరంబుల నట జూచిరి. లతాసమూహములచే నాచ్ఛాదితములగు పర్వతశిఖరములను, ఉపవనములను, మందిరములనుగూడ నవలోకించిరి.

సిద్ధానమరనారీభి ర్మందారకుసుమాహతాన్
ధాతుపాటలనిర్ద్వార పయోదపటసంవృతాన్.

10

అప్పరసలచేత మందారపుష్పములచే గొట్టబడుటచే గైకధాతువువలె రక్తవర్ణము గల్గియున్నవారును, ఛిద్రహితమేఘమును వస్త్రముచే నావృతులుమనగు సిద్ధులను దేవతలను గాంచిరి.

తటానజనసంసర్గాన్ బౌద్ధాన్ప్రవజితానివ
సరితఃకుందమందార పినద్ధలహరీఘటాః
సాగరోత్కతయేవాత్ర మధుమాసప్రసాధనాః.

11

బౌద్ధసన్యాసుల నివాసమువలె మనుష్యసంచారవర్జితమగు తటములను జూచిరి. కుందమందారాది పుష్పములచే గ్రుచ్చబడిన తరంగ సమూహములుగలవియు, సముద్రమును క్రియుని కేరటకై యుక్తంతచే చైత్రమాసోత్పన్న పుష్పఫలాదిరూపముగు యాభరణముల ధరించి యున్న నదులజూచిరి.

పుష్పభారవినద్ధాంగాన్ పృథ్వాన్ పవనకంపితాన్
క్షీ బానివమధుప్రాప్తా ఘూర్ణాన్మధుకరేక్షణాన్.

12

పుష్పభార గుంఫితములును, వాయువుచే నాకంపితములును, భ్రమరములను నేత్రములు గలవియు, వసంతముకు వేతెంచుటచే నుదోన్మత్తునివలె గన్పట్టుచున్నవియు నగు వృక్షముల జూచిరి.

శైలరాజశ్రియంస్సీతాం పశ్యంతోతావితస్తతః
ప్రాప్తవంతే వసుమతీం పురపత్తనమండితామ్.

13

ఆ పర్వతరాజంబుల నిర్మలశోభను యిటునటు గాంచుచు, వారిరువురను గ్రామనగరాదులచే శోభించుచున్న పృథ్వీతలముజేరిరి.

క్షణాదవాపతు స్తత్ర పుష్పలోలతరంగిణీమ్
సమంగానరితంసాధూ సర్వపుష్పమయీమివ.

14

అమృతాశుక్లబిర్బురును పుష్పయుక్తమగు చంచల తరంగములుగలదియు, పుష్పమయమై యున్నదియు నగు సమంగానదిని క్షణములో సమీపించిరి.

దదర్శాథతటేతస్మిన్ కస్మింశ్చిత్తనయంభృగుః
దేహంతరపరావృత్తం భావమన్యముసాగతమ్.

15

పిమ్మట యొకనొక వృక్షముక్రింద భృగువు తన పుత్రుని గాంచెను. మఱొకశరీరము ధరించుటచే నాతడు శుక్రాచార్యునికంటె విలక్షణభావమును పొందియుండెను.

శాంతేంద్రియంసమాధిస్థ మచంచలమనోమృగమ్
సుచిరాదివప్రిశాంతం సుచిరక్రమశాంతయే.

16

వాని యింద్రియములన్నియు ప్రశాంతములై యుండెను. సమాధియందుండుటచే కునస్సును మృగము చంచలత్వమును వీడియుండెను. మతీయు నాతడనాదికాలమునుండి పొందిన కుశ్రమయొక్క శాంతికోటకై చిరకాలము విశ్రాంతి గొనుచున్నట్లుండెను.

చింతయంతమివానంతా శ్చిరభుక్తాదిరోఽఘ్నితాః
సంసారసాగరగతీ హర్షశోకనిరంతరాః.

17

మతీయు నాతడు చిరకాలమునుభవించి, శీఘ్రముగ త్యజించివేసినదియు, నిరంతరము భార్య శోకములతో కూడియుండునదియునగు సంసారసాగరముయొక్క గరినిగూర్చి విచారింపుచున్నట్లుండెను.

నూనంనిశ్చలతాయాత మతిభ్రమితచక్రవత్
అనంతజగదావర్త వివర్తాతిశయాదివ.

18

అనంతమగు జగత్తుయొక్క యావర్తాధిక్యముచే కైరాగ్యకారణంబున, అతివేగముగ పరిభ్రమించు చక్రముమాడ్కి నిశ్చలత్వమును పొందియుండెను.

ఏకాంతసంస్థితంకాంతం కాంత్యైకాకినమాశ్రితమ్
ఉపశాంతేహసంభగ్న చిత్తసంభ్రమసంగమమ్.

19

ఏకాంతమందున్నవాడై, అతి సుందరమగు యేకాంతశోభారూపమగు ప్రియురాలినే
సేవింపబడుచు, చిత్తము నశించుటచే భ్రమరహితుడై ప్రశాంతముగ నుండెను.

నిర్వికల్పసమాధిస్థం విరతంద్వంద్వవృత్తిః
హసంతమఖిలాంలోక గతింశీతలయాధియా.

20

చిత్తవృత్తుల నిరసించి నిర్వికల్ప సమాధియందున్నవాడై, ప్రశాంతమగు నిర్మలబుద్ధిచే
జగత్తటినంతను వీక్షించి నవ్వుచున్నట్లుండెను.

విగతాఖిలవృత్తాంతం విగతాశ్లేషభోక్తృతమ్
నిరస్తకల్పనాజాల మాలంబితమహాపదమ్.

21

సర్వలోకవృత్తాంతము నెఱింగినవాడగుచు, భోక్తృత్వమంతయును విడనాడి సమస్త
కల్పనాసమాహమును విధ్వస్తమొనర్చి యుత్తమమగు బ్రహ్మపదము నాశ్రయించి యుండెను.

అనంతవిశ్రాంతితతే పదేవిశ్రాంతమాత్మని
ప్రతిబింబమగృహ్లాంతం సితంమణిమివాస్థితమ్.

22

పూర్ణవిశ్రాంతిని బడయుచు, వ్యాపకమగు నాత్మయందు విశ్రమించుచున్నవాడై, ప్రతి
బింబ గ్రహణమొనర్చుచు స్థిరముగనుండు నిర్మలస్ఫటికమణితర శోభించుచుండెను.

హేయోపాదేయసంకల్ప వికల్పభ్యాంసముఽస్థితమ్
సంప్రబుద్ధమతింధీరం దదర్శతనయంభృగుః.

23

ఓ రామా ! హేయోపాదేయమలగూర్చిన సంకల్ప వికల్పములేనివాడును, జ్ఞానయుక్తు
డును, ధీరుడును, జన్మాంతరము నొందినవాడునునగు తన పుత్రుని భృగువు జూచెను.

తమాలోక్యభృగోపుత్రం కాలోభృగుమువాచహ
వాక్యమబ్ధిధ్వనినిభం తవపుత్ర స్థనావితి.

24

భృగుతనయుఁగాంచి సముద్రమువలె గంభీర నివాడమొనర్చుచు కాలుడు భృగువుతో
నిట్లనియె — 'ఈతడే నీ కుమారుడు.'

విబుద్ధ్యతామితిగిరా సమాధేర్విరరామసః
భార్గవోభోదఘోషేణ శనై రివశిఖండభృత్.

25

'రెమ్మ' అను శబ్దమువినంతనే, నిద్రించుచున్న మయూరము మేఘముయొక్క గంభీర
నాదమును వినిలేచునట్లు, శుక్రాచార్యుడు సమాధినుండి మేల్కొంచెను.

ఉన్మీల్యనేత్రేసోఽపశ్య దంతేకాలభృగుప్రభూ
సమోదయానివాయాతో దేవేశశిదివాకరా.

26

అట్లు సమాధినుంచి మేల్కొందినవాడై నేత్రములతెరిచి, కలసి యుదయించిన చంద్ర
నూర్వలవలెనున్న కాల భృగుదేవులను తనచెంత జూచెను.

కదంబలతికాపీతా దధోత్థాయననామతౌ
సమశాసమాగతౌకాంతౌ విప్రహరిహరావివ.

27

పిమ్మట శుక్రడు కదంబలతానిర్మితమగు యాసనమునుండి లేచి, సమానరూపముగల్గి
సుందర బ్రాహ్మణవేషము ధరించినచ్చిన శివశేఖరలకువలె వారిరువురకును ప్రణామిల్లెను.

మిథఃకృతసమాచారాః శిలాయాంసముపావిశన్
మేరుపుష్పేజగత్పూజ్యా బ్రహ్మవిష్ణుహరాశ్చన.

28

పరస్పరము సత్కరించుకొని, మేరుపర్వతముపై జగత్పూజ్యులగు బ్రహ్మవిష్ణు మహా
వ్యులవలె వారు మువ్వురును యొకశిలపై నుపవిష్టుడరి.

అథశాంతజవోరామ ససమంగాతటోద్విజః
తావువాచవచఃశాంత మమృతస్యందనుందరమ్.

29

అటుపిదప సమంగానదీతరమునవసించు బ్రాహ్మణుడగు నా శుక్రడు తన సమాధిని
జూచించి వారిరువురఁగూర్చి అమృతప్రవాహమువంటి మధురవచనములఁ బల్కెను.

భవతోద్దర్శనేనాహ మద్యనిర్మృతిమాగతః
సమమాగతయోగోక్తే శీతలోష్ణరుచోరివ.

30

ఓ మహాత్ములారా ! ప్రపంచమున కలసియేతెంచిన చంద్రనూర్వల దర్శనముచే శాంతి
లభించునట్లు, మిరియపుర దర్శనముచే నేను పరమశాంతిని ప్రాప్తి నొందితిని.

యోనశాస్త్రేణతపసా నజ్ఞానేనాపివిద్యయా
వినష్టోమేమనోమోహః క్షీణోఽసాదర్శనేనవామ్.

31

ఏ మోహము కాస్త్రముచేగాని, తపముచేగాని, విద్యచేగాని నశింపకున్నదో, అయ్యది
మీ యిర్వర దర్శనమాత్రముచే నశించినది.

నతథాసుఖయంత్యంత ర్నిర్మలామృతపుష్టయః
యథాప్రహర్షయంత్యేతా మహతామేవదృష్టయః.

32

నిర్మలమగు అమృతపుష్టిగూడ మావంటి మహాత్ములదృష్టివలె సుఖమును గలుగజేయజాలదు.
చరణాభ్యామిమం దేశం భవంతౌభూరితేజసా

కావప్రితీతవంతౌనః శశాంకారావివాంబరమ్.

33

నూర్యచంద్రులు తమ కిరణములచే నాకాశమును పవిత్రమొనర్చునట్లు, తమ చరణకమ
లములచే మమ్ముల పావనమొనర్చిన అతితేజస్సంపన్నులగు మీరెవరు ?

ఇత్యుక్తవంతంప్రోవాచ భృగుర్జ్ఞాంతరాత్మజమ్
స్మరాత్సాంప్రబుద్ధోఽసి నాజ్ఞోఽసీతిరఘూద్వహ.

34

రఘుకులశ్రేష్ఠుడగు నో రామచంద్రా ! శుక్రడిట్లుబల్కె 'నిన్ను నీవు స్మరణమొనెచ్చు
కొనుము; ఇప్పుడునీవు జ్ఞానిచేగాని అజ్ఞానివిగాదని జన్మాంతరమునొందిన తనపుత్రునితో భృగువనెను.

ప్రబోధితోఽసౌభృగుణా జన్మాంతరదశానిజామ్
ముహూర్తమాత్రంసస్సార ధ్యానోస్థిలితలోచనః.

35

భృగువుచే నిట్లు బోధింపడై శుక్రాచార్యుడు ధ్యానమందు దివ్యదృష్టిచే రెండు ఖండియల పర్యంతము తన వివిధజన్మలయొక్క దశను స్మరించెను.

అథాసౌవిస్తయోత్తేర ముఖోముదితమానసః
వితర్కమంధరాంచాచ మువాచవదతాంవరః.

36

ఇట్లు తన పూర్వజన్మలనన్నింటిని స్మరించి పిదప యాశ్చర్యముచే యొకింత హాస్యయుక్త మగు ముఖముగలవాడై ప్రసన్నచిత్తుడై, వక్తలలో శ్రేష్ఠుడగు శుక్రాచార్యుడు తనలో విత్కించు కొని మెల్లగ యిట్లుబల్కెను.

జగత్ప్రవిదితారంభా నియతిఃపరమాత్మనః
యద్వ్యాదిదమాభోగి జగచ్ఛక్రంప్రవర్తతే.

37

తెలియబడని యారంభముగలదియు, కర్మఫలవ్యవస్థకు కారణభూతమును నగు పరమాత్మ యొక్క మాయాశక్తి (నియతి) అన్నిటికంటెను ప్రబలమైనది. అద్దానికనశమై యీ వికాలమగు జగచ్ఛక్రము పరిభ్రమించుచున్నది.

మమానంతాన్యతీతాని జన్మాన్యవిదితాన్యపి
దశాఫలాన్యనంతాని కల్పాంతకలితాదిన.

38

ప్రళయకాలమున నృప్తి, వాయ్యగుల కారణంబున దుఃఖమోహాదులవిడితములై యుండు చందమున, మరణ మోహమూర్ఖుని దుర్దశా ఫలయుక్తమైయున్నందున అజ్ఞాతములగు జన్మ లెన్నియో మాకు గలిగించినవి.

నృప్త్యాకతినసంరంభా విభవోవ్యర్జనభ్రమాః
వివృతంవీతశోకాసు చిరంమేరుసలీషాచ.

39

మిగుల శ్రోధయుక్తులగు రాజులను, వారి ద్రవ్యోపార్జన భ్రమలనుగూడ జూచితిని. అనగా, నృపశరీరములగూడ ధరించితిని. దేవరూపమును ధరించి నుమేరుపర్వతమందలి యుత్తమ ప్రదేశములందు సంచరించితిని.

పీతమామోదిమందార కేసరారుణితంవయః
మందాకిన్యాఃసకన్ధారం తటిష్ఠ్యమరభూభృతః.

40

మఱియు దేవతల పర్వతముపై నుగంధయుక్తమగు మందారపుష్పకేసరములచే రక్త వర్ణమైయున్నచు కమలయుక్తమై చెన్నొందుచున్న గంగాజలమును పానముజేసితిని.

భ్రాంతమందరకుంజేషు ఫుల్లమేమలతాలిషు
మేరోకల్పతరుచ్ఛాయా పుష్పసుందరసానుషు.

41

కల్పవృక్షచ్ఛాయాసంయుక్తములును, పుష్పములచే నశిసుందరములును నగు పర్వత శిఖరములపైనను, సువర్ణలతలుగల్గి మనోహరములైయున్న మందరాచలకుంజములందును విహరించితిని.

నతదస్తినయద్భుక్తం నతదస్తినయత్కృతమ్
నతదస్తినయద్భుత్వ మిష్టానిష్టానువృత్తిషు.

42

వెయ్యేల, నేనుచూడని వస్తువేలేదు; చేయని క్రియయేలేదు. మఱియు ఇష్టానిష్టదశలందు నేను గాంచనిదేదియు లేదు.

జ్ఞాతంజ్ఞాతవ్యమునునా దృష్టంద్రష్టవ్యముక్షతమ్
విశ్రాంతోఽథచిరంశ్రాంతో గతోమేనకలోభమః.

43

కాని యిప్పుడు పరమాత్మ స్వరూపజ్ఞానముచే, యెఱుంగదగిన దానినంతయు నెఱింగిని. చూడదగినదంతయును చూచితిని. చిరకాలము సంసారిక వాసనావశమున భ్రమజెందిన నా కిప్పుడు విశ్రాంతి లభించినది. నా భ్రమయంతయు యిప్పుడు పూర్ణముగ నశించినది.

ఉత్తిష్ఠతాతగచ్ఛామః పశ్యామోమందరస్థితామ్
తాంతనుంతావదాశుష్కాం శుష్కాంవనలతామిన.

44

కాన తండ్రీ! లేము, మందరపర్వతముపై, వనమందలి లతనలె శుష్కించియున్న నా శరీరమును గాంచెదము.

ననమీహితమస్తేహ నానమీహితమస్తిమే
నియతేరచనాంద్రష్టం కేవలంవిహరామ్యహమ్.

45

ఈ ప్రపంచమున నాకలిపితిముగాని, అనలిపితిముగాని నగు పదార్థమెయ్యదియు లేదు. కేవలము పరమాత్మయొక్క శక్తిరచననుగాంచు నిమిత్తము విహరించుచున్నాను.

యదతిసుభగమార్యనేవితంతత్
స్థితరమనుయామి యదేకభానబుద్ధ్యా
తీదలమభిమతామతిర్గమాను

ప్రకృతమిమం వ్యవహారమాచరామి.

46

ఇత్యాదే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
భార్గవోపాఖ్యానే భార్గవజన్మాంతరస్మరణ వర్ణనం నామ
చతుర్దశః పర్వః || 14 ||

పరమాత్మనుగూర్చిన దృఢనిశ్చయముగల్గిన యితర జీవన్ముక్తులగు వార్యపుంగవులచే నేవిత మును, అతి శుభదాయకమును, స్థిరమునునగు అత్యుపదమునైన నేననుసరించెదను. కాన మీకును నాకునుగూడ యభిమతమైనవిధముగ పూర్వదేహమందే నా జీవనవృత్తి సంభవించుగాక! దానిచే నాకీమియును హానిలేదు. కేవలము ప్రారబ్ధకర్మననుసరించి జేసించిన, వ్యవహారమును మాత్రము జేయుటకే నేనిట్లానర్పించున్నాను. పూర్వమునలె యిప్పుడెన్నోరాదులందు నాకాన శక్తిలగదు. ఏలయన, దృఢముగు తత్వజ్ఞానముచే వాసనలన్నియును నశించినవి గదా!

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
భాగవోపాఖ్యానమందు భాగవజ్ఞాంతర సరణ
వర్ణనమును చతుర్దశ సర్గము || 14 ||

పంచదశ : సర్గ :

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :—

విచారయంతస్ తత్త్వజ్ఞా ఇతి తేజాగతీర్థతః
సమంగాయాస్తటాత్తస్మా త్ప్రచేలుశ్చంచలానవః.

1.

శ్రీవాసిష్ఠః :—ఓ రామా ! ప్రాణవాయు సంచారముచే చలనమాత్రమగు క్రియగర్భి
యున్న యా తత్త్వజ్ఞానులు మువ్వరు (భృగు కాల శుక్రులు) ను జగత్తుయొక్క విచిత్రగతినిగూర్చి
చిచారించుచు సమంగానదీతీరమును వీడి జనిరి.

క్రమాదాకాశమాక్రమ్య నిర్గత్యాంబుదకోటరైః
సంప్రాప్తుసిద్ధమాగ్ధేణ యజాన్మందరకందరమ్.

2.

క్రమముగ వాకాశమును దాటి మేఘమండలమునుజొచ్చి సిద్ధమార్గముగూడా త్తణములో
మందరపర్వతము నందలి గుహనుజేరిరి.

అధిత్యకాయాంతస్యాద్రే రాద్ధృవద్ధావకుంతామ్
దదర్శ భార్గవఃశుష్మాం పూర్వజన్తోద్భవాంతసుమ్.
ఉవాచేదంచహేతాత తస్మిన్మరియంహిసా
యాత్వయానుఖసంభోగైః పురానమభిలాలితా.

3.

ఆ పర్వత యుపరిభాగమున తడవిన యాకులచే గప్పబడి శుష్కించియున్న తన పూర్వ
దేహమునుజూచి శుక్రుండిట్లనెను — ప్రియమగునో తండ్రి ! అనేక సుఖభోగములచే పూర్వము
నేను ప్రేమించియుండిన దీ కృశగాత్రమే.

ఇయంసామ త్తనుర్యస్యాః కర్పూరాగురుచందనైః
అంగమంగీకృతస్నేహా ధాత్రీచిరమలేవయత్.

5.

స్నేహయక్తమగు దాదీచే కర్పూరాగురుచందనములచే చిరకాలము లేపన మొనర్పబడిన
యా నాదేహమిదియే.

ఇయంసామ త్తనుర్యస్యా మందారకుసుమోత్కరైః
రచితాశీతలాశ్చయ్యా మేరూపవనభూమిషు.

6.

మేరుపర్వతముపైగల యుపవనములందలి పుష్పసమాహములచే కిరీటశయ్య రచింపబడు
చుండిన దీదేహమునకే.

ఇయంసామ త్తనుర్య త్త దేవస్త్రిగణాలితా
సరీస్పపముఖిత్సుణ్ణా పశ్యశ్చేతేధరాతలే.

7.

మత్తజేవాంగనలచే ప్రేమింపబడుచుండిన యా నాదేహమిదియే. నేడియ్యది పృథ్విక
గర్భదులచే భిత్తితమైనర్పబడుచు భూమిపై నిదురించుచున్నది.

చందనోద్యానఖండేషు మమతన్వాయయానయా
చిరంవిలసితంసేయం శుష్కకంకాలతాంగతా.

8.

చిరకాలము చందనవాటికాఖండములందు క్రిడించుటచే శోభాయమానముగనున్న యా
నా దేహమిపుడు శుష్కించి మృతప్రాయమైయున్నది.

సురాంగనాంగసంసర్గా దుష్టుంగానంగభంగయా
చేతోవృత్త్యావహితయా తన్వాద్యమమశుష్యతే.

9.

దేవాంగనల సంసర్గముచే యున్నత కామతరింగయుక్తమై, చిత్తశృత్తి రహితమైయున్న
యా నాశరీరమిపుడు శుష్కించుచున్నది.

తేషు తేషువిలాసేషు తానుతానుదశానుచ
తథాతద్భావనాబంధః కథంస్వస్థాసిదేహక.

10.

ఓ దేహమా ! ఆ యా విచిత్రవిలాసములందును, ఆ యా విచిత్ర బాల్యయాశనాది
దశలందును పూర్వమునుభవించిన సౌందర్యాలంకార గీతహాస్యరతివిలాసాదుల భావనయందు
నిబద్ధమై యిపుడేల స్వస్థముగ నిదురించుచున్నావు ?

హతినోశవనామాసి తాపసంశోషమాగతా
కంకాలతాంప్రయాతాసి మాంభీషయసిదుర్భగే.

11.

భాగ్యహీనమగు నో దేహమా ! నీవిపుడు 'శవ' నామమును ధరించితివి. మార్మతాపము
చే శుష్కించితివి. మతీయు మృతావస్థనుబొంది నన్ను భయపెట్టుచున్నావు.

దేహేనాహంవిలాసేషు యేనై వముదితోభవమ్
కంకాలతామునగీతా తస్మాదేవభిభేష్యహమ్.

12.

ఎద్దానినిగూర్చిన విలాసములందు నేను ప్రసన్నుడ నగుచుంటినో, అట్టిదేహమునేడు
మృత ప్రాయమైయుండ యద్దానిగాంచి నేను భీతిల్లుచుంటిని.

తారాజలసమాకారో యుత్రహతోభవత్పురా
మమోరసినిలీయం తే తత్రపశ్యసిపీలికా.

13.

తారాగణసమాహమలవంటి యాకృతిగల హారములు వ్రేలాడుచుండిన యా నావత్తు
స్థలముపై నేను చీమలు బ్రాకుచున్నవి, చూడుము !

ద్రవత్కాంచనకాంతేన లోభానీతావరాంగనాః
యేనమద్వపుషా తేన పశ్యకంకాలతోహ్యతే.

14.

తండ్రీ! దేవాంగనలను నైతము కామభోగేచ్ఛచే లుభమొనర్చిన తత్ప్రకాంచన సన్నిధి
మగు యా నాదేహమిపుడు శవరూపమును ధరించియున్నది గాంచుము!

పశ్యమేవితతాస్యేన తాపసంశుష్కకృత్తినా
మత్కింకాలకువక్త్రేణ విత్రాన్యం తేవనేమృగాః. 15

విస్తృతముఖరూపమగు బిలమును నూర్వతాపముచే శుష్కించిన చర్మమునుగల్గి పృథ
ప్రపాయమై కురూపవంతమైయున్న యీ దేహమునుజూచి వనమందలి మృగములుకూడ భీతిచెందు
చున్నవి, చూడుము!

పశ్యామిసంశుష్కతయా శవోదరదరీంశుమ
ప్రకాశారాంశుజాలేన వివేకేనేవశోభతే. 16

నా యీ మృతశరీరముయొక్క యుదరమునుగాంచ, శుష్కించియున్నదై వివేకముచే
జీవితదేహము ప్రకాశించునట్లు, ప్రకాశవంతమగు నూర్వశరీరం సమాహముచే శోభించుచున్నది.

మత్తనుపరిశుష్కేయం సితోత్తానాచలోపలే
వైరాగ్యంనయతీవాత్త తుచ్ఛత్వేనాంతరంసతామ్. 17

తండ్రీ! పర్యవశిలపైపడియున్న యీ నాశుష్కదేహము తన తుచ్ఛత్వ కురూపత్వముల
ప్రదర్శనముచే వైరాగ్యము నుపదేశించుచున్నట్లున్నది.

శబ్దరూపరసస్పర్శ గంధలోభాద్విముక్తయా
నిర్వికల్పనమాధ్యైవ తదేతచ్ఛుష్యతేగిశా. 18

శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాదుల లోభములేనిదై, నా యీదేహము నిర్వికల్పనమాధి వనలం
బించి తీవ్రతపంబునర్చు చున్నట్లున్నది.

ముక్తాచిత్తపిశాచేన నూనంసుఖమివాస్థితా
తనురైవతథంగేభ్యో నభిభేతిమనాగపి. 19

చిత్తమను పిశాచమునుండి విముక్తినిబొంది యీ నాశరీరము విశ్చయముగ సుఖవంతమై
యున్నది. మతీయు దైవవశమున సంప్రాప్తించు విపత్తులచే దీనినిపుడొకింతైనను భయములేదు.

సంశాంతేచిత్తవేతాలే యామానందకలాంతనుః
యాతితామపిరాక్ష్యేన జాగతేననగచ్ఛతి. 20

చిత్తమను వేతాలము శమించుటచే యే ఆనందకళ నియ్యది యనుభవించుచున్నదో,
అయ్యది విశ్వవ్యాపక సామ్రాజ్యముచేగూడ కలుగనేరదు.

పశ్యవిశ్రాంతసగదేహం విగతాశేషకాతుకమ్
నిరస్తకలనాజాలం సుఖంశ్చేతేకథంవనే. 21

దీని సంశయములన్నియు నశించినవి. ఏ కాతుకమును లేక కల్పనాజాలరహితమై యీ
దేహమెట్లు వనమందు సుఖముగ నిద్రించుచున్నదో చూడుము!

చిత్తమగ్నటసంరంభ సంక్షుబ్ధకాయపాదపః
తథావేగేనచలతి యథామూలూన్నికృంతతి. 22

కామాదుల చాపల్యముచే సంక్షుభితమై చిత్తమను వానరముచే శరీరమను పృక్షము వేగ
ముగ చలించుచున్నది. ఏలయన అట్టిచిత్తము వివేకరహితమగు స్థావరాదియోనులందు జీవుని పడ
గొడుచుచున్నది.

చిత్తానర్థవిముక్తోఽద్రా గజాభ్రహారివిగ్రహమ్
నాద్యపశ్యతిమేదేహః పరానందఞ్చవస్థితః. 23

చిత్తకృతమగు యవధములేవియు లేని యీ నాశరీరమిపుడీ పర్యవశమై గజసింహాదుల
యుద్ధమును విక్షించుటలేదు. బ్రహ్మానందమున మునిగియున్నట్లున్నది.

సర్వాశాబ్ధరసంమోహ మిహికాశరదాగమమ్
అచిత్తత్వంవినానాన్య ఛేయఃపశ్యామిజంతుషు. 24

సమస్తయశలను జ్వరములకు పేతుభూతమగు అజ్ఞానమున మేఘమునకు శరదృతువు
వంటి అమనస్క (మనోనాశ) మెయ్యదిగలదో, అది యొకటిదప్ప జీవులకు శ్రేయమొనగూర్చునది
మరేదియు నాకు గన్పించుటలేదు.

తేవనసుఖసంభోగ సీమాంతంసముపాగతాః
మహాధియాశాంతధియో యేయాతావిమనస్కతామ్. 25

మనోరాహిత్యస్థితినిబొందిన శాంతబుద్ధులును, బుద్ధిమంతులును నగు మహాత్ములు సుఖము
యొక్క పరాకాష్ఠను ప్రాప్తినొందిరి.

సర్వదుఃఖదశాముక్తాం సంస్థితాంవిగతజ్వరామ్
దిష్ట్యాపశ్యామ్యమననాం వనేతనుమిమామహమ్. 26

సౌభాగ్యముచే యేవిధమైన దుఃఖములేక, సంతాపరహితమై, మనోవర్జితమైయున్న యీ
నాశరీరమును గాంచుచున్నాను.

శ్రీరామ ఉవాచ :—

భగవన్సర్వధర్మజ్ఞ భార్గవేణతదాకీల
సుబహూన్యవభుక్తాని శరీరాణిపునఃపునః. 27

భృగుణోత్పాది తేకాయే తత్తస్మింస్తస్యకింపునః
మహానతిశయోజాతః పరిదేవనమేవనా. 28

శ్రీరామడు :— మునీంద్రా! సర్వధర్మజ్ఞ! శుక్రాచార్యుడనేక శరీరములను
మరలమరల సుపభోగించినను భృగుత్వన్నదేహమందే వానికత్యంతస్నేహమేల యుదయించెను?
మతీయు నద్దానికొఱకే యాతడు విలసింపుచున్నాడు?

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ :-

శుక్రస్యకలనారామ యాసాజీవదశాంగతా

కర్మాత్మికాసముత్పన్నా భృగోర్భార్యవరూపిణీ.

29

శ్రీ వసిష్ఠుడు :- ఓ రామా ! పూర్వము జేహవియోగముయమున శుక్రుని కల్పన యెయ్యది జీవదశనుబొందెనో, అది భృగునియొక్క గృహదల యధికారప్రాక్తికి యోగ్యమగు జేహ కారమై పూర్వకల్పమున నుండెను.

సాహీదంప్రథమ త్వేన సముపేత్యపరాత్పదాత్

భూతాకాశపదంప్రప్య వాతవ్యావలితాసతీ.

30

ప్రాణాపానప్రవాహేణ ప్రవిశ్యవృద్ధయంభృగోః

క్రమేణవీర్యతామేత్య సంపన్నాశనసీతనుః.

31

ఈ జేహకారకల్పనయే ప్రళయమందు శేషించిన మాయావేష్టితమగు పరమాత్మనుండి యీ కల్పమునందలి ప్రథమ శరీరభావముచే భూతాకాశముతోటి సమత్వమునొందుచు, ప్రాణ క్రియావిశేషముచే అన్నమునుగ్రసించునట్టి అపానవాయు ప్రవాహముద్వారా భృగుని హృదయమున ప్రవేశించి క్రమముగ వీర్యదశనుబొంది, తల్లిగర్భమున శుక్రాచార్యుని జేహరూపమయెను.

విహితబ్రాహ్మసంస్కారా తత్రసాశితురగ్రగా

కాలేనమహతాప్రాప్తా శుష్కకజ్జాలయాపతామ్.

32

పితృసముఖమున యాశరీరమునకు బ్రాహ్మణోచిత సంస్కారములు జరుపబడెను. చాల కాలముగడచిన వెనుక నేడది శుష్కించి శవరూపమును బొందినది.

ఇదంప్రథమమాయాతా యదాసౌబ్రహ్మణస్తనుః

అతస్తాంప్రతిశుక్రేణ తదాతత్పరి దేవితమ్.

33

మాయావేష్టితుడగు పరమాత్మనుండి ప్రథమకల్పముననే యీ శరీరము భృగుమహర్షి వలన గల్గెను. కనుకనే శుక్రున కద్దానియం దధికమై హము గల్గుటయు, దానికొకకాలము విలపించుటయు సంభవించినది.

వీతరాగోఽప్యనిచ్ఛోఽపి సమద్ధావిప్రరూపవాన్

సశుశోచతనుంశుక్రః స్వభావోహ్యేష దేహజః.

34

సమంగానదీతరనివాసియును విప్రుడునునగు యా శుక్రుడు వీతరాగుడగును, యిచ్చార్హితుడును అయి యున్నను తన శరీరమునుగూర్చి విలపించెను. ఏలయన, అట్లుగావించుట జేహ స్వభావమైయున్నది.

జ్ఞస్యాజ్ఞస్యచదేహస్య యావద్దేహమయంక్రమః

లోకవద్యవహారోఽయం సక్త్యాసక్త్యాభవానదా.

35

జ్ఞానిచేసెనను, అజ్ఞానిచేసెనను' జేహక్రమమున్నంతవఱకు సదా లోకవ్యవహార మివిధముననే జరుగుచుండును. కానిప్రవృత్తును కేవలము సక్త్యాసక్తల విశేషము మాత్రమే గలదు.

యేపరజ్ఞాతగతయో యేచాజ్ఞాపశుధర్మిణః

లోకసంవ్యవహారేషు తేస్మితాలోకజాలవత్.

36

జగద్గతి నెఱింగిన జ్ఞానులును, పశుధర్మముగల్గినవలెను అజ్ఞానులును అన్యలోకసమూహములవలె లోకవ్యవహారములందు సమానముగనే యుందురు.

వ్యవహారేయథైవాజ్ఞ స థైవాఖిలపండితః

వాసనామాత్రభేదోఽత్ర కారణంబంధమోక్షదమ్.

37

వ్యవహారమున అజ్ఞానివలెనే జ్ఞానియు ప్రవృత్తి గల్గియుండును. కేవలము వాసనామాత్ర భేదమేగలదు. మఱియునదియే బంధమోక్షములకు కారణమగును.

యానచ్చరీరంతావద్ధి దుఃఖేదుఃఖంసుఖేసుఖమ్

అసంసక్తధియోధీరా దర్శయన్త్యప్రబుద్ధవత్.

38

అసక్తిరహితమగు బుద్ధిగల ధీరులగు మహాత్ములు జేహమున్నంతవఱకును, అజ్ఞాలవలెనే దుఃఖములందు దుఃఖమును, సుఖములందు సుఖమును పొందునట్లు గన్పించుదురు.

సుఖేషుసుఖతానిత్యం దుఃఖతాదుఃఖవృత్తిషు

మహాత్మానోహిన్యత్యంతే దృశ్యవనాప్రబుద్ధవత్.

39

సుఖవృత్తులందు మిగుల సుఖమును దుఃఖవృత్తులందు మిగుల దుఃఖమునుబొందుచు, ప్రపంచమున జ్ఞానులగు మహాత్ములుగూడ అజ్ఞానులవలెనే వర్తించునట్లు గన్పట్టుదురు.

సూర్యస్యప్రతిబింబాని క్షుభ్యంతి నపునఃస్థిరమ్

చలాచలతయాతజ్ఞో లోకవృత్తిషుతిష్ఠతి.

40

జలమందు సూర్యప్రతిబింబమే వాయుగులచే తేలికతనుగాని ఆకాశమందలి టింబ మెట్లుగానో, అట్లనే లోకవ్యవహారములందు జ్ఞాని బాహ్యవృత్తులచే చలించుచుచున్నను నిత్యము సాక్షి స్వరూపమున కూడఁబడి యచలముగనండును.

అనస్థితేఽవస్థస్థః ప్రతిబింబేషుభాస్కరః

సంత్యక్తలోకకర్తాపి బుద్ధవనాప్రబుద్ధః.

41

ప్రతిబింబములందలి సూర్యుడు యథార్థముగ స్వస్థుడైనను, అస్వస్థుడుగను చంచలముగను గన్పట్టుచున్నను, లోకవ్యవహారముల దృశించినవాడైనను జ్ఞాని బాహ్యమున కజ్ఞానివలెనే ప్రపంచ క్యవహారములందు మగ్నుడైనట్లు గన్పించును.

ముక్తబుద్ధీనియోముక్తో బద్ధకర్తేంద్రియోఽపిహి

బద్ధబుద్ధీంద్రియోబద్ధో ముక్తకర్తేంద్రియోఽపిహి.

42

కాన జ్ఞానేంద్రియములచే నాసక్తిలేక లోకమున కార్యమునర్పణవానికి కర్మేంద్రియములు బద్ధమైనను ముక్తుడయ్యెను. మఱియు జ్ఞానేంద్రియము లాసక్తములైయుండువానియొక్క కర్మేంద్రియముల ముక్తములైనను యాతడు బద్ధుడయ్యెను.

సుఖదుఃఖదృశోలోకే బంధమోక్షదృశస్తథా
హేతుర్బుద్ధింద్రియాణ్యేవ తేజాంసేవప్రకాశనే.

43

ప్రకాశము కలుగుటయందగ్ని కారణమైనట్లు, ప్రపంచమున సుఖదుఃఖ బంధమోక్షము
అను జ్ఞానేంద్రియములే హేతువులగును.

బహిర్లోచికోతాచార స్వప్తరాచారవర్జితః
సమోహ్యతీవత్పితృ సంశాంతనకలై మణః.

44

ఇక్కారణమున బాహ్యమున లోకోచితాచారవ్యవహారముల నల్పును, అంతరంగమున
వ్యవహారహేతుడవై అనగా మాటనుడగు ఆత్మయందు దృఢభావముగల్గి, వైషమ్యములేక కోర్కె
లన్నింటిని త్యజించి యుండుము.

సర్వైషణావిముక్తేన స్వాత్మనాత్మనితిషతా
కురుకర్మాణికార్యాణి నూనందేహస్యసంస్థితః.

45

సమస్తకోర్కెలను విడనాడి, ఆత్మచే నాత్మయందు స్థితిగల్గియుండి, కర్తవ్యమును కర్మలను
ఫలానక్షిలేక యొనర్చుము. ఏలయనగా కర్తవ్యకర్మల నాచరించుట నిశ్చయముగ దేహస్వభావమై
యున్నది.

ఆధివ్యాధిమహావర్త గర్తసంసారవర్తని
మమతోగ్రాధకూపేన్స్థి న్నాపతాతాపదాయని.

46

ఆధివ్యాధి (కారీక మానసికదుఃఖములు) జనన మరణరూపమును వికార గర్తములుగల
సంసార మార్గమున మమత్వమును భయంకర యంధకూపమున నీవు పడకుము.

సత్త్వంభావేషునోభావా స్త్వయితామరసేక్షణ
శుద్ధబుద్ధస్వభావ స్త్వ మాత్మాస్తఃసుస్థిరోభవ.

47

కమలసేతుఁడవగు నో రామచంద్రా! యథార్థముగ నీవు దేహదుల ధర్మములందుగాని,
దేహదుల ధర్మములు నీయందుగాని లేవు. నిత్యశుద్ధ బుద్ధస్వభావముగల ఆత్మయే నీవు. కాన
యంతర్యుత్తీచే నద్దానియందే స్థిరుడవుకమ్ము.

త్వంబ్రహ్మహ్యమలంశుద్ధం త్వంసర్వాత్మాచనర్వక్తతే
సర్వంశాంతమజంవిశ్వం భావయన్వైస్సుఖభవ.

48

నీవు నిర్మలమును, శుద్ధమును, సర్వాత్మయు, సర్వకర్తయు నగు బ్రహ్మమే. కాన సర్వ
ప్రకాంతుడును, అజుడును, విశ్వస్వరూపుడును నగు పరమాత్మను నేనే యని భావనయొనర్చుచు
గుఱియడవై యుండుము.

వ్యవగతముమతా మహాంధకారః
పదమమలం విగతైషణంసమేత్య
ప్రభవసియది చేతసోమహాత్మం
స్తూత్యయే మహాతేనతేనమస్తే.

49

ఇత్యాత్మే వాసిష్ట మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే భార్గవో
పాఖ్యానే భార్గవపరిచేవనప్రసంగేనోపదేశకరణంనామ
పంచదశః సర్గః || 15 ||

మహాత్ముడవగు నో రామచంద్రా! సర్వాభిలాషానివర్తకమును, అవిద్యాది వోషరహిత
మును నిర్మలమును నగు ఆత్మపదమును పొంది, మమత్వమును ఘోరాంధకారవర్జితుడవై చిత్తవాశన
మొనర్చుకొనుందు సమర్థుడవగువో, ఆపుడనంత బుద్ధియుక్తమును పరమార్థస్వరూపమును నగు
బ్రహ్మసాక్షుగాన, అట్టి నీకు సమస్కారము. అనగా పరబ్రహ్మస్వరూపుడవగు అట్టి నీవు
నందనీయుడవగుదువు.

వి శ్రీవాసిష్ట తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున భార్గవో
పాఖ్యానమందు భార్గవపరిచేవనప్రసంగేనోపదేశకరణమును
పంచదశ సర్గము || 15 ||

పోడశః సర్గః.

శ్రీవాసిష్ట ఉవాచః—

అథాక్షిప్యవచస్తస్య తనయస్యతథాభృగోః
ఉవాచభగవాన్కాలాలో వచోగంభీరనిఃస్వసః.

1

శ్రీవాసిష్ఠుడు :—ఓ రామా! శుక్రాచార్యుడు తనశరీరమునుగూర్చి సంబోధించి విలపించు
చున్న సమయమున, వాని వాక్యములందలి అయోగ్యత్వముజూచి, వానినాపి మేఘగర్జనమువలె
గంభీరముగ నిట్లు బల్కెను.

కాల ఉవాచః—

సమంగాతాపసీమేతాం తనుంసంత్యజ్యభార్గవ
ప్రవిశేమాంతనుంసాధో నగరీమివపార్థివః.

2

సాధుడు నో శుక్రాచార్యా! రాక్షాసగరమునుండి మఱియొక నగరమును ప్రవేశించు
నట్లు, యిప్పుడు నీవు సమంగానది తీరమందలి తాపశరీరమును త్యజించి యీ భృగుత్పన్న
లనువునందు బ్రవేశింపుము.

కాలేపూర్వజయాతన్వా తపఃకృత్వాతయాపునః
గురుత్వమనురేంద్రాణాం కర్తవ్యంభవతానఘః.

3

పాపరహితుడవగు నో శుక్రా! ప్రారబ్ధోద్బంధకాలమిందీ శరీరముతోకూడియే తపం
బాచరించిన పిమ్మట చైత్యుల గురుత్వమవశ్యము నీచే యొనర్చుదగియున్నది.

మహాశల్పాస్త్రఆయాతే భవతాభార్గవీతనుః
అపునర్గహణాయైషా త్యాజ్యాప్రహ్లానపుష్పవతే.

4

మతీయ మహాకల్పాంత మేతెంచునపుడు, మరల శరీరము గ్రహింపకుండునట్టి శుక్రా
చార్యదేహమును వాడువడిన పుష్పమాలవలె త్యజించివేయుము.

జీవన్ముక్తపదంప్రాప్తస్తన్వా ప్రా క్తనరూపయా
మహాసురేంద్రగురుతాం కుర్వం స్తిషమహామతే.

5

ఓ! మహామతి! జీవన్ముక్తపదంబును పొంది, పూర్వకల్పపాక్షిక ప్రారబ్ధకర్మరూపమగు
యా దేహముచే ననురంజుల (బలి, హిరణ్యకశిపుడు మున్నగువారి) గురుత్వము వహించి యుండుము.

కల్యాణమస్తువాంయాయోమో వయంత్యభిమతాందిశమ్
నకించిదపియచ్చిత్తం యస్యనాభిమతంభావేత్.

6

మీ యిరువురకును శుభముగూడ! నేనిపుడు నా యభిమతస్థానము (పురమ ప్రేమాస్పద
మగు ఆత్మస్థానము) నకు బోవుచున్నాను. ఇది యభిమతమైనది, ఇది కౌదనువికల్పము గలుగగా,
అనభిమతమగు దానిని త్యజించి, అభిమతమునే గ్రహించు చిత్తమునకు విచారదృష్టియందు రూపమే
లేకయుండును.

ఇత్యుక్తావముంచతోర్భాష్పం తయోఃసోఽస్తరధీయత
తప్తాంగోర్విరివరోదసోః సమమంశుభిరంశుమాన్.

7

కాలడిట్లు వదిలి, స్నేహాధిక్యముచే వారిరువురును ఆశ్రువుల దృశించుచుండగనే
భూమ్యాకాశములు సంతప్తములై (రక్తవర్ణముగలిగి) యుండగనే నూర్యుడు తన కిరణజాలములతో
గూడ నస్తమించునట్లు, వారలవిడచి యంతర్ధానమాయెను.

గతేత్స్యస్థగవతి కృతాంతే భవితవ్యతామ్
విచార్యభార్గవోఽభద్యాం నియతేర్నియతాంగతిమ్.

8

కాలకారణసంకుమాం భావిపుష్పశుభోదయామ్
వివేశతాంతనుంబాలాం సులతామివమాధవః.

9

భగవంతుడగు కాలుడు పెడలిన పిమ్మట అవశ్యమాచరింపదగిన భావికర్మయొక్క గతిని,
శత్యరేచ్ఛయొక్క యనివార్యత్యమునుగూర్చి విచారింపి శుక్రుడు, అధికహేమంతకాలాది నిమిత్త
ముచే కుష్ఠించినదియు, భావికాలమున శుభప్రదమగు పుష్పము నొసంగనదియునగు తన పూర్వశరీర
మందు, బాలలతయందు వసంతముతువునలె ప్రవేశించెను.

సాబ్రహ్మణీతమర్భామా వివర్ణవదనాంగికా
పసాతకంపితాత్కర్ణం చిన్నమూలాలతాయథా.

10

వాసుదేవుడను పేరబరగు సమంగాతీరవాసియును నాలాపసియుక్క నాదేహమంత వివర్ణ
మై చలించుచు భిన్నమాలమగు లతవోలె శీఘ్రముగ భూమిపై వ్రాలెను.

తస్యాప్రవిష్టజీవాయాం పుత్రతన్వాంమహామునిః
చకారాప్యాయనం మన్తైః సకమండలువారిభిః.

11

తనపుత్రుని దేహమున జీవుడు ప్రవేశించిన మీదట మహామునియగు భృగువు తన కమండ
లపునందలి జలమును మంత్రసహితముగ నా శరీరముపై ప్రోక్షించెను.

నర్వానాడ్యస్తతస్తన్వాస్తన్వాః పూర్ణావిరేజితే
సరితఃప్రావృషీవాంబు పూరపూరితకోటరాః.

12

మంత్రసహితంబగు జలముచే నభిషిక్తమైన పిదప, వర్షాకాలమందలి జలప్రవాహముచే
పూర్ణమగునట్లు, ఆదేహమందలి నాడులన్నియును తుభితములయ్యెను.

నలినీప్రావృషీవాసౌ మధావివనవాలతౌ
యదాపూర్ణాతదాతస్యాః ప్రాంతాఃపల్లవితాబభుః.

13

తంత వర్షాకాలమందలి కములమువలెను, వసంతముతునందలి నూతనలతవలెను నా
దేహము పూర్ణవికాసమును బొందజొచ్చెను. అపుడువాని నఖములు, కేకాదులు పల్లపములవలె
కోళించుచుండెను.

అథశుక్రస్సముతస్తౌ వహత్రాణసమీరణః
రసమారుతసంయోగా దాపూర్ణ్యవవారిదః.

14

పిదప, ప్రాణవాయువాతని శరీరమున ప్రవహింపగా, జలవాయు సంయోగముచే సము
ద్రము పొంగి లేచునట్లు, శుక్రాచార్యుడపుడు లేచి నిలంబడెను.

పురోఽభివాదయామాస పితరంపావనాకృతిమ్
ప్రథమోల్లాసితోమేఘః స్తనితేనేవపర్వతమ్.

15

ప్రథమోల్లాసనహితమగు మేఘము తన గర్జనచే పర్వతమునభినందించు విధమున, నాను
గోత్రకీర్తన పూర్వకముగ నంత శుక్రాచార్యుడు పరమపవిత్రుడగు తన జనకున కభివాదము సల్పెను.

పితాథప్రాక్తనీం తన్వ్యా ఆలిలింగాకృతింతతః
స్నేహార్ద్రావృత్తిర్జలద శ్చిర్రాదద్రితటీమివ.

16

అపుడు తండ్రియగు భృగువు పూర్వమువలె సౌందర్యాలంకారయావనాదులచే కోళించు
చున్న తన పుత్రుని దేహమును స్నేహార్ద్రావృత్తిడై, చిరకాలమునకు పర్వత తటమును మేఘమాలిం
గన మొనర్చుకొనునట్లు, యాలింగన మొనర్చుకొనెను.

భృగుర్దదర్శనస్నేహం ప్రా క్తనీం తానవీంతనుమ్
మత్తోజాతేయమిత్యాస్థాం హసన్మపిమహామతిః.

17

మహామతియగు భృగువు శుక్రుని పూర్వదేహమును క్షితిపూర్వకముగ గాంచి నవ్వుచు 'ఇది
నాచే యుత్పన్నమైనద'ను భావన గల్గియుండెను. (తత్వదృష్టిచే నీభావన యుచితముగాకుండుటయే
యాతని చిరునవ్వునకు కారణమని యెఱుంగునది.)

మత్పుత్రోఽయమితిస్నేహో భృగుమవ్యహర తదా
పరమాత్మీయతాతేహే యావదాకృతిభావనీ.

18

ఈతడు నాపుత్రుడను స్నేహమపుడు భృగుని చిత్తమునుగూడ హరించెను. ఏలయు శరీర ముండునంతవఱకు ప్రారబ్ధనేగముచే నందు మిక్కిలి మమత్వముదయించును. ఇయ్యది డౌ ధర్మమై యున్నది.

బభూవతుఃపితాపుత్రౌ తావథాన్యోన్యశోభితౌ
నిశావసానముదితౌ వర్కపద్మాకరావివ.

రాత్ర్యాంతమున వికాసముజెందు సూర్యపద్మవనములవలె నా పితాపితృలిరువులు పరస్పరము శోభించుచుండిరి.

చిరసంగమసంబద్ధా వివచక్రాహ్వదంపతీ
ఘనాగమనసన్నేహా మయూరజలదావివ.

చిరవియోగముచే (శ్రీ పురుష) చక్రవాకములు. స్నేహబద్ధమగునట్లును, మేఘాగమనముచే మేఘ మయూరములు స్నేహయుక్తమగునట్లును, ఆ పితాపుత్రులిరువురును స్నేహయుతులై

చిరకాలదృఢోత్సంతౌ తుల్యయోగ్యతయాతయా
స్థిత్యాత్రతముహూర్తం తావథోఽతాయమహమతీ.

చిరకాలవియోగముచే సమాగమమును బొంద దృఢేచ్ఛగల మహాబుద్ధికాలురగు వారిని పురుషును, జగత్ప్రసిద్ధమును పూర్వవర్ణితమునగు ఆనందప్రవాహమున ముహూర్తపర్యంతము జడ భూతులైయుండి యనంతమటనుండి లేచిరి.

సమంగాద్విజదేహంతం భస్మసాత్తతచక్రతుః
కోహినామజగజ్జాత మాచారంనానుతివతి.

ఆపుడు వారు సమంగానదీతటమందలి వాసుదేవనామమును ధరించియున్న ఆ బ్రాహ్మణ శరీరమును భస్మమొనర్చిరి. తమ కులక్రమము ననుసరించిన సదాచారము నేశజ్ఞుడగుపేక్షించును?

ఏవంతోకాననే తస్మిన్నావనే భృగుభార్గవా
సంస్థితౌతాపసాదీప్తా దివీవశశిభాస్కరా.

ఇట్లా మందరపర్వతవనమున భృగుభార్గవులు తపంబొనర్చుచు, ఆకాసమందలి చంద్ర సూర్యులవలె ప్రకాశించుచుండిరి.

చేరతుర్జాతవిజ్ఞేయా జీవన్ముక్తజగద్గురూ
దేశకాలదశౌఘేషు సుసమానుస్థిరాతతః.

ఎఱుంగదగిన బ్రహ్మవస్తువు నెఱింగినవారును, జీవన్ముక్తులును, జగద్గురువులును నగు అమృతాత్ములిరువురును దేశకాలముల శుభాశుభాది దశలందు హర్ష విషాదములఁ బొందక విహరించుచుండిరి. ఏలయన వారాత్మస్వరూపమందు లెస్సగ స్థితినిబడసినవారే యగుదురు.

అథాసురగురుత్వంస, శుక్రకాలేనలబ్ధవాన్
భృగురవ్యాత్సనోయోగ్యే పదేతివదనామయే.

అటు పిమ్మట కొంతకాలమునకు శుక్రాచార్యునకు అసురుల గురుత్వమును గ్రహాధికారమును సంప్రాప్తించెను. భృగువున్న తనకు యోగ్యమైనట్టి నిరామయమగు ప్రజాపతిపదమున స్థితుడై యుండెను.

శుక్రోఽసౌప్రథమమితిక్రమేణజాత
స్తస్మాత్సత్త్వరమపదాదుదారకీర్తిః
స్వేనాశుస్మృతిపదవిప్రభ్రమేణవశౌ
దన్యేషుప్రవిలులితోదవాస్తరేషు.

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
భార్గవోపాఖ్యానే శుక్రస్యపురర్జీవనంనామ షోడశః

సర్గః || 16 ||

శుక్రాచార్యుడు ప్రథమమున (పూర్వము) పరమపదమును పరమాత్మయందు స్థితిగల్గి భృగువు ద్వారా యుదారకీర్తిని బడసియుండెను. తదనంతరము తన స్మృతియందాహృథమైయున్న అస్మరసకౌఠక్త మనోరాజ్యవిభ్రమముచే పలుదశలందు పతిభ్రమించియుండెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
భార్గవోపాఖ్యానమందు శుక్రుని పునర్జీవనమును
షోడశ సర్గము || 8 ||

సప్త దశః సర్గః.

శ్రీరామ ఉవాచ :—

భగవన్ భృగుపుత్రస్య ప్రతిభాసానుభూతితః
యథైషాసఫలాజాతా తథాన్యన్యనకింభవేత్.

శ్రీరాముడు :—ఓ మునీంద్రా! భృగుని పుత్రుడగు శుక్రునకు తన మనోరథప్రతిభచే స్వర్గాది శుభము లభించెనగదా! అట్లైన నట్టిప్రతిభ యితరులకేల సఫలముగాకయున్నది?

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఇయంప్రథమముత్సన్నా సాతనుర్బ్రహ్మణఃపదాత్
శుద్ధాజాతిర్భార్గవస్య నాన్యజస్సకలయేతా.

శ్రీదసిష్ఠుడు :—ఓ రామా! శుక్రాచార్యుని దేహము పూర్వకల్పమందలి దోషరహితముగు యంతిమ జన్మమున స్వల్పపాపసాసనాదులతోగూడి క్షయించినదగుటచే, యీ కల్పమున బ్రహ్మపదమునుండి ప్రథమమున విశుద్ధ బ్రాహ్మణవంశమున కళంకరహితమై యుత్పన్నమాయెను.

సర్వైషణానాంసంశౌతౌ శుద్ధచిత్తస్యయాస్థిః
తత్పుత్ర్యముచ్యతేసైషా విమలాచిదుదాహృతా.

ఈమణి (కోర్కె) లన్నియు నశించుటచేగల్గు చిత్తముయొక్క స్థితియే సత్యాత్మభావ
(సత్యసంకల్ప) మనియు, అదియే నిర్మల చిత్స్వరూపమనియు యెఱుంగుము.

మనోనిర్మలసత్వాత్మ యద్భావయతియాదృశమ్

తత్తథాశుభవత్వేవ యథావర్తోభవేత్పయః.

ఆవర్తము జలరూపమగునట్లు నిర్మలమును, సత్యాత్మస్వరూపము నగు చిత్తమెట్లు భావించునో, అట్లే శీఘ్రముగ నగును.

యథాభృగుసుతస్యైవ విభిమఃప్రోత్థితఃస్వయమ్

ప్రత్యేకమవ్యేవమేవ దృష్టాంతోఽత్రభృగోఽనుతః.

భార్గవునిచిత్తమున విభ్రమమెట్లు స్వయముగ నుత్పన్నమయ్యెనో, అట్లునే ప్రతిజీవుని చిత్తమునను యుత్పన్నమగును. భృగునిపుత్రుడే యిందులకు దృష్టాంతము.

బీజస్థాంకురపత్రాది స్వంచమత్కురుతేయథా

సర్వేషాంభూతసంఘానాం భృమఖండాస్తథైవహి.

బీజమందలి అంకురపత్రాదులవలె సమస్తప్రాణులయొక్క భ్రాంతికృతముగ వైశ్వానర విభాగముకూడ స్వస్వరూప విస్తారమున చమత్కారమొనర్చుచున్నది.

యదిదందృశ్యతే విశ్వమేవమేవాఖలంజగత్

ప్రత్యేకముదితంమిథ్యా మిత్యైవాస్తముపైతిచ.

ఈ దృశ్యమానమగు ప్రపంచమంతయును ప్రతిజీవుని చిత్తమునను మిథ్యారూపముననే యుదయించుచు, మిథ్యారూపముననే నశించుచున్నది.

నాస్తమేతినచోదేతి జగత్కించనకస్యచిత్

భ్రాంతిమాత్రమిదం మాయాముగ్ధేవపరిజృంభితే.

కాని యథార్థముగ యీ జగత్తుత్పన్నమగుటలేదు, నశించుటలేదు. భ్రాంతిమాత్రముగ యీ జగద్రూపమున మాయయే యున్నతత్త్వవలె తన రూపమును దర్శింపజేయుచున్నది.

యథాసంప్రతిభాసస్థః స్వయంసంసారఖండకః

తథాతేషాంసహస్రాణి మిథ్యాదృష్టానినన్తిహి.

మన యనుభవమున యీ జగత్తెట్లు ప్రత్యక్షముగ నున్నదో, అట్లునే తక్కినజీవులకును వేలకొలది మిథ్యారూపములగు జగత్తులు ప్రత్యక్షముగ గాన్పించుచున్నవి.

స్వప్నసంకల్పనగర వ్యవహారావరస్పరం

పుథగ్యథానదృశ్యస్తే తత్తత్తేసంస్మృతిభ్రమాః.

ఒకరి స్వప్న సంకల్పనగర వ్యవహారములు మఱియొకనికి గాన్పించనట్లు, ఒకడు గాంచు జగద్రూప మఱియొకనికి గాన్పించదు.

ఏవంనగరవృద్ధాని నభస్సంకల్పరూపిణి

సన్తితానినదృశ్యస్తే మిథ్యాజ్ఞానదృశంవిహ.

సంకల్పాకాశమున జగద్రూపములగు అనేక నగరసమాచాము లివిధముననే నుండును. కాని వాని మిథ్యాత్వభావము జ్ఞానదృష్టిలేనిచో గలుగనేరదు.

పిశాచయక్షరక్షాంసి సస్త్వేవంరూపకాణిహ

సంకల్పమాత్రదేహాని సుఖదుఃఖమయానిచ.

సంకల్పమాత్రశరీరులును, సుఖదుఃఖమయులును నగు పిశాచ యక్ష రాక్షసాదులకూడ లివిధముగనే నుండురు.

ఏవమేవవయంచేమే సంపన్నారఘునందన

స్వసంకల్పాత్మకాకారా మిథ్యాసత్యత్వభావినః.

ఓ రాఘవా! శుక్రునివలె సంకల్పమాత్రశరీరులుగను, మిథ్యను సత్యముగాదలంచు భార్యగను మనమందర ముత్తున్న పైతిమి.

ఏవయాపైవహివరే విద్యతేనగ్గసంతతిః

నవాస్తవీవస్తుతాతు సంస్థితైవమవస్తుని.

వృష్టికివరమైనట్టి హిరణ్యగర్భరూపుడగు పరమాత్మయందును జగత్-సృష్టి పరంపర లివిధముగనే మిథ్యారూపముననుండును. ఏలయన, అవస్తువందు వాస్తవముగ వస్తుత్వముండనేరదు.

ప్రత్యేకముదితం విశ్వమేవమేవముధై నహి

వనగుల్మకదూపేణ వనస్తేకరసోయథా.

మన లతాదిరూపమున యేకరసమగు వనంతము స్థితిగల్గియుండునట్లు, ప్రతిచిత్తమందును మిథ్యారూపముగ యీ జగత్తుగలదు.

ప్రథమాయం స్వసంకల్పః ప్రథమాభ్యాగతోయథా

తథాతిపరమార్థేన దృష్టేనేత్యవిభావ్యతే.

ప్రథమ (ఈశ్వర) సంకల్పము యీ జగద్రూపవ్యవస్థితి నెట్లు పొందెనో యాక్రమము రహస్యజ్ఞానముచే నిశ్చయముగ యెఱుంగబడుచున్నది.

ప్రత్యేకముదితంచిత్రం స్వస్వభావోదరస్థితమ్

ఇదమిత్యం సమారంభం జగత్పశ్యన్విసత్కృతి.

అనాదియగు అజ్ఞానమందు స్థితిఃబాంధియున్న చిత్రమే పలువిధకార్యయుక్తమగు యీ జగత్తుని యెఱుంగుటచే చిత్రము తనంతటతాను నశించును.

ప్రతిభాసవశాదస్తి నాస్తివ స్త్వవలోకనాత్

దీర్ఘస్వప్నోజగజ్జల మాలాసంచి త్తదంతినః.

జగత్సత్య ప్రతిభాసకాలమందే యుండును. సత్యవస్తు (బ్రహ్మ) సాక్షాత్కారమైన పిదప నిది యుండదు. దీర్ఘ స్వప్నమువంటి యీ జగత్తు చిత్రము గజమునకు కట్టుకంబమగును.

చిత్తతైవజగత్తుతా జగత్పతైవచిత్రకమ్

ఏకాభావాద్వయోర్నాశః సచసత్యవిచారణాత్.

చిత్తసత్తయే జగత్తు, జగత్సత్తయే చిత్తమునగును. ఈ చిత్త జగత్తులరెంటిలో యొకటి సశించిన రెండును సశించును. అట్టి నాశము సత్యవస్తువిచారముచే చేకూరును.

శుద్ధస్యప్రతిభాసోపి సత్యోభవతిచేతనః

ప్రమార్జనాదివముణే ర్మలినస్యేహాయు క్తితః.

20

మలినమగు మణిని శుద్ధమొనర్చుటచే ప్రకాశవంతమై విషవారణాది క్రియల నొనర్చు జాలియొందునట్లు శుద్ధచిత్తముయొక్క ప్రతిభాసము సత్యస్వరూపమే యగును.

చిరమేకదృఢాభ్యాసా చ్ఛుద్ధిర్భవతిచేతనః

లనాక్రాంతస్యసంకల్పైః ప్రతిభోదేతిచేతనః.

21

చిరకాలమేకాగ్రతమ దృఢముగ నభ్యసించుటచే చిత్తము శుద్ధమగును. మఱియు వివిధ సంకల్పములచే కలుపితమొనర్చు బడకయున్నపు డద్వానియందు ప్రతిభాస ముదయమగును.

సువర్ణంనసితియోతి మలవత్సంశుకేయథా

ఏకాదృష్టిఃసితియోతి నష్టానేచిత్త కేయథా.

22

మలిన వస్త్రముం దుత్తమ రంజకద్రవ్యము నిలువనట్లు, మలినచిత్తమందచ్చైతత్వప్రతిపాదకమగు ఆత్మజ్ఞానము నిలువనేరదు.

శ్రీరామ ఉవాచ:—

ప్రతిభాసాత్మని జగత్త్యేతే కాలక్రియాక్రమాః

సోదయాస్తమయాజాతాః కథంశుక్రస్యచేతనః.

23

శ్రీరాముడు:—ఓ మునీంద్రా! శుక్రని చిత్తమందలి కల్పనాత్మకమైన జగత్తునందు ఉదయాస్తమయముగు యీ కాలక్రియాక్రమ మెట్లుదయించినది? ఏలయన ప్రతిభాసకాలమున ఉదయాస్తమయములు గ్రహింపబడవలెను. అప్రతిభాసకాలమున వాని యనుభవమే సిద్ధింప వలెను గాన వానినిగూర్చిన వాసనయు గలుగనేరదు. వాసనయే సిద్ధింపవలెనందున అద్వాని క్రమమును సిద్ధింపనేరదుగదా!

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ:—

యాదృగ్గదిదందృష్టం శుక్రేణపితృశాస్త్రతః

తాదృక్కస్యస్థితంచిత్రే మయూరాణ్డేమయూరవత్.

24

శ్రీవసిష్ఠుడు:—శుక్రాచార్యుడు, పిత్రోత్పన్న సేత్రాది యింద్రియములచేతన, పితృ వాక్య శ్రుతి స్మృత్యాదులచేతన, ఉత్పత్తి నాశాదులతోకూడిన జగత్తునెన్నిధముగ నిశ్చయించెనో, అట్లనే లౌకిక పారలౌకిక జగత్తును సంస్కారరూపమున వాని చిత్తమందు మయూరాండము మయూరమునందువలె స్థితినిబొందెను.

స్వభావకోశస్థమిదం తదేతేనక్రమోదితమ్

బీజేనాఙ్కురపత్రాది లతాపుష్పఫలయథా.

25

బీజమువలన అంకురపత్రలతాపుష్పఫలాదులుద్భవమగునట్లు, చైతన్యాధిష్ఠితమగు జీవుని అనిద్యయందున్న యీ జగత్తుయొక్క కాలక్రియాది క్రమము శుక్రాచార్యునియందు పితృ శాస్త్ర కారణంబులచే నుదయించెను.

జీవోయాద్వాసనాబద్ధ స్తదేవాస్తవప్రవశ్యతి

సమాపంచాత్రదృష్టాంతో దీర్ఘస్వప్న స్విదంజగత్.

26

జీవుడెట్టి వాసనచే బద్ధుడగునో, అట్టి వాసనానుసారమే తనయందు వర్తమనుగాంచును. వ్యష్టమందలి స్వకల్పిత శరీరమే యిందులకు దృష్టాంతము. ఇక నీజగత్తును దీర్ఘస్వప్నమే యగును.

ప్రత్యేకముదితోరామ నూనంసంస్మృతిఖండకః

రాత్రౌసైన్యనరస్వప్న జాలవత్స్వాత్మనిస్ఫుటః.

27

ఓ రామా! సైనికులు దినమందు సైన్యవాసనాయుక్తులగుటచే రాత్రియందు స్వప్నమున ప్రవేశించుదురు తనచే కల్పితమగు వేటు వేటు సేవలగాంచుచున్నను యేకమనియే తలంచునట్లు, ఈ జగత్-శకలము (అనిద్యాకృతమగు చైతన్యభాగము) న్ను ప్రతి జీవునకును వేళ్ళేటుగనే గవ్వట్లు దున్నను, అద్వానినేకముగనే తలంచుచున్నారు.

శ్రీరామ ఉవాచ:—

ఏషసంస్మృతిఖండోత్థో మిథఃసమిలతిస్వయమ్

నోవామిలతితస్మైత్వం యథావద్వక్తుమర్హసి.

28

శ్రీరాముడు:—ఓ మహాత్మా! ఇట్లావిర్భవించిన యీ జగత్-శకలము జీవులకు పర గృహము కలసియున్నదే యగునా లేక భిన్నముగనే యుండునా యనువిషయమును యథాక్రమమున వచింపుడు. ఏలయన, అట్లు కలియనిచో యొకరి ప్రపంచము మఱియొకడు చూడజాలనిచే, శిష్యుల నుద్ధరించు నిమిత్తమగు గురువుల ప్రవృత్తియును శాస్త్రరచనయు శిష్యునకు సిద్ధింపవలెను. కావున శిష్యునకు మోక్షభావము గలుగును. అట్లనే గురువునకున్న గురూపదేశము లభింపమి వానికిన్ని మోక్షభావమే సంభవించుచున్నది.

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ:—

మలినంహిమనోఽవీర్యం సమిథఃశ్లేషమర్హతి

అయోఽయసిచసంతప్తే శుద్ధేతప్తంతరియతే.

29

శ్రీవసిష్ఠుడు:—ఓ రామా! మలినమనస్సు శుద్ధమనస్సునోటి కలియ నశక్యమైనది కాన నందు కలియనేరదు. శుద్ధసంతప్తలోహమున శుద్ధసంతప్తలోహమే కలియునుగాని అన్యము గాదు.

చిత్తతత్త్వానిశుద్ధానీ సంమిల నివరస్పరమ్

ఏకరూపాణితోయాని యాన్తైకంనావిలానిహి.

30

శుద్ధచిత్తతత్త్వములు పరస్పరము కలియును. ఏకరూపంబగు జలములే కలసి యేకమగును గాని మలిన శుద్ధజలంబు లక్షేకముగానేరవు.

దేహత్వపరిహారత్వాచ్చిద్దేహ్యావిస్మృతాత్మనా
మిథ్యానుభూతావిద్యాతు శుద్ధాకటకతామితా.

10

దేహమందాత్మభావమును దృఢమొనర్చుకొని, స్వాభావికముగ తన యాత్మస్థితిని మఱచి చిద్రూపమును సువర్ణము, తన సువర్ణత్వ (శుద్ధాత్మత్వ) మును విస్మరించి కటకత్వరూపమును జెంచెనో యన మిథ్యాజగద్రూపముగ అవిద్య ననుభవించుచున్నది.

యథాశుద్ధాః ప్రాణమరు త్వర ప్రాణాదివేదనాత్
వేత్తివేద్యం మనోరాజ్యం తథాసర్గాస్తరాశ్రయమ్.

11

హతయోగాభ్యాసముచే శుద్ధప్రాణవాయువు మఱొకని శరీరమందు ప్రవేశించి, వాని దేహప్రాణముల తన వశముజేసికొని శబ్దాది వేద్యపదార్థముల నెఱుంగునట్లు శుద్ధమనంబును మఱి యొక సృష్టి కౌశ్రయభూతముగ మనోరాజ్యము నెఱుంగును.

సర్వేపాంజీవరాశీనా మాత్మావస్థాత్రయం శ్రితః
జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యాఖ్య మత్ర దేహో సకారణమ్.

12

శేవులందఱియొక్క జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలను అశ్రయమాత్మయే అయియున్నది కాని దేహముగాదు. ఏలన, జాగ్రత్స్వప్న దేహములేనినో సిద్ధింపనందున అపుడన్యోన్యాశ్రయ దోషము సంభవించును.

ఏవమాత్మనిజీవత్వే సత్యవస్థాత్రయాత్మని
సచాంభసీవవీచిత్య మస్మిన్నచతి దేహతా.

13

ఇవిధమున జీవాత్మయే అనస్థాత్రయరూపముగటచే తరంగము జలముకంటె వేఱుగానట్లు, దేహమును యద్దానికి భిన్నముగా నేరదు.

చిత్కలాపదమాసాద్య సుషుప్తాస్యపదస్థితమ్
బద్ధోనివర తేజో మూఢః సర్గే ప్రవర్తతే.

14

తత్త్వజ్ఞాని సుషుప్తాంతమందలి వాసనారహితముగ తురీయపదమందుస్థితుడై చైతన్యైక రసముగ ఆత్మభావమును జ్ఞానముచే ప్రాప్తికొంది జీవభావమునుండి నివృత్తిబొందును. అజ్ఞాని స్వకల్పనచే దేహాద్యాకారయముగ కల్పనారూపప్రపంచమునందు ప్రవృత్తుడగును.

ద్వయోరేకస్వరూపైవ స్వసాహార్దనిదర్శనాత్
అజ్ఞానుషుప్తోనంబద్ధో జీవకశ్చిత్సర్వభాక్.

15

నిరతిశయానంద రూపముగ మోక్షతుల్యముగటచే సుషుప్తి జ్ఞానికిని అజ్ఞానికిని సమానమే గాని, జ్ఞానర్జితసుషుప్తినహితుడగు జీవుడు సంసారమునేబొందును. ఇదియే యిందలి విశేషము.

సర్గగత్వాచ్చితిః కశ్చిత్పరసర్గేణీయతే
సర్గే సర్గేపుథగ్రూపం సన్ని సర్గాస్తరాణ్యపి.

16

విద్యస్తువు సర్వవ్యాపియగుటచే యొకానొకజీవుడు మఱియొకని సృష్టియందును ప్రవేశించ గల్గుచున్నాడు. ఒక్కొక్క సృష్టియందు విభిన్నరూపమున ననేక సృష్టులు గలవు.

తేష్యస్య స్తస్థసర్గాః కదలీదలవీతవత్
సర్వ సర్గాస్తరాదూరం ఫలప్రవరవృత్తిమత్.

17

స్వభావశీతలంబ్రహ్మ కదలీదలమండపః
కదల్యామన్యతానాస్తి యథాపత్రశతేష్యపి.

18

బ్రహ్మతత్త్వేనన్యతానాస్తి తథాసర్గశతేష్యపి
బీజమేవ రసాత్ఫుల్లం భూత్వా బీజంపునర్భవేత్.

19

తథాబ్రహ్మమనోభూత్వా బోధాద్రుహ్మపరంభవేత్.
రసకారణంకంబీజం ఫలభావేనబృంభతే.

20

ఆసృష్టులందునను కదలీస్థంభదళములవలె యింకననేక సృష్టులుగలవు. ఈ సృష్టులన్నింటియొక్క భావ్యభ్యంతరములందు వ్యాపించి, బాహ్యప్రదేశమున వ్యాపించిన పత్రములవలె నతి వికాల రూపముగ బ్రహ్మము స్వభావముగనే శీతలముగ కదలీదళమండపము వంటిదగును. పత్రములనేకము లావిర్భవించినను కదలీరూపమున భేదమేమియులేనట్లు యీ వివిధ సృష్టులందుగూడ బ్రహ్మ తత్త్వమునందు భేదమేమియును లేదు. మఱియు బీజము జలసంబంధముచే వికసితవృక్షమై మరల ఫలాదులద్వారా తన పూర్వకాల బీజభావమును పొందునట్లు బ్రహ్మమున్ను, కామకర్మాదులను జలముయొక్క సంబంధముచే మనోరూపమంది జననమరణాదుల కల్పనయొనర్చుచు, అధికారి దేహములభింప, శ్రవణ మననాదులచే జ్ఞానప్రాప్తిని బడసి తద్వారా పూర్వసిద్ధముగ తన బ్రహ్మ స్వభావమును మరల పొందును.

బ్రహ్మకారణకోజీవో జగద్రూపేణబృంభతే
రసస్యకారణంకింస్యాదితి వక్తంసయుజ్యతే.

21

బ్రహ్మకారణంకంకింస్యాదితి వక్తంసయుజ్యతే
స్వభావోనిర్విశేషత్వా త్వరోవక్తంసయుజ్యతే.

22

అట్లు బ్రహ్మకారణంబున జీవుడే జగద్రూపముగ విజృంభించుచున్నాడు. మూలమునకు కారణమేమన నయ్యది చెప్పశక్యముగాదు. ఏలయన 'మూలేమాలా భావాగమూలంమూలమ్' అను నట్లు మూలమునకు మూలములేనందున మూలము కారణవర్జితమైనది. అనగా మూలము (బ్రహ్మము) నకు మూలములేదని భావము. మఱియు పత్రకాళావృక్షపుష్పఫలాదులు రసయుక్తములై యుండుటగాంచి వృక్షాదుల స్వభావము రసమని వచించునట్లు జగత్కారణముగ బ్రహ్మమున్ను జగ ద్విస్తోక స్వభావవిశేషమే యగుననియు, అందుచే బ్రహ్మముయొక్క కారణత్వమును సిద్ధింపజేయుట స్వభావకారణత్వమును సిద్ధింపజేయుటయే యగునన అట్లుకాదు. ఏలన బ్రహ్మము నిర్విశేషమును, రాకారమును, అత్వతరూపమును నగుటచే కారణమునకు కార్యముతోటి, ఉత్పత్తియను ఆసాధారణకర్తృరూపత్వమున సంబంధములేదు.

నాకారణేకారణాది పరేవస్త్యాదికారణే
విచారణీయోసారోహి కిమసారవిచారణైః.

23

నిర్వికారమును, అద్వితీయమును, అసంగమును నగుటచే యథార్థముగ బ్రహ్మమకారణమైనది. మతీయు పరిపంచమంతయు నారోపించుటచే బ్రహ్మమున కారణ నిమిత్తాదులు సంభవించినట్లు. ఏలయన, అట్లు సంభవించుట బ్రహ్మస్వభావ విరుద్ధముగను. కాన అకారణమును, వివర్తరూపమునగు యీ జగత్తు మిథ్యయే అయియున్నది. అట్లైన నిక సారహితమును, జడమును, దుఃఖమునునునగు జగత్తునుగూర్చిగాని, దాని కారణములగుగూర్చిగాని విచారించుటచే నేమి ప్రయోజనము? సారభూతముగ బ్రహ్మమునుగూర్చియే విచారించదగియున్నది.

బీజంబహద్వీజవపుః ఫలీభూతవిలోక్యతే

బ్రహ్మజహన్నిజవపుః ఫలంబీజేచసంస్థితమ్.

24

బీజము తన బీజాకారమును త్యజించుచునే లోకమున ఆంకురాదులరూపమున ఫలీభూతమై గన్పించును. బ్రహ్మము తన స్వరూపమును త్యజింపకయే జగద్రూపరూపముగ గన్పట్టుట యనునది బీజాంకురముల యేకరూపత్వముచే నగును.

బీజస్యాకృతిమత్సర్వం తేనానాకృతిమత్పదమ్

నయుజ్యతేనమీకర్తృం తస్మాన్నాస్త్యపమాశివే.

25

బీజమంతయును ఆకారవంతమైనదే. కాన ఆకారరహితముగ బ్రహ్మముతోటి బీజమునకు సమత్వము గలుగజాలదు. ఇక్కారణమున బ్రహ్మముతో బోల్పదగిన దెద్దియును లేదు.

స్వమేవజాయతేస్వాభం నచతజ్జాయతేన్యదృక్

అతోనజాతంనాజాతం విద్ధిబ్రహ్మనభోజగత్.

26

ఇయ్యది తనకు సమానము తానేయగును. అన్యవస్తువులవలె యిదెన్నటికిని గాదు. కాన చిదాకాశమున యీ జగత్తును యుత్పన్నము కానిదిగను, అనుత్పన్నము కానిదిగను నెఱుంగుము.

దృశ్యంవశ్యస్వమాత్మానం నద్రష్టానృపవశ్యతి

ప్రపంచాక్రాంతసంవిత్తేః కస్యోదేతినిజాస్థితిః.

27

దృశ్యమునుగాంచు దృష్ట తన స్వరూపమును గాంచకుండును. ఏలయన పోషించిక విషయవాసనలచే జ్ఞాన మాక్రాంతముకాగా స్వస్వరూపము దపుడెవనికి స్థితిగలదు!!

మృగత్వస్థాజలభ్రాంతా సత్యాంకైవవిదగ్ధతా

విదగ్ధతాయాంసత్యాంతం కైవాసామృగత్వస్థితా.

28

మృగత్వస్థయందు జలభ్రాంతి కలుగునపుడు విదగ్ధతయిటులేకదా? విదగ్ధతకలుగునపుడు భ్రమయెంచుట!

అకాశవిశదోద్రష్టా సర్వాంగోపినపశ్యతి

నేత్రంనిజమివాత్మానం దృశీభూతమహోద్భవమ్.

29

అకాశమువలె వికలముగ స్వరూపముగల్గి సర్వత్రవ్యాపించి, సర్వమును ప్రకాశింపజేయునదైనను దృష్ట నేత్రమువలె యథార్థముగ తన్నుతాను గాంచుటలేదు. అహ! మాయా భ్రమయెంత ప్రబలమైనది!

అకాశవిశదోద్రష్టా సర్వాంగోపినపశ్యతి

తేహంనిజమివాత్మానం దృశీభూతమివాభవమ్.

30

మతీయు భ్రమరహితుడగు ముక్తపురుషుడు దృశ్యరూపమును ద్వైతము గాంచనట్లు, అకాశమువలె సర్వవ్యాపకముగు దృష్ట తన పరమార్థస్వరూపమునంటిదేయగు యితరుల పరమార్థ స్వరూపమున్ను గాంచుటలేదు.

అకాశవిశదౌబ్రహ్మ యత్తేనాపినలభ్యతే

దృశ్యేదృశ్యతయాదృష్టే త్వస్యలాభఃసుదూరతః.

31

అకాశమువలె సర్వత్ర వ్యాపించియున్నను, బ్రహ్మము యత్తుమచేసినను గన్పించుట లేదు. ఏలయన, దృశ్యమును దృశ్యరూపముగ జూచునంతటకు బ్రహ్మస్వరూపస్మాద్ధి యతిదూరమున నున్నదనియే యెంచవలెను.

తాదృగ్భావస్వరూపేణ వినాయత్రనదృశ్యతే

తత్రాపిదూరోదస్తేవ ద్రష్టుఃసూక్ష్మస్యదృశ్యతా.

32

ఘటాది విషయప్రదేశమందు వ్యాపించు వృత్తవచ్చిన్నమగు దృష్ట విషయరూపమును గాంచనిచో ఘటాదులు ప్రకాశింపకున్నను, అచటగూడ దృష్టసాక్షాత్కార మతిదూరముననే యుండును. ఏలయన వృత్తిని విషయరూపమునుండి వేఱుకేసి బుద్ధిసూక్ష్మత్వముచే కేవలము పరమాత్మ స్వరూపమును నిశ్చయించుట దుర్లభమైనదే.

దృశ్యంచదృశ్యతేతేన ద్రష్టారామనదృశ్యతే

ద్రష్టేనసంభవత్యేకో నతుదృశ్యమిహస్తిహి.

33

ఓ రామా! దృశ్యము గన్పించుచున్నదిగాని ద్రష్ట గన్పించుటలేదు. కాని యథార్థముగ ద్రష్టుడే గలడు. దృశ్యము లేనేలేదు.

ద్రష్టాసర్వాత్మకోదృశ్యే స్థితశ్చేద్రష్టైవద్రష్టుతా

సర్వశక్తిమతారాజ్ఞా యద్యత్సంపద్యతేయథా.

34

తత్ర ధానుభవత్యాతు సమోదేతితత్తథా

యథామధురసోల్లాసః ఖంక్షోభవతిభాసురః.

35

రసతామదహచ్చైవ ఫలపుష్పలతోన్నతః

చిదుల్లాసస్తథామో భూయోభవతిదేహకః.

36

సర్వరూపముగలదే ద్రష్టుడే దృశ్యరూపముగ నున్నపుడు, స్వస్వరూప భూతముగ దృశ్యమందు క్రియావిరోధముచే ద్రష్టృత్వమెట్లు సంభవించును? లేక సర్వశక్తిమంతుడగు వృత్తుని కలె ఇయ్యది దృశ్యసంపాదనమొనర్చి యదానికి ద్రష్టయగునన్నచో, అన్యవదార్థాపేక్షలేక అయ్య జీరూపముజెందుచో, అజీరూపమున యనుభవించుచు, అజీరూపముననే యుదయించుచు నుండును. మధురసోల్లాసము శర్కరాఖండరూపమై చెన్నొందునట్లును తన రసరూపత్వమును త్యజింప యే ఫల భుక్తు లతాదులరూపమున నుత్పన్నమగునట్లును, చిదుల్లాసముగ జీత్రమును దేహనిరూపము జెందును.

చిన్నాత్రతాం తామజహదేవ దర్శనదృశ్యయమ్
అస్తస్మానుభవత్వైవ జగత్స్వప్నప్రపశ్యతి.

37

మఱియు నీ ద్రష్ట తన చిత్స్వరూపమును త్యజింపకయే ద్రష్టుదర్శనరూపములగుచు
తనయందు జగత్తన స్వప్నమును గాంచుచున్నది.

అహన్తాదిరసేభామే ఖండకత్వమివాత్మని
నానాఖండనమాప్తామై రద్వితీయైర్నిజాత్మనః.

38

యథోదేతిరసేభామశ్చిత్తథోదేత్యసంభ్రమమ్
చిద్రసోల్లాసపుత్రాణాం కచతామాత్మనాత్మని.

39

దృశ్యశాఖాశతాభ్యానామిహ నాన్తోఽవగమ్యతే
ఖండఃప్రత్యేతమేవాయం యథారసచమత్కృతిమ్.

40

స్వాదయత్యేవమేషా చిత్పుథకృత్యతి సంస్థితమ్

పృథివియందుత్పన్నమైన అవణాదుల రసమందు అవణాదిఖండములవలె ఆత్మయందహం
కారాదులు గలవు. తన కభిన్నమగు యనేకఖండములందును పృథివి వ్యాపించియున్నట్లే చిద్వస్తు
వున్ను అనేకరూపముల నుదయించుచున్నది. చిద్రసోల్లాసముచే నుత్పన్నమై, అనేక దృశ్యశాఖలచే
పూర్ణమైయున్న బ్రహ్మాండవృక్షముల కంతములేదు. మఱియు నీ దృశ్యమానముగ బ్రహ్మాండ వన
ఖండము తన రసచమత్కారము నెట్లునుభవించునో, చైతన్యవట్లునే యాచమత్కారమును గాంచును.

యామోదేతియథాయస్యా జీవశక్తేఃస్వసంస్థితిః.

41

తాతాంతథైతిసాన్వాత్మ చిద్రూపభవనస్థితమ్
జీవసంస్థితయఃకాశ్చిత్ప్రమిలన్తి పరస్పరమ్.

42

ఏ యేజీవశక్తికల్లెట్లు దృశ్యప్రపంచ ముదయించునో, అట్లట్లు తనయాత్మ చిద్రూప
బ్రహ్మాండమునందున్నట్లుయ్యదనుభవించును. మఱియు సమానాకారములగు వాసన లుదయించుటచే
కొన్ని జగత్తండములు పరస్పరము కలియుచుండును.

స్వయంవిహృత్యసంసారే శామ్యన్చిరకాలతః

సూక్ష్మయాపరయాదృష్ట్యా త్వంపశ్యజ్ఞానచేతనా.

43

అయ్యవి చిరకాలము విహారమునల్పి తుదకు నశించును. ఓ రామా! నీవు పరమసూక్ష్మ
దృష్టితోను జ్ఞానరూపముగ చిత్తమతోను సహస్రాకములగు ఆన్యల ప్రపంచములఁ జూడుము.

జగజ్జలనవాప్రాణి పరమాణ్వంతరేవస్థి

చిత్తేనభనిసామాణే జ్వాలాయామనిలేజలే.

44

చిత్తమందును, ఆకాశమందును, శిలయందును, అగ్నిజ్వాలయందును. వాయువందును,
అరణ్యమందును, ప్రతి పరమాణువునందును వేలకొలది జగత్సమాహూయము గలవు.

సన్తిసంసారలక్ష్యాణి తిలేతైలమివాఖలే

శిథిమేతియదాచేత ప్రదా జీవోభవేచ్ఛితి.

45

సన్తిసంసారలక్ష్యాణి తిలేతైలమివాఖలే
శిథిమేతియదాచేత ప్రదా జీవోభవేచ్ఛితి.

సుప్త్యులందంతటను నూనెయున్నట్లు చిత్తమందు లక్షలకొలది జగత్తులుగలవు. చిత్తము
నిద్దియెపుడు గల్లెనో అపుడదియే చైతన్యమగును.

శుద్ధాచసానర్వగతా తేనతన్మేలనంమిథః

నర్యేషాంపద్మజాదీనాం స్వసత్తాభమరూపకః.

46

శుద్ధమును, సర్వవ్యాపియునగు చైతన్యముయొక్క పరస్పరమేళనము సిద్ధించును. ఈ
జగత్తులచే కల్పితమును భ్రమరూపమునై యున్నది.

జగదీర మహానస్త్వః సోఽయమస్తఃసముత్థితః

స్వప్నాత్పన్నాంతరంయన్తి కాశ్చిద్భూతపరంపరాః.

47

జగత్తుల ప్రపంచము దీర్ఘస్వప్నమునంటిదగును. కొందఱు జీవులొకస్వప్నమునుండి
మఱియొక స్వప్నమును బొందుచునున్నారు.

తేనోపలంభఃకుడ్యాదావసా దృఢతరస్థితః

యద్యత్రచిద్భావయతి తత్తత్రాశుభవత్యలమ్.

48

ఇట్టి స్వప్నపరంపరాభ్రమణముచే భిత్తాదులందుగూడ వారలకు స్థితిగల్గుచున్నది.
మఱియు వాసనాదార్శ్యముచే నియ్యదియు దృఢరూపమును బొందును. వాసనానుసారము చైతన్య
మెట్లు భావించునో, అట్లనే అయ్యదనుభవించును.

తయాస్యష్టేఽపి యద్భ్రష్టం తత్కాలేనత్యమేనతత్

చిదణోరన్తరేన్తి సమసానుభవాణావః

యథాబీజాన్తరేవత్ర లతాపుష్పఫలాణావః.

49

ఆ చైతన్యము స్వప్నమున యనుభవించునదంతయును ఆకాశమున సత్యముగనే
యుండును. బీజమందు పత్రలతాపుష్పఫలాదులవలె వాసనామయముగ చిదణువందు నూత్న
రూపములగు జగత్తులన్నియును గలవు.

పరమాణుజగత్యన్తర్మన్యే చిత్పరమాణావః

లీనమాకాశమాకాశే ద్వైతైక్యభ్రమముత్పృజ.

50

చిత్పరమాణువు (జీవు) లు జగత్పరమాణువులందు ప్రవేశించియున్నవి. మఱియు జగత్తు
చిత్పరమాణువందు ప్రవేశించియున్నది. ఈ జగచ్చిద్వస్తువుల పరస్పరప్రవేశ మాశ్చర్యమని నేను
తలంచుచున్నాను. ఒక విధమున నిది యాశ్చర్యమును గాదు. ఏలయన చిదాకాశమే చిదాకాశమున
లీనమగుచున్నది. ఈ చిదాకాశమునే భ్రమరూపముగ జగత్తుగ నర్పించును గాంచుచున్నారు. కాన
నో రామా! నీవు ద్వైతైక్యభ్రమను త్యజించివేయుము.

దేశకాలక్రియాద్రవ్యైః పేర్వరేవాణుభిరేవచిత్

అణాననుభవత్యన్తరితరాణి ననంభవాత్.

51

చిదంశములగు దేశకాల క్రియారూపములైన యణువులచే స్వాత్మభూతముగ యణువులనే
ఆన్యముగ జూచుచున్నారు. కాని యథార్థముగ అన్యమెదియును. పంభవము గానేరదు.

స్వయంస్వస్వకచిత్తః స్వప్నచిదణుఖండకః
బ్రహ్మదేశీకీటనిష్ఠస్య దేహదృష్ట్యానుభావితః.

[బ్రహ్మని కీటపర్యంతముగల ప్రాణులందఱయొక్క చిదణుస్వరూపము (జీవరూపము) చే వానివాని యంతఃకరణోపాధివశమున ప్రళయకాలమున యస్ఫుటమై యున్నట్టి యీ జగత్తు సృష్టికాలమున స్వప్నమునందువలె దేహదృష్టిచే ననుభవించబడుచున్నది.

కచితంకించిదేవేహ వస్తుత్వస్థునకించన
స్వయంస్వత్వంస్వాదయన్తే ద్వైతంచిత్రపరమాణవః.

ఈ జగత్తు అనిర్వచనీయ రూపమున స్ఫురించుచున్నది. యథార్థరూపమున కొంచెమైనను స్ఫురించుటలేదు. భ్రాంతిగొన్న మనుజుడు తన భుజములపై తానెక్కడలంచునట్లే చిత్—పరమాణువు అనగా జీవుడు స్వయముగ సత్యస్వరూపముగ ఆత్మను ద్వైతరూపముగ దలంచుచు భ్రాంతిచే నాద్వైతరూపమునే యనుభవించుచున్నాడు.

స్వయంప్రకచతిస్సార దేహశ్చిదణుఖండకః
నేత్రాదికుసుమద్వారైః సంపదామోదముద్గిరన్.

చైతన్యరూపముగ యణువు అంతఃకరణోపాధిచే నేత్రాది పుష్పములద్వారా జ్ఞానమును సుగంధమును వెదలగ్రక్కుచు స్వయముగ వికాలముగ దేహరూపమున స్ఫురించుచున్నది.

సంపశ్యతితరాం కశ్చిద్భహీరూపేణ చిద్రుటః
సర్వగత్వాదనాశిత్యా దృశ్యబీజస్యవైచిత్ర్యే.

దృశ్యమునకు బీజభూతముగ చైతన్యము సర్వవ్యాపియు, నాశరహితమునగుటచే వృష్టిరూపుడగు యొకానొకజీవుడు ఘటసదృశముగ స్థూలదేహపరిచ్ఛేదవశమున దేశకాలములచే బాహ్యరూపమున ఘటమును గాంచును.

అస్తరేవాఖిలం కశ్చిత్పశ్యత్యవిమలంజగత్
త్రతాతీకాలకలనాదున్నజ్జతి నిమజ్జతి.

మఱియు సమస్త బ్రహ్మాండాత్మకడగు యొకానొక జీవుడు దోషభూయిష్టముగ యీ జగత్తును తనయందే గాంచును. దీర్ఘకాలమద్దానితో యభేదముజెందుటచే సందే మునుంగుచు, (లయించుచు) తేలుచు (ఉత్పన్నమగుచు) నుండును.

స్వప్నాత్మస్వప్నాస్తరంత్ర తథాపశ్యన్మునఃపునః
మిథ్యావచేషు లుతతి శిలేవశిఖరచ్యుతా.

అతడా స్వప్నరూపమున జగత్తునందు స్వప్నాంతరము గాంచుచు మిథ్యాభూతములైన గర్తములందు, పర్వతముపైనుండి పడిన శిలవలె దొర్లుచు నుండును.

కేచిత్సంమిళితాః కేచిదాత్మన్యేవాభిమేస్థితాః
మగ్నాఃస్వసంవిత్ప్రసరే స్ఫురన్తోదేహఖండకాః.

స్వకీయజ్ఞానవిస్తారమున స్ఫురించుచు కొన్ని దేహములు పరస్పరము కలియుచుండును; కొన్ని భ్రమరహితములై ఆత్మయందు స్థితిగల్గియుండును. మఱికొన్ని అందు నిమగ్నములై యుండును.

స్వయము స్తఃప్రవశ్యన్తి యేదగజ్జీవవిభ్రమమ్
తైస్తైకైశ్చిత్తతం దృశ్యమసత్స్వప్నవదాశ్రితమ్.

జగజ్జీవవిభ్రమములను తమయందే గాంచునట్టి కొందఱు జీవులీవ్యాప్తముగ దృశ్యమును ఆత్మగను; స్వప్నతుల్యముగను నిశ్చయింతురు.

సర్వాత్మత్వాత్స్వభావస్య తద్దృశ్యంసత్యమాత్మని
సర్వగంవిద్యతేయత్ర తత్రసర్వముదేతిహి.

విద్యుత్తువు స్వభావముగ సర్వరూపమగుటచే అయ్యది దృశ్యమందధిష్ఠానముగ ఆత్మరూపముగ సత్యమే అయియున్నది. మఱియు యెచట సర్వవ్యాపియగు ఆత్మకలదో, అచట సమస్తమున్నది. సర్వరూపమున నుదయించును.

జీవాస్తఃప్రతిభాసస్య సర్వస్యపునరస్తతే
జీవఖండఉదేత్యుచ్చైస్తస్యాస్తరితరోపిచ.

జీవరూప ప్రతిభాసమందంతటను మరల జీవరూప ముదయించుచున్నది. ఆ జీవునియందు మరల యింకొక జీవరూప ముదయించుచున్నది.

జీవాస్తర్థాయతే జీవస్తస్యాస్తరపి జీవకః
సర్వత్రరంభాదలవజ్జీవో జీవాస్తరేవహి.

జీవునియందు జీవుడును, వానియందు మఱొకజీవుడును ప్రాచుర్యవించుచున్నాడు. వెద్యైల, విదలదశములవలె ఒక జీవునియందు మఱొక జీవరూపముగలదు. అనగా ప్రపంచసహితడగు జీవుని యందలి జీవస్త్రకు కారణమవటి అవిద్యాసహితమగు చైతన్యమే యగును.

దృశ్యబుద్ధిపరావృతౌ సమమే తదనస్తరమ్
హేమిన్నవకటకాదిత్వం పరిజ్ఞాతంవిసశ్యతి.

బుద్ధి దృశ్యపదార్థములనుండి తొలగి ప్రత్యేగాత్మాభిముఖముకాగా మువల్లమందలి కటకమువలె, యొకకాలమున యీ బాహ్యభ్యంతర ప్రపంచమంతయును నశించును.

విచారోయస్యనోదేతి కోఽహంకిమిదమిత్యలమ్
తస్యాస్తర్నవిముక్తోసా దీరోజీవజ్వరభ్రమః.

'నేనేవరను, ఈ ప్రపంచమేమి' యను విచారమేవని కి కలుగకున్నదో, అట్టివానికి జ్వరరూపముగ యీ దీర్ఘకాల జీవవిభ్రమము తొలగనేరదు.

విచారఃసఫలస్తస్య విజ్ఞేయాయస్యసస్సతేః
దినానుదినమాయాతి తానవం భోగగృహ్నుతా.

ఏ సద్బుద్ధియగు మనుజునకు భోగలాలస దినదినము క్షీణించుచుండునో, అట్టివానిచే చేయబడు (తత్వ) విచారమే సఫలమగునని యెఱుంగవలెను.

యథాదేహోపయుక్తంహి కరోత్యారోగ్యమాషధమ్
తథేంద్రియజయేభ్యస్తే వివేకఃఫలితోభ్యవేత్.

66

శరీరమందు సేవింతుటచే యాషధ మారోగ్యమొనగూర్చు చందమున యింద్రియజయ మభ్యసించుటచేతనే వివేకము ఫలవంతముగను.

వివేకోఽస్తివచస్యేవ చిత్రేఽగ్నిరివభాస్వరః
యస్య తేనాపరిత్యక్తా దుఃఖాయైవావివేకితా.

67

చిత్రమందలి ప్రకాశమునకు అగ్నివలె యెవని వివేకము కేవలము వచనమాత్రమేయగును, మనంబున లేకయుండునో, ఆతడు దుఃఖప్రదముగు అవివేకమును త్యజింపనివాడే యగును.

యథాస్పర్శేనపవనః సత్రామాయాత్రినోగిరా
తథేచ్ఛాతానవేనైవ వివేకోఽస్యవిబుధ్యతే.

68

వాయుసత్త సచనములచేగాక స్పర్శచేతనే యెఱుంగబడునట్లు, శోక్ష్మలు సన్నగిల్లుట నును యుపాయముచేతనే మనుజుని వివేక మెఱుంగబడుచున్నది.

చిత్రామృతం నామృతమేవవిధి
చిత్రానలం నానలమేవవిధి
చిత్రాంగనా నూనమనంగనేతి
వాచావివేక స్త్వవివేకఏవ.

69

ఓ రామా! చిత్రమందలి అమృత మమృతముకాదు. చిత్రమందలి అగ్ని అగ్నికాదు. చిత్రమందలి స్త్రీ స్త్రీకాదు. అట్లనే వాచావివేకమున్ను వివేకముకాదు. అయ్యదివివేకమే యగును.

పూర్వవివేకేన తనుత్వమేతి
రాగోఽథవైరంచ సమూలమేవ
పశ్చాత్పరిక్షీయత ఏవయత్నః
సచావనోయత్ర వివేకితాస్తి.

70

ఇత్యాదీ హాస్తి మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
జీవనఖండకావతారో నామాప్తాదశః

సర్గః || 18 ||

ఓ రామా! మొమ్మొదట వివేకముచే రాగము సన్నగిల్లును. పిదప వైరమున్ను సమూలముగ నశించును. మఱియు జ్ఞానోదయముచే యుష్ణవస్తువును ప్రాప్తించుట, అనిష్టవస్తువును తొలగించుట యను యత్నముగూడ క్రమముగ నశించును. కాన వివేకముగల మానవుడు ధన్యుడు, ఆతడే పరమపావనుడు.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
జీవనఖండకావతారమున అప్తాదశ

సర్గము || 18 ||

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచః—

జీవజీవంపరంబ్రహ్మ సర్వత్రఖమివస్థితమ్
తేనజీవోదరజగత్సృజీవోఽస్యనేకథా.

1

శ్రీవాసిష్ఠుడు :—ఓ రామా! జీవునకు బీజభూతముగు బ్రహ్మ మాకాశమువలె సర్వత్ర బ్రాహ్మమైయున్నది గాన. జీవునియందు దే జగత్తుగలదో, అద్దానియందును అనేక విధములగు జగత్తులు గలవు.

చిద్వనై కఘనాత్మత్వా జీవాన్ద్రవజాతయః
కదలీదలవత్సన్తి కీటాఞ్చనభరోదరే.

2

చిద్వన స్వరూపముగటచే కదలీదళములవలెను. భూమియందు కీటసమూహములవలెను యొక జీవునందనేక జీవులుగలరు.

యోయోనామయథాగ్రీష్మే కల్పస్యేదాద్భవేత్క్రిమిః
యద్యద్భృత్యంశుద్ధచిత్తం తజ్జీవోభవతిస్వతః.

3

గ్రీష్మర్తువునందు మల, స్వేదకారణమున శరీరముననే ఆయా కృమి జాల ముత్పన్నమగునట్లు బ్రాహ్మమందైనను యాభ్యంతరమునైనను శుద్ధచైతన్యమే యే దృశ్యరూపమును ధరించునో, దాని ననుభవించు జీవుడును ఆ యా స్థానమున ముత్పన్నమగుచుండును.

యథాయథాయతస్తేతే జీవకాస్యాత్మసిద్ధయే
తథాతథాభవన్త్యాశు విచిత్రోపాసనక్రమైః.

4

స్వాత్మసిద్ధి కొఱకై వివిధ యుపాసనాక్రమములచే జీవు లేయేవిధమున ప్రయత్నింతురో ఆ యా విధముగనే శీఘ్రముగ నగుచుండురు.

దేవాన్దేవయజోయాన్తి యక్షాయక్షాన్స్వజంతిహి
బ్రహ్మబ్రహ్మాయజోయాన్తి యదతుచ్ఛంతదాశ్రయేత్.

5

దేవతల పూజించువారు దేవతలఁబొందుచున్నారు. యక్షుల నారాధించువారు యక్షులఁ జేరుచున్నారు. హిరణ్యగర్భుడగు బ్రహ్మనుపాసించువారట్టి బ్రహ్మనే పొందుచున్నారు. కాన నేది యుత్తమమైనదో యద్దానినే యాశ్రయింపవలెను.

సముక్తోభృగుపుత్రోహి నిర్గులత్వాత్స్వసంవిదః
బద్ధఃప్రథమద్భుషేన దృశ్యేనాశుస్వభావతః.

6

తన జ్ఞాన (చిత్త) వైర్ముల్యముచే భృగుని పుత్రుడగు నిర్గులు ముత్తదాయెను. ప్రథమ మున ఆప్సరారూపముగు దృశ్యమును జూచునపుడు (మరిస) చిత్తస్వభావముచే బద్ధుడయ్యెను.

భువిజాతాపరిష్టానా బాలాయుత్పథమంపురః
సంవిత్ప్రాప్నోతి తద్రూపా భవత్యన్యానకాచన.

7

[ప్రాపంచిక వ్యసన క్షేపణలచే శుద్ధ చైతన్యమెంతవఱకు పరిహానముగాక యుండునో, అంతవఱకును తాను ప్రథమమున పొందిన రూపమే గలిగియుండునుగాని అన్యముగాదు.

శ్రీరామ ఉవాచ :—

జాగ్రత్స్వప్నదశాభేదం భగవన్వక్తుమర్హసి
కథంచజాగ్రజ్జాగ్రతస్యత్స్వప్నో జాగ్రద్భ్రమకథమ్. 8

శ్రీరామడు :—ఓ మనీంద్రా! జాగ్రత్స్వప్నావస్థలభేదము మీచే చెలువడియున్నది. జాగ్రత్తు సత్యమును, స్వప్నహాసేతువును యెట్లుచూస్తుంది. మఱియు స్వప్నము జాగ్రద్భ్రమ యెట్లుగును?

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ :—

స్థిరప్రత్యయయుక్తం యత్తజ్జాగ్రదితి కథ్యతే
అస్థిరప్రత్యయం యతస్య తత్స్వప్నః సముదాహృతః. 9

శ్రీవసిష్ఠడు :—స్థిరప్రత్యయయుక్తమైనదే జాగ్రత్తనియు, అస్థిర ప్రత్యయయుక్తమైనది స్వప్నమనియు చెప్పబడును.

జాగ్రత్క్షేత్రక్షణదృష్టః స్వాత్మస్వప్నః కాలాంతరేస్థిః
తజ్జాగ్రత్స్వప్నతామేతి స్వప్నో జాగ్రత్స్వప్నచ్చుతి. 10

స్వప్నమున్ను కాలాంతరముననున్నచై జాగ్రత్క్షేత్రములతో కూడియున్నదియు జాగ్రత్త యగును. జాగ్రత్తున్న స్థిరముగానిచో స్వప్నత్వముఁ జెందును.

జాగ్రత్స్వప్నదశాభేదో నస్థిరాస్థిరతేవి నా
సమనదై వసర్వత్ర సమస్తోఽనుభవోఽనయోః. 11

స్థిరత్వాస్థిరత్వముబుదప్పు జాగ్రత్స్వప్నదశలందు కొంచెమైనను భేదములేదు. ఈ రెండవస్థలయొక్క యనుభవమంతయును సర్వత్ర సమమైనదే. కేవలము స్థిరాస్థిరత్వముల భేదము మాత్రము గలదు.

స్వప్నోఽపిస్వప్నసమయే స్థైర్యాజ్జాగ్రత్స్వప్నచ్చుతి
అస్థైర్యాజ్జాగ్రదేవాస్తే స్వప్నస్తాదృశబోధతః. 12

స్వప్నమున్ను స్వప్న కాలమున స్థిరత్వముచే జాగ్రత్తగుచున్నది. అట్లనే యస్థిరత్వముచే జాగ్రత్తున్న స్వప్న సదృశజ్ఞానముచే స్వప్నమే యగుచున్నది.

స్వప్నోఽపిజాగ్రద్బుద్ధ్యంతో జాగ్రత్స్వప్నమనుగచ్ఛుతి
స్వప్నతాస్వప్నబుద్ధ్యాత్మ యథాసంవేదనంస్థితమ్. 13

హరిశ్చంద్రున కొకరాత్రి ద్వాదశవత్సరకాలముగ దొరికినట్లు జాగ్రద్బుద్ధిగ్రాహ్యముగ స్థైర్యాంశముచే స్వప్నమున్ను జాగ్రద్దశ నొందుచున్నది.

యత్తుయావత్స్థిరంబద్ధం తత్తావజ్జాగ్రదుచ్యతే
క్షణభంగాత్తుతత్స్వప్నో యథాభవతిచచ్చుణు. 14

స్థిరత్వముచే స్వప్నమున్ను జాగ్రత్తగును. జాగ్రత్తునందుననే యందును జ్ఞానము స్థిరమైనదే. కాని యందు స్వప్నవ్యవహారము మాత్రము స్వప్నబుద్ధిచే గలుగుచుండును. ఏచెంతవఱకు స్థిరముగ భావనో అయ్యదంతవఱకును జాగ్రత్తనియే వచింపబడును. మఱియు క్షణభంగురముగుటచే జాగ్రత్తున్న స్వప్నమెట్లుగనో యాలకింపుము.

జీవధాతుః శరీరేఽస్త ర్విద్యతేయేనజీవ్యతే
తేజోవీర్యం జీవధాతురిత్యాద్యభిధమద్గయత్. 15

జీవచే నీ జీవా ముజ్జీవింపబడుచున్నదో, ఏది జీవనసాధకమా, అట్టియే శరీరాంతర్గత దుగు జీవచైతన్యము తేజ, వీర్య, జీవ, చైతన్యాది నామంబులచే బ్రసిద్ధి కెక్కియున్నదో, అదియే జీవనసాధకులై యున్నది.

వ్యవహారీయదాకాయో మనసాకర్మణాగిరా
భవేత్తదామరున్నునో జీవధాతుః ప్రసర్పతి. 16

శరీరమెపుడు మనోవాక్కర్మలచే వ్యవహారము సల్పునో అపుడు ప్రాణవాయు ప్రేరిత దుగు జీవచైతన్యము తటాకమునుండి ప్రజాళికద్వారా జలము బయటకు బోవునట్లు, హృదయము నుండి వివిర్గతమై బాహ్యదేశమున సంచరించును.

తస్మిన్ప్రసర్పత్యజేషు సర్వాసంవిదు తేతిహి
దృష్టత్వాత్ప్రైతి చిత్తాఖ్యమన్త్రీ నజగద్భ్రమమ్. 17

జీవోంతర్గతమును నాడులం దాజీవచైతన్యమెపుడు సంచరించునో అపుడే యంతటను గుంవిత్తు (జ్ఞానము) పుడయించును. మఱియు దృష్టమగునపు డాభ్యంతరమున విలీనమై జగద్భ్రమ యుక్తమగుచు చిత్తదశ నొందుచున్నది. (అనగా స్వప్నమును దర్శించునని భావము.)

ఈక్షణాదిషు రంధ్రేషు ప్రసరంతిబహిర్మయమ్
నానాకారవికారాఢ్యం యాపమాత్మనివశ్యతి. 18

నేత్రాది ఛిద్రములగుండా బాహ్యప్రదేశమున వ్యాప్తమగుచు జీవచైతన్యము పలువిధ వికారములచే పూర్ణమగు రూపమును తనయందే గాంచుచున్నది.

స్థిరత్వాత్తతథైవాథ జాగ్రదిత్యవగమ్యతే
జాగ్రత్క్రమైతిప్రోక్తః సుషుప్తాదిక్రమంశృణు. 19

స్థిరమగుటచే నదేవిధమున అయ్యది జాగ్రత్తనబడుచున్నది. ఓ రామా! ఇట్లు జాగ్రత్క్రమమును నీకెఱింగించితిని. ఇక సుషుప్తాదుల క్రమమును గూర్చి వినుము.

మనసాకర్మణావాచా యదాత్ముభ్యతినోవపుః
శాంతాత్మాతిష్ఠతీన్వస్థో జీవధాతుస్తదాత్వసా. 20

సమతామాగతైర్వాతైః క్షోభ్యతేనహృదంబరే
నిర్వాతనదనేదీవో యథాఽఽలోకై కకారకః. 21

తతఃసరతినాశ్చ సందిత్యభ్యతితేననో
నచేక్షణాదీన్యాయాతి రంధ్రాన్యాయాతి నోబహిః.

29

ఎపుడు మనోవాక్కర్మలచే శరీరము తోభంజెండక యుండునో, ఎపుడీ జీవచైతన్యము
కాంతముగను స్వస్థముగను నుండునో, సమత్వముజెందిన ప్రాణనాయువుతోహాడి హృదయాకాశ
మున జీవచైతన్య మతుభితమైయుండి నిర్వాతస్థానమందలి దీపమువలె కేవలము ప్రకాశమాత్ర కార్య
మొనర్చుచుండునో, అపుడవయవములందలి నాడులందు జీవప్రసారముండదు గాన జీవచైతన్యమున్ను
తోభనుపొందకయు నేత్రాది ఛిద్రములగుండా బాహ్యభ్యంతరములఁ జనకయు నుండును.

జీవోఽస్తరేవస్ఫురతి తైలసందిద్యథాతిలే
శీతసందిద్ధిమివ స్నేహసందిద్యథాఘృతే.

28

సవ్యలందు నూనెవలెను మంచునందు శీతలత్వమువలెను ఘృతమందు తైలరూపమువలెను
జీవునియందు జీవసందిత్తు స్ఫురించుచున్నది.

జీవాకారాకలా కాచిచ్ఛితిః స్వచ్ఛతయాత్మని
దశామాయాతిసాషు ప్తిం సౌమ్యవాతాంవిచేతనామ్.

24

అట్టి జీవాకారముగల యొకానొక జీవచైతన్యము ఉపాధివిలయముచే స్వచ్ఛత్వకారణ
మున బ్రహ్మత్వయందు సౌమ్యప్రాణసహితమై, పృథక్-చైతన్యరహితమై సుషుప్తిదశను పొందు
చున్నది.

జ్ఞాత్వావైచిత్యపరతే సామ్యంవ్యవహరన్నపి
జాగ్రత్స్విప్నసుషుప్తేషు సంబుద్ధసుర్వవాన్మృతః.

25

చిత్తము సమస్త వ్యవహారములనుండి యుపరతి నెప్పుడుబొందునో అపుడు శాస్త్రముల
ద్వారా చైతన్యముయొక్క సమత్వమెరిగి, ఏకాగ్రత విచారరూపములగు స్వప్నయత్నములచే
బ్రహ్మసాక్షాత్కారమొందు యోగి పైసజెల్పిన జాగ్రత్స్విప్న సుషుప్తులను భిన్నభూమికలందు వ్యవ
హరించుచుండినను, లేక సమాధినిష్ఠుడైయున్నను, దృఢబోధ గల్గియున్నందుచే నాతడెల్లప్పుడు తురీ
యానస్థయందున్నవాడనియే చెప్పబడును.

సుషుప్తేసౌమ్యతాయాతైః ప్రాణైఃసంచాల్యతేయథా
నజీవధాతుఃసానంది తత్తత్తత్తయోదితా.

26

సుషుప్తిదశయందు సౌమ్యత్వముబొందిన ప్రాణములచే నుపలక్షితముగ జీవచైతన్యము,
ప్రాణములచే సంచాలితముగనపుడు, అనగా భోజకముగ అదృష్టముయొక్క పరిపాకము మున్నగు
వైషమ్యములచే చలంపబడునపుడు, తత్తద్బోధగానుకూలముగ ప్రాక్తనసంస్కారముల యుద్బోధనచే
చిత్తరూపమున నుదయించుచున్నది.

స్వాస్త్రసంస్థజగజ్జాలం భావాభావైఃక్రమభ్రమైః
పశ్యతిస్వాస్తరేవాశు స్ఫారంబీజఇవద్రుమమ్.

27

అపుడు, బీజమందు స్థితిగల్గియున్న వికాలవృక్షమును యోగి తన యోగశక్తిచే వివేచించి
యద్దానిని వేటుగ గాంచునట్లు జీవచైతన్యమున్ను భావాభావరూపముగు భ్రమక్రమములచే జగత్స
మూహమును తన యంతఃకరణమున శీఘ్రముగ నవలోకింపును.

జీవధాతుర్వదావాతైః కించితస్సంక్షుభ్యతేభృశమ్
తతోఽస్మృహంసు ప్రథతి పశ్యత్యాత్మనిభగతిమ్.

28

ప్రాణనాయువుచే కొంచెము సంక్షుభితముగ నపుడే జీవచైతన్యము 'నేనున్నానను' యను
భవమును పొందును. మఱియు నధికముగ సంక్షుభముగనపు డాకాశగమనానుభవము నొందును.

యదామృతాప్లావ్యతేఽసౌ తదావార్యాదిసంభ్రమమ్
అస్తరేవానుభవతి స్వామోదంకుసుమంయథా.

29

నాడులు శ్రేష్ఠజలముచే పూర్ణములగునపుడు పుష్పము తనయందు సుగంధానుభవము
నొందునట్లు నిద్రించు జీవుడు తనయంతఃకరణమున జలాదుల సంభ్రమము ననుభవించును.

యదాపిత్రాదినాక్రాస్తస్తదా గ్రీష్మాదిసంభ్రమమ్
అస్తరేవానుభవతి స్ఫారంబహిరివాళులమ్.

30

పిత్రాదులచే నాక్రాంతముగ నపుడీ జీవచైతన్యము శ్రేష్ఠాదుల సంభ్రమమునంతయు
బాహ్యమునందువలె యనుభవించును.

రక్తాపూరోర క్తవర్ణానేశాన్కాలాన్యహిర్యథా
పశ్యత్యనుభవత్త్వత్వైవచ నిమజ్జతి.

31

మఱియు రక్తముచే పూర్ణముగనపుడు బాహ్యమునందువలె రక్త వర్ణముగ గైకొని ధాతు
మయప్రదేశమును తద్రూపముగ కాలమును విక్షించుచు, యనుభవస్వరూపముగటచే నందే నిమగ్ను
డగుచు నుండును.

సేవతేవాసనాయాంతాం సోఽస్త్రఃపశ్యతినిద్రితః
నవపక్షోభితో రంధ్రైర్భూపితృతాదిభిర్యథా.

32

ప్రాణనాయువుచే తుభితములగు నేత్రాది ఛిద్రముల ద్వారా బాహ్యపదార్థముల నవలో
కించునట్లే జీవుడేయే వాసల సేవించునో, నిద్రయందు వాటినే గాంచును.

అనాక్రాస్తేన్ద్రియచ్ఛిద్రో యతఃక్షుభ్యోఽస్తరేవసః
సంవిదానుభవత్యాశు సస్వప్నైతికథ్యతే.

33

నేత్రాది యింద్రియచ్ఛిద్రముల నాక్రమింపక యంతఃకరణముననే సంక్షుభమై జీవచైతన్య
మెద్దాని ననుభవించునో, అదియే స్వప్నమనబడును.

సమాక్రాస్తేన్ద్రియచ్ఛిద్రో యుక్షుభ్యోవాయునాయదా
పరిపశ్యతి తజ్జాగదిత్యాహుర్మునిస్తమాః.

34

జీవుడు ప్రాణనాయువుచే విక్షుభమై బాహ్యకర్మాది విషయముల గాంచుట యేదిగలదో
యద్దానిని మునసత్తములు జాగ్రత్తని వచింతురు.

ఇతివిదితవతా త్వయాధునాన్తః
ప్రథితమహామతిసేహ సత్యతాఖ్యా
అనతిజగతిన్వై భావసీయా
మృతిహతినంహృతి దోషభావసీయా.

లి

ఇత్యాదే వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తితురీయస్వరూపవిచారో
నామైకోనవింశః సర్గః || 19 ||

ఓ రామా ! ఇద్విధమున జ్ఞానవంతులును, మహాధీమంతులమునైన మనమనత్యమగు
యీజగత్తునందు సత్యత్వబుద్ధి యెన్నటికిని గల్గియుండరాదు. ఏలయన, అట్టి దృష్టి ఆధ్యాత్మిక,
అధిశాతిక, అధిదైవిక తాపహేతువులచే మరణరూపమైనది, మతియు నింకను పెక్కుదోషముల
నవశ్యమది గలుగజేయునదై యున్నది.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తితురీయస్వరూపవిచారమున
ఏకోనవింశ సర్గము || 19 ||

వింశః సర్గః .

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఏతత్తేకధితంసర్వం మనోరూపనిరూపణమ్
మయారాధువనాన్యేన కేనచిన్నామహేతునా.

1

శ్రీవాసిష్ఠుడు :—ఓ రామా ! ఈ జాగ్రదాదుల స్వరూపమును, కేవలము మనస్సు
యొక్క యథార్థస్వరూపమును బోధించుటకొకటే నీకు వర్ణించి చెప్పితినిగాని మఱియొక కారణ
మున గాదు.

దృఢనిశ్చయవచ్చేతో యద్భావయతిభూరిశః
తత్తాంయాత్మ్యనలాక్షేపాదయః పిహోఽగ్నితామివ.

2

అగ్నిసంబంధముచే యిమపగుండు అగ్నిరూపమునే బొందులాగున దృఢనిశ్చయము గల
చిత్త మేవదార్థము నధికముగ భావించునో యద్దాని రూపమునే జెందుచున్నది.

భావాభావగ్రహోత్సర్గ దృశశ్చేతనకల్పితాః
నాసత్యానాపిసత్యాస్తా మనశ్చాపలకారితాః.

3

భావాభావ, గ్రహణత్యాది దృష్టులన్నియు వైతన్యమునుండియే కల్పించబడినవి. అవి
సత్యములుగావు; అసత్యములును గావు. మనోచాపల్యముచే కేవల మధిర్వచనీయ రూపములైయున్నవి.

మనోమోహేతుకర్తృ స్యాత్కారణంచ జగత్ప్రీతే
విశ్వరూపతయైవేదం తనోతి మలినంమనః.

4

ఈ మనస్సు వ్యప్తిరూపమున భ్రాంతికి కర్తయు, సమష్టిరూపమున జగత్ప్రీతికి కారణ
మును నగును. విశ్వమునకు కారణభూతమును, అవిద్యాకళంకితమునగు యీ మనస్సే జగద్వి
స్తారమంతయు నొనర్చుచున్నది.

మనోహిపురుషోనామ తనియోజ్యశుభేపధి
తజ్యయైకాస్తసాధ్యాహి సర్వాజగతిభూతయః.

5

మనస్సే పురుషుడు. కాన వద్దానిని శుభమార్గమున నియోగించుటయే యుచితము. ఏల
యన మనోజయముచే జగద్విభూతియంతయును సుసాధ్య మే యగును.

పురుషశ్చేచ్ఛరీరం స్యాత్కథం శుక్రోమహామతిః
అగమద్వివిధాకారం జనాస్తరతతభ్రామమ్.

6

దేహమే పురుషుడగునో మహాబుద్ధిమంతుడగు శుక్రాచార్యుడు వివిధాకారయుక్తములగు
పెక్కుజన్మల గూర్చిన భ్రమనెట్లు బొందెను ?

అతశ్చిత్తంహిపురుషః శరీరంచేత్యమేవహి
యన్మయంచభవత్యేతత్తదవాప్నోత్యసంశయమ్.

7

కాన మనస్సే పురుషుడు. భిత్తాదులవలె శరీరము సర్వదా విషయరూపమే యగును.
ఈ మనస్సేయకారమయమగునో యద్దానినే నిశ్చయముగ బొందును.

యదతుచ్ఛమనాయాస మనుపాధి గతభ్రామమ్
యత్నాత్తదనుసంధానం కురుతత్తామవాప్యసి.

8

ఓ రామా ! మహత్తరమైనదియు స్వస్వరూపమే యగుటచే మఱియొక చోటికేగుట
యను పరిశ్రమలేకయే సాధ్యమైనదియు, ఉపాధిశూన్యమును, ద్రుమరహితమునునగు అత్యనస్తువునే
నీవు ధ్యానింపుము. అట్టిచో నీవు తద్రూపత్వమునే జెందెదవు.

అభిపతతిమనఃస్థితః శరీరం
నతువపురాచరితం మనఃప్రయాతి

అభిపతతు తవాత్ర తేనసత్యం
సుభగమనః ప్రజహాత్మ్యసత్యమన్యత్.

9

ఇత్యాదే వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
మనోరూపవర్ణనంనామ వింశతీతమః
సర్గః || 20 ||

మనస్సెట్లనుండునో శరీరమట కవశ్యమును బోవును. కాని శరీరమెట నుండునో
నియమపూర్వకముగ సదా మనస్సులకు బోకయుండును. కాన శుభప్రదుడగు నోరామా ! సత్య
మగు అత్యనస్తుప్రాప్తియందే నీమనంబు నియోగింపబడుగాక ! మతియు నసత్యములగు దేహేంద్రి
యాదుల భ్రమను నీవు త్యజించుగాక !

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున
మనోహాపవర్ణనమును వింశతితమ
సర్గము || 20 ||

ఏకవింశ : సర్గ :

శ్రీరామ ఉవాచ :—

భగవన్సర్వధర్మజ్ఞ సంశయోయోమహానయమ్
హృదివ్యావర్తతేలోలః కల్లోలఞ్చనాగజే.

1

శ్రీరాముడు :—ఓ మునీంద్రా! సర్వధర్మజ్ఞ! నముద్రమందు తరంగములె నా
హృదయముననొక గొప్ప సంశయము కల్లోలమొనర్చుచున్నది.

దిక్కాలాద్యనవచ్ఛిన్నే తతేని త్యేనిరామయే
మూనానందిస్సనోనామ్నా కుతః కేయముపస్థితా.

2

దేశకాలాదులచే నపరిచ్ఛిన్నమును, వ్యాపకమును, నిరామయమును నగు బ్రహ్మమున,
విషయాకారముచే కలుపితముగు యీ మనస్సునది యే కారణమున యేరూపమున స్థితిగల్గియున్నది?

యశ్చాదన్యన్ననామాస్తి సభూతంనభవిష్యతి
కుతఃకీదృక్కథం తత్రకలజ్జస్తస్యవిద్యతే.

3

ఆ బ్రహ్మమందు అవిద్యాది కళంకమేకాలమునను లేదుగదా; అట్టిచో యీ మనస్సేల
యందు వర్తించుచున్నది? మఱియు అయ్యదేరూపమున నున్నది?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

సాధురామత్వయా ప్రోక్తంజాతాతేమోక్షభాగినీ
మతిరుత్తమనిష్యద్దా నన్దనస్యేవమజ్ఞరీ.

4

శ్రీ వసిష్ఠుడు :—ఓ రామా! నీవు బాగుగ చించితివి. నందనవనమందలి లత ఉత్తమ
మకరందమును ప్రసహింపజేయుచు శోభించునట్లు నీ బుద్ధియు నిపుడు మోక్షార్హమై చెన్నందు
చున్నది.

పూర్వాపరవిచారార్థ తత్ప్రచేయం మతిస్తవ
సంప్రాప్త్యసిషదం ప్రోచ్చైర్యతాప్తం శంకరాదిభిః.

5

ఇప్పుడు నీబుద్ధి పూర్వాపరవిచారణయందు తత్పరమైయున్నది గాన యధికారములతో
శంకారాదులు పొందిన యున్నతపదమును నీవును పొందగలవు.

ప్రశ్నస్యాస్పృశుహేరామ నకాలస్తవసంప్రతి
సిద్ధాస్తకగ్యతేయత్ర తత్రాయంప్రశ్నఉచ్యతే.

6

కాని యిప్పుడిది యీ నీప్రశ్నకు తగిన సమయముగాదు. సిద్ధాంతమునుగూర్చి చించునపుడు
(నిర్వాణప్రకరణమున) యీ నీప్రశ్నను ప్రత్యుత్తరమియ్యబడును.

సిద్ధాంతకాలేభవతా ప్రప్రవోహమిదంపరమ్
కరామలకవతేన సిద్ధాంతనేభవిష్యతి.

7

సిద్ధాంతకాలమందు, అనగా శుద్ధాత్మానుభవమును గూర్చి చించునపు డిద్దానిని నీచదుగుము.
అప్పుడు సిద్ధాంతవస్తువు (ఆత్మ) నేకు కరతామలకముగ గోచరించును. అనుభవవిరహమును ఆత్మ
యెట్లు శుద్ధముగననియే యిప్పుడు ప్రశ్నింపవలెనుగాని ఆత్మను శుద్ధముగ నంగీకరించి యద్దానియందు
భువిస్త్వమెట్లు వచ్చినదని మాత్రము ప్రశ్నింపరాదు.

సిద్ధాంతకాలేప్రశ్నోక్తిరేషా తవవిరాజతే
ప్రావృషీవహికేకోక్తిర్యుక్తా శరదిహంసిగీః.

8

వర్షాకాలమందు మయూరముయొక్కయు, శరదృతువందు హంసయొక్కయు వాణి
శోభించునట్లు సిద్ధాంతకాలముననే యీ నీప్రశ్న శోభించును.

సహజోనీలిమావ్యోమ్ని శోభతేప్రావృషఃక్షయే
ప్రావృషిత్వతనూదగ్ర పయోదపటలోత్థితః.

9

ఆకాశముయొక్క సహజనీలత్వము వర్షాకాలాంతముననే శోభిల్లును. అట్లనే వర్షాకాల
మున వికాల మేఘపటలోదయమే శోభను పొందును.

లయంప్రాకృతౌతరభౌ మనోనిర్ణయఉత్తమః
యద్వశోజ్జనతాదన్య తదాకర్ణయసువ్రత.

10

సువ్రతుడవగు నో రామా! ఉత్తమ మనస్సుయొక్క నిర్ణయము నిపుడుపక్రమించితిమి.
దేనివలన ప్రాణసమూహమంతయును జన్మబంధమున తగుల్కొనుచున్నదో అట్టి మనస్సునుగూర్చి
నీవిపుడు వినుము.

ఏవంప్రకృతిరూపేయం మనోమననధర్మిణీ
కర్మేతిరామనిర్ణీతం సర్వైరేవ ముముక్షుభిః.

11

శృణుదర్శనభేదేన తన్నామాభిమతాకృతిమ్
వాగ్నినాంవదతాయాతం చిత్రాభిఃశాస్త్రదృష్టిభిః.

12

పైన చెల్వినవిధమున అజ్ఞాని యనుభవసిద్ధముగు నజ్ఞానమాలిన్యముచే మపహింసను చైతన్యము
ప్రకృతి యనబడును. మననధర్మము గల్గియుండుటచే నదియే మనస్సనియు పేర్కొనబడుచున్నది.
కర్మేంద్రియ వ్యాపారముల నొనర్చుటచే నద్దానిని ముముక్షువులందఱును కర్మయనియు నిర్ణయించిరి.
భిన్న భిన్న మతవాదుల విచిత్ర శాస్త్రదృష్టుల ననుసరించి మతభేదముచే దాని కనేక నామములను,
యాకారములను కల్పించిరి. ఓ రామా! వాటినిగూర్చి నీవు వినుము—

యంయంభావముపాదతే మనోమననచంచలమ్
తత్తామేతిఘనామోద మన్యసఃపనోయథా.

13

సుగంధమునగాని, దుర్గంధమునగాని వర్తిండు వాయు వారూపమునే బొందులాగున, మనన శక్తిచే చంచలముగ యీ మనస్సే యే వాసనతోగూడి యెట్టిభావమును గ్రహించునో, అట్టిరూపమునే పొందుచున్నది.

తతస్తమేవనిర్ణీయ తమేవచవికల్పయన్

అన్యాయారంభనయా రంజయన్న్యాయహంకృతిమ్.

14

తన్నిశ్చయముపాదాయ తతైవరసమృచ్ఛతి

యన్యాయత్వంశరీరేతు తతోబుద్ధిన్యేషుచ.

15

ఈ కారణముచే తమ తమ వాసనలచే కల్పితముగ సిద్ధాంతమును యుక్తులచే నిర్ణయించి, అద్దాని కల్పననే చేయుచు తమ యంతఃకరణమునగల స్వకల్పితార్థమందలి యనురాగముచే, తమ యహంకారమును తద్రూపముగనే యొనర్చుచు, అట్లనే నిశ్చయించుచు, అట్టి భావనానుసారమే రసాస్వాదనాచమత్కారమును జనులు పొందుచున్నారు. శరీరము దేయాకారము సంభవించునో బుద్ధింద్రియములందు నదియే సంభవించుచున్నది.

యన్యాయంహిమనోరామ దేహస్తదనుతద్వశః

తత్తామాయాతిగన్ధాంతః పవనోగన్ధతామిన.

16

ఓ రామా! పదార్థమును భావనచేయు యీ మనస్సు పదార్థముతోటి తన్మయముగను. అనగా నా పదార్థరూపమునే జెందును. అపుడు గంధాన్తర్వర్తియగు వాయువు గంధరూపమును బొందునట్లు, అట్టి మనస్సునకు వశవర్తియగు శరీరమున్ను అదేరూపమును పొందును.

బుద్ధిన్యేషువల్లత్పు కర్మేంద్రియగణ సతః

స్ఫురతిస్తవఏవోర్వి రణోలోలఞ్చవానిలే.

17

చంచలవాయువందు ధూళిరూపమున పృథివి స్ఫురించునట్లు, జ్ఞానేంద్రియములు తమ తమ విషయములందు ప్రవర్తించునపుడు కర్మేంద్రియములున్న స్వతః స్ఫురింపఁడొడగును.

కర్మేంద్రియగణేక్షుభే స్వశక్తిప్రణయత్యలమ్

కర్మనిష్పద్యతేస్ఫారం పాంసుజాలమివానిలే.

18

కర్మేంద్రియములు సంక్షుభములగునపుడు క్రియాశక్తియు వ్యక్తముగను. ఆ క్రియాచాయువందు ధూళిసమాహమవలె వికాలముగ కర్మము సిద్ధించును.

ఏవంహిమనసకర్మ కర్మబీజంమనఃస్ఫుతమ్

అభిన్నై వతయోఃసత్తా యథాకుసుమగన్ధయోః.

19

ఇవిధముగ మనస్సుయొక్క బీజము కర్మమే యగుచున్నది. మఱియు కర్మయొక్క బీజము, మనస్సుని వచింపబడినది. కాన పుష్పసుగంధములవలె మనోకర్మలు చెందును అభిన్నములైనవి.

యాద్యశంభావమాదత్తే దృఢాభ్యాసవశాన్యః

తథాస్పన్దాఖ్యక్రాఖ్య ప్రథాతాఖావిముఠపతి.

20

దృఢవాసనాభ్యాసవశమున మనస్సెట్లు భావమును గ్రహించునో, అవిధముననే పుండ మనునట్టిదియు, క్షుద్ధుఁడగునదియు నగు శాఖ యద్దానినుండి యుత్పన్నమగును.

తథాక్రియాంతత్ఫలతాం నిష్పాదయతిచాదరాత్

తతస్తమేవ చాన్వృదమనుభూయాశుబధ్యతే.

21

ఈ మనస్సే క్రియాఫలముల రెంటిని యాదరమున సిద్ధిపఱేయుచున్నది. పిదప ఆ కర్మ ఫలము ననుభవించి సత్త్వము బంధమునఁ దగుల్కొనుచున్నది.

యంయంభావముపాదత్తే తంతం వ స్త్వితివిస్తతి

తత్తత్తేయోఽన్యన్నాస్తీతి నిశ్చయోఽన్యచజాయతే.

22

ఏ యేభావమునది గ్రహించునో, అది వస్తువు తనయందడి నిశ్చయించును, అపుడిది క్రియోదాయకమైనది, ఇది కాదనునిశ్చయము దానికి కలుగును.

ధర్మార్థకామమోక్షార్థం ప్రయతే నేనదై వహి

మనాంసిద్ధృఢభిన్నాని ప్రతిపత్త్యాన్యయైవచ.

23

వాసనాదార్థ్యము ననుసరించి భిన్న భిన్నములగు తమ తమ నిశ్చయములచే ధర్మార్థకామ మోక్షముల కొరకు జనులు ప్రయత్నము సల్పుచున్నారు.

మనోవైకాపిలానాంతం ప్రతిపత్తినిజామలమ్

ఉరరీకృత్యనిర్ణీయకల్పితాః శాస్త్రదృష్టయా.

24

ఈ మతవాదులలో కపిలమతానుయాయులు వివేకులగుటచే అసంగమును చిన్మాత్రమును నగు 'త్వం' పదార్థమును (జీవుని లేక పురుషుని) తమ నిశ్చయముచే నిర్మలముగ యెఱుంగుచున్నారు. కాని తత్పదార్థ విషయమునుగూర్చిన శ్రుతి నవలంబించి వ్యామోహముచే తమ బుద్ధినుసరించి, సుఖ దుఃఖమోహోత్పత్తికముగు జగత్తున మపాదానకారణము అట్టిదేయగు సుఖదుఃఖజడమోహోత్పత్తికమును గుణాత్మకమును నగు ప్రధానమే యగునని అంగీకరించి, మరలమరల యట్టి నిశ్చయమునే తెల్పుచు అదియే తత్వమని నిశ్చయించి, అట్లనే శాస్త్రములను కల్పించిరి.

మోక్షేతునాన్యథాప్రాప్తిరితి భావితచేతనః

స్వాంధృష్టిప్రతిబిమ్బస్తి స్థితాః స్వనియభిమైః.

25

భిన్న భిన్నమతవాదులు తామువచించు యుపాయముచే దప్ప మఱియొకదానిచే మోక్ష మెనకిని గలుగదని నిశ్చయించి, స్వకల్పిత నియమములను భ్రమచే, అన్యోపాయములను గ్రహింపక, గ్రంథముల రచించి తద్వారా తమ సిద్ధాంతమును ప్రకాశింపజేయుచు, యితరుల బుద్ధియందుగూడ అద్దానిని ప్రతిబింబింప జేయుచున్నారు.

నేదాస్తవాదినోబుద్ధ్యా బ్రహ్మాదమితిరూఢయా

ముక్తిశమదమోవేతా నిర్ణీయపరికల్పితా.

26

ముక్త్యానునాన్యథాప్రాప్తిరితి భావితచేతనః

స్వాంధృష్టిం ప్రవివృణ్యంతి స్వైరేవనియమభిమైః.

27

నేదాస్తవాదినోబుద్ధ్యా బ్రహ్మాదమితిరూఢయా

ముక్తిశమదమోవేతా నిర్ణీయపరికల్పితా.

26

ముక్త్యానునాన్యథాప్రాప్తిరితి భావితచేతనః

స్వాంధృష్టిం ప్రవివృణ్యంతి స్వైరేవనియమభిమైః.

27

శ్రుతిప్రమాణముచే, అధ్యాత్మోపాపవాదవ్యాయము ననుసరించి యీ జగత్తంతయు బ్రహ్మమే, దానికవ్యముగ అణుమాత్రమైననులేదను దృఢనిశ్చయముచేతను శమదమాదులచేతను సర్వోత్తమముగ ముక్తిలభించుననియు అందులకు విరుద్ధముగ మఱి యెద్దానిచేతను అభింపనేరదనియు దృఢముగ నిశ్చయించిన వేదాంతవాదులు స్వనియమగ్రమలచే తమ సిద్ధాంతమును గ్రంథాదుల ద్వారా యితరులందు వ్యాపింపజేయుచున్నారు.

విజ్ఞానవాదినోబుద్ధ్యా స్ఫురత్స్వభ్రమపూరయా
ముక్తిశమదమోపేతా నిర్ణయపరికల్పితా. 28

ముక్తాతునాన్యథా ప్రాప్తిరితిభావితచేతనః
స్వాందృష్టిప్రవివృణ్ణంతి స్వైరేవనియమభ్రమైః. 29

ఇక విజ్ఞానవాదులు తలయెత్తి భ్రమపూరితముగ స్వబుద్ధిచే, శమదములచేతనే ముక్తి సిద్ధించుననియు అన్యముగ మఱియెద్దానిచేతను సిద్ధింపదనియు నిశ్చయించి స్వనియమగ్రమలచే తమ సిద్ధాంతమును గ్రంథాదుల ద్వారా ప్రకాశింపజేయుచున్నారు.

ఆర్థతాదిభిరన్వైశ్చ స్వయాభిమతయేచ్ఛయా
చిత్రాశ్చిత్రసమాచారైః కల్పితాః శాస్త్రదృష్టయః. 30

ఆర్థతాదులును (జైనులు మున్నగువారు), అన్యమతవాదులును స్వాభిమత మనుసరించి చిత్ర విచిత్రములగు వివరణ (దిగంబరత్వము) భిక్షాచర్యాది యాచారములన్నింటిని శాస్త్రరచన గావించిరి.

నిర్నిమిత్తోత్తసామ్యాంబు బుద్ధుదౌమైరివోత్థితైః
స్వనిశ్చితైరితిప్రాధా నానాకారాహిరీతయః. 31

నిమిత్తములేకయే శాంతజలమున బుద్ధుడనమాహ ముత్పన్నమగునట్లు, ఆకారణముననే నుద్భూతమైన స్వస్వనిశ్చయములచే యీ పలువిధశాస్త్రరీతులన్నియు యేర్పడినవి.

సర్వాసామేపచైతాసాం రీతీనామేవమాకరః
మనోనామమహాభాహో మణీనామివసాగరః. 32

మహాభాహుడనగు నో రామా ! మణులన్నింటికిని సముద్రము నిలయకై యీ ఊ వివిధ రీతులన్నింటికిని మనస్సే యునికిపట్టు.

ననిం బేక్షూకటుస్వాదూ శీతోష్ణేనేందుపావశా
యద్యథాపరమాభ్యస్తముపలబ్ధం తథైవతత్. 33

వేప చేదుకాదు, చెఱకు తీపికాదు, అట్లనే చంద్రుడు శీతలమున్ను, అగ్ని ఉష్ణమున్ను కాదు. భోగానుభవ మొనర్పజేయు అదృష్టఫలము ననుసరించి చిరకాలమెవ్వ డేవదార్థము నెట్లభ్యాస మొనర్చునో ధాని నాతడట్లేపాండును. ఇక్కారణమున, చంద్ర మార్యాగ్ని మండలముల వసించుడేవతలకు శీతోష్ణాదులభాధ కలుగకున్నది.

యస్యైకత్వమితి ఆనందస్తదర్థం ప్రమతైర్నరైః
మనస్తన్మయతాంనేయం యేనాసానమవాప్యతే. 34

నిరతిశయబ్రహ్మనందము కొఱకు యత్నించు మనుజులు తమ మనస్సును బ్రహ్మయనునర్చునరెను. అప్పుడే బ్రహ్మప్రాప్తి చేకూరును.

దృశ్యంసంపరిపఙ్కింభంస్వం తుచ్ఛంపరిహరన్మనః
తజ్జాభ్యాంసుఖదుఃఖాభ్యాం నావశ్యంపరికృప్యతే. 35

బాలునివలె పదార్థములందు మిగుల ప్రీతిగొనునట్టి వాని మనస్సులకు తుచ్ఛములగు దృశ్యజనిత సుఖదుఃఖములచే నాకర్షింపబడక యుండును.

అపవిత్రమస్మద్రూపం మోహసంభయకారణమ్
దృశ్యమాభాసమాభోగి బంధమాభావయానఘ. 36

హీనరహితుడనగు నో రామా ! అపవిత్రమును, అసద్రూపమును, అజ్ఞానదాయకమును, భయహేతువును, అవిచారముచే వికలమును, బంధకారకమునునగు యీ దృశ్యమును నీవు భావింపక యుండుము.

మాయైషాసాహ్యవిద్యైషా భావనైషాభయావహా
సంవిదస్తన్మయత్వం యత్తత్కన్యేతి విదుర్బుధాః. 37

చైతన్యము (జ్ఞానము) దృశ్యమయమగుటయే బంధహేతునగు కర్మయని బుద్ధిమంతులు నచింతురు. మఱియు నదియే మాయయు, అవిద్యయు, భయప్రదమగు భావయు నగును.

దృష్టావృత్తైశ్చైకతానత్వం విద్ధిత్వంమోహసంమనః
ప్రమార్జయైవతస్మిన్భావ మహామలినకర్తవమ్. 38

మనస్సును కేవలము దృశ్యమయముగ నెఱింగి యద్దానినే మోహ (అజ్ఞాన) హేతువుగ నిశ్చయించువు. మిగుల మలినమును, కర్తవ్య (పంక) రూపమును మిథ్యయనగు యీ మనంబును నీవు శుద్ధమొనర్చుము.

దృశ్యతన్మయతాయైషా స్వభావసానుభూయతే
సంసారమదిరా నేయమవిద్యేత్సుచ్ఛతేబుధైః. 39

స్వభావముగ నే నుదయించుచు, యనుభూతమగుచున్న యీ దృశ్యతన్మయత్వమే సంసార మను మదిర యగును. ఈ దృశ్యరూపత్వమునే పండితు లవిద్యయందురు.

అనయోపహతోలోకః కల్యాణంనాధిగచ్ఛతి
భాస్వరంతాపనాలోకం పటలాన్ధ్రక్షణోయథా. 40

మేఘమటలముచే గప్పబడిన సూర్యుని మనుజుడు గాంచజాలనట్లు, ఈ దృశ్యముచే హతులగు జీవులున్ను శ్రేయమును ప్రాప్తినొందకున్నారు.

స్వయముత్పద్యతేనాచ సంకల్పాద్వ్యోమవృక్షవతే
అసంకల్పనమాత్రేణ భావనాయామహమతే. 41

క్షీణాయాంస్మరసాదేవ విసుచ్ఛేనవిలాసినా
అసంసంగః పదార్థేషునర్వేషుస్థితాంగతః. 42

ఈ యధిద్య సంతకల్యమాశ్రమననే అకాశవృక్షమువలె స్వయముగ నుత్పన్నమగుచున్నది. మఱియు మహామతివగు నోరామా! అసంతకల్యనమాశ్రమచే భావన నశంప స్వభావముగనే సమాధి దార్ధ్యముచేతను, శ్రవణ మననరూపముగు తత్వవిచారముచేతను పదార్థము లన్నిటియందును అంశ గమము స్థిరమగును.

సత్యదృష్టాప్రపన్నాయామన త్యేక్షయమాగతే

నిర్వికల్పచిదచ్ఛాతా సత్యాసమవాప్యతే.

48

సత్యదృష్టి చేహరి, అసత్యదృష్టి నశించిన మీదట, నిర్వికల్పమును స్వచ్ఛస్వభావయుక్తమును, పరమార్థమును, సత్యస్వరూపమును నగు ఆత్మ సంప్రాప్తించును.

నసత్తాయస్యనాసత్తా నసుఖం నామిదుఃఖతా

కేవలం కేవలీభావో యస్యా స్తరుపలభ్యతే.

44

అట్టి పరమాత్మయందు వ్యక్తత్వముగాని, అవ్యక్తముగాని విషయజనిత సుఖదుఃఖములు గాని లేవు. కేవలము శుద్ధస్వభావ (కేవలీభావ) రూపమై స్వహృదయముననే అయ్యది జీవునిచే పొందబడుచున్నది (స్వానుభవైక వేద్యమైనది).

అభవ్యయాభావనయా నచిత్తేంద్రియదృష్టిభిః

ఆత్మనోఽనన్యభూతాభిరపి యుపరినర్జితః.

45

వాసనాభిరనంతాభిర్వ్యోమేవ ఘనరాజిభిః

సందిగ్ధాయాయథారజ్జ్వం సర్వతత్త్వంతక్తై వహి.

46

చిదాకాశాత్మనా బద్ధస్త్వబద్ధేనైవకల్పితః

కల్పితంకల్పితంవస్తు ప్రతికల్పనయాన్యథా.

47

అసర్గమునకు హేతుభూతమగు దేహేంద్రియాదులందరి యహంభావనచే నా యాత్మ పొందబడదు. దేహేంద్రియాదులతోటి ఆత్మయొక్క అభేదాధ్యానములేనివాడును, అకాశము నందలి మేఘసమూహమువలె అనంతములగు వాసనలెవ్వియు లేనివాడును నగు పుణ్యచరితునను మాత్రమే ఆయాత్మ ప్రాప్తించును. రజ్జువునందు సందేహ ముదయించుటచే సర్పము భాసించునట్లు కల్పితవస్తువు సత్యవిధముగ కల్పనజేయుచు బంధరహితమగు చిదాకాశము స్వాత్మయందే బంధమును కల్పించుకొనెను.

తదేవాన్యత్వమాదత్తే ఖమహోరాత్రయోరివ

దినమందును రాత్రియందును అకాశము వేలువేలు రూపముల ధరించునట్లు యాత్మ మున్ను భిన్న భిన్న రూపముల ధరించుచున్నది.

యదతుచ్ఛమనాయాస మనుపాధి గతభ్రమమ్.

48

తత్తత్కల్పనయాతీతం తత్పుఖాయైవకల్పతే

ఈమాత్మరమైనదియు, స్వభావసిద్ధమును, ఉపాధిరహితమును, భ్రమనర్జితమును, ఆయా కల్ప వల కఠితమును నగు ఆత్మ కేవలము సుఖముకొలకే యగుచున్నది.

శూన్యవచకుసూలేతు సింహాఽస్తీతిభయంయథా.

49

శూన్యవచశరీరేఽస్తర్భద్ధోఽస్తీతిభయంతథా

శూన్యమగు అన్నకోటరమున సింహమునుగూర్చిన భయముత్పన్నమగునట్లు శూన్యమగు యీ దేహమునను 'నేను బద్ధుడనను భయము గలుగుచున్నది.

శూన్యవచకుసూలేతు ప్రేక్ష్యసింహోనలభ్యతే.

50

తథాసంసారబద్ధార్థః ప్రేక్షితోఽసానలభ్యతే

మరల సరిగ జూచుటచే నా శూన్యకోటరమున సింహము లభింపనట్లు, ఆత్మను బాగుగ గ్రహించుటచే నిక సంసారబంధమున్ను తొలగుచున్నది.

ఇదంజగదయంచాహమితి సంభ్రాన్తముత్థితమ్.

51

బాలానాంమధ్యమేకాలే ఛాయావై తాలిక్రీయథా

వృక్షమాలాది స్థానములందలి దట్టమైన ఛాయయందు బాలురకు బేతాళునిగూర్చిన ధ్రువ కలుగునట్లు జగదేహాదుల సంభ్రమమున్ను జీవులకు కలుగుచున్నది.

కల్పనావశతో జన్తోర్భావాభావశుభాశుభాః

52

క్షణాదసత్తామాయాంతి సత్తామపిపునఃక్షణాత్

కల్పనావశముచేతనే జీవునకు విభవ దారిద్ర్యములున్ను, తదనురూపములగు శుభా శుభములున్ను క్షణములో ప్రాప్తించుచున్నవి. మరల క్షణములో లయించుచున్నవి.

మాత్రైవగృహిణీభావ గృహీతాకంఠలమ్బిని.

53

కరోతిగృహిణీకార్యం సురతానందదాసతీ

కాంతైవమాత్మభావేన గృహీతాకంఠలమ్బిని.

54

నూనంవిస్మారయత్తేవ మన్మథంమాత్మభావనాత్

భావానుసారిఫలదం పదార్థాఘమవేక్ష్యచ.

55

నజ్జేనేహపదార్థేషు రూపమేకముదీర్యతే

ఆలింగనమొనర్చుకొనిన జననియు పత్నిభావముచే రత్యానంద మొనగూర్చునదై పత్ని రూపమగుచున్నది. అట్లే ని యలింగనమొనర్చుకొనిన పత్నియు మాతృభావముచే కామవికారమును నిస్కరింప జేయుచున్నది. కావున భావానుసారమే పదార్థములు ఫలమును గల్గజేయునని నిశ్చయించి జ్ఞానులు పదార్థముల నేకరూపములుగ వచింపకుండురు. (వారివారే దృష్టిననుసరించి భిన్న భిన్నములుగ గోచరించును గాన).

దృఢభావసయాచేతో యద్యథాభావయత్స్యమ్.

56

తత్తత్ఫలంతదాకారం తావత్కాలంప్రవశ్యతి

దృఢభావనచే చిత్తమంతకాల మెవ్వధమున దేనిని భావించునో, అంతకాల మదైన ఫలమును, యాచ్యరిని గాంచుచునే యుండెను.

నతదస్మి నయత్సత్యం నతదస్మి నయస్మృతా.
యద్యథాయేననిర్ణీతం తత్తథా తేనలక్ష్యతే

కాన ప్రపంచమున సత్యముకానిదియు, మిథ్యకానిదియు నగు వస్తువే లేదు. ఎవడే ప్రపంచము నిశ్చయించునో, వానిచే నాప్రకారమే జగత్తునందలి పదార్థము లనుభూతములగును.

భావితాకాశమాతజ్జం వ్యోమహస్తితయామనః.

వ్యోమకాననమాతజ్జం వ్యోమస్థామనుభావతి

ఎవని మనంబాకపమున గజభావమున కల్పనయొనర్చునో, అతడు కామాతుడై ఆ వనచారిణియగు సంకల్పముచే కల్పితముగు స్త్రీగజమువంటి పయగిడును.

తస్మాత్సంకల్పమేవత్వం సర్వభావమయాత్మకమ్.

త్యజరామనుషువస్త్యః స్వాత్మనైవభవాత్మనః

కాన నో రామా ! సంకల్పమందు పదార్థములన్నింటిని నీవు సుషుప్తియందున్న వానిని త్యజించివైచి నీయొక్క పారమార్థిక ఆవైత్యానందరూపమున స్థితి గల్గియుండుము.

మణిర్నిప్రతిబింబానాం ప్రతిషేధక్రియాంప్రతి.

నశక్నోజడభావేన నతురామభవాద్యశః

ఇచ్చారహితుడనైనను మణియందువలె నీయందపుడు ప్రతిబింబము ప్రవేశించినను మణి మేమియునులేదు. ఏలయన జడరూపముగటచే ప్రతిబింబముల నిషేధించుటయందామణి చైతన్యమునుడవగునవలె సమర్థముగాదు.

యదాత్మనిజగద్రామ తవేహప్రతిబింబతి

తదవస్థితి నిర్ణీయ మాతేనాగచ్ఛరంజనమ్

తదేవసత్యమితి వాప్యభిన్నంపరమాత్మనః.

మత్వాస్తస్యనునాద్యంతం భావయాత్మానమాత్మనా

చేతసిప్రతిబింబంతి యేభావా సవరాఘవ

రంజయ స్వస్యసక్తత్వాన్నా తేత్వాంస్ఫటికంయథా

ఓ రామా ! నీయందేజగత్తు ప్రతిబింబితుమగునో అయ్యది మిథ్యయని నిశ్చయించి యద్దానిరూపమును బొందకుము. లేక పరమాత్మకంటె యభిన్నముగాన వదియు పరమార్థరూపముగు బ్రహ్మమేయని అంతఃకరణమున దృఢముగ నిర్ణయించి అనాదియు అనంతమునగు ఆత్మ స్వరూపము నాత్మచేతనే నిశ్చయించుకొనుము. మఱియు నీ చిత్తమందు ప్రతిబింబించు అన్య జగత్పదార్థములు (దేహత్మదృష్టిగల ప్రాపంచికజీవులు) నిన్ను రాగయుక్త మొనర్చునందుగాక !

స్ఫటికమమననం యథానిశ్చిన్తి

ప్రకటతయా సవరంజనావచిత్రా

ఇహాహివిమననంతథాచిత్తస్తు

ప్రకటతయా భవన్తే షణ్ణాభవన్తమ్.

ఇత్యావే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీణే స్థితిప్రకరణే
విజ్ఞానవాదోనామైకవింశః

సర్గః 21

ఓ రామా ! ప్రతిబింబిత పదార్థములయొక్క విచిత్రవర్ణములు శుద్ధస్ఫటికయందు ప్రవేశించి నీయధార్థముగ నద్దానియందు వర్ణవైచిత్ర్యమేమియు లేనిచందమున ద్వైతపదార్థములయొక్క గాదివాసనలేవియులేని నీయొక్క శుద్ధస్వరూపమందును ప్రారబ్ధకర్మ భోగోచితముగు జగద్వ్యవస్థ ప్రవేశించినను దానిచే నీయందు విశేషమేమియును లేదు.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

విజ్ఞానవాదనమను ఏకవింశ

సర్గము 21

ద్వావింశః సర్గః.

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచః—

జన్తోక్తుతవిచారస్య విగలదద్భుత్తీచేతనః

మననం త్యజతోజ్ఞాత్వా కించిత్సరితాత్మనః.

1

శ్రీవాసిష్ఠుడు :—ఓ రామా ! సమాధి నభ్యసించుటవలన బాహ్యభ్యంతర జగత్తులగూర్చిన భుజనము మిథ్యయని యెఱింగి దానిని త్యజించుటచే విశుద్ధరూపముగ పరిణమించినదై, వృత్తికూన్యమై విచారవంతుడగు జీవుని యాత్మస్వభావము వినిర్మలమగును.

దృశ్యంసంత్యజతో హేయ ముపాదేయముపేయుషః

ద్రష్టారంపశ్యతోదృశ్య మద్రష్టారమపశ్యతః.

2

మఱియు అజ్ఞానభూమికాశేదరూపమగు దృశ్యమును త్యజించి జ్ఞానభూమికయందు ప్రవేశించి పాక్షి చైతన్యదృష్టినుండి ద్రష్ట (ప్రమాత) నుగూడ దృశ్యముగ నెఱుంగుచు, చైతన్యము కంటె భిన్నమగు నేవస్తువును జూడకయుండుటచే జీవుని స్వభావము నిర్మలమగును.

జాగర్తవ్యేవరేతత్త్వే జాగరూకస్యజీవతః

సుప్తస్యకునసం మోహమయే సంసారవర్తనీ;

3

జాగృతుడైయుండదగిన ఆత్మతత్వవిషయమందు 'జాగరూకుడై' యుండుటచేతను, మహా మోహమయమగు సంసారచూర్ణమున నిమగ్నమగుటచేతను జీవునియాత్మ నిర్మలమగును.

పర్యన్తాత్మ స్వవైరాగ్యా త్పురసేష్వరసేష్వపి

భోగేష్వాభోగరమ్యేషు విరక్తస్తనిరాశిషు.

4

బ్రహ్మదేవుని సుఖపర్యంతమునుగూడ విరక్తిగలిగి క్రమముక్తియను రసవంత పదార్థము నందును, భోగకాలమందు రమణీయములుగ దోచు రసహీనముగు భోగములందును యిచ్చ లేకయుండువాని యాత్మ వినిర్మలమగును.

ప్రజత్యాత్మాంభ సైకత్వం జీర్ణజాడ్యేనభస్యలమ్
గలత్యవగతానంగే హిమాపూరణవాతవే.

ఆత్మయను జలముతో నేకత్వమునుపొంద, అనాదియగు అజ్ఞానాకాశము విగళితమును సూర్యరశ్మియందలి హిమసమాహమువలె విషయాసంగమంతయు నిర్మూలముకాగా, జీవునియాత్మ నిర్మలమగును.

తరంగితాను కల్లోలజలలోలాస్తరానుచ
శామ్యస్తీవ్యభత్యస్థాను నదీప్వీవఘనాత్మయే.

మనోరథంబులను తరంగములచే వృద్ధిజెందినదియు, గజకల్లోలములవలె చంచలమును నగు ఆభ్యంతరీయ తృష్ణాసమాహమంతయు వర్షాకాలాంతమందలి నదులవలె కాంతింప, ఆత్మ నిర్మలమగును.

సంసారవాసనాజాలే ఖగజాలభవాఖునా
త్రోటితేహృదయగ్రన్థా శ్లథే వైరాగ్యరంహసా.

మూషకదంతములచే పక్షిజాలమువలె సాంసారికవాసనాజాలము త్రెంపబడి, వైరాగ్య వేగమున హృదయగంధి విచ్చిన్నమొనర్చబడగా, అపుడాత్మ నిర్మలమగును.

కాతకంఠలమాసాద్య యథావారిప్రసీదతి
తథావిజ్ఞానవశతః స్వభావసంప్రసీదతి.

కతకంఠబువు (చిల్లిగింజ) చే జలము నిర్మలమగునట్లు జ్ఞానముచేత మనస్సున్ను నిర్మలమగును.

సీరాగంనిరుసాసంగం నిర్దవ్యంద్యం నిరుపాశ్రయమ్
వినిర్యాతిమనోమోహాద్విహగః పంజరాదివ.

కామవర్జితమును, విషయగుణాను సంధానరహితమును, పత్న్యాది జననమూహవర్జితమును, భోగలాభవివర్జితమును నగు మనస్సు, పంజరమునుండి పక్షివలె అజ్ఞానమునుండి పారిపోవుచున్నది.

శాస్తేనందేహదారాత్స్యే గతకౌతుకవిభ్రమమ్
పరిపూర్ణాస్తరంచేతః పూర్ణేందురివరాజతే.

సందేహమును దుష్టాత్మ శమింప భ్రమకౌతుకరహితంబును, ఆంతరమున పరిపూర్ణమును నగు చిత్తము పూర్ణచంద్రునివలె శోభించును.

జనితోత్తమసౌందర్యా దూరాదస్తమయోన్నతా
సమతోదేతిసర్వత్ర శాస్తే వాతధివార్ణవే.

వాయువు శమింప సముద్రము ప్రశాంతమగునట్లు, బ్రహ్మవేత్తకు ఉత్తమసౌందర్యము గలుగ జేయునదియు, అల్పముగానిదియు, యున్నతిరూపమును నగు సమదృష్టి యుద్దయించును.

అంధకారమయీమూకా జాడ్యజర్జరితా నరా
తనుత్వమేతి సంసారవాసనేవోదయే ఊషా.

మఱియు, అజ్ఞానాంధకారమయముగు జడత్వముచే నంతఃకరణమును జర్జరితమొనర్చు మూర్ఖుడయ్యుముచే రాత్రివలె వానికి (ఆత్మజ్ఞానకు) నశించును.

నృప్తచిద్యాస్కరాప్రజ్ఞా పద్మినీపుణ్యపల్లవా
వికసత్వమలోద్యోతా ప్రాతర్ద్యౌరివరూపిణీ.

ప్రాతఃకాలమున సూర్యప్రకాశముచే నిర్మలాకాశము వికాసమునొందునట్లు చైతన్య యాస్కరుని నవలోకించునదియు, గురుసేవ, శ్రమణ మనన నిధిభ్యాసన సమాధుల యభ్యాస రూపమును పుణ్యముగల వికేసమును కమలము హృదయసరోవరమున వికసించును.

ప్రజ్ఞాహృదయవారిణ్యో భువనాహ్లాదనక్షమాః
సత్వలభ్యాఃప్రవర్ధస్తే సకలేందోరివాంశవః.

మఱియు నట్టిజ్ఞానకి మనోహరమును, సర్వల ప్రసన్నులజేయునదియు శగు సత్వగుణ మధిభృద్ధి నొందుటచే చంద్రకిరణములమాడ్కి బుద్ధియు వికాలమగును.

బహునాత్రకిముక్తేన జాతజేయోమహామతిః
నోదేతిస్తేవయాత్మస్త మభూతాకాశకోశవత్.

ఇత్యధికముగ శిష్టనేల; వాయ్యాది భూతచతుష్టయరహితముగు ఆకాశకోశమువలె, జ్ఞాత యుడ (బ్రహ్మనేత్ర) గు ఉత్తమధీమంతు డుడయాస్తమయములఁ బొందకుండును. (అనగా నపరిచ్ఛిన్నుడని భావము.)

విచారణా పరిజ్ఞాతస్వభావస్యాదితాత్మనః
అనుకంప్యాభవస్తీహ బ్రహ్మవిష్ణింద్రశంకరాః.

తత్త్వవిచారముచే ఆత్మస్వరూపసాక్షాత్కారమొందినవాని దృష్టియందు బ్రహ్మవిష్ణు మారాదులున్న దీనులేయగుదురు. ఏలయున సృష్టి, అధికారాదులందు క్షేళమేగలదు.

ప్రకటాకారమవ్యస్తర్నిరహంకారచేతనమ్
నాపువంతివికల్పాస్తం మృగతృష్ణామివైణకాః.

ఆకారముతో గూడినట్లగుపడినను, యెవనిచిత్త మహంకారహితమైనదో, అట్టివానికి మృగతృష్ణాజలము మృగమునకు ప్రాప్తింపని విధమున, సాంసారిక వికల్పములెవ్వియు ప్రాప్తింప కుండును.

తరంగవదిమేలోకాః ప్రయాన్త్యాయాన్తిచేతనః
క్రోడీకుర్వన్చిచ్ఛాంతే నజ్జంమరణజన్మసే.

వాసనావశముననే యీ జీవులందరును తరంగములవలె ఉత్పన్నమగుచు నశించుచు నున్నారు. జనన మరణము లజ్ఞానినే వశమొనర్చుకొనును గాని జ్ఞానిని గాదు.

అవిర్భావతిరోభావా సంసారోనేతరక్రమః
ఇతితాభ్యాంసమాలోకో రమతేననిబధ్యతే.

19

అవిర్భావ తిరోభావములతోకూడిన యీ ప్రపంచము అజ్ఞానికే యుదయించుచున్నది గాని జ్ఞానికికాదు. కాన, తత్త్వజ్ఞాని, కల్పితముగ వాస్తవమూర్తికాకుమును వీక్షించునట్లే లీలారూపమున యద్దానియందు రమించునుగాని అజ్ఞాని యందు బంధింపబడును.

నజాయతేనమ్రయతే కుమ్భేకుమ్భనభోయథా
భూషితేదూషితేవాపి దేహేతద్వదిహత్సవాన్.

20

ఘటముత్పన్నమైనను నశించినను ఘటాకాశ ముత్పన్నముగాక నశింపకయుండునట్లు శరీరము భూషింపబడినను దూషింపబడినను ఆత్మ ఉత్పన్నమవకయు నశింపకయు యే వికారములు లేకయు నుండును.

వివేకడితేశీతే మిథ్యాభ్రమమరూదితా
క్షీయతేవాసనాసాగ్రే మృగత్పష్టామరావివ.

21

ఓ రామా ! సమృద్ధిమున నుదయించిన చంద్రుడుగల సాయంకాలమందు మరుభూమి యందలి మృగత్పష్ట నశించునట్లు, ఉత్తమ వివేక ముదయించుటచే మిథ్యాభ్రమరూపముగ మరుస్థలమందు నుదయించు వాసనయు క్షయించును.

కోఽహంకథమిదంచేతి యావన్నప్రవిచారితమ్
సంసారాడమ్పరం తావదన్ధకారోపమంస్థితమ్

22

నేనెవరను, ఈప్రపంచ మెట్లుత్పన్నమైనదోను విచారము చేయనంతవఱకు అంధకారము వంటి యీ మిథ్యారూపమైన జగదావంబరమంతయు ప్రాప్తించుచునే యుండును.

మిథ్యాభ్రమభరోద్భూతం శరీరంపదమాపదామ్
ఆత్మభావనయానేదం యఃపశ్యతినపశ్యతి.

23

మిథ్యా భ్రమసమూహముచే నావిర్భవించినదియు, ఆపదలన్నింటికిని స్థానభూతమును నగు యీ దృశ్యప్రపంచమును ఆత్మభావముచే యెవఁడు నిస్సారముగజూచునో అనగా బాధన మైనట్లు గాంచునో, అతడే నిజముగ జూచువాడగును.

దేశకాలవశోత్థాని సమమేతిగతభ్రమమ్
శరీరేనుఖదుఃఖాని యఃపశ్యతినపశ్యతి.

24

దేశకాలాదులవశమున నుత్పన్నమయిన ఆధ్యాత్మికాది తాపత్రయమును, సమస్త దుఃఖములును శరీరమునకేగాని పూర్ణానందరూపమైన ఆత్మస్వరూపుడనగు నాకుగాదని నిశ్చయించుచు, యిద్విధమున భ్రమరహితుడైయుండువాడే సత్యము సరసినవాడగును.

అపారవర్తననభో దిక్కాలాదిక్రియాన్వితమ్
అహమేవేతి సర్వత్ర యఃపశ్యతి సపశ్యతి.

25

అనంతములగు దిక్కాలాదులతో కూడినదియు, పరిచ్ఛిన్నమును, ఉత్పత్తిచలనాది క్రియా

సగీతమును నగు యీ ప్రపంచమందంతటను నేనే వ్యాపించి యున్నానను యనుభవముగలవాడే నిజముగ జ్ఞాని.

వాలాగ్రలక్షణభాగాత్తుకోటిశః పరికల్పితాత్
అహంసూక్ష్మజ్ఞతీవ్యాపీ యఃపశ్యతినపశ్యతి.

26

సర్వవ్యాపకుడైనను తాను రోమాగ్రభాగమందలి కోటియవ భాగముయొక్క లక్షవ భాగముకంటెను యింకను సూక్ష్మమైనవాడనని యెఱుంగువాడే సత్యమును జూచువాడగును.

ఆత్మానమితర చైవ దృష్ట్యా నిత్యావిభిన్నయా
సర్వంచిజ్ఞోత్తిరేవేతి యఃపశ్యతినపశ్యతి.

27

జీవాత్మయు, తద్విన్నమగు యీ జగత్తంతయును చైతన్య జ్యోతిహిత్రయే యని యెఱింగి, యిద్విధమున జగత్తును పరమాత్మ కళిన్నముగ గాంచువాడే ఆత్మజ్ఞుడగును.

సర్వశక్తిరనంతాత్మా సర్వభావాన్తరస్థితః
అద్వితీయశ్చిదిత్వన్త ర్యఃపశ్యతినపశ్యతి.

28

సర్వశక్తిమంతుడును, అనంతుడును, అద్వితీయుడును నగు చిదాత్మయే సమస్తపదార్థము లందును యున్నట్లు జూచువాడే నిజముగ జూచువాడగును.

అధివ్యాధిభయోద్విగ్నో జరామరణబన్ధవాన్
దేహోఽహమితియః ప్రాజ్ఞోనపశ్యతి సపశ్యతి.

29

అధి (మానసికవ్యాధి) వ్యాధి భయాదులచే నుద్విగ్నమును, జననమరణ యుక్తమునునగు యీ దేహము నేనుకానని యే బుద్ధిమంతుడెఱుంగునో, అతడే యథార్థజ్ఞానము కలవాడు.

తిర్యగూర్ధ్వమధస్తాచ్చ వ్యాపకోమహిమామమ
ద్వితీయోనమమాస్తీతి యఃపశ్యతినపశ్యతి.

30

తిర్యగూర్ధ్వాకోభాగములందంతటను నామహిమ వ్యాపించియున్నది. నాకు రెండవ వాడే లేదని యెఱుంగువాడే సమ్యక్జ్ఞాని.

మయినర్వమిదంప్రోతు సూత్రేమఃశిగణాశ్రవ
చిత్తంతునాహమేవేతి యఃపశ్యతినపశ్యతి.

31

సూత్రమందు మణులవలె నాయందీ ప్రపంచమంతయు గ్రుచ్చబడినది. మఱియు నేనంతః కరణమును గానను యనుభవముగలవాడే పరమార్థ మెఱింగినవాడగును.

నాహంనచాన్యదస్తీతి బ్రహ్మైవాస్తినిరామయమ్
ఇత్థంనదనతోర్మధ్యే యఃపశ్యతినపశ్యతి.

32

అహంకారముగాని యీ దృశ్యముగాని యెఱింతయునులేదు. అంతయు నిరామయముగ బ్రహ్మము మాత్రమేయని నిశ్చయించుచు, భూత భవిష్యద్వర్తమానములందును, వ్యక్తావ్యక్తముల మధ్యను స్థితిగల్గియున్న తన రూపమునెవఁడు గాంచునో అతడే సమ్యక్జ్ఞుడు.

యన్నామకించిత్తైలోక్యం సపవావయవోమమ
తరంగోఽభ్రావివేత్త్యస్త ర్యఃపశ్యతినపశ్యతి.

38

‘సముద్రమందు తరంగమువలె, యీ ప్రసిద్ధమగు త్రిలోకము నా ఆవయవమైయున్న’దని
నిజాంతఃకరణమున యనుభూత మొనర్చుకొనువాడే పూర్ణజ్ఞాని.

శోచ్యాపాల్యామయైవేయం స్వసేయం మేకసీయసీ
త్రిలోకీపేలవేత్తుచ్చై ర్యఃపశ్యతినపశ్యతి.

39

చైతన్యముయొక్క సంబంధము లేనిచో స్వసత్తచే మృతప్రాయమై యుండునదగుటచే
శోచనీయమును, చైతన్యసత్తా స్ఫూర్తిచే పాలితమును, (ఆత్మ) దృష్టిమాత్రమున భాధితమగుటచే
నతి కోమలమునునై యీ త్రిలోకము నాకు కనిపిస్తోదనివలె నున్నదని యుత్తమవిచారణచే నెఱుంగు
వాడే సత్యము నెఱింగినవాడగును.

ఆత్మతాపరతే త్వత్తా మత్తేయస్యమహాత్మనః
భవాదుపరతేనానం సపశ్యతి సులోచనః.

35

ఏ మహాత్ముని దృష్టియందు సాంసారిక దేహదులనండి మరల్చబడిన ‘నీది, నాది’ యను
భావము కేవలమార్త పరమై చెన్నించుచుండునో అట్టి యుత్తమనేత్రములు గలవాడే సత్యమును
జూచువాడగును.

చేత్యానుపాతరహితం చిద్భైరవమయంవపుః
ఆపూరితజగజ్జాలం యఃపశ్యతినపశ్యతి.

36

విషయ సంబంధరహితమును, స్వసత్తప్రకాశముచే జగత్సమాహవంతటను వ్యాపించు
నదియు, భైరవమును శరీరయుక్తమును నగు చైతన్యము (ఆత్మ) ను గాంచువాడే యథార్థమగు
సత్యత్వకేతయగును.

సుఖిందుఃఖింభవోభావో వివేకలనాశ్చర్యాః
అమామేవేతివానూనం పశ్యన్నపినహీయతే.

37

సుఖదుఃఖములు, శాస్త్రగురుదేవతాదులందలి శ్రద్ధ, ఆత్మ పరిచయహేతువులగు నిత్యా
నిత్యవివేక శ్రవణమననాది క్రమములు—‘యవన్నియు నేనే’ యను అనుభవముగలవాడే యథార్థ
తత్వదర్శియగును.

స్వాత్మసత్తాపరాపూర్ణే జగత్సంశ్లేసవర్తినా
కింమేహేయంకిమాదేయ మితి పశ్యన్యుదృజ్మరః.

38

నిరతిశయానందముచే పరిపూర్ణమును బ్రహ్మవందలేశముచే సంతర్పితమును నగు యీ
జగత్తునందు యేకదేశమున వర్తించు విహిక పారలౌకిక భోగ్యసమస్తముదాయమందు దుఃఖభూ
యిష్టమై త్యజంపదగినదేది? సుఖవంతమై గ్రహింపదగినదేది? ఇట్లు చింతించువాడే భ్రాంతిరహిత
మగు యుత్తమ దృష్టిగలవాడగును.

అప్రతర్కమనాభాసం సన్నాత్రమిదమిత్యలమ్
హేయోపాదేయకలనా యస్యక్షీణానవై పుమానో.

39

అప్రతర్కమనాభాసం సన్నాత్రమిదమిత్యలమ్
హేయోపాదేయకలనా యస్యక్షీణానవై పుమానో.

ఓ రామా ! తర్కముచే నగమ్యమును, విశేషరహితమును నగు సన్నాత్రస్వరూపమే
యీ జగత్తును సమ్యక్జ్ఞానము గలిగియుండుటచే యెవనికి త్యాజ్యగ్రాహ్యముల కల్పన నశించినదో
యూతడే పురుషుడనడుగును.

యతాశవదేకాత్మా సర్వభాగవతోఽపినన్
సభావరజ్జనామేతి సమహాత్మామహేశ్వరః.

40

అకాశమువలె ఏకాత్మస్వరూపుడై, పదార్థములందు పూర్ణభావమున వ్యాపించి
యున్నను, అయా పదార్థరూపములజ్ఞాంబక వాటియందనుక్తుడుగాక యుండు మహాత్ముడే
నిరతి యానంద మనుభవింప సమర్థ (మహేశ్వరు) డగును.

తమఃప్రకాశకలనాముక్తః కాలాత్మతాంగతః
యసౌమ్యఃసుసమః స్వస్థస్తం నౌమింపదమాగతమ్.

41

జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తలనుండి వినిర్ముక్తుడును, మృత్యువునకును ప్రేమాస్పృగుడును.
సౌమ్యుడును, సర్వత్ర సమబుద్ధి గలవాడును, తురీయావస్థయను యుత్తమపదమున సుప్రతిష్ఠితుడును
నగు మహాత్మునకు సేమ సమస్కరించుచున్నాను.

యస్యోదయాస్తమయ సంకలనాకలాను
చిత్రాసు చారువిభవాసు జగద్గతాసు
వృత్తినదైవ సకలైకమతేరనన్తా
తస్మై నమః పరమబోధవతేశివాయ.

42

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
అనుత్తమపదవిశ్రాంతివర్ణనంనామద్వావింశః

సర్గః || 22 ||

బ్రహ్మాండములందంతటను యొకే బ్రహ్మము వ్యాప్తమైయున్నదను నిశ్చయముగఁ
నాడును, విచిత్రమును రమణీయమునునగు విభవముతో కూడిన యీ జగత్తుయొక్క— సృష్టిస్థితిలయ
కల్పనయందెవనికి అపరిచ్ఛిన్నమగు బ్రహ్మవృత్తియే గలదో సాక్షాత్ శివస్వరూపుడైన అట్టి యుత్తమ
జ్ఞానవంతుడును జీవన్ముక్తునకు సేమ సమస్కరించుచున్నాను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
అనుత్తమపదవిశ్రాంతివర్ణనమును ద్వావింశ

సర్గము || 22 ||

త్రయోవింశః సర్గః.

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :-

యత్తత్తమపదాలమ్బ్యా చక్రభ్రమవదాస్థితః
శరీరనగరీరాజ్యం కుర్వన్నపినలిప్యతే.

శ్రీ వసిష్ఠుడు:— ఓ రామా! బ్రహ్మపదము నాశ్రయించి, ఘటోత్పత్యనంతరమును వర్తిభ్రమించు కులాలని (కుమృతివాని) చక్రమువలె ప్రారబ్ధక్షయ పర్యంతమును వ్యవహరించు జీవన్ముక్తుడు శరీరమున నగరమును పాలించుచున్నను పాపముచే నరటిక యుండును.

తస్యేయంభోగమోక్షార్థం తజ్జన్యోపవనోపమా

సుఖాయైవనదుఃఖాయ స్వశరీరమహాపురి.

2

వనవాటిక వంటి శరీరమును మహాపురము తస్యజ్ఞానకు భోగమోక్షముల రెంటిని కలంగ జేయుచున్నది. మఱియు వానికది కేవలము సుఖము కొఱకేయగునుగాని దుఃఖముకొఱకు గాదు.

శ్రీరామ ఉవాచ:—

నగరీత్యం శరీరస్య కథం నామమహామునే
ఏతాంచాధివనన్యోగీ కథంరాజసుఖైకభాక్.

3

శ్రీ రామడు:— ఓ మునీంద్రా! శరీరమునకు నగరమును పేరు యెటుల కలిగినది. ఆ శరీరరాజ్యమందు వసించు యోగి సుఖభాజుడు మాత్రమే యేలయగును?

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ:—

రమ్యేయదేహనగరీ రామసర్వగుణాన్వితా
జ్ఞస్యాన్స్తవిలాసాధ్యా స్వాలోకార్కప్రకాశితా.

4

శ్రీ వసిష్ఠుడు:— ఓ రామా! ఈ దేహమును నగరము మిగుల రమణీయమై సమస్తగుణములచే నలరారుచు, జ్ఞానికి అనంతవిలాసపూర్ణమును, ఆత్మదర్శనమును సూర్యప్రకాశముచే ప్రకాశితమును నగుచున్నది.

నేత్రవాతాయనోద్యోత ప్రకాశభువనాస్తరా
కరప్రతోలివిస్తార ప్రాప్తపాదోపజాంగలా.

5

నేత్రము లను వాతాయనములు గల్గి యింద్రియము లను దీపములచే ప్రకాశయుక్తమై యున్న భువనాంతరాళములతో నొప్పుచు, హస్తమును విస్తృతమాగ్ధము ద్వారా యరణ్యమందలి పదార్థముల బ్రాప్తికొందుచు శరీరమును నగరము శోభించుచున్నది.

రోమరాజీలతాగుల్ఫా త్వచాజాలకేమాలితా

గుల్ఫాంగుల్ఫ్యాం ప్రవిశ్రాంత జంఘారు స్తంభమండలా.

6

మఱియు నియ్యది రోమములను లతలుగల్గియు చర్మమందలి నాడీసమూహముచే శోభితమయ్యి, పాదాంగుళియందు విశ్రమించిన జంఘరూపు (తొడ) లను స్తంభములతో నొప్పుచున్నది.

రేఖావిభక్తపాదాగ్ర శిలాప్రథమనిర్మితా

చర్మమర్మశరీరాసార సంధిసీమామనోరమా.

7

ఈ నగరమున రేఖలచే విభక్తమైన పాదరేఖమందలి కఠినచర్మముచే స్తంభమునకు మూలాధారముగ శిల నిర్మితమైనది. బాహ్యచర్మాంతర్గతముగ చర్మమును, నాడీ రేఖాప్రథమమున,

యొముకల సంధులును హద్దులుగాగల్గి శరీరనగరము మిగుల మనోరమమై యున్నది.

ఉదూరుతనుభాగాగ్ర నిర్మితోపస్థనిమ్నగా
కచత్కేశావలీ కాచదలప్రస్థవనావృతా.

8

ఇందు జంఘద్వయ, దేహమధ్యముల సంధిభాగముయొక్క చివఱను నిర్మితమైన యుపస్థంద్రియము నదియై యున్నది. మఱియు నీ శరీరనగరము మిగుల శోభాయమానముగనున్న శశపంక్తియను నీలదళ శిలచేతను, శృక్కు రోమ సమూహము లను వనములచేతను ఆవరింపబడి యున్నది.

భూలలాటోష్ఠసచ్చాయ వదనోద్వ్యానశోభితా
దృష్టిపాతోత్పలాక్షీర్ణ కపోలవిపులస్థలి.

9

నీలపుత్రములవంటి రెండు కనుబొమ్మలును, ధవళవర్ణముగల నూతనకమలమువంటి లలాటమును, పుష్పసదృశముగ పెడపుటను, లావణ్యమైన ముఖమును కదలీనమును గల్గి దృష్టియను కమలములచే వ్యాప్తమై, కపోలమును వికాశస్థలముతోనూడి ఈ శరీరనగర మతి రమణీయముగా నున్నది.

వక్షస్థలనరఃస్యూత కుచపంకజకోరకా
ఘనరోమావళిచ్ఛన్న స్కన్ధక్రీడాశిలోచ్ఛయా.

10

మఱియు నిది వక్షస్థలమును తటాకమందు కుచములను లేకమలములుగల్గి, రోమములచే దట్టముగ నావరింపబడిన భుజము లను క్రీడాపర్యతములచే శోభించుచున్నది.

ఉదరశ్వభ్రానిక్షిప్త స్వాన్నేష్టాభక్ష్యతత్పరా
దీర్ఘ కంఠబిలోద్గీర్ణ వాతసంరంభశాబ్దితా.

11

ఉదరమున గర్భమందు త్రోయబడిన స్వప్రారభానుసారము లభించిన అన్నముగలదియు, అనిషిద్ధ విషయభోగముల విస్తరించు కర్ణ జిహ్వది యుత్తమద్వారములద్వారా విషయములను నగర నివాసులీ దేహనగరమున ప్రవేశించుచున్నారు. దీర్ఘ కంఠమును బిలముగండా వినిర్గతమై వెడలు ప్రాణవాయువుచే కంఠద్వార కవాటము తెఱవబడ యీ నగరము శబ్దాయమానంబగుచున్నది.

హృదయాపణనిర్ణీత యథాప్రాప్తార్థభూషితా
అనారతనవద్వార ప్రవహత్రాప్తానాగరా.

12

హృదయమును విక్రయశాలయందలి విచారమును రత్నములను పరీక్షకులు నిర్ణయించి నేత్రాది యింద్రియముల ద్వారా గ్రహించిన శబ్దాదిపదార్థములచే యీ నగరము విభూషితమై యున్నది. మఱియు నవద్వారములగుండా ప్రవేశించుచు, వినిర్గతమగుచున్న ప్రాణరూపులగు నగరనివాసులిందు గలరు.

ఆస్యస్ఫారవదాదృష్ట దంతాస్థిశకలాకులా
ముఖాస్పదాద్రభుజ్జిహ్వ చండిచర్మితభోజనా.

13

ముఖద్వారము గజదంతరచన ననుకరించిన కిందిద్దృష్టమును దంతశకలములచే పూర్ణమై యుప్పుచున్నది. ఇందు ముఖనివాసినియగు జిహ్వయను చండిక పలువిధ భోజనములారగించుచున్నది.

- రోమశష్టతరచ్చన్నా కర్ణకోటరకూపకా
స్థిక్ శృంఖలాస్థితోపాస్త పృష్ఠవిస్తీర్ణజ్వలా. 14
- రోమములను దీర్ఘత్యములచే కర్ణకూపమాపుత్రమై యున్నది. మణియు పృష్ఠమందలి శృంఖలారూపముగ అస్థిమొదలు పృష్ఠవర్తంతము వ్యాపించిన అరణ్యముచే మనోహరముగా నున్నది.
- గుదోత్థానారఘట్టాన ప్రద్రుతానస్తకర్దమా
చిత్తోద్యానమహివల్లదాత్మ చిన్తావరాజ్ఞనా. 15
- అథోమార్గములగుండా వినిస్ఫుతముగు మలమాత్రములను పంకము దూరముగ తొలగింప బడుచున్నది. చిత్తమును వనవాటికయందు ఆత్మచింతనయను యుత్తమంగన క్రిడించుచున్నది.
- ధీవరత్రాదృఢాబద్ధ చవలేన్ద్రియమగ్నటా
వదనోద్యానహాసన పుష్పద్దమమనోరమా. 16
- బుద్ధియను చర్మరజ్జువుచే చపలములగు యింద్రియ మగ్న-టంబులు దృఢముగ బంధింప బడియున్నవి. ముఖమును వనవాటికయందు దుత్పన్నమైన హాస్యమును కుసుమములచే యీ దేహనగరము శోభించుచున్నది.
- స్వశరీరమనోజ్ఞస్య సర్వసౌభాగ్యసుందరీ
సుఖాయైవనదుఃఖాయై పరమాయహితాయచ. 17
- తన దేహమనంబుల బాగుగ నెరిగిన తత్వజ్ఞున కీదేహనగరము మిగుల సౌభాగ్యవంతము గను, సుందరముగను నున్నదై ఉత్తమ సుఖముకొఱకును హితము (మోక్షము) కొఱకును మాత్రమే యగునుగాని దుఃఖము కొఱకుగాదు.
- అజ్ఞస్వేయమనన్తానాం దుఃఖానాంకోశమాలికా
జ్ఞస్యత్వియమనన్తానాం సుఖానాంకోశమాలికా. 18
- ఓ రామా! ఈ శరీరనగర మజ్ఞానికి అనేకదుఃఖములకు నిలయుమును, జ్ఞానికి అనేక సుఖములకు నిలయునునై యున్నది.
- కించదస్యాంప్రసవాయాం జ్ఞస్యనష్టమరిందమ
స్థితాయాంసంస్థితంసర్వం తేనేయంజ్ఞసుఖావహా. 19
- రిపునూదనుడగు నో రామా! ఈ శరీరనగరము నశించుచో, జ్ఞాని తుచ్ఛవస్తువే నశించినదగునుగాని నశ్యవస్తువుగాదు. నిలచియున్నచో భోగమోక్షములకు హేతువగుచు వానికి సుఖప్రదమే యగును.
- యదేనాంజ్ఞసమారుహ్య సంసారేవిహరత్ఫలమ్
అశేషభోగమోక్షార్థం తేనేయంజ్ఞరథఃస్ఫుతః. 20
- దీనివై నెక్కి జ్ఞాని ప్రపంచమున యుత్తమరీతి విహరించును గ నియుది వానికి రథము వంటిదే యగుచున్నది.
- శబ్దరూపరసస్పర్శ గన్ధబుద్ధుశ్చయోయతః
అనయేవహిలభ్యస్తే తేనేయంజ్ఞస్యలాభదా. 21

- శబ్ద స్పర్శరూపరసగంధములను విషయములును, బంధువులును, భోగమోక్షములును నిలచి ప్రాప్తించును గాన యీ శరీరమున నగరము జ్ఞానికి లాభదాయకమే అయియున్నది.
- సుఖదుఃఖక్రియాజాలం యదేషోద్వహతిస్వయమ్
తదేషారామసర్వజ్ఞ సర్వవస్తుభరక్షమా. 22
- ఈ శరీరనగరము సుఖదుఃఖములను క్రియలను స్వయముగనే ధరించుచున్నది. కావున నో రామా! జ్ఞానికి భోగమోక్షోపయుక్తములగు వస్తుసంగ్రహణముం దియ్యది సమర్థమగుచున్నది.
- తస్యాంశరీరపుర్యాంహి రాజ్యంకుర్వత్సర్వరః
జ్ఞస్థితిగతవ్యగ్రః స్వపుర్యామివనానవః. 23
- దుఃఖరహితుడును, స్వస్థచిత్తుడును నగు జ్ఞాని యీ శరీరనగరమును బాలించుచు, యింద్రుడు తన పురముననుండునట్లు సుఖముగ నుండును.
- నక్షీపత్యవటాటోపే మనోమత్తతురంగమమ్
నలోభదుద్భ్రమాదాయ ప్రజ్ఞాపుత్రీంప్రయచ్ఛతి. 24
- జ్ఞానియొక్క మనస్సును మదపుటేనుగ జన్మరూపముగ గర్తమన యెన్నటికిని బడదు. నుతీయు జ్ఞాని లోభమును విషవృక్షమును గొని వివేకవతియగు బుద్ధియను కన్యను మోహ, అధర్మాది దుష్కూలీనుల కొసంగడు.
- అజ్ఞానపరరాష్ట్రం చ నరంధ్రంత్యస్యవశ్యతి
సంసారారిభయస్యాస్త ర్శ్మలాన్యేవనికృతతి. 25
- అజ్ఞానరూపముగు యితర రాష్ట్రములీ జ్ఞానినాక్రమింపకుండును. సంసారదుఃఖమును శత్రు భీనుమునకు మూలముగు ఆసక్తిని జ్ఞాని ఛేదించివైచును.
- తృష్ణాసారవరావస్తే కామనంభోగదుర్గహే
ననిమజ్జతి పర్యస్తః సుఖదుఃఖప్రదేవనే. 26
- కామోపభోగమును దుష్టగ్రాహము (మొసలి) నకు నిలయుమును సుఖదుఃఖవిలాపములకు కారణభూతమును నగు తృష్ణయను నదియొక్క విశాలావర్తములందు జ్ఞాని తగుల్కొనడు.
- కరోత్యవిరతంన్నానం బహిరస్తరవీక్షణాత్
సరిత్యంగమతీర్థేషు మనోరథగతఃక్రమాత్. 27
- బాహ్యభ్యంతరములందును పరమాత్మను సందర్శించుచు, ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక నదీ సంగమ తీర్థములందు జ్ఞాని నిత్యము స్నానమొనర్చు చుండును.
- సకలాక్షజనాదృశ్య సుఖప్రేక్షాపరాజ్ఞుఖః
ధ్యాననామ్ని సుఖంనిత్యం తిష్ఠత్యస్తః పురాస్తతే. 28
- ఇంద్రియములను జననమదాయముయొడను, ఆవిచారముచే రసవతీయము గన్నట్లు విషయ ములయొడను జ్ఞాని పరాజ్ఞుఖుడై వర్తించుచు, ధ్యానమును యంతఃపురమున నిత్యము సుఖపూర్వకముగ నసించును.

సుఖావహైషానగర్ నిత్యం వై విదితాత్మనః
భోగమోక్షప్రదాచైషా శక్రస్యేవామరావతీ.

ఓ రామా! ఆత్మతత్వమెరిగినవానికి శరీరనగరము నిత్యము సుఖమునే గల్గజేయును. ఇంద్రున కమరావతీనగరమువలె ఇయ్యది భోగ మోక్షప్రదమై చెన్నించుచున్నది.

స్థితయాసంస్థితంసర్వం కించిన్నప్తంసప్తయా
యయాపుర్యామహీయస్యా సాకథం ససుఖావహః.

ఏ శరీరనగరమున్నచో సంతయు స్థితిగల్గియుండునో, ఎయ్యది నశించిన మత్తెద్దియు యొకింతయు నశింపకయుండునో, అట్టిదేల సుఖప్రదము కానేరదు?

వినప్తే దేహనగరే జన్యనప్తంసకించన
అక్రాంతకుంభాకాశస్య ఖస్యకుంభక్షయేయథా.

ఘటమునశించిన, ఘటాకాశముగాని మహాకాశముగాని నశింపనియట్లు, దేహనగరము నశించినను జ్ఞానికేమియు నాశములేదు.

విద్యమాసంఘటంవాయుః కించిత్స్పృశతి నాస్థితమ్
యథాత్మైవ దేహీస్వాం శరీరనగరీమిమామ్.

ఘటమున్నపుడుకూడ దానిని స్పృశింపని వాయువు, అదిలేనపుడెట్లు స్పృశించును? అట్లే శరీరమున నగరమున జీవాత్మయొక్క స్థితియు నెఱుంగునది. అనగా దేహమున్నపుడే యది జ్ఞాని సేమియు చేయజాలనపుడిక లేనపుడేమి చేయగలుగును?

అత్రస్థాపురుషోభోగానాత్మా సర్వగతోఽపిసన్
విశ్వకల్పకృతాన్భుక్త్వా పుంసామధిగతార్థభాక్.

అంతట వ్యాపించియున్నను (జ్ఞానియొక్క) ఆత్మ యీ శరీరనగరమున నున్నదై ప్రపంచమున కల్పనయొనర్పబడిన ప్రారబ్ధభోగముల ననుభవించి పూర్వకాలమున సాక్షాత్కరింపబడిన పూర్ణానందమయముగ ఆత్మస్వరూపమున పరమపురుషార్థము (మోక్షము) ను పొందుచున్నది.

కుర్వన్నపినకుర్వాణః సమస్తార్థక్రియాన్ముఖః
కదాచిత్రప్రకృతాన్సర్వా న్యార్థ్యాధాననుత్తివతి.

అర్థక్రియాన్ముఖుడై జ్ఞానియొకపుడు ప్రారబ్ధకర్మానుసారము ప్రాప్తించిన కర్మకర్మల నెడలేస్తును. ఇట్లు వ్యవహారదృష్టియందంతయు జేయుచున్నను యథార్థముగ నాతడేమియు జేయనివాడే యగును.

కదాచిల్లీలయాలోలం విమానమధిరోహతి
అనాహతగతిఃకాంతం విహర్తుమమలంమనః.

సర్వత్ర వ్యాపించియున్న యీ ఆత్మయొకపుడు భోగ-కాతుకయుక్తమై జ్ఞానికి వినోద మొనగూర్చుటకై హృదయకమలమున విమానముపై లీలామాత్రమున యాదాధముగును.

తత్రస్థాలోకసుందర్యా పతంతశీతలాబ్జయా
రమతేరామయామైత్ర్యా నిత్యంహృదయసంస్థితః.

అట్టి విమానమునెక్కి లోకముందరిసుందరమును, పరమకాంతిదాయకమును నగు మైత్రీ యొక ప్రయురాలిలోగూడ సుఖమునుభవించును.

ద్వేకా నేతిషతః సమ్యక్ పార్శ్వయోసత్వతైకతే
ఇన్దోరివవిశాభేద్వే సమాహ్లాదితేతత్సీ.

ద్వైత్వాని సమీపమున మనోహరముగ విశాఖానక్షత్రద్వయమువలె జ్ఞాని కిరుపార్శ్వము లందున ద్వైత్వ రేఖిత్యములను ప్రియురాండ్రెరువురు యుండును.

క్షపితాసఖలాల్లోకాన్ముఖ క్రకచదారితాన్
నల్లవనస్థాన్నభసః పృష్ఠాదర్కైవేక్షతే.

అకాశమందున్న సూర్యభగవానుడు లతలచే పరివేష్టితముగ వనమునుజూచునట్లు, జ్ఞానియు, భాగవంతుడును, దుఃఖిగ స్తమును నగు లోకములన్నింటిని జూచును.

చిరంపూరితసర్వాశః సర్వసంపత్తిసుందరః
అపునఃఖండనాయేంద్రః పూర్ణాంగభవరాజతే.

చిరకాలము దిక్కులను మనోరథములను పూర్ణమొనర్చునదియు, సమస్తసంపదలతోకూడి గుండరమైయున్ననదియు నగు పూర్ణచంద్రునివలె యఖండశోభాయుక్తమై జ్ఞాని ప్రకాశించుచుండును.

సేవ్యమానోఽపిభోగాఘో నభేదాయాస్యజాయతే
కాలకూటాకిలేశస్య కంఠేప్రత్యుతరాజతే.

కాలకూటవిషము శ్రీ శంకరభగవానుని కంఠమును కలుషితమొనర్చక తద్విపరీతముగ శోభనే గల్గజేయునట్లు, జ్ఞానిచే సేవింపబడు భోగసముదాయము దుఃఖమునుగాక సుఖమునే గలుగ జేయును.

పరిజ్ఞాతోపభుకోహి భోగోభవతితుష్టయే
విజ్ఞాయసేవితోమైత్రీమేతి చోరోనశత్రుతామ్.

ఈతడు చోరుడని యెరిగిన పిమ్మట చోరుడు మిత్రత్వమునే గలుగజేయునుగాని శత్రుత్వమును గలుగజేయనట్లు, విభ్యాసములుగ నెఱుంగబడిన పిదప యనుభవింపబడు భోగముల సంతుష్టినే గలుగజేయును.

సరనారీనదాఘానాం విరహేదూరగామినామ్
జ్ఞేనయాత్రేవసంభగా భోగశ్రీరవలోక్యతే.

విసమాజవిఘటనమందు దూరమేగిన స్త్రీ పురుషుడొక సమాహమును నిస్సృహులై జనులవలంకించునట్లు జ్ఞాని భోగ్యజాతముగ స్త్రీ పుత్రధనాదుల శోభను నిస్సృహుండై పరికించును.

అశబ్దేతోపసంప్రాప్తా గ్రామయాత్రాయథాధ్వగైః
ప్రేక్ష్యనేతద్దేవ జ్ఞైర్వ్యవహరమయాక్రియా.

అశబ్దతోపసంప్రాప్తా గ్రామయాత్రాయథాధ్వగైః ప్రేక్ష్యనేతద్దేవ జ్ఞైర్వ్యవహరమయాక్రియా.

పాంథులకన్యకముగ ప్రాప్తించిన గ్రామసమూహముల నెట్లు గాంచుదురో అట్లే భక్త
వ్యవహారమునకు క్రియలన్నింటిని నిష్క్రమించెడి గాంచును.

అయితోపపతేఽప్యక్షి పదార్థేషుయథాపునః
నీరాగమేవపతతి తద్వత్కాఢ్యేషుధీరధీః.

46

ఆప్రయత్నముగనే నిర్మించబడిన పర్వత వన కూపాదులయొక్కయు, అందలి వృక్షలతా
కమ్మలాదులయొక్కయు ఛేదన భేదన హరణాదిక్రియలందు దుఃఖభావముచే రాగరహిత దృష్టియే
జనుట గల్గియుండునటుల మమత్వములేని జ్ఞానియొక్క దృష్టియు సర్వకార్యముల యెడను రాగ
రహితమై యుండును.

ఇంద్రియాణాంనహరతి ప్రాప్తమర్థంకదాచన
సాదదాతి తథాప్రాప్తం సంపూర్ణోజ్ఞోపతిష్ఠతే.

45

జ్ఞాని యంద్రియములను ప్రారబ్ధకర్మానుసారము ప్రాప్తించిన విషయముల ననుభవించుటకుం
దియిట్టిదు. అట్లునే, అప్రాప్తములగు పదార్థములను యత్నిపూర్వకముగ గ్రహింపకయు నుండుదు
పూర్ణభావమున సజ్జా సీతిగల్గి యుండును.

అప్రాప్తచిన్తాః సంప్రాప్త సముపేక్షాశ్చసన్మతిమ్
నకమ్యయన్తితరలాః పిచ్ఛాఘాతాఇవాచలమ్.

46

మయురపంఖముయొక్క యాఘాతము పర్వమునెమియు చేయజాలనట్లు, అప్రాప్త
చిన్తలంతయు ప్రాప్తస్తుఫల యుపేక్షయు జ్ఞాని నేమియును చలించ జేయజాలకుండును.

సంశాస్తనర్వనందేహో గలితాఖిలకాతుకః
సంక్షీణకల్పనాదేహో జ్ఞఃస్మరమాడివరాజతే.

47

స్థూలనూత్నాది శరీరములన్నింటికిని కారణభూతమగు అజ్ఞానము నశించుటచే సంశయ
రహితుడును, భోగములందు మిథ్యాత్వమును దర్శించుటచే సర్వకాతుక వర్జితుండును, స్థూలనూత్న
దేహ కల్పనారహితుడును నగు జ్ఞాని, రాజమాయయజ్ఞ ఫలమునుపొందిన చక్రవర్తివలె శోభించును.

ఆత్మన్యేవనమాత్యస్తః స్వాత్మనాత్మనిజృంభతే
సంపూర్ణోఽపారపర్యస్తః క్షీరాగ్ర వణివార్ణవే.

48

(చక్రవర్తి దృష్టాంతమున్ను పాముల కొఱకే యగును.) యథార్థముగ జ్ఞాని అపార
మును పూర్ణమును నగు క్షీరసముద్రమువలె పూర్ణస్వరూపమగు తన యాత్మచే నాత్మయందే
శోభించుండును.

భోగేచ్ఛాకృష్ణకాశాన్మానీనాన్దీనేన్ద్రియాశివ
జ్ఞానుశ్చైతన్యనాఃశాన్తోహసత్కృష్ణత్రకానివ.

49

జన్మబుద్ధిత్వనిగారించి నవ్వునట్లు, భోగేచ్ఛచే కృపణులగు దీనజనులగాంచియు, భోగా
లిలాషగల ఇంద్రియములఁ బరికించియు పాదధానచిత్తడగు జ్ఞాని నవ్వుకుండును.

ఇచ్ఛతోఽన్యోజ్ఞతాంజాయాం యథైవాన్యేనహస్యతే
ఇంద్రియస్యేచ్ఛతోభోగం తద్వదేనవిహస్యతే.

50

అన్యనిచే త్యజింపబడిన శ్రీని వాంఛించువానిని లోకులు పరిహసించునట్లు, త్యజింపబడిన
భోగముల నిచ్ఛించు యింద్రియముల ప్రవృత్తిగాంచియు జ్ఞాని నవ్వుచుండును.

త్యజత్స్వత్సమఖం సామ్యం మనోవిషయవిద్రుతమ్
అంకుశేనేవనాగేన్ద్రిం విచారేణవశంనయేత్.

51

అంకుశముచే మదపుటేనుగను నిగ్రహించునట్లు, ఆత్మసమఖమును త్యజించి విషయముల
త్యజింప జరుగుదుమనస్సును విచారజ్ఞానముచే నిరోధింపవలెను.

భోగేషుప్రసర్యోయస్యా మనోవృత్తేశ్చదీయతే
సాప్ర్యాదావేవహస్తవ్యా విషస్యేవాఙ్మూరోద్ధతిః.

52

భోగవైకల్యముచే మనస్సు వృత్తిరూపముఁ జెందునపుడు, అట్లుజెందనీయక యావృత్తిని
నిగ్రహింపరముయొక్క గతినివలె ప్రారంభముననే ఛేదించివేయవలెను.

తాడితస్యహియఃపశ్చాత్సంమానః సోఽప్యనస్తకః
శాలేగ్రీష్మాభితప్తస్య కునేకోఽప్యమృతాయతే.

53

గ్రీష్మరుండలి సంతప్తమగు ధాన్యము జలసేకముచే అమృతతుల్యమగునట్లు, చిరకాలము
నిగ్రహింపబడి మనస్సునకొనర్చిన యొకింత సన్మామున్ను విస్తారముఁ జెందుచున్నది.

అనార్యేనహిసన్మానో బహుమానోనబుధ్యతే
పూర్ణానాంసరితాం ప్రావృట్పూరః స్వల్పోనరాజతే.

54

నిందునదులకు వర్ణకాలపు యల్పజలప్రవాహమువలె సుఖవంతున కధికసన్మానమున్ను
నిశ్చయముగ తోచకుండును.

పూర్ణస్తుప్రాకృతోఽప్యన్య త్పునరవ్యభివాంఛతే
జగత్పూరణయోగ్యాంబుర్నవ్హ త్యేవార్ణవో జలమ్.

55

తన జలముచే జగత్తును నింపునట్టి మహాసముద్రము అన్యనద్యాది జలములగ్రహించుచునే
యుండునట్లు పరిపూర్ణ స్థితినిబొందిన జీవన్ముక్తుడును సామాన్యులగు యితరజనుల నపేక్షించుచునే
యుండును.

మనసోఽభిగృహీతస్య యావశ్చాద్భోగమండనా
తామేవాలబ్ధివిస్తారాం క్లిష్టత్వాద్భవమున్యతే.

56

బంధముతోమహిపాలో గ్రాసమాత్రేణాతుష్యతి
పరైరబద్ధోనాక్రాంతో నరాజ్యంబహుమన్యతే.

57

బంధవిముక్తుడగురాజు భోజనమాత్రముచే పరితుష్టుడగునట్లును, శత్రువులచే నాక్రమింప
బడని రాజ్యమునుగూడ యధికముగ దలంచనట్లును, నిగ్రహింపబడిన మనస్సున్ను భిక్షాశనాది
అల్పవిషయములనుగూడ పూర్వముకంటె యధికముగ దలంచును.

హస్తంహస్తేనసంపీడ్య దంతైర్దనాన్విచూర్ణ్యచ
అజ్ఞాన్యజ్జేరివాక్రమ్య జయేచ్ఛేన్ద్రియశాత్రవాన్.

చేతిని చేతితోనలిపి, దంతములను దంతములచే కొఱికి, అవయవముల నవయవముల
నాక్రమించి ఏవిధముగదైనను, సర్వప్రయత్నములచే యింద్రియములను శత్రువులఁ జయించవలెను.

జేతుమన్యంకృతోత్సాహైః పురుషైరిహపండితైః
పూర్వంహృదయశత్రుత్వాజ్జేతవ్యాసీన్ద్రియాణ్యలమ్.

మతియు ప్రపంచమున జయోత్సాహముగల పండితుల యిది పరమశత్రువగుటచే ప్రథమము
నీ యింద్రియములనే లెస్సగ జయింపవలెను.

ఏతావతి ధరణితలే
సుభగాస్తే సాధుచేతనాఃపురుషాః
పురుషకలాను చ గణ్యా
నజితాయే చేతసా స్వేన.

ఈ పృథ్వీతలమందంతటను, చిత్తమును జయించినవారే భాగ్యవంతులును, సావధాన
చిత్తులును, బంధవిముక్తులగుటచే మళలత్వమందు గణనీయులును నగుదురు.

హృదయబిలే కృతకుణ్డల
కలనావివశో మనోమహాభుజగః
యస్యోపశాన్తిమాగత
మలముదితం తంసునిర్మలంపంచే.

ఇత్యాదౌ వాసిష్ఠ మహర్షామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
శరీరనగరవిభూతియోగోనామ త్రయోవింశః
సర్గః ॥ 23 ॥

ఓ రామా ! హృదయబిలమందు కుండలాకారమున గర్వపరవశమైయున్న మనస్సును
మహాసర్పమేవనికీ పూర్ణరూపమున వినాశమాయెనో, స్వస్వరూప సాక్షాత్కారముచే వ్యక్తమైన
నిర్మలస్వరూపముగల అట్టి తత్వజేతయగు మహామనికి నేను నమస్కరించుచున్నాను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున
శరీరనగరవిభూతియోగమును త్రయోవింశ
సర్గము ॥ 23 ॥

అష్టాష్ట ఉవాచ :-

మహానరకసామ్రాజ్యే మత్తదుష్కృతవారణాః
ఆశాశరశలాకాఢ్యా దుర్జయాహీన్ద్రియారయః.

1

శ్రీవసిష్ఠుడు :- ఓ రామా ! తపన, అపిచి, మహారావ, సంఘాత, కాలనూత్రాది
సామ్రాజ్యము క్తమగు సామ్రాజ్యమున నభిషిక్తములైనవియు, పాపములను మదగజేంద్రసహితము
లగు, భృష్టయను బాణములచే పరిపూర్ణములగు నగు యింద్రియములను శత్రువులఁ జయించుట
నగుట దుర్లభము.

సాశ్రయంప్రథమం దేహం కృతఘ్నానాశయన్తియే
తేకుకార్యమవశోశా దుర్జయాఃస్వేన్ద్రియారయః.

2

ప్రథమమున తమకాశ్రయభూతమగు దేహమునే నశింపజేయునవియు, కృతఘ్నులును,
సామ్రాజ్యమున సంచయమొనర్చునవియు నగు యింద్రియములను శత్రువులు దుర్జయములై
గిరిగ్నవి.

కలేవరాలయం ప్రాప్య విషయామిషగృఘ్నకాః
అక్షగృధ్రావివల్లన్తి కార్యాకారోగ్రపక్షిణాః.

3

విషయములను మాంసము నపేక్షించునవియు, కర్తవ్యాకర్తవ్యములను భయంకరములైన
అక్షి-లుగలవియు నగు యింద్రియములను గృధ్రములు దేహమును తమగూటియందు ప్రవేశించి
నిశ్చంభించుచున్నవి.

వివేకతన్తజాలేన గృహీతాయేన తేకథాః
తస్యాజ్ఞానినలుమ్ప్రన్తి పాశానాగబలంయథా.

4

వివేకమును సూత్రజాలముచే యెవడు వాటిని (ఇంద్రియములను పక్షులను) వశమొనర్చు
వాడనో, అట్టివాని శాంత్యాది యంగముల నవి గజసమూహమును పాశమువలె ఛేదించనశక్యములై
యుండును.

ఆపాతరమణీయేషు రమతేవిషయేషుయః
వివేకధనవానస్మిన్సుకలేవరపత్తనే.
ఇన్ద్రియారిభిరస్సైరవశో నాభిభూయతే

5

శరీరమును యీ తుచ్ఛనగరమున వివేకమును ధనముగల్గి, ఆపాతరమణీయములగు విషయ
ములందు ప్రీతిగోననివాడంతమున యింద్రియములను శత్రువులచే పరాజితుఁడుగాక యుండును.

నతేథానుభూతాభూపా మృన్మయోగ్రపురీజుషః.

6

స్వాధీన చిత్తుడును మృన్మయరూపమగు స్వశరీరనగరాధిపతియు నగువాడు పొందు
గుణమును భయంకర రాజ్యమునేలు నృపతులును బొందజాలరు.

యథాస్వాధీనమనశః పృథగ్విరహితశ్చరాః
ఆక్రాంతేన్ద్రియభృత్యస్య సుగృహీతమేకాభిప్రాయః
వస నైవహమంజయో వర్ధనేశుద్ధబుద్ధయః

స్వాధీనచిత్తుడును, స్వశరీరమగరాధిపతియు, ఇంద్రియములను భృత్యుల వశకంచుకొనినవాడును, మనస్సును శత్రువును జయింపింపవాడును. వగు మనజునియొక్క పరిశుద్ధమగుబుద్ధి వసంతకాల లతవలె వృద్ధినిొందును.

ప్రక్షీణచిత్తదర్శస్య నిగృహీతేన్ద్రియద్విషయః
పద్మిన్యభవహేమస్తేక్షీయన్తేభోగవాసనాః

చిత్తముయొక్క దర్శము నశించినవాడును, ఇంద్రియములను శత్రువుల నిగ్రహించినవాడును నగు వానికి హేమంతకాలమందలి కమలమువలె భోగవాసన నశించును.

తావన్నిశీధవేతాలా వల్లన్తిహృదిన్వాసనాః
ఏకతత్త్వదృఢాభ్యాసాద్యావన్న విజితంమనః

ఏకమగు బ్రహ్మతత్వాభ్యాసముచే మనస్సు జయింపబడనపుడతడు ఆజ్ఞానము గాఢాంధకారమున హృదయవాసనలను పికాచములు విజృంభించుచునే యుండును.

భృత్యోభిమతకర్తృత్వాన్మంత్రి సోక్తార్కకారకాత్
సామన్తశ్చేన్ద్రియాక్రొస్తేర్మనో మన్యేవివేకః
లాలనాత్స్నిగ్ధలన పాలనాత్పావనకాః

వివేకవంతున మనస్సు అభీష్టకార్యమునర్పణచే సేవకుడును, సత్కార్యమొనర్చుటచే పులత్రియు, ఇంద్రియములను శత్రువులవై దాడినట్లుటచే సోమతిరాజును, ప్రేమభావముగల్గియుండుటచే ప్రియురాలగు స్త్రీయు, పాలించి రక్షించుటచే పవిత్రజనకుడును శగును.

సుహృదుత్తమవిశ్వాసా స్థనో మన్యేమనీషిణామ్
స్వాలోకితః శాస్త్రదృశా బుద్ధ్యాస్తాస్వాసభావితః
ప్రయచ్ఛతిపరాంసిద్ధిం త్యక్త్వాత్యానంమనఃపితా
సుదృఢః సుపరామృఢః శుద్ధః సుప్రబోధితః
సుగుణయోజితోభాతి హృదిహృద్యోమనోమణిః

ఇష్టిభమున, విశ్వాసకారణంబున యీ మనస్సు వివేకుల యుత్తమ మిత్రుడని నేనెంచుచున్నాను. మతీయు శాస్త్రములందు దెల్పబడినరీతి చేనతావృప్తిచే అనుల్లంఘనీయమగు శాసనమును, నైతన్యమాత్రరూపముగ దర్శితమును స్నేహ వివేకబుద్ధులచే సంపూజితమును నగు యీ మనస్సును జనకుడు తన శరీరము (మనోరూపత్యము) ను త్యజించి, స్వార్థితమగు తత్వజ్ఞానమను సిద్ధిని ప్రసాదించుచున్నాడు. శాస్త్రోక్తముగు పరీక్షచే బాగుగ పరీక్షింపబడినదియు, తన సౌభాగ్యవశమున గనియందు చూడబడినదియు, ఆచార్య సహపాఠకాదుల సాహాయ్యంబున స్వానుభవపర్యంతము సువిచారితమును, నిధిధ్యాసనమను యాధునములచే దృఢీభూతమును, తత్వసాక్షాత్కారముచే

అప్రభోధితమును, పంచమాది భూమికారూపమగు గుణములచే విభూషితమును, మిగుల రమణీయమునగు యీ మనస్సును మణి శోభింపచున్నది.

జన్మవృక్షకుతారాణి తథోరగోదయానిచ.
దిశ త్యేవంమనోమంత్రి కర్మాణిశుభకర్షణి

జన్మములను వృక్షముల ఛేదించునదియు, భవిష్యత్తునందు నిరతిశయానందదాయకములు గగు యీ మనస్సునుమంత్రి సాధనచతుష్టయసంపత్తి మొదలుకొని తత్వసాక్షాతపర్యంతముగ కర్మలను చేయించుచుండును.

ఏవంమనోమణింరామ బహువజ్రకలశ్చీతమ్.
వివేకవారిణాసిద్ధ్యై ప్రక్షాల్నాల్లోకవాన్మన

ఓ రామా! ఇష్టిభమున పంకవిస్తారంబున కళంకితమగు యీ మనస్సును మణిని వివేకము జలముచే శుద్ధమొనర్చి మోక్షసిద్ధికి అక్షై ప్రకాశవంతముగ చేయుము.

భవభూమిమభీమాను వివేకవికలోవసన్.
మాపాతోత్పాతపూర్ణాను వినశోప్రాకృతోయథా

వివేకరహితులను, వివశులుమనగు మూర్ఖులవలె నీవును అతిభయంకరమును, ఉత్పాతములచే పూర్ణమును నగు సంసారభూములందు పడకుము.

సంసారమాయాముదితామనర్కశతసంకులామ్.
మామహామోహమిహికామిమాంత్యమవధీరయ

పలువిధ యనర్కములతోహడి వ్యక్తమయిన యీ సాంసారిక మాయను బలముగ వ్యాధిగల నీవు పేక్షించుట.

వివేకంపదమాశ్రిత్య బుద్ధ్యానత్యమవేక్ష్యచ.
ఇన్ద్రియారీనలంజిత్యా తీర్ణోభవభవార్ణవాత్

ఉత్తమవివేకము నాశ్రయించి బుద్ధిచే సత్యము నవలోకించి, యింద్రియములను శత్రువులను లెస్సగ జయించి సంసారసాగరమును దాటివేయుము.

అనత్యేవశరీరేఽస్మి స్ఫుఖదుఃఖేష్వనత్సుచ.
దామవ్యాకటన్యాయో మాతేభవతురాఘవ
భీమభానదృఢస్థిత్యా త్వంయాస్యసివిశోకతామ్.

ఈ దేహేంద్రియాదులును, సుఖదుఃఖాదులును అనత్యములగుటచే నిజమిది జయించిన నేమిఫలము అని యిష్టిభమున తలంచుచు 'దామవ్యాకటన్యాయము' † నాశ్రయించుము. కాని వివేకము నభ్యసించుచు భీమభానదృఢస్థిత్యా త్వంయాస్యసివిశోకతామ్.

† ఇయ్యది రాబోవు సర్గయందు నిరూపింపబడును.

అయమహమితి నిశ్చయోవృథాయ -
స్తమలమపాస్య మహామితేస్త్వబుధ్యా
యదితరథవలబ్యు తత్ప్రదంత్యం
ప్రజపిబభుక్ష్వో నబభ్యసేమనన్కః.

ఇత్యాదే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
మనస్వనతాప్రతిపాదనంగామ చతుర్వింశః

సర్గః || 24 ||

మతీయు నో రామా ! ఈ దృశ్యభూతమగు జేహము నేనను మిథ్యానిజ్యమును పూర్వముగ త్యజించి, అట్టి మిథ్యావస్తువునకు భిన్నమగు సత్యమైన అతృతత్వము నాశ్రయించి నీవు వచ్చినను, పోయిననునరే. అమనక్కుండవై భోజనాది వ్యాపారముల యొనర్చినను నీవు బంధమున దగుల్కొననేరవు, ముక్తుడవై యగుభువు.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
మనస్సుయొక్క సత్యాప్రతిపాదనమును చతుర్వింశ
సర్గము || 24 ||

పంచవింశః సర్గః .

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ :-

అస్మిన్నిహరతో లోకే లోకారామస్యధీమతః
క్రేయసే తిష్ఠతోయత్నము త్రమాగ్ధాభిధాయినః.
దామవ్యాలకటన్యాయో మాతేభవతురాఘవ
భీమభాసదృఢస్థిత్యా త్వంవిశోకోభవేతిచ.

1

2

శ్రీవసిష్ఠః :- ఓ రామా ! ఈ ప్రపంచమున విహరించుచున్న వాడవును, జనులకు కాంతి నొసంగువాడవును, శమదమాదియుక్తండువును, మోక్షార్థము ప్రయత్నశీలుడవునునగు నీకు 'దామవ్యాళ కటన్యాయము' వలదనియు, భీమభాస దృఢస్థిత్యా మనస్థితుడగుచో నీవు శోకరహితుడవగుదుననియు ఇతఃపూర్వము వచించియున్నాను.

శ్రీరామ ఉవాచ :-

దామవ్యాలకటన్యాయో మాతేభాదిత్యుదాహృతమ్
బ్రహ్మనోకిమేతద్భవతా భవతాపాపహరిణా.

3

శ్రీరామః :- ఓ మునింద్రా ! సంసారతాపమును నివర్తించుకేయు తాము పూర్వ ప్రసంగమున 'నీకు దామవ్యాళ కటన్యాయము వలదని' నెలవిచ్చియున్నాను గదా ! ఆన్యాయమెది ?

భీమభాసదృఢస్థిత్యా త్వంవిశోకోభవేతిచ
ప్రభోకిము కంభవతా భవతాపాపహరిణా.

4

ఓ మహాత్మా ! భవతాపహరకా భీమభాసదృఢస్థిత్యా మనస్థితుడగుచో శోక రహితుడవగుదుననియు మీరు వచించియున్నారు. ఈ వ్యాధిమేమి ?

ఉదారయైతయాశుద్ధం సరిప్రభోభయమాంగిరా
ఘనస్తాపాశపహరిణ్యా ప్రావృషివకలూపినమ్.

5

ఓ మహాత్మా ! యుదారచరితా ! ఈ రెంటినిగూర్చి సర్వించెప్పుడు వర్షాకాలమందు నీగుము మయూరము నుద్బోధించు విడమున, సంతాపహరకమగు తమ యుక్తమవాక్కుచే నన్ను ప్రబోధితుని యొనర్చుము.

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ :-

దామవ్యాలకటన్యాయం భీమభాసదృఢస్థితీమ్
శృణురాఘవతచ్ఛృత్వా యదిష్టంతస్మిమాచరన్.

6

శ్రీవసిష్ఠః :- ఓ రామా ! దామవ్యాళకటన్యాయము, భీమభాసదృఢస్థితి - ఈ రెంటిని యెఱింగి నీకిష్టమగు విడమున యాచరింపుము.

ఆసీత్పాతాలకుహరే సర్వాశ్చర్యమనోరమే
శంబరోనామిహై త్యేన్ద్రో మాయామణిమహర్జవః.

7

పలువిధ యాశ్చర్యములకూడి మనోరమమై యొప్పుచున్న పాతాళమును గర్తమున మాయ యగు మణులకు మహానముద్రముకంటివాడగు శంబరండ్రు వైచ్యులక్షితు వనించుచుండెను.

ఆకాశనగరోద్ధావన రచితాసురమందిరః

కృత్రిమోత్తమచంద్రాగ్ర భూషితాత్మీయమండలః.

8

ఆతడాకాశమున కల్పింపబడిన నగరోద్ధావనములం దిసురుల మందిరముల నిర్మించు వాడును, కృత్రిమ చంద్రనూర్పులచే నిజజనన్దమును సుశోభిత మొనర్చువాడునునై యుండెను.

శిలాశకలసంభూత వద్నావైరమరాచలః

అనస్తవిభవారంభ పరిపూరితదానవః.

9

మతీయు నారకు శిలాభండమువలె సులభములై ఘోమేషురమువలె సంపన్నమైన చంద్రురాగి మణులయొక్క నిధి గల్గి అనేక యైశ్వర్యంబులచే దానవల పరిపూర్ణులజేయుచు నుండెను.

గృహరత్నాజ్ఞనాగేయ జితామరవహూర్జనిః

చంద్రబింబకలాపూర్ణ క్రీడోపవనపాదజః.

10

రత్నతుల్యులును తమ మధురగానముచే ఆపూరణల ధ్వనిగూడ జయించునట్టి వారును నగు శ్రీల తన గృహమునగలవాడును, చంద్రబింబకళచే పరిపూర్ణమై యొప్పు క్రీడోపవనవాటిక యందలి వృక్షములు గలవాడునునై యుండెను.

పుల్లనీలోత్పలపూహ కరాలరమణాలయః

రత్నహంసధ్వనాహూత హేమాంబురుహసారసః. 11

వికసించిన కమలములుగల వాని క్రీడాగృహము కాముకులకు భయంకరముగ నుండెను. మఱియు నాతడు రత్నహంసల ధ్వనిచేతను, సువర్ణకమలములచేతను సారసపక్షుల నాహ్వానించుచుండును.

హేమపాదపశాఖాగ్ర కృతాంభోరుహకుడ్మలః

కరజ్జలాలప్రవతనస్త్వందార కుసుమాకరః. 12

అతడు సువర్ణవృక్షాగ్రభాగమున లేకమలమును నిర్మించును. వాని యుద్వానమందలి కరంజ వృక్షసమూహముపై మందారవృక్షములు బడుచుండును.

తర్కుయస్త్రమయానస్త దైత్యనిర్జితవాసవః

హేమశీతానలజ్వాలా నిర్మితోద్వానమండవః. 13

మఱియు నాతడు 'కర్తవీ'యను యంత్రసహాయముచే అనేకదైత్యులతోకూడి యింద్రుని జయించువాడును, మంచువలె చల్లనైన అగ్నిజ్వాలలచే ఉద్వాన వనమండవమును నిర్మించువాడును నై యుండెను.

సర్వత్రకుసుమోద్వాన జితానన్దనన్దనః

మాయాసర్వహృతవ్యాల మలయాచలచన్దనః. 14

ఎల్లెడల వ్యాప్తమైయున్న తన పుష్పోద్వాననవములచే యింద్రుని నందవనమునకూడ జయించుచుండెను. తన మాయచే సర్వములచే పరివేష్టితముగు మలయాచల చందనములను గూడ హరించుచుండెను.

హేమక్రీలోకలావణ్య నిర్జితాస్త్రపురాజనః

నానాకుసుమసంభార జానుదఘ్నగృహజణః. 15

అతని యంతఃపురస్త్రీలు తమ లావణ్యముచే సువర్ణశోభను, ప్రపంచమందలి సౌందర్య మంతను నిర్బిందుచుండిరి. వాని గృహంగణమనేక పుష్పసమూహములచే పరిపూర్ణమైయుండెను.

క్రీడాగృహృన్మయేశాన జితచక్రగదాధరః

అజప్రోద్ధీనరత్నైశు తారాధ్యక్షపురాస్తరః. 16

క్రీడాగృహ రచించిన మృణ్మయ శివునిచే చక్రగదాదుల విష్ణుభగవానునికూడ జయించుచుండెను. నిరంతర మెగయుచుండు రత్నసమూహములను తారాగణంబులచే వాని నగరాకాశము వ్యాప్తమై యుండెను.

నిశీథాఖిలపాతాళ శతచంద్రనభస లః

న్యశాలభజ్జకాలోక గీతగీతిరణోత్కటః. 17

అర్ధరాత్రియందును వాని యాకాశము నూర్లకొలిపి చంద్రులతోకూడి యుండును. అతనిచే నిర్మింపబడిన విగ్రహమునకు గావించు పూజ వలలోకించువారు భయంకరముగు యుద్ధగీతముల బాడుచుండిరి.

మామైరావణనాగేంద్ర విద్రుతామరవారణః

త్రైలోక్యవిభవోత్కర్ష పూరితాస్త్రపురాస్తరః. 18

మాయానిర్మితములగు విరావత గజేంద్రులచే నాతడింద్రుని గజమును బారద్రోలుచుండెను. మఱియు త్రైలోక్యశ్రవ్యమలందును శ్రేష్ఠములగు శ్రీగజాశ్వాదులచే బాని యంతఃపురము పరిపూర్ణమైయుండెను.

సర్వసంపత్తిసుభగః సర్వైశ్వర్యసమన్వితః

సమస్తైశ్వర్యామస్త వందితోగ్రానుశాసనః. 19

అతడు సమస్తసంపదలచే సుశోభితుడును, సర్వైశ్వర్యయుక్తుడును, సర్వపండ్యుడును నై యుండెను. వాని కలిసశాసనము సామంతరాజులందఱిచే పాలింపబడుచుండెను.

మహాభుజననచ్చాయా విశ్రాంతాసురమండలః

సర్వబుద్ధిగణాధార రత్నమండలమండితః. 20

వాని ధీశ్శుభజములను వనచ్చాయయందు అసురసమూహము విశ్రమించియుండెను. మఱియు నాశంబురుడను దైత్యుడు సర్వబుద్ధిగణంబుల కాధారభూతుడును, రత్నములచే సుశోభితుడును నై యుండెను.

తస్యోత్పాదితదేవస్య కఠినోద్ధామరాకృతే

బభూవవిపులంసైన్యమాసురం సురనాశకమ్. 21

దేవతల వినాశ మొనర్చువాడును, భయంకరాకృతి గలవాడునునగు ఆకైత్యునకు, దేవతల సంహరించునట్టి గొప్ప సేన గలదు.

తస్మిన్నాయాబలేసుప్తే దేశాస్తరగతేతథా

తత్తైస్యంతరసా జఘ్నుశ్చిద్రంప్రాప్యకీలామరాః. 22

మాయాబలము గల యా శంబురుడు నిదురించినను, లేక దేశాంతరమేగినను, ఆ యనకాశమును పురస్పరించుకొని దేవత లతి శ్రోధముతో వానిసేనను దునుముచుండిరి.

అథశంబరవై త్యేన ముక్తిక్రోధద్రుమాదయః

రక్షార్థమపినామన్తాః స్యసేనాసునియోజితాః. 23

ఓ రామా! అపుడు దైత్యుడగు శంబురుడు నైన్యరక్షణకొఱకై ముండిక్రోధ, ద్రుమాదులను సేనాపతులను నియమించెను.

తానప్యస్తరమాసాద్య జగ్ముర్దేవాభయానకాః

వ్యోమాస్తరగతాః శ్వేనాః కలవిహ్నినివాకులాన్. 24

కాని శ్వేన (జేగ) మాకాశమున కలవింకపక్షుల సంహరించునట్లు సమయముజూచి భయంకర దేవతాసమూహము వారలంగూడ నధించెను.

సేనాపతీన్యునశ్చాన్యాన్యకారాసురసత్తమః

చపలానుద్భటారావాంస్తరంగానినసాగరః. 25

అత్తటి, సముద్రము తరంగములనుత్పన్నమొనర్చునట్లు ఉత్తమ దైత్యుడగు నాశంబరుడు చపలురును, వీరులును నగు మఱికొందఱు సేనాపతులను యుత్పన్నము గావించెను.

దేవాస్తానపితస్యాశు జఘ్నుస్తేనసకోపవాన్
జగామామరనాశాయ పరిపూర్ణంతివిప్లవమ్.

26

కాని దేవతలా సేనాపతులగుడ వధించివైచిరి. అక్కరణమున శంబరుడు కృద్ధుడై దేవతలచే పూర్ణమగు స్వర్గమును, దేవతలను వినాశకానర్ప నిశ్చయించెను.

తస్మాత్తస్మాదయాభీతాః సురాస్తే సర్వమాయయుః
మేరుకాననకుంజేషు మృగాశారీహరేరివ.

27

అదివిని దేవతలు భయభీతులై సుమేరుపర్వత వనకుంజములందు సార్వభౌమాసనమును సింహముఁ జూచి భీతిల్లిన మృగములవలె స్వర్గమునుండి పారిపోయిరి.

క్రస్తత్తుద్రామరగణం బౌష్పక్ష్మిన్నాఘరోముఖమ్
శూన్యందదర్శనస్వర్గం కల్పకీణజగత్సమమ్.

28

అచోట తుద్రదేవతాసమాహము రోదనమొనర్చుచుండెను. అప్పురసల ముఖము లశ్రుపూర్ణములై యుండెను. ఇట్లాస్వర్గము నాతడు ప్రశయముచే త్తయమొందిన జగత్తునలె శూన్యముగా గాంచెను.

విహరన్ముపితస్త్ర లబ్ధమాహృత్యనుందరమ్
లోకపాలపురిందధావ జగామాత్మీయమాలయమ్

29

కృద్ధుడై యద్దానియందు సంచరించుచు శంబరుడు కొరకైన వస్తువులఁగైకొని, యింద్రుని పట్టణమును దగులబెట్టి స్వస్థానమున కటిగెను.

ఏవందృఢతరీభూతే ద్వేషేదానవదేవయోః
దేవాఃస్వర్గం పరిత్యజ్య దిక్షుజగ్గురదర్శనమ్.

30

ఇవిధమున దేవదానవులందు వైరమధికముకాగా దేవతలు స్వర్గమును వీడి యంతర్ధానమైరి.

అథశంబరదైత్యేన యేయేసేనాధినాయకాః

క్రియస్తేయత్నతస్తాంస్తు జఘ్నుర్యత్నపరాసురాః

31

ఓ రామా ! పిమ్మట దైత్యుడగు శంబరునిచే కల్పింపబడిన సేనాపతులందఱిని, ప్రయత్న పరులైయున్న దేవతలు నాశమొనర్చిరి.

యావదుద్వేగమాయాతః శంబరఃకోపవాన్భృశమ్

తార్ణోఽతిమాత్రమనల ఇవజజ్వలసోచ్ఛ్వాసకే.

32

శంబరుడంత ఖోభఁజెంది మిగుల కృద్ధుడై అగ్నిజ్వాలలకంటి యజ్ఞశ్వాసలఁగైకొనుచు మండిపడెను.

తైలోక్యమపిచాన్విష్యన్న దేవాల్లబ్ధవానథ
పరేణాప్రిప్రయత్నేన నిధానమివదమన్మృతీ.

33

అత్తటి యాతడు తైలోక్యములగుడ వెతకెను గాని, అధికయత్నముతోగూడి వెతకినను పాపి ధనరాశిని పొందజాలనట్లు, దేవతలనెచటను బొందకుండెను.

సస్వర్జమాయయా ఘోరానసురాంస్త్రీన్సహాబలాన్
బలరక్షార్థముదితాన్కాలాన్కూర్మిమివస్థితాన్.

34

ఆపుడు ప్రసన్నచిత్తులును, మూర్తివంతుడుగు కాలునివలె నున్నవారను, మహాబల కాలురును, భయంకరాకృతిగలవారను నగు యశురుల మువ్వరిని శంబరుడు స్వసేనారక్షార్థము గృహించెను.

నివృత్తామాయయాభీమా బలపాదపవాహినః
ఉదగుస్తేమహామాయాః పక్షత్సుబౌధివాద్రయః.

35

మాయచే నిర్మింపబడినవారను, అధిక బలకాలురును, వృక్షవాహకులను, మహామాయ గంపస్థులును నగు వారు మువ్వరును పక్షములచే తుంభిళములైన పర్వతములవలె గన్నట్టుచు కృక్మైరి.

దామోవ్యాలకటశ్చేతి నామభిఃపరిలాఙ్ఘితాః
యథాప్రాప్తైకకర్తారశ్చేతనామాత్రధర్మిణః.

36

వారు, దాముడు (శత్రువుల దమనముజేయువాడు) వ్యాకుడు (సర్పమువలె యాక్రమించు వాడు) కటుడు (శత్రువుల యస్త్రములనుండి స్వపైన్యమును రక్షించువాడు) — ఈ నామములచే చిహ్నితులును, ప్రాప్తించిన కార్యములఁజేయువారను, చేతనామాత్రధర్మముగలవారనునై యుండిరి.

అభావాత్కర్మణాం తేచ ప్రాక్తనానచవాసనాః
నిర్వికల్పకచిన్మాత్ర పరిస్పృశైకధర్మకాః

37

పూర్వజన్మ కర్మలేనందున వారలకు వాసనలున్ను లేకుండెను, వారు భయ, శంకా, పలా యనాది వికల్పరహితులను, చిన్మాత్ర సన్నిధాన కారణమున దేహపరిస్పందమను ధర్మమృతము గలవారనునై యుండిరి.

కర్మజీవకలాం తస్మిమసారాంచ మనోభిదామ్
అపుష్టాంశృతిమామస్త శ్చోదయోదయమాగతాః.

38

కర్మజీవుడగు శంబరాదురుని కాశల్యమును యల్పపరిణామముగలదియు, భోగవర్జితమును, కర్మ, వాసనారహితమును, మాయారచితమును నగు సృష్టి — సంకల్పవృత్తిని గ్రహించి, అంతర్యామి యగు చైతన్యకారణంబున ఆ దామవ్యాళకటు లుత్పన్నమైరి.

తేహ్యన్ధపారమ్యద్యేణ కాకతాలీయవద్యటాః
ప్రకృతామనువర్తన్తే క్రియాముష్టితవాసనాః.

39

ఇద్విధమున నుత్పన్నమైన వారు మువ్వరును, కాకతాళియన్యాయమున సంభవించి క్రియల సంభవారంపర్యముచే ననుసరించుచుండిరి.

అర్థసుప్తాయథాబాలాః స్వాంతై రిజ్జన్తి కేవలమ్
వాసనాత్మాభిమానాభ్యాం హీనాస్తే తద్వదేవహి.

40

గాఢనిద్రను బొందని బాలుడు తన యంగములఁ బట్టుకొని యామువ్వరు దైత్యవీరులును వాసవారహితులై, ఆత్మాభిమానపరితులై చేష్టలనొనర్చుచుండిరి.

నాభిపాతంనచాపాతం నవిదుస్తే పలాయనమ్
నజీవితంనమరణం నరణంనజయాజయా.

41

యుద్ధసమయమున సమ్ముఖమందలి శత్రుపతనమునుగాని, అకస్మాత్తుగ సంభవించు శత్రువుల యాపాతమునుగాని వారెఱుంగరు. పరుగిడుటయు యెఱుంగరు. జీవనమరణములుగాని, సంగ్రామముగాని, జయ పరాజయములుగాని వారెఱుంగరు.

కేవలం సైనికానగ్రే దృష్టానాహననోద్యతాన్
అభిజగ్ముః పరానాజౌ ప్రహరదలితాద్రయః.

42

కాని తమ యాఘాతములచే పర్యవర్తములఁగూడ చూర్ణమొనర్చునట్టి యావీరులు మువ్వరును యుద్ధమందు మారణోద్యుత్తులగు శత్రుసైనికులను యెదుటగాంచి దైగ్యముతో వాఙ్ముఖమున కేగుదురు.

శంబరశ్చింతయామాస పరితృప్తమనాః పరమ్
విజేష్య తేహిమేసేనా మాయాసురసురక్షితా.

43

శంబరాసురుడు సంతుప్తమానసుఁడై 'మాయారచితులగు నీ యసురుల మువ్వరిచే పరిరక్షితమగు నా యీ సైన్యమవశ్యము విజయముగాంచున'ని తలపోసెను.

అతిబలాసురదోద్ధ్రుమపాలితా
మమచమూః స్థిరతామలమేవ్యతి
అమరవారణ దన్తవిఘట్టనే
వ్యమరపర్వత హేమశిలాయథా.

44

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
దామవ్యాళకటోత్పత్తివర్ణననామ
పంచవింశః సర్గః || 25 ||

మతియు మిగుల బలయుక్తమును, అసురుల (దామవ్యాళకటలు) భుజములను వృక్షచ్ఛాయ క్రింద పాలితమగు యీ వాసైన్యము శత్రుప్రహరమందునుగూడ దిగ్విజయల దంతసంఘట్టనమును పొందిక మేలుపల్పిత హిమశిలవలె స్థిరముగా నుండగలదనియు యాతడెంచెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
దామవ్యాళకటోత్పత్తివర్ణనమును పంచవింశ
సర్గము || 25 ||

ష డ్వింశః సర్గః .

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :-

ఇతినిర్ణీయదై త్యేన్ద్రో దామవ్యాళకటాన్వితామ్
సేనాంసంప్రేషయామాస భూతలందేవనాశినీమ్.

1

శ్రీవాసిష్ఠుడు:- ఓ రామా ! దైత్యేంద్రుడగు శంబరాసురుఁడెట్లు నిశ్చయించి, దామవ్యాళకటలతోనుగూడ దేవనాశనకరమగు తన సైన్యమును భూతలముపైకి బంపెను.

దైత్యాః సాగరకుంజేభ్యః కందశేభ్యశ్చ సాయుధాః
ఉదగుర్భిమనిర్హాదాః సపక్షగిరిలీలయా.

2

భీషణశబ్దమొనర్చువారును, శస్త్రాస్త్రధారులును నగు దైత్యులపుడు సముద్రమంజముల నుండియు, పర్వతగుహలనుండియు పక్షములధరించిన పర్వతములవలె బయల్పెనలిరి.

రోదసీకోటరం హస్తప్రహరహతభాస్కరమ్
దానవాపూరయామాసుర్దామవ్యాళకటైధితాః.

3

హస్తప్రహరములచే మారుమరి తేజోవిహీనమొనర్చుచు భూమ్యాకాశముల యంతరాళమును దామవ్యాళకటలచే వృద్ధి నొందింపజేసెన ఆ దానవసైన్యము నింపెను.

అథోత్తస్థుర్నికుంజేభ్యః కందశేభ్యః సురాచలాత్
ప్రలయా నైవివాక్ష్యుర్భా భీమాః స్వర్వాసినాంగణాః.

4

అప్పుడు నికుంజములనుండియు, పర్వతకందరమునుండియు, సుమేరుపర్వతమునుండియు ప్రళయసంక్షోభమువలె భయంకరమగు దేవతాసమూహము యుద్ధముకొఱకై బయలుదేరినెను.

దేవాసురపతాకిన్యోస్తద్వృద్ధమభవత్తయోః
అకాలోల్బణకల్పాన్త భీషణంభవనాన్తరే.

5

సురాసురసైన్యముల సంగ్రామము భువనాంతరాళమున దుస్సహృషణయముఁగని మిగుల భయంకరముగ నుండెను.

వేతుః ప్రలయపర్వస్త చంద్రారా ఇవదీప్తయః
శిరాంసికుండలోద్భ్యోత తేజఃపీతమంశ్యథ.

6

ఓదవ కుంపలప్రకాశముచే మిక్కిలి శోభనుగొల్పుచున్న శిరంబులు మొండెములనుండి జ్వలించు ప్రళయకాలమున విసరివేయబడిన ప్రకాశవంతులగు సూర్యచంద్రులవలె క్రింద పడుచుండెను.

జాఘూర్ణర్భటనిర్మక సింహనాదవిరావితాః
ప్రళయూనిలసంపూరైః స్ఫుటహాసాఇవాద్రయః.

వీరుల సింహనాదములచే శబ్దములైన పర్వతములు ప్రళయకాల వాయువేగముచే పరిభ్రమింప దొడగను.

దేణుఃశైలశిలాతూల్య హేతిఘాతాస్తభిత్రయః
కులాచలతటాభీరు విశ్రాంతపారిమండలాః.

పర్వతశిలలరె దృఢమైన శస్త్రాస్త్రముల యాఘాతములచే విడిగిపడిన భిత్తిసమూహమున్ను, భీతిల్లిన సింహగణముగల హిమాలయాది పర్వతముల తటములున్ను శబ్దమొనర్చుచుండెను.

చేరుఃపరస్పరాఘాత హతహేతినముత్తితాః
లోలానలకణాఃకల్పవిశ్లేర్ణా ఇవతారకాః.

ప్రళయకాలమందు విడిగిపడిన నక్షత్రములవలె, శస్త్రాస్త్రముల పరస్పర యాఘాతముచే బయల్పడలిన అగ్నికణములు సంచరింప దొడగను.

విలేసూరక్తమాంసాఘ పూర్ణైకార్ణవతీరగాః

కల్పతాలవదుత్తాలా వేతాలాస్తాలతాలితాః.

ప్రళయకాలాత్పాతభూతమగు తాళవృక్షమువలె యెత్తైన శేతాకురచే వినబడిన రక్తమాంసములచే పూర్ణమగు మహాసముద్రముయొక్క తీరవాసులు విలాసమొనర్చుచుండిరి.

ప్రస్ఫురద్రుధిరాసార శాస్త్రపాంసుపయోధరే
వ్యోమ్ని హేతిహతక్షుణ్ణా మాలికుణ్డాలకోటయః.

ప్రవహించుచున్న రక్తధారలచే ధూళిరహితమొనర్చబడిన యాకాసమున శస్త్రాస్త్రముల యాఘాతములచే ఘర్షితములగు ముకుటకుంఠడముల యగ్రభాగములు సూర్యునివలె శోభించుచుండెను.

బభూవుర్భాస్కరాకాః కల్పభూరుహధారిభిః

ప్రహారదలితాద్రిన్ద్రై రైత్యైర్నిర్వివరాదిశః.

సూర్యునివలె వికాలాకారముగలవారును, కల్పవృక్షమును ధరించినవారును, తమ ప్రహారములచే పెద్దపెద్ద పర్వతములగూడ చూర్ణమొనర్చుచున్నవారును నగు దైత్యులచే దిక్కులన్నియు నిండియుండెను.

జగ్గుర్జ్వలదసిప్రాస్త వాతపాతితభిత్రయః

కణప్రకరతాంతైలాః కల్పాగ్నిదలితాఇవ.

దేదీప్యమానమగు ఖడ్గములయొక్క- యగ్రభాగమునుండి వెడలిన వాయువుయొక్క- తీవ్రవేగముచే పడిన భిత్తిసమూహముగల పర్వతములు ప్రళయాగ్నియందువలె చూర్ణమయ్యెను.

దేవాస్తేచనమాజగ్గు రశ్వమేధైధితాఇవ

అసురానస్త్రవిభప్తజ్వలదానివ వాయవః.

14.

అశ్వమేధయాగముచే వృద్ధినిొందినట్లాప్తుచున్న దేవతాసమూహమంత, వాయువు మేఘముల సమీపించునట్లు, భగ్నాస్త్రములుగల యసురుల సమీపమునకుఁబరి.

జగ్రహస్తానథాక్రమ్య జరతాఘానివౌతవః

తేఽపితాఞ్జగ్రహుర్నృతా నృత్యూహాఽనివద్రుమాన్.

15.

అట్లేగిన దేవతలు దానవులపై నాక్రమణమునల్పి వృద్ధమూషకమును మార్జాలము పట్టుకొనునట్లు వారలఁబట్టుకొనిరి. అట్లే యసురులును, వృక్షములపై నెక్కిన మదించిన జీవులను గల్లూకము పట్టుకొనునట్లు, దేవతలను పట్టుకొనిరి.

దోర్వృక్షవిలనదేలి క్షునుమాశస్త్రపల్లవాః

దేజుసురానురఃపుల్లా వనలోలాఇవద్రుమాః.

16.

భుజములను వృక్షములపై అస్త్రములను పుష్పములును, శస్త్రములను పల్లవములును గల్గి నితనమందలి చంచలవృక్షములవలె నా సురాసురులు శోభించుచుండిరి.

అన్యోన్యంపూరయామానుః శస్త్రపూర్ణైర్దిశశ్చ

వనానికుసుమవ్రాతైః సుమేరావివమారుతః.

17.

సుమేరుపర్వతవనములను వాయువు పుష్పసమూహముచే నింపునట్లు, వారిరువురును పరస్పర శస్త్రసమూహంబులచే దశదిక్కుల నింపిరి.

ఘోరంసమభవద్యుద్ధం దేవదానవసేనయోః

రోదోరంధ్రోదుంబరాస్తర్సహమశకసంఘయోః.

18.

ఉదంబర (మేడి) ఫలమందు మశకసమూహమువలె భూమ్యాకాశముల యంతరాళమున దేరియున్న ఆ దేవదానవులయొక్క- సంగ్రామము మిగుల భయంకరముగ నుండెను.

అథోతపతదుత్తాలల్లో కపాలేభమండలైః

కల్పాభ్రస్ఫూర్జితాకారో దారుణః సమరారవః.

19.

పిమ్మట తాళవృక్షములవలె యెత్తైన లోకపాలుర గజసమూహమునుండి ప్రళయకాలగర్జనవలె భయంకరమైన సమరనాదము బయల్పడలేను.

పిండగ్రహేణనభసి భూభాగమివకుటిప్రమమ్

ముష్టిగ్రాహ్యమహామేఘ మన్ధరోదరపీఠరః.

20.

మిగుల ఘనమగు యానమరనాదము యొకచోట ఆకాశమున పృథ్వీభాగము నిర్మించు నట్లుగను, మఱియొకచోట పిడికిటచే గ్రహింప యోగ్యమైనదిగను, ఇంకొకతావున జలభారముచే గంభీరరూపముదాల్చిన మేఘములవలెను నొప్పుచుండెను.

రథసంపాతసంపిబ్ధ శస్త్రశైలరటన్నటః

త్రుటద్భదయనిసత్వ కర్కశాక్రద్దఘర్భరః.

21.

రథములుపడుటచే పర్వతములపై చూర్ణమొనర్పబడిన శస్త్రములు గానమొనర్చుచున్న నటునివలె తాళలయముల ననుసరించు చుండెను. విదీరహృదయులయొక్కయు ధైర్యరహిత యొక్కయు కర్మశాదము భుక్తురోశబ్దముత్పన్నము జేయుచుండెను.

ప్రలయప్రత్యయోల్లాసి కల్పానారావభృంహణః

ద్వాదశాదిత్యసంఘట్ట ద్రవత్కంచనపర్వతః.

28

అయ్యది ప్రళయమునకు హేతుభూతములగు అగ్నివాయుదులచే నుల్లసితముగు బ్రాహ్మ దివసాంతమునందలి ప్రసిద్ధమగు ప్రళయశాదముకంటె మిగుల నతిశయమైనదిగను, ద్వాదశాదిత్యుల సమ్మేళనముచే ద్రవిభూతమైన సువర్ణపర్వతముయొక్క శబ్దమువలెను తోచుచుండెను.

బ్రహ్మాండకుణ్డసంఘట్టాత్పరావృత్త్యాచరితః

మహాస్రోతఃపయఃపూరః సత్వాహతేజవాకరః.

28

మఱియు నది బ్రహ్మాండసంఘట్టనముగాంచి యటనుండి వినిగతులైనట్టియు స్వస్థానము నుండియు చలింపబడినట్టియు ప్రాణులచే పీడింపబడు జీవుల కాశ్రయభూతముగు విశాల జలప్రవాహముయొక్క ధ్వనివలెను నొప్పుచుండెను.

చంచత్సవక్షశైలేన్ద్రో పక్షపాతచలద్వనిః

కఠినాపూరణోద్ధూత స్ఫుటచ్ఛైలేన్ద్రోకన్దరః.

24

అట చలించుచున్న పక్షములుగల పర్వతములనుండి వాయువుచే గల్లు ధ్వనియుత్పన్న మగు చుండెను. కర్ణకటువుగనున్న వాయువుయొక్క భయంకరశాదములచే పర్వత కందరములు పటాపంచలగుచుండెను.

మన్దరోద్ధూతదుగ్ధాబ్ధి సంక్షోభసదృశాబ్దకః

రతిశ్రుద్ధుంఘుమాస్ఫోట ఘటితద్వీపజన్మభూః.

25

అమృతముకొలకై తీరసాగరమును మళించునపుడు గల్గిన ధ్వనివంటిదియు, అమృత ముత్పన్నమయినపు డద్దానియందలి క్షీతిచే దేవాసురులు హోత్కర్షమున భుజాస్ఫూలనమొనర్చు, ఏ శబ్దము సప్రదీప్తములందలి పాణులందఱను వ్యాపించెనో, యద్దాని కనురూపముగ నున్నదియు నగు సమరశాద మపుడుత్పన్నమాయెను.

సేనయోఃక్షుబ్ధయోరాసీ ద్యుద్ధముద్ధతదానవమ్

నిష్పిష్టనగరగ్రామ గిరికాననమానవమ్.

26

కృద్ధులగు ఆ సైనికులిరువురకును భయంకరమగు యుద్ధము సంఘటించినది. ఆ యుద్ధమున దానవులుద్ధతులై యుండిరి. నగర గ్రామ పర్వత మనుష్యాదులు సంపీడితము లగుచుండెను.

మహాహేతిశతచ్ఛిన్న దానవాచలపూర్ణదిక్.

అన్యోన్యాహతహేత్యాది చూర్ణపూర్ణావృరోదరమ్.

27

తేజోయుక్తమగు శస్త్రములచే చిన్నచిన్నములగుచుండిన దానవుల నేనులచే యొనర్చు బడిన శబ్దముచే దిక్కులు పూర్ణమైయుండెను. పరస్పర ప్రహరముచే శస్త్రాదులవలన నుత్పన్నమైన ధూలిచే నాకము నిండియుండెను.

భుశుక్లేమండలాస్ఫోట స్ఫుటస్ఫేరుశిరఃశతమ్

శరమారుతనిర్ఘాన దైత్యదేవముఖాంబుజమ్.

28

భుశుక్లే సమాహుమయొక్క శబ్దముచే మేరుపర్వతశిఖరములు విరుగుచుండెను. వాయు శిగముగల్గిన బాణములచే దేవదానవుల ముఖకమలములు త్రెంపబడుచుండెను.

చక్రవ ర్షతభ్రాంత దేవదైత్యజర తృణమ్

సేనాప్రహరకల్లోల వలనావలితాంబరమ్.

29

చక్రరూపమగు యావత్తమున దేవదానవులను పెక్కు శుష్కతృణములు పరిశ్రమించు చుండెను. సేనాప్రహరమను తరంగసముదాయముచే నాకాశము పరివేష్టిత మగుచుండెను.

హేతుగ్రవాతనిష్పిష్ట పతదైవమానికప్రజమ్

అస్తాదిత్యాబ్ధివారోఽఘ ప్లావితవ్యోమప త్తనమ్

30

వహన్మహాస్త్రపాతాసి శూలశ క్షిపదీశతమ్

శైలపక్షోద్భూతాస్ఫోట లుభద్రబృహ్మణ్డమణ్డపమ్.

31

శస్త్రములను యుగ్రవాయువుచే సమృద్ధితమై జైమానికులగు దేవతలు క్రిందబడుచుండిరి. కరుణాద్యస్త్రములచే నుత్పన్నమైన సముద్రజలప్రవాహములచే నాకాశమందలి ఆమరావత్యాది నగరములను కొట్టుకొని పోవుచుండెను. పర్వతపార్శ్వములందలి యుద్ధతులగు వీరులశబ్దములచే బ్రహ్మాండమండపము చలింపుచుండెను.

దైత్యపార్షణ ప్రహరౌఘ పతల్లోకేశప త్తనమ్

నారీహాలహాలారావ రణత్కంకణమందిరమ్.

32

దైత్యుల పాదప్రహరములచే యింద్రాదుల నగరములును గూలుచుండెను. స్త్రీల హాల హాలారవములచే శబ్దాయమానమగు మందిరములు కంకణయుక్తములుగ నగుచుండెను.

లుభద్రైత్యబలోద్భూత మత్తాస్త్రాఘజలాన్వితమ్.

రక్తధౌతనరాఘోగ్ర ముక్తనాదద్రవజ్జనమ్.

33

అన్పిటు దోసిడియొనర్చుచున్న దానవసైన్యముచే చలింపచేయబడుచున్న మదోన్మత్తు లగు జనులు యస్త్రసమాహమను జలముతో గూడియుండెను. రక్తమున తడుపబడినవారి భయంకర శాదములచే జనులు పలాయనమగుచుండిరి.

లోకపానీకపామోజః చ్ఛన్నాచ్ఛన్నయమాన్వితమ్

పునఃపురాసురైః పూతైర్ద్రవ్యసైన్యకులాకులమ్.

34

ప్రాణహరణార్థమొకపు డింద్రాదిసేనానాయకులను కమలములందు భ్రమరమువలె గుప్తముగనుండుచు మరల యుద్ధార్థము వ్యక్తమగుచున్న యమరాజుతో కూడియున్న సురాసురుల సైన్యసమాహమచే నా యుద్ధభూమి వ్యాప్తమైయుండెను.

నపక్షపర్వతాకార దానవాద్రిగమాగమైః

వహచ్ఛవశవాశబ్ద భూరిభాంకారభీషణమ్.

35

అక్కలుగల పర్వతములవంటి దానవుల గమనాగమనములచే జనులు హతులగుచుండుచున్నచో చచ్చెను చచ్చెనను శబ్దములచే నిండినదై యప్పుడేకము భయంకరముగ నుండెను.

ఆయుధాగ్రవిభిన్నోగైత్యైవ పర్వతనిర్ఘోషైః

రక్తరారుణితాశేష వసుధార్ణవపర్వతమ్.

శత్రుముల యగ్రభాగములచే ఛిన్నులైన దానవుల రక్తప్రవాహములను నెలయెల్ల భూసముద్రపర్వతాదులు రక్తవర్షము లగుచుండెను.

ఉత్పన్నరాష్ట్రానగర విషినగ్రామగహ్వరమ్

ధృతాసంఖ్యాసురేభాశ్వ మనుష్యశవపర్వతమ్.

అచట మేర్పడినపర్వతములు నశించిన రాజ్యనగరారణ్యవనములచే భయంకరములై అసంఖ్యాకములగు అసుర గజాశ్వమృగములను, మృత జీవుల దేహములను ధరించుచుండెను.

సుతాలోతాలనారాచ రాజిరోచితవారణమ్

ముష్టిప్రహరపిష్టాంస మత్తైరావణవారణమ్.

ఎత్తైన తాళవృక్షమువలె నలిగిన మైదానములతోగూడి గజసమూహము శోభించుచుండెను. పిడికిటి దెబ్బలచే నలిగిన స్కంధభాగములుగల మడిచిన విరావతములు పరుగిడుచుండెను.

కల్పాభ్రపటలాసార భారాదలితపర్వతమ్

మహాశనినిషేష్ట పిష్టోడనకులాచలమ్.

ప్రళయకాలమేషములచే గల్గిన వృష్టిధారలచే పర్వతములుకూడ విడిగ్గములగుచుండెను. భయంకర వజ్రపాతముచే చూర్ణమైన మలయాది పర్వతములున్న యెగిరిపోవుచుండెను.

కుపితాగ్నిజ్వలజ్వాలా జాలజ్వలితదానవమ్

ఏకాక్షలిపుటాసిత సముద్రోత్పాదితానలమ్.

కుపితమగు అగ్నియొక్క జాజ్వల్యమానమగు జ్వాలాసమూహముచే దానవులు దగ్ధమగుచుండిరి. అంజలియందుగైకొని తేలుడిన సముద్రముచే అగ్నిశమింప జేయబడుచుండెను.

చండదైత్యాతిసంభార శిలీకృతమహజ్వలమ్

వనవ్యూహేధనాగ్నిర్విర్భూతా వితామ్బుశిలోచ్చయమ్.

ప్రచండ దైత్యసమూహముచే విసరబడిన శిలాదులచే జ్వలించుచున్న అగ్నియు శిలా మయమై శమించుచుండెను. (ఇది దైత్యవరాక్రమము). వనసమూహము ఇంధనములచే నలిగియించిన యగ్ని జ్వాలలచే పర్వతములున్న కరగి జలమువలె ప్రవహించుచుండెను. (ఇది దేవవరాక్రమము).

అస్త్రనిర్మితదుర్వార తమకల్పాన్తరాత్రికమ్

మాయాసూర్యగణోద్యోతైః వీతాతనుతమఃపటమ్.

అస్త్రప్రభావముచే నుత్పన్నమైనదియు, నివారింపనశక్యమున నగు యంధకారముచే నపుడు ప్రళయరాత్రివలె గన్పట్టుచుండెను. మాయారచితమగు సూర్యులప్రకాశముచే వ్యాపింపబడి అంధకారమున వస్త్రము పీతవర్ణముగ నొనర్పబడుచుండెను.

మాయాగ్నివర్ష నిష్పీత కల్పాభ్రఘనవర్షణమ్

సశీతాగ్నివమన శత్రుసంఘట్టవర్షణమ్.

మాయారచితమగు అగ్నివృష్టి మాయాశేరితమగు మేఘవృష్టిని పూర్ణముగ గ్రహించికెను. అగ్నిరశబ్దమొనర్చుచు, అగ్నిని గ్రహించున శత్రుముల సంఘట్టనచే అగ్నివృష్టి సంభవించుచుండెను.

వజ్రవర్షాస్త్రనిర్ఘాత శైలవర్షాస్త్రసంభ్రమమ్

నిద్రాబోధాస్త్రయధ్ధాధ్యం సంఘర్షావగ్రహశ్రయమ్.

వజ్ర వృష్టిరూపముగ యస్త్రములచే పర్వతవృష్టి రూపమగు యస్త్రములు యెగుర గొట్టుటకు చుండెను. అవోహితు నిద్రాబాగ్రదవస్థాజనకంబులగు యస్త్రముల యుద్ధముచే పరిపూర్ణముగ, శత్రుపరాజయమున కాశ్రయస్థానమునై యుండెను.

వహాత్మకచవృక్షాస్త్రం జలాగ్వస్సగ్రణాన్ధితమ్

బ్రహ్మాస్త్రయధ్ధవిషమం తతస్తేజోస్త్రసారితమ్.

క్రకచ (అంపపు) వృక్షాస్త్రము లట ప్రవహించుచుండెను. మటియు నాప్రదేశము జలాగ్నియ యభావమున వ్యాపాహముచే సంధికారయంత్రముగను బ్రహ్మాస్త్రయధ్ధముచే భయంకరముగను నుండెను. ప్రకాశాంధకారములు రెండును పరస్పర ముత్సాహితులుగనుచుండెను.

అస్తాదీరాయుధాసిత నీరస్థానకలామృతమ్

శిలావర్షాస్త్రదలితం వహ్నివర్షాస్త్రభాసురమ్.

అసుర, వైశాచికాది యస్త్రములచేతను ముద్గరా ద్యాయుధములచేతను ఆకాశమండల తీరయును ఛిద్రరహిత మొనర్చబడెను. అవోహితు శిలావృష్టిరూపమగు యస్త్రముచే దళితమును, అగ్ని వృష్టిరూపమగు యస్త్రముచే ప్రకాశవంతమునగుచుండెను.

పతాకాస్పృష్టశశి కైశ్చక్రచీతార్కగర్జితైః

ముహూర్తేన రక్షైర్గంఘితోదయా స్తమయాచలమ్.

పతాకములచే చంద్రుని స్పృశించుచున్నవియు, చక్రముల సీతార్కరశబ్దము గల్గియున్నవియు నగు రథములు ఉదయాస్తాచలములగూడ లంఘించుచుండెను.

వజ్రప్రహారావిరత మ్రియమాణమహాసురమ్

శుక్రామరమహాచిద్యా జీవమానమహాసురమ్.

వజ్రప్రహారముచే నిరంతరము మహాయోధులగు యసురుల నేతలు మృతినొందుచుండిరి. శుక్రాచార్యుని సంకేతనీ మహావిద్యచే అసురయోధుల నేత లుజ్జీవింపబడుచు నుండిరి.

విద్రవద్దేవనంఘాతం జయప్రోడ్డామరామరమ్

శుభ్రగ్రహమహాకేతు మాలికానామిత స్తతః.

ఒకచోట దేవతలు బరుగిడుచుండిరి. మటియొకచోట వారి జయధేరి మ్రోగుచుండెను. శుభ్రగ్రహమాలికల కొలుకును, శుభ్రగ్రహదర్శనముకొలుకును జనులచటచట కంఠములెత్తి చూచుచుండిరి.

ఉత్పాతమజ్జతాఘానాం బుద్ధేరుద్ధరకస్థరమ్
సాద్రిభోర్థ్వముద్రద్యు జగద్్రుధిరవారిధి.

50

ఒకచోట యుత్పాతముల మంగళసమాహములను జూచుటకు జనులు కంతముల నెత్తుచుండిరి.
ఆకాశ పర్వత సముద్ర భూమ్యంతరిక్షములలో కూడిన జగత్తంతయు రక్తమయమై యుండెను.

పుత్రకకింశుకవనం కుర్వద్ధుర్వారనైరతః
పర్వతప్రతిమాసంఖ్యం శవపూర్ణమహర్ణవమ్.

51

నివారించుట కశక్యముగా నా యుద్ధముచే జగత్తు వికసించిన కింశుకవనముగల పర్వతమువలె
రక్తవర్ణము గల్గియుండెను. మఱియు మృతీజెందిన యసంఖ్యాకములగు శివులతో కూడి మహాసముద్ర
మువలె నొప్పుచుండెను.

సమగ్రతరుశాఖాగ్ర లమ్బలోలమహాశవమ్
దీప్యమానైఃస్వవాతారైః పక్షుపుష్పైర్నత్యులైః.
తాలోత్తాలైః శరవ్రాత వన్ద్యైర్వాప్తనభస్థలమ్
పర్వతప్రతిమాసంఖ్య కబన్ధశతబాహుభిః.
నృత్యద్భిఃపాతితామ్బాద విమానసురతారకమ్
శరశక్తిగదాప్రాస పటిశప్రోతపర్వతమ్.

52

53

54

వృక్షములన్నింటి యగ్రభాగములందును శవములు వ్రేలాడుచుండెను. సూర్యకిరణములు
బాణములందు ప్రతిబింబించుటచే శోభాయమానముగ నుండెను. మఱియు స్వవేగమున నుత్పన్న
మైన వాయువుచే చంచలముగ పక్షములను పుష్పములతోను, లోహభాగమున పల్లవములతోను
గూడి యుండి తాళవృక్షములవలె దీర్ఘముగానున్నట్టి బాణసమాహములను వనములచే ఆకాశము
వ్యాప్తమగుచుండెను. పర్వతములవలె వికాలములైయున్న అసంఖ్యాకములగు కబంధము (మొండెము)
లయొక్క యూగుచున్న భుజములు మేఘు, విమాన, దేవతా, నక్షత్రముల బహద్రోయుచుండెను.
బాణ, శక్తి, గదాదుల యగ్రభాగమున నిరంతరము ప్రాణులు గ్రుచ్చబడుచుండిరి.

లోకేన సకవిభ్రష్ట కుడ్డ్యఖణ్ణచితామ్బరమ్
అనారతరసన్యత్ర కల్పాభద్రధృదుందుభి.

55

సప్తలోకములనుండి వడిన కుడ్డ్యదులచే ఆకాశము వ్యాప్తమైయుండెను. మఱియు
ప్రళయకాల మేఘమువలె దుందుభి యహర్నిశము వ్రాగుచుండెను.

ఏవంశబ్దశతోన్నాద పాతాలతలవారణమ్
వినాయకకరాశృప్త దీర్ఘదానవపర్వతమ్.

56

వివిధశబ్దములచే ద్విజములు ఘోరకారము సల్పుచుండెను. వినాయకుని హస్తముచే గొప్ప
దానవులను పర్వతములు యీడ్వబడుచుండెను.

ఏకదిక్పరనిష్పవ్త సిద్ధసాధ్యమరుద్ధణమ్.
పలాయమానగంధర్వ కిన్నరామరచారణమ్.

57

అగురభయంబున బరుగిడుచు దైవవశమున యొక దిక్కునందు కలసికొనిన సిద్ధసాధ్యాది
విద్యాగణంబులు చేష్టారహితులగుచుండిరి. గంధర్వులు, కిన్నరులు, దేవతలు, చారణులు పరుగిడు
చుండిరి. ఇట్లా యుద్ధము మిగుల భయంకరముగ నుండెను.

వపురశనినిపాతఖడ్గితాక్షా
దలితశిలాశకలాః కకుమ్ముభేషు
ప్రలయనమయసూచకాః సురాణాం
సురతరుఘ్నుర ఘస్మరాసమీరాః.

58

ఇత్యాశ్రే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
దామవ్యాళకటసంగ్రామవర్ణనం నామ
షడ్వింశః సర్గః ॥ 26 ॥

ఓ రామా! వ్రజపాతముచే ప్రాణుల అవయవములను పర్వతములను ఖండించునదియు
దశరథ ప్రళయమును సూచించునదియు, కల్పవృక్షములందు వసించు శోకిలాదుల శబ్దముల నశించు
యొననదియు నగు ప్రచండవాయువృక్షుడు దశదిక్కుల ఏవదోడంగను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
దామవ్యాళకటసంగ్రామ వర్ణనమును షడ్వింశ
సర్గము ॥ 26 ॥

సప్త వింశః సర్గః .

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :-

తస్మిన్ సదావ రమానే ఘోరేనమరసంభ్రమే
దేవాసురశరీరేషు గర్తేష్వభ్రోదరేష్వివ.
వహత్స్వస్మక్ప్రవాహేషు గజ్జాపూరేష్వివామ్బురాత్
దామ్ని వేష్టితదేవాఘ కృతజ్ఞేషాఘనారవే.
వ్యాలేనిజకరాకృష్టి పిష్టనర్వసురాలయే
కటేకతనసంరమ్భ సజ్జరక్షపితామహే.
ఐరావతేక్షీణరవే పలాయనపరాయణే
ప్రవృద్ధేదానవానీకే మధ్యాహ్నాఇవభాస్కరే.
పతితాజ్ఞవ్యధారాని ప్రసవద్రుధిరాణిచ
పయారిసేవావసేతూని దేవసైన్యానిదుద్రువు.

1

2

3

4

5

శ్రీ.వసిష్ఠుడు :—ఓ రామా! ఇవిధమున భూర సంగ్రామము జరుగుచుండ, ఆరామునుండి గంగానది ప్రవహించునట్లు మేఘములవలె విశాలమైన దేవాసురుల శరీరములందలి క్రూరులనుండి రక్తధారలు ప్రవహించుచుండ దాముడను దైత్యుడు దేవతలఁ బరివేష్టించి సింహవాదంబునర్చుచుండ, వ్యాకుడు తన హస్తములచే దేవతల స్థానము లన్నింటిని ధ్వంసము జేయుచుండ, భయంకర యుద్ధమున కటుండు దేవతల వినాశమొనర్చుచుండ, బలము క్షీణింప విరావతము పారి పోవుచుండ, మధ్యాహ్న సూర్యునివలె దానవుల సైన్యము వృద్ధినిొందుచుండ, అపుడు అవయవములు ధిన్నములగుటచే మిగుల భాధజెందుచు, రక్తముచే పూయబడిన దేహములు గలవారై, బంధములేగిన జలంబంతయు వీడు చందమున అపుడు దేవతలసైన్యము పరుగిడసాగెను.

దామవ్యాళకటాస్తాని చిరమస్త్యై తానివ
అనుజగ్గుర్రసన్నాదమిన్ధనానీవ పావకాః.

6

సింహ నాదంబొనర్చుచు దామవ్యాళకటలు చిరకాలము దాగుకొనియున్న ఆ దేవతలను, ఇంధనమును అగ్ని వెంబడించునట్లు వెంబడించిరి.

అన్నిష్టానసియత్యేన నాలభంతాసురాః సురాన్
ఘనజాలవనోడ్డినాన్నింహా హరిణాకానివ.

7

కాని ఎంత యత్నించినను, లతాజాలంబులచే దట్టమైన యరణ్యమునందు పారిపోయి యదృశ్యములైన హరిణములను సింహములు గనుగొనజాలనట్లు, ఆసురులు దేవతలఁగనుగొనరైరి.

అలభేష్వమరాఘేషు దామవ్యాళకటాస్తదా
జగ్గుఃపాతాలకోశం ప్రభుప్రముదితాశయాః.

8

దేవతలచటను గన్నించనందున, ప్రసన్నచిత్తులై దామవ్యాళకటలపుడు పాతాళ మహారముననున్న తమ ప్రభువగు శంబరుని వద్దకేగిరి.

అథ దేవావిష్ణాస్తే క్షణమాశ్వాస్యవై యయుః
జయోపాయాయవిజితా బ్రహ్మణామమితోజనమ్.

9

పిమ్మట మిగుల ఖిన్నులైన దేవతలు క్షణకాలము ధైర్యము గొని శంబరుని జయించుటకు తగిన యుపాయమును అడుగుట కొఱకై మహాతేజస్వియుగు బ్రహ్మచేతకు బోయిరి.

తేషామావిరభూద్రుహ్యో రక్తరక్తాననశ్రియామ్
సాయంరక్తీకృతామ్బునా మద్దీనామివచంద్రమాః.

10

సాయంసమయమున రక్తవర్ణముగానున్న సముద్రజల మగ్ధమున చంద్రునివలె, రక్తమ్బునై శోభించుచున్న ఆదేవతల మధ్య బ్రహ్మదేవుడు ప్రకటితమాయెను.

ప్రణమ్యతేసురాస్తస్మా అనర్థంశంబరేహితమ్
సమ్యక్ప్రకథయామాసు ద్దామవ్యాళకటక్రమమ్.

11

అపుడు దేవతలందఱును బ్రహ్మదేవునకు ప్రణమిల్లి దామవ్యాళకటలు యుత్పత్తి క్రమమున శంబు దొంగిల్చుచున్న యనర్థమును బాగుగ వర్ణించి చెప్పిరి.

తదాకర్ణ్యాఖిలంబ్రహ్మ విచార్యనవిచారవిత్
ఉవాచేదంసురానీక మాశ్వాననకరంవచః.

12

ఆ వృత్తాంతమంతయును విని విచారకీలుడగు బ్రహ్మదేవుడొకంత యోచించి దేవతా శిష్యులను ధైర్యము జెప్పి యిట్లనెను—

శ్రీబ్రహ్మోవాచః—

శతవర్ష సహస్రాస్తే శంబరేణహరేశకరాత్
మర్తవ్యంసమరేశస్య తత్కాలంసంప్రతిక్షతామ్.

13

ఓ దేవతలారా! నూఱువేల సంవత్సరములైన పిదప సమరాధీశుడగు విష్ణుదేవునిచే శంబరాసురుడు తప్పుక హతుడగును. కాన యంతవఱకును మీరు ప్రతిక్షించి యుండవలెను.

దామవ్యాళకటానేతానద్య త్వమరసత్తమాః
యోధయన్తఃపలాయద్ధ్వం మాయాయుద్ధేనదానవాన్.

14

అందుచే నో దేవప్రముఖులారా! ఇపుడు మీరు కపటయుద్ధముచే దామవ్యాళకటాదులతో పోరాడుచు పారిపోవుడు.

యుద్ధాభ్యాసవశాదేహం ముకురాణామివాశయే
అహంకారచమత్కారః ప్రతిబింబముపైవ్యతి.

15

అపుడు సంగ్రామాభ్యాసవశమున వారల యంతఃకరణమున దర్పణమున ముఖాదుల వలె, అహంకారప్రతిబింబ ముదయమగును.

గృహీతవాసనాస్త్వేతే దామవ్యాళకటాఃసురాః
సుజేయావోభవిష్యన్తి లగ్నజాలాఃఖగాఙ్గవ.

16

ఓ దేవతలారా! వాసనాసహితులగు దామవ్యాళకటలపుడు జాలబద్ధమగు పక్షివలె సులభముగ జయింప యోగ్యులగుదురు.

అద్యత్వవాసనాహ్యేతే సుఖదుఃఖవివర్జితాః
ధైర్యేణారీన్ద్రినిఘ్నన్తో దేవాదుర్జయతాంగతాః.

17

ఓ దేవతలారా! ఇపుడు వారు వాసనారహితులై సుఖదుఃఖవివర్జితులై యున్నారు. అందుచే ధైర్య పరాక్రమములచే శత్రువుల వధించుచున్న మీచే వారు నిర్జింప బడకుండిరి.

వాసనాతన్మబద్ధాయే ఆశాపాశవశీకృతాః
వశ్యతాంయోన్తితేలోకే రజ్జుబద్ధాఃఖగాఙ్గవ.

18

వాసనా సూత్రమున బంధింపబడినవారను, ఆశాపాశమున తగుల్కొని యద్దానికి వశులైయున్నవారను రజ్జువుచే బంధింపబడిన పక్షివలె యీ ప్రపంచమున వశిభూతులగుదురు.

యేభిన్నవాసనాధీరాః సర్వత్రాసక్తబుద్ధయః
సహృద్యన్తిసకంపన్తి దుర్జయోన్తేమహాధియాః.

19

వాసవలు నశించినవారును, యెంచటము సంసకముగాని బుద్ధిగలవారును, సుఖములచే ప్రసన్నులుగాని దుఃఖములచే కృధులుగాని నాక సమభావముగల్గి యుండువారును నగు మహాత్ముల జయించుట మిగుల దుర్లభము.

యస్యాస్త్రావసారజ్ఞా గ్రస్థిబద్ధశరీరణః
మహానవిబహుజ్ఞోఽపి సభాలేనాపిజయతే.

20

వాసవారజ్ఞులచే బంధింపబడిన యంతఃకరణముగలవాడెట్టి మహామహుడైనను బహుజ్ఞుడైనను బాలునిచేగూడ జయింపశక్యమై యుండును.

అయం సోహం మమేదం తదిత్యాకల్పితకల్పనః
ఆపదాం పాత్రతామేతి పయసామివసాగరః.

21

‘ఈ దేహేంద్రియాదులు నేను, ఈ పుత్రధనాదులు నావి’ — ఇత్యాది కల్పనలచేయు వాడు వివిధజలంబులకు సముద్రమువలె సమస్తయాపదలకు పాత్రుడగును.

ఇయన్మాత్రపరిచ్ఛన్నో యేనాత్మాభవ్యభావితః
ససర్వజ్ఞోఽపిసర్వత్ర పరాంశృపణతాంగతః.

22

సర్వవ్యాపియు, సర్వజ్ఞుడును నగు ఆత్మను, పరిచ్ఛిన్నముగ దేహములుగ దలంచుచు, అనగా దేహోత్పత్తిగల్గి వర్తించుచునుండువాడే జననమరణరూపమును దీనత్వమును బొందును.

అసన్తస్యా ప్రమేయస్య యేనేయతాప్రకల్పితా
ఆత్మనస్తస్య తేనాత్మా న్యాత్మనై వానశీకృతః.

23

అనంతమును, అప్రమేయమును నగు ఆత్మను శరీరమాత్రముగ కల్పనయొనర్చువాడు తన ఆత్మను తానే యవశమొనర్చినవాడగును.

ఆత్మనోవ్యతిరిక్తం యత్కించదస్తి జగత్తయే
యత్రోపాదేయభావేన బద్ధాభవతువాననా.

24

ఈ మల్లోకములందును ఆత్మకంటె నవ్యముగ మత్రోకవస్తువున్నచో, ఆచట ఉపాదేయ భావముచే వాసనాబద్ధమైయుండుట యుక్తమగును.

ఆస్థామూత్రమనన్తానాం దుఃఖానామాకరంవిదుః
అనాస్థామూత్రమభితః సుఖానామాకరంవిదుః.

25

అసద్వస్తునందు సత్యత్వబుద్ధిగల్గి యద్దానిని విశ్వసించుటయే సర్వదుఃఖములకును నిలయమును, అద్దానియందు సత్యబుద్ధిగల్గి దానిని విశ్వసించకుండుటయే సర్వసుఖములకు నిలయమును అగును.

దామవ్యాళకటాయావదనాస్థా భవనంస్థితౌ
తావన్ననామజేయోవో మశేకానామివానలూః.

26

దామవ్యాళకటాలకు ప్రపంచస్థితియందు సత్యత్వబుద్ధి యెంతకఠినమందునో, అంతకఠినమైన అగ్నిని మశకములు జయింపజాలనట్లు మిమ్ములజయింప నసమర్థులైయుండుదురు.

అన్తర్వాసనయా జన్మర్జితతామనుయాతయా
జితోభవత్వస్యథాతు మశకోఽవ్యమరాచలః.

27

దేహము నశించుటచే ఆత్మయు నశించుచున్నదను యసత్యవాసన యెవని అంతఃకరణమున నుండునో, ఆతడే జననమరణరూపమును దీనత్వమునకు లోనగును. అట్టివాడే యితరులచే జయింపబడును. అద్దాని యభావమున అల్పముగు మశకమున్ను సుమేరుపర్వతమువలె యచలముగ నుండును.

విద్యతేవాసనాయత్ర తత్రసాయాతిపీనతామ్
గుణోగుణినిహిద్విత్త్వం సతోద్భవ్తంహినానతః.

28

ఏవాసన యెటయుండునో అదియే నట స్థూలత్వముఁజెందును. ఏలయన, ధర్మియుండు నపుడే స్థూలత్వమును దాని ధర్మమున్ను సంభవించును. మఱియు ఉనికిగల వస్తువునందే ద్విత్వము గంభవించునుగాని అసద్వస్తువునందు కాదు గదా!

ఆయం సోహం మమేదంచే త్యేవమస్తానవాసనమ్
యథాదామాదయశక్ర భానయన్తితథాకురు.

29

ఓ యింద్రా! ‘ఈ ప్రసిద్ధమగు దేహేదులే నేను, ఈ జయాపరాజయములు నావి’-యను భాసన దామవ్యాళకటాదుల యంతఃకరణమున కలుగులాగున యుపాయమొనర్చుము.

యాయాజనస్యవిపదో భావాభావదశాశ్చయూః
తృష్ణాకరజ్జవల్లాల్నిస్తా మజ్జర్యకటుకోమలూః.

30

జీవునియొక్క సమస్తవిపత్తులును, భావాభావదశలును తృష్ణయను కంటకవృక్షముయొక్క కటకులతోమలత్వములై యున్నవి.

వాసనాతంతుబద్ధోయో లోకోవిపరివర్తతే
సాప్రవృద్ధాతిదుఃఖాయ సుఖాయోచ్చేదమాగతా.

31

వాసనాతంతువుచే బద్ధులగువారికి విపరీతజ్ఞాన ముదయించును. ఆవాసనయే వృద్ధి నొందినచో మిగుల దుఃఖమున్ను, ఉచ్ఛిన్నమైన మిగుల సుఖమున్ను గల్గజేయును.

ధీరోఽవ్యతిబహుజ్ఞోఽపి కులజోఽపిమహానవి
తృష్ణయాబధ్యతే జన్తుఃసింహాశృంఖలయాయథా.

32

ధీరుడైనను, బహుజ్ఞుడైనను, కులీనుడైనను, మహామహుడైనను, సింహము శృంఖలముచే బంధింపబడునట్లు మనుజుడు తృష్ణచే బద్ధుడగుచున్నాడు.

దేహపాదపసంస్థస్య హృదయాలయగామినః
తృష్ణాచిత్రఖగస్యేయం వాగురాపరికల్పితా.

33

దేహమును వృక్షముపై వసించుచు, హృదయకమలమున తన గూటియందు ప్రవేశింపవలెను జీవుడను విహంగముకొలకు తృష్ణయను జాలము కల్పింపబడినది.

దీనోవాసనయాలోకః కృతానేనాపకృత్యతే
రజ్జేవబాలేనఖగో వివశోభృశముచ్ఛ్వసన్.

34

దాగముచే బంధింపబడినదియు, వివశమై శ్వాసనుగైకొనుచున్నదియు నగు పక్షి బాలుని
చే నీడ్వబడునట్లు, తృష్ణయును రజ్జాపుచే బంధింపబడిన జీవుడున్న యమునిచే నీడ్వబడుచుండును.

అలమాయుధభారేణ సంగరభ్రమణేనచ

వాసనాయావివర్యాసం యుక్తాయత్నాద్విప్రోక్తుః. 35

ఓ యింద్రా! ఇపుడు శస్త్రాస్త్రముల భారముపొంచుట, యుద్ధమున పరిభ్రమించుట
వృద్ధములు. ప్రయత్నముచే కేవలము శత్రుహృదయమాన వాసనావివర్యయము అనగా అభిమాన
వృద్ధి గల్గులాగున చూడుము.

అస్తరాక్షుభితేఛైర్యే రిపోరమరనాయక

నశస్త్రాణీనచాస్త్రాణి నశస్త్రాణిజయన్తిచ. 36

సురనాయకుడగు నో యింద్రా! అక్షుభితాంతఃకరణముగల శత్రుని శస్త్రములుగాని,
అస్త్రములుగాని శుక్రసీత్యాది శాస్త్రములుగాని జయింపజాలవు.

దామవ్యాళకటాన్త్యేతే యుద్ధాభ్యాసవశేనచ

అహంకారమయీంమతాస్తే గ్రహీవ్యన్తివాసనామ్. 37

దామవ్యాళకటలు యుద్ధాభ్యాసవశమున ప్రయత్నమై సంకల్పముచే అహంకారమయమగు
వాసనను పరిగ్రహింతురు.

యదాతేఽత్యజ పురుషాః శంబరేణవినిర్మితాః

వాసనామాత్రయిష్యన్తితదా యాస్యన్తిజేయతామ్. 38

ఎపుడు శంబరునిచే సృష్టింపబడిన దామచులజ్జాలై వాసనల వాక్రయించుచునో, అపుడే
పరాజయమును పొందుదురు.

తత్తావద్యుక్తియుదేన తాన్త్రబోధయతామరాః

యావదభ్యాసవశతో భవిష్యన్తి సవాసనాః. 39

కాన నోదేవతలారా! అభ్యాసవశమున వాసనాసహితులగునంతఃకరణము యుక్తిపూర్వక
మగు యుద్ధముచే యీ దామవ్యాళాదులను వ్యవహారమున నియుక్తులగునట్లు చేయుచు.

తతోవశ్యాభవిష్యన్తి భవతాంబద్ధవాసనాః

తృష్ణాప్రతాపశయా లోకేనచ కేచనవేలవాః. 40

వాసనాబద్ధమైన కిదప వారు మీవశులగుదురు. వాసనలచే బంధింపబడిన వారెవరును
శక్తివంతులుగాక యుండరు.

సమవిషమమిదం జగత్సమగ్రం

సముపనతంస్థితం స్వవాసనాన్తః

చలచలహరీభరో యథాభా

వతఃపైవ చిత్త్యతాంప్రయాతా. 41

ఇత్యాశ్చే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

పితామహవాక్యం నామ సప్తవింశః

సర్గః || 27 ||

మిగుల చంచలమగు తరంగమునామ సముద్రమున జలరూపముగనే యున్నట్లు స్వవాసన
అందు ప్రవాహరూపమున నిత్యతృప్తమునుపొందిన సమ, విషమరూపముగ యీ జగత్తు వాసనారూపమే
అయియున్నది. కాన యద్దాని చిత్తస్థయే నొనర్చవలెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

పితామహవాక్యమును సప్తవింశ

సర్గము || 27 ||

అష్టవింశః సర్గః.

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :-

ఇత్యుక్త్వా భగవాన్దేవాంస్తత్రైవాన్తర్ధిమాయయా

వేలావనితే తేజబ్ధం కృత్యేవాంబుతరంగకః. 1

శ్రీవాసిష్ఠుడు :- ఓ రామా! సముద్రరమున తరంగము శబ్దమునర్చి లీనమగునట్లు,
భగవంతుడుగు బ్రహ్మదేవుడంతి నప్రదేశముననే యంతర్ధానుడయ్యెను.

సురాస్తాకర్ణ్యతద్వాక్యం జగ్ముఃస్వాభిమతాందిశమ్

కమలామోదమాదాయ వనమాలామివాసలాః. 2

కమలముయొక్క సుగంధమును గ్రహించి వాయువు వనసమూహము వైపుననుబోవు
విషమున, దేవతలు బ్రహ్మదేవుని యావాక్యము లాలించి తమ యభిప్రాయములను జనరి.

దినానికతిచిత్తేషు కాన్తేషుస్థిరకాన్తిషు

ద్విరేషాఇనపద్మేషు మన్దిరేషువిశ్రముః. 3

రమణీయములును, స్థిరకోభాయుక్తములును నగు తమ మందిరములందు, కమలములందు
భ్రమరములనలె వాని కొంతకాలము విశ్రమించిరి.

కంచిత్కాలంసమాసాద్య స్వాత్మోదయకరంశుభమ్

చక్రద్దుందుభిర్నోషం ప్రలయాభరవోషమమ్. 4

కిదప స్వాత్మోదయకరమగు నొక శుభముహూర్తమున దేవతలు ప్రళయకాల మేఘముల
వలె దుందుభిని ప్రహరించిరి.

అథైత్యైర్నమావ్యోమ్ని తైఃపాతాలతలేష్టితైః

కాలక్షేపకరం ఘోరం పునర్బుద్ధమవ రత. 5

తదనంతర మంతరిక్షమున పాతాళమందున్నై త్యులతోటి దేవతలకు మహాభయంకర మగు యుద్ధము తటస్థించెను.

నవరసిశరశక్తి ముద్గకాఘా
ముసలగదాపరశూగ్ర చక్రశఙ్ఖాః
అశవిగిరిశిలాహుతాశవృక్షా
అహిగరుడాదిముఖాని చాయుధాని.

6

అత్తటి ఖడ్గములు, బాణములు, శక్తిలు, ముద్గరములు, ముసలములు (కోకట్లు), గదలు, పరశువులు, వేగముగబోవు చక్రములు, శంఖాకారమగు అస్త్రములు, వజ్రపర్వతశిలలు, అగ్నికంటి పృక్షములు, నన్న గరుడుల ముఖములబోలు శస్త్రాస్త్రములు నలువైపుల చలింపదొడగెను.

మాయాకృతాయుధ మహంబుఘనప్రవాహః
క్షీప్రావహాప్రతిదిశం కిలనిర్జగామ
పాషాణపర్వత మహీరుహలక్షవృక్ష
క్షుభౌంబుపూరఘనఘోషవతీ నదీద్రాక్.

7

మాయానిర్మితమగు శస్త్రాస్త్రములను జలముయొక్క వేగయుక్తమగు ప్రవాహము గలదియు, శిలాపర్వత పృక్షములచే జలప్రవాహము గంక్షోభముఁజెంద మిగుల శబ్దమొనర్చు చున్నదియు నగు ఆ శస్త్రాస్త్రరూపిణియు నది దిక్కులఁగూర్చి ప్రవహింపదొడగెను.

మధ్యప్రవాహ వహదుల్బుకశూలశైల
ప్రాసాసికుస్త శరతోమరముద్గరాఘా
గంగోపమాంబు వలితామరమన్దిరేణ
సర్వాసు దిక్ష్యశనివర్ష నికర్షణేన.

8

ఆ నదీజలములచే దేవతల మేర్వాదిస్థానములఁ గప్పబడియు, వజ్రాదుల నర్జముచే తీరము ఛేదించబడ మేరుపర్వతముపై ప్రవహించుచున్న గంగానదివలె నొప్పుచున్నదియు, ప్రవాహానుభవమున ఊల్బుక (కోటవి), శూల, పర్వత, ఖడ్గ, బాణ, ముద్గరాదులు గలదియునై యుండెను.

పుభ్యాద్విదిదారుణశరీరమపి ప్రహళ
దానగ్రహః గ్రహనరాశిశరీరకేవ
మాయోపశామ్యతి సురాసురసిద్ధనన్నా
మాయాకృతిః పునరుదేతినచైవస్తవ.

9

ఆ యుద్ధమున నది పంచభూతములవలె మాయామయమై యుండెను. అనగా పృథివి వలె ద్రుమణము, పరనము, నిరోధము మున్నగు కార్యముల జేయునదై యుండెను. జలమందు ప్రాణులు మునుగు చుండిరి. అగ్నిచే గంతవులగుచుండిరి. వాయువుచే యెగురగొట్టబడుచుండిరి. గర్జమువంటి ఆకాశమునందు విడుచుచుండిరి. మఱియు వాయుద్ధమామి మిగుల కఠినములగు రాక్షస సింహాదుల శరీరములచే వ్యాప్తమైయుండెను. అచటి సేన యితరులపై ప్రహారము నల్పనదియు

యెరులను వశమొనర్చుకొనునదియు, అన్యులచే జయింప నశక్యులగు యోధులచే పూర్ణమునైన యుండెను. ఇట్టి రూపముననున్న ఆమాయయు సురాసురసిద్ధ సమాహమలచే ప్రతీకారమొనర్చు బడినపుడు కాంతించుచు మరల సుత్పన్నమగుచు నుండెను. కాని అయ్యది తన పూర్వరూపమునే గ్రహించియుండెనో లేక మఱియొక రూపమును ధరించెనో తెలియకయుండెను.

శైలోపమాయుధ విఘట్టితభూధరాణి
రక్తాంబుపూరపరిపూర్ణ మహార్ణవాని
దేవాసురేంద్రశవశైల విరూధకుస్త
తాలీవనానికకుభాం వదనానిచాసన్.

10

పర్వతమునంటి యాకృతిగల అస్త్రములచే పర్వతములఁగూడ విదీర్ణమొనర్చవారును, గర్జమును జలముచే సముద్రలఁగూడ నింపువారును నగు సురాసురేంద్రుల శిరములపై గ్రుచ్చబడిన దంత (ఈటె) సమాహమును తాళవనముచే దిక్కులన్నియు వ్యాప్తమైయుండెను.

ఉద్గీర్ణకుస్త శరశక్తి గదాసిచక్ర
హేలానిగీర్ణ సురదానవ ముక్తశైలా
కాఘోల్లసత్క్రచ దస్తనఖాగ్రమాలా
జీవాన్వితా హ్యపతదాయనసింహస్పృష్టిః.

11

పంత, బాణ, శక్తి, ఖడ్గ, చక్రములచే దేవదానవులన్నా తమపై పర్వతములుబడినను సహింపగల్గించు మరల యితరులపై పర్వతముల విసరుచు నుండిరి. ఆయుద్ధభూమి ఛిన్న మొనర్చునట్టి అంశములయొక్క దంతములను సఖాగ్రభాగములచే గ్రుచ్చబడినమాలను ధరించియుండెను. ఇతరుల బీదముల గ్రహించుటచే జీవయుక్తమైయున్న లోహమయమగు అస్త్రములను సింహసమాహము పై నుండి పడెను.

ఉజ్జ్వలలోచన విషజ్వలనాతపౌఘ
ద్విగ్ధాహదర్శిత యుగాస్తదినేశసేనా
ఉడ్డియమానవరిదీర్ణ మహామహీధ్ర
మగ్నాబ్ధివద్విషధరావలిరుల్లలాన.

12

శైలేవిషజ్వాలలచే సుత్పన్నమైన యుష్ణత్వముచే దిక్కుల గంత మొనర్చుచు ప్రళయ కాలమందువలె నొకేసమయమున వ్యాదశాదిత్యులఁ దర్కింపజేయుచున్న విషనర్మములు, నలువైపుల యెగురుచున్న వికాలపర్వతములచే వ్యాపించిన సముద్రమువలె శోభించుచుండెను.

ఉన్నాదవజ్రమకరోత్కరకర్కశాస్త్ర
క్షుబ్ధాబ్ధిపీచివలయైర్వలితాచలేస్త్రైః
అసీజగత్పకలమేవ సుసంకటాబ్ధ
నూవృత్తిభిర్వివిధ హేతి నదీప్రవాహైః.

13

మేరుపర్వతమునుకూడ గర్భా పలువిధములను నదీప్రవాహములచే మిగుల శబ్ద మొనర్చునదియు, రత్నమకరాదులచే కర్కశమును, లోన తుభిత మెయున్నదియు నగు సముద్రము యొక్క తరంగములచే జగత్తంతయు వ్యభంజింపెను.

శైలాస్త శత్రుగరుడాచలచాలితోచ్చ
నాగంమహాసురగణాజ్ఞా మస్తరిక్షమ్
ఆసీతణం జలధిభిఃక్షణమగ్నిపూర్తైః
పూర్ణంక్షణం దినకర్తైఃక్షణమస్తకార్తైః.

14

పర్వతములవంటి ఆస్త్రశస్త్రములచేతను, మాయారచితములగు గరుడులచేతను, బలముచే పెరక విసరివేయబడిన పర్వతములచేతను, విక్షుభ్దమొనర్చబడిన, (సర్పసహితులగు దేవదానవుల యొక్క యుద్ధమునకు ప్రాంగణమువలెనున్న) యంతరిక్షమొక క్షణమున సముద్రములచే వ్యాప్త మయ్యు, మఱియొక క్షణమున అగ్నిసమూహములచేతను, సూర్యులచేతను, అంధకారములచేతను పూర్ణమగుచు నుండెను.

గరుడగుడగుడాకులాస్తరిక్ష
ప్రవిస్తృతహేతిహలతాశపర్వతౌష్ఠైః
జగదభవదసహ్య కల్పకాలే
జ్వలితసురాలయ భూతలాస్తరాశమ్.

15

గరుడాస్త్రముచే నుత్పన్నమైన గుడగుడారపముచే వ్యాప్తమైయున్న అంతరిక్షమున వికాలశస్త్రములను అగ్నిపర్వతసమూహములచే సహింపనశక్యమగుచు, జగత్తు ప్రళయకాలమునందు నత జాబ్యల్యమానమై యొప్పుచున్న దేవతలస్థానములను, భావ్యాకాశముల యంతరాళమును గల్గి యున్నదాయెను.

ఉదపతన్నసురా వసుధాతలా
ద్దగనమద్రితటాదివ పక్షిణః
అతిబలాదపతన్విబుధాభువి
ప్రళయచాలితశైలశిలాభవ.

16

అపుడు పర్వతతటమునుండి పక్షివలె భూమిపైనుండి యనురులు పైకెగిరిరి. మఱియు ప్రళయకాలమున చలించబడిన పర్వతశిలవలె ఆకాశమార్గమునుండి దేవతలు భూమిపైబడిరి.

శరీరరూఢోన్నత హేతివృక్ష
వనావలీలగ్నమహాగ్నిదాహః
సురాసురాః ప్రాపురథాంబరాస్తః
కల్పానిలాన్దోలితశైలశోభామ్.

17

దేహమున గ్రుచ్చబడిన తీక్షణస్త్రములను వనసమూహములతోహడి అగ్నిదాహయుక్తై యున్న సురాసురులు ప్రళయవాయువుచే పరిభ్రమించునట్టి జ్వలించుచున్న పర్వతములవలె శోభించుచుండిరి.

సురాసురాద్రిస్త్ర శరీరముక్తై
రక్తప్రవాహై రభితోభ్రమద్భిః
బభౌరపూర్ణం పరితోఽమృరోఽద్రైః
సంధ్యాకరాఘు క్షతమజ్గజ్ఞామ్.

18

ఓరామా! సుమేరుపర్వత ప్రాంత యాకాశమున నాయకుడు వికాలపర్వతములవంటి సురాసురుల హేమములనుండి వినిర్గతమై నలుచైపులకేగుచున్న రక్తప్రవాహములచే పూర్ణమైన, సంధ్యాకరాఘోరక గంగానదీ రూపమగు) నాయకురాలియొక్క కరస్పర్శను గావించునట్లుండెను.

గిరివర్షణమమ్బువర్షణం
వివిధోగ్రాయుధ పర్షణంతథా
విషమాశని వర్షణంచతే
సమమనోన్యస్త మథాగ్నివర్షణమ్.

19

ఆ దేవాసురులొండోరులపై యొకపుడు పర్వతములయొక్కయు, మఱొకపుడు జలము యొక్కయు పలువిధములగు తీక్షణములైన శస్త్రాస్త్రములయొక్కయు, భయంకర వజ్రములయొక్కయు వర్షిని గురుపించుకొనుచుండిరి.

అనయన్నయమార్గ కోవిదా
దలితాశేషగిరిస్త్రా భిత్తయః
సస్పృజశ్చసమం సమస్తతః
కరికుమ్భేష్వివ పుణ్యవర్షణమ్.

20

నీతిమార్గమందు ప్రవీణులను, మేరుపర్వతకుడ్యమునుకూడ విదీర్ణమొనర్చువారును నగు సురాసురులు, ఉత్సవసమయములందు కుంకుమ చందనాదియుక్తముగు జలమును యేనుగుల గండస్థలములపై జల్లునట్లు, పరస్పరము శస్త్రాస్త్రముల వృష్టి గావించుకొనుచుండిరి.

దేవాసురాః సమరసంభ్రమమాకులాస్తే
అన్యోన్యమజ్గదలనాకులహేతిహస్తాః
నాగేంద్రాడిమృపృతనా పృథుషీతపేషైః
క్షీరశ్రియానభసి బభ్రమురక్షిపస్తః.

21

పరస్పరయంగసమర్ధనమున వ్యగ్రములగు (అయోధయుక్త) హస్తములుగల దేవాసురులు సమరోత్సాహమును త్యజింపక విరావతములయొక్కయు తదితర గజసమూహములయొక్కయు పీతమువంటి పృష్ఠభాగములపై బాధాజనకమగు విశేష సంభారయుక్తముగ నారోహించి యాకాశమున సంచరించుచుండిరి.

ఛిన్నైశిరఃకరభుజోరు భరైర్వ్రమద్భి
రాకాశకావ్యశలభైరశివైస్తదాసీమ్
ఆసీజ్జగజ్జతర మధ్రభరైరివోగై
రాభాస్కరస్థగితది కటశైలజాలమ్.

22

అకాశమందును దిక్కులందును చిన్నములగు శిర, హస్త, భుజ జంఘాదులను అశుభ పదార్థములు శలభములవలె పరిభ్రమించుచు, సూర్యునిపర్యంతము యాఘాదించుచుండ, వాటిచే పర్యత దిక్స్పీతమగు జగత్తో శమంతయు మేఘములచేవలె పూర్ణమైయుండెను.

రటద్భటాస్ఫోట కటస్ఫుటద్భిః
సమీరితైరేతికలాసిత్వేమైః
పరస్పరాఘాతహతైః పతద్భిః
క్షగామశీర్ణా దలశోధరితీ.

23

అక్రందనమొనర్చుచున్న వీరులన్నూ ర్జితే కటిప్రదేశము చిన్నమగుచుండ పరస్పర యాఘాతములచే బ్రాలుచున్న శస్త్రములచేతను, యంత్రక్షేపణ కాశల్యముచే విసరబడిన శిలాపర్యత సమాహములచేతను భూమి ప్రక్కలగుచుండెను.

అన్యోన్యమాయుధశిలా చలవృక్షవస్తై
ర్యేరుప్రమాణకఠినాజ్ఞ నిఘ్నైశ్చైశ్చ
ఆస్తిద్రణం చటచటాస్ఫుటదస్తరిక్షం
కల్పక్షయోస్తమివ భీమభరోగ్రనాదైః.

24

పరస్పర అస్త్ర, శిరా, పర్యత, వృక్ష, వర్షములచే పరిపూర్ణమై మేరుపర్యతమువలె కఠినమైన అవయవములయొక్క సంఘట్టనచే నుత్పన్నమైన భయంకర శబ్దములచే చటచటాశబ్దయుక్త మగుచు నారణరంగము కల్పాంతదృశ్యమువలె నాయెను.

మత్తానిలక్షుబ్ధ జలానలార్క
దలద్వయం దీర్ఘ సురాసుకాఘమ్
బ్రహ్మాణ్ణ మాఖణితకుడ్యకోణ
మకాలకల్పాస్త కరాలమానీత్.

25

ప్రచండవాయువుచే సంక్షుబ్ధమైన జలాగ్నులను దళమధోభాగమునను, సూర్యుడను దళ మూర్ధ్వభాగమునను గల్గినదియు, అచేత మాయావిభవంబుల నెఱింగిన సురాసురలగలదియు, యిటు నటు విదీర్ణములైన ప్రదేశములతోహాడి యొప్పుచున్నదియు నగు అబ్రహ్మాండము అకాలకల్పాంతము వోలె భయంకరముగ నుండెను.

భ్రాస్తైర్భృశం భరితది కటమద్రికూటై
రాల్పప్రమాణఘనహేతిహతై రణద్భిః
కూజద్భిరా ర్భిరివోగ్ర గుహోచ్చవాతైః
క్రస్తద్భిరాపతిత సింహారై రదభైః.

26

అవవలె వికాలాకృతిగల శస్త్రములు ప్రహారములచే పరిభ్రమించుచున్నవియు, భయంకర మగు గుహలయందు చలించు వేగమున నుగ్రములచే శబ్దములై యలుచుచున్నట్లు న్నువియు, వినిర్గతము

లగుచున్న సింహాలములయొక్క శబ్దములతోహాడి రోదనమొనర్చుచున్నవియు నగు పర్యత సమాహములచే నారణరంగముయొక్క దిక్టములన్నియు పూర్ణమై యొప్పుచుండెను.

మాయానదీజలధియోధ ఘనాగ్నిదాహై
ర్వక్షః సురాసురశవైరచతైః శిలోచ్చైః
భ్రాస్తైః శరాసిశితశక్తిగదాస్త్రశస్తైః
ర్వాతావక్తీర్ణవనపర్ణ వదస్తరస్తైః.

27

మాయా సౌమ్యములగు నదీ, సముద్ర, మేఘాగ్నులచేతను, వృక్షములచేతను, సురాసురలలతోడను, పెద్దపెద్ద పర్యతశిలాదులతోను, వాయువుచే పడద్రోయబడి యందు పరిభ్రమించు తీక్షణ, ఖిన్న, శక్తిగదాస్త్రశస్త్రాదులతోను జగత్తు పూర్ణమైయుండెను.

అద్రీస్త్రో పక్షపరిమాణాగమాక్షమోక్ష
దుర్భాగహస్తి బలదారుణదేహాక్షైర్ద్రాక్
ఆసీత్పతద్భట శరీరగిరీస్త్రోవాత
విభ్రష్టదేవపురపూర్ణ జలార్ణవౌఘమ్.

28

మేరుపర్యతమునంటి యాకృతికవియు, అందుచే మనుజుసంచారమును నిరోధించుచున్నవియు, దుష్టివార్యములును నగు గజసమాహములయొక్క మృతశరీరములతోడను, పడుచున్న వీరుల దేహములతోను, ఉన్నత పర్యతంబులతోను, వాయువుచే పడద్రోయబడిన దేవనగరములతోను పూర్ణమై యారణరంగము సముద్రమువలె గన్పట్టుచుండెను.

ఘనఘుంఘుమపూరితాస్తరితై
క్షతజక్షాలితభూధరాధరాచ
రుధిరహదవృత్తివర్జినీవా
భువనాభోగగుహ తదాకులాభూత్.

29

ఘనమగు ఘుంఘుమనాదంబుచే యాకాశమును పూర్ణమొనర్చునదియు, పర్యత పృథివీ పాతాళాదులను రక్తముచే క్షౌళనమొనర్చునదియు, రక్త పిపాసకులగు రాక్షస పిశాచాదులవలె శృణూరించుచున్నదియు నగు బ్రహ్మాండోదరమను గుహ వ్యాకులమయ్యెను.

అనంతదృక్ప్రసృత వికారకారిణీ
క్షయోదయోన్ముఖసుఖదుఃఖశంసినీ
రణక్రియాసురసురఘట్ట సంకటా
తదాభవతలు సదృశీహ సంస్పృతే.

30

ఇత్యాదౌ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితప్రకరణే
దామవ్యాళకట పునర్దుష్టవర్ణ సం నామాస్తావింశిః
సర్గః || 28 ||

దీర్ఘదర్శకులగు యింద్రజాదులకుగూడ మిగుల భయమును గొల్పునదియు, ఆత్మచైతన్యము జగద్రూపమును వికార ముత్పన్నముచేయునదియు, త్తయాభిముఖులగు జీవులకు దుఃఖమును, ఉత్సాహమును గల్గజేయునదియు, సురాసురుల పరస్పరసమాగమముచే దుష్టరమును నగు ఆ యుక్తియ ఆపుడవివ్యాధి సంసారమువలె నాయెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున దామవ్యాళకట పునర్వ్యుద్ధవర్ణనను అష్టావింశ సర్గము || 28 ||

ఏకో న త్రింశః సర్గః.

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :-

ఏవం ప్రాయాకులార మ్మైరసురై రసుహృదిభిః
సహసా హృతసంరద్ధైరారభః సుమహానరణః.

శ్రీవాసిష్ఠుడు :- ఓ రామచంద్రా ! ఇవిధమున నాశీలమగు క్రియలనుపక్రమించు వారును, ప్రాణహరులును, ఆకస్మిక యుద్ధతత్పరులును నగు సైన్యము భయంకరముగు యుద్ధమున ప్రారంభించిరి.

మాయయాథ వివాదేనసన్నినా విగ్రహేణచ
పలాయనేన ధైర్యేణ చ్ఛస్నగోపాయనేనచ.
కార్పణ్యేనాత్మయుద్ధేన స్వాస్తధ్ధానై శ్చభూరిశః
ధృతఃససంగరో దేవై స్త్రింశద్వరాణి పశ్యతమ్.
వర్షాణిదివసాన్సాస్తాశ్చాష్టా నస్తపశ్చుచ
వర్షాణివేతుర్వృక్షాగ్ని హేత్యేకాశనిభూభృతామ్.

ఇక దేవతలొకపుడు మాయావివాదముతోను, మఱొకపుడు దానాద్యుపాయరూపముగు సంధిచేతను, విగ్రహముచేతను, పలాయనముచేతను, ఒకపుడు ధైర్యముచేతను యుద్ధక్రియను కొనసాగించుచుండిరి. ఒకపుడు రహస్యముగ దాగుకొని స్వీయజనరక్షణ గావించుచుండిరి. మఱియొకపుడు శరణాగతి కోరుచును, అత్తశస్త్రాదులతోకూడి ప్రసరించుచును, అనేక పర్యాయము లంతర్ధానమగుచును సంగ్రామ మొనర్చుచుండిరి. అందు మొదటియుద్ధము ముప్పది వత్సరములును, రెండవది ఐదు వత్సరముల యెనిమిది మాసముల పదిదినములును మాడవది పండ్రెండుదినములును పరిమితి గల్గియుండెను. అత్తటి యరుసేనలనుండియు అస్త్ర శస్త్ర వజ్ర పర్వత వృక్షాగ్నుల వృష్టి గురిపెను.

ఏతావతాతుకాలేన దృఢాభ్యాసాదహంకృతేః
దామాదయోహమిత్యాస్థాం జగృహుర్గ్రస్తచేతసః.

ఇంతలో అహంకారముయొక్క దృఢాభ్యాసముచే వాసనాగ్రస్తులైన దామవ్యాళాదులు అహంభావమును పరిగ్రహించిరి.

నైకట్యాతిశయాద్యద్వద్వర్పణం బింబవద్భవేత్
అభ్యాసాతిశయాత్తస్యతే సాహంకారతాంగతాః.

సామీప్యకారణమున దర్పణము బింబవద్భవమగునట్లు అభ్యాసాధిక్యముచే వారందఱును అహంకారయుక్తులైరి.

యద్వద్దూరగతంవస్తు నాదర్శ్యేప్రతిబింబతి
పదార్థవాసనాతద్వదనభ్యాసాన్న జాయతే.

దూరమందున్న వస్తువు అద్దమున ప్రతిబింబించనట్లు, అభ్యాసాభావముచే పదార్థముయొక్క భావనయు నుదయింపదు.

యదాదామాదయోజాతా అహంకారాత్పవాసనాః
తదామేజీవితంమేఽర్థ ఇతిదైన్యముపాగతాః.

దామాదుల కహంకారముననే ఆత్మబుద్ధి యెప్పుడుగల్గెనో, అప్పటినుండియు 'మేము జీవింపవలెను, జీవితార్థము మనకు ధనము ప్రాప్తింపవలెను', అని యిబ్బిధమున తలంచుచు మిగుల దీనత్వము నందిరి.

భవవాసనయాగ్రస్తా మోహవాసనయాతతః
ఆశాపాశనిబద్ధాస్తే తతఃకృపణతాంగతాః.

ప్రథమమున విహితనిషిద్ధ ప్రవృత్తులగుగూర్చిన వాసనచేతను, ఓదప 'మాడేహము రోగ రహితముగను భోగసమర్థమును యగుగాక' యను మోహవాసనచేతను వారు గ్రస్తులైరి. ఆ పిమ్మట ఆశాపాశమున బంధింపబడి తదనంతరము దైన్యమునొందిరి.

ముగ్ధేవహ్యనహంకారై ర్మమత్వముపకల్పితమ్
రజ్జ్వంభుజజ్జత్వమివ దామవ్యాళకటై సతః.

ముగ్ధశ్రీవలె అహంకారరహితులగు దామవ్యాళకటులు రజ్జువునందు సర్పమువలె మమత్వ కల్పనా యుక్తులైరి.

అపాదమస్తకోదేహః కథంమేభవతుస్థిరః
మమేతిత్వప్రాప్తవణా దీనతాంతేనమాయయుః.

'అపాదమస్తకము మాడేహమైట్లు సుస్థిరముగనుండునను యశతోకూడి, అట్టి కృష్ణచే నారు దీనత్వముజేందిరి.

స్థిరోభవతుమేదేహః సుఖాయాస్తుధనంమమ
ఇతిబద్ధధియాం తేహం ధైర్యమస్తధిమాయయా.

'మాశరీరము స్థిరముగనుండుగాక, ధనము మాసుఖముకొరకే యగుగాక' — అని యిట్లు తలంచుచు బద్ధచిత్తులైయున్న దామవ్యాళకటుల ధైర్యమపుడస్తమించెను.

సవాసనత్వాద్యపుమా మల్పనత్వాత్పురద్విమామ్
యాత్తుప్రహరపరతా మార్జితేవాశుసాధవత్.

13

వాసనాసహితలగుటచే దేవతల శత్రువులగు దానవుల శరీరబలము సన్నగిల్లి, వారల పూర్వపు పరాక్రమము, శత్రుప్రహర-తత్పరతము శీఘ్రముగ లోపించినచే కార్యమొనర్చుటయందగమర్థమాయెను.

కథంసురాజగత్యస్మిన్నవామ ఇతిచింతయా
వివశాదీనతాంజగ్ముః పద్మాభవనిరమ్భనః.

14

‘ఈ ప్రపంచమున మరణదహితులమై యెట్లుండగలము’ను చింతచే వివశులై జలరహితముగు కమలమువలె వారు న్యమనొందిరి.

తేషాంయోమాన్నపానేన న్యాహంకృతిమతాంరతిః
బభూవభావభావస్థా భీషణా భవభాజనీ.

15

అహంకారయుతులైయున్న ఆ దామవ్యాకటాదుల కపుడు, భయంకర సంపాదమున ప్రాప్తింపజేయు శ్రీ, యన్నపానాది విషయభోగములందలి ప్రీతి యుత్పన్నమాయెను.

అథతస్మిన్ప్రణేభీత్యా సాపేక్షత్వముపాయయుః
మత్తేభఘనసంరద్ధే వనేహరిణాకాశన.

16

అటు పిమ్మట యారణ్యరంగమున మత్తగిజంబులు కుపితములుకాగా భయముచే వనమందలి హరిణములవలె వారు (జీవితమునుగూర్చిన) సాపేక్షత్వమునొందిరి.

మరిష్యామోమరిష్యామ ఇతిచింతాహతాశయాః
మద్దంమద్దంకిలభ్రముః కుపితైరావశేరణే.

17

ఐరావతమున యేనుగ రణరంగమున కుపితమువ, ‘వచ్చెదము’ ‘వచ్చెదము’ను చింతచే హితోత్సాహులై ఆదానవులు మెల్లమెల్లగ సంచరింపదొడగిరి.

శరీరై కాన్ధినాంతేషాం భీతానాంమరణాదపి

అల్పసత్త్వతయామూర్ఛి కృతమేవపరైఃపదమ్.

18

దేవతల దేహరక్షణను మాత్రమే వాంఛించుచు, మరణముయొడ భయభీతులైయున్న ఆ దామాదులబలము సన్నగిల్లి అపుడు వారి శరీరంబులపై శత్రువులు పాదక్షేపమొనర్చిరి.

అథప్రహ్లానసత్త్వాన్తే హస్తమగ్రగతంభటమ్

నశేకురిన్ధనేక్షీణే హవిర్గుమివాగ్నయః.

19

ఇంధనము తీజింప అగ్ని హవిస్సును దగ్ధమునర్చ నశమర్థమగునట్లు, పరాక్రమము తీజింప వాచెదుటనున్న యొక్కపీరునిగూడ వధింప జాలకుండిరి.

విబుధానాంప్రహరతాం మశకత్వముపాగతాః

క్షతవిక్షతసంఘాతాస్తస్యః సామాన్యనద్యటాః.

20

ప్రహరమొనర్చుచున్న దేవతలయెదుట వారు మశకతుల్యులై యుండిరి. మఱియు శరీర బలదగటచట గాయములు తగులుటచే సామాన్యులగు ఉత్తమవీరులవలె మాత్రముండిరి.

బహునాత్రకిముక్తేన మరణాద్భీతచేతనః

దైత్యాదేవేషువల్గత్పు దుద్రువుఃసమరాజిరాత్.

21

వైద్యుల, దేవతలు విభ్రంభింప మరణభీతులగు దైత్యులు యుద్ధభూమినుండి పరుగిడిరి.

తేషుద్రవత్పుభీతేషు సర్వతోదానవాదిషు

దామవ్యాకటాభ్యేషు విఖ్యాతేషునురాలయే.

22

తదైత్యసైన్యం స్యపతేద్విద్రుతంఘాదితస్తతః

కల్పాస్త పవనోద్భూతం తారాజాలమివాభితః.

23

స్వర్గమున సుప్రసిద్ధులగు దామవ్యాకటాదులను తదితర దానవులను భయభీతులై పరుగిడి, అపుడు ప్రళయవాయువుచే చలింపబడిన నక్షత్రములు నలు కైపులనుండి పడునట్లు దైత్యుల సైన్యము యాకాశమునుండి క్రిందపడెను.

అమరాచలకుష్మేషు శిఖరాణాంశిఖానుచ

తటేషువారిరాశీనాం పయోదపటలేషుచ.

24

సాగరావరగర్తేషు శ్వప్రేమాద్యత్సరిత్పుచ

జజ్జలేషుదిగన్తేషుజ్వలత్పువిపినేషుచ.

25

అత్తటి సుమేరుపర్వత కంజములందును, పర్వతశిఖములపైనను, సముద్రతీరములందును, మేఘపటలములందును, ఆపర్తయుక్తముగు సముద్రజలముందును, ప్రవృద్ధములగు నదులందును, అరణ్యము లందును, దిగంతములందును, జ్వలించుచున్న వనములందును దానవులు పడసాగిరి.

తద్బాణోచ్చిన్నదేశేషు గ్రామేషునగరేషుచ

అటవీషుగ్రపక్షాసు మరుభూమిదవాగ్నిషు.

26

దేవతల బాణములచే వివాళమొనర్పబడిన దేశములందును, గ్రామములందును, నగరము లందును, సింహాదులనివాసస్థానముగు యరణ్యములందును, మేరుపర్వతస్థ దావాగ్నులందును దానవులు పడిరి.

లోకాలోకాచలాస్తేషు పర్వతేషుప్రాదేషుచ

అస్థిద్రవిడకాశ్మీర సారసీకపురేషుచ.

27

నానామౌఘాధితరంగాను గజాజలఘటానుచ

ద్వీపాస్తరేషుజాలేషు జమ్బూఖిణ్ణలతానుచ,

28

సర్వతఃపర్వతాకారాః పతితాస్తేనురారయాః

విస్ఫుటితాఙ్గచరణా విభిన్నకరబాహవాః.

29

లోకాలోక పర్వతాంతములందును, సామాన్యపర్వతములపైనను, జలాశయములందును, అంధ్ర ద్రవిడ కాశ్మీర పారశీక దేశాదులందలి నగరములందును, మిగుల వ్యాప్తమును సముద్ర

వాహినియు నగు గంగానదియొక్క ప్రవాహములందును, మత్స్యములతోఁజూపఁబడిన చలఃగల ద్వీపాంతరములందును, జంబూఖండమును దేశమందలి లతలందునుగూడ దేవతల శత్రువులగు ఆ దైత్యులు పడిరి. అట్లు పడుటచే వారి బాహు హస్తపాదాద్యంగములు ఛిన్నఛిన్నములయ్యెను.

శాఖాలగ్నాస్త్రుతస్త్రికా ముక్త రక్త భరచ్ఛటాః
వ్యస్త శేఖరమూర్ధానో నిష్కాంతాఃకుపితేక్షణాః.

80

వృక్షశాఖలందు వారి ప్రేవులను తఱిసమూహములు చుట్టుకొనియుండెను. శిరోభూషణములు కేశములు చెల్లాచెదరయ్యెను. అపుడు వారు వినిర్లతులైన కుపితశేత్రధారులవలె ననప్పట్టు చుండిరి.

సాయుధాబలమాయేషు చ్ఛిన్న కజ్జటపీతయః
దూరాపాతవివర్జ్య పతన్నానాయుధాంశుకాః.

81

శస్త్రాస్త్రసహితముగ సైన్యముచేతను మాయలచేతను బాణములచేతను వారి బాణాద్యాయుధములు ఛిన్నఛిన్నము లొనర్పబడెను. మఱియు దూరదేశమునుండి పడుటచేతను, పలాయనమొనర్పటచేతను, వారి వివిధ శస్త్రాస్త్రసమయియు విపర్యాసమున క్రిందపడెను.

కణ్ఠలమ్బిశిరస్త్రాణ చటత్కారోగ్రభీతయః
శిఖాశతశిలాప్రతా దేహభాగవిలమ్బినః.

82

కంఠమున సంలగ్నమైన కిరీటముల 'చటచట' శబ్దములచే భయవిహ్వలైన ఆ దానవులు అగ్రభాగమున పలుశిఖలుగల్గియున్న శిలలందు గ్రుచ్చబడుటచేతను మొండెములు మాత్రముగల్గి ప్రేలాడుచుండిరి.

శాల్మల్యగ్రద్ధుధాపాత కటత్కణ్ఠకసంకటాః
సుశిలాఫలకాస్ఫాల శతధాశీర్ణమస్తకాః.

83

శాల్మలీవృక్షములపైబడుటచే ముండ్లుగ్రుచ్చుకొన, వారు మిగుల యాపదగ్రస్తులైరి. మఱియు పెద్దపెద్దశిలలు పడుటచే వారి మస్తకములనేక చక్కిలయ్యెను.

సర్వపవ సకలాయద శస్త్ర
పాతమాత్ర సమనస్తరమేవ
దిక్షు నాశమగమన్న సురేంద్రాః
పాంసహృమ్ముద నిధౌపయసీవ.

84

ఇత్యాస్త్రే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
దామవ్యాళకటోపాఖ్యానే అసురపరిభ్రంశో
నామైకోనత్రింశః సర్గః ॥ 29 ॥

శస్త్రాస్త్రములన్నియు వ్రాలిన యంతర మాయసురేంద్రులందఱును వర్షకాల జలమును భూరివలె దిక్కులందు విరినమైరి.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశకయందు స్థితిప్రకరణమున
దామవ్యాళకటోపాఖ్యానమందు అసురపరిభ్రంశమును
ఏకోనత్రింశ సర్గము ॥ 29 ॥

త్రింశః సర్గః.

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఇతితుష్టేషుదేవేషు దానవేషుహతేషుచ
దామవ్యాళకటాదీనాం బభూవుర్భయవిహ్వలాః.

1

త్రివసిష్ఠుడు :— ఓ రామా ! ఇవిధమున దానవులు నశింప, దేవతలు సంతుష్టులవ దామవ్యాళకటులు భయవిహ్వలులును దుఃఖితులునునైరి.

జజ్జ్వలకుపితః క్షేతి కల్పాన్తాగ్నిరివజ్వలన్
శంబరఃశమితానో దామవ్యాళకటాన్ప్రతి.

2

పిమ్మట సైన్యమంతయు నశించిన శంబరాసురుడు క్రశయాగ్నివలె మండిపడుచు దామాది దానవులయొడ కృద్ధుడై 'వారెచటనున్నారని ప్రశ్నింపదొడగెను.

శంబరస్యభయాద్ధత్వా పాతాలమథసప్త మమ్
దామవ్యాళకటాన్స్తస్మస్త్వక్వాగ్ర నిజమణ్డాలమ్.

3

అంత దామవ్యాళకటులు శంబరుని భయముచే తమ సైన్యమును వీడి స్వస్థానము గుపాతాళమునకేగి యట నివసించదొడగిరి.

యమస్యకింకరాయత్ర యేకాలత్రాసనక్షమాః
కుతూహలేన తిష్ఠన్తి నరకార్ణవపాలకాః.

4

అచట, మృత్యువువలె బాధింప సమర్థులును, నరకమును సముద్రమును పాలించువారును నగు యమకింకరులు కౌతుకముతో వసించుచుండిరి.

తే తేషామథ యాతానాం దత్త్యాభయమభీరవః
చిన్తాఇవఘనాకారాః కుమారీశ్చ దదుఃక్రమాత్.

5

నిర్భయులగు ఆ యమకింకరులు శరణాగతులైన దామవ్యాళకటుల కభయదానమొసంగి, మూర్తిభంగించిన చింతతో, నెనున్న తమకన్నులులఁ గ్రమముగ వారి మువ్వర కర్పించిరి.

తైస్సార్థసీతవస్తస్సే తత్రదామాదయోఽవధిమ్
దశవర్షసమాస్రాన్త మాత్రానస్తకువాసనాః.

6

దామాదులచట ఆ నేక దుష్టవానలఁబరిగ్రహించి ఆ కన్నీయలతోగూడ పదివేల వత్సరములఁ గడపిరి.

ఇయమేకామిశికన్యా మమేయప్రభుతేతిచ
దురూఢస్నేహబద్ధానాం కాలస్తేషాంస్వవర్తత.

7

'ఈమే నా ప్రియమగు కన్య, ఇది నాప్రభుత్వము'—ఇట్లు తలంచుచు దృఢబంధమున
తగుల్కొనిన వారల యొక్క ఆయువు గడవసాగెను.

ధర్మరాజోఽథ తందేశం కదాచిత్సముపాయయా
మహానరకకార్యాణాం విచారార్థంయదృచ్ఛయా.

8

ఓమ్మట, యొకానొక సమయమున మహానరకకార్యముల గూర్చి విచారించుటకై నిశ్చయ
పనుసరించి యప్రదేశమునకు యమధర్మరాజు వచ్చెను.

అపరిజ్ఞాతమేనంతే ధర్మరాజం త్రయోఽనురాః
సప్రణేముర్విహాశాయ సామాన్యమిపకింకరమ్.

9

అప్పుడు ఛత్రచామరాది చిహ్నములు గల్గియుండనందున సామాన్య కింకరునివలెనున్న
యా యమధర్మరాజునకు (స్వనివాళము కొఱకై) వారలు ప్రణామమాచరింపరైరి.

అథనైవస్వతేనేతే జ్వలితాసూగ్రభూమిషు
విహితభూపరిస్పర్దమాత్రేణైవ నివేశితాః.

10

అంత యమధర్మరాజు నూలుయోజనములవఱకు వ్యాపించియున్న మండుచున్నట్టి మహా
రౌరవాది నరకభూములందు తన కనునైగచేతనే వారలను పడద్రోయింప జేసెను.

తత్రతేకరుణాక్రందాః సనుహృద్దారబన్ధవః
ప్రదగ్ధాఃపర్ణవిటసా పృథ్వాభవనానితైః.

11

అచట వారు శ్రీమిత్ర బంధుసహితులై కరుణాక్రిందన మొనర్చుచు పత్రమాత్రాశిష్ట
మగు పృథ్వువలెనున్నవారై యా వనవాయువులచే త్తగములో దగ్ధమొనర్పబడిరి.

స్వయావాసనయా జాతాస్తయైవక్రూరయాపునః
బన్ధకర్మకరాకారాః కిరాతారాజకింకరాః.

12

ఓమ్మట ఆ దామాదులు యమకింకరసహవాసంబున క్రూరవాసనాయుక్తు లగుటండేసి
పథ బంధనాదులొనర్చు రాజసేవకులై కిరాతకులమున జన్మించిరి.

తజ్జన్మాథపరిత్యజ్య జాతాః శ్వశ్శేషువాయసాః
తదస్తేగృధృతాం యాతాస్తతోఽపి శుక్రతాంగతాః.

13

అనంతరము వారాజన్మనుపిడి కాకములై జన్మించిరి. ఓదప గృధ్రత్వముజేందిరి. ఆఓమ్మట
శుకజాతియందు జన్మించిరి.

సూకరత్వంత్రిగరేషు మేషత్వంపర్వతేషుచ
మగధేష్వరకీటత్వం బ్రభుస్తేచ కుబద్ధయాః.

14

తదుపరి త్రిగర్వదేశమున సూకరమైజన్మించిరి. పర్వములందు మేషమై జన్మించిరి. అట్లనే
మగదేశమున ఆ కుబద్ధులు కీటకమైజన్మించిరి.

అనుభూయేతరామన్యాం చిత్రాం యోనిపరంపరామ్
అద్యమత్యాః స్థితారామ కాశ్శీరారణ్యవల్వలే.

15

ఓ రామా ! ఓమ్మట, వారనేక విచిత్రజన్మపరంపరలను లెస్సగ యనుభవించి యిప్పుడు
కాశ్శీరారణ్యమండలి యొక యల్పజలాశయమున మత్స్యరూపమున వసించుచున్నారు.

దావాగ్నిక్వధితాల్పాల్ప పఠకకల్పాంబుపాయినః
సమ్రయస్తేనజీవన్తి జరజ్జంబాలజర్జరాః.

16

దావాగ్నిచే విదగ్ధమైన పఠకమువోలె జలమునుత్రావు శిథిలపఠకమున జర్జితదేహులై
యున్న వారు జీవించుటయులేదు మరణించుటయులేదు.

విచిత్రయోనిసంరంభ మనుభూయ పునఃపునః
భూత్వాభూత్వా పునర్నష్టాస్తరంగా జలధావివ.

17

అనేక విచిత్రజన్మపరంపరలను మరల మరల యనుభవించుచు, సముద్రమండలి తరంగ
ములలె ఉత్పన్నమగుచు నశించుచునుండిరి.

భవజలదిగతాస్తే వాసనాతంతునున్నా
స్పృణమివచిరమూఢా దేహరూపైస్తరంగైః

18

ఉపశమముపయాతా రామనద్యాప్యనస్తం
పరికలయమహత్త్వం దారుణం వాసనాయాః.

ఇత్యాదే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
దామవ్యాళకటజన్మాంతరచిత్రవర్ణనం నామ త్రింశః

సర్గః || 30 ||

ఓ రామా ! సంసారతరంగమున చిక్కుకొని వాసనాతంతువుచే శ్రేణితులగుచు, దేహ
నిచికలచే చిరకాలము ప్రవాహితులగుచున్న, వారు మువ్వరును నేటివఱకును శాంతిని పొందకుండిరి.

నిరల దృష్టాంతముచే నీవు వాగవలయుక్క దారుణయనరమునుగూర్చి తెలిసికొనుము.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
దామవ్యాళకట జన్మాంతర చిత్రవర్ణనమును త్రింశ

సర్గము || 30 ||

ఏ క త్రిం శః స ర్గః .

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచ :-

అతఃప్రబోధాయ తవవచ్చిరామమహామతే
దామవ్యాళకటన్యాయో మాతేఽస్త్వితితు లీలయా.

1.

తత్తవేమేవయమితి ససురాసురదానవాః

అసత్త్వావవల్లామో యామఆయామవచః.

16

శ్రీవసిష్ఠుడు :—ఓ రామా ! మాయామయులగు దామాదు లసద్రూపులైనను మృగత్వస్థ యందలి జలమువలె సత్యముగ నెట్లు భాసించి యుండిరో, అట్లునే సురాసుర దానవాదులున్ను మనమున్ను మిథ్యారూపముగనే విజృంభించుచు, పోవుచు, వచ్చుచు నున్నాము.

అలీకమేవత్వద్భావో మద్భావోఽలీకమేవచ.

అనుభూతోఽప్యసద్రూపః స్వప్నేస్వమరణాయథా.

17

రామ శరీరభావమున్ను, వసిష్ఠ శరీరభావమున్ను మిథ్యారూపములే అయియున్నవి. ఇయ్యవి అనుభూతములైయున్న ఘటికిని, స్వప్నమందలి స్వమరణమువలె అసద్రూపములే యగును.

మృతోబంధుర్యథా స్వప్నేఽప్యనుభూతోఽప్యసన్దయః

మృతోఽయమితి చేదపిర్భవేదేవమిదంజగత్.

18

మరణించిన తనబంధువు స్వప్నమందనుభూతమైనను అసద్రూపమే యెట్లుగనో, అట్లునే ఈతడు మరణించెనను జ్ఞానమున్ను యుక్తమేయగును. ఏలయన, ఈ జగత్తున్ను అవ్యిధముగనే స్వప్నమౌత్రమును, మాయామౌత్రమును అయియున్నది గదా !

ఏషాతిమూఢవిషయ ఉక్తిరేవనరాజతే

అభ్యాసేనవిరోదేతి నానుభూతేరవహ్నావః.

19

ఓ రామా ! జగత్తు సత్యమను దృఢనిశ్చయముగల పరమమూఢుని విషయమున జగత్తు యొక్క అసత్యత్వ-కథనము శోభింపదు. ఏలయన, పరమార్థతత్వవిచారాభ్యాసము లేకయే జగత్సత్యత్వానుభవము బాధింపబడదు.

నిశ్చయోఽన్తఃప్రరూఢోయః సంపన్నోఽభ్యసనవినా

నాశమాయాతిలోకేఽస్మిన్న కదాచనకస్యచిత్.

20

జగత్తు సత్యమను నిశ్చయము దృఢపడ, యద్దానినాశము తత్వవిచారములేకయే యెఱుగిని యెప్పుడును సంభవింపదు.

ఇదంజగదసద్రూపా సత్యమిత్యేవవక్తియః

తమున్నతమిహోన్నతో విమూఢోఽపిహసత్యలవ్.

21

ఇక్క-రణమున, బ్రహ్మము సత్యము, జగత్తు మిథ్యమనివచ్చించు ఉన్నత సదృశుండగు యనధికారిజూది అజ్ఞానియు బాగుగ పరిహసించును.

అక్షీబక్షీబయోరైక్యం క్వకిలేహజ్ఞతజ్ఞయోః

అన్ధప్రకాశయోర్భేదే స్వాచ్ఛాయాతవయోః.

22

మధ్యస్థుడగు మేనర్చున వానికిని, యెన్ననివానికిని మేళనమెట్లు సంభవింపదో, అంధకార ప్రకాశములకుగాని; చాయాతవయలకు గాని యైక్యమెట్లు సిద్ధింపదో, అట్లునే యొకప్రదేశమున నున్నది. అక్షీబక్షీబయోరైక్యం క్వకిలేహజ్ఞతజ్ఞయోః.

యత్తేనాప్యనుభూతోర్థః సత్యేకర్తుమపహ్నావమ్

అజ్ఞోఽన్తశ్చనశక్నోతి శవమాక్రమణాయథా.

23

ఓ రామా ! శవము నడువజాలనట్లు యత్నముచే బోధించినను, అజ్ఞాని సత్యమగు సాక్షి క్షయూపమున నిలకడలేనివాడై బాహ్యంభ్యంతరములందు మనోబుద్ధ్యాదులరూపమున యనుభూత మగు ద్వైతప్రపంచమును నిషేధింప నశక్యుడై యుండును.

బ్రహ్మసర్వంజగదితి వక్తుంనాజన్యయుజ్యతే

తపోవిద్యాననుభవే సతేదేవానుభూతవాన్.

24

ఈ జగత్తంతయు బ్రహ్మమేయను కథనమున్ను అజ్ఞానికొఱకు యుక్తముగాదు. ఏలయన 01వ (బ్రహ్మ)విద్యాదల యభావముచే నాతడు జగత్తుయొక్క సత్యత్వమునే యనుభూత మొనర్చు కొనుచుండును.

అబుద్ధవిషయేహ్యేషా రామావాక్రవిరాజతే

బుద్ధస్వాస్థీర్మిరూపేణ కిలనాస్త్యేవకించన.

25

కావ, కొంచెమైనను జ్ఞానముకలవానియందే 'జగత్తు మిథ్య' లేక 'జగత్తంతయు బ్రహ్మ మ'ను కథనము శోభించును. మఱియు పూర్ణజ్ఞానియెడ అహంకార పరామర్శరూపముగ కథనమున్ను సంగతముగాదు.

బ్రహ్మైవైదంపరం శానమిత్యేవానుభవన్సుధీః

అపహ్నావఃస్వానుభూతేః కర్తుంతస్యకవ్యయుజ్యతే.

26

జ్ఞానియొక్క అనుభవమున యీ సర్వమున్ను పరబ్రహ్మమే యగును. అట్టివో వాని యీ స్వానుభవమెట్లు పరిహరింపదగును ?

పరస్మాద్వ్యతిరేకేణ నాహమాత్మనికించన

హేమనీవోర్మికాదిత్వం నమయ్యస్తివిశిష్టతా.

27

పరమాత్మకన్యముగ అత్మరూపమున నేనేమియును గాదు. సువర్ణమున యంగుళీయకత్వము ప్రతీతిమాత్రమే యగునట్లు సాక్షిస్వరూపుడగు నాయందు అహంకార విశిష్టత్వమున్ను మిథ్యయే యగును.

భూతతావ్యతిరేకేణ మూఢేనాత్మనికించన

ఊర్వాద్విబుద్ధాహేమేవ జ్ఞేనాస్తిపరమార్థతా.

28

తరంగాదులందు సువర్ణబుద్ధి యుదయింపని చందమున జ్ఞానికి యీ జగత్తునందు సత్యత్వ బుద్ధికలుగదు. అట్లునే యజ్ఞాని దృష్టియందు పరమార్థవస్తువు (బ్రహ్మసత్య) యొక్క అత్యంత భావము సంభవించుచున్నది.

మిథ్యాహన్తామయోమూఢః సత్యేకాత్మమయానుధీః

యుజ్యతేనకవ్యచిన్నామ స్వభావాపహ్నావోఽనయోః.

29

అజ్ఞాని మిథ్యాహంకారమయుడును, జ్ఞాని సత్యేకాత్మమయుడును నగును. వీరిరువుర స్రవభావము అన్యముగ యెన్నటికిని చేయబడవు.

యో యన్మయస్తస్య తస్మిన్మజ్యతేఽపహ్నవః కథమ్
పురుషస్య ఘటోఽస్మీతి వాక్యమున్నతమేవ హి.

80

ఏవస్తు వెదాని మయమైయున్నదో, అయ్యది మఱొకరూపమెట్లుగను? మఱియు నేను
ఘటమునను వాని పచనము ఈస్మత్ప్రలాపమే యగునుగదా.

తస్మాన్నేమే వయం సత్యా న చ దామాదయః క్వచిత్
అసత్యాస్తే వయం చేమే నాస్తి నః ఖలు సంభవః.

81

ఓ రామా! ఇక్కారణమున, వసిష్ఠ, రామాది దేహరూపముల ప్రత్యక్షముగ నున్నను
మనము తత్త్వదృష్టియందు సత్యముగా నేరము. మఱియు జ్ఞానుల యనుభవదృష్టిచేతను సత్యము గా
నేరము. యుక్తిచేరూడ మన దేహముల యునికి సంభవించదు.

సత్యం సంవేదనం శుద్ధం బోధాకాశం నిరంజనమ్

సత్యం సర్వగతం శాస్త్రమస్త్యనస్తమయోదయమ్.

82

చిదాకాశమే నిరంజనమును, జ్ఞానస్వరూపమును, వేదాంతశాస్త్రదృష్టిచే సత్యమునై
యున్నది. సర్వవ్యాపకముగ నదియే జ్ఞానుల యనుభవమందును సత్యమైనది. యుక్తిచేరూడ నయ్యది
ఉత్పత్తినివాళరహితముగ నద్యస్తమని నీదించుచున్నది.

సర్వం శాంతం చ నిశూన్యం న కించిదివ సంస్థితమ్

తత్ర వ్యోమ్ని విభాస్తీమా నిజాభానోఽజ్ఞస్పృష్టయః.

83

ఓ రామా! ఈజగత్తంతయు శాంతమును, శూన్యత్వరహితమును, సద్యస్తపూర్ణమునై
యున్నది. ఆ చిదాకాశమందే విరుద్ధరూపముగల (అసత్యమును) యీ సృష్టియంతయు భాసించుచున్నది.

యథా తైమిరికాశస్య సహజా ఏవ దృష్టయః

కేశోఽడ్డికాదివద్భాన్తి తథేమాస్త్రత సృష్టయః.

84

తిమిరవ్యాధిగలవాని దృష్టికి సహజముగనే ఆకాశమున కేశోఽడ్డకములు గన్పించునట్లు,
యీ సృష్టియు పరమాత్మయందు సహజముగనే భాసించుచున్నది.

న ఆత్మానం యథా వేత్తి తథానుభవతి త్వాత్

చిదాకాశస్తోఽనత్యమహీ సత్యం తదీక్షణాత్.

85

ఆసత్యాత్మ ఎట్టియనుభవమును పొందునో, చిదాకాశమట్లే శ్రీభూమిగనగును. అయితే తన
యాక్షిణముచే (సత్యాత్మయొక్క దృష్టిబలముచే) త్విణములో నసత్యముగను నగుచున్నది.

న సత్యమస్తి నాసత్యమితి తస్మాజ్జగత్ప్రయే

యద్యథా వేత్తి చిద్రూపం తత్తతోదేత్యసంశయమ్.

86

కాన ముల్లోకములందును సత్యమైనదిగాని అసత్యమైనదిగాని యెద్దియునులేదు. చిద్రూప
మేదాని అసత్యము, అయ్యదేహరూపమున నుదయముగనె.

యథా దామాదయస్తద్వదేవమభ్యుదితా వయమ్

సత్యాసత్యాః కిమత్రాజ్ఞ తాస్మత్కపి వికల్పనా.

87

ఓ రామా! అందుచే దామాదులు చిదాకాశమున యెట్లు వ్యక్తమయినో, అట్లే మన
మున్న వ్యక్తమయియున్నాము. దీనియందు సత్యాసత్యములేమి? మఱియు కేవలము వారలగుర్యయే
సత్యాసత్యముల వికల్పనయే?

అస్యానస్తస్య చిద్వ్యోమ్నిః సర్వగస్యచిరాకృతేః

చిదుదేతి యథా యాస్తస్తథా సా తత్ర భాత్యలమ్.

88

నిరాకాశమును, సర్వవ్యాపియు, అనంతమునగు యీ చిదాకాశమున చైతన్యమేరూపమున
నుదయించునో, ఆ రూపముననే తస్యగ ప్రకాశించును.

యత్ర దామాదిరూపేణ సంవిత్ప్రకచితాస్వయమ్

తథా సా తత్ర సంపన్నా తథాకారానుభూతిః.

89

ఆ చైతన్యమెచట దామాదులరూపమున స్వయముగ స్ఫురించెనో, అచట యీ రూపముననే
అనుభవమును పొందుటఁబట్టి అట్లానిర్భవించెను.

అన్మదాదిస్వరూపేణ సంవిద్యత్రోదితాస్వయమ్

తథాసా తత్ర సంపన్నా తథాకారానుభూతిః.

40

అట్లే యీ చైతన్య మన్మదాదులరూపమున స్ఫురించినపుడును, అట్టి రూపానుభవము
గొందుటచేతనే ఆవిభ్రముగ సంపన్నమాయెనని నిశ్చయించుము.

స్వస్వప్నప్రతిభాసస్యజగదిత్యభిధాకృతా.

చిద్వ్యోమ్నా వ్యోమవపుషస్తావన్యేవ మృగాముఖతా.

41

మరుభూమియందలి మూర్ఖకిరణములనే మృగత్వహేజలమునట్లు, నిరాకారమును చిదా
కాశము లన స్వప్నప్రతిభాసమునకే జగత్తమ పేరిడెను.

యత్ర ప్రబుద్ధం చిద్వ్యోమ తత్ర దృశ్యాభిధాకృతా

యత్ర సుప్తం తు తేనైవ తత్ర మోక్షాభిధాకృతా.

42

బాహ్యపదార్థోపలబ్ధిచే చిదాకాశము జాగరూకమైయుండునపుడుది దృశ్యమనియు,
బాహ్యపదార్థ రహితమగునపుడు మోక్షమనియు, ఆ చైతన్యమే సంజ్ఞ లిడెను.

న చ తత్కన్వచిదాసుప్తం న ప్రబుద్ధం కదాచన

చిద్వ్యోమ కేవలం దృశ్యం జగదిత్యవగమ్యతామ్.

43

యథార్థముగ నా చిదాకాశమెపుడును ఆప్రబుద్ధమున్న ప్రబుద్ధమున్న గాకయున్నది.
దృశ్యమంతయు చిదాకాశస్వరూపమే అయియున్నది.

నిర్వాణమేవ సర్వశ్రీః సర్వశ్రీరేవ నిర్వృతిః

నానయోః శబ్దయోరర్థభేదః పర్యాయయోరివ,

44

ఈ దృశ్యమంతయు శేవలను చిదాకాశమాత్రమును, సృష్టిరూపమంతయు మోక్షరూపమును నగుచుండ, ఇక పరమార్థబ్రహ్మలందునలే నీ రెండిటి (జగద్రూపాల) యందును కాంచెమైనను భేదములేదు గదా!

పరమార్థో జగదితి రూపం వేత్తి న్యాయం స్యకమ్
యథా తై మిరికం చక్షుః శోశోజ్జ్వలమివేత్తే.

46

తిమిరహోగముగలవాడాకాశమున శోశోండ్రకముల వీక్షించునట్లు అవిద్యోపహితమగు అత్మ తన పరమార్థస్వరూపమునే జగత్తుగ నెఱుంగుచున్నది.

న తత్తేజోజ్జ్వలం కించితా హి దృష్టిస్తథా స్థితా
నేదం దృశ్యమిదం కించిదిత్థం చిద్యోమనస్థితమ్.

46

వాస్తవముగ శోశోండ్రకము లేవియును లేక, దర్శకుని దృష్టియే యారూపమున నున్న విభజన, పరమార్థమున యీ దృశ్యరూపమగుచు, ఆ తరీరాయలేవియుగాని లేవు. చిదాకాశమే యీ రూపముల స్థితిగల్గియున్నది.

సర్వత్ర సర్వమిదమస్తి యథానుభూతం
నో కించన క్వచిదిహస్తి సచానుభూతమ్
కాస్తం సదేకమిదమాతత మిత్థమాస్తే
మత్స్య క్షకోకభయభేద మత స్త్వమాస్య.

47

ఓ రామా! అధ్యారోపదృష్టిచే సర్వవ్యాపకమగు చిదాకాశమున సంతయు సంభవ మగుటచే, సమస్తము గలదనియు, అపవాదదృష్టిచే నేమియు లేదనియు, వచించబడును. ఈ రెంటి యందును కాంతమును, భేదరహితమునగు యొకే పూర్ణ రూపము (బ్రహ్మము) గలదు! కాన శోక, భయంబులద్యుజించి నీ వట్టి పూర్ణస్వరూపుడవు కమ్ము!

శిలోదరాకారభునం ప్రకాస్తం
మహాదితే రూపమిదం స్వమచ్ఛమ్
నైవాస్తి నాస్తీతి దృశౌ క్వచిత్తు
యచ్ఛాస్తి తత్సాధు తదేవ భాతి.

48

ఇత్యావై వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
నవనన్ని రాకరణం నామైకత్రింశః

సర్గః 181.

ఓ రామా! స్ఫుటికలామధ్యభాగమునలే, ఈ చరిత్రార్థమున చైతన్యస్వరూపము ఉద్భవమును, ప్రకాస్తమును, మిగుల స్వచ్ఛమును నగును. కాని అందలి నదీపర్వతపవాదుల ప్రతిబింబమునలే, ఇదికలదు! లేదు! యను భేదదృష్టి చైతన్యమున లేనీలేదు. ఎవరైనను ప్రతీతిగాల్పించిన చైతన్యమే యారూపమున నట ప్రకాశించుచున్నదని యెఱుంగుము.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
నవనన్ని రాకరణమును ఏకత్రింశ

సర్గము 181.

ద్వా త్రింశః సర్గః

శ్రీ రామ ఉవాచ:-

సతామవ్యసతామేవ బాలయశపిశాచవత్
దామవ్యాలకటాదీనాం దుఃఖస్యాస్త్రః కథం భవేత్.

1

శ్రీ రాముడు:- ఓ మునీంద్రా! బాలురకు యశపిశాచములవలె అజాల దృష్టికి ప్రభాస్వరూపులును, కాని యథార్థముగ మిథ్యారూపులును నగు దామవ్యాళకటాదులయొక్క దుఃఖమెపుడు కలించును?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:-

దామవ్యాలకుటుంబై స్తైస్తదేవ యమకింకరైః
ప్రార్థితేన యమేనోక్తమిదం శృణు రఘూద్వహ.
యదా వియోగమేవ్యన్తి శ్రోవ్యన్తి చ నిజాం కథామ్
దామాదయస్తదా ముతా భవిష్యన్తిత్యసంశయమ్.

2

3

శ్రీ వసిష్ఠుడు:- రఘుకులశ్రేష్ఠుడవగు నో రామా! దామవ్యాళాదుల కుటుంబమునకుఁ బొందిన యమకింకరులు యమనిర్భాగింప నాతడు ఈ దామవ్యాళాదులు వేఱుజేందునపుడు తమ కర్మత్రమును వినినవారై నిస్సందేహముగ ముత్తులు కాగలరని వచించెను.

శ్రీ రామ ఉవాచ:-

స్వవృత్తాన్తమిమం కుత్ర కదా కథయతే కథమ్
శ్రోవ్యన్తి భగవంస్తేనా వర్ణయేదం యథాక్రమమ్.

4

శ్రీ రాముడు:- ఓ మహాత్మా! వారు స్వస్వవృత్తాంతముల నెవరవరచే నెపుడు విందులో యథాక్రమముగ వచింపుము.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:-

కాశ్మీరేషు మహావద్మనరసీతీరపల్వరే
భూయోభూయోఽనుభూయైవ మత్స్యయోనిపరంపరామ్.
అలోలితాశయాలోలాః కాలేన లయమాగతాః
తత్రైవ పద్మనరసి తే భవిష్యన్తి సారసాః.

5

6

శ్రీ వసిష్ఠుడు:- ఓ రామా! కాశ్మీరదేశముందలి యొకయల్పతటాకమున అనేక పర్యాయములు మత్స్యజన్మమై తిన పిదప గ్రీవ్యుర్భువునందు మహిషుడలచే నాతటాకము ప్రోక్కబడి భ్యంసము కాగా, వారు మత్స్యరూపం అందు నశించి మరల ఆ పద్మహోధరముననే సారసరూపై జన్మించురు.

తత్ర కల్పారమాలాను సరోజవట్టిషు చ

తై వాలవరవల్లిషు తరంగవలనాను చ.

చరతు-సుముదోలాను నీలోత్పలలతాను చ

సీకరాభూతలేఖాను శీతలావర్తవర్తిషు.

సారసాః సరసంభోగాస్పృక్త్యా భువనభూషణాః

విహృత్య సుచిరం కాలమలమాగతశుద్ధయః.

అచట శ్వేతకమలములందును, పద్మసమాకూములందును, ఉత్తమ శైవాల లతలందును, తరంగ సమాకూములందును, చంచలపుష్పములను ఊయేలలతో కూడిన నీలకమల లతలందును, శీతల ఆవర్త సహితములును, జలకణయుక్తములును నగు మేఘమండలములందును, ప్రపంచమునకు భూషణమువంటి ఆ సారసపక్షులు ఉత్తమభోగముల ననుభవించి, చిరకాలము విహరించి పిదప శుద్ధత్వము నొందును.

తే వియుక్తా భవిష్యన్తి ముక్తయే లబ్ధబుద్ధయః

రజఃన త్యుతమాంసేవ భేదం ప్రాప్య యదృచ్ఛయా.

వివేకబుద్ధిచే విహరింప సత్త్వరజస్తమోగుణములు భిన్నములైపోవునట్లు, వివేకబుద్ధి యుదయింప ముక్తికొను యత్నించుటకై వారు మువ్వరును ఆవుడు వేటగుదరు.

కాశ్మీరమండలస్యావర్తగరం నగశోభితమ్

నామ్నాధిష్ఠానమిత్యేవ శ్రీమత్తస్య భవిష్యతి.

ఓరామా! కాశ్మీరదేశమున పర్యతపృథ్విదులచే శోభించుచు, సమస్తసంపదలతో కల తూగుచునుండు అధిష్ఠానమున నగరమున వారు పసించురు.

ప్రద్యుమ్నశిఖరం నామ తస్య యధ్యే భవిష్యతి

శృంగం లఘునరోజస్య శోశచక్రమివోదరే.

ఆ నగరమధ్యమున ప్రద్యుమ్నయను శిఖరముండును. దాని శిఖరము చాటయోగ్యమై యుండును. మతేయు దాని మధ్యభాగము కమలకర్ణికవలె నుండును.

తస్య మూర్ధ్ని గిరేరేహం కశ్చిద్రాజా భవిష్యతి

అభ్రంకవముహాకాలం శృంగే శృంగమివావరం.

ఆ పర్యతశిఖరముపై గృహములన్నింటిలో శ్రేష్ఠమును, వికాలమును కాలబలగలియు, శిఖరమువలె గవ్వట్టుచున్నదియు నగు గృహరాజమొకటి యుండును.

గృహస్యే శానశోకేనైస్తి శిరోభిత్తిప్రణోదరే

తస్యానిశమపి శాస్త్ర వాతాధూతతృణాన్తికే.

ఆలయే దానవో వ్యాటః కలవిదో భవిష్యతి

ప్రథమాల్పశుతశాస్త్ర ఇవార్థరహితారసః.

ఆ పర్యతశిఖరముపై గృహములన్నింటిలో శ్రేష్ఠమును, వికాలమును కాలబలగలియు, శిఖరమువలె గవ్వట్టుచున్నదియు నగు గృహరాజమొకటి యుండును.

ఆ గృహముయొక్క ఈశాన్యభాగమునగల గోడపైని చుట్టిన రాలియందోక గూడు యుండును. దానిచేత వాయువుచే నిరంతరము చలించుచుండు తృణయుక్తముగు గూటియందు అల్ప కాస్త్రజ్ఞుడగు ద్విజానివలె అరణ్యమీతముగ శేవలము శబ్దమొనర్చు వ్యాఖండను దానవుడు చటకపక్షి (పిద్దుక) రూపమున నుండును.

తస్మిన్నేవ తదాకాలే తత్ర రాజా భవిష్యతి

శ్రీయశస్కరదేవాఖ్యః శక్రః స్వర్గ ఇవావరః.

అపుడానగరమున, స్వర్గమందు ఆపరేంద్రునివంటి శ్రీయశస్కరదేవుడను నృపాలుడుండును.

దానవో దామనామాత్ర మశకస్తస్య నద్వని

భవిష్యతి బృహత్సంభవస్థచ్చిదే మృదుధ్వనిః.

ఆ రాజుయొక్క గృహంతరమున మన్నట్టి పెద్దస్తంభముయొక్క వెనుకభాగమందలి రంధ్రమున దాముడను దైత్యుడు అల్పశబ్దమొనర్చు మశకమైయుండును.

అధిష్ఠానాభిధే తస్మిన్నేవావర్తగరే తదా

రత్నావలీవిహారాభ్యో విహరోఽపి భవిష్యతి.

అపుడా యధిష్ఠాననగరమందు రత్నావలీవిహారమును విహార మొకటి యుండియుండును.

తస్మిన్స్తద్భూమిపామాత్వో సరసింహ ఇతి శ్రుతః

కరామలకవద్భువ బద్ధమోక్షో నివత్స్యతి.

ఆ నగరమున బంధమోక్షములను హస్తామలకముగ నెఱుంగు సరసింహుడను పేరుగల సుప్రసిద్ధుడగు మంత్రి యొకడు నివసించుచుండును.

భవిష్యతి గృహే తస్య క్రీడనః క్రకరః ఖగః

కటోమాతూసురో నామ కృతరాజతపంజరః.

ఆ మంత్రిగృహమున కటుడను మాయానురుడు, రజత పంజరమున ఆ మంత్రికి క్రీడాసాధనమై బరగు సాహాయము పేరుగల పక్షి యగును.

స నృసింహో నృపామాత్య క్లోకై ర్విరచితామిమామ్

దామవ్యాకటాదీనాం కథయిష్యతి సత్కథామ్.

ఆ నృసింహుడను మంత్రి క్లోకరూపమున రచించబడిన దామవ్యాకటల యుక్తము చరిత్రను వశించును.

స కటః క్రకరః శ్రుత్వా తత్కథానంస్మృతాత్మభూః

శాస్త్రమిథం మహాశాస్త్రం వరం నిర్వాణమేష్యతి.

ఆ సాహిక తన యా చరిత్రను విని శంబరానురునిచే కల్పించబడిన తన జీవరూపమును కృతించి యెద్దాయందు సంసారరూపము సమూలముగ నశించునో అట్టి యుక్తమును మోక్షమును ప్రాప్తించును.

ప్రద్యుమ్నశిఖరప్రాంత వాస్తవ్యః కలవిజ్ఞానః

తత్రత్యైశ్చ కథాం శ్రుత్వా పరం నిర్వాణమేవ్యతి. 28

రాజమందిర స్తంభమున వసించు ఆ మహాకమున్ను ఆ స్వీయచరిత్రను విని మోక్షరూపముగ చరమకాంతిని బొందును.

రాజమందిరదార్శన్య త్రణావాస్తవ్యతాంగతః

మహాకోటి ప్రసంగేన శ్రుత్వా శాంతిముపైవ్యతి. 24

ప్రద్యుమ్న శిఖర సమీపవాసియుగ ఆ చటకమున్ను ఆచటి నివాసులచే నాచరిత్రను విని చరమోత్తమముగ నిర్వాణపదము నొందును.

ప్రద్యుమ్నశృంఖలాచ్చటో మహాకో రాజమందిరాత్

విహారాత్కరశ్చేతి మోక్షమేవ్యంతి రాఘవ. 25

ఓ రామా! ప్రద్యుమ్న శిఖరమందలి యాచటకము, రాజమందిరమందలి మహాకము, రత్నావళి విహారమందలి సారిక—ఈ మూడును మోక్షప్రాప్తి నొందును.

ఏవ తే కథితః సర్వో దామవ్యాకటాక్రమః

మాయైవమేవ సంసారశూన్యైవాత్యస్తభాసురా. 26

ఓ రామా! ఇట్లు దామవ్యాకట పృతాంత క్రమమంతయు నీ కెఱింగించితిని. ఇబ్బిభముననే నామరూపాత్మకముగ యీ ప్రపంచమంతయున్ను కూన్యరూపమును, మాయామూత్రమును నెఱుంగుచి.

భ్రమయత్యపరిజ్ఞానాన్యగత్యష్టాంబుధీరివ

మహతోటి వదాదేవం నానాజ్ఞానవశాదధః. 27

మృగత్యష్టయందలి జుబుధిలె ఇయ్యది అజ్ఞానముచే జీవుల భ్రమింపజేయుచున్నది. మఱియు వలువిధ యజ్ఞానకారణంబులచే నిది అత్యున్నత సదములనుండియు జీవుల బడద్రోయుచున్నది.

పతన్తి మోహితామూఢా దామవ్యాకటా ఇవ

క్వ భూజేవవినిష్ఠిప్త మేరుమందరసదృశా. 28

క్వ రాజగృహదార్శన్యస్తర్వణే మహాకరూపతా

క్వ చపేటభుజామాత్ర పాతితారేన్దుబిష్టుతా. 29

క్వ ప్రద్యుమ్నగిరా గేహే భిత్తిప్రణవిహంగతా

క్వ పుష్పలీలయా లోలకరతోలితమేరుతా. 30

క్వ వా శృంఖలే నృసింహస్య గృహే క్రకరపోతతా

అజ్ఞానులగు మూఢులు దామవ్యాకటాదులవలె పతనమును బొందుదురు. కనుకచేతనే మేయమందర పర్వతములగుడ చూర్ణమొనర్చుటచట! రాజగృహ స్తంభ చిచ్ఛిద్రమందలి మహా రూపత్యమేవట! పాస్త్రప్రహరమాత్రమున మూర్ఖచంద్రాదులఁ బడద్రోయుటచట! ప్రద్యుమ్న పర్వతశిఖరస్థ గృహంతరాళమున కుద్యరంధ్రమందలి పక్షిరూపత్యమేవట! తుష్టుమువలె లీలా

మూత్రమున మేరుపర్వతమునుగూడ హస్తముచే తులతూడుటచట! నృసింహుని గృహమందలి సారిక శిరువగుటచట!

చిదాకాశోఽహమిత్యేవ రజసారజ్జితప్రభః. 31

స్వరూపమత్యజన్మేవ విరూపమపి బుధ్యతే

స్వయైవవాసనాభాన్యైవ సత్యయేవావ్యసత్యయా. 32

మృగత్యష్టాంబుబుధ్యేవ యాతి జన్తురివాస్తరమ్

తరన్తి తే భవాంభోధిం స్వప్రవాహాధియైవ యే. 33

శాస్త్రేణాసాదితం దృశ్యమితి నిర్వాణసంస్థితాః

నానాదుఃఖవికారాణి శుష్కతర్కముతాని యే. 34

ప్రభావంతముగ చిదాకాశము రజోగుణరంజితమై అహంకారము నాశ్రయించి తన ప్రకాశరూపత్యమును దృశించకయే అహంకార ప్రాజేంద్రియాదుల ననుభవించుచున్నది. అసత్యయినను మృగత్యష్టయందలి జుబుధిలె సత్యముగభాసించు భ్రాంతిరూపముగ తనవాసనచేతనే ఇయ్యది తన చిద్రూపమునుండి విభేదమునొందుచున్నది. సాక్షిచైతన్యముగ ప్రత్యేకాత్మచైత్రున కభిముఖమైన బుద్ధిగలి తత్త్వమస్యాది మహావాక్యరూపముగ వేదాంతకాస్త్రముచే దృశ్యమును అసత్తుగ నెఱింగి యదానిని రహిత మొనర్చి విజ్ఞాను సంసారసాగరమును దాటి నిర్వాణభద్రము నొందుదురు. మోక్షము నకు హేతుభూతముగ అట్టి వేదాంతకాస్త్రమున కన్యముగ శుష్కతర్కములు దుఃఖముయములును వలువిధ వికార యుక్తములునె యున్నవి.

యాతి శ్మశ్మభంజలానీవ స్వలాభం నాశయన్తి తే

స్వానుభూతిప్రసిద్ధేన మార్గేణాగమగామినా. 35

న వినాశో భవత్యజ్ఞ గచ్ఛతాం పరమాంగతిమ్

కేవలము తర్కకాస్త్రము నాశ్రయించువారు పరమ పురుషార్థరూపముగ తమ అత్యులాభమును నశింపజేసికొనువారుగచున్నారు. కాని స్వానుభవముచే శ్రుతి ప్రసిద్ధమార్గము ననుసరించి యుక్తముగతినిబొంద నుంకించువానికి వినాశమొప్పటికిని చేకూరుదు.

ఇదం మే స్వాదిదం మే స్వాదితి వృద్ధైర్మహామతే. 36

స్వేన దార్భాగ్యదై స్వేన న భస్మాపుష్పవతిత్వతే

మహామతిగనో రామా! ఇది నాకు వలయునని తలంచుచు, తన దార్భాగ్యముచే గల్గు దీనత్యముచే నశించుచునుండువానికి పురుషార్థలేకమైనను ప్రాప్తించదు.

వేత్తి నిత్యముదారాత్మా త్రైలోక్యముపి యస్తాణమ్. 37

తం త్యజన్త్యావదః సర్వాః సర్వా ఇవ జరత్వైవమ్

ఏ యుదారచరితుఁడు త్రిలోకములఁగూడ త్యాముగజూచునో, అమృతాత్ముని, సర్వము తన కుబుజమును వీడునట్లు సమ స్తరూపదలను వీడి జనును.

పరిస్ఫురతి యస్యాస్త్యైత్యం సత్త్వచమత్కృతిః. 38

బ్రాహ్మమణ్డమివాఖిణ్డం లోకేశాః పాలయన్తి తమ్
అస్యాపది దురన్తాయాం నైవ గన్తవ్యమక్రమే. 39

ఎవని యంత్రకరణమున నిత్యము సత్త్వగుణము స్ఫురించుచుండునో, అట్టివానిని యింద్రాదీ
దేవతలు, లోకేశులందఱును తమ యాధారభూతముగు బ్రహ్మాండమునువలె పాలించి రక్షించుచుండురు.
కాన యెట్టి ఘోరవిపత్తునందైనను ఆసన్మార్గమున జనరాదు.

రాహురవ్యక్రమేదైవం పిబన్నవ్యమృతం మృతః
సచ్ఛాస్త్రసాధునంపర్క-మర్క-ముగ్రప్రకాశదమ్. 40

ఆసన్మార్గము నవలంబించుటచే రాహు వమృతపానమొనర్చినను మృతినొందెను. సచ్ఛాస్త్ర
భ్యాస, సాధుసేవనము మార్కుడు, జగత్సంహారకారకుడుగుటచే నుగ్రుడగు శివుని పరిమాత్మను
ప్రకాశింప (సాక్షాత్కరింప) జేయును.

యే శ్రయస్తే న తే యాన్తి మోహాన్ధ్యస్య పునర్వశమ్
అవశ్యా వశ్యతాం యాన్తి యాన్తి సర్వావదః క్షయమ్. 41

వీనిని (సాధు, సచ్ఛాస్త్రులు) నేవించువాడు మరల యెప్పటికిని మోహాంధకారమునకు
పశుడుగాకయుండును. అట్టివానికి అవశ్యములై నవికూడ పశములగును. వానికి సహస్రయాపవలున్న
శమించును.

అక్షయం భవతి శ్రేయః కృతం యేన గుణైర్యశః
యేమాం గుణేష్వసంతోషో రాగో యేమాం శ్రుతంవతి. 42

సత్యవ్యవసినో యే చ తే సరాః పశవోఽవశే

శమదమాదిగుణములచే విఖ్యాతినొందినవానికి అనగా సత్పురుషులలో శ్రేష్ఠుడగువానికి
నాశరహితముగు పరమోత్తమ శ్రేయము లభించును. ఉపరోక్తములగు శమదమాదిగుణములందును
అధ్యాత్మ కాస్త్రక్రమణముందును సత్యమందును మిక్కిలి ప్రీతిగలవాకే మనస్సు లనందగుదురు. తక్కిన
వారు పశులువృత్తే.

యశశ్చన్ద్రికయా యేమాం భాసితం జన్తుహృత్సరః
తేమాం క్షీరనముదాణాం నూనం మూర్తఃస్థితో హరిః. 43

భుక్తం భోక్తవ్యమఖిలం దృష్టా ద్రవ్యవ్యదృష్టయః. 44

ఎవని యశశ్చంద్రికచే జీవుల హృదయసహోపరము లాహ్లాదితమొనర్చబడునో, అట్టి క్షీర
నముద్రమువంటి పవిత్రమూర్తులందు సాక్షాత్ విష్ణుభగవానుడు వసించును. అట్టివారు భోక్తవ్యపదార్థ
ములన్నింటిని యనుభవించినవారయి, ద్రవ్యవ్యపదార్థము లన్నింటిని దిద్దించినవారయి నగుదురు.

కిమన్యద్భవభక్తాయ భూయో భోగేషు లుభతా
యథాక్రమం యథాశాస్త్రం యథాచారం యథాస్థితి. 45

స్థీయతాం ముచ్యతామస్త ర్భోగజాలమవాస్తవమ్
సంస్తవః క్రియతాం కీర్త్యా గుణైర్గగనగామిభిః. 46

భవిష్యజన్మపరంపరలచే తమ యాత్మను నశింపజేయు యీ ప్రాపంచిక విషయభోగములం
దింకను ప్రీతియేలే? (అనగా విషయబుద్ధిత్య మయుక్తమని భావము) కాన, వానివాని యధికారము
ననుసరించి, కాస్త్రానుకూలముగను, పూర్వాచార్యులచే సంప్రవర్తముగు యాచారముల ననుసరించియు
యేయే భూమికయం దంతకాలము స్థితిగలియుండవలెనో, అంతకాల మాయా భూమికలందుండి యభ్య
సించుచునే యుండవలెను. మిథ్యాభోగజాలమంతయు అంతకరణమునుండి త్యజించివేయవలెను.
స్వర్గపర్యంతమును వ్యాపించి విఖ్యాతములగు తన యుత్తమగుణములచేతను, యశోమహిమచేతను,
సత్పురుషులచే సంస్తుతింపబడవలెను.

త్రాయేతే మృత్యుతో హ్యేతే న కదాచన భోగకాః
గాయన్తి సిద్ధసుద్ధర్మో యేషామిన్దుసితం యశః. 47

గీతిభిర్గగనాభోగైస్తే జీవన్తి మృతాః పరే

గుచ్ఛములగు యీ ప్రాపంచిక విషయభోగములు మృత్యువుతో నంతమగును. కాన,
చంద్రునివలె ధరళ మైన యెవనియొక్క కీర్తిని నుండగులగు దేవాంగనలు గాన మొనర్చుచుండునో,
యెవరి యశస్సు ఆకాశమువలె సర్వదేశకాలములందును వ్యాప్తమైయుండునో, అట్టి యుత్తములే
జీవితులున్ను తక్కినవారు మృతప్రాములున్ను నగుదురు.

పరమం పౌరుషం యత్న మాస్థాయాదాయ సూద్యమమ్.
యథాశాస్త్రమనుద్వేగ మాచరన్తో న సిద్ధిభాక్ 48

యథాశాస్త్రం విహరతా త్వరాకార్యా న సిద్ధిషు. 49

కాన నుత్తమముగు పురుషప్రయత్నమును, తపమకూలముగు సమద్యమము వాక్రయించి,
కాస్త్రానుసార ముద్వేగహీతుడై యాచరించుచో యెవడు మోక్షసిద్ధిని బడయకుండును?

చిరకాలపరిపక్వా సిద్ధిః పుష్టఫలా భవేత్
వీతశోకభయానానమగర్వమపయ స్త్రోణమ్. 50

వ్యవహారో యథాశాస్త్రం క్రియతాం మా వినశ్యతామ్
జీవో జీర్ణానకూషేషు భవేష్వస్తమివాగతః. 51

ఓ రామా! చిరకాల పరిపాకముచే సిద్ధిని పొందువానియొక్క ఫలమున్ను దృఢతర
ముగుడు. కాన శోక, భయ, గర్వముల శిఘ్రముగఁద్యుజించి కాస్త్రానుసారము వ్యవహరించుము,
వినాశముఁజెందకుము. జీవత్వము వాక్రయించి ఓషణునవసముచే సంసారమును అంధకూచమన బడి
నశింపకుము.

భవతాం భూరిసక్తానామధునేద్రియదామతః
ఇతఃప్రభృతి మా భూయో గమ్యతామధమాదధః. 52

అనేక పదార్థములందు సక్తమైయున్న నీ జీవుడిపుడు ఇంద్రియములను రజాత్తుచే బంధించి బడి మృత్యువునకు కేకమెత్తు తోచుచున్నది. కాన సంసారమును యంధకూపమునబడి నాక మొందకుము. ఇది మొదలు నీవు యధమాధముగతిని అనగా నీచత్వమును బొందకయుండుము.

ఇదం విచార్యతాం శాస్త్ర ముత్తమమవన్ని వారణమ్
రణే శిరశరశ్చేణి శతనిర్హానవారణే. 58

ఘోరమృత్యుభయములనుండి రక్షించుననియు, శస్త్రమునంటిదియు, నాశరహితమును, నిత్యమునును నిరతిశయానందము నొనగూర్చునదియు నగు (వేదాంత) శాస్త్రమును నిత్యము విచారించుమండుము.

జీవముద్రా చ కిం వజ్రే భోగగన్ధో నిరస్యతామ్
కిమర్థమాత్రయాకార్యామార్యాః శాస్త్రమవేక్ష్యతామ్. 54

గ్రీష్మద్రువందలి యుష్ణత్వముచే మిగుల దుర్గంధయుక్తమగు తటాకమందలి కర్దమునువలె యాప్రాపంచిక జీవిత మతితుచ్చమైనది. కాన భోగాలను వృద్ధియుమునుండి పారద్రోలవలెను. అనర్థప్రదములగు భోగములకొరకు ద్రవ్యలేఖముచే నేమి ప్రయోజనము? అందుచే నోశ్రద్ధ పుంగవులారా! మోక్షప్రదమగు శాస్త్రము నవలోకింపుడు.

ఇదం బింబమిదం బింబమితి సత్యం విచార్యతామ్
ధియా చరప్రేరణయా యాతమావశవో యథా. 65

విషయాకార మృతులందలి ప్రతిబింబభూతులగు చిదాభానులయొక్క అంతఃకరణావచ్ఛిన్నమగు చైతన్యమే బింబము. అనగా నంతఃకరణోపహితమగు చిదాభానుని శుద్ధబ్రహ్మచైతన్యమే బింబమగును. అంతఃకరణ ప్రతిబింబితుడగు చిదాభానుడే ప్రతిబింబము. ప్రతిబింబములును, వాని యుపాధులును రెండును మిథ్యారూపములే. అభిన్నమగు బింబము మాత్రము సత్యమైనది. ఇవిధమున తత్త్వవిచారము సల్పవలెను. పరులగు అర్హతాదులచే ప్రేరేపకుని బుద్ధిగలవాడవై సశుత్యము నొందకుము.

చార్భాగ్యదాయినీ దీనా శుభహీనా విచారణా
ఘనదీర్ఘమహానిద్రా త్యజ్యతాం సంప్రబుధ్యతామ్. 56

చార్భాగ్యజనకమును, అతిదీనమును నగు ధనాదులగుగూర్చిన విచారణ దీర్ఘగాఢనిద్ర వంటిదిగాన వద్దానిని సీపు శీఘ్రముగ త్యజించి మోక్షమార్గమున జాగరూపదత్తుకమ్ము.

సుప్తం మాన్థీయతాం వృద్ధకచ్ఛపేనేవ వల్కులే
ఉత్తానమంగీక్రియతాం జరామరణశాస్త్రయే. 57

అల్పతటాకమున వృద్ధకచ్ఛపంబుమాడ్కి నిదురపోవలదు. జరామరణ వినాశమునకై వెంటనే సన్నద్ధుడవుకమ్ము.

అనర్థాయాథసంపత్తి ర్భోగాఘో భవరోగదః
ఆపదః సంపదః సర్వాః సర్వత్రానాదరోజయః. 58

ధనసంపత్తి యనర్థదాయకమును, భోగములు భవరోగకారకములును, సంపదలన్నియు లిపజనకములును నగును. వీని కెవ్విధముగను అదరింపకుండబడయే జయహేతువని యెఱుంగుము.

లోకతస్మానుసారేణ విచారాద్వ్యవహారిణామ్
శాస్త్రాచారానుసారేణ కర్మణా తత్ఫలాయ చ. 59

జనుల కవిరోధముగు విచారములుగల్గి వ్యవహరించుచు, శాస్త్ర శిష్టాచారముల ననుసరించి సత్కర్మల ననుష్ఠించుటయందును, సత్ఫలముల పొందుటయందును సావధానై యుండవలెను.

ఆచారచారుచరితస్య వివిక్తవృత్తేః
సంసారసాఖ్యఫలదుఃఖదశాస్త్రగృహీః
ఆయుర్యశాసీ చ గుణాశ్చ సహైవ లక్ష్యౌ
పుల్లన్తి మాధవలతా ఇవ సత్ఫలాయ. 60

ఇత్యాదే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే దామవ్యాల కటోపాఖ్యానే సదాచారనిరూపణం నామ ద్వాత్రింశః సర్గః । 82 ।

పూర్వాచారప్రవీణమగు యుత్తమ ఆచారములంగల్గి, పవిత్రయాచరణయు, వివేకబుద్ధియు గలవాడై, ప్రాపంచిక సౌఖ్యములు కేవలము దుఃఖప్రదములేయని యెఱింగి శాస్త్రమందభిరుచిగల్గి ధర్మించువానికి వసంతకాలమున లతవోలె ఆయువు, యశస్సు, గుణము, సౌభాగ్యము మున్నగునవి కృద్ధి నొంది సత్ఫలముల గలుగజేయును.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున దామవ్యాళకటోపాఖ్యానమందు సదాచారనిరూపణమును ద్వాత్రింశ సర్గము । 82 ।

త్రయ త్రింశః సర్గః.

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచ:-

సర్వైశ్వరయసాఫల్యాత్సర్వం సర్వత్ర సర్వదా
సంభవత్యేవ తస్మాత్త్వం శుభోద్యోగం న సంత్యజ. 1

శ్రీవసిష్ఠుడు:- ఓ రామా! అతిశయముగ నొనర్చుటకు యుత్తమసాధనలన్నియు నియమ పూర్వకముగ సఫలమగుటచే లాభకములగు కృషిసేవాది సాధనములందును, శాస్త్రీయములగు మోక్షాదులందును, శుభోద్యోగములందును, సర్వత్ర తదనుకూలమగు ఫలమవశ్యము సంభవించును. కాన నో రామా! మోక్షఫలముకొరకై సీపు శుభయత్నమును విడువకుము.

మిత్రస్వజనబంధనానాం నద్దినానందదాయినా
సర్వసామానాద్య మృత్యురపుష్పపనిర్జితః. 2

మిత్ర స్వజనబంధుల నానందింపజేయు నందికేళ్ళరుడు; తన కుభయత్నముచే సహృదయ తీరమున శ్రీ పరమేశ్వరి చరణముల నాశ్రయించి ఆసాధ్యమగు మృత్యువునుగూడ జయించెను.

సర్వోత్కర్షణ సంపన్నా దేవా అపి విమర్శితా:

దానవై రానవాథాధ్యక్షః వద్మాకరా ఇవ.

3

సర్వేశ్వర్య సంపన్నులైన దేవతలు, యేనుగులచే కమలములు త్రొక్కబడునట్లు, నేనా దైవేశ్వర్యములచే పరిభ్రాద్ధులగు బలి మున్నగు దానవులచే మర్దింపబడిరి.

మరుత్తనృపతేర్యజ్ఞే సంవరై న మహర్షిణా

బ్రహ్మణేవావరః సర్గో భావితః ససురాసురః.

4

మరుత్తరాజుని యజ్ఞమందు సంవర్తడను మహర్షి తన కుభయత్నమువలననే బ్రహ్మదేవుని వలె మఱియొక సురాసురులసృష్టి నొనర్చెను.

మహాతిశయయుక్తేన విశ్వామిత్రేణ వివతా

భూయోభూయః ప్రయుక్తేన దుష్పాపా తపసార్జితా.

5

మరల మరల సాధించుచు, మహాప్రయత్నములచే విశ్వామిత్రుడు తన తపస్సుచే దుష్పాపములను బ్రాహ్మణత్వమునుగూడ సమపాదించెను.

పిష్టసేకాంబుదుష్పాపం రసాయనవదశ్చ తా

దుర్భగేనేదృశేనాప్తః క్షీరోద ఉవమన్యునా.

6

పిష్టజలము (పిండిగలిపిన నీరు) గూడ సరిగ లభించక, లభించిన యద్దానినే నమృతమువలె త్రావు మందభాగ్యుడగు యువమన్యువు తన కుభయత్నముచే క్షీరమద్రమును పొందగల్గెను.

తైలోక్యమల్లాం ప్రణవదన్నన్విష్టాబ్జబాదికాన్

భక్త్యాతిశయదార్థ్యేన కాలః శ్వేతేన కాలితః.

7

ముల్లోకమందలి వీరులను, బ్రహ్మ విష్ణుదులలగూడ తృణమువలె భక్షించునట్టి యముని శ్వేతుడను ముని తన భక్త్యాతిశయముచే జయింపగల్గెను.

ప్రణయేన యమం జిత్యా కృత్యా వచనసంగమమ్

వరలోకాదుపానీతః సావిత్రియా సత్యవాన్పతిః.

8

సావిత్రియను రాజకన్య ప్రణయముచే యమరాజును జయించి తన పతియగు సత్యవంతుడు జీవించువలయుననియు, ఆతనికి నూజురువులు కలుగవలయుననియు వరములఁగోరుచు, ఆ వరముల నాతనిచే నంగీకరింపజేసి వరలోకమునుండి తనభర్తను తిరిగి సంపాదించగల్గెను.

† కిలాదుడను ముని సర్వజ్ఞుడగు పుత్రునికొఱక చిరకాలము తపంబొనర్చు నంత వరము శివుడు ప్రసన్నుడై నాకంటె మేఱుగ మఱియొకడు సర్వజ్ఞుడగులేడనియు, నాయంశమే నీకు పుత్రుడుగ జన్మించుననియు, మఱియు నాతడు ధనునాతీండుమాత్రము జీవించుననియు చెప్పెను. ఇట్లామునీండు దీక్షారాసుగనూచుచే బడసిన పుత్రుడే నందికేళ్ళరుడు. ఈతడొక సహృదయతీరమున శివునిలింగము నర్చించుచు, యాశివుని యపగ్రహముచే మృత్యువును జయింపగల్గెను — లింగపురాణము.

స సోఽన్యతిశయో లోకే యస్యాస్తి స ఫలం సుఖటమ్

భవితవ్యం విచారా నః సర్వాతిశయశాలినా.

9

కాశ్చియ కుభయత్నాధిక్యముయొక్క ఫలము సుషుప్తమైనది గాన సర్వోత్తమముగ మోక్షమునుగూర్చిన యత్నమే నీవొనర్చుము.

ఆత్మజ్ఞానమశేషాణాం సుఖదుఃఖదశాదృశామ్

మూలకావకరం తస్మాద్భావ్యం తత్రాతిశయినా.

10

జననమరణ, సుఖదుఃఖాది భ్రాంతులన్నింటిని సమూలముగ ఛేదించినైచునది ఆత్మజ్ఞాన మొక్కటియే గాన యద్దానివిషయమే యత్నించుట యుచితము.

నాశాయాపదతార్థిన్యా దృష్ట్యాదృశ్యాదిదృష్టయః

దుఃఖాదృతే నిరాబాధం సుఖం కించిదవాప్యతే.

11

కుంభ, తృష్ణ, కామము మున్నగు యాపదలఁచరిగఁగించునట్టి బుద్ధిని నశింపజేయుటకొఱక ప్రథమమున తద్విరోధియగు (విషయదోష దర్శనమును) దృష్టి వశ్యేపింపవలెను. చైరాగ్యాభ్యాసాది దుఃఖమును స్వీకరింపకయే బాధారహితమును, మహత్తరమును నగు సచ్చిదానందసుఖము లేకమైనను ఎట్లు ప్రాప్తివొందును?

అశమః పరమం బ్రహ్మ శమశ్చ పరమం పదమ్

యద్యప్యేవం తథాప్యేనం ప్రథమం విద్ధి శంకరమ్.

12

శమత్వముచే పరిపూర్ణమైన చిదాత్మస్వరూపముగు బ్రహ్మమే పరబ్రహ్మము. శమమున్ను శారణసహితముగ సంసారయనర్థమును నివర్తించుటద్వారా పరమపురుషార్థమొనగూర్చుచునేయున్నది ఈ రెండు (శమము, బ్రహ్మము)ను సమములైనను, మొదటిదానిని శంకరునిగ (బ్రహ్మవందముగలుగ జేయునదిగ) నెఱుంగుము.

అభిమానం పరిత్యజ్య శమమాశ్రిత్య శాశ్వతమ్

విచార్య ప్రజ్ఞయాత్యత్వం కుర్యాత్సజ్జననేవనమ్.

13

ఓరాహా! అభిమానమును త్యజించి, నిత్యము శమమునే యాశ్రయించి, శాశ్వతముగ మోక్షప్రాప్తికి యోగ్యమైన తన యుత్తమ జన్మాదులగుర్చి విచారించుచు సజ్జనుల నేవింపవలెను.

స తపాసి న తీర్థాని న శాస్త్రాణి జయన్తి చ

సంసారసాగరోత్తరే సజ్జనానేవనం వినా.

14

సత్పురుషుడనేవనములేనిచో తప, తీర్థ, శాస్త్రాదులేవియు సంసారసాగరమును దాటించ శక్యములుగావు.

లోభమోహదుఃఖం యన్య తనుతానుదివం భవేత్

యథాశాస్త్రం విహరతి స్వస్వకర్మసుసజ్జనః.

15

ఎవనికి లోభమోహాదృశాదులు ప్రతిదినము నన్నుగిల్లుచుండునో, మఱియు నెవడు తన కార్యములందు శాస్త్రానుకూలముగ వర్తించునో ఆతడే సజ్జనుడనబడును.

అథాత్మవిదుషాం సంగాత్తస్య సాధోః ప్రవర్తతే

అత్యంతాభావ ఏవాన్య యథా దృశ్యస్యదృశ్యతే.

16

ఇట్లు సజ్జనులసాంగత్యము చేయుచురాగా, అత్యవేత్తలగువారి సంసర్గముచే నా సాధువు నకు దృశ్యముయొక్క అత్యంతాభావ మనుభూతమగును.

దృశ్యాత్మనాభావతన్తు పరమేవావశిష్యతే

అన్యాభావవశాదాశు జీవన్మతే వ లీయతే.

17

దృశ్యముయొక్క అత్యంతాభావముచే పరమాత్మయే శేషించును. అన్యపదార్థాభావముచే జీవుడు శీఘ్రముగ నా పరమాత్మయందే లీనమగును.

న చోత్పన్నం న చైవాసీ దృశ్యం న చ భవిష్యతి

వర్తమానేఽపి నైవాస్తి పరమేవాన్యవేధితమ్.

18

యథార్థముగ ఈ దృశ్య మెపుడును ఉత్పన్నము గాకయున్నది. ఇకముందును ఇయ్యది యుండవోదు. అట్టి యీ దృశ్యము వర్తమానకాలమందును లేనిదేయగును. కాన జీనిచే బాధితము గాక పరబ్రహ్మ మొకటియే శేషించుచున్నది.

ఏవం యుక్తిసహనీణ దర్శితం దృశ్యతేఽపి చ

సర్వైరేవానుభూతం చ దర్శయిష్యామి చాధునా.

19

ఈ యుత్పత్త్యాదుల యభావమును యుత్పత్తిప్రకరణమునం దనేక యుక్తులచే నిరూపించి తిని. ఇపుడును నిరూపించుచున్నాను. విజ్ఞుల యనుభవము ననుసరించి యిపుడీ త్రిలోకసంబంధముగ చిదాకాశమును విస్తృప్తమొనర్చెదను.

తథేదమమలం శాన్తం త్రిజగత్సంవిదమ్మరమ్

ఇదం తత్త్వమతత్త్వాది కుతోఽత్ర స్వాత్మగం చ వా.

20

త్రిలోకసంబంధముగ యీ చిదాకాశము శాంతమును నిర్మలతత్త్వమును అనగా పరమార్థ రూపమునెయున్నది. అతత్త్వములును, మాయాజనితములును నగు ఆకాశాదులెట్లుండి యే విధముగ నుద్భవించినవి? సత్తునుండియా, అసత్తునుండియా, లేక మాయనుండియా, దేనినుండి గల్గినవి? ఇందు మొదటి రెండుపక్షములును, అవికారత్వకారణమున యుక్తములుకావు. ఇక మాయనుండి యుత్పత్తి గల్గునన్నచో మిథ్యాత్వయే సంభవించును. గాన వీని యుత్పత్తియే సిద్ధింపకుండును.

చిచ్ఛనుత్కురుతే చారు చంచలాఽచంచలాత్మని

యత్తయైవ తదేవేదం జగదిత్యనబుధ్యతే.

21

కాన కల్పితమును చంచలమును నగు ఆత్మ (జీవాత్మ) యందు ప్రతిబింబించిన చైతన్యమే యీ చైతన్యమంతయు నొనర్చుచున్నది. అనగా జగత్తును కల్పించుచున్నది. దేనిని చైతన్యము కల్పనజేయుచున్నదో దానినే అయ్యది జగద్రూపముగ ననుభవించుచున్నది.

త్తైలోక్యభూయోనుభవశ్చిదాదిత్యాంశుమండలమ్

కోవా స్వాంశుమతోర్భదో నిర్వికల్పః సకథ్యతామ్.

22

ఈ మల్లోకములందలి యనుభవమంతయు చైతన్యమును సూర్యుని కిరణసమాహామే అయి యున్నది. కిరణములకును సూర్యునకును భేదములేనందున, వికల్పములన్నియు మిథ్యాభూతములగుటచే మల్లోకములందలి యనుభవమున్ను నిర్వికల్పముగ బ్రహ్మస్వరూపమునియే వచింపవలెను.

స్వాభావతోఽస్యాశ్చిద్భృష్టే ర్యే ఉన్మేషనిమేషతే

జగద్రూపానుభూతే స్తావేతావస్తమయోదయా.

23

సవికల్పముగ చైతన్యస్థులయొక్క అనగా చిదాభాసునియొక్క యున్మేష నిమేషములే జగదనుభవముయొక్క యుత్పత్తి వివాళములై యున్నవి.

అహమర్థోఽపరిజ్ఞాతః పరమార్థామ్బురే మలమ్

పరిజ్ఞాతోఽహమర్థస్తు పరమార్థామ్బురం భవేత్.

24

అపరిజ్ఞాతమగు అహంకారమే పరమార్థమగు చిదాకాశమున మలిప్యము అనగా అవిద్య యగును. కాని పరిజ్ఞాతమగు ఆ యహంకారమే చిదాకాశమగుచున్నది.

అహంభావపరిజ్ఞాతో నాహంభావో భవత్యలమ్

ఏకతామమ్బునేనామ్బు యాతి చిన్నభసాత్మనా.

25

అహంకారముయొక్క యథార్థస్వరూప మెఱింగినచో నిక నయ్యది యేవిధముగ నైనను యుండనేరదు. జలము జలమున గలని యైక్యమగునట్లు, పరిజ్ఞాతమగు యహంకారము చిదాకాశముతో నేకత్వముఁ జెందును.

అహమాదిజగద్దృశ్యం కిల నాన్మేష వస్తుతః

అవశ్యమేవత త్రస్మా చ్చివ్యతేఽహం విచారతః.

26

ఓ రామా! అహంకారాది యీ దృశ్యసమాహమంతయు యథార్థముగ లేనిదేయగును. కాన అహంకారమునుగూర్చిన విచారణచే ఆ చిదాకాశమే తచ్చక్త శేషించును.

బాధ్యతే చామలధియా మపిశాచే పిశాచధీః

శిశూనాం తావదాధ్యాత్మః కరణానాం విచారణా.

27

పిశాచము లేనపుడు పిశాచబుద్ధి పరిశుద్ధులగు జ్ఞానులకు గలుగనేరదు. కాని అబ్బుజ్ఞులగు బాలులకు పిశాచము లేదని యెన్నిమార్లు వచించినను యింకను సంశయమే గలుగుచు పిశాచబుద్ధి నివర్తించక యుండును.

చిజ్జ్యోత్స్నా యావదేవాన్తరహంకారఘనావృతా

విశాసయతి నో తావత్పరమార్థ కుముద్భవతీమ్.

28

ఓ రామా! ప్రాథమిక్ గలవారలకుఁగూడ సంతసము చైతన్యచంద్రిక అహంకారమును మేఘముచే గప్పబడియుండునో, అంతసము పరమార్థరూపమును చంద్రిక ప్రకాశించక యుండును.

ప్రమూర్జితేహమిత్యస్మిన్నదే స్వాత్మ స్వయంవినా

నరకస్వర్గమోక్షాది తృప్తాయాః కల్పనై వ కా.

29

జీవునియం దహంకారము తొలగగా నట్టి అహంకారరాహిత్యముచే నిక స్వర్ణనరక మోక్షముల కల్పనలే యెవల!

హృది యావదహంభావో వారిదః ప్రవిజృంభతే

తావద్వికాసమాయాతి తృప్తాకుటజమజ్జరీ.

80

అహంకారమును మేఘము వృద్ధయమున చరించువఱకును తృప్తయను కుటజము (కొండమల్ల) వికాసముఁజెందుచునే యుండును.

అక్రమ్య చేతనాం నిత్యమహంకారాంబుదే స్థితే

బాడ్యమేవ స్థితిం యాతి న ప్రకాశః కదాచన.

81

అహంకారమును మేఘము చేతన - నూర్మ్య నాకమించియుండ నిక అజ్ఞానాంధకారమే ప్రాప్తించునుగాని జ్ఞానప్రకాశము కాదు.

అనన్తయమహంకారః స్వయం మిథ్యాప్రకల్పితః

దుఃఖాయైవ న హర్షాయ బాలసంభ్రమయ్యవత్.

82

అనంతనను ఈ యహంకారము బాలుని భ్రమచే కల్పించబడు పిశాచమువలె నుఖము కొఱకుగాక దుఃఖముకొఱకే స్వయముగ మిథ్యాయావమున కల్పించబడినది.

ముద్ధైవ కల్పితో మోహ మహంభావః ప్రయచ్ఛతి

అనంతసంసారకరం దామాదిప్యేవ దుర్మతే.

83

అభిమానముచే కలుషితముగు యంతఃకరణమున రజ్జాదులబద్ధి యుదయ మగునట్లు, మిథ్యాయావమున కల్పించబడిన ఈ యహంభావముచే అనంత సంసారభ్రమయును గలుగుచున్నది.

అయం సోఽహమితి స్ఫారాన్మోహాదన్యతర త్రయః

అన్యభూతం సంసారో న భూతం న భవిష్యతి.

84

'ఈ దేహము నేను' 'ఈ యింద్రియాదులు నావి' - ఇత్యాది మహామోహములకంటె అన్యములగు యనర్థము లీశుపంచమున యుండియుండలేదు, ఇక యుండజొవు.

యత్కించిదిదమాయాతి సుఖదుఃఖమలంభనే

తదహంకారచక్రస్య ప్రవికారో విజృంభతే.

85

ఈ లోకమందు సంప్రాప్తించు సుఖదుఃఖములన్నియు అహంకార - చక్ర పరిణామము యొక్క విజృంభణమనియే యెఱుంగవలెను.

అహంకారాఘోరః కృష్టో హృదయేనావరోపితః

సహశ్రశాఖం దుశ్శేదం తస్య సంస్మృతినాశనమ్.

86

ఎవడు అహంకారమును దుర్బుధాంతురమును శుద్ధమానసమును నాగచేచే పెటికి పార జెచునో, వాని యాత్మ - తేజమున సంసార నాశకరముగ జ్ఞానబీజము సహస్రశాఖలుగ వృద్ధి నొంది పరించును.

అహంభావోఽబుక్తరోజన్మవృక్షాణామక్షయాత్మనామ్

మమేదమితి విస్తీర్ణాస్తేషాం శాఖాః సహస్రతః.

87

ఓ రామా! అహంకారాంతురమునండి యుద్భవించిన అక్షయముగు వృక్షములకు 'నాది' 'ఇది' మన్నుగు విస్తీర్ణమైన శాఖలనేకములు గలవు.

కరటాపాతివిస్ఫోటా భాస్వర్థా వాసనాదయః

విచార్య చాతురవవ త్తరంగవరపంక్తివత్.

88

కరటపలము పదార్థములు, కాకపతనముచే పక్షికాల్పలములు పడి నశించునట్లు కరట - పేరముచే నశించునవియు, తరంగములవలె చంచలములునునై యున్నవి. అనగా అతిశుచ్చములు శోచము.

అహంభావనయా భాతి త్వమహంభావవర్జితః

సంసారచక్రవహనమాత్మనః పరిరోధయా.

89

అత్మస్వరూపుడవగు నీవు యథార్థముగ అహంభావరహితుడవే యైయున్నావు. అయినను అత్మను గవ్వనట్టి యహంభావనే స్వయముగ ఈ సంసారచక్రమున పరిభ్రమించుచున్నట్లు గాన్పించుచున్నావు.

అహంభావతమో యావజ్జన్మారణ్యే విజృంభతే

తానదేతా వివర్ణన్తి చిన్తామత్రాః పిశాచికాః.

90

జన్మయును ఆరణ్యమున అహంకారమును అంధకారము వ్యాపించి యున్నంతవఱకు గుఱుమును మండిచిన పిశాచము విజృంభించుచునే యుండిను.

అహంకారపిశాచేన గృహీతో యే సరాధమః

న శాస్త్రాణి న మన్తాశ్చ తస్యాభావస్య సిద్ధయే.

91

అహంకారమును పిశాచముచే గ్రహింపబడిన యధములయొక్క అహంకార - పిశాచ నివృత్తికాస్త్ర ముద్రాదులచే సిద్ధింపనేరదు.

శ్రీ రామ ఉవాచ:-

కేనోపాయేన భగవన్నహంకారో న వర్ధతే

తం త్వం కథయ మే బ్రహ్మసంసారభయశాస్త్రయే.

92

శ్రీ రామడు:- ఓ మహాత్మా! ఏ యుపాయముచే అహంకారము వృద్ధి నొందక యుండునను విషయమును సంసారభయ నివృత్తి కొఱకై నాకు వచింపును.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:-

చిన్మాత్రదర్శనాకారే నిర్మలే స్వాత్మని స్థితే

ఇతి భావానసంధానా దహంకారో న వర్ధతే.

93

శ్రీ వసిష్ఠడు:- ఓ రామా! అత్మ చిన్మాత్ర స్వరూపమును నిర్మల దర్శనము పండిచియు నైయున్నది. అట్టి శుద్ధ చిన్మాత్రమును అత్మస్వభావమును నిరంతరము ధ్యానించుచుండుటచే అహంకారము వృద్ధి నొందకుండును.

మిథ్యయమిద్దబాలశ్రీః కిం మే న్నేహవిరాగయోః

ఇత్యంతరానుసంధానాదహంకారో న జాయతే. 44

దృశ్యరూపము ఈ యింద్రజాలకై భవమంతయు మిథ్యయే. రాగద్వేషములచే నా కేమి ప్రయోజనము? — ఇట్లు మనమును నిరంతరము చింతన యొనర్చుచుండటచే అహంకారము వృద్ధి నొందకుండును.

నాహమాత్మని నో యస్య దృశ్యశ్రీయ ఇతి స్వయమ్

శాస్తేన వ్యవహారేణ నాహంకారః ప్రవర్ధతే. 45

ఎవనియం దహంభావముగాని, దృశ్యవైభవముగాని యుండదో, ఎవడు ప్రళాంతచిత్తుడై వ్యవహరించునో, అట్టివానికి అహంకారము వృద్ధి నొందదు.

అహం హి జగదిత్యస్తర్థేయాదేయదృశోః క్షయే

సమతాయాం ప్రసన్నాయాం నాహంభావః ప్రవర్ధతే. 46

ద్రవ్య (నేను) దిర్ఘము (చిత్తు) దృశ్యము (జగత్తు) — అను నీ తిరుతియందు శాస్త్రజ్ఞు గ్రాహ్యదృష్టు లుపశమించ, సమత్వ ముత్పన్నముకాగా అప్పుడు అహంకారము ప్రవృద్ధము కానేరదు.

అహం చిజ్జగదిత్యస్తర్థేయాదేయ దృశోః క్షయే

సమతాయాం ప్రసన్నాయాం నాహంభావః ప్రవర్ధతే. 47

‘నేను, చిత్తు, జగత్తు’ — అను నీ ప్రతిబులందు అంతఃకరణమున గ్రాహ్యగ్రాహ్యముల భేదవృద్ధి నశించ అహంకారము వృద్ధి జేయకుండును.

శ్రీ రామ ఉవాచః—

కిమాకృతిరహంకారః కథం సంత్యజ్యతే ప్రభో

నశరీరోఽశరీరచ్చ త్యక్తే తస్మింశ్చ కిం భవేత్. 48

శ్రీ రామడుః— ఓ మునీంద్రా! అహంకారముయొక్క స్వరూపమేమి? బాగ్రత్తు నందును, స్వచ్ఛమందును, మనోరథములందును దీని రూపమేమి? దేహానుక్రమం దహంభావరూప మగు అహంకారముయొక్కయు, దేహముకంటె భిన్నమగు బుద్ధిమాత్రమగు యుపాధియందలి అహం కారముయొక్కయు స్వరూపమెయ్యది? వివిధరూపములగు యీ అహంకారములన్నియు యెట్లు త్యజించబడును? మఱియు నట్లు త్యజించుట చే నేమిఫలము?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

త్రివిధో రాఘవాస్తీహ త్వహంకారో జగత్ప్రియే

ద్వాశ్రేష్ఠావితరస్త్యాజ్యః శృణు త్వం కథయామి తే. 49

శ్రీ వసిష్ఠుడుః— ఓ రామా! ఈ జగంబున మూడువిధములగు యహంకారములు గలవు. వానిలో మొదటిరెండును శ్రేష్ఠములు. మూడవది శ్రేష్ఠముగాదు. అయ్యది త్యజించదగినది. వానిని గూర్చి వచించుచున్నాను, వినుము,

అహం సర్వమిదం విశ్వం పరమాత్మాహమమ్యతః

నాన్యదస్తీతి పరమా విజ్ఞేయా సా హ్యహంకృతిః. 50

మోక్షయోమా న బద్ధాయ జీవన్ముక్తస్య విద్యతే

ఈ జగత్తంతయు కార్యరూపము, కారణరూపుడును నాశరహితుడును నగు పరమాత్మను నేనీ, నాకన్యము జగత్తే లేదు — అను నీ యహంకారము సర్వోత్తమముని యెఱుంగవలెను. అహంకారము మోక్షమునే గలుగజేయును కాని బంధమును గాదు. ఇయ్యది జీవన్ముక్తన ముండును.

సర్వస్మాద్వ్యతిరిక్తోఽహం వాలాగశతకల్పితః

ఇతి యా సంవిదేమాసా ద్విరీయాహంకృతిః శుభా

మోక్షయోమా న బద్ధాయ జీవన్ముక్తస్య విద్యతే. 51

‘నేనన్నిటికంటె భిన్నమై (సాక్షిస్వరూపుడనై) కేకాగ్రభాగముయొక్క నూజవభాగము గంటెను నూత్నమై యున్నాను, అనగా నిరవయ్యుండను — ఇట్టి మనోనిశ్చయమున్న శుభా హంకృతియే యగును. ఈ రెండవ యహంకారమున్న మోక్షమునే గలుగజేయునుకాని బంధమును గాదు. ఇదియు జీవన్ముక్తన ముండును.

అహంకారాభిధా యాసా కల్పితే న తు వాస్తవీ

పాణిపాదాది మాత్రోఽయమహమిత్యేవ నిశ్చయః. 52

అహంకార స్మరీయోఽసా లోకకన్తుచ్చ ఏవ సః

సర్వ ఏవ దురాత్మాసా శత్రురేవ పరః స్మృతః. 53

సర్వము భూమికయందుండువారలకీ రెండు అహంకారములును కేవలము కల్పనా మాత్రములేగాని వాస్తవములు గావు. ఇక మాస్తపాదాది యుక్తమగు దేహము మాత్రమే నేనను నిశ్చయము, లోకమును, తుచ్ఛమును నగు మూడవ యహంకారమునబడును. ఇది నీచమైనది. మఱియు నియ్యది ప్రబలశత్రువని వచింపబడినది గాన త్యజించదగిన దగును.

అనేనాభిహతో జన్తుర్భూయః పరిరోహతి

రిపుణానేన బలినా వివిధాధిప్రదాయినా. 54

శులవిధ వివత్కారకమును బలవత్తరమును నగు యీశత్రువుచే వధింపబడు జీవుడు మఱుల నిలువజాలడు.

కష్టికృతమతిర్లోకః సంకటేష్వేవ మజ్జతి

అనయా దురహంకృత్యా భావాత్సంసక్తయా చిరమ్. 55

స్వభావముగానే అనాదికాలమునుండి సంసక్తమైయున్న దేహోహంభావరూపముగు యహం కారముచే, దుర్వాసనాదులందు ప్రవృత్తమై వానిచే బాధితమగు బుద్ధిగల్గి జనులు నిరంతరము నేక వివత్తులగుచున్నారు.

శిష్టాహంకారవాఙ్మస్తర్కవాన్యాత్రి ముక్తతామ్

లోకాహంకారవద్ధోషవపురస్మిన్ని హవణః. 56

కాని, పూర్వోక్తమున కుద్ధాహంకారసహితంబై, దేహాంభావరూపమున లోకానాం
కారముయొక్క దోషముల విచ్ఛిన్న మొనర్చుచు, ఈ సర్వాత్మాహంభావరూపమున యహంకార
మును ప్రసిద్ధుడు దేహాంభావరూపమున యహంకారమునలననే నిరూపించుచు, మహాత్ముడగు
పురుషుడు దేహాంకారమునుండి విముక్తి జొందును.

ప్రథమం ద్వావహంకారా వంగీకృత్యాన్యతాకికా
న దేహోఽస్థితి నిర్ణయ వర్జనం మహతాం మతమ్.

58

మొదటి రెండహంకారములను మూడవదగు దేహాంకారమువలె దృఢపఱచుకొని,
నేను దేహమునుకానని నిశ్చయించినమీదట ఆ యహంకారములగుడ త్యజించివైచుట పూర్వీకులగు
మహాత్ముల సమ్మతము.

ప్రథమం ద్వావహంకారా వంగీకృత్యాన్యతాకికా
తృతీయాహంకృతిస్త్యాజ్యా లాకికీ దుఃఖదాయినీ.

59

మొదటి రెండహంకారములను లోకమున దేహాంభావము వలెనే స్థిరపఱచుకొని,
మిగుల దుఃఖప్రదమైన మూడవదగు దేహాంకారమును త్యజించవలెను.

అనయా దురహంకృత్యా దామవ్యాలకటాః కిల
తాం దళాం సమనుప్రాప్తా యా కథాన్వపి భేదదా.

60

ఈ దుష్టమున యహంకారము (దేహాంభావము) చే దామవ్యాళకటులగు గల్గిన దుర్దశను
స్మరించుటచేగూడ దుఃఖము కల్గుచున్నది.

శ్రీ గామ ఉవాచ:—

తృతీయాం లాకికీమేతాం త్యక్త్వా చిత్తాదహంకృతిమ్
కింభావః పురుషో బ్రహ్మన్ప్రాప్నుయాదాత్మనో హితమ్.

61

శ్రీ రామడు:— మూడవదగు లోకక దేహాంకారమును చరిత్యజించి మానవుడై
వర్తించుచు తన హిత మొనర్చుకొనునో వచింపుము.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:—

ఏవా తావత్పరిత్యాజ్యా త్యక్త్వైతాం దుఃఖదాయినీమ్
యథాయథా పుమాన్స్త్యే త్పరమేతి తథాతథా.

62

శ్రీ వసిష్ఠడు:— ఓ రామా! దుఃఖప్రదమున యీ మూడవ అహంకారమును త్యజించి,
సర్వాహంభావ, కుద్ధాహంభావ, గురు కుక్కుమాదులచే నప్రభూమికాదులం దేయి విభూషణ స్థితిగల్గి
యొందుటకు సమర్థుడగునో, ఆ యా రీతిగనే స్వరూప సుఖాధిక్యలాభమొందుచు శీవుడు క్రమముగ
చరబ్రహ్మమును ప్రాప్తిజొందును.

అహంకారదృశావేతే పూర్వోక్తే భావయన్యది
తిష్ఠేదుపైతి పరమం తత్పదం పురుషోఽనఘ.

63

పాపరహితుడవగు నోరామా! పూర్వోక్తములైన మొదటి రెండహంకారముల వాక్ర
యించి, అట్టి యు త్తమదృష్టిచే భావించుచుండిననో, మనుజుడా పరమగుడును బ్రహ్మమునే ప్రాప్తి
జొందును.

అథ తే అపి సంత్యజ్య సర్వాహంకృతివర్జితః
సంతిష్ఠేత తథాత్మ్యైః పదమేవాధిరోహతి.

64

పిమ్మట యా కుభాహంకారముల రెంటినిగూడ వదిలి, ఏ యహంకారమును లేక
యొందునో, సర్వోత్తమమున బ్రహ్మపద మధిరోహించును.

సర్వదా సర్వయత్నేన లాకికీ దురహంకృతిః
పరమానందబోధాయ వర్జనీయాఽనయా ధియా.

65

దేహాంభావరూపమున దుష్టాహంకారమును పూర్వోక్తబుద్ధిచే, పరమానందస్వరూప
మున చరబ్రహ్మమునుగూర్చిన బోధకొఱకై సర్వవిధముల సర్వదా వర్జించవలెను.

శరీరాస్థామయా పుణ్య దురహంకారవర్జనమ్
అత్యస్తవరమం శ్రేయ ఏతదేవ పరంపదమ్.

66

దేహమందలి రోగమువంటియు, పాపరూపమునగు దేహాంభావరూపమైన దుష్ట
హంకారమును వర్జించుటయే పరమ శ్రేయమున్ను, పరమపదమును నైయున్నది.

భావాదహంకృతిం త్యక్త్వా స్థూలామేతాం హి లాకికీమ్
తిష్ఠన్వ్యవహరన్వాహి న సతః ప్రవతత్యధః.

67

మూలమున యీ లోకాహంకారమును తత్త్వవిచారముద్వారా త్యజించిన పిదప, మనుజుడు
వ్యవహరించినను, వ్యవహరించున్నను అధఃపతనమును జెందడు.

సంశాన్తాహంకృతేర్జన్తోగ్ధా రోగామహామతే
న స్వదస్తే సుతృప్తస్య యథా ప్రతివిహరసాః.

68

మహామతివగు నోరామా! అహంకారము శమించిన పూర్వ తృప్తిగల మానవునకు రోగ
రూపములగు భోగములు విషమిశ్రిత రసమువోలె రుచించువకుండును.

భోగేష్వస్వదమానేషు పుంసః శ్రేయః పురోగతమ్
క్షీణేఽన్ధకారే కింనామ మనసోఽన్యత్రవర్తతే.

69

మనుజునకు భోగములెల్లడు రుచించువకుండునో, అట్లదే మోక్షరూపమున శ్రేయము
యొందుటవచ్చుదని యెంచుము. ఏలయన మనస్సునం దంధకారము వంటి అహంకారము శమించ నీక
మతియొక ప్రతిబంధమేమి గలదు?

అహంకారానుసంధానవర్జనాదేవ రాఘవ
పారుషేణ వ్రయత్నాశ్చ తీర్యతే భవసాగరః.

70

ఓ రామా! అహంకారమును వర్జించుటచేతను, ధైర్యావలంబన, కాస్త్రక్రవణాది పురుష
వ్రయత్నముల వలనను సంసారసాగరము ధాటుడును.

నాహం సతేన మమ కించిదస్థితి మత్వా
సర్వం చ మే సకలమవ్యహమేవ చేతి
లభ్యాన్నదం మనసి సంవిదమేవమిద్యాం
సీత్యా స్థితిం వరముపైతి వదం మహాత్మా.
ఇత్యాన్నే వాసిష్ఠనుహారాయణే వాల్మీకియే స్థితిప్రకరణే
దామవ్యాకటోపాఖ్యానే అహంకారవిచారోనామ

71

త్రయస్త్రింశః సర్గః । 83 ।

ప్రథమమున, 'ఈ జగత్తంతయు నేనే, కాన అంతయు నా స్వరూపమే యగునని నిశ్చయించి, పిదప 'ఈ దేహములు నేను గాను, దేహసంబంధములగు ధనపుత్రాదులు నావి గావని భావించి ప్రతిబంధములన్నియు రహితమగుటచే, పూర్వోక్తమగు పరిశుద్ధాత్మచైతన్యమును పొంది క్రమముగ సప్తమభూమికయందు స్థితిగల్గి స్వయముగ అపరిచ్ఛిన్నమగు పరిపూర్ణాత్మస్వరూపుడై తీవుడు విదేహకై వల్యమును ప్రాప్తిచేసెదను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
దామవ్యాకటోపాఖ్యానమందు అహంకారవిచారమును

త్రయస్త్రింశః సర్గము । 83 ।

చతుస్త్రింశః సర్గః

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

అత్ర తే శృణు వత్సామి దామాదిషు గతేష్వథ
యద్వృత్తం శంబరస్యైవ నగరే నగననిభే.

1

శ్రీ వసిష్ఠుడు:—ఓ రామా! దామాదులు నశించిన దెనుక, మేరు తుల్యమగు సంపదవలె మహత్తరమగు యావగరమందలి శంఖరునియొక్క పుత్రాంతమును గూర్చి వచించుచున్నాను వినుము.

తథా గగనవిభ్రాష్టే నమస్తే ధ్వస్తనస్థితౌ
విన్దష్టే శంబరాసీకే శరదీవాబ్జమండలే

2

దేవనిర్జితస్యైవోపసా సీత్యా శతివయాః సమాః
పునర్దేవవధోద్వృత్తశ్చిత్తయామాన దానవః.

3

అట్లాకాశమునుండి దైత్యులందఱును పడిన పిమ్మట, అంతయును ధ్వంసముకాగా, శరద్ధకుండలి మేఘసమూహమువలె శంఖరుని సైన్యమంతయు నశించి, దేవతలచే వారల సైన్య మంతయు జయించబడ అట్లు, కొన్ని వత్సరములూరకుండి ముల శంఖరాసురుడు దేవతల నధింతుడు మహాయ మిట్లాలోదించెను—

దామాదయస్తు రచితా యే మయా మాయయానురాః

మాధ్యాత్మైర్భావితా యుద్ధే మిత్యైవ దురహంకృతిః.

4

దామాధ్వనురులను మాయచే నేను సృష్టించితిని కాని వారు తమ మూర్ఖత్వముచే సంగ్రామ మున మిథ్యయగు దురహంకారమును కల్పనజేసిరి.

ఇవాసీం సంసృజామ్యన్యాన్దానవాన్మానుషాయయోదితాన్

తానవ్యధ్యాత్మకాస్త్రక్షాస్సనివేశాన్సూరోమ్యహమ్.

5

కాన యివుడు మాయచే పురల అన్యదానవుల సృష్టించెదను. మఱియు వారలను ఆధ్యాత్మ కాస్త్రచే తలుగను, వివేకపంతులుగను యొనర్చెదను.

తతస్తత్సరిక్షానాన్నిధ్యాభావనయోజితాః

నాహంకారం ప్రయాస్యన్తి విజేష్యన్తి చ తాన్సురాన్.

6

అప్పుడు వారు తత్సరిక్షానముచే మిథ్యాభావనారహితులై అహంకారమును పొందకయుండి దేవతలను జయింపగలుదురు.

ఇతి సంచిత్స్య దైత్యేష్ట్రాస్తాదృశాన్దానవాన్నియా

మాయయోత్పాదయామాన బుద్ధ్యదాసీవ వారిధిః.

7

ఇట్లు విచారించి యా దైత్యేష్ట్రుడు సముద్రము బుద్ధుడమల రచించు విధమున తన బుద్ధిచే మాయాకాశల్యమున దానవులను సృష్టించెను.

సర్వజ్ఞావేద్యవేత్తారో వీతరాగగతైసః

యథా ప్రాప్తైకకర్తారో భావితాత్మా న ఉత్తమాః.

8

అద్దానవులు సర్వజ్ఞులును, వేద్యులును పరబ్రహ్మము నెఱిగినవారను, వీతరాగులును, పాపరహితులును, ప్రాప్తించిన కార్యమును జేయువారను, కుద్ధబుద్ధిగలవారను, యుత్తములును అయియుండిరి.

భీమో భాసో దృఢ ఇతి నామభిః పరిలాఙ్ఘితాః

జగత్ప్రణమివాశేషం పశ్యంతః పావనాశయాః.

9

భీమ భాస దృఢులని శేషోన్మబడిన వారు మువ్వరును పవిత్రాంతఃకరణులై తత్త్వప్రాయముగ జాచువారై యుండిరి.

తే దైత్యా భువనం ప్రాప్య ఛాదయామాసురంబరమ్

గర్జంతో హేతిరడితః ప్రావృషీవ పయోధరాః.

10

ఆ దైత్యులు భూమండలమును ప్రవేశించి వర్షకాలపు మేఘములవలె నాకసమును కురిపింపిరి. మఱియు కస్తూరిస్త్రములచే విద్యులతవోలె గర్జన యొనర్చుచుండిరి.

అయుధ్యస్తనమం దేవై రపి వర్షగణాస్పహూన్

వివేకవశతో జగ్ముర్నాహంకారం కదాచన.

11

వారనేక వత్సరములు దేవతలతో పోరాడినను, వివేకయుక్తలయినను అహంకారమును పొందకుండిరి.

తేషాం యావదుదేత్యస్తర్మమేదమితి వాసనా

తావత్కో-2యమహం చేతి విచారాద్యాత్మవత్సలామ్. 12

'నాది' 'ఇది' మున్నగు భావనలతో కూడిన వాసనలు వారల యంతఃకరణమున నుదయించిన తోడనే, 'ఈ ప్రపంచమేమి, మా స్వరూపమేమి' యను విచారణచే నయ్యవి అస్తత్వములుగ నొనర్పబడుచుండెను.

అనచ్ఛరీరం విబుధాః కో-2సావహమితి స్థితిః

విచారాదితత్వమేతేషాం ప్రోదగుర్నభయాదయః. 18

దేహమస్త్యము; దేవతలను అస్తత్వములు; ఈ ప్రపంచమేమి? మేమెవరు? ఈ జగత్స్థితి మిథ్యయే — ఇట్టి విచారముచే నారి హృదయమున భయాదులుత్పన్నము గాకయుండెను.

అనచ్ఛరీరం నాస్తీదం చిచ్ఛద్దైవాత్మని స్థితా

అహం నామ న చాన్యో-2స్తి నిశ్చిత్యైవానురా యయుః. 14

శరీరము మిథ్యగాన లేనిదేయగును. అత్మయందే స్థితిగల్గియున్న శుద్ధచైతన్యము నత్యమైనది. మేముగాని యితరులుగాని యభారముగలేము — అని యిట్లు నిశ్చయించి ఆ యనుయలు యుద్ధమునకుఁ బయనమైరి.

తత స్తైర్నిరహంకారై ర్జరామరణనిర్భయైః

ప్రాప్తార్థకారిభిర్ధీరై ర్వర్తమానానుసారిభిః. 15

అసక్తబుద్ధిభిర్నిత్యం హతాన్యైరవ్యహస్తభిః

వాసనాజాలనిర్ముక్తైః కృతకార్యైరకర్తృభిః. 16

ప్రభోః కార్యమిదం కార్యమితి సంగతతత్పరైః

వీతరాగైర్గతద్వేషైః సర్వదా సమదృష్టిభిః. 17

సాదైవీ దానవైః సేనా భీమభానదృఢాదిభిః

హతా భుక్తా హృతా ప్లుష్టా స్వాన్నశ్రీరివ భోక్తృభిః. 18

పిమ్మట, అహంకారవర్జితులును, జరామృత్యు భయరహితులును, ప్రాప్తించిన కార్యములఁ జేయువారును, ధీరులును, వర్తమానకాలమునే యనుసరించి వర్తించువారును, నిత్యమున క్షబ్ధిగల్గి యుండువారును, యితరుల వధించినను అభిమానములేనందుచే వధింపకయున్నవారును, వాసనాజాలనిర్ముక్తులును, కృతకృత్యులును, అకర్తలును, 'ఇయ్యది ప్రభుకార్యము గాన నియమపాలన కొఱకై దీనిని తప్పక యాచరింపవలె'నని తలంచి యుద్ధతత్పరులైనవారును, వీతరాగులును, ద్వేషరహితులును, నిరంతరము సమదృష్టిగలవారును నగు భీమభానదృఢాదానవులచే దేవతల సైన్యము వధింపబడెను, హరింపబడెను, దగ్ధ మొనర్పబడెను, భోక్తచే భోగ్యవస్తువు ననుభవించుచున్నట్లు యనుభవించుబడెను. (సేనాది కార్యములను వారలచే జేయించుకొనిరి.)

భీమభానదృఢాత్ముణ్ణా జాతా గీర్వాణవాహినీ

పరిదుదావవేగేన గగ్గైవ హిమవచ్ఛ్చ్యుతా. 19

అపుడు భీమభానదృఢులచే నహృద్ధింపబడిన దేవతా సైన్యము హిమాలయమునుండి గంగా నదినల వేగముగ చురుగిడి పారిపోయెను.

సానురానీకీనీదేవం శ్రీరోదార్ణ వశాయినమ్

జగామ శరణం శైలం వాతార్ద్రేవాబ్జమాలికా. 20

అంత, వాయువుచే పీడితమగు మేఘులంకి చగ్గతము నాశ్రయించునట్లు, ఆ దేవతా సైన్యము శ్రీరసాగరమున శయనించు విష్ణుభగవానుని శరణుబొందెను.

హరిరాశ్వానయామాన తాం భీతాం దేవవాహినీమ్

భుజంగాభివృతామేకాం రమణీమివ నాయకః. 21

జారులచే పరివేష్టించబడిన శ్రీకి తన భర్త ధైర్యముగొల్పునట్లు, భయభీతమగు దేవతా సైన్యమునకు విష్ణుభగవానుడు ధైర్యప్రదానము గావించెను.

అథ శ్రీరోదకుహారే తావత్సానురవాహినీ

ఉవాస యావద్భగవాం స్తస్మి రాసార్థముద్యయా. 22

ఆ పిమ్మట విష్ణుభగవానుడు శంఖుని వధించుటకై పశుసమనంతవరకును దేవతా సైన్యము శ్వేతద్వీపముందు వసించియుండెను.

బభూవ దారుణం యుద్ధం శౌరిశంబరయోస్తతః

అకాల ఇవ కల్పాన్తే సముద్ధీనకులాచలమ్. 23

పిదప మహేంద్రాది కులపర్యతములున్న ఎగురగొట్టబడు అకాలప్రళయమువలె, విష్ణు శంఖరానురులకు భయంకరమగు యుద్ధము సంభవించెను.

శశామ సమరే తస్మిన్దైత్యః సబలవాహనః

నారాయణవాతో యాతః శంబరో వైష్ణవీం పురీమ్. 24

అపుడు సేనావాహనములతోగూడ నా దైత్యుడు వధింపబడెను. ఇట్లు నారాయణునిచే హతుడైన ఆ శంఖరానురుడు విష్ణుపురముఁజేరెను.

భీమభానదృఢాస్తేతు తస్మిన్విషమసంగరే

విష్ణునైవ శమం సీతాః పవనోనేవ దీపికాః. 25

వాయువు దీపమును శమింపజేయునట్లు, ఆ ఘోరసంగ్రామమున విష్ణుభగవానుడు భీమభానదృఢులకు విజేహకై పల్లవాప్తి నొనగూర్చెను.

తే హి నిర్వాసనా ఏవ యదా శాన్తిముపాగతాః

న తదైషాం గతిరాతా దీపానామివ శామ్యతామ్. 26

వాసనారహితులగు యాదానవులకు శమించ, అంత శమించిన దీపములవలె వారి గతియు లభింపకుండెను.

తస్మాద్వాసనయా బద్ధం ముక్తం నిర్వాసనం మనః
రామ నిర్వాసనీభావమాహరస్య వివేకతః.

27

కాన నో రామా ! వాసనాయుక్తమగు మనస్సు బద్ధమును, వాసనారహితమగునది ముక్తమును నగును. అందుచే నీ వచనము వాసనారహితమును సంపాదించుకొనుచు.

సమ్యగాలోకనాత్మత్వాద్వాసనా ప్రవిలీయతే
వాసనావిలయే చేతః శమమాయాతి దీపవత్.

28

సత్యవస్తువును బాగుగ విచారించుటచే వాసనలు లెస్సగు నివర్తించును. వాసనలు నశించుటచే చిత్తము దీపమువలె ప్రశమనమొందును.

స సత్యం కిందిదేవేహ నద్భావో భావయత్యలమ్
నా స్త్యేవ భావనా తస్మాదిత్యేతత్సమ్యగీక్షణమ్.

29

పరిపూర్ణమగు చిదాత్మయే దృశ్యకల్పన యొనర్చుచున్నచో, అత్యుచితముగా నున్నది. కాన దృశ్యకారమగు భావన భావనయేగాదు. చిన్మాత్రస్వరూపమగు పరమాత్మ యొక్క సాక్షాత్కారమే సమ్యక్-దర్శనమగును.

అత్యైవేదం జగత్సర్వం కః కిం భావయతు క్వనా
భావనానామ నా స్త్యేవ తచేతత్సమ్యగీక్షణమ్.

30

ఈ జగత్తంతయు ఆత్మయే అయియుండ నిక యెవడెవట దేనినిభావించును ? కాన యాత్రిపుటియు అద్దాని భావనయు (సంసారమున్ను) సత్యముగాదు. ఇదియే సమ్యక్-జ్ఞానము.

వాసనాచిత్తనామానౌ శబ్దావర్థనమన్వితో
సత్యావలోకనాద్యత్ర విలీనా తత్పరంపదమ్.

31

సత్యవస్తువిచారముచే చిత్త, వాసనాశబ్దములు రెండును అర్థసహితముగ యెట్లు లీనమగునో అదియే పరమపదము.

వాసనా వలితం చిత్తమిహ స్థిత ముపాత్తమ్
తచేవ తద్వినిర్ముక్తం విముక్తమితి కథ్యతే.

32

వాసనాగ్రస్తమగు చిత్తము జగత్తున స్థితిగల్గియున్నదగుచున్నది; అనగా బద్ధమగుచున్నది. అదియే వాసనారహితమగుచో ముక్తమని (తీవ్రమృక్తస్థితిని బడసెనని) వచించబడును.

నానాఘటవటాకారైశ్చైతః స్థితిముపాగతమ్
తచేవాళు శమం నేయం మిథ్యాయుక్త ఇవోత్థితః.

33

ఘటవటాద్యనేక పదార్థరూపములుగ చిత్తము జగత్తున స్థితిని బడసియున్నది. బాలుని మిథ్యాబోధాశమువలె వదానిని శిశుముగ శమించబడేయవలెను.

దామవ్యాలకటాకారైశ్చైతః పరిణాతం యథా
భీమభానదృఢన్యాయో రాఘవా స్వచలస్తవ.

34

ఓ రామా ! దామవ్యాళకటుల చిత్తమువలె దేహాత్మభావమున పరిణమించిన నీ చిత్తమును భీమభానదృఢుల చిత్తమువలె ఆత్మాకారముగ పరిణమించజేసి నిశ్చలుడవై యుండుము.

దామవ్యాలకటన్యాయో మా తే భవతు రాఘవ
ఏతద్రామ పురా ప్రోక్తం పిత్రా కమలజేన మే.

35

ఓ రామా ! 'దామవ్యాళకటన్యాయము నీ కెన్నటికిని వలదని పూర్వము నా తండ్రియగు బ్రహ్మదేవుడు నాతో స్వప్నముగ బల్కియుండెను.

భవతే యన్మయా ప్రోక్తం శిష్యాయాత్మస్తథీమతే
దామవ్యాల కటన్యాయస్తస్మాన్మాతేఽస్తు రాఘవ
భీమభానదృఢన్యాయో నిత్యమస్తు తవానఘ.

36

అందుచే దామవ్యాళకటన్యాయము నీ కెన్నటికిని వలదనియు, భీమభానదృఢన్యాయమే నిత్య మనుకరణీయమనియు, మిగుల బుద్ధిమంతుడవును శిష్యుడవునగు నీకు నే నుపదేశించియున్నాను.

అవిరలనుఖదుఃఖసంకటేయం
భవవదదీ భవతాపనోపయాతా
వ్యవహరణవతో విభూతియాతౌ
సతతమన క్తతయైవ నశ్యతీతి.

37

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
దామవ్యాలకటోపాఖ్యానసమాప్తిర్నామ
చతుస్త్రింశః సర్గః 34.

ఓ రామా ! ఇట్టి భీమభానదృఢన్యాయము ననుసరించి వ్యవహరించుచు, సర్వత్ర అసంసక్త బుద్ధిగల్గి వర్తించుటచే దృఢబోధయును ఐశ్వర్యము లభింప నపుడే వివిధ సుఖదుఃఖములచే పరిపూర్ణమును, జన్మనరంజనసంగి త్రివిధ సంతాపముల ననుభవించజేయువదియు నగు సంసార పదము సమూలముగ నుచ్ఛిన్నమగుకాని అన్యవిధముగ గాదు.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున
దామవ్యాళకటోపాఖ్యానసమాప్తియును
చతుస్త్రింశ సర్గము 34.

—:0:—

పంచత్రింశః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :-

జయన్తి తే మహాశూరాః సాధవో యైర్వినిర్జితమ్
అవిద్యామేదురోల్లాసైః స్వమనోవిషయోన్ముఖమ్.

1

శ్రీ వసిష్ఠుడు:— ఓ రామా ! అవిద్యాకారణంబున నతి యుత్సాహముతో విషయముల వైచిత్ర్యము పరుగుడు మనస్సును జయించిన మహాకూరులగు సాధుభంగవులు సర్వోత్తమ లనందగుదురు.

సంసారస్యాస్య దుఃఖస్య సర్వోపద్రవదాయినః

ఉపాయ ఏక ఏవాస్తి మనసః స్వస్య నిగ్రహః.

2

దుఃఖదాయకమును సమస్త ఆపదలకు పోతుభూతమును నగు యీ సంసారముయొక్క ప్రళమనముకొంత మనోనిగ్రహమే ముఖ్యమును మహాయము.

శ్రూయతాం జ్ఞానసర్వస్వం శ్రుత్వా వై వావధార్యతామ్

భోగేచ్ఛామాత్రకో బన్ధస్తత్యాగో మోక్ష ఉచ్యతే.

3

ఓ రామా ! జ్ఞానముయొక్క సర్వస్వమును వచించుచున్నాను వినుము. విని నీ హృదయమున యద్దానిని ఒక్కగ ధారణయొనర్చుము. అదేదన— విషయభోగములందలి యిచ్చయే బంధము, అట్టి యిచ్చను పరిత్యజించుటయే మోక్షము.

కిమన్యైః శాస్త్రసందర్భైః క్రియాతామిదమేవ తు

యద్యత్సాద్విహ తత్సర్వం దృశ్యతాం విషవహ్నివత్.

4

అనేకములగు నితరశాస్త్రములచే నేమి ప్రయోజనము. ఈ యొక్క విషయమును మాత్ర మాచరింపుము— ఈ ప్రపంచమున ఏ యే పస్తువు ప్రీతివంతముగ తోచునో, దానిని విషమువలెను అగ్నివలెను చూడుము.

విషమా విషయాభోగాః ప్రవిచార్య పునఃపునః

ఉపరిష్టాత్పరిత్యజ్య సేవ్యమానాః సుఖావహాః.

5

విషయభోగములు భయంకరములని మఱల మఱల విచారించి భోగవాసనా త్యాగపూర్వకముగ వానిని సేవించిన సుఖప్రదములే యగును.

దోషాన్రసవతి స్ఫూరా న్వాసనావలితామతిః

కీర్ణకంటకబీజా భూః కంటకప్రసరం యథా.

6

భూమి కంటక బీజమునుండి కంటకముల నుత్పన్న మొనర్చునట్లు, వాసనాగ్రస్తముగు బుద్ధి రాగాది పెక్కుదోషముల నుత్పన్నము చేయును.

అలగ్నవాసనాజాలా మతిః ప్రసరవర్జితా

అదృష్టరాగద్వేషా యా శమమేతి శన్తః పరమ్.

7

వాసనాజాలమందు తగల్గినక రాగద్వేషరహితమై యచంచలముగనుండు బుద్ధి క్రమముగ పరమశాంతిని బొందును.

శుభాశుభాననద్గ్లానీస్త్వసూతే సుగుణాస్పదా

ఫలదానఙ్కురాన్కాలే శ్రేష్ఠబీజవతీవ భూః.

8

కాల్యాది ఉత్తమ బీజముగల భూమి కాలక్రమమున ఫలముత్పన్న మొనర్చునట్లు, శుభ స్వరూపమును, దుఃఖరహితమును, కాంత్యాది శుభగుణయుక్తమును నగు బుద్ధిజ్ఞాన, సమాధిరూపమును మోక్షదాయకమును నగు ఫలము నుత్పన్నము చేయుచున్నది.

శుభభావానుసంధానా త్రనన్నే మనసి స్థితే

శన్తః శన్తః ప్రశాన్తే చ మిథ్యాజ్ఞానఘనామ్బుజే.

9

బుద్ధిం యాతే చ సౌజన్యే యత్తే శుక్ల ఇవోడువే

వివేకే ప్రస్ఫుటే పుణ్యే సభసీవార్క-తేజసి.

10

ఓ రామా ! ఉత్తమభావానుసంధానముచే మనస్సు ప్రశాంతినిొంద, అజ్ఞానమును దట్టమైన మేఘము క్రమముగ నశింప, అపుడు శుక్లపక్ష చంద్రునివలె సౌజన్యము వృద్ధినిొందును. మఱియు ఆకాశమందు సూర్య తేజమువలె వివేకము వ్యాపించును.

ధృతావ స్తర్కివృద్ధాయాం ముక్తాయామివ కీచకే

స్థితావ స్తః కృతార్థాయాం మథావివ నిశాకరే.

11

వదురునందు ముత్యమువలె అపు డాత్మలాభముచే హృదయమున ధైర్యము వృద్ధినిొందును. మఱియు పసంతకాలమునాటి చంద్రునివలె, ఆత్మానందలాభముచే కృతార్థత సంభవించును.

ఫలితే శీతలచ్ఛాయే సత్సంగనఫలద్రుమే

ప్రవత్సానందసురసే సమాధిసరలద్రుమే.

12

అపుడు శీతలచ్ఛాయాయుక్తముగు సంతానగర్భమును ఫలప్రకృతియు ఫలించును. సమాధియను ఉత్తమ తమవునుండి సచ్చిదానందమును శ్రేష్ఠరసము ప్రవహించును.

మనోభవతి నిర్ద్వంద్వం నిష్కామం నిర్గుణద్రవమ్

ప్రశాన్తచాపలానర్థ శోకమోహభయామయమ్.

13

మఱియు మనస్సు నిర్ద్వంద్వమును, నిష్కామమును, నిర్గుణద్రవమును, ప్రశాంతమును, చపలత్వాది అనర్థరహితమును, శోక మోహ భయ రోగపరితమును నగును.

క్షీణశాస్త్రార్థసందేహం విగతాశేషకౌతుకమ్

నిర వృకల్పనాజాలం మోహముక్తమలేవకమ్.

14

నిరీహం నిరుపాక్రోశం నిరవేషం నిరాధికమ్

సంశాంతశోకనీహారమనత్తం గ్రన్థివర్జితమ్.

15

అపుడు మనంబు శాస్త్రార్థసంశయ రహితమును, విషయవైచిత్ర్యదర్శనేచ్ఛావర్జితమును, మోహ కల్పనాజాల వినిర్మలమును, నిర్వృత్తమును, ఆశా నిందాపరితమును, ప్రవృత్తేచ్ఛారహితమును, మానసికచింతావిరహితమును, ప్రళమితశోక నీహారయుక్తమును, కనుక నే స్వచ్ఛమును, విషయాన్తగ్రంథివర్జితమును నగును.

సందేహోగ్రసుతం సాగ్రం సత్యస్థాదారపంజరమ్

నాశయిత్వా స్వమాత్మానం సాధయత్స్వర్థమైశ్వరమ్.

16

సంశయములను దుష్టచక్రములగులదియై, కాళావంతములగు చుట్టకథ మనోరథములతోగూడి నదియై, తృప్తయను భార్యచే సంపన్నమును, నూలదేహమును పంజరముగలదియై నగు స్వయమనోరూపమును నశింపజేసి యీ మనస్సు ఈశ్వరస్వరూపమును, ప్రత్యగాత్మాసంబంధమును నగు జీవన్ముక్తి పదమును సాధించుచున్నది.

అత్మవీరతాపేతూన్వికల్పాంశ్చాయము జ్ఞాతి

సంస్మృత్య ప్రభుతామేషు జహాతి తృణవత్తనమ్.

17

నిగ్రహమందలి స్వసామర్థ్యమును యోచించి యీ మనస్సు తన్ను పోషించు శత్రు మిత్ర, సాధ్యసాధ్యాది వికల్పములను త్యజించివైచి, పిమ్మట కల్పితముగ తన రూపమునుకూడ తృణమువలె పరిత్యజించుచున్నది.

మనసోఽభ్యుదయో నాశో మనోనాశో మహాదయః

జ్ఞ మనోనాశమభ్యేతి మనోఽజ్ఞ స్య వివర్ధతే.

18

విషయాదులందు ప్రపంచింపకుండుటయే మనోనాశము. అజ్ఞ మనోనాశమే అత్మలాభోదయ మగును. బ్రహ్మజ్ఞానియొక్క మనస్సు వినాశమొందును, అజ్ఞానియొక్క మనస్సు వృద్ధి నొందును.

మనోమాత్రం జగచ్చక్రం మనః పర్యతమండలమ్

మనోవ్యోమ మనోదేవో మనోమిత్రం మనోరిపుః.

19

ఈ జగచ్చక్రమంతయు మనోమాత్రమే అయియున్నది. పర్యతములున్నూ మనస్సే, అకాశము, జీవతలు, శత్రుమిత్రాదులున్నూ మనస్సేయగును.

వికల్పకలుషా యా స్యాచ్చి తత్త్వస్యాత్మవిస్మృతిః

మన ఇత్యుచ్యతే నేయం వాననాభవభాగిని.

20

వికల్పములచే అత్మ మలినముకాగా అపుడు సంభించు చిద్వస్తు విస్మరణమే మనస్సగు బడును. సంసారమున బడద్రోయునట్టి యీ మనస్సే వాననాభవనియై పేర్కొనబడును.

చేత్యానుపాతకలిత చిన్మాత్రేతిష్ఠతాభిధమ్

మనాగ్నికల్పకలుషం చిత్తత్వం జీవ ఉచ్యతే.

21

వాననాభవమున ముఖస్సందలి విషయప్రచేశమచే పరిచ్ఛిన్నమై క్షిప్ర రతే శాశ్వత్య సహితమై వికల్పములచే మలినమొందిన చిద్వస్తుచే (బ్రహ్మము) జీవుడనంబడును.

చేత్యప్రపతితం రూఢసంజ్ఞ మజ్ఞ త్వమాగతమ్

తదేవాధికనిఃసారం కల్ప్యతేఽస్తర్మనస్తయా.

22

విషయములందు పడి, చిరకాలాభ్యాసముచే ప్రరూఢమైన అభిమానముచే స్వస్వరూపమును విస్మరించి అజ్ఞత్యమొంది జీవుడనేక వికల్పములచే మోహితుడయి సోమధూతముగ అత్మ సుఖమును బోగొట్టుకొని నిస్సాధుడు డెల్లడగునో అపుడా జీవుని యీ కలహము మనోరూపమున కల్పింపబడును.

నాత్మా సంసారిపురుషో న శరీరం న శోణితమ్

జడం సర్వం శరీరాది దేహీ ఖనదలేషకః.

23

శుద్ధాత్మ జీవరూపము గాదు, శరీరరూపము గాదు, రథిరరూపమును గాదు. ఏలయన, శరీర రాదులన్నియు జడములును పరిచ్ఛిన్నములును నై యున్నవి. కాని అత్మ ఆకాశమువలె నిర్లిప్తమై యుండునది యగును.

శరీరే కణశః కృతే నాప్యస్యద్రుధిరాదికాత్

నిర్భిన్నే కదలీస్తంభే నాప్యస్యత్పల్లవాదృతే.

24

కదలి స్తంభమును ఛేదించిన యందు దిశములు తిప్పు అన్య మేమియును నుండనట్లు దేహమును విచ్ఛిన్నమొనర్చినను, అందు రక్తాదుల కన్యముగ నెద్దియు లభింపడు.

మనో జీవో నరం విద్ధి తదేవాకారమౌగతమ్

అత్మనాత్మానమాదత్తే స్వవికల్పాత్మకల్పితమ్.

25

ఓ రామా! నీవు మనస్సునే జీవుడని యెఱుంగుము. అదియే యాకారమును పొందుచున్నది. అదియే స్వవికల్పముచే కల్పితమగు తన యాత్మను తాను గ్రహించుచున్నది.

స్వవికల్పాన్నరత్నత ప్రసార్య రచేయత్యేతమ్

జాలమాత్మనిబంధాయ కోశకారకృమిర్యథా.

26

జీవుడి జగంబున స్వవాసనా వికల్పముల విస్తరించి కోశకారకృమి (చట్టుపురుగు) వలె స్వీయబంధముకొఱకై జాలమును నిర్మించుకొనుచున్నాడు.

ఇమం దేహభ్రమం త్యక్త్వా దేశకాలాంతరే పునః

శరీరత్వమథాదత్తే పల్లవత్పమివాంకురః.

27

అంకురము పల్లవరూపమును ధరించునట్లు, మనస్సున్ను భ్రమమయముగు యీ దేహమును త్యజించి అన్యదేశకాలములందు మఱియొక దేహమును ధరించుచున్నది.

యాదృగ్వాసనమేతత్స్యా స్మనస్తాదృక్ప్రభాయతే

జాతం స్వపితి యచ్చిత్తం తత్స్వప్నే నిశి తిష్ఠతి.

28

ఈ మనస్సు ఏ దేహవాసనతో గూడియుండునో, వాని కనురూపముగనే శరీరముత్పన్న మగును. రాత్రినిదురించునపుడు చిత్త మెవ్విధమున నుండునో యవిధముననే స్వప్నమును గాంచునుగా.

అప్లు మధురసాసి క్తం మధురం మధురంజరమ్

బీజం ప్రతివిమాకల్పసి క్తం చ కటు జాయతే.

29

అప్లు బీజమును మధురరసమున నేచనమొనర్చి నాటిన అంకురమై క్రమముగ మధుర ఫలమనే గలుగజేయును. అట్లే విషరసమును నేచనమొనర్చి నాటిన కటుఫలములనే గలుగజేయును.

శుభవాసనయా చేతో మహత్యా జాయతే మహత్

భవతిన్ద్రమనోరాజ్య ఇంద్రతా స్వప్న భాజ్జరః.

30

మనోరాజ్యమునగాని, స్వప్నమునగాని మనుజు డింద్రత్వము ననుభవించునట్లు, ఉత్తమ (శుభ) వాసనాయుక్తముగ చిత్తమున్ను మహత్తరరూపముఁ జెందును.

క్షుద్రవాసనయా చేతః క్షుద్రతామపి పేలవామ్

విశాచవిభ్రమాత్స్వప్నే విశాచాన్నిశి వశ్యతి.

81

విశాచములగుర్చిన వాసనలుగలవాడు రాత్రి స్వప్నమున విశాచములనే గాంచునట్లు క్షుద్రవాసనాయుక్తముగ చిత్తము నీచత్వమునే పొందును.

సరసి స్ఫారనైర్మల్యే కాలుష్యం యాతి న స్థితమ్

తథైవ స్ఫారకాలుష్యే ప్రసాదో యాతి న స్థితమ్.

82

సరోవరమున అధిక నైర్మల్యకారణమున మలిన్యమేమియు నుండజాలనట్లు, అధికమలిన్య ముండును నిర్మలత్వముండజాలదు.

మనసి స్ఫారకాలుష్యే తద్రూపం జాయతే ఫలమ్

తథైవ స్ఫారనైర్మల్యే తద్రూపం జాయతే ఫలమ్.

83

మనస్సు మిగుల మలినమైనచో ఫలమున్ను తదనురూపముగనే నుండునట్లు, మిగుల నిర్మలమైనచో తదనురూపముగ యుత్తమఫలమే ప్రాప్తిండును.

త్యజత్యుదారాం న గతిం క్షీణోఽప్యనిశము త్రయః

ఉద్యోగవాసనిరతం పూరణాశామినోడువః.

84

క్షయించుచున్నను ప్రయత్నింపకుడను చంద్రుడు నిరంతరమెట్లు తన పూర్ణత్వమునుగూర్చిన యాశను త్యజింపకుండునో, అట్లులే నీ నిర్మలచిత్తుడు దారిద్ర్యములచే పీడితుడైనను శాంతి, మనస్సునూధానరూపముగ తన యుత్తమగతిని త్యజింపకయుండును.

నేహ బంధో న మోక్షోఽస్తి నాబంధోఽస్తి న బంధతా

విఘ్నోత్థితైవ మాయేయ మింద్రజాలలతా యథా.

85

యథార్థముగ నిజ బంధముగాని మోక్షముగానిలేదు. మతేయు బంధబంధముల యభావ మున్ను లేదు. అంతయు ఇంద్రజాల లతవలె విఘ్నరూపమున నుదయించిన మాయయేయగును.

గంధర్వనగరాకారా మృగత్పప్తా ఇవోత్థితా

ద్విచంద్రవిభ్రమాభాసా ద్వైతైకత్వవివర్జితా.

86

ఈ మాయయు గంధర్వనగరాకారమువలెను, మృగత్పప్తవలెను, ద్విచంద్రాభాసవలెను మిథ్యారూపమున నావిర్భవించి, ద్వైతాద్వైతవివర్జితమైయున్నది.

సర్వైవ బ్రహ్మన త్రేయ మిత్యేషా పరమార్థతా

పరిస్ఫురతి నిఃసారః సంసారోఽయమనన్యయః.

87

అంతయును బ్రహ్మన త్రేయే యనుట పరమార్థ సత్యమగును. ఈ బ్రహ్మ అనన్యయమును, నిస్సారమునై స్ఫురించుచున్నది.

నాననోఽహం వరాహోఽహమితి దుర్నిశ్చయోదితః

జాన్తేఽస్మీత్స్వోఽస్మీతి నిశ్చయేన విలీయతే.

88

నాననోఽహం వరాహోఽహమితి దుర్నిశ్చయోదితః జాన్తేఽస్మీత్స్వోఽస్మీతి నిశ్చయేన విలీయతే.

నేననంతుడనుగాను, అల్పుడనును దుష్టభావనచేగల్గిన వికల్పమును నేననంతుడను, నిష్కల్యుడనును నిశ్చయముచే వశించువలెను.

సర్వగే స్వాత్మని స్వచ్ఛే ఏహోఽహమితి భావనా

ఏత తద్బంధనం లోకే స్వవికల్పోపకల్పితమ్.

89

సర్వవ్యాపకమును, నిర్మలమునునగు ఆత్మస్వరూపమున ఈ డేహమృతుడనే నేనను భావనయే స్వవికల్పకల్పితముగ ప్రపంచమున బంధమగును.

బంధమోక్షదశాపీనా ద్విత్యైకత్వవివర్జితా

సర్వైవ బ్రహ్మన త్రేయ మిత్యేషా పరమార్థతా.

40

ఇదంతయును బంధమోక్షరహితమును, ద్వైతాద్వైతవివర్జితమును నగు బ్రహ్మన త్రేయే యున్నది. ఇదియే పరమార్థసత్యము.

నైర్మల్యప్రాప్తమరణమున క్తం సర్వదృష్టిషు

అమన స్త్వమిహాపన్నం బ్రహ్మవశ్యతి నాన్యథా.

41

నైర్మల్యముచే తనరూపమును రహితమొనర్చి సర్వవిషయములందును అన క్తమై, అమనస్కు న్గిరిని పొందిననే మనస్సు ఈ యధికారి డేహమున బ్రహ్మమును సంధర్శింపగల్గునుగాని అన్యవిధముగ గాదు.

మనోనిర్మలతాం యాతం శుభసంతానవారిభిః

బ్రాహ్మీం దృష్టిమపవాదత్రే రాగం శుక్లపటో యథా.

42

శ్వేతవస్త్రము రంజకద్రవ్యవర్ణమును గ్రహించునట్లు, సమాన్యభ్యాసజనితమగు ధర్మవృద్ధి యను జలముచే నైర్మల్యమొందిన మనస్సు బ్రహ్మసంబంధమగు దృష్టిని గ్రహించును.

సర్వమేవ మమాత్మేతి సర్వభావనయాఽనఘ

హేయాదేయబలేక్షీణే బంధమోక్షో విముచ్యతామ్.

43

పాపరహితుడవగు నోరామా! అంతయు నా ఆత్మయే యను సర్వాత్మకభావనచే త్యాజ్యగ్రాహ్యబుద్ధి శమింప నపుడే బంధమోక్షదృష్టిగూడ పరిత్యజించుము.

శుద్ధస్య మనసః కాయ శాస్త్రవై రాగ్యబుద్ధిభిః

అభిజాతోపలన్యేవ జగ త్తన్యేతి విద్యుతిః.

44

అధికార్యసాధికారి శరీరాభిమానముచే శరీరముపలనను, శాస్త్రశ్రవణాభిమానముచే శాస్త్రము పలనను, వైరాగ్యాత్మబోధపలనను స్ఫటికమణియందువలె గల్గు శుద్ధమగు మనస్సుయొక్క వివిధ ప్రతిభాసములే యీ జగత్తనము.

పదార్థేనైకతామేత్య మనసోనైకతానతా

అసత్యజ్ఞానదృష్టిం తాం విద్ధి త్తదావినాశినీమ్.

45

పదార్థములతో మనస్సు యొక్క డేకరూపత్వమునొందునో అపుడాత్మతో ఏకరూపత్వ మొండజాలదు. అసత్యదృష్టి త్తదావినాశినీమ్ నశించునదియే యని నీ చెబుచును.

న బాహ్యభ్యంతరం త్యక్త్వా సర్వాం దృశ్యదృశం యదా
మన నిష్ఠతి తల్లీనం సంప్రాప్తం తత్పదం తదా.

46

బాహ్యభ్యంతర దృశ్యవిషయములన్నిటిని త్యజించి మనస్సు ఆత్మయందు యెరుపుడు లీనమై యుండునో, అపుడయ్యది సర్వోత్తమముగ బ్రహ్మపదము నొందెననియే గ్రహించవలగును.

దృశ్యదృష్టిః స్ఫుటాయేయం సాహ్యవశ్యమనన్తయీ

తన్మయత్వం చ మనసః స్వరూపం విద్ధి నేతరత్.

47

బ్రహ్మక్షిణముగ గాన్పించు యీ దృశ్యమంతయు మిథ్యయే యైయున్నది. అట్టి దృశ్య మయమగుటయే మనస్సుయొక్క రూపమగును, కాని అన్యముగాదు.

అద్యస్తయోర్నినాశిత్యాన్తధ్యేఽపి తదనన్తయమ్

అజ్ఞాతమనస్ తేన దుఃఖతా హస్తసంస్థితా.

48

అద్యంతములందేది ఆనంతయైయుండునో, అది మధ్యమందును అనంతే యగును. కాన మనస్సు సప్రదూపముగ యెఱుంగనివానికి దుఃఖము కరముననేయున్నదని నిశ్చయింపుము.

ఆత్మైవేదం జగదితి వినా భావేన దుఃఖదా

దృశ్యశ్రీరన్యథా త్వేషా భోగమోక్షప్రదాయినీ.

49

ఈ జగత్తంతయు ఆత్మస్వరూపమేయను భావనగలిగియుండునచో దృశ్యము దుఃఖప్రదము యగును. కాని అంతయు నాత్మస్వరూపమే యను జ్ఞానముచే నయ్యది భోగమోక్షముల రెంటిని ప్రసాదించును.

జలమన్యత్రరంగోఽన్య ఇతి నానాతయాఽజ్ఞతా

జలమేవ తరంగోఽయ మిత్యేకత్వాత్కిల జ్ఞతా.

50

జలము వేఱు, తరంగము వేఱు ఈ నానాత్వబుద్ధియే అజ్ఞానము. జలతరంగములు రెండును యొకటియే యను ఏకత్వబుద్ధి జ్ఞానమగును.

దుఃఖమాయాత్మ్యనదితి హేయోపాదేయరూపి యత్

తదభావేన తు జ్ఞానాదానన్త్యమవశిష్యతే.

51

హేయోపాదేయరూపముగ యీ సానాత్మ్య మసప్రదూపమైనది గాన వద్దనిచే జనన మణిరూపముగ దుఃఖమే ప్రాప్తించును. దాని యభావముచే ఆనన్తరూపముగ ఆత్మయే శేషించును.

సంకల్పకల్పితత్వాచ్చ మనోరూపమనన్తయమ్

అనన్తయవినాశే తు కః శోణో వద రాఘవ.

52

ఓ రామా! సంకల్పముచే కల్పితమగుటచే మనస్సుయొక్క రూపము అనంతే యగును. అనన్తస్త్వనాశముచే దుఃఖమేల?

అవత్సలో యథా బంధురరాగద్వేషయా ధియా

దృశ్యతే వశ్య తద్వత్త్వం తత్త్వం వంజరమాత్మనః.

53

ఉదాసీనుడగు బంధువును రాగద్వేషరహితమగు దృష్టిచే చరికించునట్లు నిత్యము నిర్మలదేహీదులను పంచభూతరూపములుగనే గాంచుము (అనగా దేహీదులయెడల ఉదాసీనదృష్టి గలియుండుమని భావము)

అవత్సలాద్యథా బంధోః సుఖదుఃఖైర్న లిప్యతే

త త్వేన సంపరిజ్ఞానా త్తథా తత్త్వచయాత్మనః.

54

ఉదాసీనుడగు బంధువుతో సుఖదుఃఖముల సంబంధమెట్లుండనేరదో, అట్లే యథార్థ రూపముగ నెఱుంగబడిన యీ పాంచభౌతిక దేహపంజరముతోటిన్ని సంబంధముండదు.

తదనాది శివం జ్ఞానం యన్మధ్యం ద్రష్టృదృశ్యయోః

తస్మిన్సత్యే మనఃశాంతం సాంసుర్యాయుత్యయే యథా.

55

ద్రష్టృదృశ్యముల మధ్యగల దృగ్రూపమే అనాదియు, అనంతమునగు శివస్వరూపమును, నిరతిశయానందదాయకముగ ఆత్మజ్ఞానస్వరూపమును నగును. వాచూపు శిమించుటచే ధూళిశిమించు నట్లు సత్యమగు ఆ యధిష్ఠానమందు మనస్సు శిమించుచున్నది.

ఉపశాంతే మనోవాయా దేహపాంసుః ప్రశాన్యతి

పునః సంసారనగరే న నీహరః ప్రవర్తతే.

56

మనస్సును వాచూపు శిమించుటచే శరీరమును ధూళియు శాంతించుచున్నది. మఱువ నగర కుల్యమగు సంసారముయొక్క అధిష్ఠానమున అవిద్యావరణమును నీహరము మరియకుండును.

వాసనాప్రాప్త్యపి క్షీణే సంస్థితౌ రామమాగతే

బాద్యే జనితహృత్కంపే పంకే శోషముపాగతే.

57

శుష్కే తృష్ణావటే శాంతే మన్తే హృదయశాననే

క్షీణేష్వత్కదంబేషు మిథ్యాజ్ఞానఘనే యతే.

58

క్షీయతే మోహమిహికా ప్రభాత ఇవ శర్వరీ

త్వాపి గచ్ఛతి తజ్జడ్యం విషం మంత్రిహతం యథా.

59

వాసనారూపముగ వర్తము శిమింప, స్వరూపస్థితియందు మనస్సునకు నిలుకడ (ప్రాప్తింప, హృదయమున భయముత్పన్నముజేయు అజ్ఞానమును పంకము పూర్ణముగ శుష్కించిపోవ, తృష్ణయను కటవృక్షము నశింప, హృదయవనమున రాగాదిలతలు అల్పభూతములుకాగా, యింద్రియములను కదంబ వృక్షములు క్షీణింప మిథ్యారూపముగ అజ్ఞాన మేఘము నశింప, ప్రాతఃకాలమున రాత్రి యందలి యంధకారమంతయు నశించునట్లు మోహమును మంచును నశించుచున్నది. మఱియు మంత్రిముచే హతమొనర్పబడిన విషమువలె నా మోహబాద్య మెచటో పోవుచున్నది.

దేహాద్రా న భయత్కుద్రాః సరితః ప్రసర స్త్యలమ్

నోల్లసన్తి లనత్పతాః సంకల్పోగకలాపినః.

60

అత్రుడు (మోహమునశించిన పిదప) దేహమును చర్మతముపై త్పవనదులు ప్రవహించు కుండును. మఱియు ఘనోహరపక్షయోక్తమగు సంకల్పమును ఉగ్రమయూరమేమియు శోభింపకుండును.

పరాం నిర్మలతామేతి సంవిదాకాశగోచరః

రాజతేజితరామచ్ఛో జీవాదిత్యోమహోదయః.

61

అపురాత్యస్వరూపమును ఆకాశమున ప్రత్యక్షముగ స్ఫురించుచుండు మహోదయ సంపన్నుడగు జీవుడను నూర్పుడతి నైర్మల్యమునొంది స్వచ్ఛముగ ప్రకాశించుచుండును.

ఘనమోహభరోన్ముక్తా వివిక్తత్వం పరంగతాః

సమయేన్యతిశోభన్తే ధౌతా ఆశామహాదిశః.

62

విమోహ ఘననిర్మక్తమును; వివేకయుక్తమును, తృప్తావరతమును, తమోగుణ రజోగుణ దోషరహితమును నగు హృదయకాశరూపమును విశాల దిక్ష్ణమాహము సమాధ్యాదికాలములందు విగుల శోభించుచుండును.

భృశమాభాతి విమలా ముదితాకాశమంజరీ

శీతలీకృతదిక్ష్పక్రా శరద్వ్యోమ్నీవ చంద్రికా.

63

శరత్కాలమున దిక్కులన్నింటిని శీతలమొనర్చు చంద్రికవలె, చిత్రాకాశలత పూర్ణవిమల త్వము నొందును.

సర్వసంపత్రకాశేన పరమానందదాయినా

భృశం సఫలతామేతి సువివిక్తావేశభూః.

64

విషయానందలేశరూపమును సంపదసంతయు ప్రకాశింపజేయుచుండియు, పరమానంద దాయక మును నగు ఆత్మజ్ఞానఫలముచే విగుల పవిత్రమైన వివేకమును పృథివి పూర్ణసాఫల్యము నొందును.

సవర్ణతపనాభోగం పరమాలోకసుందరమ్

అచ్ఛాచ్ఛం శీతలచ్ఛాయం బాయతే భువనాంతరమ్.

65

ఆత్మతీ బ్రహ్మాండమంతయు పర్వతవనవిస్తార సహితమును, ఆత్మప్రకాశయుక్తమును, సూర్యచంద్రుల ప్రకాశముచే సతీరమణీయమును, స్వచ్ఛశీతలచ్ఛాయా సహితమునైన విరాజిల్లు చుండును.

విస్తారితం సుసుమతాం స్ఫారితం స్ఫటికాకృతిమ్

ఉవైతి హృత్సరః స్వచ్ఛం నీరజోంబుజకోశకమ్.

66

ఉత్తమబుద్ధియును సులలిత మనుమముల విస్తరించునదియు, విశాలమును స్ఫటికమణివంటి యాకృతిగలదియు నగు హృదయసరోవరము రజోగుణమును ధూళిచే గప్పబడక నిర్మలముగా నుండును.

హృత్పద్మకోశాన్మలినః స్వాహంకారమధునతః

అపునర్దర్శనాయైవ చంచలః క్వాపి గచ్ఛతి.

67

మలినమును, చంచలమును నగు అహంకార భ్రమరము హృదయ కమలకోశమునుండి యెగిరి యెరచికో పోయి ముఱు తెరిగి రాకయుండును.

భవత్యవగతాక్షేపః సర్వగః సర్వనాయకః

నిర్వాసనః శాంతమనః స్వదేహానగరేశ్వరః.

68

అపుడపరిచ్ఛిన్నుడును, సర్వవ్యాపకుడును, సర్వేశుండును, వాసవారహితుడును, శాంత నిర్మయుఁడును నగు ఆత్మ స్వదేహానగరమునకు ప్రభువై శోభిల్లుచుండును.

విచారణాసమధిగతాత్మదీపకో

మనస్వలంపరిగలితేవ ధీరధీః

విలోకయన్త యభవనీరసాగతి

ర్గతజ్వరో విలసతి దేహవత్తన.

69

ఇత్యాదే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

ఉపశమవర్ణనం నామ పంచత్రింశః

సర్గః । 35 ।

తత్త్వవిచారణచే ఆత్మయును దీపజ్యోతి ప్రాప్తింప శరీరమునకు ప్రభువగు ఆయాత్మ సమస్త దోషములను రహితమొనర్చి ధైర్యయుక్తమై ప్రపంచమున జననమరణ దశలందు, విహింస పాపలాటిక నీరస స్థితులఁగాంచుచు, స్వదేహానగరమున తాపత్రయరహితుడై విలాసముగ చరించుచుండును.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున

ఉపశమవర్ణనమును పంచత్రింశ

సర్గము । 35 ।

షట్ త్రింశః సర్గః.

శ్రీ రామ ఉవాచః—

యథేదృశం స్థితం విశ్వం విశ్వాతీతే చిదాత్మని

తస్మై కథయే పే బ్రహ్మాన్ పునర్బోధవివృద్ధయే.

1

శ్రీ రామడు:— ఓ మనోరథా! ఈ ప్రపంచము విశ్వాతీతమును చిదాత్మయందెట్లు స్థితి గలియున్నదో యను విషయమును జ్ఞానాభివృద్ధికోఱకై నాకు మఱుల తెలియజేయుము.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

యథోర్మయోఽనభివృత్తా భావినః పయసి స్థితాః

స స్థితాశ్చాత్మనోఽన్యత్వాచ్చిత్తేన్యే నృప్తయన్తథా.

2

శ్రీ వసిష్ఠుడు:— ఓ రామా! ఉత్పన్నముకానున్న తరంగము లెల్లభిన్నరూపమున నముద్రమునగలవో, అట్లే యీ సృష్టియంతయును చిదాత్మయందు గలదు.

యథా సర్వగతః సాక్ష్యాదాకాశో నోపలభ్యతే
తథా నిరంశజ్విద్భావః సర్వగోఽపి న లభ్యతే. 8

ఆకాశమంతటను వ్యాపించియున్నను సాక్ష్యత్వకారణమున గోచరింపకయున్నట్లు, అతి సూక్ష్మమగు ఆత్మయు సర్వవ్యాపియైనను దృగ్గోచరము గాకయున్నది.

సుస్థితే వాస్థితేవాస్తవః ప్రతిభాస్తి మశౌ యథా
న సత్యభూతానాసత్యా తథేయం సృష్టిరాత్మని. 4

నిరావరణప్రదేశమందున్న స్ఫటికాదిమణులందు సదస్వరూపమును, అనిర్వచనీయము నగు ప్రతిబింబముండునట్లు ఆత్మయందును ఈ సృష్టిగలదు.

స్వాధారైరంబుధైః స్వస్థైర్న స్పృష్టం గగనం యథా

చిత్తైః సర్వజ్విదాధారైర్న స్పృష్టా చిత్పరా తథా. 5

తమయందున్న మేఘముః కాధారభూతమైయున్నను వానిచే నాకాశము స్పృశింపబడ మండునట్లు, ఆ పరాచైతన్యమున్ను తమయందు స్థితిగలియున్న స్పృష్టలకు ఆధారభూతమైయున్నను వానిచే స్పృశింపబడదు.

జలధిష్ఠితతత్త్వేజో యథాంగప్రతిబింబతి

తథా పుర్యష్టకేష్వేన చిద్ధి దేహేషు లభ్యతే. 6

జలమండజొచ్చు సూర్యకిరణములు ప్రత్యక్షముగ గాన్పింపక ప్రతిబింబరూపమున నగు పడునట్లు, శరీరమందును ఆత్మ ప్రతిబింబరూపమున వ్యక్తిమగుచున్నది.

సర్వసంకల్పరహితా సర్వసంజ్ఞావివర్జితా

సైవా చిదనినాశాత్మా తచ్చైత్యాదికృతాభిధా. 7

ఈ చిదాత్మ సర్వసంకల్పసంజ్ఞావివర్జితమును, నాశరహితమును నై యున్నది. జీవ, విషయాది సంజ్ఞలన్నియు దీనియందే కల్పింపబడినవి.

ఆకాశశతభాగాచ్చా జ్ఞేషు నిష్కలరూపిణీ

సకలకలనంసార స్వరూపై కాత్మ్యదర్శినీ. 8

విజ్ఞానీయాత్మను ఆకాశముకంటెను శతగుణ మధికస్వచ్ఛముగను నిష్కలకలనరూపముగను, కళాసహితమైనను కళారహితముగను, జగత్తున కభిన్నముగను గాంతురు.

తరంగాదిమయీ స్ఫారా నానాతానలిరాళ్ల వే

తస్మాన్న వ్యతిరేకేణ యథాభావవికారిణీ. 9

తరంగాదిమయీ స్ఫారా నానాతానలిరాళ్ల వే తస్మాన్న వ్యతిరేకేణ యథాభావవికారిణీ.

త్వత్తామత్తామయీ స్ఫారా నానాతేయం చిదర్థ వే

చిన్మాత్రవ్యతిరేకేణ తథా నై వ ప్రకాశతే. 10

సముద్రమున తరంగాదులరూపమున యనేకత్వము గోచరించినను, జలముకంటె వేరుగ యే వికారమును లేనట్లే, చైతన్యమహాసముద్రమున 'నీది' 'నాది' యను రూపమున అనేకత్వము స్ఫురించినను చైతన్యమునకు భిన్నముగ యీ ప్రపంచమున నేదియు ప్రకాశింపనిదై యున్నది.

చిచ్ఛిన్నోతి చితంచేత్యం తేనేదం స్థితమాత్మని

లజ్జేఽజ్జేత్వస్వదాయాత మన్యదస్తీతి కల్పనా. 11

చైతన్యమేదేని విషయము ననుభవించునపుడు తన స్వరూపమునే యనుభవించుచున్న దగును. కాన చైతన్యము తన యాత్మస్వరూపముననే స్థితిగల్గియున్నదని విద్వాంసుల యనుభవమై యున్నది. అట్టైనను ఈ జగత్తంతయు ఆత్మకంటె వేరుగనున్నదని అజ్ఞులు కల్పన యొనర్చుచున్నారు.

లజ్జేష్వనస్వభావోగ్ర సంసారగణగర్భిణీ

జ్ఞేషు ప్రకాశరూపైవ సకలై కాత్మికాసతీ. 12

అజ్ఞానుల దృష్టియందీ చైతన్యము మిథ్యాస్వభావముగల ప్రపంచమున్ను, జ్ఞానుల దృష్టి యందు కేవలము ప్రకాశస్వరూపమున్ను యైయున్నది.

అనుభూతివశాన్నిత్య మర్కాదీనాం ప్రకాశినీ

స్వాదినీ సర్వభూతానాం భావినీ భవభోగినామ్. 13

ఈ చైతన్యము స్వభావముగనే సూర్యచంద్రాదుల బ్రకాశింపజేయునదగును. మతీయు నయ్యది సర్వభూతసంహారమునకును, జీవుల జన్మాదులకును కారణమై యొప్పుచున్నది.

నాస్తవేతి న చోదేతి నోత్తివతి న తివతి

న చాయాతి న వా యాతి న చేహ న చ నేహ చిత్. 14

ఈ చైతన్యమెపుడును నశించుటలేదు; ఉత్పన్నమగుటలేదు, లేమటలేదు, మార్పించుట లేదు; వచ్చుటలేదు, పోవుటలేదు. ఈ స్థానమునగాని, ఆ స్థానమునగాని లేక, సర్వత్ర వ్యాపించి యేకరూపముననున్నది.

సైవా చిదమలాకారా స్వయమాత్మని సంస్థితా

రాఘవేత్థం ప్రపంచేన జగన్నామ్నా విజృంభతే. 15

ఓ రామచంద్రా! నిర్మలమగు యీ చైతన్యము తన స్వరూపముననే వ్యవస్థితమైయుండి రజ్జవండు సర్పమువలె ప్రపంచరూపమున వివర్తభావము నొందుచున్నది.

తేజఃపుంజై ర్యథా తేజః పయః పూరై ర్యథా పయః

పరిస్ఫురతి సంస్పృందై స్తథా చిత్సర్గవిభ్రమైః. 16

తేజోమూహరూపమున అగ్నియున్న జలప్రవాహరూపమున జలమున్న స్ఫురించునట్లే సృష్టివిలసరూపమున ఈ చైతన్యమున్ను స్ఫురించుచున్నది.

తత్స్వభావేన చిన్నామ్నా సర్వగేనోదితాత్మనా

ప్రకాశేనాప్రకాశేన నిరంశేనాంశధారిణా. 17

స్వయం స్వకలనాభోగాదనంతం పదముష్ణతా అహమస్మీతి భావేన గచ్ఛతాఽజ్ఞ పదం శనైః. 18

సృష్టిరచనాస్వభావసహితమును, సర్వవ్యాపియు, నిత్యమును, యథార్థముగ ప్రకాశమును, వ్యవహారదృష్టిచే సప్రకాశమయమును, యథార్థముగ అంశరహితమును, వ్యవహారదృష్టిచే అంశసహితమును నగు చిదాత్మ అవిద్యాకారణమున, ఆ యవిద్యయందు ప్రతిబింబించిన కృత్రిమరూపముచే స్వయముగ తన యనంతరూపమును త్యజించుచు ఆహంభావమును పరిగ్రహించి క్రమముగ జీవత్వమును ప్రాప్తినొందుచున్నది.

నానాతాయాం ప్రమాథాయామస్యాం సంస్కృతిపూర్వకమ్
భావాభావగ్రహోత్సర్గవదే స్థితిముపాగతే.

19

పుర్యష్టకస్పృశతైః కరోతి న కరోతి చ
ఉత్సేధమేతి భూతోశ ణోటరస్థోఽబ్జురోత్కరః.

20

ఇట్లు జీవత్వమున్న, పదార్థముల యనేకత్వమున్న దృఢపడగా ప్రపంచకల్పనాపూర్వకముగ 'ఇది గలదు' 'ఇది లేదనుభావముచే ఇష్టానిష్టముల గ్రహణత్యాగములకు స్థానభూతముగ దేహత్వభావము ప్రాప్తింప, విహితనిష్పిద్ధరూపములగు పలువిధ కారీకక్రియలద్వారా యీ చిదాత్మయే ప్రపంచమును తనకు భోగ్యముగ నొనర్చుచున్నది. కాని యథార్థముగ నట్లొనర్చుటయు లేదు, పృథ్వీకాశమున నున్నదై యీ చైతన్యము జగదంకురరూపమున యున్నతని బొందుచున్నది.

వ్యోమసౌషిర్యమాదతే సర్వమూర్త్యవిరోధి యతే
స్పందై కధర్మవాన్వాతో రసరూపతయా జలమ్.

21

ఈ చిదాత్మయే మూర్తివంతమగు పదార్థముల కవిరోధియగు ఆకాశరూపమును పరిగ్రహించుచున్నది. అట్లుగానిచో జగత్తన అంకురమునకు అపకాశమే తేకుంటుంటే వృద్ధిసంధిక యందును, ఇయ్యది స్పంధిధర్మముగల వాయువుచేతను ద్రివత్సధర్మముగల జలముచేతను జగదంకురమును పోషించుచున్నది.

దృఢోర్వీచకటం తేజః స్థితిమన్తి జగన్తి చ
ప్రతిబంధాభ్యనుజ్ఞాను కాలః కలనయా స్థితః.

22

మఱియు నది కాలవ్యధిర్ముగల పృథ్విచేతను, రూపధర్మముగల అగ్నిచేతను, వివిధ రూపముల స్థితిగర్భియున్న లోక లోకాంతరములచేతను జగదంకురమును పరిపోషించుచున్నది. వసంతహేమంతాది కాలకల్పనచే ధాన్యదులకు విరోధియగు తృణాదులయొక్క ప్రతిబంధక రూపమునకు యవాది ధాన్యోత్పత్తి రూపమునకు నయ్యది యుపఃరించుచున్నది.

పుష్పేషు గంధతాం యాతి శనైః సంచితకేసరమ్
మృతోఽటరసోల్లాసః స్థాణుతామేతి భూతలే.

23

ఈ చైతన్యమే కింజల్కముల సోరించుచు పుష్పములందు గంధరూపము నొందుచున్నది. మఱియు మృత్తికయందలి రసరూపమునకు నయ్యది భూమిపై స్థాణుత్వముఁ జెందుచున్నది.

మూలస్థాః ఫలమాయాన్తి పేలవా రసలేశకాః
సంనివేశం ప్రజన్త్యేతా రేభాః పల్లవపాలిషా.

24

వృక్షమూలముననున్నదై కోమలపత్రములుగను, కాఖాదులుగనునై ఫలత్వముఁ నొందుచున్నది. పత్రముల యంతర్గతమునఁ బ్రవేశించి నాడీరూపముగనున్నది.

నవతామనుగృహ్లాతి శక్రబాణాసనేన చ
యోయో భవత్వవిరతం సంస్థానేన వనేన చ.

25

ఇంద్రధనుస్సువలె వృక్షముయొక్క నూతనత్వమును పరిగ్రహించుచున్నది. నిరంతరమేయే అవయవము లుత్పన్నమగునో వానియన్నిటి రూపము నను యీ చైతన్యము జగదంకురమున కుపకరించుచున్నది.

వన స్తమువతిష్ఠన్తి పుష్పపల్లవరాశయః
నిదాఘవిధిమాయాన్తి దై వదాహవిభూతయః.

26

ఈ చైతన్యమువలననే వసంతఋతువునందు పుష్పపల్లవ సమాహములు స్థితిబొందుచున్నవి. గ్రీష్మర్తువందు నూర్య లేజోవిభవము ప్రతిష్ఠఁగాంచుచున్నది.

ప్రావృట్ సమయమిహాస్తే నీలాజలదరాశయః
శరదం చానుధావన్తి సముగ్రాః ఫలరాశయః.

27

మఱియు వర్షాకాలమున నీలమేఘసమాహము నలువై పుల చేష్టలనొనర్చుచున్నవి. శరదృతువందు ఫలరాశియంతయు ఆకృతిని బడయుచున్నది.

హేమస్తే హిమహాసిన్యో భవన్తి కకుభో దశ
సయన్త్యుపలతామంబు శిశిరే శీతలానిలాః.

28

హిమంతఋతువునందు నలుడెరులు హిమాన్యోతమై యలరుచుండును. శిశిరఋతువందు శీతలవాయువులు జలమునుగూడ శీలరూప మొనర్చుచుండును.

న జహాతి స్వమర్వాదాం కాలో యుగమయీమిమామ్
తరంగిణీతరంగౌఘ లిలయా యాన్తి సృష్టయః.

29

దిన, వర్ష, యుగాదిరూపముగ కాలము తన నియతినీ ద్యజింపకయున్నది. మఱియు నదులందలి తరంగములవలె సృష్టిసమూహములన్నియు గమనశీలములగుచున్నవి.

నియతిః స్థితిమాయాతి సైర్యచాతుర్యకారిణీ
తిష్ఠత్యావ్రలయం ధీరాధరాధరణధర్మిణీ.

30

సమస్త బ్రహ్మాండములయొక్క నియతియు స్థిరరూపమున వర్తించుచున్నది. సర్వోధారణయొనర్చు నీ పృథివి ప్రళయమునఁకును స్థితిగలదై యున్నది.

చతుర్దశవిధానీహ భూతాని భువనాంతరే
నానాచారవిహారాః నానానిరచితాని చ.

31

పునఃపునర్నిలియస్తే జాయస్తే చ పునః పునః
ధారాపరంపరా యాతి వినావారీవ బుద్ధుదాః.

32

పదునాలుగు భువనములందును పలువిధ యాచార విచారములుగలవియు, వివిధ క్షేపణలు గలవియు నగు పదునాలుగు జీవజాతులు మఱల మఱల యుత్పత్తి విలయముల నొందుచున్నవి. ఓ రామవంద్రా! ఈ పూర్వోక్త పదార్థరూపముల చైతన్యమే విలాసమొందుచున్నది. జలాభావముచే బుద్ధుడములవలె జీవుల యీ జనన మరణప్రవాహము తత్వజ్ఞానముచే వివాళమొందుచున్నది.

ఆయాతి యాతి పరితిష్ఠితి లీలయాతి
స్వార్థానుపార్జయతి ధావతి జన్మనాశైః
ఉన్మత్తవద్విహితభావనమాహితేహః
ముగ్ధాకృతాన్తవివశా జనతా వరాశీ.

88

ఇత్యాక్షరే వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకియే స్థితిప్రకరణే
చిదాదిత్యస్వరూపవర్ణనంనామ షట్త్రింశః
సర్గః । 86 ।

ఓ రామా! ఈ దినజననమాహమ పూర్వజన్మ సంకల్పవాసనాదులచే వివిధమనోరథములఁ జేబట్టి, అందుచే స్వస్వరూప విచారానభిజ్ఞులై మోహవశులై యున్మత్తునిపడి యీ లోకమున జన్మించుచున్నది. పరలోకమునకుఁజనుచున్నది. అంతటను స్థావరాది జన్మలంబొందుచున్నది. భోగాభిలాషచే యైహిక పారలోకభోగములకు హేతువులగు భవభర్మాదులను తమ పురుషార్థముల సాధించుచున్నది. మఱియు జననమరణాదులద్వారా యిట్లే సంసారమున పరిభ్రమించుచున్నది.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున
చిదాదిత్యస్వరూపవర్ణనము షట్త్రింశ
సర్గము । 86 ।

—:0:—

సప్తత్రింశః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఇత్థం సిరతరాకారాః సంసారావలయోఽభిరః

స్వభావాద్భ్రష్టాః సర్వాః పునరాయాన్తి యాన్తి చ.

1

శ్రీ వసిష్ఠః— ఓ రామా! ఇవిధమున సిరాకృతిగల ఈ బ్రహ్మాండ సమాహమ లన్నియు బ్రహ్మమునుండియే మఱల మఱల నుద్భవించుచు లయించుచున్నవి.

స్వరః సర్వమిదం జాతమన్యోన్యం హేతుతాంగతమ్
అన్యోన్యమభివ్యక్తత్వస్వర ఏవ నిలీయతే.

2

పరస్పరకారణభావమునొందిన యీ జగత్తులన్నియు తమ యధిపానమగు చైతన్యముననే యుత్పన్నమగుచు మఱల యందే లయమగుచున్నవి.

స్వతోఽస్పందోఽపి తు స్పందో యథాఽగాదజలోదరో
తథైవేయమసత్సచ్చ చిదేవ పరిదృశ్యతే.

8

లోతున నీటియందు జలము ప్రవహించుచున్నను, దాని చలనము వ్యక్తము కానివిధమున, నదస్వరూపమున చైతన్యమే ప్రకాశించుచున్నను వ్యక్తము గాకయున్నది.

న్యోమన్యేవ నిరాకారే నిదాఘాత్సరితో యథా
లక్ష్మ్యనే తద్వదేవేమాశ్చిత్తేష్వే సృష్టిదృష్టయః.

4

ఉష్ణత్యకారణమున నిరాకారమగు యాకాశమున మృగత్వస్థానదులు దృగ్చరమగునట్లు, చిదాత్మయందును యీ సృష్టి సమాహములన్నియు గోచరించుచున్నవి

యథా మదవశాదాత్మా సోఽన్యవత్ప్రతిభావతే
తథైవ చిత్త్వాచ్ఛిద్ధాతుః స ఏవాఽస ఇవ స్థితః.

5

మదవశమున తనయాత్మయే అన్యధమున భాసించునట్లు, చిత్-సారమగు చిదాత్మయే అచిత్తుగ భాసించుచున్నది.

న చేదం నదనన్నేదం తత్సాతత్సతయోచితః
నాతిరిక్తాతిరిక్తా చ కటకాదిషు హేమతా.

6

ఓ రామా! ఈ జగత్తు సత్తునుగాదు. అసత్తునుగాదు; చైతన్యమున సిద్ధిగల్గియుండలేదు. అద్దానికి భిన్నముగనులేదు. కటకాది ఆధరణములందు నువర్ణత్వము భిన్నాభిన్న రూపములనున్నట్లే యీ జగత్స్వరూపమున్న అనిర్వచనీయమై యుండుచున్నది.

యేన శబ్దం రసం రూపం గంధం జానాసి రాఘవ
సోఽయమాత్మా వరంబ్రహ్మ సర్వమాపూర్య సంస్థితః.

7

ఓ రామా! దేనిచే నీవు శబ్దస్పర్శ రూప రసగంధముల నెఱుంగగలుగువావో, అట్టి యాత్మయే సర్వత్ర వ్యాపించియున్నది.

నానైకత్వాదతీతాత్మ సర్వగాదమలాత్మనః
ద్వితీయా కలనా నాస్తి కాచిన్నేతరథా క్వచిత్.

8

సర్వవ్యాపియై నిర్మలమునగు ఆత్మయందేకత్వానేకత్వములు అవిద్యచేతనే భాసించుచున్నవి. యథార్థముగ నా పరమాత్మయందు మఱియొక కల్పనయేదియును లేదు.

రామ భావనాదన్యస్య భావాభావాశుభాశుభాః
సృష్టయః పరికల్ప్యనేఽనాత్మనేయవాధవాత్మని.

9

ఓ రామా! పదార్థములయొక్క భావాభావములున్ను శుభాశుభ సృష్టులన్నియును వాసనా పశముననే కల్పించబడుచున్నవి. ఆయ్యవి మాయాద్వైతీయందు అనాత్మభూతమగు మాయయందును లేక తత్త్వదృష్టియందు (ఆత్మమాత్రములే యగుటచే) ఆత్మయందును కల్పించబడినవగును.

యస్మాదాత్మనో వ్యతిరక్తే వస్తుని సిద్ధే నతి తత్రేచ్ఛా ప్రవర్తతే
యత్ర స్వాత్మనో వ్యతిరక్తం న కించిదపి సంభవతి తత్రాత్మా కిమివ
వాంఛని-మనుస్మగన్ధానతు కిముపై తు. 10

ఆత్మకంటె నన్యముగ నేదేని పదార్థముండుచో దానియందు కోర్కె గలుగవచ్చును. కాని తన కన్యముగ యే పదార్థమును సంభవించుచే యిక నాయత్మ దేని నిచ్చగించును? దేనిని స్మరించును? దేనిని నిర్మించును? దేని ఫలముకొఱకు ప్రవృత్తునుగను? — అనగా నీ స్పృహ్యదు లన్నియు ఆత్మయం దవిద్యచేతనే కల్పింపబడినవని యెఱుంగవలెను.

అత ఇదమిహితమిద మనీహితమిత్యాత్మానం న స్పృశన్తి వికల్పాః.
అతో నిరిచ్చతాయామాత్మా న కించిదపి కరోతి కర్తృకరణకర్మణామేక
త్వాత్, న క్వచిత్త్వత్వాధారాధేయయోచేకత్వాత్, న చ నిరిచ్చస్వా
త్మనో నైష్కర్మ్యమభిమతిమ్, ద్వితీయాయాః కల్పనయా అభావాత్. 11

ఇక్కారణమున యిష్టానిష్టలు మన్నగు వికల్పములు ఆత్మను స్పృశింపవు. మఱియు యిచ్ఛాభావమున కర్తృకరణక్రియల యేకత్వము సంభవించుటచే ఆత్మ యేమియు చేయునదిగాక యున్నది. ఆధారాధేయంబు లేకమగుటచే నయ్యది యే ఆశ్రయమును లేకయున్నది. ద్వితీయకల్పనా భావముచే యిచ్ఛారహితమగు ఆత్మయందు నైష్కర్మ్యమున్ను ఆభిమతి ముగానేగదు.

నేతరా జానాసి రామ త్వమియం బ్రహ్మసంస్థితిః

సర్వద్వంద్వవినిర్ముక్తః కర్తా భవగతజ్వరః.

12

ఓ రామా! దీనికి భిన్నముగ సాఫల్యమొనగూర్చు కల్పన మఱియొందు లేదు. ఇదియే బ్రహ్మముయొక్క స్థితియగును. దీని కన్యముగ మఱియొక సాఫల్యకల్పన నీ వెఱుంగుచో ననుస్థ ద్వంద్వ సంతాపములనుండి విముక్తుడవైనను కర్తృత్వము; దానిని మేము విచారించుటలేదు.

అన్యచ్చ రాఘవ పునః

పునః కృత్వాకృత్వా బహువిధమిదం కర్మతరసా

త్వయా ప్రాప్యం కిం తద్వద యదుచితం భూతకరణాత్

అకర్తృత్వేచ్ఛాస్థాభవతు తవ చాప్యగమవతో

భవస్వప్నః స్వచ్ఛః స్థితిః ఇవ నిర్వాతజలభిః.

13

ఓ రామా! ఈ ప్రపంచమున మాటిమాటికి కర్తృత్వాభిమానముచే అనేక క్రియలను సత్వరంబుగ నొనర్చుటచే భౌతిక వస్తుసముదాయముకంటె భిన్నముగ ఏ యుచితఫలమును నీవు పొందియుంటివో వచింపుము? కాన కర్తృత్వాభినివేశమంతయు త్యజించి స్వస్వయాపాదితమగు అకర్తృత్వమందే నిశ్చయము గల్గియుండును. అందులకై శాస్త్రగురువాక్యములందు విశ్వాసము గల్గియుండును. మఱియు వాయువుచే చలించబడని సముద్రమువలె స్వస్థుడవును; నిర్మలుడవును, గంభీరహృదయుడవును.

గత్వా సుదూరమపి యత్నవతా జనేన
నాసాద్యతే తదిహయేన సుపుష్కలైతి
మత్స్యేతి మా ప్రజ పదార్థగణాద్ధియా త్వం
న త్వం త్వమేవ పరమార్థతయా చిదాత్మా.

14

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

ఉపశమవర్ణనంనామ సప్తత్రింశః

సర్గః 187.

ఓ రామచంద్రా! ఏ సాధనములన అపరిచ్ఛిన్నముగు నుఖము పొందెనుటచే పూర్వ కామత్వము సిద్ధించునో, అయ్యది మిగులముత్తముచే నతివేగముగ దిగంతములందు ప్రమామ సుల్బుటచేసె నను ప్రాప్తింపదు. కాన యిచ్ఛింపమున స్వబుద్ధిచే విచారించి బాహ్యపదార్థముల వైపునకు బోక యుండుము. నీవు యథార్థముగ సర్వవచంచరహితమగు పరమార్థదృష్టిచే పూర్ణమును, నుఖ స్వరూపమును నగు చిదాత్మనే యొందువావు.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

ఉపశమవర్ణనమును సప్తత్రింశ

సర్గము 187.

అష్ట త్రిం శః సర్గః

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

ఏవం స్థితే తు రజ్జానాం యథేతత్కర్తృత్వం దృశ్యతే నుఖ

దుఃఖాదిషు యోగాదిషు వా తదనన్తతు మూర్ఖాణామ్.

1

శ్రీ వసిష్ఠుడు:— ఓ రామా! ఇక్కారణమున జ్ఞానులందు నుఖదుఃఖభోగఫలమునకు సాధనభూతములగు కర్మలందును, సమాధ్యభ్యాసపరిపాకమునకు ఫలయు భూమికలందును యే కర్తృత్వము గన్పించుచున్నచో, అయ్యది సత్యముగాదు. కాని అజ్ఞానుల విషయమట్లుగాదు.

యతః కర్తృత్వం నామ కిముచ్చ్యతే యో హ్యస్తస్థాయా మనోవృ
త్తేర్నిశ్చయ ఉపాదేయతాత్మయో వాసనాభిధానస్తత్కర్తృత్వ
శబ్దేనోచ్చ్యతే.

2

ఏలయున అంతఃకరణమందలి మనోవృత్తిచే నిశ్చితమగుననియే కర్తృత్వమనబడును. మఱియు దానియం దుపాదేయత్వబుద్ధియు సంభవించును. దానినే వాసన యనియు చెప్పెదరు.

చేష్టావశాత్తాదృక్పలభోక్తృత్వం సంనానరూపం స్పందతే
పురుషః స్పందానిరూపం ఫలమనుభవతి. ఫలభోక్తృత్వం నామ
కర్తృత్వాదితి సిద్ధాంతః.

3

క్రియల ననుసరించియే ఫలభోగము సంభవమగుచున్నది. వాసనల ననుసరించియే మనుజుడు
క్రియల నొనర్చుచున్నాడు. అట్లే క్రియానుసారము ఫలమున్ను అనుభవించుచున్నాడు. కాన
ఫలభోక్తృత్వమే కర్తృత్వమని నిశ్చయమగుచున్నది.

తథా చ కుర్వతోఽకుర్వతోవాపి స్వర్గేఽపి నర కేఽపివా
యాదృగ్వాసనమేతత్సాన్యసృజనస్తదనుభూయతే.

4

అందుచే నూలేంద్రియములచే కర్మయొనర్చినను, యొనర్చుకొన్నను మనుజుడెట్టి వాసనలు
గల్గియుండునో, వాసననుసరించియే మనస్సు స్వర్గనరకములందు నుభయముల ననుభవించుచుండును.

తస్మాదజ్ఞాతతత్త్వానాం పుంసాం కుర్వతామకుర్వతాం చ
కర్తృతా న తు జ్ఞాతతత్త్వానామవాసనత్యాత్.

5

కాన కర్మయొనర్చినను, యొనర్చుకొన్నను అజ్ఞానికి కర్తృత్వము గలుగుచున్నది. మఱియు
వాసనాభావంబుచే తత్వజ్ఞానులకు కర్తృత్వమే లేకయున్నది.

జ్ఞాతతత్త్వో హి శిథిలీభూతవాసనః కుర్వన్నపి ఫలం నానుసందధాతి
అథ చ స్పందనమాత్రం కేవలం కరోత్యన క్తబుద్ధిః సంప్రాప్తమపి ఫల
మాత్మైవేదం సర్వమేవ కర్మఫలమనుభవత్యకుర్వన్నపి కరోతి
మగ్నమనః.

6

వీలయిన తత్వజ్ఞానకు వాసననశించును గాన కర్మలక్షణముచున్నను యాతడు ఫలానుసంధాన
మొనర్చకయుండును. అన క్తబుద్ధిగల్గి శరీరచేష్టామాత్రము గావించుచుండును. ఫలములు ప్రాప్తించి
నపుడు అదంతయు ఆత్మ యని తలచుచుండును. కర్మల వాచరించుచున్నను, అందు మగ్న
చిత్తుడు గాకయుండును.

మనో యత్కరోతి తత్కృతం భవతి యన్న కరోతి తన్న కృతం
భవతి అతో మన ఏవ కర్తృ న దేహః.

7

ఓ రామా! మనస్సుచే చేయబడినదే చేయబడినదగును. అట్లు మనస్సుచే చేయబడినది
చేయబడినది గాకయుండును. కాన మనస్సే కర్తయును గాని దేహముకాదు.

చిత్తాదేవాయ సంసార ఆగత్యుత్తమయ ఏవ చిత్తమాత్రం చిత్త
ఏవ స్థిత ఇతి విజ్ఞాతమ్. విషయశ్చ సర్వమువశాస్తమభూద్వాసనై
వేతి జ్ఞ ఏవాస్తీతి.

8

ఈ ప్రపంచమంతయు చిత్తమనందేయే యావిర్భవించినది. చిత్తమందే స్థితిగల్గియున్నది.
కాన వస్తుది చిత్తమాత్రమే యగునను విషయము పూర్వజన్మమున నిర్ధారించబడియే యున్నది.

సర్వవిషయములున్ను, విషయవృత్తులున్ను శమించి సద్వాసనారూపముఁ జెందనపుడు తడువహిత
మగు జీవచైతన్యము మాత్రమందును.

ఆత్మవిదాం హి తస్మిన్ః పరమువశమమాగతం మృగత్వష్టాజలమివ
వర్షతి జలదే హిమకణ ఇవ చక్షాతపేవిలీయనం తుర్యదశాముసాగతం
స్థితమ్.

9

ఓ రామా! మేఘములువర్షించు మృగత్వష్టాజలము శమించనట్లు ఆత్మజ్ఞుల మనంబును
పరమశాంతిని పొందుచు, ప్రపంచ నూర్యతేజమున హిమకణమువలె, లయమునుపొందినదై తురీయ
స్థితిని ప్రాప్తిజేసి బ్రహ్మరూపమున నుండును.

నానన్దం న నిరానన్దం న చలం నాచలం స్థిరమ్
న నన్నానన్న చైతేహం మధ్యం జ్ఞానిమనో విదుః.

10

జ్ఞానుల మనంబు విషయనుభయము కము గాదు, ఆత్మానందరహితమును గాదు; చంచలము
గాదు, శిలదులవలె బడచును స్థిరమునుగాదు; నత్తునుగాదు, అనత్తునుగాదు. ఉపరోక్తములగు
అనంద నిరానంద, చలాచల, నదనత్తుల సంధిరూపమున్ను గాదు. తేనలము నుభయరూపమగు ఆత్మయే
యగును.

న వాసనామయే స్పందరసే గజ ఇవ వల్వలే మజ్జతి తజ్ఞో
మూర్ఖమనోభోగభూమిమేవ వశ్యతి న స త్తత్త్వం.

11

జ్ఞానియొక్క మనస్సు, సోపరపంకమున గజమువలె వాసనామయమగు క్రియలందు
నిమగ్నమగుదు. అజ్ఞానియొక్క మనస్సు విషయభోగభూమిచే యవలోకించునుగాని సత్స్వరూప
మగు వాత్మతత్త్వమును గాదు.

తథాచాయమత్రాపరో దృష్టాంతః. అకుర్వన్నపి శ్వభ్రవతనం శయ్యా
సనగతోఽపి శ్వభ్రపాతవాసనావాసితే చేతసి శ్వభ్రవతనమఃఖిమనుభవతి.
అపరస్తు కుర్వన్నపి శ్వభ్రవతనం పరమమువశమమగతవతి మనసి
శయ్యాన్దననుభవమనుభవతి. ఏవమనయోః శయ్యాసనశ్వభ్రపాతయోరేకః
శ్వభ్రవతనస్యాకర్తాపి కర్తాసంపన్నో ద్విలియశ్చ శ్వభ్రవతనస్య కర్తావ్యకర్తా
సంపన్నశ్చిత్తవశాత్తస్మాద్యచ్ఛిత్తం తస్మయోభవతి పురుష ఇతి సిద్ధాంతః. 12

ఈ విషయమై మఱియొక దృష్టాంతముగలదు. అదేదన — ఎవనిచిత్తమున శ్వభ్రవతనము
(గోరియందు బడుట)ను గూర్చిన వాసనగలదో, అతడు శయ్యకైనుంచినను స్వప్నాదులందు
గర్తమున గూలుటచే దుఃఖమునే యనుభవించును. శాంతచిత్తముగల మఱియొకడు గర్తమున బడు
చున్నను, శయ్యానుభవమునే యనుభవించుచున్నాడు. ఇట్లు, వీరిరువురందును యొకడు గర్తమున బడ
కున్నను పడినట్లునుభవించుటచే కర్తయున్ను, మఱియొకడు పడినను అకర్తయు నగును. కాన చిత్త
మర్విభవన నుండునో పురుషుడున్ను యట్లే యుండుననుట నిశ్చయమైయున్నది.

తేన తత్ర కర్మకర్తృత్వా నిత్యమనంత క్తం భవతు చేతో సహి కించి
దస్త్యాత్మతత్వవ్యతిరిక్తం యత్ర సంకీర్త్యావ్యతే యత్కించదిదం జగద్గుతం
తత్సర్వం శుద్ధచిత్తత్యాదాభాసమవేహి. 13

కాన నో రామా ! నీవు కర్మలక్షణము జేయవచ్చును సరియే కాని నీచిత్తముమాత్రము
వారీయందు మగ్నముగానీయవచ్చును. ఏలయన యీ జగత్తునం దాత్మతత్వమొకటి దప్పు మఱిపదార్థ
మున్ను సత్యముకాదు. గాన యీ నీచిత్త మిద్దానియందాసక్తి గొనును ? ఈ జగత్తున్ను, తదంతర్గత
మగు పదార్థములన్నియును, శుద్ధచిత్తమయొక్క ఆభాసమాత్రములే యని నీవెఱుంగుము.

ఏవం చాస్య జ్ఞాతజ్ఞేయస్య పుంసో నామాత్మా సుఖదుఃఖానాం
న గమ్యథితి నిశ్చయే జాతే నాత్మవ్యతిరిక్తా ఆధారాభేద్య దృష్టయో విద్యస్త
ఇతి నిశ్చయే జాతే కర్తా భోక్తా సర్వపదార్థవ్యతిరిక్తో వాల్మీగసహస్రభాగోఽ
హమితి నిశ్చయే జాతే యత్కించదిదం తత్సర్వమహమవేతి వా నిశ్చయే
జాతే సర్వసత్త్వావభాసకః సర్వగస్తీష్ఠామ్యేవాహమితి నిశ్చయే జాతే
నాహం సుఖదుఃఖానాం గమ్య ఇతి విగతజ్వరతయా చిత్తవృత్తిగ్లయైవ
తిష్ఠతే వ్యవహరేషు. 14

ఇవిధమున జేయును (ఆత్మ) నెఱింగిన మహాత్ముడు సుఖదుఃఖముల నొందడము నిశ్చయము
గలిగినవిధము, ఆత్మకంటె వేఱుగ ఆధారాభేదములు లేవన సత్య మనుభూతమగును. పిదప కర్త
భోక్తమున్నగు సమస్త పదార్థములకంటె వేఱును, కేవలమయొక్క సహస్రభాగముకంటెను
మిక్కిలి నూత్నమును, ఆకాశమువలె సర్వవ్యాపకమును నగునదే నా స్వరూపమును నిశ్చయము
మనుజున కుదయించును. ఆ పిమ్మట యీ జగత్తుంతయు నా స్వరూపమే యను భావముగల్గును.
తదంతరము సర్వభూతములను ప్రకాశింపజేయునట్టి సర్వవ్యాపకముగ ఆత్మయే నేనను దృఢ
భావ ముత్పన్నమగును. పిదప నేను సుఖదుఃఖములకు స్థానభూతుడను గానను దుఃఖరహితవృత్తి
నవలంబించి ప్రారబ్ధకర్మ ననుసరించి సర్వవ్యవహారములందును లీలామాత్రముగ నాతడు వర్తించును.

తజ్జన్య సంకటే చ ముదితైవ కేవలం జ్యోత్స్నేన భవనభావమలం
కరోతి యేన చిత్తాదృశేత్తు జ్ఞః కుర్వన్నేవ్యకర్తా సంపన్నో మనసోఽలేప
కత్వాన్నాఽసా పాదపాణ్యాది విక్షేపస్య యత్కృతస్యాపి కర్మణః ఫల
మనుభవతి. 15

జ్ఞానియొక్క మనస్సు ఆపదలందును చంద్రికవలె ప్రపంచమును శోభావంతముగ జేయును.
ఏలయన చిత్తముకంటె వేఱుగ సుఖదుఃఖములేదయియును లేవుగాన చిత్తము వాసనారహితమగుటచే
జ్ఞాని కర్మలతోనర్చుచున్నను ఆకర్తయే యగును. మఱియు, జ్ఞాని హస్తపాదాదుల నెవలనాది కర్మల
ఫలమునుగూడ ననుభవించుటకుండును.

ఏవం మనః సర్వకర్మణాం సర్వేహితానాం సర్వభావానాం సర్వ
లోకానాం సర్వకలీనాం బీజం తస్మిన్ప్రహృతే సర్వకర్మాణి పరిహృతాని
భవన్తి సర్వదుఃఖాని క్షీయన్తే సర్వకర్మాణి లయమువయూన్తి; మానసేనాపి
కర్మాణా యత్కృతేనాపి జ్ఞానాక్రమ్యతే న వివశీక్రియతే న రంజనాముపైత్య
వ్యతిరిక్తాత్. 16

ఇవిధముగ సర్వకర్మలకును, సర్వచేష్టలకును, సర్వభావములకును, సమస్తలోకములకును,
సర్వలోకమున బీజముగ మనస్సును త్యజించిన, కర్మలన్నియు స్వయముగనే నశించును. దుఃఖము
లన్నియును క్షీయించును. పుణ్యపాపములనుగ సర్వకర్మలన్నియు లయమువబొందును. జ్ఞాని ఆత్మ
కంటె వేఱుగ యేకపదార్థమును లేదని యెఱుంగుటచే కారక వాచిక మానసిక కర్మలచే నాక్రాంత
మైనను వానికి పశిభూతుడగు గాక యుండును.

యథా బాలో మనసా నగరస్య నిర్మాణం నిర్మృష్టం చ కుర్వ
న్నగరనిర్మాణం మనఃకృతమకృతమివ లీలయాఽనుభవతి నోపాదేయతయా
సుఖదుఃఖమకృత్రమిమితి వశ్యతి నగరనిర్మథనం చ మనఃకృతం కృత మితి
వశ్యతీతి దుఃఖమపి లీలయాఽనుభవన్నపి న దుఃఖమితి వశ్యతి; ఏవమసా
వరమార్థతః కుర్వన్నపి న లిప్యత ఏవేతి. 17

ఓ రామా ! బాలుడు మనస్సుచే నగరమును నిర్మించుచు, వాని నలంకరించుచున్నను
‘ఈ నగరము మనస్సుచే నిర్మింపబడినది, కాన యధార్థముగ లేనిదేయని తలంచి లీలామాత్రమున
దాని నెట్లునుభవించునో, మఱియు ఉపాదేయబుద్ధిచే స్వాభావిక సుఖదుఃఖములను పొందక
ఆ నగర వినాశంబునుగూడ లీలామాత్రముగ యెట్లుగాంచునో, అట్లే ఆత్మయు కర్మలక్షణముచున్నను
పరమార్థ దృష్టియందేమియు జేయకయే యున్నది. మఱియు లీలామాత్రముగ దుఃఖమునుభవించుచు
‘ఇది దుఃఖము కాదని యెంచుచున్నది.

సర్వభావేషు హేయోపాదేయతాభ్యాం జగతి కిం కారణం
దుఃఖస్య నచోపాదేయే కించిదపి సంభవతి యదవినాశం వ్యతిరిక్తం చాత్మ
నస్తస్మాదయమాత్మాకర్తాఽభోక్తాఽతత్త్వతో యదేతత్కర్తృత్వం చ
స్వధ్యాయోప్యతే. 18

ఈ ప్రపంచమున హేయోపాదేయ (త్యాజ్యగ్రహణముల) బుద్ధి ననుసరించి వ్యవహార
యోగ్యములగు సర్వపదార్థములందును దుఃఖకారణ మేదియగును ? హేయవస్తువు దుఃఖకారణము
కాబాలదు. ఏలన ఉపాదానకారణమున దుఃఖము సంభవించుచున్నది. ఉపాదానరాహిత్యముచే
హేయవస్తువులన దుఃఖము కలుగనేరదు. ఇక ఉపాదేయవస్తువు దుఃఖకారణమనిన నదియుఁగాదు.
ఏలయన, ఆత్మకంటె వేఱుగ ఉపాదేయవస్తువేదయు నాకరహితము గాదు. కాన ఆత్మ ఆకర్తయు
అభోక్తయు నగును. అవిద్యచే దీనియం దేకర్తత్వ భోక్తృత్వము లనుభూతములగుచున్ననో, అయ్యవి
అన్యోకోపముచే గల్గినవిని యెఱుంగుము.

అవశ్యకం తత్సమ్యగ్దర్శనమోహాన్న వస్తుత ఇతి యథాభూతవస్తు
విచారణార్థకర్తృత్వ భోక్తృత్వే న ప్రాప్తిః ఇద్వియేద్వియాథాద్వేషాభిలాషా
దికా దృష్టయ న్దృష్టవీనాం దృశ్యనే నాతద్దృష్టవీనామ్. 19

కరీర నిర్వహణము కొఱకు ఆవశ్యకములైనట్టి కర్మలను జీవుడు త్యజించవలయును. ఆ
యావశ్యకకర్మలున్ను, సమ్యగ్దర్శనాభావమును మోహముచే గల్గినవగును. గాన, యథార్థముగ నవియును
లేవు. సత్యవస్తువునుకూర్చి విచారించిన శుద్ధముగు అత్మయందు కర్మత్వ భోక్తృత్వములు సంభవించు
నేరవని తెలియగలదు. కాని, ఇందియాథములగు విషయములందు రాగద్వేషాదులుగల్గి, వానికొఱకై
పుణ్యపాపము లాచరించుచు అట్టి పుణ్యపాపరూపముగు యదృష్టములచే వివక మొనర్పబడిన బుద్ధి
గలవారి దృష్టియందే ఆకర్మత్వ భోక్తృత్వముల ప్రతీతి సంభవించునుగాని ఆత్మజ్ఞానుల దృష్టి
యందు గాదు.

మోక్షోఽస్తి న సంసారే స్వసంసక్తమనసామిహాసంసక్తమనసాం
త్యేతత్సర్వ మేవాస్తి. 20

వివరిచిత్తము సంసారమందాసక్తముగా ఆత్మవిచారముచే మగ్నమైయుండునో, అట్టి
తత్త్వవేత్తలకు మోక్షకల్పనయున్ను ఉండనేరదు. బంధమోక్షాది రూపముగు యీ వ్యవసాయంతయు
సంసారమందాసక్తిగల అజ్ఞానులకొఱకే యగును.

యథాస్థితం జ్ఞస్య కేవలమాత్మతత్త్వమేవోల్లసతి తద్విత్త్వైకత్వ
వాదినీద్ధే ద్విత్వైకత్వే కరోతి సత్త్వాసత్త్వే కరోతి శక్తిజాలాదభిన్నాం
సర్వశక్తితాం చ దర్శయతి తస్య. 21

జ్ఞానియందు శుద్ధాత్మతత్త్వము కేవలము సహజరూపమున ప్రకాశించును. వాని జీవన
వ్యవహారసిద్ధికొకై, ఆత్మతా అన్యవాదిప్రసిద్ధముగు ద్వైతాద్వైత వ్యవస్థను, సత్త్వాసత్త్వములను
గావించుచున్నది. మఱి యీ తనశక్తిసమూహముచే అభిన్నముగు ఆత్మతత్త్వముయొక్క సర్వశక్తిత్వము
వదియే ప్రదర్శించుచున్నది.

న బంధోఽస్తి న మోక్షోఽస్తి నాబంధోఽస్తి న బంధనమ్

అప్రబోధాదిదం దుఃఖం ప్రదోధాత్ప్రవిలియతే. 22

యథార్థముగ బంధముగాని మోక్షముగాని లేదు. బంధకారణమున్ను లేదు. అజ్ఞానము
చీతనే దుఃఖముగలుపుచున్నది. కాని జ్ఞానముచే నదంతయు నశించును.

సంకల్పితా జగతి మోక్షమతిర్ముద్ధై వ

సంకల్పితా జగతి బంధమతిర్ముద్ధై వ

సంత్యజ్య సర్వమనహంకృతిరాత్మనిష్ఠో

ధీరో ధియా వ్యవహరన్ముని రామ తిష్ఠ. 23

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకియే స్థితిప్రకరణే

ఉపశమవర్ణనం నామ అష్టత్రింశః

పద్య : 38.

ఈ ప్రపంచమున బంధమోక్షములు మిథ్యా రూపముననే కల్పించబడినవి. కాన నోరామ
తాద్రా! సర్వమును ద్యజించి భీరుడవై అహంకారమును పారద్రోలి అసక్తబుద్ధిచే ప్రపంచమున
శ్శుభహరించుచుండుము.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
ఉపశమవర్ణనమును అష్టత్రింశ
పద్యము : 38.

ఏకో న చ త్వారింశః సర్గః.

శ్రీ రామ ఉవాచః—

భగవన్నేవం స్థితే పరే బ్రహ్మణ్యేవ విద్యమానే కుత ఏవాభితి
చిత్రరూపాయాః సృష్టేరాగమ ఇతి కథయ మహాత్మన్. 1

శ్రీరామడు:— ఓ మహాత్మా! తాము వచించినరీతి బంధమోక్షాదు లసంభవమై కేవలము
భగవత్ప్రమామూత్రము సత్యమైనచో, భిత్తిరహితముగు చిత్రమువంటి యీ సృష్టి యెటునుండి వచ్చినచో
తెలియజేయుము.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

రాజపుత్ర బ్రహ్మతత్త్వమేవేదమావర్తతే యస్మాత్సర్వశక్తి తత్త్వ
స్మాత్సర్వాః శక్తయో బ్రహ్మణి దృశ్యన్తే. 2

శ్రీ వసిష్ఠడు:— రాజపుత్రుడవగు నోరామ! బ్రహ్మమే యీ సర్వజగద్రూపమున
వివర్తభావము నొందుచున్నది. బ్రహ్మము సర్వశక్తివంతముగాన కార్యకర్తలన్నియు నా బ్రహ్మ
ముననే యూహించబడుచున్నవి.

న త్వమన త్వం ద్విత్వమేకత్వమనేకత్వమాద్యత్వమ న్నత్వమితి. 3

సర్వశక్తివంతముగు దానియందే సత్త్వాసత్త్వ, ద్విత్వైకత్వ, ఏకత్వానేకత్వ, ఆద్యత్వా
న్తత్వాది విరోధిధర్మముల కల్పన సంభవించునుగాని శక్తిహీనముగుదానియందు గాదు.

తచ్చ నాస్యత్; యథా జలరాశేర్బలాశయ ఉల్లాసప్రపుల్లాసేన నానా
కారతాం దర్శయన్ప్రకటతాం గచ్ఛతి. 4

తథా చిద్దశ్శ్చిత్తం చిత్త్వాచ్చ సర్వాః శక్తీః కర్మమయీర్వాన
నామయీర్మనోమయీశ్చినోతి దర్శయతి భిభర్తి జనయతి షీవయతి
చేతి. 5

ఆ సత్త్వాదులున్ను అన్యములుగావు. సముద్రజలము చంద్రోదయోల్లాసమున వివిధ
రూపములకలెందుచు వ్యక్తముగునట్లు చిదాత్మ ప్రభమును చిత్తోపహితముగు జీవరూపము కలెందు

చున్నది. చిత్తముచేతనే అయ్యది కర్మమయ, వాసనామయ, మనోమయ శక్తులన్నిటిని సంచయి మొనర్చుచున్నది. పిదప ఆట్టి సంచిత శక్తులను ఫలరూపమున దర్శింపజేయుచు ఉపభోగముచే చాటిని ధరించుచు మఱల తిరోభాషముచే నశింపజేయుచున్నది.

సర్వేపామేవ జీవానాం సర్వాసామభితోద్యతామ్

సమగ్రాణాం పదార్థానాముత్పత్తిర్భహ్మణోఽనిశమ్. 6

జీవులందఱి వివిధదృష్టులయొక్కయు, సమస్త పదార్థములయొక్కయు ఉత్పత్తి బ్రహ్మము నుండియే నిరంతరము గలుగుచున్నది.

లోకాత్పరాదుపాయాన్తి తస్మింశ్చిత్త్వాద్విశ్వస్యలమ్

తస్మయో ఏవ సతతం తరంగా ఇవ సాగరే. 7

ఆ శరమాత్మనుండియే సమస్తము నుద్భవించుచున్నది. మఱల ఆతనియందే లయమును చున్నది. వర్తమానకాలమునను సముద్రమందు తరంగములవలె నీ సర్వమున్న నిరంతరము ఆ శరమాత్మ యందు తన్మయమై యుప్పుచున్నది.

శ్రీ రామ ఉవాచ:—

భగవంస్తవతిగవానేయం వచనవ్యక్తిర్న ఖల్వద్య వాక్యార్థ మవగచ్ఛామి. 8

శ్రీ రామడు:— ఓ మునీంద్రా! మీ వచనము లతిగహనములుగా నున్నవి. అగ్నియందు శీతలత్వమును, జలమందు దహనశక్తియును సంభవించనివిధమున చైతన్యమందు జడత్వమును, అదృశ్య మందు దృశ్యత్వమును నిత్యమం దనిత్యత్వమును ఎట్లు సంభవించును? కాన మీరు వచించిన దాని తాత్పర్యము నాకు బోధపడకున్నది.

క్వకీలాతీతమనః పశ్యేన్ద్రియవృత్తి బ్రహ్మతత్త్వం క్వభజ్జురేయం తజ్జా పదార్థశ్రీరితి వచనరచనా; యది చాయమారంభో బ్రహ్మణ ఆపరిత స్తదనేన తత్సదృశేనైవ భవితవ్యమ్. 9

ఇంద్రియ మనంబులకును పరమగు సురబ్రహ్మమెవట, దానినుండి యుత్పన్నమైనదియు, త్కీలాథంగరమును నగు యీ పదార్థజాలమెవట! ఈ జగత్తుయొక్క నామరూపములు బ్రహ్మమునుండి యుత్పన్నమైన పక్షమున బ్రహ్మమువలెనే యుండవలెనుగదా!

యో యస్మాజ్జాయతే స తత్సదృశ ఏవ భవతి. 10

యథా దీపాద్దీపః పురుషాత్పురుషః సస్యాత్సస్యమ్. 11

దీపమునుండి దీపమును, మనుజునినుండి మనుజుడును, గోధూమాది ధాన్యములనుండి గోధూమాది ధాన్యములును గలుగునట్లు, లోకమున యేది దేనినుండి యుత్పన్నమగునో అయ్యది యద్దాని కనురూపముగనే నుండును.

యతో నిర్వికారాద్యదాగతం నిర్వికారేణైవానేన భవితవ్యమ్. 12

ఈ జగత్తు నిర్వికారమగు బ్రహ్మమునుండి గల్గినదగుచో, ఇదియొన్న నిర్వికారముగ యుండవలెను గదా!

అథైతద్వ్యతిరిక్తం చిదాత్మనస్తన్నిష్కలంశస్య పరమేశ్వరస్య యే యం కలంకావత్తిరిత్యాకర్ణ్య భగవాన్ బ్రహ్మార్పిరువాచ. 13

ఈ జగత్తు ఆత్మకంపె భిన్నముగ వికారవంతమైనచో, ఉపశోక్తివిధమున పరబ్రహ్మము జగద్భావము గల్గియుండవలెను గాన, మీరు వచించినీతి నిశ్చయించుచో పరమేశ్వరునకు కలంకము సంభవించుచున్నది గదా! — శ్రీ రామచంద్రుని యీ వాక్యములవిని భగవత్స్వరూపుడును బ్రహ్మార్పియునగు శ్రీ పసిష్ట మునీంద్రులిట్లు బల్కిరి —

శ్రీ పసిష్ట ఉవాచ:—

బ్రహ్మైవేదం స్థితం నామచలమస్తీహ నానఘ తరంగాఘగజైరమృతః సింధౌ స్ఫురతి నో రజః. 14

శ్రీ పసిష్టడు:— ఓ రామా! సముద్రమున జలము తరంగరూపమున స్ఫురించునట్లు యీ సమస్తమున్న బ్రహ్మమునుండియే స్ఫురించుచున్నది. మతీయు సముద్రమందు ధూళి లేనివిధమున నీరియందును మాలిన్యము లేక మైనను లేదు.

ద్వితీయాకల్పనైవేహ స రఘూద్వహ విద్యతే బ్రహ్మమాత్రాదృతే వహన్ వాన్యమాత్రాదృతే యథా. 15

రఘుకులశ్రేష్ఠుడవగు నో రామా! అగ్నియం దుష్ణత్వముదప్ప అన్యమేమియు లేకట్లు, ఈ ప్రపంచమున బ్రహ్మముకంపె భిన్నమగు మతీయే కల్పనయులేదు.

శ్రీ రామ ఉవాచ:—

నిర్దుఃఖం బ్రహ్మ నిర్ద్వంద్వం తజ్జం దుఃఖమయం జగత్ లస్పష్టార్థమిదం బ్రహ్మన్న వేద్మి వచనం తవ. 16

శ్రీ రామడు:— ఓ మహాబ్రాహ్మ! బ్రహ్మము దుఃఖరహితమును, నిర్ద్వంద్వమును అయి యున్నది గదా; దానినుండి గల్గిన యీ జగత్తు దుఃఖమయమై యుండనేల? మీ వాక్యార్థము నాకు స్పష్టముగ బోధపడకున్నది. నేను మీ వాక్యముల నెఱుంగజాలకున్నాను.

శ్రీ వాల్మీకి రువాచ:—

ఇత్సుక్తే తత్ర రామేణ చిన్తయామాన చేతసా వసిష్ఠో మునిశార్దూలో రాఘవస్యోవదేశనే. 17

శ్రీ వాల్మీకి:— రామచంద్రుడిట్లుబల్కి మునిశ్రేష్ఠుడగు వసిష్ఠుడు వాని కుపదేశించుటకై యాపాయమును మనంబున చింతనజేసెను —

పరం వికాసమాయాతా నాన్యతావదియం మతిః కించిన్నిర్మలతాం ప్రాప్తా ప్రోహ్యతే చేహ వస్తుని. 18

రామచంద్రుని బుద్ధి యింకను మిగుల ప్రకాశత్వము నొందలేదు. అల్పవైర్మల్యమును మాత్రమే పొందియున్నది. మతీయు నిపుడే ఆత్మవస్తునందు ప్రవేశమొనర్చ బడుచున్నది.

యో వ్యుత్పన్నమనాస్తస్య జ్ఞాతజ్ఞేయస్య ధీమతః
మోక్షోపాయగిరాం పారం ప్రయాతస్య వివేకతః.
స కశ్చిత్సన్యచిద్దోషో నాస్తి నిద్యాత్మని హ్యలమ్
యావన్నోక్తం స విశాంతి తావదేత్యేవ రాఘవః.

19

20

ఎవఁడు పరిపక్వబుద్ధి గలియుండునో అనగా జగత్తుయొక్క జడభావమును త్యజించి చిద్రసమును ఆత్మతత్త్వమును మూలము దర్శింప నుద్దేశముండునో, అట్టి జ్ఞాతజ్ఞేయఁడును, ధీమంతుడును, మోక్షోపాయభూతమగు వచనముల పరాకాష్ఠను బొందినవాడును నగు మహాత్ముని దృష్టియందు ఏ వస్తువునందును దోషములేక యుండును. (అనగా జగత్తు ఆత్మవస్తువునకు విరుద్ధమగురూపము గలియున్నను అంతయు ఆత్మస్వరూపముగ గాంచి ఆత్మజ్ఞునకు దానిచే విరోధమేమియు లేకుండును గాన మనము లెన్నగ నుపదేశింపనంతవఱకును శ్రీ రాముఁడు చిత్త విశాంతిని బొంద నేరడు.

అర్థవ్యుత్పన్నబుద్ధేస్తు నైతద్వ్యక్తం హి శోభతే
దృశ్యానయా భోగదృశా భావయన్నేవ సత్యతి.

21

కాని పూర్వపరిపాకము నొందని బుద్ధిగలవానికి 'ఇదంతయు బ్రహ్మమే' యను వాక్యము శోభింపదు. ఏలయన నాతఁడు దృశ్యప్రపంచమును ప్రాప్తింపజేయు భోగదృష్టిగలవాడై, దానిచే దృశ్యమునే భావించుచు తత్త్వజ్ఞానమునుండి చ్యుతుడగును.

వరాం దృష్టిం ప్రయాతస్య భోగేచ్ఛా నాభిజాయతే
సర్వం బ్రహ్మేతి సిద్ధాంతకాలే నామాస్య యజ్యతే.

22

ఉత్తమబుద్ధి ప్రాప్తించినవానికి విషయభోగేచ్ఛ యుండదుగాన కాలపరిపాకముచే 'అంతయును బ్రహ్మమే' యను సిద్ధాంతము వానికవగతమగును.

ఆచా శమదమప్రాప్యైర్ముఖైః శిష్యం విరోధయేత్
పశ్చాత్సర్వమిదం బ్రహ్మ శుద్ధస్వమితి బోధయేత్.

23

అర్థప్రబుద్ధుడుగాని, అప్రబుద్ధుడుగాని నగు శిష్యుని ప్రథమమున శమదమాది గుణములచే, పరిశుద్ధునిగ చేయువలెను. తదుపర 'ఇదంతయు బ్రహ్మమే' యనియు, ఆ పిమ్మట 'ఆ శుద్ధబ్రహ్మము నీవే' యనియు వానికి బోధింపవలెను.

అజ్ఞస్యార్థప్రబుద్ధస్య సర్వం బ్రహ్మేతి యో వదేత్
మహానరకజాలేషు స తేన వినియోజితః.

24

అజ్ఞునకుగాని, అర్థప్రబుద్ధునకుగాని "సర్వము బ్రహ్మమే"యని బోధించువాడు, ఆ శిష్యుని వలన మహానరకజాలంబున నియోగింపబడినవాడగును.

ప్రబుద్ధబుద్ధేః ప్రక్షీణభోగేచ్ఛస్య నిరాశివః
నాస్త్యనిద్యామలమితి యుక్తంవక్తుం మహాత్మనః.

25

(ప్రబుద్ధుడును, ఉత్తమబుద్ధిగలవాడును, భోగేచ్ఛ వశించినవాడును, తనకొక కేవిధమగు నాశీస్సును వాంఛింపనివాడును, అవిద్యామలరహితుడును నగు మహాత్మునికే "సర్వము బ్రహ్మ"మని బోధించుట యుక్తమగును.

అపరీక్ష్య చ యః శిష్యం ప్రశాస్త్యతినిమూఢధీః
స ఏవ సరకం యాతి యావదాభూతసంప్లవమ్.

26

మిగుల మూఢబుద్ధిగల శిష్యుని పరీక్షింపక జ్ఞానప్రదాన మొనర్చువాడు ప్రళయకాల పర్యంతుము నరకము నే పొందును.

ఇతి సంచిస్త్య భగవాన్జ్ఞానతిమిరాపహః
తమువాచ మునిశ్రేష్ఠః వసిష్ఠః భూమిభాన్కురః.

27

ఇట్లు విచారించి, అజ్ఞానాంధకారమును వశింపజేయువాడును, మునిశ్రేష్ఠుడును, పృథ్వీగణమున భాన్కురునివంటివాడును నగు వసిష్ఠముని గ్రుడు శ్రీ రామునితో నిట్లనియె —

శ్రీవసిష్ఠ ఉవాచః—

కలంకకలనా బ్రహ్మణ్యాస్తి నాస్తీతి వానఘ
సిద్ధాంతకాలే వక్తవ్యం స్వయం జ్ఞాస్యసి రాఘవ.

28

పాపరహితుడవగు నో రామా! జగత్తున కళంకమున్నదియు, లేనిదియు సిద్ధాంతకాలముననే వచింపదగియున్నది. అపుడు నీవిద్వానిని స్వయముగ నెఱుంగగలవు.

బ్రహ్మ సర్వశక్తి సర్వవ్యాపి సర్వగతం సర్వోఽహమేవేతి.
బ్రహ్మ సర్వశక్తి వంశమును, సర్వవ్యాపకమును, సర్వవస్తువులందును ప్రత్యక్షమునై

యున్నది.

యథేంద్రిజాలినః పశ్యసి చిత్రామాయయాక్రియా జనయంతః సద
నతాం నయస్త్యనచ్చ సతాం నయన్తి తథైవాత్మా అమాయామయోఽపి
మాయామయ ఇవ పరమ వింద్రజాలికో ఘటం వటం కరోతి వటం చ ఘటం
కరోతి ఉపలే లతాం జనయతి మేరౌ కనకతలే సందనవనమివ లతాయా
మువలముత్పాదయతి కల్పపాదపేషు రత్నస్తంభకమివ న్యోమ్ని కానన
మధ్యారోవయతి.

30

వింద్రజాలివలలు మాయచే ననేక క్రియలనొనర్చుచు సత్తును అసత్తుగను అసత్తును సత్తుగను జేయునట్లు, ఆత్మ మాయారహితమైనను మాయామయముగనై గొప్ప వింద్రజాలివలనివలె ఘటమును పటము (పత్రము)గను, పటమును ఘటముగను చేయుచున్నది. సువరతటము క్రమగు మేరుపర్వతము పై నందనవనమును నిర్మించుచున్నది. కల్పవృక్షములందు రత్నగుచ్ఛములవలె, శిలపై లతవ, లతపై శిలను ఉత్పన్నము జేయుచున్నది. మఱియు నాకాశమున వనమును కల్పించుచున్నది. ఆత్మయొక్క ఈ యపూర్వశక్తిని గాంచుము!

గంధర్వఉద్వాసమివ తస్మిన్ జగతి భవిష్యతి గగనే కల్పనయా
సగరతాంజనయతి సప్తచ్ఛాయాంజనమివ న్యోమధరాతలం నయతీతి.

31

ఆ సానముననే గంధర్వోద్వాసవనమువలెనే కల్పనావికేషముచే భవిష్యదాకాశమున సగరనిర్మాణ మొనర్చుచున్నది. ఆకాశముయొక్క నీలత్వమును రహిత మొనర్చి పృథ్వీతలమును నిర్మించుచున్నది.

గంధర్వనగరరాజగృహే వివులాంగనాజనమివ భూతలే వ్యోమ
నివేశయతి. 32

గంధర్వనగర రాజగృహములందనేక లలనాగణంబుల కల్పించునట్లు భూతలమందాకాశ
మును సావిత్రమొనర్చుచున్నది.

రక్తకుట్టిమేష్వాకాశప్రతిబింబమివ కించిదస్తి జగతి భవిష్యతి
వా బభూవ. 33

రక్తవర్ణముమగు పద్మరాగమణితోగూడిన భవనములందలి రక్తవర్ణ ఆకాశప్రతిబింబము
స్వతః అసత్తేయైనను అధిష్టానముయొక్క రక్తవర్ణ త్వముచే సత్తగునట్లు, ఈ జగత్తునందుత్పన్నము
కానున్నదియు, ఉత్పన్నమైనదియు, అంతయును స్వతః అసత్తేనను బ్రహ్మముయొక్క సత్తచే
సత్తుగ నగుచున్నది.

యదీశ్వరోవ్యక్తరూపో విచిత్రతాముషేత్య నిదర్శయతి. 34

ఏలయన, ఈశ్వరుఁ డవ్యక్తరూపుడైనను, విచిత్రరూపమున తన్ను బ్రదర్శింపజేయుచున్నాడు.

సర్వమేవ సర్వభూ సర్వత్ర యథా సంభవశ్చైకమేవేహ వస్తు

విద్యత ఇతి తస్మాద్ధర్మామర్ష విస్మయానాం క్వవాఽవసరో రామ. 35

ఇవిభమున నొకే యాత్మవస్తువు సర్వకాలములందును సర్వత్ర సర్వరూపమున సంభవ
ముగుచున్నది. కాన నో రామ! యిక హర్షామర్ష విస్మయములకు తావెవటి?

సమతయైవ సతతం ధృతిమతా స్థితవ్యమ్. 36

ధీరుడగు వాడెల్లపుడును సమరూపముననే యుండవలెను.

విస్మయస్మయసంమోహ హర్షామర్ష వికారితామ్

సమతావలిత వజ్రో న కదాచన గచ్ఛతి. 37

సమత్వముగల జ్ఞాని స్మయ, గర్వ, సమ్మోహ, హర్షామర్ష వికారముల నెన్నిటికిని
బొందడు.

అవర్యవసానే దేశకాలవతి చిత్రా హి జగతి యుక్తయో దృశ్యస్తే. 38

అనంతదేశకాలయుక్తముగ ఆత్మయందు విచిత్ర దృశ్యరచనాశక్తి గాన్పించుచున్నది.

ఏతాశ్చయుక్తిర్నామాసావాత్మా యత్నేన రచనాం కరోతి

న చోత్పన్నాం తిరస్కరోతి సాగర ఇవ వీచీ. 39

ఈ సామగ్రలన్నింటిచే ఆత్మ యత్నపూర్వకముగ ఫలావసా సహితముగ రచనను గావించు
చున్నది. కాని సముద్రము తరంగముల దిరస్కరించునట్లు ఉత్పన్నమైన రచన నయ్యది తిరస్కరింప
వలెను.

కిం తర్హి తీర ఇవ ఘృతం ఘట ఇవ మృది ఫట ఇవ తన్దుషు వట
ఇవ ధానాయాశ్మనేయస్థితాః శక్తయః ప్రకటతా మాగతా వ్యవహ్రాయస్తేఽ
విరచితమేవ తరంగవత్. 40

తీరమందు ఘృతమును, మృత్తికయందు ఘటమును, తంతువంగు వస్త్రమును, నూత్నవట
బీజమున వటవృక్షమును నితిగల్గియుండునట్లు, ఆత్మయందు సర్వశక్తులును నితిగల్గియున్నవి. అవియే
శక్తముగుచు వ్యవహారవంతములగుచున్నవి. కాని జలముకంటె తరంగము వేఱుకానట్లు యథార్థముగ
బ్రహ్మముకంటె జగద్రచనయు వేఱుకాదు.

నాత్ర కశ్చిత్కర్తా న భోక్తా న వినాశమేతి. 41

ఈ ప్రపంచమున కర్తగాని భోక్తగాని యెవడునులేదు. మఱియు యెవడును వినాశ
మొందుటలేదు.

కేవలమాత్మతత్వే సాక్షిణి నిరామయే సమతయాత్మని నిత్య
మనంత్యుభే తివృతి సత్యేవం సంపద్యతే. 42

కేవలము సాక్షిస్వరూపమును, నిరామయమును, సమరూపమును, నిత్యమును, సంఖ్యోభ
రహితమును నగు ఆత్మతత్వమంటే యివిధమున సంతయు సిద్ధించుచున్నది.

సతి దీప ఇవాలోకః సత్యర్క-ఇవ నానరః

సతి పుష్ప ఇవామోదః స్వతః సంపద్యతే జగత్. 43

దీపమున్నచో ప్రకాశమును, నూర్కడున్నచో దినుసును, పుష్పమున్నచో నుగంధమును
గలుగునట్లు ఆధిష్టానముగ చైతన్యమువలననే యీ జగత్తు స్వయముగ నుత్పన్నమగుచున్నది.

ఆభాసమాత్రమేవేదం పరిదృశ్యత ఏవ చ

స్పందః సమీరణస్యేవ న నన్నానదవస్థితమ్. 44

ఓ రామ! వాయువుయొక్క స్పందమువలె యీ దృశ్యమానముగనదంతయు బ్రహ్మము
యొక్క ఆభాసమాత్రమే యైయున్నది. ఇది సత్తును గాదు, అసత్తును గాదు.

నిర్దోషవదేవ జాగతీనాం దృష్టీనాం పరమార్థతో భగవాన్ స్థితో

వినష్టానాం పునః కర్తా కృతానాం వా నాశయితా న కేవలం కదాచిత్రకటాః

కదాచిదల్పప్రకటాః కదాచిదప్రకటాస్తారకా ఇవ కుసుమరాశయః. 45

ఇట్టి జగద్భాసములతోడను, తన సన్నిధానమాత్రముచే నుత్పన్నమైన జగద్దోషముల
చేతను, ఆత్మ యెన్నిటికిని లిప్తము గాకయుండును. భగవానుడగు యీ పరమాత్మ పరమార్థస్థితి
యందే యెల్లపుడుండును. లయమయినదానిని సృష్టించునదియును, సృష్టించినదానిని లయమొనర్చు
నదియు ఆచిదాత్మయే. ఆచిదాత్మయందే, ఆకాశమున నక్షత్రములవలెను, వనవాటికయందు
పుష్పములవలెను ఈ జగత్ - శక్తి యొకపుడు పూర్ణముగ వ్యక్తముగుచును, మఱొకపుడు అల్పముగ
వ్యక్తముగుచును, యింకొకపుడు వ్యక్తముగాకయు నున్నది.

నశ్యతీహ హి తద్వస్తునాత్మభూతం యదాత్మనః

కథం నశ్యతి తద్వస్తు స్వాత్మభూతం యదాత్మనః. 46

ఆత్మస్వరూపము గానివస్తువే నశించునుగాని, ఆత్మ స్వరూపమునకు దెట్లు నశించును?

జాయతే వైవ తద్వస్తు నాత్మభూతం యదాత్మనః

జాయతే వైవ తద్వస్తు స్వాత్మభూతం యదాత్మనః.

47

మతీయ అత్మస్వరూపము గానివస్తుత్వ స్థితిగల్గియుండదు. అత్మస్వరూపమైన వస్తుత్వ స్థితిగల్గియుండును.

కథం తజ్జాయతే తస్మాత్స్వాత్మభూతం యదాత్మనః.

48

ఏ వస్తువాత్మయొక్క స్వరూపభూతమే అయియున్నచో అత్యుద్దానినండి యెట్లుత్పన్న మగును?

తస్మాత్సమ్యక్జ్ఞానవశాద్బ్రహ్మణం సర్వవదార్థానామాగమః.

49

కాన సమ్యక్ - జ్ఞానవశమన (చరమార్థసత్యమగు చిత్స్వరూప బలముచే) బ్రహ్మమునుండియే సమస్తవదార్థముల యుత్పత్తియు సంభవించుచున్నది.

అవతీర్ణానాం చ తేషామవతరణ సమకాలమేవావిద్యోదేతి తత్త్వజ్ఞానం దృఢతామేతి తదను శతసమానస-స్థో విచిత్ర శుభాశుభఫలభార ఫలితో భూరిశాఖః స్ఫారతామేతి సంసారద్రుమః.

50

పదార్థోత్పత్తికి సమకాలముననే ఆవిద్యయును వృక్షముదయించి దృఢత్యముఁజెందుచు క్రమముగ సహస్రస్కంధయు క్తమై, విచిత్ర శుభాశుభ ఫలభారముచే నొచ్చును విస్తరించుచున్నది.

ఆశామంజరితాకృతిం విఫలితం దుఃఖాదిభిర్దాద్యై

రోగైః పల్లవితం జరాకుసుమితం తృష్ణాలతాభానురమ్

సంసారాభిధవృక్షమాత్మనిగడం ఛిత్వా వివేకాసిని

ముక్తస్త్వం విహరేహ వారణవతిః స్తంభాదివోన్మోచితః.

51

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

సర్వైకత్వప్రతిపాదనం నామోనవత్వారింశః

సర్గః 189 ।

ఓ రామా ! ఆశలను పుష్పములుగలదియు, అనేక భయంకరములైన సుఖదుఃఖములను ఫలములతోగూడినదియు, భోగములను పల్లవములును వృద్ధానసయను పుష్పములును గలదియు, తృష్ణ యను లతచే భూషితమును నగు అత్మకు బంధనసానమును నగు యీ సంసారవృక్షమును వివేకమును ఖడ్గముచే ఛేదించి యద్దానినండి విముక్తిఁజెంది స్తంభమునుండి విడువబడిన గజరాజమువలె యీ ప్రపంచమున విహరింపుము.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున

సర్వైకత్వప్రతిపాదనమును ఏకోనవత్వారింశః

సర్గము । 89 ।

~~~~~

శ్రీరామ ఉవాచః—

ఉత్పత్తిః కథమేతేషాం జీవానాం బ్రహ్మణః పదాత్

కియతీ కీదృశీ చేతి విస్తరేణ వద ప్రభో.

1

శ్రీరాముడు:— ఓ మనీంద్రా ! బ్రహ్మపదమునుండి జీవులయొత్పత్తి యెట్లు యే ప్రకారము యెన్ని విధముల సంభవించుచున్నచో, విస్తారముగ వచింపుడు?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

ఉత్పద్యంతే యథా చిత్తా బహ్మణో భూతజాతయః

యథా నాశం ప్రయాన్త్యేతా యథా ముక్తా భవంతి హి.

2

యథా చ పరివర్తంతే తిష్ఠన్త్యన్తర్హితా యథా

సంతేషేణ మహాబాహో శృణు వక్ష్యామి తేనఘ.

3

శ్రీ వసిష్ఠుడు:— పాపరహితుడవును, మహాబాహుడవు నగు నో రామచంద్రా ! బ్రహ్మము నుండి విచిత్రములగు జీవాకు లెట్లుత్పన్నమగుచున్నవో, యెట్లు నశించుచున్నవో, యెట్లు ముక్తిని జెందుచున్నవో, యెట్లు పృథ్వియగుచున్నవో, యెట్లు స్థితిగల్గియున్నవో, అవిష్కరణమంతయు సంతేషముగా జెప్పెద వినుము.

బ్రాహ్మీచిచ్ఛక్తిరమలా కల్పయన్తీ యదృచ్ఛయా

సర్వశక్తిః స్వయంచేత్యం భవత్యాకలనాత్మకమ్.

4

సర్వశక్తిస్వరూపమును, నిర్మలముగు బ్రహ్మమునకు జెందినదియనగు చిత్ - శక్తి సంకల్పముచే ప్రథమమున బ్రహ్మాదుల జేహీదులరూపమున కించిత్ స్ఫురణరూపమును విషయాకారమును బొందుచున్నది.

కలనాద్భవతామేత్య యత్కించిదపి సా స్వయమ్

సంకల్పయతి పశ్చాత్తత్తామేతి మనఃపదమ్.

5

అట్టి సంకల్పముచే చైతన్యము ఘనత్వముఁజెందుచు, అట్టి ఘనత్వమునే జీన, మనోపాధి రూపమున సంకల్పమొనర్చుచున్నది.

మనః సంకల్పమాత్రేణ గంధర్వపురవత్త గాత్

తనోదీదమనద్దృశ్యం బ్రాహ్మీం స్థితిమివ త్యజత్.

6

ఇట్లు మనస్సుయొక్క సంకల్పమాత్రముచే గంధర్వనగరమువలె త్తణములలో నయ్యది తన బ్రాహ్మీ దృగ్రూపత్వమును త్యజించుచున్నదానివలె నుండి అనంతర యీ దృశ్యమును విస్తరింపజేయుచున్నది.

చిత్స్వరూపం పరికచచ్ఛూన్యమేవావతిష్ఠతే

య తద్దృశ్యం స్థితంతస్యాద్దృశ్యమాకాశమేవ తత్.

7

అంతటను ప్రకాశించుచున్నను చిత్స్వరూపము బాహ్యదృష్టిచే శూన్యముగానే యున్నది. అందుచే యథార్థముగ చిన్మయరూపమైనను, యా దృశ్యమును ప్రసిద్ధమగు నాకాశరూపముగానే ఖములు గాంచుచున్నారు.

కృత్యా వదృజనంకల్పం రూపం వశ్యతి వదృజమ్
తతో జగత్కల్పయతి సప్రజావతిపూర్వకమ్. 8

ఆ వైతన్యము బ్రహ్మదేవునిగూర్చి సంకల్పించినదై తన్నాబ్రహ్మదేవుని రూపముగానే గాంచుచున్నది. పిదప దశప్రజాపతిసహితంబగు జగత్కల్పయంతయు నోనెచ్చుచున్నది.

చతుర్దశవిధాన స్తభూతజాత సముంఘుమా
సృష్టిరేవమియం రామ చిత్తనిర్మితిమాగతా. 9

ఓ రామా! పదునాలుగులోకములందులి ఆనంతప్రాణికోట్ల రూపముననున్న యీ సృష్టి యంతయు చిత్తమునుండియే యేర్పడినది.

చిత్తమాత్రమయీశూన్యా వ్యోమమాత్రశరీరికా
సంకల్పమాత్రసగరీ భ్రాన్తిమాత్రాత్తికాసతీ. 10

ఈ సృష్టి చిత్తమాత్రమును, ఆకాశమువలె శూన్యమును, సంకల్పనగరము వంటిదియు, భ్రాంతిమాత్రమునై యున్నది.

ఇహ కాశ్చిన్మహామోహా భూతానాం జాతయః స్థితాః
కాశ్చిదభ్యుదితజ్ఞానాః కాశ్చిన్మధ్యే ఫలన్తి హి. 11

ఈ బ్రహ్మాండమున కొన్ని జీవజాతులు శేవల మజ్జానముందున్నవియు, కొన్ని జ్ఞానయుక్తములును, మఱికొన్ని విఘ్నకారణమున మధ్యముననే చ్యుతిని బొందునవియునై యున్నవి.

భువి సంబధ్యమానానాం యా న్యైనాముపదేశ్యతామ్
సర్వానాం భూతజాతీనాం యా ఏతా నరజాతయః. 12

ప్రపంచముతోటి సంబంధముగల జీవజాతులన్నింటిలోను భరతఖండమందలి జీవజాతులే వైరాగ్యాదికారణములచే యుపదేశార్హులై యున్నారు.

బహ్వధయో దుఃఖమయా మోహద్వేషభయాతురాః
తాసాం సమ్యక్త్వవత్సౌమి తావద్రాజససాత్త్వికీ. 13

మానసికవ్యాధులచే పీడితమగుచు దుఃఖమయమై, రాగద్వేష భయమోహాదులచే వ్యాకులమగుచుండు యీ జీవజాతులందలి రాజస సాత్త్విక జాతులందూర్చి మున్ముందు బాగుగ వివరించి చెప్పెదను.

యత్తదవ్యమృతం బ్రహ్మ సర్వవ్యాపి నిరామయమ్
చిదాభాసమనన్తాఖ్యమనాది విగతభ్రమమ్. 14

మఱియు నాశరహితమును, సర్వవ్యాపియు, నిరామయమును, చిదాభాసస్వరూపమును, భ్రమరహితమును, అనాదియు, అనంతమునగు బ్రహ్మము సుగూర్చియు నభ్రుజే వివరించెదను.

నిస్పృహవపుష స్తస్య స్పృహః స తైకదేశతః
ఘనతామేతి సౌమ్యైభౌ చలతా చలతామివ. 15

నిశ్చలసమాద్రమందలి తరంగములు చంచలత్వమువలె, స్పందరహితమగు యాకృతిగల యా పరమాత్మయొక్క స్పంద (క్రియావిశేష) మే సత్తయొక్క యేకదేశమున జీవభావమున మన త్వముఁ జెందుచున్నదను విషయమునుగూడ నభ్రుజే తెలిపెదను.

శ్రీరామ ఉవాచః—

అన స్తస్మాత్కృత త్వస్య ఏకదేశః క ఉచ్యతే
కథం వికారితా వాస్యాత్కథం వా ద్వయవిక్రమః. 16

శ్రీరామముః—ఓ మహాత్మా! అనంతమగు ఆత్మతత్వమునకేకదేశమేమి? అయ్యదిట్లు సంభవించును? ఆత్మయందు వికారమెట్లుద్భవించును? మఱియు అద్వితీయమగు ఆ యాత్మయందు స్పందమేల గలుగును?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

తేన జాతం తతో జాతమితియం రచనా గిరామ్
శాస్త్రసంవ్యవహారార్థం న రామ పరమార్థతః. 17

శ్రీవసిష్ఠముః—ఆ పరమాత్మచేగాని, లేక యా పరమాత్మ నుండిగాని యుత్పన్నమైన యీ వాగ్రచన యంతయు శాస్త్రవ్యవహారము కొఱకేగాని పరమార్థమున గాదు.

వికారితావయవితా దిక్సత్తా దేశతాదయః
క్రమా న సంభవన్తి కే దృశ్యమానోదయా అపి. 18

వికారిత్యము, అవయవిత్యము, దిక్-సత్త, ఏకదేశిత్వము మున్నగునవి ప్రత్యక్షముగ గన్పించుచున్నను పరమాత్మయందు సంభవముగానేరవు.

తం వినా కల్పనై వాన్యా నాస్తి నాపి భవిష్యతి
కుతస్త్యాక్రమశ్చద్వార్థాపుక్తయో వ్యవహరణాః. 19

ఆ చిత్-ప్రకాశమున కన్యముగ మఱికల్పనయు లేదు, యుండబోదు. కాన యిక శబ్దార్థక్రమ (కార్యకారణత్వ) మెచటి? మఱియు వ్యవహారోత్పన్నమగు వాక్యరచనయు యెటు నుండి గలుగును!

యా యేహ కలనాయోఽర్థో యః శబ్దో యోగిరాం గణః
తజ్జత్వాత్తన్మయత్వాచ్చ త త్తత్పదమివేష్యతే. 20

ఈ ప్రపంచమున యే కల్పనలును, శబ్దార్థములును, వాక్యసమాహములును గలవో, అన్నియు ఆ పరమాత్మనుండియే యుత్పన్నమగుటచే ఆత్మమయమును స్వస్వరూపములునై యున్నవి.

తజ్జః స ఏవ భవతి వహ్నిర్వహ్నిరోవోద్ధితః
జన్యోఽయం జనక శ్చాయ మిత్యుక్తా భేదకల్పనా. 21

అగ్నినుండి యత్పన్నమగునది అగ్నియే యగునట్లు పరమాత్మనుండి యావిర్భవించునది పరమాత్మస్వరూపమే యగును. జన్యజనకరూపముగ భేదకల్పన మిట్లయే యైయున్నది.

అయమస్మాత్పన్నముత్పన్న ఇతీయం యా జగత్స్థితిః

అధిక్యం తత్త్రియాశక్తౌ జన్యం జనకమేవ వా.

22

‘ఈ ద్వీపముగాని, ఈ ప్రదేశముగాని దీనినుండి యత్పన్నమైనది’ — అను నీక్రమము గల యీ జగత్స్థితియంతయు మాయాశక్తిచేతనే సంభవించునది. ఒక దీనినునుండి మఱియొక దీపరచన గావించబడునట్లు, అత్మయొక్క క్రియాశక్తియందలి యాధిక్యమే జన్యజనక రూపమున వేరుగ గన్పించుచున్నది.

ఇదమన్యదిదం చాన్యదితి శబ్దార్థవిక్లవః

ఉక్తావేవ న దేవేన స్థి ప్రమితౌభిన్నతా యతః.

23

‘ఇది వేఱు’ ‘ఇది వేఱు’ను నీ శబ్దార్థ వ్యవహారక్రమము వాక్యాశ్రమేయగును. అయ్యది పరమాత్మయందు లేదు. ఏలయున, పరిచ్ఛేదముండునపుడేగదా భిన్నత్వము సంభవించును.

తజ్జయైవ మనః శక్త్యా స్వతః సంజ్ఞా ప్రవర్తతే

దృఢభావనయా తస్మాదిష్టోఽర్థః ప్రపిపద్యతే.

24

బ్రహ్మమునుండి యత్పన్నమైన మనస్సుయొక్క శక్తిద్వారా స్వభావముగనే నామ విభాగమంతయు ప్రవృత్తమగు చున్నది. మఱియు మనస్సుయొక్క దృఢభావనచేతనే జగద్వ్యవహారము సంభవించుచున్నది.

అగ్నేః శిఖాయా ఏకస్యా ద్వితీయా జనకీతియా

ఉక్తివై చిత్ర్యమేవై తస్మిన్ క్షృణోత్రాస్తి సత్యతా.

25

ఒక యగ్నిశిఖనుండి మఱియొక యగ్నిశిఖ యత్పన్నమగుననుటయు వాగ్దోషిత్య మాత్రమేగాని యథార్థముగాదు.

న జన్యజనకాద్యాస్తాః సంభవన్త్యుక్తయః పరే

ఏకమేవ హ్యనంత్యాత్మికం కథం జనయిష్యతి.

26

పరమాత్మయందు జన్యజనకాదులు సంభవించునేరవు. ఏకమగు పరమాత్మ యట్లు దీనిని యత్పన్నమొనర్చును ?

ఉక్తేరేవ స్వభావోఽయ ముక్తేరుక్తిరనంతరమ్

ప్రతియోగివ్యవచ్ఛేద సంఖ్యాద్యధే న యుజ్యతే.

27

ఒక వచనమునకు పిమ్మట దానికి విరుద్ధమును, భిన్నమును, ద్విత్వా సంఖ్యాయుక్తమును నగు మఱియొక వచనముండుననుట వచనస్వభావమై యున్నది.

ఉర్విజాలమివాంభోదౌ పరే యః పరిదృశ్యతే

త్వేదృశ్యతానాకార స్తద్భ్రష్టౌ విదుర్భుధాః.

28

శబ్దార్థకల్పనయొక్క రూపము సముద్రమందలి తరంగసముహమువంటిదేమగును. దీనిని నిద్రాంశులు బ్రహ్మమనియే వచించుచున్నారు.

బ్రహ్మచిద్రహ్మ చ మనో బ్రహ్మవిజ్ఞానవస్తు చ

బ్రహ్మర్థో బ్రహ్మశబ్దశ్చ బ్రహ్మచిద్రహ్మధాతవః.

29

పత్యగాత్మ బ్రహ్మమే యైయున్నది. మనోబుద్ధులున్న బ్రహ్మమే. శబ్దార్థములున్న బ్రహ్మమే. ఈశ్వరుడు (లేక) సాక్షి చైతన్యమున్న బ్రహ్మమే. సర్వవస్తువులందలి సారమున్న బ్రహ్మమే యగును.

బ్రహ్మసర్వమిదం విశ్వం విశ్వాత్మీతం చ తత్పదమ్

వస్తుత్వస్తు జగన్నాస్తి సర్వం బ్రహ్మైవ కేవలమ్.

30

ఈ విశ్వమంతయు బ్రహ్మస్వరూపమే. అయినను బ్రహ్మపదము విశ్వముకంటె పరమును నై యున్నది. ఏలయున యథార్థముగ జగత్తు లేనిదేయగును. అంతయు కేవలము బ్రహ్మము మాత్రమే.

అయమనోఽయమనోఽయం భాగ ఇత్యంబూత్మని

మిథ్యాజ్ఞానవికల్పక్తిర్వాచి సత్కార్యతాత్ర కా.

31

‘ఇది వేఱు’ ‘ఇది వేఱు’ను విభాగకల్పన ఆకాశమువలె విశాలమగు పరమాత్మయందు లేదు. మిథ్యాజ్ఞానరూపమగు యీ వికల్పక్తి వాక్యాశ్రమేగాని, దీనినందు సత్కార్యమేవట ?

వహ్నిః శిఖేవ జాతేయం శిఖేతి మనసోఽభిధా

చావలోత్థవికల్పశ్రీర్వస్తుతః స్వాన్న సిద్ధ్యతి.

32

అనత్యైవ వికల్పక్తిః సత్యభావో వికల్పతే

తమోపహతదృష్టిత్వాద్విచందజ్ఞానదోషవత్.

33

ఒక యగ్నిశిఖనుండి మఱియొక యగ్నిశిఖ యత్పన్నమగునట్లు బ్రహ్మమునుండి మనస్సు యుద్భవించుచున్నదను యీ వికల్పక్తి అసత్యమైనదే యగును. భ్రాంతిబృష్టిచే గల్గి ద్విచంద్రజ్ఞాన దోషమువలెనే సత్యస్వరూపమగు బ్రహ్మమునందు వికల్పమొనర్పబడుచున్నది. మనోచాపల్యముచే నుత్పన్నమగు వికల్పజాలము నిత్యకుడకూటస్థ బ్రహ్మమందు సిద్ధింపనేరదు.

సర్వస్మాత్సర్వగా త్తస్మాదనంతా ద్రుహ్మణఃపదాత్

నాన్యత్కించిత్సంభవతి తదుత్థం యత్తదేవ తత్.

34

సర్వరూపమును సర్వవ్యాపియునగు నాయనంతి బ్రహ్మపదమునుండి మఱియొకము సంభవించునేరదు. మఱియు దానినుండి యావిర్భవించుదనంతయున్నా బ్రహ్మస్వరూపమే యగును.

బ్రహ్మతత్త్వం వినా నేహ కించిదేవోపపద్యతే

సర్వం చ ఖల్విదం బ్రహ్మైత్యేషైవ పరమార్థతా.

35

బ్రహ్మతత్త్వములేనిచో నేదియు యత్పన్నము గానేరదు. ‘ఇదంతయు బ్రహ్మమేయను కథనము మాత్రమే యథార్థమైనది.

ఏవంప్రాయశ్చ హే ప్రాజ్ఞ సిద్ధాంతస్తే భవిష్యతి
తత్త్వైవాదాహరిష్యామః సిద్ధాంతార్థోక్తివంజరమ్.

36

ప్రాజ్ఞాఽదనగు నో రామా ! ఈ మున్నగు సిద్ధాంతములు నీకు మున్నందు అవగతము కాగలవు.
సిద్ధాంతార్థకథనమును నిర్వాణప్రకరణమున నిరూపించెదను.

ఇహాపిద్యాదికాః కేచిద్విద్యస్తే నేతరక్రమాః
జ్ఞాన్యస్యలమశేషార్థాం స్తత్తదజ్ఞానసంక్షయే.

37

ఈ పరమార్థతత్వమును బ్రహ్మమందు అవిద్యాదుల సంసారము లేక మైనను లేదు. ఈ విషయముల నన్నింటిని, అయిన జ్ఞానదోషములు నశించినవెనుక నీవు బాగుగ నెఱుంగగలవు.

అవస్తుసంక్షయేవస్తు యథా వస్తు ప్రసీదతి
యథా చ దృశ్యతే దృశ్యం జగన్తైశ్చతముక్షయే.

38

మాలిన్యము నశించిన, పదార్థముయొక్క యథార్థరూపము ప్రకటితమగునట్లును, రాత్రి యందలి యంధకారము నశింప దృశ్యజగత్తు గోచరించునట్లును, అజ్ఞానము నశింప బ్రహ్మపదమును ప్రత్యక్షమగును.

యదిదమఖిలమాతతం కుదృష్ట్యా
తదుపశమే తవ రామ నిర్మలాభే
అవితథపదనిర్మలే భవిష్య
త్యవితథమేవ న సంశయోఽత్ర కశ్చిత్.

39

ఇత్యాదీ వాసిన్ధ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
బ్రహ్మైవేదం సర్వం జగదితి ప్రతిపాదనం నామ
చత్వారింశః సర్గః 40.

ఓ రామచంద్రా ! అజ్ఞానముచే కలుషితముగు దృష్టిచే గాన్పించు యీ విశాలదృశ్య జగత్తు శమింప, దర్శనమునలె నిర్మలమైన సత్యస్వరూపముగు బ్రహ్మపదమున నీ బుద్ధి నిశ్చయముగ స్థిరము నొందగలదు.

ఇది శ్రీ వాసిన్ధ తాత్పర్య ప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణం
బ్రహ్మైవేదంసర్వం జగదితి ప్రతిపాదనమున
చత్వారింశ సర్గము 40.

ఏ క చ త్వారింశః సర్గః.

శ్రీరామ ఉవాచః—

క్షీరోదగుక్షీతుల్యాభిః శీతలామలదీప్తిభిః
క్షితిర్విచిత్రాభిర్గంభీరాభిరివాభితః

1

క్షణమాన్యమివాపన్నీమి క్షణం యామి ప్రకాశతామ్
శాంతాతపలవః ప్రావృడ్లోలాభ్ర ఇవ వాసరః.

2

శ్రీరామడు:—ఓ మనోధరా ! శీతలమును నిర్మలప్రకాశయు క్తముననగు చంద్రునివలె విచిత్రములను గంభీరాగ్రాహబోధకంబులునునగు తమ వచనములచే, వర్షాకాలమున క్షణములో చంచలమేఘమున్ను మఱుక్షీణున స్వల్పాతపమున్ను సంభవించునట్లు, క్షణకాలమంధత్వ (అజ్ఞాన)మును, క్షణకాలము ప్రకాశత్వ (జ్ఞాన)మును నేను పొందుచున్నాను.

అనస్తస్యాప్రమేయస్య సర్వవైకస్య భాస్వతః
అనస్తమితేసారస్య కలనా కథమాగతా.

3

ఓ దేవా ! అనంతమును, అప్రమేయమును, పరిపూర్ణమును, సదా ప్రకాశవంతమును, యోగరసమును, నిత్యోదితమును, పరమార్థస్వరూపమును నగు పరమాత్మయందు వికార కల్పన యేల సంభవించినది ?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

యథా భూతార్థవాక్యార్థాః సర్వా ఏవ మమోక్తయః
నానమర్థావిరూపార్థాః పూర్వాపరవిరోధదాః.

4

శ్రీ వసిష్ఠడు:—ఓ రామా ! నేను వచించునదంతయు సత్యార్థయుక్తమైనదే. దాని యందెట్టి అయోగ్యత్వము గాని పూర్వాపరవిరోధముగాని లేదు. నుతీయు ఆ నావాక్యములు మహావాక్యసంబంధరహితములును గావు.

జ్ఞానదృష్టే ప్రవన్నాయాం ప్రబోధే వితతోదయే
యథావజ్ఞాన్యసి స్వస్థో మద్వాగ్దృష్టిబలాబలమ్.

5

నిర్మల జ్ఞానదృష్టి యుదయింప, పూర్ణప్రబోధముఁజెందునపుడు స్వస్థచిత్తుడవై యితరుల వాక్యములకంటె నా వాక్యములందుగల ప్రాబల్యమును యథారీతి నీ నెఱుంగగలవు.

ఉపదేశ్యోపదేశార్థం శాస్త్రార్థప్రతిపత్తయే
శబ్దార్థవాక్యరచనాభ్రమో మా తన్మయో భవ.

6

అసత్య శబ్దార్థయుక్తముగు వాక్యరచనాభ్రమయున్ను స్వప్నాదులందువలె సత్యార్థ జ్ఞానమునకు హేతువగును. కాన యుపదేశ్య (జ్ఞేయ) వస్తువు నుపదేశించుట కొరకు మాత్రమే యీ వాక్యాలమంతయు కల్పింపబడినది. కాన నీవు మిథ్యాభ్రమయందు తగుల్కొనకుము.

యదా పురా జ్ఞాన్యసి తత్సత్యమత్యస్త నిర్మలమ్
వాచ్యవాచకశబ్దార్థభేదం త్యక్త్వసి వై తదా.

7

మున్నందు యెప్పుడూ అత్యంత నిర్మలముగు సత్యపదమును నీ నెఱుంగుదువో, అప్పుడే యీ వాక్యవాచక శబ్దార్థ భేదములను త్యజించినై చెదవు.

భేదకృద్వాక్యైవంచోఽయమువదేశ్యేషు కల్పితః
ఉపదేశ్యోపదేశార్థం శాస్త్రార్థప్రతిపత్తయే.

8

ఉపదేశ్యమగు బ్రహ్మమునుపదేశించుట కొఱకును, సత్యకాస్త్రాధిపతిమను కొఱకును, ఉపదేశించదగిన అజ్ఞులనిమిత్తమే భేదయుక్తమగు యీ వాక్రూపంచమంతయు కల్పించబడినది.

శబ్దార్థవాక్రూపంచోఽయమువదేశేషు కల్పితః
సదాఽజ్ఞేషు న తజ్ఞేషు విద్యతే సారమార్థికః.

9

ఓ రామా! అజ్ఞులయుపదేశార్థమే శబ్దార్థవాక్రూపంచమగు యీ ప్రపంచము కల్పించబడినది. కాని కేవలము పరమార్థసిద్ధియందుండు జ్ఞానులకొఱకుగాదు.

కలనామలమోహాది కించిన్నాత్మని విద్యతే
నీరాగం బ్రహ్మవరమం తదేవేదం జగత్స్థితమ్.

10

విషయోన్ముఖత్వ, సంస్కార, కర్మ, మోహదురైవ్యయును ఆత్మయందొకింతయును లేవు. బ్రహ్మము రాగరహితమైనది. పరమమగు ఆ బ్రహ్మయాపమననే యీ జగత్తు స్థితిగల్గియున్నది.

ఏతద్విచిత్రరూపాభిర్వృత్తిభిర్బహుళః పునః
విప్లరేణైవ వక్రవ్యం సిద్ధాంతావసరేఽనఘ.

11

పాపరహితుడవగు నో రామా! ఈ విషయమునే విచిత్రరూపమున ననేక యుక్తులచే సిద్ధాంతకాలమున (నిర్వాణ ప్రకరణమున) విస్తరించి చెప్పెదను.

వాక్ప్రపంచం వినా త్యేతదజ్ఞానమతులం తమః
భేత్తుమన్యోన్యముదితం యత్నం కర్తుం న శక్యతే.

12

సాధనాజ్ఞాన మూలాజ్ఞానరూపముగు తమస్సు పరస్పర సాహాయ్యముచే ననేక కాఙ్క్షలుగ విస్తరించియున్నది. వాక్రూపంచము లేకయే యద్దానిని భేదించుట కెవరును యత్నించజాలరు.

అవిద్యయైవోత్తమయా స్వాత్మనాశోద్యమేచ్ఛయా
విద్యా సా ప్రార్థ్యతే రామ సర్వదోషావహారిణీ.

13

ఓ రామా! అనేక జన్మలందలి సుకృతములచే శుద్ధాంతఃకరణ రూపమున పరిమించి నదియు, స్వనాకార్థముద్వ్యక్తమగునదియునగు యుత్తమ అవిద్య (ఉపదేశాది వాక్రూపంచము) ద్వారా సర్వదోషవిహారిణియగు విద్య (జ్ఞానము) వాంఛించబడుచున్నది.

శామ్యతి హ్యస్త్రమస్త్రేణ మలేన త్కాల్యతే మలః.
శమం విమం విషేణైతి రిపుణా హన్యతే రిపుః.

14

అస్త్ర మస్త్రముచే శమించును. త్కాల్యత్రికచే మాలిన్యము తొలగును. విషము విషముచే శమించును. శత్రువిహాశము శత్రువుచేతనే సంభవించును. అట్లే అవిద్యచేతనే అవిద్య నశించును.

ఈదృశీ రామ మాయేయం యా స్వనాశేన హర్షదా
న లక్ష్మ్యతే స్వభావోఽస్యాః శత్రుమాణైవ నశ్యతి.

15

ఓ రామా! ఈ మాయ స్వవిహాశముచే అనందము గొల్పునదై యున్నది. దీని స్వభావము దృగ్గోచరము గాకయున్నది; కాని దృష్టిపథమున పచ్చుటతోడనే నశించుచున్నది.

వివేకమాచ్ఛాదయతి జగన్తి జనయత్యలమ్
న చ విజ్ఞాయతే కైషా వశ్యాశ్చర్యమిదం జగత్.

16

ఈ మాయ వివేకము నాచ్ఛాదించుచున్నది. అనేక జగత్తుల నుత్పన్నము జేయుచున్నది. రాని మేమియో తెలియకయున్నది. అహ! దీని కార్యమగు యీ జగత్తు యెట్లుసంభావితము శ్చర్యగమన్నదో వీక్షింపుము.

అప్రేక్షమాణా స్ఫురతి ప్రేక్షితా తు వినశ్యతి
మాయేయమపరిజ్ఞాయమానరూపైవ వల్లతి.

17

అపలోకింపమి చేతనే యీ మాయ స్ఫురించుచున్నది. అపలోకించిన నశించుచున్నది. అసరిజాతరూపముననే అయ్యది విజృంభించుచున్నది.

అహో ను ఖిలు చిత్రేయం మాయాసంసారబద్ధసీ
అనత్యేవాతినత్యేవ స్వజ్ఞానం విహితం తయా.

18

అహ! ఈ విచిత్ర సంసారబంధముగలజేయు మాయ యెట్టి అపూర్వమైనది! అనత్యమైనను సత్యముగనే యిది భాసించుచున్నది. ఎట్టి మిథ్యాజ్ఞానము నిది రచించినదో చూడుము!

అత్యభిన్నపదే తస్మిన్ స్వన్యానా భేదమతతమ్
సంసారమాయాయేనాసా తేనాసా పురుషోత్తమః.

19

అత్యరమగు యీ మాయ అభిన్నమును పరమపదమునగు పరమాత్మయందు, త్వరమును వికాలమునునగు యీ భేదమంతయు విస్తరింపజేయుచున్నది. కాన నియ్యది త్వరాత్వరస్వరూపుడగు పురుషునికంటె అతీతమై పురుషోత్తమరూపమున దనరుచున్నది.

నాస్త్యేషా పరమార్థేన త్యేవంభావనయేద్ధయా
జ్ఞోభూత్వా జ్ఞేయసంప్రాప్తో జ్ఞాన్యస్యస్యా వ్యవమాశయమ్.

20

ఓ రామా! పరమార్థసిద్ధియందీ మాయ లేదను నిశ్చయముగల్గి అచార్య వేద తత్క స్వానుభవములచే నుదీప్తమగు భావనచే జ్ఞానినై జ్ఞేయముగు ఆత్మస్వరూపమును ఎపుడు నీ నెఱుంగదువో, అప్పుడే యీ నా వాక్యముల యాశయమున్న చక్కగ నెఱుంగ గల్గుదువు.

యావత్తు న ప్రబుద్ధస్త్వం తావత్సద్వచనైవ తే
నిశ్చయో భవతూద్దామో నాస్త్యవిద్యేతి నిశ్చలః.

21

కాని ప్రబుద్ధుడవు గానంతవఱకును, మా వాక్యములచే అవిద్య లేదనిమాత్రము నిశ్చయింపుము.

యదిదం దృశ్యతాం యాతం మానసం మనసం మహత్
అనన్మాత్రమిదం యస్మాన్మనోమాత్రవిజృంభితమ్.

22

మనస్సంబంధమును, మనస్సుయొక్క మననముచే వికారరూపమున నుదయించినదియు నగు యీ దృశ్యమంతయు మనోవిలాసమాత్రమే యగుటచే అనద్రూపమైయున్నది.

సత్త్వస్త్రిహేతి యస్త్వాత్త్వస్త్వయః సోఽపిమోక్షభావ్

ఈ జగత్తు మాయామయమును, మిథ్యయునైయున్నదను నిశ్చయమెవని యంతఃకరణమున నుదయించునో యాతడే మోక్షభాగుడగును.

చలాచలాకృతిర్యాదౌ దృష్టిరాబద్ధభావనా.

28

సానమగ్రజగద్భూత భగబంధనవాగురా

చంచలమును బాహ్యరూపనాదరూపమునగు దృష్టియే ప్రపంచమున జీవులనునట్టి పక్షుల బంధించు జాలమైయున్నది.

యఃస్వప్నభూమివద్యాంత మనత్సద్వ్యక్తనిశ్చయః.

24

జగత్సత్వత్వసత్తాత్మా న న దుఃఖే నిమజ్జతి

భూతభవిష్యద్వర్తమాన జగద్విషయమై అనద్రూపమునగాని సద్రూపమునగాని యొక దృఢనిశ్చయమొనర్చుకొని అన క్తబుద్ధిచే జగత్తును వీక్షించువాడు దుఃఖములందు నిమగ్నుడుగాక యుండును.

యస్యైతాన్యస్వరూపాను భావనాస్వాత్మభావనా.

25

అన్యరూపస్య తస్యాపి సా హ్యవిద్యైవ విద్యతే

దేహేంద్రియాదులం దెవనికీ ఆనంభావము గలదో యాతడే తన యేకరూపము నెఱుంగుమి అవిద్యావంతుడగును. మఱియు నాతడే దుఃఖముల బాల్చుడును.

వికారిలాదయో దోషా న కేచన మహాత్మని.

26

పరమాత్మని విద్యంతే పయసీవేహ సాంనవః

భావనాశబ్దశబ్దార్థ రంజనేయం జగద్గతా.

27

వ్యవహారార్థముత్పన్నా వ్యతిరిక్తా చ నాత్మనః

అనేన వ్యవహారేణ వినైతాః శాస్త్రదృష్టయః.

28

సంస్థితిం నాధిగచ్ఛన్తి పటా ఇవ విత స్తవః

సముద్రమందు భూమి లేనిచందమున వికారిత్వాది దోషములు పరమపదముగు ఆత్మయందులేవు. నామరూపములందలి చిదభావన స్ఫటికమణియందలి తాత్కాలిక రంజనాహూత్రమువంటిదేయగును. ఈ రంజనయు వ్యవహారముకొఱుత్పన్నమైనను ఆత్మకంటె వేరుకాదు. ఇట్టి వ్యవహారములేనినో, మూత్రాభావంబున పశ్చిమ స్థితిబొందనట్లు, శాస్త్రదృష్టియు స్థితిబొందకుండును.

ఉహ్యమానోహ్యవిద్యాయా మాత్మా నేహోపలబ్యతే.

29

అవిద్యావ్రతాహమున గొట్టుకొని పోవుచున్న జీవుడే ప్రపంచమున ఆత్మజ్ఞానములేనినో శ్వాత్మానుభవము నొందజాలడు.

ఆత్మజ్ఞానాద్యతే తచ్చ శాస్త్రాస్థానాత్మమవాప్యతే

అవిద్యానరితః పారమాత్మలాభాద్యతే కిల.

30

ఆత్మజ్ఞానానుభవము శాస్త్రార్థములచే సంప్రాప్తించుచున్నది. ఓ రామా! ఆత్మప్రాప్తి లేకయే అవిద్యానది నెవరును దాటజాలరు.

రామ నాసాద్యతే తద్ధి పదమక్షయముచ్యతే

యతః కుతశ్చిజ్ఞాతేయ మవిద్యామలదాయినీ.

31

ఆ యాత్మలాభమే ఆక్షయపదమని వచింపబడినది. ఈ యవిద్యయొటనుండి ప్రాప్తించినదా మను విషయమటుండనిమ్ము. దీనిచే మాల్సివ్యమే సంభవించుచున్నదిగదా!

నూనం స్థితిముపాయాతా సమాసాద్య పదంస్థితా

కుతో జాతేయమితి తే రామ మాస్తు విచారణా.

32

ఇయ్యది హృదయస్థానము నాక్రమించి స్థితిబొందియున్నది. ఓ రామా! ఈ యవిద్య యొటనుండి యుత్పన్నమైనదను విచారము నీకు వలదు.

ఇమాం కథమహం హస్తీత్యేషా తేఽస్తు విచారణా

అస్తంగతాయాం షీణాయామస్యాం జ్ఞాన్యసి రాఘవ.

33

కాని దీనిపట్లు నశింపజేయునని మాత్రమే విచారించుచుండుము. ఈ యవిద్య నశించినపుడే దాని యథార్థతత్వమంతయు నీకు సుబోధము కాగలదు.

యత ఏషా యథా వై షా యథా నష్టేత్యఖండితమ్

వస్తుతః కిల నాస్త్యేషా విభాత్యేషా నవేక్షితా.

34

ఇదెటునుండి వచ్చినది; యే రూపముననున్నది; యెట్లు నశించునను విషయములన్నియు ఆపుడే నీవు బాగుగ నెఱుంగగలవు. యథార్థముగ నీ యవిద్య లేనిదే యగును. వీక్షించమి (జ్ఞానాభావము)చే నియ్యది ప్రకాశించుచున్నది.

అసతోభ్రాంతతాం సత్యరూపం బానాతు కః కుతః

జాతేయం ప్రాథిమూపన్నా దోషాయైవారతాకృతిః.

35

అసద్వస్తువుల భ్రాంతిత్వముగాని, సత్యరూపత్వముగాని యెవడెట్లెఱుంగగలను? ఈ యవిద్య యుత్పన్నమైనదై దోషార్థమే వికలాకృతి బడయుచు దృఢత్వముఁజెందుచున్నది.

బలాత్ప్రణాళయత్యేనాం పరిజ్ఞాన్యసి వై తతః

అపి శూరా అతిప్రాజ్ఞానే న సన్తి జగత్ప్రయే.

36

అవిద్యయా యే పురుషా న నామ వివశిక్తతాః

తదస్యారోగశీలాయా యత్నం కురు వినాశనే.

37

ఓ రామా! ఈ యవిద్యను బలవత్కార్యముగ నశింపజేయుము. అపుడే నీవు దీని నెఱుంగగలదువు. గొప్ప ధీమంతులైనను, శూర వీరులైనను అవిద్యచే పశిభాక్తులు గానివారవరున యీ ముల్లోకమునగూడ లేరు. కాన రోగరూపముగ ఈ యవిద్యను నశింపజేయుటకై నీవు యత్నంజేలుడవు గమ్ము.

యథైషా జన్మదుఃఖేషు న భూయస్త్వాం నియోజ్యతి
నర్వాపదామేకసఖమజ్ఞాన తరుమంజరీమ్
అనర్థసార్థజననీమవిద్యామలముద్ధర.

88

అట్లానర్పటచే యిక నయ్యది మరల జన్మదుఃఖమున నిన్ను బడదోయకుండును. ఈ
యవిద్య యాపదలన్నింటికిని ముఖ్యసఖియు, అజ్ఞానవృక్షమునకు లతయు, అనర్థసమాహమునకు
మాతయు నైయున్నది. కాన నీ యవిద్యాకులమునుండి నిన్ను నీ వుద్ధరించుకొనుము.

భయవిషాదదురాధి విపత్ప్రదాం
హృదయమోహమహా పటలాంకురమ్
భృశమపాన్య కుదృష్టిమిమాం బలా
ద్భవ భవార్జవ పారముపాగతః.

89

ఇత్యాఖ్యే వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే శ్లోకప్రకరణే
అవిద్యాకథనం నామైకచత్వారింశః
సర్గః 41.

ఓరామా! భయమును, విషాదమును, దుష్టమానసిక చింతలను, విపత్తులను గల్గజేయు
నదియు, హృదయమందలి మహామోహపటలమునకు అంకురమును, కుదృష్టిరూపమునకు యీ
యవిద్యను బాగుగ నిర్మూలించి సంసార సముద్రమును దాటివేయుము.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు శ్లోకప్రకరణమున
అవిద్యాకథనమును ఏకచత్వారింశ
సర్గము 41.

ద్వితీయచత్వారింశః సర్గః

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

కుపితస్యానతోఽవ్యస్య ప్రేతామాత్రవివాశినః
అవిద్యావితతవ్యాధోరావధం శృణు రాఘవ.

1

శ్రీవసిష్ఠుడు:—ఓ రామా! విచారమాత్రమున నశించునదియు అనర్థమునను కుపితవంతమై
అనేక అనర్థముల గల్గజేయునదియు విస్తృతమునగు ఈ యవిద్యాతోగమన కావధము నదించు
చున్నాను వినుము.

యాం తాం కథయితుం జాతిం రామ రాజససాత్త్వికమ్
మనోవీర్యవిచారార్థం ప్రస్తుతోఽస్మీహ తాం శృణు.

2

ఇంతకు పూర్వము రాజససాత్త్విక జీవజాతులగుట్టి పరించెదనని చెప్పియుంటిని.
అయ్యము నెఱింగించుటకై, ప్రథమమున మనోపరాక్రమ నిరూపణ గావించుచున్నాను. కాన నీ
విద్యాని నాకర్షింపుము.

యత్తదవ్యమృతం బ్రహ్మ సర్వవ్యాపి నిరామయమ్
చిదాభాసమనన్తాఖ్యమనాది విగతభ్రమమ్
చిత్స్వందవపుష్పస్య స్పందస్తస్మాచ్చిదేవ హి
ప్రదేశాద్భవతామేతి సామ్యోఽభిశ్చలనాదివ.

3

4

అమృతస్వరూపమును, సర్వవ్యాపియు, నిరామయమును, అనాదియు, అనంతమును,
క్రమరహితమును, చైతన్య శరీరధారియునగు బ్రహ్మముయొక్క స్పందము (చలనాత్మకముగ క్రియా
విగతము) న్ను చిద్రూపమే యైయున్నది. కాంత సముద్రము తరంగాదుల రూపమున చలనము
గొందునట్లు, ఆ యాపాధిక బ్రహ్మమున్న ఒక ప్రదేశమునుండి మఱియొక ప్రదేశమునకు బోవుచు
తలచుటయొక్కది.

అన్తర్భేదం యద్వత్స్వందాస్పందవదీహతే
సర్వశక్తిస్తథైకత్ర గచ్ఛతి స్పందశక్తితామ్.

5

సముదాయలందలి జలము యొకదేశము (బహిర్భాగము) న స్పంద సహితముగను, అన్యత్ర
స్పందరహితముగ నుండునట్లు, సర్వశక్తి వంతమగు బ్రహ్మమున్న ఏకదేశమున క్రియాశక్తిత్వమును
గొందుచున్నది.

ఆత్మన్యేవాత్మనా వ్యోమ్ని యథా సరతి మారుతః
తథేహాత్మాత్మశక్త్యైవ స్వాత్మన్యేవైతి లోలతామ్.

6

ఆకాశమందు వాయువెట్లు తనయందే తాను చలనము పొందుచుండునో, అట్లే స్వతః
మాటస్వస్వరూపమైనను ఆత్మ ఈ ప్రపంచమున తనయందే తాను ఆధ్యాసముచే చంచలత్వమును
గొందుచున్నది.

స్వశిఖాస్పందశక్త్యైవ దీపః సామ్యా యథోన్నతమ్
ఏతి తద్గదసావాత్మా తత్స్వేవపుషి వల్లతి.

7

వాయ్వాది విక్షేప రహితమైనను దీపము స్వశిఖాశక్తిచే ఊర్ధ్వప్రదేశమున బొందు
నట్లు, ఆత్మయు స్వశక్తిచే స్వస్వరూపముననే జగజ్జీవాదిరూపమున ప్రకాశించుచున్నది.

జలాన్తరేఽంబుధిర్వద్వల్ల సద్వారీవ చంచలః
సర్వశక్తిర్వపుష్పేవ తథా స్పందవిలాసవాన్.

8

ఆకాశాదుల సంబంధముచే సముద్రాంతర్గత జలము యొకదేశమున చంచలముగ గన్పట్టు
నట్లు, సర్వశక్తివంతమగు ఆత్మయు తన స్వరూపమున గల్గింపబడిన యొకదేశమందు క్రియాశక్తి
విలాసయుక్తమై వొప్పుచున్నది.

యథోల్లసతి భాశ్చక్త్యైః కచన్మనకసాగరః
తథాత్మని పరిస్పందైః స్ఫురత్వత్యైచ్చిదర్శనః.

9

అలహారుల దీప్తి సమూహంబులచే సముద్రము దేదీప్యమానముగు తప్తకాంచనములె
స్ఫురించునట్లు, ఇంద్రియ ప్రకాశములచే చిద్రూప సముద్రమున్న స్ఫురించుచున్నది.

లక్ష్మితే మాక్తికస్పందో యథా వ్యోమ్ని దృశోఽదృశి
తథా భాతి లనద్రూపా చిచ్ఛక్తిశ్చిన్మహంబరే. 10

అతీంద్రియముగు నాకసమున ముక్తిముల సమూహము దృష్టిగోచరమునట్లు, అతీంద్రియ
ముగు చిదాకాశమున శోభాయమానంబగు చిత్ - శక్తియు స్ఫురించుచున్నది.

కించిత్తుభితరూపా సా చిచ్ఛక్తిశ్చిన్మహర్ణవే
తన్మయీచిత్సున్నరత్యచ్ఛా తత్తైవోర్మిరివార్ణవే. 11

స్వతః నిర్మల స్వరూపమైనను చిద్రూప మహాసాగరమున, చిత్ - శక్తి యల్ప విశ్లోభము
నొందునపుడు, అయ్యది యాస్పందముతోటి తన్మయముఁజెంది, సముద్రమందు తరంగమువలె నట
స్ఫురించును.

అత్యవోఽవ్యతిరి కైవ వ్యతిరి క్తేవ తివ్రతి
ఆలోకశ్రీరివాలోకకోటరే యత్తైతాంగితా. 12

ఇంద్రియ సంబంధముగు చిత్ - శక్తి, అత్మచిత్ - శక్తికంటె వేఱుగావున్నను వేఱుగనే
గన్పించుచున్నది. మఱియు నయ్యది సూచ్యాదులయొక్క కల్పిత యాలోకచ్ఛిద్రమున యాలోకము
(ప్రకాశము)వలె ఉపాధి పారవశ్యమునొందుచున్నది.

క్షణం స్ఫురతి సా దేవీ సర్వశక్తిరయో తయా
చేతతి స్వాం స్వయం శక్తిం కలేంద్రోః శీతతామివ. 13

ఈ చిత్ - శక్తియును దేవి తన స్వశక్తిత్వకారణంబున కాలరూపమున స్ఫురించుచున్నది.
చంద్రకళ శీతలత్వమును వృక్షమొనరునట్లు, ఇయ్యది స్వయముగ తన కాలశక్తిని ప్రదర్శించుచున్నది.

ఉదితైషా ప్రకాశాఖ్యా చిచ్ఛక్తిః పరమాత్మనః
దేశకాలక్రియాశక్తిర్వయస్యాః సంప్రకర్షతి. 14

పరమాత్మ - ప్రకాశస్వరూపముగు యీ చిత్ - శక్తి యుదయమును పొందినదై, దేశకాలాది
క్రియాశక్తి స్వరూపులైన సఖులను తన చెంతకు జేర్చుచున్నది.

స్వస్వభావం విదిత్వైవమనాద్యన్తవదే స్థితా
రూపం పరిమితే వాసా భావయత్యవిభావితా. 15

ఈ చిత్ - శక్తి స్వస్వభావము నెఱిగి, అద్యంతరహితముగు పరమాత్మపదమున స్థితిబొందు
చున్నది. కాని అవిచారముచే భ్రాంతివశమున పూర్వోక్త కల్పితరూపమునే తన స్వభావముగ
యెంచి నేను పరిచ్ఛిన్నుడననునట్టి భావనను తనయందు దృఢపఱచుకొనుచున్నది.

యదైవం భావితం రూపం తయా పరమనత్తయా
తదైవై నామనుగతా నామసంఖ్యాదికాదృశః. 16

ఎత్తుడా పరమనత్త సైవిధమున పరిచ్ఛిన్నమైనదానినే తన రూపముగ నిశ్చయించెనో,
అత్తుడే యది నామరూప, ప్రాకేంద్రియాదులం దనుగమించుచున్నది.

చిదేవై తదవ స్వేవ వ్యతిరిక్తా తథాత్మనః
అనన్తా తద్గతై వాశు లహరివ మహర్ణవాత్. 17

ఇవిధమున చిద్వస్తునందు కల్పించబడిన సమస్త పదార్థములున్ను చైతన్యమాత్రములే
యగును. ఏలయన, స్వరూపముగు అత్మకంటె వేఱుగునది అవస్తువేగాని సత్యముగాదు. సముద్రమందు
తరంగములవలె, అనంతముగు యీ దృశ్యకల్పన యంతయు చిత్స్వరూపముననే యనుగతమైయున్నది.

యథా కటక కేయూరై ర్భేదో హేమ్నా విలక్షణః
తథాత్మనశ్చిత్తోరూపం భావయన్త్యాః స్వమాంశికమ్. 18

కటక కేయూరాద్యాభరణములతోడ నువర్ణముయొక్క భేదము విలక్షణమైనట్లు, అత్మేతర
భావన యొనర్చు చిదంశకల్పనాధీనమైయున్న యీ జగత్తంతయున్ను చైతన్యముతోడ విలక్షణ
భేదముగల్గి యొప్పుచున్నది.

యథా దీపేన దీపానాం జాతానామాత్మనాం తథా
దేశకాలకలామాత్రభేదః స్వాభావికశ్చిత్తే. 19

ఒక దీపమునుండి వెలిగింపబడిన అనేక దీపములందు ఉపాధిసంబంధములగు దేశకాలా
ద్యవయవములందే భేదముగల్గి, దీపాన్ని స్వరూపములందు భేదములేక యుండునట్లు, దేశకాలాది
ఉపాధిస్వభావమాత్రముచే చైతన్యమునకు భేదముగలదు గాని యభార్యముగ లేదు.

దేశకాలపరిస్పంద శక్తిసన్నిపితాథచిత్
సంకల్పమనుధావన్తీ ప్రయాతి కలనాపదమ్. 20

దేశకాలాదుల స్పందశక్తిచే గూడుకొనిన చైతన్యము సంకల్పములచైత్రునకు పరుగిడుచు
మలినరూపమును బొందుచున్నది.

వికల్పకలితాకారం దేశకాలక్రియాన్నదమ్
చిత్తోరూపం మహాబాహో శ్చేత్రజ్ఞ ఇతి కథ్యతే. 21

మహాబాహుఁడనగు నో రామా! దేశకాలక్రియలకు స్థానమున్ను, వికల్పములచే మలినమైన
యాకృతిగలదియునగు చిద్రూపమే శ్చేత్రజ్ఞాడనబడును.

శ్చేత్రం శరీరమిత్యాహుస్తదసా వేత్త్యఖండితమ్
న బాహ్యభ్యంతరం తేన శ్చేత్రజ్ఞ ఇతి కథ్యతే. 22

శరీరము శ్చేత్రమని వదించబడినది. శరీరముయొక్క బాహ్యభ్యంతరములను పూర్ణరూప
ముగ నెఱుంగువాడగుటచే తీవుడు శ్చేత్రజ్ఞాడని పిలువబడుచున్నాడు.

వాసనాం కలయన్సోఽపి యాత్మహంకారతాం పునః
లహంకారోఽపి నిర్దేశా కలంకీ బుద్ధిరుచ్యతే. 23

ఈ జీవుడు (క్షేత్రజ్ఞుడు) వానలంగూర్చిన కల్పనయొనర్చుచు మఱల అహంకారరూపమును పొందుచున్నాడు. పదార్థముల నిశ్చయించుటచేతను, కల్పనాంతరమునకు పోతువగుటచేతను ఈ అహంకారమే బుద్ధియని వచించబడుచున్నది.

బుద్ధిః సంకల్పకలితా ప్రయాతి మనసః పదమ్
మనోఘనవికల్పం తు గచ్ఛతీన్ద్రియతాం శనైః.

24

సంకల్పముచే కలుషితమగు బుద్ధి మనోరూపమును బొందుచున్నది. ఘన వికల్పంబుచే ఆ మనస్సున్న క్రమముగ ఇంద్రియరూపమును జెందుచున్నది.

పాణిపాదమయం దేహ మిన్ద్రియాణి విదుర్భుధాః
దేహోఽసౌ జ్ఞాయతే లోకే సూయతేఽపి చ జీవతి.

25

ఇంద్రియములున్న హస్త పాదాద్యవయవసహితమగు దేహరూపమును బొందుచున్నది. ఈ దేహము ప్రపంచమున సుతృప్తమగుచు ప్రత్యక్షముగ విడితమగుచు జీవధారణయొనర్చుచు నున్నది.

ఏవం జీవో హి సంకల్పవాసనారజ్జునేష్టితః
దుఃఖిజాలవరీతాత్మా క్రమాదాయాతి చిత్తతామ్.

26

ఇవిధమున సంకల్ప వాసనాపాశములచే బంధింపబడి దుఃఖిజాలంబుచే పరివేష్టితుడగు జీవుడు క్రమముగ బాహ్యభృంశర పదార్థముల నెఱుంగగల్గుచున్నాడు.

క్రమేణ పాకవశతః ఫలమేతి యథాన్యతామ్
అవస్థయేవనాకృత్యా జీవో మలవశాత్తథా.

27

బదరి (రేగు) ఫలము మున్నగునవి పక్వమైనకొలది రూపరసాదుల పరిణామముచే క్రమముగ వైలక్షణ్యమును బొందునుగాని, బదరత్వాది జాతియందు మార్పును బొందకయుండునట్లే, క్షేత్రజ్ఞుడగు జీవాత్మయున్న, అవిద్యామల పరిణామవశముచే విలక్షణత్వమునొందునుగాని పరిణామ రహితమగు చిత్స్వభావముచేగాదు.

జీవోఽహంకారతాం ప్రాప్తవృద్ధహంకారశ్చ బుద్ధితామ్
సంకల్పజాలకలితాం మనస్తాం బుద్ధిరాగతామ్.

28

ఈ ప్రకారము జీవుడహంకారరూపమును, అహంకారము బుద్ధిరూపమును, బుద్ధి సంకల్ప జాలముచే కలుషితమగు మనోరూపమును పొందుచున్నది.

మనో హి సంకల్పమయం సంస్థాగ్రహణతత్పరమ్
ప్రతియోగివ్యవచిచ్ఛిప్రాప్తినత్యైరసీహితైః.

29

మనస్సున్న సంకల్ప విఫలమనోరథములతోకూడి సంకల్పమయమై, క్రిష్ణతాది శరీరాకార వృత్తి గ్రహణమందు తత్పరమై, పరిచ్ఛిన్నములును తుచ్ఛములునునగు విషయములం దాసక్త మగుచున్నది.

ఇచ్ఛాద్యాః శక్తయశ్చేతో గావో వృషమివోన్మదమ్
అనుధావన్తి దోషాయ సరితః సాగరం యథా.

30

మహోన్మత్త వృషభముచై పునకు గోవును, సముద్రముచై పునకు వదులును బోవునట్లు చిత్త మయొక్క యిచ్ఛాదిశక్తుల దోషార్థమే విషయములచై పునకు పరుగిడుచున్నది.

ఇతి శక్తిమయం చేతో ఘనాహంకారతాం గతమ్
కోశకారక్రిమిరివ స్వేచ్ఛయా యాతి బంధనమ్.

31

ఇట్లు పలువిధశక్తియంతమును, ఘనాహంకారముచే ప్రవృద్ధమునగు యాచిత్తము కోశకారకృమి (పట్టుపురుగు)వలె తన కోశాచోష్ణన తానే బంధమున తగుల్కొనుచున్నది.

స్వసంకల్పానుసంధానాత్పాశై రివ నయన్యపుః
కష్టమస్మిన్స్వయం బంధ మేత్యాత్మా పరితప్యతే.

32

మత్స్యాదులు స్వయముగనే బంధమున తగుల్కొని మృత్యువ్రాతబడునట్లు యా మనస్సున్న స్వసంకల్పానుసంధానముచే స్వయముగ నిబద్ధమై దుఃఖమునొందుచున్నది. అహ! ఎట్టి విషాదకరమైన విషయము!

బద్ధమస్మీతి కలయద్విద్యాతత్త్వం జహచ్ఛనైః
అవిద్యాం జనయత్త్వస్తర్జగజ్జంగలరాక్షసీమ్.

33

చైతన్యము తన పారమార్థిక భృద్ధరూపమును క్రమముగ దృఢించుచు నేను బద్ధుడనని భావించుచు జగజ్జంగల రాక్షసియగు జననమరణాదులరూపమైన అవిద్యను స్వాంతఃకరణమున సుతృప్తము జేయుచున్నది.

స్వసంకల్పితతన్మాత్ర జ్వాలాభ్యంతరవర్తి చ
పరాం వివశతామేతి శృంఖలాబద్ధసింహవత్.

34

స్వసంకల్పరచితిమగు శబ్దాదివిషయములనునట్టి అగ్నిజ్వాలయందు పసింపునడియు, అవిద్యా యుక్తమునగు యా మనస్సు శృంఖలాబద్ధమగు సింహమువోలె దిగుల ఆవృతననొందుచున్నది.

విచిత్రకార్యకర్తృత్వ మాహరద్యాసనావశాత్
స్వేచ్ఛామాత్రానురచితా దశాశ్చానువతత్తథా.

35

ఇవిధమున క్రమముగ ననేక విహిత నిషిద్ధకార్యముల కర్తృత్వము వహించుచు, తన యిచ్ఛామాత్రముచే కల్పించబడిన పలువిధజన్మలందును, నరకాది దుర్దశలందును బడుచు యా మనస్సు అన్యవస్థకు బొందుచున్నది.

క్వచిన్మృతః క్వచిద్బుద్ధిః క్వచిజ్ఞానం క్వచిత్రియాః
క్వచిదేతదహంకారః క్వచిత్పుర్యవృత్తం స్మృతమ్.

36

ఈ మనస్సే యొకపుడు (మనశశక్తిచే) మనోరూపమును, మఱియొకపుడు బుద్ధిరూపమును అట్లే యొకపుడు జ్ఞానరూపమును, క్రియారూపమును, అహంకారరూపమును, శరీరగ్రూపమును పొందుచున్నది.

క్వచిత్ప్రకృతిర్మక్తుక్తం క్వచిన్మాయేతి కల్పితమ్
క్వచిన్నలమితి ప్రోక్తం క్వచిత్కర్మేతి సంస్థితమ్.

37

ఒకచోట నియ్యది ప్రకృతియని వచింపబడినది. మఱియొకచోట నిదియే మాయారూపమున కల్పింపబడినది. ఇంకొక చోట మలరూపమునను యొప్పబడినది. మఱియు కర్మరూపమున శీతిగలియున్నది.

క్వచిద్భవమితిభ్యాతం క్వచిద్భవమితి స్ఫుటమ్
ప్రోక్తం క్వచిద్విద్యేతి క్వచిద్విద్యేతి సంశితమ్. 38

ఈ మనస్సే యొకచోట బంధముని వచింపబడినది. ఒకచోట నియ్యది ప్రత్యక్షముగు చిత్తరూపమునను, మఱొకచోట అవిద్యారూపమునను, ఇంకొకచోట యిచ్ఛారూపమునను శీతిగలియున్నది.

తదేతదాబద్ధమిహ చిత్తం రాఘవ దుఃఖతమ్
తృష్ణాకోశసమావిప్లం రాగాయతనమాతతమ్. 39

ఓ రామా ! ఇట్లే చిత్తమే ప్రపంచమున నలువైపుల బంధింపబడి, తృష్ణాకోశంబులచే పరిపూర్ణమై, రాగమునకు వికలస్థానమై యొప్పుచున్నది.

జరామరణమోహోన్మత్తభవభావనయా హతమ్
ఈహితానీహితైర్గ్రీస్త మవిద్యారాగరంజితమ్. 40

ఇచ్ఛాసంక్షుభితాకారం కర్మవృక్షవనాంకురమ్
సువిస్మృతోత్పత్తివదం కల్పితానర్థకల్పితమ్. 41

ఈ మనస్సు జరామరణమార్గాదులచేతను, జననమరణాదుల భావనచేతను విషమమైనదియు, ఇష్టానిష్ట విషయములచే గ్రస్తమును, అవిద్యారాగముచే రంజితమును, ఇచ్ఛచే సంక్షుభితముగు యాకృతిగలదియు, కర్మయను వనవృక్షములకు అంకురమును, తన యుత్పత్తిస్థానముగు పగమాత్మపదమును లెస్సగ విస్మరించునదియు, అనేక అనర్థముల గల్పనజేయునదియునై యున్నది.

కోశకారవదాబద్ధం కోశకారవదంగతమ్
తన్మాత్రవృద్ధావయవ మనస్తనరకాతవమ్. 42

వృద్ధశ్రమవి తై లేంద్ర సమభారభయావహమ్.
జరామరణాభాష్యం సంసారవిషదుద్దామమ్. 43

ఈ చిత్తము పట్టుపురుగునలె నలువైపుల బంధింపబడి దుఃఖమును పొందునదియు, వివిధ వరకదుఃఖసంయుక్తమును, ఆత్మకంటె భిన్నమగు దృశ్యరూపమునుగూర్చిన యథారజానము లేనందున సుమేరువుపంటి తనభారముచే భయోత్పాద మొనర్చునదియు, జరామరణమును కాఘలచే పూర్ణమైన దుష్టసంసార విషవృక్షమును నై యున్నది.

ఇమం సంసారమఖిల మాకాపాశవిధాయకమ్
దధద ప్రాఫలైర్హీనం వటధానావటం యథా. 44

పటవీజము పటవృక్షమును ధరించునట్లు ఆకాపాశమును నిర్మించునదియు, పురుషార్థ ఫలహీనమున నగు యీ సంసారమును చిత్తము ధరించుచున్నది.

చిన్తానలభిఖాదగ్ధం కోపాజగరచర్మితమ్
కామాభిక్లల్లంహతం విస్మృతాత్మపితామహమ్. 45

ఓ రామా ! చింతయను అగ్నిభిక్లల్లచే దగ్ధమును, కోపమును అజగరముచే చర్మితమును, కామమును సముద్రముయొక్క తరంగములచే హతమును, తన మూలకారణముగు ఆత్మస్వరూపమును విస్మరించునదియు నగు యీ మనస్సును నీవు యుద్ధరింపుము.

మృగం యూథాదివ భ్రష్టం కోకోపహతచేతనమ్
వతంగకమివ జ్వాలాదగ్ధం విషయపావకీ. 46

భిన్నమూలమివాంభోజం పరమాం మూనిమాగతమ్
ఛిన్నాంగమాత్మనఃస్థానాద్విశేషాసంగదుఃస్థితమ్. 47

సమాహమును వీడిన మృగమువలె దుఃఖాక్రాంతమై నశించునదియు, విషయాగ్నిజ్వాలచే దగ్ధముగునదియు, భిన్నమూల కమలంబునోలె పరమమానియుక్తమును, మృత్యుకారణమున తన నివాసమునుండి వేరుగుటచే నా యా పూర్వదేహములందలి యభిమానముచేతను, వాని వియోగము చేతను భిన్నమైన యంగములగలదియు, మఱియు నా యా దేహములందలి మిక్కిలి యాసక్తిచే దుఃఖమును బొందునదియు నగు యీ మనస్సును నుద్ధరింపుము.

విషయాదిషు మధ్యస్థం చిత్తహవేషు శత్రుషు
దశాస్యేతాస్యనస్తాను లుతితం సంకటాస్థితి. 48

తన్ను వధించుట కుద్యుక్తులగు విషయేంద్రియాది శత్రువులను విశ్వసించి వారిమధ్య పసించునదియు, ఇట్లు పూర్వోక్తవిధమున దుఃఖముచుండును న నేకదశలందు తిరుగాడుచున్నదియు నగు యీ మనస్సును నీవు యుద్ధరింపుము.

దుఃఖే నివతితం ఘోరే విహంగః సాగరే యథా
న్యబంధాస్తం జగజ్జాలే శూన్యే గంధర్వవత్తన. 49

సముద్రమందు పక్షివలె ఘోరదుఃఖమున బడునదియు, జగజ్జాలమును శూన్య గంధర్వ వగరమున తన బంధహీనువును బంధనసాధనమును నైన దేహదులందధిక ప్రీతిగలియుండునదియునగు యీ మనస్సు నుద్ధరింపుము.

ఉహ్యమానమనాస్థాభౌ మనోవిషయవిద్రుతమ్
ఉద్ధరామరసంకాశ మాతంగమివ కర్దమాత్. 50

దేవకుల్యుడవగు నో రామా ! తత్త్వజ్ఞానమందును, తత్త్వాననాదులందును అదరములేక, అట్టి యనాదరసముద్రమున కొట్టుకొనిపోవునదియు, విషయమగ్నముననగు యీ మనస్సును పంకము నుండి గజమునవలె యుద్ధరింపుము.

బలీవర్దవదామగ్నం మనోమదనవల్మలే
అలూనశీర్ణావయవం బలాదామ సముద్ధర. 51

ఓ రామా ! కామమునుపంకముచే ప్రపూర్ణముగు యల్పతలాకమున నిమగ్నమును, ఛిన్నాంగ యుక్తమును నగు యీ మనస్సును బలపూర్వకముగ లేవనెత్తి యుద్ధరింపుము.

శుభాశుభప్రసర పరాహతాత్పతే
జ్వలజ్వరామరణ విషాదమూర్ఛితే
వ్యభేదా యస్య మనసి భో స జాయతే
సరాశ్చ తిర్జగతి స రామ రాక్షసః.

52

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

జీవావతరణంనామ ద్విచత్వారింశః

సర్గః 142

ఓ రామా! శుభాశుభ కర్మలతో గూడినదై మలినాకృతిగలదియు, భయంకరమగు
సరామరణవిషాదంబులచే నమూర్ఛితమును నగు యీ జగత్తునుగూర్చి యెవని చిత్తమందు క్షేమముద
యింపకుండునో యాతడు రాక్షసుడే యగును.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

జీవావతరణమును ద్విచత్వారింశః

సర్గము 142

త్రి చ త్వారింశః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :-

ఏవం జీవాశ్చిత్తో భావా భవభావనయోహితాః

బ్రహ్మణః కల్పితాకారాల్లక్ష్యోఽప్యథ కోటిశః.

1

లసంఖ్యాతాః పురా జాతా జాయంతే చాపివాద్య భోః

ఉత్పత్తివ్యన్తి చై వాంబుకశోఘా ఇవ నిర్జరాత్.

2

శ్రీవసిష్ఠుడు:- ఓ రామా! ఇవిధమున ఉపాధిచే విభక్తములగు జీవాహితములు

గలవారై సంపారవాసనా ప్రవాహమున తగుల్గొనినట్టి యసంఖ్యాకములగు కల్ప, జీవావతరములు

గల జీవులు నెలయేరునుండి జలకణములవలె బ్రహ్మమునుండి యుత్పన్నమై యుండిరి. ఇప్పుడును

ఉత్పన్నమగుచున్నారు. ఇంకను ఉత్పన్నము కాగలరు.

స్వవాసనాదశావేశాదాశావివశతాం గతాః

దశాన్వతివిచిత్రాను స్వయం నిగడితాశయాః.

3

లనారతం ప్రతిదిశం దేశే దేశే జలే స్థలే

జాయంతే వా మ్రియంతే వా బుద్ధుదా ఇవ గారిణి.

4

స్వవాసనావశమున వివశత్వముఁ జెందుచున్నవారును, నుఖిముఖిమయముగు పలువిధ

విచిత్రదశలందు వివిధముల యంతఃకరణము గలవారును నగు యీ జీవులు దిక్కులందును, వివిధ

దేశములందును, జలమందును, స్థలమందును బుద్ధుదములవలె సుత్పన్నమగుచు నళిందుచు నున్నారు.

కేచిత్ప్రభమజన్మానః కేచిజ్జన్మశతాధికాః

కేచిద్వాఙ్మనఃసంఖ్యాకాః కేచిద్ద్విత్రిభవాన్తరాః.

5

వారిలో కొందఱీకల్పమున ఒకేజన్మను పొందినవారును, మరికొందఱు నూఱుకంటె
అధికమగు జన్మలను పొందినవారును నై యున్నారు. కొందఱుసంఖ్యేయములగు జన్మల నెత్తియున్నారు.
కొందఱు రెండు లేక మూడు జన్మలనెత్తియుండిరి.

భవిష్యజ్జాతయః కేచిత్కేచిద్భూతభవోద్భవాః

వర్తమానభవాః కేచిత్కేచిత్త్వభవతాం గతాః.

6

కొందఱీకల్పమున నింకను జన్మింపకయే యున్నారు. కొందఱు (జీవన్ముక్తులకు) జన్మయే
పరిసమాప్తియయ్యెను. ఎందరో కైవల్యపదమును ప్రాప్తిచొందరి.

కేచిత్కల్పనమాస్రాణి జాయమానాః పునఃపునః

ఏకామేవాస్థితా యోనిం కేచిద్యోన్యన్తరం శ్రితాః.

7

కొందఱు కేలకొలది జన్మలవఱకు మఱల మఱల నుద్భవించుచు నొకే దేహజాతియందు
స్థితిని బడయు చున్నారు. మరికొందఱు భిన్న భిన్న దేహములనుకూడ పొందుచున్నారు.

కేచిన్మహాదుఃఖనహః కేచిదల్పదయాః స్థితాః

కేచిదత్యన్తముదితాః కేచిదర్కాదివోదితాః.

8

కొందఱు జీవులు వరకమున గొప్ప యాతనను పొందుచున్నారు. కొందఱునుఖిమును
బడయుచు మనుజరూపమున నున్నారు. దేవారులై కొందఱు మిగుల ప్రసన్నులుగా నున్నారు.
కొందఱు సత్యలోకవాసులై యున్నారు.

కేచిత్కింసరగంధర్వ విద్యాధరమహారగాః

కేచిదర్కేంద్రవరుణా శ్రుత్యక్షాభోజీజనద్యజాః.

9

కొందఱు కిన్నర గంధర్వ విద్యాధర మహారగరూపముల నున్నారు. మరికొందఱు
నూర్వేంద్ర వరుణులుగను, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులుగను నున్నారు.

కేచిత్కూశ్మాండవేతాల యక్షరక్షాః పిశాచకాః

కేచిద్బ్రహ్మాండభూపాలా వైశ్యశూద్రగణాః స్థితాః.

10

కొందఱు కూష్మాండ (దేవతలలో నొకతెగ) కేశాల, యక్ష, రాక్షస, పిశాచులు
రూపమునను, మరికొందఱు బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులరూపమునను స్థితిచొంది
యున్నారు.

కేచిచ్ఛ్వాపచాండాల కిరాతావేశపుష్కసాః

కేచిత్తృణౌషధి కేచిత్ఫలమూలవతంగకాః.

11

కొందఱు శ్వపచ, చాండాలరుగను, కిరాతిజాతియందు జన్మించిన పుష్కనులు (చండాలురు) గను నున్నారు. ఇక కొందఱు త్వో ఓషధిరూపములుగను, ఘనమాలాదులరూపముగను నున్నారు. కొందఱు పక్షిరూపమున స్థితిబొంది యున్నారు.

కేచిచ్చిత్రతాగుల్మ త్వణోపలదృశోఽభితః

కేచిత్తదమృజమిచ్చర శాలతాలతమాలకాః.

12

కొందఱు చిత్ర విచిత్రములగు లతాగుల్మత్వో పర్వతశిలాదులుగను, కొందఱు కడంబ, జంబీర, కాల, తమాలవృక్షరూపములుగను నున్నారు.

కేచిద్విభవసంసార మౌత్రిసామస్తభూమిపాః

కేచిచ్చిరాంబరాచ్చన్నా మునిమానమువస్థితాః.

13

కొందఱు సాంసారికవైభవముల నొందుచు మౌతులుగను, సామంతులుగను, రాజులుగను నున్నారు కొందఱు నారపస్త్రముల గట్టుకొని మునులవలె మానము ధరించి యున్నారు.

కేచిద్మృజంగగోనాన కృమికీటపిపీలికాః

కేచిన్మృగేంద్రమహిష మృగాజచమరైణకాః.

14

కొందఱు సర్ప, అజగర, కృమి, కీట, పిపీలికారూపమున నున్నారు. మఱికొందఱు సిగహ, మహిష, చమర, మేషాది మృగరూపముల బడసియున్నారు.

కేచిత్సారసచక్రాహ్వ బలాకాబకశోకిలాః

కేచిత్కమలకల్పార కుముదోత్పలతాం గతాః.

15

కేచిత్కలభమాతంగ వరాహవృషగర్దభాః

కేచిద్విరేఫమశకాః పుత్రికాదంశవంశజాః.

16

అట్లే కొందఱు శేవులు సాస, చక్రవాక, బక, శోకిలాదుల రూపమునను, కమల, రక్తకమల, కుముద, నీలకమలములుగను, గజశిశు, మాశంగ, వరాహ, వృషభ, గర్దభరూపములుగను నున్నారు. మఱికొందఱు భ్రమర, మత్స్యకీటాది జాతులందుద్భవించుచున్నారు.

కేచిదావద్బలాక్రాంతాః కేచిత్సంపదమాగతాః

కేచిత్స్థితాః స్వర్గపురే కేచిన్నరకమాస్థితాః.

17

కొందఱావదల వశమగుచున్నారు. మఱికొందఱు సంపదలను పొందుచున్నారు. కొందఱు స్వర్గపురమున స్థితి బడయుచున్నారు. మఱికొందఱు నరకమును జేరుచున్నారు.

ఋక్షచక్రగతాః కేచిద్వృక్షరంద్రగతాః పరే

వాతభూతాః స్థితాః కేచిత్కేచిద్వ్యోమపదేతాః.

18

కొందఱు నక్షత్రమండలమును పొందియున్నారు. కొందఱు వృక్షచ్ఛిద్రముల నాశ్రయించుకొని యున్నారు. కొందఱు వలసశిలమును వాయువుయొక్కయు, కొందఱాకాళము యొక్కయు అగ్ని మును పొందియున్నారు.

సూర్యాంశుషు స్థితాః కేచిత్కేచిద్విన్వంశుషు స్థితాః

కేచిత్తృణలతాగుల్మ రసస్వాదుష్వస్థితాః.

19

కొందఱు సూర్యభగవానుని కిరణములందు రసగ్రహణాధికారమున నున్నారు. కొందఱు చంద్రకిరణములందు ఓషధుల వృద్ధిఫలము యధికారమును బొందియున్నారు. కొందఱు స్వాదిష్టమైన తృణలతాగుల్మదుల రూపమున స్థితిబొందియున్నారు.

జీవన్ముక్తా భ్రమస్తహ కేచిత్కల్యాణభాజనాః

చిరముక్తాః స్థితాః కేచిన్నానం పరిణతాః పరే.

20

శ్రేయోభాగులగు కొందఱు జీవన్ముక్తులై యీ ప్రపంచమున విహరించుచున్నారు. కొందఱు చిరకాలము జీవన్ముక్తత్వమునుభవించి విదేహము క్రింది పొందుచున్నారు.

కేచిచ్చిరేణ శాలేన భవిష్యన్ముక్తయః శివాః

కేచిద్విష్ణుని చిద్భావాః కేవలీభావమార్తనః.

21

ఉత్తములగు మఱికొందఱు భవిష్యత్తునందు చిరకాలమునకు ముక్తిని బొందనున్నారు. భోగలంపటులగు కొందఱు విదేహము క్తత్వమును విద్యేషించుచున్నారు.

కేచిద్విశాలాః కకుభాః కేచిన్నద్యోమహరయాః

కేచిత్స్థితాః కాస్తదృశః కేచిత్సంపదపుంసకాః.

22

కొందఱు విశాలదిక్ష్మాహూహము యొక్కయు, తీవ్రవేగమున ప్రవహించు నదులయొక్కయు అధిష్ఠాన దేవతారూపమున నున్నారు. కొందఱు ఉత్తమ స్త్రీ రూపమునను, కొందఱు పురుష రూపమునను, మఱికొందఱు నపుంసక రూపమునను నున్నారు.

కేచిత్ప్రబుద్ధమతయః కేచిజ్జడతరాశయాః

కేచిజ్జానోపదేష్టారః కేచిదాత్తనమాధయః.

23

ఒకరు ప్రబుద్ధమతులుగను, మఱియొకరు మిగుల జడమగు యంతఃకరణము కలవారుగను, కొందఱు జ్ఞానము నుపదేశించువారుగను, మఱికొందఱు సమాధిసవలంబించినవారును నైయున్నారు.

జీవాః స్వవాసనావేశ వివశాశయతాం గతాః

సతాన్వేతాన్వవస్థాను సంస్థితాబద్ధభావనాః.

24

ఓ రామా! తమ తమ వాసనా సంస్కార వశముచే వివశత్వమునొంది అవిద్యచే బదులై, అట్టి బద్ధభావనతోగూడి పూర్వోక్తవిధమున జీవులాయా దశలందు స్థితిబొందియున్నారు.

విహరన్తి జగత్కేచిన్నివతస్త్వత్వతన్తి చ

కన్దకా ఇవ హస్తేన మృత్యునాఽవిరతం హతాః.

25

కొందఱు భూమిపై విహరించుచున్నారు. కొందఱు నరకమున బడుచున్నారు. కొందఱు స్వర్గమున కెగయుచున్నారు. మఱికొందఱు హస్తతాడితకందుక మొకప్రదేశమునుండి మఱియొక ప్రదేశమునకు బోవునట్లు, ఒక శరీరమునుండి మఱియొక శరీరమునకు జనుచున్నారు.

ఆశాపాశశతాబద్ధా వాసనాభావధారిణః

కాయాత్మా-యముపాయాన్ని వృత్తాద్వృత్తిమివాండహః, 26

సత్త్వి యొక వృత్తిమనుండి మతియొక వృత్తిమను శేగునట్లు పలువిధ ఆశాపాశములచే బద్ధులై వాసనాయాషములగు భావిదేహముల ధరించుచు జీవులొక శరీరమునుండి మతియొక శరీరమును పొందుచున్నారు.

అసన్తాన స్తనంకల్ప కల్పసోత్పాదమాయయా

ఇంద్రజాలం వితన్వానా జగన్యమిదం మహత్. 27

తావద్భ్రమన్తి సంసారే వాగ్విజ్ఞాన ర్తరాశయః

యావన్మూఢా న వశ్యన్తి స్వమాత్మానమనిదితమ్. 28

అసంఖ్యాకములగు విషయములకును, సంకల్పములకును మూలకారణమగు మాయ (అవిద్య)చే నింద్రజాలమయముగు యా వికాల ప్రపంచమును విస్తరించుచు, అత్యుత్తమమగు తమ యాత్మను దర్శించనంతవఱకు జీవులజ్ఞానులవలె యీ సంసారమున జలసుందావర్తములభంగి పరిభ్రమించుచునే యుండురు.

దృష్ట్యాత్మానమసత్త్వక్త్వా సత్త్వామాసాద్య సంవిదమ్

కాలేన పదమాగత్య జాయన్తే నేహ తే పునః. 29

ఆత్మను సందర్శించి అసద్వస్తువును త్యజించి సత్యజ్ఞానమును ప్రాప్తినొంది జ్ఞానభూమి కాక్రమమున ఆత్మపదమందు నిరత్యముబడసినవారై జీవుల ప్రపంచమున మఱల జన్మింపకుండురు.

భుక్త్వా జన్మనమాప్రాణి భూయః సంసారసంకటే

పతన్తి కేచిదబుధాః సంప్రాప్యాపి వివేకతామ్. 30

కొందఱు జీవులు వివేకమును పొందియు విషయలంపటులై వేలకొలది జన్మల ననుభవించి మఱల సంసారసంకటమున బడుచున్నారు.

కేచిచ్ఛక్త్యమపున్యచైః ప్రాప్య తుచ్ఛతయా ధియా

పున స్తిర్యక్త్వమాయాన్ని తిర్యక్త్వాన్నరక్షానపి. 31

కొందఱు తమ దేశకాల జన్మలఁబొందియు, సత్సమాగమమును బడసియు, దేవగంధర్వ బ్రాహ్మణాదుల విధనమునొందియు శుచ్ఛమగు విషయాశచే మఱల తిర్యగాది యానులఁబ్రాప్తించి నరకమునకు బోవుచునున్నారు.

కేచిన్మహాధియః సన్త ఉత్పద్య బ్రహ్మణః పదాత్

తదైవ జన్మనై కేన తత్రైవాళు విశన్త్యలమ్. 32

కొందఱు మహాబుద్ధికాలురు బ్రహ్మదేవునినుండి యుత్పత్తినిబడసి ఆయా కల్పముననే లేక ఆయా జన్మముననే శ్రీభ్రుముగ బ్రహ్మమును మోక్షపదమును ప్రవేశించుచున్నారు.

బ్రహ్మాండేష్వితరేష్వన్యే తేష్వన్యే జీవరాశయః

ప్రయాన్తి పద్మోద్భవతామన్యే చ హరతామపి. 33

తమ యుత్పత్తిసానముగు బ్రహ్మాండమందుగాని లేక (విందవనిర్మిత బ్రహ్మాండములనుండి) యితర బ్రహ్మాండములందుగాని కొందఱు జీవులు బ్రహ్మదేవుడుగను, కొందఱు విష్ణువుగను, మఱి కొందఱు మహేశ్వరుడుగను నగుచున్నారు.

అన్యే ప్రయాన్తి తిర్యక్త్వమన్యే చ సురతామపి

అన్యేఽపి నాగతాం రామ యథైవేహ తథైవ హి. 34

ఇక నన్యలలో కొందఱు పశు పక్ష్యాదిరూపములను, కొందఱు దేవరూపమును, కొందఱు సర్పగజరూపములను బొందుచున్నారు. ఓ రామా! జీవుల యుత్పత్తిక్రమమీ బ్రహ్మాండమందు గలదే తక్కిన బ్రహ్మాండములందును గలదు.

యథేదం హి జగత్సాన్నిరం తథాఽన్యాని జగన్త్యపి

విద్యన్తే సమతీయాని భవిష్యన్తి చ భూరిశః. 35

ఈ జగత్తెల్లు వికాలమైనదో, అట్లే తక్కిన యనేక బ్రహ్మాండములను వికాలమైనవే. ఇంతకు ముందన్నియో బ్రహ్మాండములు నిర్మింపబడినవి. ఇకఁనన్నియో నిర్మింపబడవచ్చును.

అన్యేనాన్యేన చిత్రేణ క్రమేణాన్యేన హేతునా

విచిత్రాః సృష్టయన్తేమామావతన్తి పతన్తి చ. 36

ఇతను అన్యములగు హేతువుల ననుసరించి అనేక విచిత్రవిచిత్రములగు జగత్తులాయా జీవులనిమిత్త మావిర్భవించుచు విలయము నొందుచునున్నవి.

కశ్చిద్గంధర్వతాం యాతి కశ్చిద్గచ్ఛతి యక్షతామ్

కశ్చిత్ప్రియాతి సురతాం కశ్చిదాయాతి దైత్యతామ్. 37

కొందఱు గంధర్వత్వమును, కొందఱు యక్షత్వమును, కొందఱు దేవత్వమును, కొందఱు దైత్యత్వము నొందుచున్నారు.

యేనైవ వ్యవహారేణ బ్రహ్మాండేఽస్మిన్జనాః స్థితాః

తేనైవాన్యేషు తిష్ఠన్తి సన్నివేశేపిలక్షణాః. 38

ఓ రామా! మనుష్యులు వారివారికి యోగ్యములగు వ్యవహారములారించుచు బ్రహ్మాండమున నున్నట్లే తక్కిన బ్రహ్మాండములందును గలరు. కాని అన్య ద్వీపవాసులందులై శరీరరచనయందు వారిలకు కొంత వైలక్షణ్యము గలదు.

స్వస్వభావవశావేశా దన్యోన్యపరిఘట్టనైః

సృష్టయః పరివర్తన్తే తరంగిణ్యా ఇవోర్మయః. 39

స్వరచేతన, పరస్పర సంఘటనముచేతకు వాతీహారి స్వభావముననున్న నాడును నగు జాని తరంగములవలె జీవస్వభావ శరీర ర్మములగుచున్నవి.

అవిర్భావతితోభావై రున్మజ్జననిమజ్జనైః

సృష్టయః పరివర్తనే తరంగిణ్యా ఇవోర్మయః.

40

ఉత్పత్తి విశాళములచేతను ఉద్భావభోగములములచేతను నడులందలి తరంగములను సృష్టమును పరివర్తములగుచున్నవి.

నిర్వాన్యవిరళం తస్మాత్పరస్మాజ్జీవరాశయః

అనిర్దేశ్యాః స్వసంవేద్యాస్తతైవాశు స్ఫురన్తి చ.

41

గుణాధీనులును అంతఃకరణాద్యుపాధియుక్తులును అనిర్దేశ్యులును స్వసంవేద్యులును నగు జీవులు పరమపదముగు బ్రహ్మమునుండి యుత్పన్నమగుచు, ఆ పరమపదముననే ప్రత్యక్షముగా వ్యవహరించుచు నున్నారు.

దీపాదివాలోకదృశః సూర్యాదివ మరీచయః

కణాస్తప్తాయన ఇవ స్ఫులింగా ఇవ పావకాత్.

42

కాలాదివ ర్తవశ్చిత్రా ఆమోదాః కుసుమాదివ

శీతలా ఇవ వర్షాణు పూరాద భేరివోర్మయః.

43

ఉత్పత్యోత్పత్య కాలేన భుక్త్వా దేహపరంపరామ్

స్వత ఏవ పదే యాన్తి నిలయం జీవరాశయః.

44

దీపమునుండి ప్రకాశమున లెను, సూర్యునినుండి కిరణములవలెను, తల్లలోహమునుండి యగ్నికణములవలెను, అగ్నినుండి స్ఫులింగములవలెను, కాలమునుండి చిత్రవిచిత్రముగు ఋతువులవలెను, పుష్పమునుండి సుగంధమువలెను, వర్ష సమూహములనుండి జలబిందువులవలెను, సముద్రమునుండి తరంగములవలెను, జీవరాశియంతయు కాలపరీవృత్తముననుసరించి యుత్పన్నమై, అనేక దేహముల ధరించి భోగానుభవ మొందుచు ప్రళయకాలమున విజృంభణమున కాలితపదమున స్వయముగ విలీనమగుచున్నది.

అవిరతమియమాతతా తథోపై

ర్భవతి వివశ్యతి వర్ధతే ముదైవ

త్రిభువనరచనాదిమోహమాయా

పరమపదే లహరీవ వారిరాశా.

45

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

జీవనిచయస్థానోపదేశోనాను త్రిచత్వారింశః

సర్గః 48.

ఓ రామా! తిలోకరచనాగ్రాంతి రూపముగ యా మాయ అత్యున్మదానమున పరమ పదమున మిశ్రియగు సృష్టిరూపమున విస్తరించుచు, సృష్టికొందుచు, పరిణమించుచు, తుదకు సముద్ర మందలి తరంగములవలె నశించుచున్నది.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

జీవనిచయస్థానోపదేశమును త్రిచత్వారింశ

సర్గము 48.

చతుశ్చత్వారింశః సర్గః

శ్రీరామ ఉవాచః—

క్రమేణానేన యేనాస్తా జీవేన స్థితిరాత్మనః

స కథం భగవద్దేహం నమూధత్తేన్ద్రీయంజరమ్.

1

శ్రీ రామడు:— ఓ మునీంద్రా! ప్రళయకాలమున జీవుడు స్వయముగ అత్యుచితము గొందునని వచించితిరి గదా; అట్లయిన, యాతడు మరల అస్థిసంజరరూపముగ యీ దేహము గెట్లు ధరించును?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

పూర్వమేవ మయా ప్రోక్తం రామ కిం నావబుధ్యసే

పూర్వావరవిచారార్హా శేముషీ క్వ గతా తవ.

2

శ్రీ వసిష్ఠడు:— ఓ రామా! ఈ విషయమును నేను మునుపే వచించియున్నాను. నీవేల యద్దానిని గ్రహించుటంటివి? పూర్వావర విచారణాయోగ్యముగు నీబుద్ధి యిప్పుడెట్లు తోగనది?

యదిదం హి శరీరాది జగత్సానరజంగమమ్

అభానమాత్రమేవై తదసత్స్వస్మి మివోద్ధితమ్.

3

నేజాది సావరజంగమాత్మకముగు యీ జగత్తు అసతైనది. స్వస్థమువలె నిది యాభాన మాత్రముగనే యుదయించినది.

దీర్ఘస్వప్నో హ్యయం రామ మిత్యైవానశు దృశ్యతే

ద్విచంద్రవిభ్రమాకారం భ్రమాన్త్రస్థాంతై లవత్.

4

ఓ రామా! చిరకాలము పిరముగనున్న యీ బ్రహ్మాండము, లోకములు మున్నగునవి దీర్ఘస్వప్నమువలె మిథ్యాయీబముగ న గన్పట్టుచున్నవి. ఎఱి యాకృతి ద్విచంద్రప్రభమువంటిదియు భ్రమాంతరస్థముగు భ్రమాశిల పర్వతమువంటిదియు నగును.

ప్రశాన్తాజ్ఞాననిద్రస్తు నూనం గలితభావనః

ప్రబుద్ధచేతాః సంసారస్వప్నం వశ్యస్మి వశ్యతి.

5

అజ్ఞాననిద్ర శమించినవాడును, మఱియు సాంసారిక వాసనలు నశించినవాడును నగు జ్ఞాని సంసారస్వప్నమును విడిచింపుచున్నను పరమార్థదృష్టియందు విడిచిపనివాడే యగును.

స్వభావకల్పితో రామ జీవానాం సర్వదైవ హి
అమోక్షవదసంప్రాప్తి సంసారోఽస్యాత్మనోఽన్తరే.

ఓ రామా! ఈ సంసారము మోక్షపర్యంతము బీజభూతము అజ్ఞానాత్మయందే వారి స్వభావముననుసరించి జీవులచే పరికల్పించబడుచున్నదగును.

జీవస్య తరలః కాయ ఆవర్తః పయసో యథా
యథా బీజేఽంకురః స్ఫారః పల్లవః స్వాంకురే యథా.

జలమందావర్తములును, బీజమందంకురమును, అంకురమున పల్లవవిస్తారమును నుండునట్లు జీవునియందీ చంచలముగ శరీరమున్ను గలదు.

పల్లవే చ యథా పుష్పం పుష్పకోశే ఫలం యథా
యతః సకల్పనారూపో దేహోఽస్తి మనసోఽన్తరే.

పల్లవమందు పుష్పమును, పుష్పకోశమున ఫలమును నుండునట్లు కల్పనారూపముగ యీ దేహము మనస్సనందు గలదు.

బహురూపతయా రామ యతోఽస్థైర్యతమః స్ఫుటః
స ఏవ ప్రతిభాసోఽస్య మనసః కిల జాయతే.

ఓ రామా! మనస్సనేక రూపములుగలదగుటచే, వాసనా రూపముచే ననేక దేహము లద్దానియందు స్థితి గల్గియున్నవి. వానిలో కర్మపరిపాకముచే నేశరీరమభివ్యక్తమగునో, అద్దాని ప్రతి భాసమే జీవునకు కాలక్రమమున సంభవించును గాని, అన్నిటియొక్క ప్రతిభాసము గాదు.

స ఏవాశుభవత్కేతస్మత్ప్రింఢో ఘటకోవమః
ఆదినగ్గో పురా కాయః ప్రతిభాసోఽస్య చోత్తమః.

మృత్తిక ఘటాకారముగనట్లు ఉత్తమకర్మల పరిపాకముచే ఆదిస్పృష్టియందు జీవునకు ఉత్తమ శరీరరూపముననే ప్రతిభాసముదయించుచున్నది.

యస్మాదేవ విభుర్బ్రహ్మ పద్మకోశగృహస్థితః
తత్సంకల్పక్రమేనైవ తతః స్థితిముపాగతా.

ఇయం సృష్టిరవర్యంతా మాయేవ ఘనమాయయా

సర్వక్రియాసమబుధును, పద్మకోశస్థితుడును నగు బ్రహ్మజీవునియొక్క సంకల్పమాత్రముచే ఘనముగ అవిద్యచేపలె ఈ యపారస్పృష్టియంతయు స్థితిబొందినది.

శ్రీరామ ఉవాచ :-

జీవో మనఃపదం ప్రాప్య వైరించం పదమాగతః.
యథా బ్రహ్మాంస్తథా సర్వం విస్తరేణ వదాశు మే.

12

శ్రీ రామదుః—ఓ మహాత్మా! ఈ జీవచైతన్యము మనోరూపమంది పిదప హిరణ్య గర్భపదమునొందున గదా! అట్లైన ఆవిరించిరూపము నయ్యదెట్లు పొందెనో శీఘ్రముగ విస్తార పూర్వకముగ నాకు పల్లించి చెప్పుము.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:-

బ్రాహ్మే శృణు మహాబాహో శరీరగ్రహణే క్రమమ్. 18

శ్రీ వసిష్ఠదుః—మహాబాహుపననో రామా! బ్రహ్మజీవుని శరీరగ్రహణమును గూర్చిన క్రమము సేతగించుచున్నాను వినుము.

నిదర్శనేన తేనైవ జాగతిం జ్ఞాన్యసి స్థితిమ్
దిక్కాలాద్యసవచ్చిన్నమాత్మతత్త్వం స్వశక్తితః. 14

లీలయైవ యదాదత్తే దిక్కాలకలితం వపుః
తదైవ జీవసర్వాయం వాసనావేశతత్పరమ్. 15

మనః సంపద్యతే లోలం కలనాకలనోన్ముఖమ్
కలయన్తి మనఃశక్తిరాదా భావయతి ఊహత్. 16

అకాశభావనామచ్చాం శబ్దబీజరసోన్ముఖమ్
తతస్త్రీం ఘనతాం యాతం ఘనస్పన్దక్రమాత్మనః. 17

భావయత్యనిలస్పందం స్పర్శబీజరసోన్ముఖమ్
తాభ్యామాకాశవాతాభ్యా మదృష్టాభ్యాం మనోదృశా. 18

శబ్దస్పర్శస్వరూపాభ్యాం సంఘాతాజ్ఞస్య తేనలః
మనస్తద్ధనతాం ప్రాప్య తతో భావయతి ఊహత్. 19

ప్రకాశ్యమమలాలోక మాలోకస్తేన వర్ధతే
మనస్తావద్ధూగతం రసతస్మాత్రవేదనమ్. 20

ఊహారేన త్వపాం తై త్వం జలసంచి తతో భవేత్
తతస్తాదృగ్ధూగతం మనోభావయతి ఊహత్. 21

స్వరూపం గర్భవత్స్థూలం యేనోదేవ్యతి మేదిసి

దీనిచే నీవు జగత్స్థితినిగూడ నెఱుంగగలవు. దేశకాలాదులచే పరిచ్ఛిన్నముగాని అక్షు కత్త్వము స్వశక్తిచే లీలామాత్రము దేశకాలాదులచే కలుషితముగ పరిచ్ఛిన్న దేహమును ధరించునపుడు వాసనావేశముచే జీవసర్వాయమును కల్పనాకల్పనోన్ముఖముననున చంచలమనోరూపము నొందు చున్నది. పూర్వస్పృష్టియం దాకాకాలదుల రూపమున వ్యక్తమయిన బ్రహ్మమును గూర్చిన యుపాసనచే సంస్కరించబడి, యట్లే అవ్యాకృతరూపమును బడసిన మనస్సే మనశ్శక్తియనబడును. అ

మనశ్చక్తి ప్రైక్రమముననే తన యావిర్భావమును గూర్చిన కల్పనయొనర్చుచు స్వప్రయోగియందు త్సాగములో శబ్దములకు బీజభూతముగు శబ్దతస్మాత్రను, శ్రోత్రేంద్రియోన్ముఖముగు నిర్మలయాకాశమును భావనజేయుచున్నది. పిదప స్పందక్రమముచే ఘనత్విముఃజెందిన మనస్సు స్వర్ణములకు బీజభూతముగు స్వర్ణతస్మాత్రను, త్వగింద్రియోన్ముఖముగు చలనాత్మకమైన వాయువును భావించుచున్నది. చేతనస్వరూపముగు జీవునిచే నద్భిష్టమును, శబ్దస్వర్ణరూపములును నగు ఆకాశవాయువుల సంఘాతముచే అగ్ని యుత్పన్నమగుచున్నది. ఇట్లే మూడింటిరూపమునను పరిణమించుటచే ఘనత్విముఃజెంది మనస్సు త్సాగములో ప్రకాశయుక్తమగు నిర్మల ఆలోకమును భావించు, యద్దానిచే ప్రకాశము పరిణమిస్తున్నది. ఆ పిమ్మట ఆకాశవాయుగ్ని గుణంబులచే వృద్ధిజెందిన మనస్సు రసములకు బీజభూతముగు రసతస్మాత్రను, రసనేంద్రియమును భావించుచున్నది. అపుడు వెంటనే రసతస్మాత్ర దశనుపొంది జలరూపమగుచున్నది. ఇట్లాకాశాది నాలుగుభూతముల గుణములను పొందినదై పిదప మనస్సు త్సాగములో గంధతస్మాత్రను భావించు సంత రసతస్మాత్ర గంధగుణయుక్తమగు తన స్థూల స్వరూపమును నుత్పన్న మొనర్చుచున్నది.

అథేత్థంభూతతస్మాత్రవేష్టితం తనుతాం జహత్. 22

పపుర్వహ్నికణాకారం స్ఫురితం వ్యోమ్ని పశ్యతి

అహంకారకలాయుక్తం బుద్ధిబీజసమన్వితమ్. 23

అటుపిమ్మట యీ పంచభూతములు తమ నూత్నదశను త్యజించుచు, అగ్నికణమునంటి యాకృతిగల్గి, అహంకారయుక్తమై బుద్ధిబీజసహితమై స్ఫురించిన దేహమును ఆకాశమున విక్షించుచున్నవి.

తత్పుర్వవృక్షమిత్త్యుక్తం భూతహృత్పద్యవట్పదమ్
తస్మిన్స్తు తీవ్రసంవేగాద్భావయద్భాస్వరం పునః. 24

స్థూలతామేతి పాకేన మనోబిల్వఫలం యథా
మూపాన్తద్రుతపేమాభం స్ఫురితం విమలాంబరే. 25

సన్నివేశముపాదతే తత్తేజః స్వస్వభావతః
తస్మిన్స్వసన్నివేశే చ తేజఃశుంభమయే పునః. 26

భజతే భావనాం స్ఫారాం నిశ్చితామాతతాంబరామ్
ఊర్ధ్వం శిరః పీఠమయీ మధఃపాదమయీం తథా. 27

పార్శ్వయోర్హస్తసంస్థానాం మధ్యే చోదరధర్మిణీమ్
ప్రకటావయవో బాలో జ్వాలామాలామలాశృతిః. 28

మనోరథవశోపాత్త పపుస్త్యిత్యసావధ
ఏనం స్వవాసనావేశాత్కలితాంగో మనోమునిః. 29

దానినే పుర్వవృక్ష* మందురు. ఇయ్యది ప్రాణుల స్పృహయకమలమందు భ్రమగమును బోలి యున్నది. తీవ్రవాసనాయుక్తమై మనస్సంత నా పుర్వవృక్షమున ప్రకాశమానమగు దేహమును భావించుచు కర్మపరిపాకముచే బిల్వఫలాకృతిని స్థూలత్విముః జెంచుచున్నది. అపుడు మూస యందలి కరగిన బంగారువలె మనస్సు బాహ్యభ్యంతరములందు స్థూల నూత్న దేహముల రూపమున ప్రకాశించుచుండును. స్థూలదేహముచే పరివేష్టితమగు పుర్వవృక్షరూపమైన లింగదేహము విశేష రచనాయుక్తమగు నా స్థూలదేహమును స్వభావముగనే గ్రహించును. మఱియు మనస్సు ప్రకాశనంత మగు నాదేహమును ఆకాశమున వ్యాప్తమైనదిగను, అతివిశాలమైనదిగను, ఊర్ధ్వభాగమున శిరస్సును, యథోభాగమున పాదములును, యురపార్శ్వములందు హస్తములును, మధ్యభాగమున ఉదరమును గలదిగ భావించుచున్నది. అంగుల్యాది అనయవయుక్తమై ప్రకటితమగు దేహమున్ను జ్వాలాసమా హముచే వ్యాప్తమైన నిర్మలయాకృతియుగల్గి, మనోరథవశమున దేహమును గ్రహించిన బ్రహ్మదేవుడపుడు ప్రకాశించును. ఇవిధమున మననశీలమగు యీ మనస్సు స్వవాసనావేశముచే కల్పితమగు శరీరముగల్గి పర్తించుచున్నది.

నయత్స్యవచయం దేహం స్వస్వభావమృతుర్యథా
కాలేన స్ఫులతామేతి భవత్యమలవిగ్రహః. 30

కాలపరిపాకముచే మనజానే నిర్మలదేహము ప్రత్యక్షరూపమున నుదయమగునట్లు, కాలక్రమముననే స్వశరీరపృథిచే మనస్సే బ్రహ్మదేవునిపదము నొందుచున్నది.

బుద్ధిసత్త్వబలోత్సాహ విజ్ఞానైశ్వర్యసంస్థితః
స ఏవ భగవాన్ప్రహ్మ సర్వలోకపితామహః. 31

సర్వలోకపితామహుడైన భగవంతుడు ఆ బ్రహ్మదేవుడే బుద్ధి, సత్త్వ, బల, విజ్ఞానైశ్వర్య యుక్తుడై విరాజిల్లుచున్నాడు.

ద్రవత్కనకసంకాశః పరమాకాశసంభవః
యథాసౌ పరమాకాశే తిష్ఠత్యపరరూపవాన్. 32

జనయత్యాత్మనో మోహ మాత్మస్థం చిత్తలీలయా
త ప్రకాంచనసన్నిభుడును, విదాకాశసంభూతుడును నగు బ్రహ్మదేవుడు పరబ్రహ్మ మేనత్తతోగూడి రూపమును ధరించియుండునో, అట్టి సత్తచేతనే ఆజ్ఞానరూపములును, పంచీకృతము. శ్శాస్థిములును నగు ఆకాశాది భూతములను లీలావక్రముగ సృష్టించును.

ందాచిత్కేవలం వ్యోమ పరమం పారవర్జితమ్.
అనాదిమధ్యవర్త్యం కదాచిదమలం పయః. 33

కదాచిత్కల్పకాలాగ్ని జ్వాలాభాస్వరమండకమ్. 34

* పుర్వవృక్షము:— 1. జ్ఞానేంద్రియ పంచకము, 2. కర్మేంద్రియ పంచకము, 3. వాయు పంచకము, 4. భూత పంచకము, 5. అంతఃకరణ చతుష్టయము, 6. అవిద్య, 7. కామము, 8. కర్మము.

కదాచితాననం కార్జ్యం కాలం కమలకుద్బలమ్

అన్యన్యన్యననేకాని ప్రతిజన్మావధిః ప్రభుః.

85

కల్పయన్వలయత్వేష నానారూపాణి హేలయా

తత్రేదం ప్రభమత్వేన యదైష బ్రహ్మణః పదాత్.

86

అ బ్రహ్మ దేవుఁ డొకపుడు అన్యంతరహితముగ యీ వికలాకాశమును సృజించును. ఒకపుడు నిర్మల జలముల్పన్నుచుజేయును. మఱియొకపుడు ప్రళయగ్ని జ్వాలచే ప్రకాశమయముగ మండలమును రచించును. ఒకపుడు కృష్ణవర్ణయుక్తముగ పృథివిని నిర్మాణమొనర్చును. మఱి యొకపుడు వృక్షములచే వ్యాప్తముగ లోకమును సృజించును. పద్మకల్పమున విష్ణువాభినంది యుత్పన్నుముగ కమలమును రచించును. ఇంకను పృథ్వాది అనేకలోకములను జన్మావధి పర్యంత మీ ప్రభువు కల్పనజేయుచు విష్ణువది అనేకరూపముల ధరించి తానే పాలనచేయుచుండును. వాని యీ దేహమున్ను సంకల్పముచే బ్రహ్మపదమునుండియే యుత్పన్నమైనది.

అవతీర్ణస్తదాజ్ఞానాత్తదైవ సుఖమన్మృతమ్

గర్భానిద్రావ్యవగమే వపుః వశ్యతి భాస్వరమ్.

87

అట్లా మనంబు బ్రహ్మస్వరూపమునుండి యుదయించినదై, అజ్ఞానావృతమై విష్ణుభగ వానుని కుక్షియందు ప్రాక్రనసంపార్జరములను విస్మరింపజేయు సుషుప్తి దశనుబొంది, నిద్రాంతమున ప్రకాశమయముగ తనదేహము నవలోకించుచున్నది.

ప్రాణాపానప్రవాహాభ్యం ద్రవ్యైరివ వినిర్మితమ్

కోమకోటిభిరాకీర్ణం ద్వాత్రింశద్దశనాన్వితమ్.

88

త్రిసూణం పంచదైవత్య మధశ్చరణలంఛితమ్

పంచభాగం నవద్వారం త్వగ్గేపమస్పృశాజ్ఞకమ్.

89

యుక్తమంగులివింశత్యా సఖివింశతిలంఛితమ్

ద్విబాహుం ద్విస్తనం ద్వయం బహ్వక్షిభుజమేవ చ.

40

నీడం చిత్తవిహంగస్య నీడం మన్మథభోగినః

తృష్ణాపికాచ్యానిలయం జీవకేసరికందరమ్.

41

అభిమానగజాలానం మానసాంభోజశోభితమ్

అథాలోచ్య వపుర్మహ్మ కాంతమాత్మీయము త్తమమ్.

42

చిన్తయామాన భగవాన్ప్రికాలామలదర్శనః

అస్మిన్నాకాశకుమారే తతే మధుపలంఛితే.

43

అదృష్టపారవర్యస్తే ప్రథమం కిమభూదితి

ఇతి చి నితవాస్త్రహ్మ సద్యోజాతోఽనులాత్మదృక్.

44

అ దేహము ప్రాణాపానవాయుప్రవాహములచే పూర్ణమును, పంచభూతముల కుద్బాగా ములచే రచితమును, కోట్లకొలది కోమములచే వ్యాప్తమును, శోభాయమానముగ ముప్పదిరెండు దంతములు గలదియు, రెండు జంభుము (పిక్క)లును, పృష్ఠభాగమందలి యొముకయు స్తంభములుగా గలియున్నదియు, పంచప్రాణములను దేవతలుగలదియు, హస్తపాదములు, శిరస్సు, వక్షస్థలము, కుక్షియను విదు అంగములతో కూడినదియు, నవద్వారయుతమును, చర్మలేపనచే నుండరమును, ఇరువది కేళ్లు, ఇరువది నఖములచే శోభితమును, భుజద్వయ స్తనద్వయ శేత్రద్వయ యుక్తమును, ఒకపుడు యిచ్చానుసారమనేక భుజశేత్రములు గలదియు, చిత్తమును పక్షికి గూడును, మన్మథుడను నర్పమునకు నివాసస్థానమును, తృప్తయను పికాచమునకు నిలయమును, జీవుడను సింహమునకు గుహయు, అభిమానమును గజమునకు బంధనానమును, మనస్సును కమలముచే శోభితమును, మిగుల వనోహరమును నగు తనదేహముఁ గాంచి, త్రికాలజాడును నిర్మలదృష్టిగలవాడును, భగవానుడును నగు బ్రహ్మదేవుడంత భ్రమరసదృశమును, శ్యామవర్ణయుక్తమును నగు ఈ యనంతాకాశమున మొమ్ముదట దేనిని రచించునని తన మనంబున జింతించెను. ఇట్లు చింతించిన వెంటనే భగవంతుడగు బ్రహ్మదేవుడు భూతభవిష్య ద్వర్తమానముల నెఱుంగ గల్గెను.

అవశ్యత్సర్గవృందాని నమతీతాన్యనేకశః

అథ సస్మార సకలాన్సర్వాన్ధర్మగణాన్సమాత్.

45

అప్పుడు గడచిన యనేక సృష్టినమూహముల నాతడు దర్శించెను. పిదప ఆయా జీవుల ధర్మాధర్మములన్నింటిని యాతడు క్రమముగ సంస్మరించెను.

వసంతః కుసుమానీవ వేదానాదాయ సంస్తుతాన్

లీలయా కల్పయామాన చిత్రసంకల్పజాః ప్రజాః.

46

తదనంతరము వసంతఋతువు పుష్పగ్రహాపూర్వకముగ వృక్షములందు ఫలాదుల రచన యొనర్చునట్లు బ్రహ్మదేవుడు వేదముల నిర్మించి తడు క్తక్రమమున లీలామాత్రముగా చిత్రవిచిత్రములగు సంకల్పములచే జీకోత్పత్తి గావించెను.

నానాచారసమాచారం గంధర్వనగరే యథా

తాసాం స్వర్ణావనర్ధార్థం ధర్మకామార్థసిద్ధయే.

47

ఆ యాప్రాణులకు స్వర్గ, మోక్ష, ధర్మ, కామములు సిద్ధింపకొఱకై పలువిధ ఆచార విచారములను గంధర్వనగరమునందువలె రచించెను.

అనన్తాని విచిత్రాణి శాస్త్రాణి సమకల్పయత్

దృష్ట్వేవమియం రామ సర్గేఽస్మిన్ఘ్రితిమాగతా

విరించిరూపాన్మనసః పుష్పలక్ష్మీర్మధోరివ.

48

ఓ రామా! ఆతడు పలువిధములగు విచిత్రములైన శాస్త్రములగూడ రచించెను. వసంత కాలముచే పుష్పకోభవత దృశ్యమానముగ యా సృష్టియొక్క శోభయంతయు బహ్మ (హిరణ్యగర్భుని) భదమునొందిన వనస్సువలననే సృజింబొందినది.

వివిధవిరచనైః క్రియావిలాసైః

కమలజరూపధరేణ చేతనైవ

రఘుసుత పరికల్పనేన సీతా

స్థితిమతులాం జగతీహ సర్వలక్ష్మీః.

49

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

సంసారావతరణప్రతిపాదనోపదేశోనామ

చతుశ్చత్వారింశః సర్గః । 44 ।

రఘువంశజాడవగు నో రామా ! వివిధరచనలచేతన క్రియావిలాసంబులచేతన, బ్రహ్మ రూపధారియగు చిత్తమే సృష్టియొక్క ఆనుభవమును నీ శోధనంతయు జగంబున కల్పనయొనర్చినది.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

సంసారావతరణప్రతిపాదనోపదేశమును

చతుశ్చత్వారింశ సర్గము । 44 ।

~~~~~

పంచచత్వారింశః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

జగత్సంపన్నమేవేదం సంపన్నం కించిదేవ న

శూన్యమేవచభ్రామూతం మనోవిలసితం స్థితమ్.

1

శ్రీ వసిష్ఠుడు:—ఓ రామా ! ఈ జగత్తు సిద్ధరూపమేగాని నిర్మితముగాదు. ఇదంతయును మనోవిలాసమును, ప్రతిభాసమాత్రమునై యున్నది. ప్రతిభాసముకంటె వేఱుగ నిండేమియును లేదు

న దేశకాలావేతేన బ్రహ్మాండేనావృతౌ స్థితౌ

మనాగపి మహారూపవతాప్యకాశరూపిణా.

2

ఈ బ్రహ్మాండమొక్కదానిచే దేశకాలములు పరివ్యాప్తములై యుండలేదు. ఏలయన, గడచినవియు, యింక సృష్టించబడనున్నవియు నగు కొట్లకొలది బ్రహ్మాండములు దేశకాలస్వరూప మగు ప్రతిభాసాంతర్యమున న్నుంచుచున్నవి. పెద్దయెల, అనంతపరిమాణముగల ఆకాశమున్న దేశకాలముల యల్పభాగమునై నను వ్యాప్తమొనర్చుచున్నది.

ఏతత్సంకల్పమూతాత్మ స్వప్నదృష్టపురోపమమ్

యత్రైవ తత్ర తచ్చాన్యం కేవలం వ్యోమ సంస్థితమ్.

3

స్వప్నదృష్టనగరమవలె ఈ జగత్తు సంకల్పమూతమే అయియున్నది. ఏ దేశకాలములందు చైతన్యమాన జగత్తు ప్రతిభాసముగనో, అచట నద్దాని యధిపానము చైతన్యమే యగును. మఱియు జగత్తు కేవలము కూన్యాకాశమువలెనే యున్నది.

అభిత్తిరాగరచనమపి దృష్టమనన్మయమ్

అశృతం కృతమేవై తద్వ్యోమ్ని చిత్రం విచిత్రకమ్.

4

గంధర్వనగరమందలి చిత్రమవలె భిత్తి రంజక ద్రవ్యాదిరసితమును, దృశ్యమానమైనను అనత్తును, నిర్మితమైనను అశృతమునైన యీ జగత్తు ఆకాశమందలి విచిత్ర చిత్రమవలె నున్నది.

మనసా కల్పితం సర్వం దేహాదిభువనత్రయమ్

సంస్మృతౌ కారణం చైతచ్ఛక్తురాలోకనే యథా.

5

ఈ దేహదులును, త్రిలోకములును మనస్సుచేత నే కల్పించబడినవి. దర్శన క్రియయందు సేత్రమువలె యిది కేవలము స్మృతిమూత్ర హేతువగు సేగాని సత్యముగాదు.

అభావమూత్రం హి జగద్భటావటపటభ్రమైః

అవర్తతే న సద్రూపాత్పృథక్కుడ్యాదయః స్థితాః.

6

ఘటపటకుడ్యాది పదార్థయుక్తముగు యీ జగత్తు అభావమూత్రమే అయియున్నది. ఏలయన సత్తునకు వేఱుగ ఘటపటకుడ్యాదులే లేవుగదా !

మనసేదం శరీరం హి వాననార్థం ప్రకల్పితమ్

కృమికోశప్రకారేణ స్వాత్మకోశ ఇవ న్యయమ్.

7

పట్టుపురుగు తనకొఱకు గూటిని నిర్మించుకొనునట్లు మనస్సు తన నివాసార్థము శరీరమును కల్పించుకొనినది.

న తదస్తి చ యన్నామ చేతః సంకల్పమంబరమ్

న కరోతి న చావృత్తి దుర్లమవ్యతిదుష్కరమ్.

8

అర్థకూన్యమును, సంకల్పరూపమును నగు మనస్సు రచించనదిగాని ప్రాప్తించనదిగాని నగు దుష్కరపన్నుపెద్దియును లేదు.

సర్వశక్తిధరే దేవే కా నామ నను శక్తయః

న సంభవన్త్యాశ్రియస్తే యాభిరన్తర్మనోగుహః.

9

మనో-గుహ వాక్రయించని శక్తులేవియు జగదీశ్వరునియందైనను లేవు. (అనగా సర్వ శక్తులును మనంబున గలవని భావము)

సత్తానత్రై పదార్థానాం సర్వేషాం సర్వదైవ హి

మహాబాహో సంభవతః సర్వశక్తౌ విభాసతి.

10

పశ్య భావనయా ప్రాప్తం ముపసైవాత్మజం పునః

తస్మాత్తత్కలనాం రామ సర్వశక్తియతాం విదూః.

11

మహాభావమున నోరామా! నతానతాస్వరూపములగు సమస్త పదార్థములును, సర్వకీవంతమును మనస్సుచేతనే సదా నీతివంతములగుచున్నవి. ఈ నీతిరీతియును గాంచుము-మనోభావనచేతనే ఇయ్యది నీకు ప్రాప్తించినది. కనుకనే విజ్ఞులు మనఃకల్పనను సర్వకీయంతముగ వచించుచున్నారు.

స్వస్వంకల్పకృతాః సర్వే దేవాసురసరాదయః

స్వస్వంకల్పవశమనే శామ్యస్త్యస్తే హదీపవత్.

12

దేవాసురమును స్వేదలందఱును మనస్సుయొక్క సంతకల్పమాత్రముచేతనే రచింపబడిరి. అట్టి మనస్సంకల్పము కమింప, తైలములేని దీపమువలె వారున్న కమించెదరు.

ఆకాశసదృశం సర్వం కలనామాత్రజృంభితమ్

జగత్పశ్య మహాబుద్ధే సుదీర్ఘం స్వప్నముత్థితమ్.

13

మహాబుద్ధిమంతుడవగు నోరామా! ఈ జగత్తునంతయును దీర్ఘస్వప్నమువలె నుదయించిన దానినిగ వీక్షింపుము. ఆకాశమువలె నీవిద్వానిని కల్పనామాత్రముగను, మనోవిలాసమాత్రముగను నెఱుంగుము.

స బాయతే న మ్రియతే ఇహ కించిత్కదాచన

వరమార్థేన సుమతే మిథ్యాసర్వం తు విద్యతే.

14

సుమతుడవగు నోరామా! వరమార్థమునయీ జగత్తునందేదియు నుత్పన్నమగుటలేదు, వశం చుటలేదు. వాస్తవముగ నిదంతయు మిథ్యయేయును.

స వృద్ధిమేతి నో హ్రానం యన్న కించిత్కదాచన

కింవా తనుభవేత్తత్ర కస్య కా నామ ఖండనా.

15

వృద్ధిక్షయముల నెఱుఁగును పొందని ఆత్మవస్తువు నూత్నిమెట్లగును? మఱియు నఖండమున యదాని ఖండనమెట్లు సంభవమును?

భూమభూతం స్వకాయోథ మవశ్యన్నిపుణం దృశ

రాఘవామహతాస్యాస్త్రః కిమజ్ఞ ఇవ ముహ్యసి.

16

ఓ రాఘవా! దేవామకంటె వేఱగు అపరిచ్ఛిన్నమైన అనంతాత్మను వీక్షించక చుచ్చి న్నాత్మ (అహంకారము)ను దర్శించి యేల నీవంతరమున విమోహితుడవగుచుంటి?

మృగత్పప్తా యథా తాపాన్మనసో నిశ్చయాత్తథా

అనస్త ఇవ దృశ్యస్తే సర్వే బ్రహ్మాదయోఽవ్యమీ.

17

మరుభూమియందలి యావృత్తమునుగూర్చిన మనోనిశ్చయముచే మృగత్పప్తావధులు గోన రించునట్లు, ఈ బ్రహ్మాదులందఱును మిథ్యారూపముననే యుదయించిరి.

ద్విచంద్రవిభ్రమప్రఖ్యా మనోరథవదుత్థితాః

మిథ్యాజ్ఞానఘనాః సర్వే జగత్కారకారణయః.

18

ద్విచంద్రభ్రమవలెను, సంకల్పితపదార్థమువలెను, ఈ జగత్తునందలి సర్వవస్తువులును మిథ్యారూపములై, ఘనముగ అజ్ఞానముచే నావృతములై యున్నవి.

యథా నాయాయినో మిథ్యా స్థాణుస్సందమతి స్తథా

అనత్తైవోత్థితా నిత్యమాకారాణాం వరంవరా.

19

నాకయందలి యాత్రికునకు తీరమందలి వృక్షాదులు చలించుచున్నట్లు ప్రతీతమగు చందమున వీధార్థముల యాకారములన్నియు మిథ్యారూపముననే యావిర్భవించినవి.

ఇంద్రజాలమిదం విద్ధి మాయారచితవంజరమ్

మనోమనననిర్మాణం న సన్నానదివ స్థితమ్.

20

ఓ రామా! నీవీజగత్తునంతయును మాయానిర్మితముగను, ఇంద్రజాలమయముగను నెఱుంగుము. ఈ సమస్తమును మనఃకల్పితమాత్రమేయగుచు సదనద్విలక్షణమై యనిర్వచనీయరూపమున నున్నది.

బ్రహ్మైవేదం జగత్సర్వమన్యతాయాస్తతః కుతః

ప్రసంగః కీదృశః కోఽసౌ క్వ వా సా పరితిష్ఠతి.

21

ఇదంతయు బ్రహ్మముమాత్రమే యగును. దీనియందు భిన్నత్వప్రసంగమేల? ఇందు కేదగుట యెట్లు సిద్ధించును?

అయం గిరిరయం స్థాణురిత్యాడంబర విభ్రమః

మనసో భావనాదార్థ్యాదనన్యన్నివ లక్ష్యతే.

22

ఇది పర్వతము, ఇది స్థాణువు - ఇత్యాది యాడంబరవిభ్రమమునంతయు అసద్రూపమైనను, మనోభావనాదార్థ్యముచే సద్రూపమున లక్షితమగుచున్నది.

ప్రపంచపతనారంభం ప్రమత్తస్య ఇదం జగత్

సకామత్పప్తామనసం త్యక్త్వాన్యద్రామ భానయ.

23

ఓ రామా! తత్త్వవిచారములేనివాని కీజగత్తు కామనాసితమును, తృప్తిరూపమునై, పర్వతసరకములను తిర్యగాది జన్మలను గల్గజేయుచున్నది. కాన నీవు ప్రపంచపతనమును ఆత్మను గూర్చియే భావించుము.

యథా స్వప్నో మహారంభో భ్రాంతిరేవ స వస్తుతః

దీర్ఘస్వప్నం తథైవేదం విద్ధి చిత్తోపపాదితమ్.

24

స్వప్నమునందలి పదార్థజాతమునంతయు భ్రాంతిమాత్రమేగాని యథార్థముగానివిభ్రమన చిత్తనిర్మితమగు యీ జగత్తును దీర్ఘస్వప్నమని యెఱింగి యదాని నసద్రూపముగ నిశ్చయించుము.

దృశ్యమహమహాభోగం గృహ్యమాణమవస్తుకమ్

కోశమాశాభుజంగానాం సంసారాడంబరం త్యజ.

25

ఓ రామా ! అనేక భోగవైభవముల కాటవట్టై, విశాలముగను రమణీయముగను గన్నట్లు నదియు, కాని గ్రహించినచో తుచ్ఛమును తీణభంగరమును నైయున్నదియు, ఆశలను సర్వములను నిలయుమునునగు ఈ సంసారము (దృశ్యప్రపంచము)ను నీవు త్యజింపుము.

అనదేతదితి జ్ఞాత్వా మాత్ర భావం నివేశయ
అనుభావతి సప్రాజ్ఞో విజ్ఞాయ మృగత్వస్థితామ్. 26

ఓ రామా ! అసత్తని యెఱింగి, యీ దృశ్యప్రపంచమున అనురాగము గల్గియుండకము. ఏలనన మృగత్వవ్యయని యెఱింగిన బుద్ధినుంతుడదానికొకై పరువిడునా ?

స్వసంకల్పాత్స్వరూపాభ్యాం మనోరథమయీం శ్రియమ్
యోఽనుగచ్ఛతి మూఢాత్మా దుఃఖిన్యైవ స భాజనమ్. 27

సంకల్పస్వరూపమును, మనోరథమయమునగు మాయావైభవము వెంట బరువిడు మూఢుడు కేవలము దుఃఖభాజిడయగును.

వస్తుస్యసతి లోకోఽయం యాతు కామమవస్తుని
యస్తు వస్తు పరిత్యజ్య యాత్యవస్తు స సత్యతి. 28

ఆత్మవస్తువులేనిచో, ఆసత్తగుద్యప్రపంచము వెంటబరువిడుట యుక్తమేగాని ఆత్మ విస్తువనునది యున్నపుడు యదానిని త్యజించిపోవువాడు పరమపురుషార్థమును పొందక నశించును.

మనోవ్యామోహ ఏవేదం రజ్జ్వమహిభయం యథా
భావనామాత్రవై చిత్ర్యా చ్చిరమావర్తతే జగత్. 29

రజ్జువునందలిసర్పమునుగుర్చిన భయమువలననే ఈ జగత్తు వ్యామోహమాత్రమే అయి యున్నది. మఱియు భావనావైచిత్ర్య మాత్రముననే యీ జగత్తు చిరకాలము స్థిరకలిగియున్నది.

అనదభ్యుదితైర్భావై ర్జలాన్తశ్చంద్రవచ్ఛలైః
వంచ్యతే బాల ఏవేహ స తత్త్వజ్ఞో భవాదృశః. 30

జలమందలి-చంద్రులను యనేకచంద్రులవలె మిథ్యాభూతమగు అసత్పదార్థములచే బాలుడే (అజ్ఞానియే) మోసగింపబడును గాని నీవంటి తత్త్వజ్ఞానికాదు.

య ఇమం గుణసంఘాతం భావమనుభుమిహాతే
ప్రమార్జ్యై స జడో బాద్యం వహ్నిభావసయా స్వయా. 31

ఈబాది గుణసంఘాతమును దేహదులయం దహంభావముకల్గి సుఖమపేక్షించు మూఢుడు, స్వమనోరథకల్పితమగు యగ్నిచే తైత్త్వమును నివారించుకొనువాడే యగును.

అనదేవేదమాభోగి దృశ్యతే జలవంజరమ్
మనోమనసనిర్మాణహృదయే నగరం యథా. 32

మనస్సుయొక్క మనసక క్రితే హృదయమున నగరముభాసించునట్లు, విశాలమును, జడమును నగు పంచభూతములయొక్క సంఘాతమైన దేహదు లగుద్రూపముగ నే కన్పట్టుచున్నది.

ఇదం చిత్తేచ్ఛయోదేతి లీయతే తదనిచ్ఛయా
మిథ్యైవం దృశ్యతే స్థీతం గంధర్వనగరం యథా. 33

ఈ జగత్తు చిత్తముయొక్క యిచ్ఛచేతనే యుదయించుచు, అట్టి యిచ్ఛలేనిచో నశించుచు నున్నది. మఱియు గంధర్వనగరమువలెను, లేక సంకల్పనిర్మిత నగరమువలెను, ఈ విశాల, నిర్మల దృశ్య మంతయు మిథ్యారూపముననే దృశ్యమానమగుచున్నది.

రామ సప్తే జగత్స్యస్థిన్న కించిదపి సత్యతి
యుక్తేఽపి చ జగత్స్యస్థిన్న కించిదపి యుజ్యతే. 34

ఓ రామా ! ఈ జగత్తు నశించిన, యేమియు నశించుటలేదు; అట్లే ఇయ్యది వృద్ధివొందిన యేమియు వృద్ధివొందుటలేదు.

మనః ప్రకల్పితే భగ్నే హృది విస్తీర్ణవత్తనే
వృద్ధిం చోవగతే బ్రూహి కం వృద్ధం కస్య కిం తుతమ్. 35

హృదయమందలి మనఃకల్పితమగు విశాలనగరము నశించినను, లేక వృద్ధివొందినను, యేమి నశించుచున్నదో, యేమి వృద్ధివొందుచున్నదో వచింపుము ?

క్రీడాధేన యథోదేతి బాలానాం హృది వర్తనమ్
మనసా తద్వదేవేదముదేత్యపిరతం జగత్. 36

క్రీడార్థము బాలరచే నాటబొమ్మలు కల్పించబడువిధమున యీ జగత్తున్నూ నిరంతరము మనస్సుచే కల్పించబడుచున్నది.

స కించిత్కన్యచిన్నప్రమిందజాలజలే యథా
భ్రష్టే నప్తే తథై వాస్మిన్సంసారే వితథోత్థితే. 37

ఇంద్రజాలమందలి జలమునశించిన, యెవనికిని యేమియు హానిలేనట్లు, మిథ్యారూప మున యావిర్భవించిన యీ ప్రపంచము నశించిన యెవనికిని యేమియు హానిలేదు.

యదసత్తదసత్స్యాచ్చేన్న కిం కస్య కిల తుతమ్
తతో హర్షవిషాదానాం సంసారే నామ నాన్యదమ్. 38

ఏది యథార్థముగలేదో, అయ్యది నశించిన యెవనికి యేమిహాని ? కాన నీ ప్రపంచమున హర్షభోకాదులకు తాపేచట ?

అనదేవ యదత్యస్తం తస్మాత్కిం నామ సత్యతి
నాశాభావే హి దుఃఖస్య కః ప్రసంగో మహామతే. 39

మహామతివగురామా ! ఎల్లప్పుడు అసత్తయన్న దానికిక నాశమేమి ? నాశములేనిచో నిక దుఃఖమేల ?

నదేవ వా యదత్యస్తం తస్య కిం నామ సత్యతి
బ్రహ్మైవేదం జగత్స్వర్గం సుఖదుఃఖే కిముత్థితే. 40

లేక యెల్లప్పుడు నద్యస్తయందుదానికి నాళమేమి? ఈ జగత్తంతయు బ్రహ్మమే అయియుండ నిక నుఖదుఃఖము లేల?

అనన్యదాపి యదత్యంతం వృద్ధిః స్యాత్తస్య కీడ్వశీ
వృద్ధేరభావే హర్షస్య కః ప్రసంగో మహామతే. 41

మహామతివగు నో రామా! ఏది యెల్లకాలములందు అస తైయున్నదో, యద్దానికి వృద్ధియెట్లు సంభవించును! వృద్ధియే లేనపుడెక హర్ష మేల?

సర్వత్రాసత్యభూతేఽస్మిన్ప్రపంచే కాన్తకారిణి
నంసారే కిముపాదేయం ప్రాజ్ఞో యదభివాంఛతు. 42

ఎల్లకాలములందనత్యమును, నిరంతరము జనన మరణాదుల గలుగజేయునదియునగు యీ ప్రపంచమున విజ్ఞులచే నభిలషించుట గ్రహ్యవస్తు వెదిగలదు?

సర్వత్ర సత్యభూతేఽస్మిన్ప్రపంచే త్వమయేఽపి చ
కిం స్యాత్ప్రభువనే హేయం ప్రాజ్ఞాః పరిహరన్తు యత్. 43

లేక, సర్వత్ర సత్యస్వరూపమై విలసిల్లు యీ మల్లోకమున విజ్ఞులచే త్యజించుట త్యాజ్య వస్తువెయ్యదిగలదు?

అనన్యద్యా జగద్యస్య తేనాపా నుఖదుఃఖయోః
అగమ్య ఏవ మూర్ఖన్తు తద్విన్నాశేన దుఃఖతః. 44

నామరూపాత్మకముగు విశ్వమును అసత్తుగను, అద్దాని యధిష్ఠానమును బ్రహ్మమును సత్తుగను నెఱుంగు ప్రాజ్ఞుడు నుఖదుఃఖములకు లోనుగాడు. కాని జగత్తునందు సత్యత్వబుద్ధిగల యజ్ఞాని, జగత్తునశించిన దుఃఖమునొందును.

అదావన్తే చ యన్నాస్తి వత్తమానేఽపి తత్త్రకా
యోఽభివాంఛత్యసద్రామ తస్యాన తైవ దృశ్యతే. 45

ఓ రామా! ఏనస్తువాద్యంతములందులేదో, అది వత్తమాన కాలమునను లేనిదేయును. అసత్తు నివృత్తించువానికి సర్వత్ర అస త్తయే కాన్పించును.

అదావన్తే చ యత్సత్యం వత్తమానే నదేవ తత్
యస్య సర్వం నదేవ స్యాత్తస్య న తైవ దృశ్యతే. 46

ఏనస్తువాద్యంతములందు సత్యమైనదో, అది వత్తమానకాలముందును సద్రూపమేయును. జగత్తంతయు సత్యస్వరూపముగు బ్రహ్మమయమే యను నిశ్చయముగలవానికి అంతటను సత్తయే గోచరముగును.

అసత్యభూతం తోయాన్తశ్చంద్రవోశ్యమతలాదికమ్
బాలా ఏవాభివాంఛన్తి మనోమోహాయ నోత్తమాః. 47

జలమందు గవ్వించు చంద్రమండలమును, ఆకాశమును మనోమోహ (అజ్ఞాన) కారణమున బాలురే (అజ్ఞులే) సత్యమని తలంపెను. ఇట్లు ప్రాణులుకాదు.

బాలో హి వితతాకారై ర్యస్తురిక్షైః ప్రయోజనైః
నంతోషమేత్యనన్తాయ దుఃఖాయ న సుఖాయ తు. 48

అర్థకూన్యములును, సుఖాభాసమాత్రములునునగు ప్రాపంచిక వస్తువులచే సంతృప్తిజెందు అజాని వానిచే దుఃఖములనే బడయునుగాని సుఖమునుగాదు.

తస్మాన్నా త్వం భవో బాలో రామ రాజీవలోచన
అవినాశమిహలోక్య నిత్యమాశ్రయ సుస్థిరమ్. 49

అజ్ఞానమునకు నో రామచంద్రా! కాన నీవజానివిగాక నాశరహితముగు అత్మనువర్ణించి, అట్టి సుస్థిరమునే నిరంతరమాశ్రయింపుము.

అనదిదమఖిలం మయా సమేతం
త్వితీ విగఙాయ్య విపాదితాన్తు మా తే
సదిహ హి సకలం మయా సమేతం

త్వితీ చ విలోక్య విపాదితాన్తు మా తే. 50

మాయాకారణమున, అజ్ఞులచే నాత్మరూపముగ గల్గించబడిన అహంకారసమేతముగు నీ జగత్తునంతయు అసద్రూపముగ నెఱింగి, యద్దానియందనురాగము లేకయుండును. మఱియు అజ్ఞానరహితుడవును, స్వస్వరూపసహితుడవునునై ఈ జగత్తునంతయు సత్యముగు బ్రహ్మమని యెఱింగిన పిదపకూడ దీనియందు నీకు రాగముదయించకుండును గాక!

శ్రీ వాల్మీకి రువాచః—

ఇత్యుక్తవత్సథ మునౌ దివసో జగామ
సాయంత్రాయ విధయేఽన్తమినోజగామ
స్నాతుం సభాశృతసమన్-రణాజగామ
శ్యామాశ్చయే రవికరై శ్చ సహజగామ. 51

ఇత్యావే వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకియే స్థితిప్రకరణే
యథాభూతార్థయోగోపదేశో నామ పంచ
చత్వారింశః పర్వః 45 ।
సవమోదివసః

శ్రీ వాల్మీకిః—నసిద్ధ మునీంద్రు లిట్లు వచింప నంత సూర్యాస్తమయముకాగా, సభ్యు లందఱును స్నానసంధ్యాది కృత్యముల నిర్వర్తించుటకై తమ తమ స్థానములకు జనిరి. ఆరాత్రి గడచిన మీదట మరునాడు సూర్యోదయకాలమున కందఱును మఱల వానభాస్వలమునకు విచ్చేసిరి.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
యథాభూతార్థయోగోపదేశమును పంచచత్వారింశ
పర్వము 45 ।
తా మ్మిద వ రో జ.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:—

రమ్యే ధనేషు దారాదౌ శోకస్యావసరో హి హః
ఇంద్రజాలే తుగాద్భ్రష్టే నష్టే కా పరిచేవనా. 1

శ్రీ వసిష్ఠః— ఓ రామా ! రమణీయములగు ధనదారాభ్రత్రాదులు నశించినను దుఃఖించు నగత్యపేమి ? తుగాకాలము గన్పించు యింద్రజాలము నశించిన దుఃఖమేటికి ?

గంధర్వనగరస్యాశ్చ దూషితే భూషితే తథా
అవిద్యాంశే నుతాదౌ వా కః క్రమః సుఖదుఃఖయోః. 2

గంధర్వనగరమునందలి పదార్థములుగాని అవిద్యాంశములగు శ్రీ భ్రత్రాదులుగాని దూషితములైనను భూషితములైనను, సుఖదుఃఖముల బొందజేల ?

రమ్యే ధనేఽథ దారాదౌ హర్షస్యావసరో హి కః
వృద్ధాయాం మృగతృష్ణాయాం కిమానందో జలాధిసామ్. 3

ధనదారాభ్రత్రాదులు వృద్ధిచొందిన హర్షమే ? మృగతృష్ణాది వృద్ధిచెందిన జలాదులకేమి యధికసుఖము గలుగు ?

ధనదారేషు వృద్ధేషు దుఃఖం యుక్తం న తుప్తయః
వృద్ధాయాం మోహమాయాయాం కః సమాశ్వాసవానిహ. 4

ధనదారాదులు వృద్ధిచొందిన దుఃఖించుటగాని సంతుప్తి చెందుటగాని కూడదు. మాయా మోహమతికయించు నెవరు సుఖించురు ?

యైరేవ జాయతే రాగో మూఢస్యాధికతాగతైః
తైరేవ భోగైః ప్రాజ్ఞస్య విరాగ ఉపజాయతే. 5

ఓ రామా ! ఎయధిక విషయభోగములందు మూఢుల కనురాగమదయించుచున్నదో అట్టి భోగములవలననే జ్ఞానికి వైరాగ్యముత్పన్న మగుచున్నది.

నష్టే ధనేఽథ దారాదౌ హర్షస్యావసరో హి కః
పారావలోకిన స్వేతైర్విరాగం యాన్తి సాధవః. 6

ధనదారాదులు నశించిన హర్షభోగముల బొందజేల ? అయ్యవి నశ్వరములనియు, నరక హేతువులనియు నెరింగి సాధువులగు మహాత్ములు వారియెడల విరక్తిగలిగి వర్తించుచున్నారు.

అతో రాఘవ తత్త్వజ్ఞో వ్యవహారేషు సంస్మరేః
సప్తం సప్తమువేక్ష్య ప్రాప్తం ప్రాప్తముపాహర. 7

కాన నోరామా ! తత్త్వజ్ఞుడవై ప్రపంచవ్యవహారములందు వివక్షమును పదార్థములను వేక్షించి ప్రాప్తించినవాడికి నేనింపుము.

అనాగతానాం భోగానామవాంఛనమకృత్రిమమ్

అగతానాం చ సంభోగ ఇతి పండితలక్షణమ్. 8

స్వభావముగనే అప్రాప్తభోగములయందు దిచ్చ లేకయుండుట, ప్రాప్తించినవానిననుభవించుట జ్ఞానుల లక్షణమైయున్నది.

సంసారసంభ్రమే హ్యస్మింశ్చన్నాత్మన్యాతతాయని

తథా విహరనంబుద్ధో యథా నాయాసి మూఢతామ్. 9

ఓ రామా ! ప్రపంచమున భ్రమను గలుగజేయునదియు, ప్రచ్ఛన్నరూపమున వర్తించునట్టి శత్రువువంటిదియునగు ఈకామవిషయమున మిగుల జాగరూకుడవై యుండి జ్ఞానవంతుడవై అజ్ఞానమునకు తాపీయక వ్యవహరింపుము.

సంసారాడంబరస్యాస్య ప్రపంచరహితే క్రమే

సమ్యక్జ్ఞా నానువశ్యన్తి యే హతాస్తే కుబుద్ధయః. 10

ప్రపంచరహితముగు బ్రహ్మమునుగూర్చిన జ్ఞానముగలియున్నను, ప్రమత్తతచే ఈ సంసారాడంబరముయొక్క పంచనను గుర్రెఱుంగని దుర్బుద్ధులు తమ ప్రమత్తతచేతనే వినాశమొందుదురు.

యయాకయాచిన్మృత్యౌవ దృశ్యాద్యన్యగతా రతిః

పరిమృజ్జతి తస్యాస్థా న క్వచిద్విమలామతిః. 11

ఏ యుక్తిచేతనము ఈ దృశ్యప్రపంచమందలి (ప్రీతి యెవనికి నివర్తించునో, అట్టివాని పరమార్థతత్త్వ ప్రవిష్టముగు నిర్మలబుద్ధి మోహసముద్రమున ములల యెన్నటికిని గ్రుంకదు.

యస్యానదిదమిత్యాస్థా నివృత్తా సర్వవస్తుషు

క్రోడీకరోతి సర్వజ్ఞం నావిద్యాతమవాప్తవి. 12

ఈ జగత్తంతయు నసత్యమని యెరింగి యెవడు సమస్తపదార్థముల నుండి యుపరతిని బొందునో, అట్టి సర్వజ్ఞుని విభ్యయగు యవిద్య తన వశమొనర్పజాలదు.

అహం జగచ్చైకమిదం సర్వమేవేతి యస్య ధీః

అన్ధానాన్ధే పరిత్యజ్య సంస్థితా న న మజ్జతి. 13

ఈ సమస్త జగత్తున్న, నేనును, ఒకే పరబ్రహ్మవ్యవహారమని నిశ్చయించువానిబుద్ధి యిచ్చానిచ్చల రెంటిని పరిత్యజించియుండును. అట్టి ప్రాజ్ఞుడు సంసారసముద్రమున మునుంగనేరడు.

శుద్ధం నదనతోర్మధ్యం పదం బుద్ధ్యాఽవలంబ్య చ

స బాహ్యభ్యంతరం దృశ్యం మా గృహణ విముంచ మా. 14

వ్యక్తావ్యక్తముల రెంటినుండును వ్యాపించియున్న శుద్ధబ్రహ్మపదము నెరింగి, అట్టి ప్రత్యగాత్మ స్వరూపమునే యాశ్రయించి బాహ్యభ్యంతర జగత్తుల గ్రహించకయు త్యజింపకయు నుండుము.

అత్యున్నతతః స్వస్థః సర్వవాసవివర్జితః

వ్యోమవత్త్రిష్ట సీరాగో రామ కార్యవరోఽపి సన్. 15

పూర్వమర్థే, సంతుష్టి, నిరభిమానముగలి ఆకాశమువలె దేనియందు వా సక్తముగాక ఈ ప్రపంచమున వ్యవహారము సల్పుచున్న నను యుండుము.

యస్య నేచ్ఛా న వానిచ్ఛా జ్ఞస్య కర్మణి తివ్రతః

న తస్య లిప్యతే ప్రజ్ఞా పద్మవత్రమివాంబుభిః. 16

ఇచ్ఛానిచ్ఛలు కండునులేని తత్త్వజ్ఞానవ్యవహారము సల్పుచున్నను, కమలవత్త్రమన జలమంటట్లు యాతనిబుద్ధి ప్రపంచమున లిప్తము గాకయుండును.

దర్శనస్వర్కనాదీని మా కరోతు కరోతు చ

తవేంద్రియమనోగోణం త్వమనిచ్ఛో భవాత్మవాన్. 17

ఓ రామా ! ఆసక్తిరహితముగు నీ మనస్సు యింద్రియసహితముగ దగ్ధన స్వరూపాది క్రియలనొనర్చుగాక లేక యునర్పకుండుగాక, కాని నీ వెల్లపుదును ఆత్మనిష్ఠుడవై అంతరంగమున యిచ్ఛాగహితమై యుండుము.

మమేదమిత్యసద్భూత మింద్రియార్థే భవన్మనః

మా నిమజ్జత్యనుగ్నః సన్మా కరోతు కరోతు వా. 18

‘ఇది నాది’ యను భావము ననత్తుగ యెఱింగి, కబ్ధస్వరూపి యింద్రియార్థంబుల నీ మనస్సభిమానుమగుచున్నను, అందు నిమగ్నుడవు గాకయుండుము. అట్లు వానియందు నిమగ్నుడవు గాక యింద్రియ వ్యాపారములజేయుము, లేక చేయకుండుము.

యదా తేనేంద్రియార్థశ్రీః స్వదతే హృది రాఘవ

తదా విజ్ఞాతవిజ్ఞానః సముత్తీర్ణ భవార్ణవః. 19

ఓ రామా ! ఇంద్రియార్థంబులగు కబ్ధస్వరూపులెల్లడు నీకు రుచింపకుండునో, అప్పుడే నీవు జ్ఞాన విజ్ఞానసంపన్నుడవై సంసారసముద్రమును దాటితివని యెఱుంగుము.

అస్మాదితేంద్రియార్థస్య సతనోరతనోరపి

అనిచ్ఛతోఽపి సంపన్నా ముక్తిరర్థవత్తా త్రవ. 20

ఇహ పరలోకమందలి యింద్రియార్థములెల్లడు నీకరుచికరములగునో, అప్పుడు నీవు ప్రపంచమున వ్యవహరించుచున్నను లేక సమాధినిష్ఠుడవై యున్నను సరియే, ఇచ్చగించకున్నను ముక్తి అనాయాసముగ లభింపగలదు.

ఉచ్చైఃపదాయ పరయా ప్రజ్ఞయా వాసనాగణాత్

పుష్పాద్గర్భమివోదారం చేతో రామ వృథక్కురు. 21

ఓ రామా ! సర్వోత్తమ పదప్రాప్తికోఽకై, జ్ఞానవైరాగ్యముల వాక్రయించి, పుష్పము నుండి గంధమువలెనే ఉత్తమప్రజ్ఞ చే చిత్తమును వాసనాసమూహమునుండి వేలుజేయుము.

సంసారాంబునిధావస్మిన్వాసనాంబువరిష్టుతే

యే ప్రజ్ఞానావమారూఢాస్తే తీర్థా బ్రుడితాః పరే. 22

ప్రజ్ఞయును నాక వారోహించునారే వాసనాజలపరిపూర్ణముగు ఈ సంసారసాగరమును దాటుదురు. గాని తక్కినవారందఱును యందు మునుంగుదురు.

క్షురధారాప్రమితయా ధియా పరమధీరయా

ప్రవిచార్యాత్మనస్తత్త్వం తతః స్వపదమావిశ. 23

ఓ రామా ! వివేకవైరాగ్యాది యుక్తమును, క్షురధారాగ్రభాగమువలె తీక్ష్ణమును, పరమ ధీరోఽపేతమునునగు బుద్ధిచే ఆత్మతత్త్వమును విచారించి తదనంతరము స్వాత్మపదమునఁ బ్రవేశింపుము.

యథా తత్త్వవిదః ప్రాజ్ఞా జ్ఞానబృంహితచేతనః

సిహరన్తి తథా రామ విహర్తవ్యం న మూఢవత్. 24

ఓ రామచంద్రా ! జ్ఞానముచే పరివర్ధితముగు చిత్తముగలవారును, బుద్ధిమంతులును, తత్త్వ తత్తలు నగు మహాత్ములవలెనే యీ ప్రపంచమున విహరించవలెనుగాని అజ్ఞానులవలెగాదు.

జీవన్ముక్తా మహాత్మానో నిత్యతృప్తా మహాధియః

అచారై రనుగస్తవ్యా న భోగకృపణాః శతాః. 25

నిత్యతృప్తులును, మహాధీశాలురును, జీవన్ముక్తులు నగు మహాత్ముల యాచరణనే అనుసరించ వలెనుగాని, స్వపరపంచకులగు కుత్సితుల యాచరణను గాదు.

న త్యజన్తి న వాంఛన్తి వ్యవహారం జగద్గతమ్

సర్వమేవానువర్తన్తే పారావారవిదోజనాః. 26

జగద్వృత్తుల యథార్థము నెఱింగిన మహాత్ములు జగద్వ్యవహారములఁ ద్యజింపరు, యిచ్చ గింపరు. కాని ప్రాప్తించినవానినన్నింటినిమాత్ర మనువర్తించెదరు.

ప్రభావస్యాభిమానస్య గుణానాం యశనః శ్రియః

న క్వచిత్క్రొవణా లోకే మహాస్తస్తత్త్వదర్శినః. 27

తత్త్వజ్ఞానులగు మహాత్ములు, విద్యాతపంబుల యుత్కర్షణ తారూపముగు ప్రభావము, అభి మానము, ప్రావీణ్యము, కులశీలాదిగుణములు, కీర్తి, సంపద — వీరి నెల్లడును అభివాంఛించరు. ఏల యన ఇహన్యాయ మిథ్యాహాసములగుటచే పరమపురుషార్థ మొసంగజాలవని వారెఱుంగుదురు.

సుశూన్యోఽపి న ఖద్యస్తే దేవోద్యానే న సంగినః

నియతిం చ న ముంచంతి మహాన్తో భాస్కరా ఇవ. 28

అట్టి మహాత్ములు సర్వము నశించినను భిక్తులు గాకయుండురు. మఱియు నింద్రుని యుద్ధానమున నందనవనమందును యానక్తి లేకయుండురు. అట్టివారు నూత్యనివలె కాస్త్రప్రసేద ముగు తమ నియతిని యెల్లడును త్యజింపరు.

విగతేచ్ఛా యథా ప్రాప్త వ్యవహారానువర్తినః
విచరన్తి సమున్నద్ధాః స్వస్థా దేహరథే స్థితాః.

29

జీవన్ముక్తులగు మహాత్ములు ఇచ్ఛారహితులై ప్రాప్తించిన వ్యవహారమారంభమును, విజ్ఞానము సారథిగల్గి, స్వస్థచితులై దేహమును రథమధిరోపించి ప్రపంచమున విహరింతురు.

త్వమపి ప్రాప్తవాన్ రామ వివేకమిమమాతలమ్
ప్రజ్ఞాబలేన చానేన జ్ఞానే స్వస్థోఽసి సుందర.

30

సాందర్యవంతుడవగునో రామా! నీకును యిట్టి మహత్తరమైన విజ్ఞానము ప్రాప్తించియే యున్నది. ఇద్విధమున నిశ్చయించి బుద్ధిబలముచే జ్ఞానమున సునిరుడవు కమ్ము.

స్వప్తాం దృష్టిమవప్తభ్య నిర్మనోగతమత్సరః
విహరాస్మిన్మునఃపీఠే పరాం సిద్ధిమవాప్స్యసి.

31

ప్రత్యక్షముగు ఆత్మదృష్టి నవలంబించి, అభిమాన మాత్సర్యరహితుడవై యీ భూతలంబున విహరింతుము. ఆత్మచే నీవు సర్వోత్తమునుగ నీదిని బడపెడవు.

స్వస్థః సర్వే హితత్వాగీ దూరాలోకనవాంఛనః
పరాం శీతలతామస్తరాదాయ విహరానఘ.

32

పారహితుడవగు నో రామా! స్వస్థచితుడవును, సర్వక్రియాపరీతుడవును, విషయకాతుకముల వీక్షింప కోర్కె లేనివాడవునునై ఆంతఃకరణమున పరమప్రకాశినిబడసి యీ ప్రపంచమున విహరింతుము.

శ్రీ వాల్మీకి రువాచః—

ఇత్థం గిరా విమలయా విమలాశయస్య
రామో మునేః సపది మృష్ట ఇవావభాసే
జ్ఞానామృతేన మధురేణ విరాజితాస్తః
పూర్ణః శశాంజ్ఞ ఇవ శీతలతాం జగామ.

33

ఇత్థానై వాసిష్ఠ మహారామాయజే వాల్మీకియే స్థితిప్రకరణే
జీవన్ముక్త స్థితగుణవర్ణనం నామ షట్పత్వారింశః
సర్గః 46.

శ్రీ వాల్మీకిః—ఇట్లు నిర్మలాంతఃకరణుడగు వసిష్ఠమునీంద్రుడు బల్కు నంత వాని నిర్మలవాక్కుచే శ్రీరామచంద్రుడు శ్రీఘ్నముగ సంకోధితుడై చెన్నొందెను. మఱియు నతి మధురముగు జ్ఞానామృతముచే దీప్తిమగువాని యంతఃకరణము పూర్ణవంద్రుని పగిది మిగుల శీతలత్వము (ప్రకాశి) నొందెను.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
జీవన్ముక్త స్థితగుణవర్ణనమును షట్ చత్వారింశ
సర్గము 46.

సప్తచత్వారింశః సర్గః

శ్రీరామ ఉవాచః—

భగవన్సర్వధర్మజ్ఞ సర్వవేదాంగపారగ
ఆశ్వస్త ఇవ తిష్ఠామి శుద్ధాభిర్భవదు క్తిభిః.

1

శ్రీరామడు:—ఓ మహాత్మా! సర్వధర్మజ్ఞ! వేదవేదాంగపారంగుడవగు నో మునీంద్రా! తమ నిర్మల వచనంబులచే నేనితడు పూర్ణ రూపమున స్వస్థుడనై యున్నాను.

ఉదారాణి వివిక్తాని వేళలాన్యదితాని చ
శ్రోతుం తృప్తిం స గచ్ఛామి వచాంసి వదతస్తవ.

2

ఈ తమ అర్థయుక్తములును, పర్ల పద వాక్య ప్రకరణ భేదములచే వ్యక్తములును, విచిత్ర కథాయుక్తుల సందర్భములచే అతినిపుణములును, ఆత్మతత్వమును ప్రకాశింపజేయుటచేతను హృదయ కమలమును వికసింపజేయుటచేతను నూర్యాదులవలె సంకోభితంబులును నగు తమ శ్రేష్ఠవచనంబుల వినఁ దనివీరిరనున్నది.

జాత్యా రాజససాత్త్విక్యాః కథనావసరాంతరే
ఉత్పత్తిర్భవతా ప్రోక్తా శాస్త్రైః కమలజన్మనః.

3

ఓ మహాత్మా! రాజస సాత్త్విక జీవజాతులగుచున్న ప్రపంచమున, బ్రహ్మదేవుని యుత్పత్తిని గూర్చి వివిధ సృష్టిప్రతిపాదకములగు వేదపురాణాది ప్రమాణములచే తెలిపియున్నారు. అద్దానినే ముఖల విస్మయముగ తెలుపగోరెద.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

బహూని బ్రహ్మలక్ష్యాణి శంకరేంద్రకథితాని చ
నారాయణనహస్రాణి సమతీతాని రాఘవ.

4

శ్రీ వసిష్ఠడు:—ఓ రాఘవా! నేటికనేకలక్షల బ్రహ్మలున్ను, వందలకొలది శంకరులును, వేలకొలది నారాయణులున్ను గలించిరి.

అన్యేషు చ విచిత్రేషు బ్రహ్మాండేషు చ భూరిశః
నానాచారవిహారాణి విహరన్తి సమాశ్రితః.

5

ఈ బ్రహ్మాండమందును, తదితరములగు విచిత్ర బ్రహ్మాండములందును, పలువిధ యాచార విచారములగల్గిన దేవదైత్యాదులు విహరించుచున్నారు.

తుల్యకాలమున నేషు కాలాంతరభేదేషు చ
జగత్సు ప్రోద్భవిష్యన్తి బహూన్యన్యాని భూరిశః.

6

ఒకే కాలమునందును, భిన్న కాలములందును యేర్పడు అనేక బ్రహ్మాండములందు దేవతాదులనేకులు పలుమారులు జన్మింతురు.

శేషమబ్బోధ్యవాదీనాం బ్రహ్మాండేషు దివాకసామ్
ఉత్పత్తయో మహాబాహో విచిత్రాభ్యుత్థితా ఇవ.

మహాబాహువును నో రామా ! ఆ బ్రహ్మాదులచే నిర్మితములగు బ్రహ్మాండములందు
దేవతాదుల యుత్పత్తి విచిత్రయంద్రజాలముచే గల్గినదానివలె యొప్పును.

కదాచిత్సప్తయః శార్వ్యః కదాచిత్పద్మజోద్భవాః
కదాచిదపి వైష్ణవ్యః కదాచిన్మునినిర్భితాః.

సృష్టి యొక్కందు మహేశ్వరునిచే నొనర్పబడును. మఱొకపుడు బ్రహ్మచే గావించబడును. అట్లే వేటొకపుడు విష్ణుచేతను, మునులచేతను నొనర్పబడును.

కదాచిత్పదజ్ఞో బ్రహ్మ కదాచిత్సలిలోద్భవః
అంఘోద్భవః కదాచిత్తు కదాచిజ్ఞాయతేఽమృరాత్.

బ్రహ్మదేవుడొక పుడు కనులమునుండియు, ఒక పుడు జలమునుండియు, అట్లే యొక పుడు అండమునుండియు, ఆకాశమునుండియు సృష్టించును.

కస్మింశ్చిదండే త్ర్యక్షోఽర్కః కస్మింశ్చిదపి వానవః
కస్మింశ్చిత్పుండరీకాక్షః కస్మింశ్చిత్త్వక్షు వనహి.

ఒకానొక బ్రహ్మాండమున మహేశ్వరుడున్న, మఱొక దానియందు నూర్యుడును, ఒక దానియందు దింగుడును, మఱొక దానియందు విష్ణువును, జీవతలందఱిపై యధికారముగలియుండును.

కస్యోచిద్భూతభూత్సృష్టే సీరంధతయసంకటా
కస్యోచిన్నరసీరంధ్రా కస్యోచిద్భూతధరావృత

ఒకానొక స్వప్నియందీ పులివి ప్రభవమున పుత్రములచే వ్యాపమయిందెను. అట్లే ముత్యముక పుడు మనుష్యులచేతను ఒక భుడు పర్యంతములచేతను వ్యాపమయిందెను.

భూరభూనృన్మయీ కాచితా-చిదానీద్రప్రస్మయీ
ఆనీద్రేమమయీ కాచితా-చిత్తామమయీ తథా.

ఒకానొక భూమండలము మృత్తికామయమును, వేట్రొకటి శిలామయమును, సునర్ణ మయమును, రాగ్రమయమున్న యొండెను.

ఇవైవ కాని చిత్రాణి జగన్మయనానృథానృథా
అన్యాన్యేకై కలఁకాని నిర్మలఁసృష్టి కానిచిత్.

అనంతాని జగత్త్యసీకృష్ణహృత తత్త్వమహంబరే
అంభోధివీచిజలవన్ని మజ్జన్యదృశని చ.

ఈ బ్రహ్మాండముననే యెన్నియో ఆశ్చర్యమయములగు జగత్తులగులవు. అట్లే తదితర బ్రహ్మాండములను మిగుల ఆశ్చర్యమయములై యున్నవి. ఒకానొకదానియందు యొక్క నూర్వ్యని ప్రకాశముమాత్రమే గలదు, కొన్నిటియందు ప్రకాశమేలేదు. బ్రహ్మరూపముగు యీ మహాకాళమున నమృద్రమందు తరంగములవలె యసంఖ్యాకములగు బ్రహ్మాండము లుత్పన్నమై, లయించుచున్నవి.

యథా తరంగా జలధౌ మృగతృష్ణామరౌ యథా
కుసుమాని యథా చూతే తథా విశ్వశ్రియః పరే.

సముద్రమందు తిరింగమాలవలెను, మరుభూమియందు మృగత్వేష్టానుమలవలెను, ఆమృత్యు
మున శ్రుష్టుములవలెను పరనాత్మయందీ ప్రపంచశోభయు గలదు.

భానోర్గణయితం శక్య రశ్మిషు ప్రసరేణవః
ఆలోలవపుషో బ్రహ్మ త త్త్యే న జగతాంగణాః.

సూర్యకిరణములందలి త్రసరేణువులను లెక్కింపవచ్చును గాని వద్రవ్యమున గల చంచల జగత్సమాసములను లెక్కింప శక్యముగాదు.

యథా మశకజాలాని వర్షాదిస్వాకులాని తు
ఉత్పత్త్యోత్పత్త్య నశ్యంతి తథేమా లోకసృష్టయః.

పర్వదీబురువులందు పెక్కు దోమలుత్పన్నమై నశించునట్లు ఈ వివిధ జగంబులును ఉత్పన్నమై విలయమునొందుచున్నవి.

న చ విజ్ఞాయతే కస్మాత్కా-లాత్ప్రభృతి చాగతాః
నిత్యాగమానాయపరా ఏతాః స్వర్గపరంపరాః.

నిరంతరముత్పన్నమగుచు, నశించుచునున్నట్టి యీ సృష్టిసమూహ మెప్పుటినుండి కొనసాగు
గున్నదో యెవరును యెఱుంగరు. అనగా ప్రవాహరూపమున అనాదియైయున్నదని భావము.

అనాదిమత్యోఽవిరతం వ్రస్ఫరన్తి తరంగవత్
పురాత్పారం కిలాభావం నైతః పూర్వతరం యథా.

ఆద్యంతరహితమును యీ సృష్టి నిరంతరము తరంగమువలెనే స్ఫురించుచున్నది. పూర్వ సృష్టికిముందును సృష్టిగలదు. దాని పూర్వమున్ను సృష్టియొందియే యున్నది.

భూత్వాభూత్వా ప్రళయస్తే ససురాసురమానవాః
సరి త్వరంగభంగైశ్చ సమస్తా భూతజాతయః.

నదియందు తరంగములవలె సురాసుర మనుష్యాది ప్రాణికోట్ల వివిధజాతులన్నియు
ఉత్పన్నమై నశించుచున్నవి.

యథేదమజ్ఞం వై రించం తథా బ్రహ్మాండపం క్తయః
యాః సమాస్రాః పరిక్షీణా నాడికా వత్సరేషీవ.

బ్రహ్మ డేవునియొక్క యీ బ్రహ్మాండమువంటి వేలకొలది బ్రహ్మాండము లెన్నియో సంవత్సరమునందు గడియలవలె యింతకుపూర్వము నశించియున్నది.

అన్యః సంప్రతి విద్యంతే వర్తమానశరీరకాః
 పాశే బ్రహ్మపురస్యాన్య వితతే బ్రహ్మణఃపదే.

వర్తమానకాలముననున్న యితర బ్రహ్మాండ సమూహములన్నియును, బ్రహ్మపురమని శాస్త్రసభకు వ్యాదయుతుండేకమందలి అతివ్యాప్తమగు బ్రహ్మపదమున స్థితిగలియున్నది.

బ్రహ్మణ్యన్యో భవిష్యన్తి బ్రాహ్మ్యో బ్రహ్మపురశ్రియః

పునస్తాశ్చ వినంత్వన్తి భూత్వాభూత్వా యథా గిరః. 28

బ్రహ్మపురశోభారూపములును బ్రహ్మ దేవవిరచితములును నగు యితర బ్రహ్మాండములున్న మఱల మఱల సుత్యన్నమయి స్థితిబోంది పిదప లకాశముందు శబ్దమువలె నశించుచున్నవి.

బ్రహ్మణ్యన్యో భవిష్యన్త్యః స్థితాః సర్గపరంపరాః

ఘటా ఇవ మృదోరాశావమ్కరే వల్లవా ఇవ. 24

మృత్తికయందు ఘటమును, అంకురమందు పల్లవమునునున్నట్లే బ్రహ్మమునందు భవిష్యత్కాల సృష్టి-పరంపరలన్నియును గలవు.

యావద్బ్రహ్మచిదాకాశే తథా త్రిభువనశ్రియః

స్ఫారాకారవికారాఢ్యాః ప్రేక్ష్యమాణా న కించన. 25

తత్త్వజ్ఞానముచే బాధింపబడనంతవఱకు వికారాలకారయుక్తములగు యీ త్రిలోకములు బ్రహ్మమునందు దృశ్యమానమగుచునే యుండును.

ఉన్మజ్జన్తో నిమజ్జన్తో న సత్యా నావ్యసచ్చియః

జడారమ్భా వితన్త్యన్తస్తా ఏవ ఖలతా ఇవ. 26

అనిర్వచనీయమును, అజ్ఞాలచే బ్రహ్మమునందధ్యాస మొనర్పబడినదియై, వికారరూపమును నగు యీ బ్రహ్మాండముత్పన్నమగుచు, నశించుచు ఆకాశమందలి లతవలె మిథ్యారూపమున నున్నది.

తరంగసమధర్మిణ్యో దృష్టసప్తశరీరకాః

సర్వాసాం సృష్టిరాశీనాం చిత్రాకారవిచేష్టితాః. 27

తరంగమువలె త్విభింసరమైన యాకృతిగల ఈ సృష్టిసమూహమంతయు చిత్రవిచిత్రములగు యాకారములతోను ప్రాణుల విచిత్రచేష్టలతోడను కూడియున్నది.

చిత్రాకారవికారాశ్చ చిత్రరూపా హి సృష్టయః

వ్యతిరిక్తా న సర్వేషాం సమస్తాః సృష్టిదృష్టయః. 28

తత్త్వజ్ఞ విషయే రామ సలిలాదివ వృష్టయః

ఆయాన్తి సృష్టయో దేవాజ్జలదాదివ వృష్టయః. 29

చిత్రవిచిత్రములగు ఆకార వికారములతోను రూపములతోనుకూడి యొప్పుచున్న యీ సృష్టిసమూహమంతయు జానిదృష్టియందు - జలముకంటె పృష్టి భిన్నముగానట్లు - పరమాత్మకంటె భిన్నముగానెరుదు. అజ్ఞానల దృష్టియందు - మేఘమునుండి వృష్టివలె - పరమాత్మనుండి సృష్టి సమూహమంతయు ప్రాచుర్యవించుచున్నది.

వ్యతిరిక్తా న సర్వేషాం సమస్తాః సృష్టిదృష్టయః

వ్యతిరిక్తాద్రవామృధిస్వాప్టీలాః శాల్మలీరివ. 30

శాల్మలీ పృథ్వుయొక్క పుత్రశోభాదులాపృథ్వుమనకు వేటుగానట్లు యథార్థముగ జ్ఞానికి గాని, అజ్ఞానికిగాని సృష్టి బ్రహ్మముకంటె వేటుగాదు.

ఇహ సృష్టిమ పుష్టాను నికృష్టాను చ రాఘవ

వరమాన్మధసో బాతాస్తస్మాత్రమలమాలికా. 81

ఓ రామా! ఈ బ్రహ్మాండమందు అవ్యాకృతాకాశమునుండి యుత్పన్నమైన స్థూలభూత నిర్మితములగు దేహదులును, సూక్ష్మ భూతనిర్మితములగు యింద్రియాదులును, తక్కిన సమస్తపదార్థములును సూక్ష్మభూత (తస్మాత్ర) ములను సూత్రమునగ్రుచ్చబడిన మాలవలె నున్నవి.

కదాచిత్ప్రళయం వ్యోమ ప్రతిష్ఠామధిగచ్ఛతి

తతః ప్రజాయతే బ్రహ్మ వ్యోమజోఽసౌ ప్రజాపతిః. 82

ఒకప్పుడన్నిటికంటెను ప్రథమమున ఆకాశము స్థూలభూతమునొందును. అద్దానినుండి బ్రహ్మ దేవుఁ డుద్భవించును. కనుకనే ఆ ప్రజాపతి ఆకాశజాడనబడును.

కదాచిత్ప్రళయం వాయుః ప్రతిష్ఠామధిగచ్ఛతి

తతః ప్రజాయతే బ్రహ్మ వాయుజోఽసౌ ప్రజాపతిః. 83

కదాచిత్ప్రళయం తేజః ప్రతిష్ఠామధిగచ్ఛతి

తతః ప్రజాయతే కర్తా తేజసోఽసౌ ప్రజాపతిః. 84

కదాచిత్ప్రళయం వారి ప్రతిష్ఠామధిగచ్ఛతి

తతః ప్రజాయతే బ్రహ్మ వారిజోఽసౌ ప్రజాపతిః. 85

కదాచిత్ప్రళయం పృథ్వీ స్ఫారతామధిగచ్ఛతి

తతః ప్రజాయతే బ్రహ్మ పార్థివోఽసౌ ప్రజాపతిః. 86

మట్టియొకపుడు ప్రథమమున వాయువు స్థూలభూతమునొందును. అద్దానినుండి బ్రహ్మ దేవు డావిర్భవించ నాతడు 'వాయుజాడ'నబడును. అట్లే యొకపుడు అగ్నియు, జలమును, పృథివియు, ప్రథమమున స్థూలభూతమునొంద వానినుండి యుత్పన్నమగు ప్రజాపతియు క్రమముగ తైజసు డనియు, వారిజాడనియు, పార్థివుఁడనియు పిలువబడును.

ఇదం చత్వారి సంవీద్య పంచమం వర్ధతే యదా

తదా తజ్జాత ఏవైష కురుతే బాగతీం క్రియామ్. 87

ఈ యైదుభూతములను రెండేసిగ విభజించి, మఱల యొక్కొక్క దానిని నాలుభాగ ములుగజేసి, అట్టి విభక్తములైనవాటి నొక్కొక్కదానిని తక్కిన నాలుభాగములందును జేర్చ మిగుల యధికముగనుండు తక్కిన యర్థభాగమునుండి యుత్పన్నమగునాతడే బ్రహ్మ దేవుడనబడును. అతడే భవిష్యత్కాల జగత్కీర్తియల నొనర్చును.

కదాచిదపు వాయౌ వా నుస్ఫారేవాపి తేజసి

స్వయం సంపద్యతేఽకస్మాత్పుమాన్ప్రకృతిభావితః. 88

ఒక్కొక్కప్పుడు అధికభాగము క్రమగు జలవాయ్యున్నందు అయాభూతోపాధి సహిత ముగ తన పూర్వకాలోపాసనచే స్వయముగ నుత్పన్నమగు పురుషుడు వారిజ, తైజసాద్యాకారముల నీతిఁబొందును.

తస్మాథ శబ్దోపదనాత్కదాచి జ్ఞాయతే పదాత్
కదాచిదంకాత్పృష్ఠాద్వా కదాచిలోచనాత్కరాత్.

39

అభ్రుడొకసమయమున వాని ముఖమునుండియు, మణియొకసమయమున పాదములనుండియు, ఒకప్పుడు పురోభాగమునుండియు, మణియొకప్పుడు పృష్ఠభాగమునుండియు, అట్లే యొకప్పుడు నేత్ర హస్తాదులనుండియు, నామరూపభేదము లుదయించును.

కదాచిత్పురుషస్యాస్య నాభౌ పద్మం ప్రజాయతే
తస్మిన్సంవర్ధతే బ్రహ్మ పద్మజోఽసౌ ప్రకీర్తితః.

40

నారాయణుడనఁబరగు యా పురుషుని నాభిప్రదేశమునుండి కమలముత్పన్నమగును. అద్దాని నుండి బ్రహ్మదేవుడవిర్భవించి చెన్నుండును. కనుకనే యాతఁడు పద్మజుడని శ్లోకమునఁబడెను.

మాయేయం స్వప్నవద్రాంతిర్మిథ్యారచితచక్రిశా
మనోరాజ్యమివాలోల నలిలావర్తనుందరీ.

41

విద్యమానమగు యా పురుషుని నాభికమలమునుండి యాతఁడే యెట్లుద్భవించెనని శంకింప వలదు. వీలయిన ఇదంతయు స్వప్నద్రాంతివంటి మిథ్యా - చక్రరచనయైనదన్నదియు, చంచలమగు జలమందలి యావర్తనువలె నుందరమును, మనోరాజ్యమువంటిదియు నగు మాయయే యగును.

కిమివాస్యాం పదజ్ఞప్తౌ కథం సంభవతీహ తే
క్వచిద్బాలమనోరాజ్యమిదం పర్యనుయుజ్యతే.

42

ఈ మాయయందు ఆశ్చర్యజనకమగు యెత్తుతి సంభవించకున్నచో అసంగమును, అద్వితీయమును నగు పరమాత్మయందు ద్వితీయమును జగత్తుయొక్క యెత్తుతి యేల సంభవము కాగలదు? కాన పురుషుని నాభికమలమునుండి పురుషుడెట్లుద్భవించెనని శంకింపట బాలని మనోరాజ్యము వంటిదే యగును.

కదాచిదమ్బరే శుద్ధే మనస్తత్త్వానురంజనాత్
సౌవర్ణంబ్రహ్మగర్భం చ స్వయమణ్డం ప్రవర్తతే.

43

ఒకప్పుడు నిర్మలాకాశమన మనశ్శక్తిచే సువర్ణాంశము నిర్మింపబడ యద్దానినుండి బ్రహ్మదేవు డుద్భవించును.

కదాచిదేవ పురుషో వీర్యం సృజతి వారిశి
తస్మాత్ప్రజాయతే పద్మం బ్రహ్మణ్డమథనా మహితే.

44

పరమపురుషుడొకప్పుడు జలమును వీర్యమునుంచ దానినుండి భూపద్మముగాని విశాలమగు బ్రహ్మాండముగాని ముత్పన్నమగును.

తస్మాత్ప్రజాయతే బ్రహ్మ కదాచిద్బాస్కరోఽవ్యసా
కదాచిద్బరుణో బ్రహ్మ కదాచిద్బాయురణ్ణజః.

45

ఏవమస్తరిహీనాసు విచిత్రాస్త్విహ సృష్టిమ
విచిత్రోత్పత్తయో రామ బ్రహ్మణో వివిధాగతాః.

46

నిదర్శనార్థం సృష్టేస్తు మయైకస్య ప్రజావతేః
భవతే కథితోత్పత్తిర్న తత్ర నియమః క్వచిత్.

47

దానినుండి బ్రహ్మదేవు డవిర్భవించును. అందుచే నాతనికి పద్మజుడను పేరుకలిగినది. ఒకప్పుడు పూర్వకల్పమందలి సూర్యుడేకల్పమున బ్రహ్మయగును. అటులనే యొకప్పుడు పూర్వకల్ప కుండలి యుగా వాయువులేకల్పమున బ్రహ్మలగుదురు. ఓ రామా! పరమార్థముగ బ్రహ్మమున లేని యీ బ్రహ్మదేవుల చలువిధ విచిత్రోత్పత్తులయొక్క నీ కీపు డెఱింగించితిని. వీరల యెత్తుతియందు నియమమేమియును లేదు. ఒక బ్రహ్మదేవుని యెత్తుతిచే నీవస్యబ్రహ్మల యెత్తుతివిగూడ నెఱుంగును.

మనోవిజృంభణమిదం సంసార ఇతి సంమతమ్
సంభోధనాయ భవతః సృష్టిక్రమ ఉదాహృతః.

48

ఈ ప్రపంచము కేవలము మనోవిలాసమాత్రమే యనుట సిద్ధాంతమైయున్నది. ఈ విషయ మును నీకు లెస్సగ బోధించు నిమిత్తమే నై సృష్టిక్రమ మెఱింగించితిని.

సాత్త్వికీప్రభృతయో యాశ్చ జాతయశ్చేత్యమాగతాః
ఇతి తే కథనాయైవ సృష్టిక్రమ ఉదాహృతః.

49

సాత్త్వికీ మున్నగు జీవజాతులున్న యిట్లే మనోవిలాసమాత్రముననే సంభవించిన వను విషయమును తెలుపుటకొరకే యీ సృష్టిక్రమమును నీకు వర్ణించి చెప్పితిని.

పునఃసృష్టిః పునర్నాశః పునర్దుఃఖం పునఃసుఖమ్
పునరజ్ఞః పునఃసజ్జో బంధమోక్షదృశః పునః.

50

ఎంతవఱకీ మనస్సు సమూలముగ నశించకుండునో అంతవఱకును సృష్టివినాశములును, సుఖ దుఃఖములును, జ్ఞానాజ్ఞానములు, బంధమోక్షములు మఱల మఱల సంభవించుచునే యుండును.

పునః సృష్టికరావీతవీతస్తేహదృశః పునః
దీపా ఇవ కృతాలోకాః ప్రకామ్యన్యైర్దృశవన్తి చ.

51

సృష్టికర్తలున్న, భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలములందలి ప్రయవస్తువులయెడల స్నేహభావము లున్న దీపముచే ప్రకాశమువలె మఱల మఱల శమించుచు నుత్పన్నమగుచు నున్నవి.

దేహోత్పత్తౌ వినాశే చ దీపానాం బ్రహ్మణామపి
కాలేనాధికతాం త్యక్త్వా నాశే భేదో న కశ్చన.

52

దీపాకారముయొక్కయు, బ్రహ్మదేవుని విశాలమగు చతుర్ముఖాద్యాకారయు క్రమచ దేహముయొక్కయు ఉత్పత్తివినాశములందు కాలాధిక్యము తప్ప మఱిమియు భేదములేదు.

అనగా దీపము శీఘ్రముగ లయించును. బ్రహ్మచేత్రుడు ద్విపరాధాంతమున లయించును. ఇంతియే వీనియందలి భేదము.

పునః కృతం పునస్త్రీతా పునః సద్వాపరః కలిః

పునరావర్తతే సర్వం చక్రావర్తతయా జగత్.

53

కృత, త్రేత, ద్వాపర, కలియుగములు మఱల మఱల సంభవించుచున్నవి. చక్ర పరిభ్రమణమువలె యీ జగత్తు వచ్చుచు పోవుచున్నది.

పునర్మన్వంతరార్థమాఘః పునఃకల్పవరంపరాః

పునఃపునః కార్యదశాః ప్రాతఃప్రాతరహో యథా.

54

మన్వంతరార్థములును కల్పవరంపరలును మఱల మఱల కలుగుచున్నవి. దిన, ప్రాతః కాలములవలె కార్యసమూహమంతయు మఱల మఱల సంభవించుచున్నది.

లోకాలోకకలాకాల కలనాకలితా వ్రతమ్

పునఃపునరిదం సర్వం న కించన పునఃపునః.

55

దిన, రాత్రి, కళా*ములచే ఖటితముగు జీవుల ఆయుషమ కాలకల్పనచే పరిచ్ఛిన్నమైన పదార్థాయుక్తముగు యీ జగత్తంతయును మఱల మఱల వచ్చుచు పోవుచున్నది.

అనాహతే ప్రతప్తేయఃపిణ్డేనలకణా ఇవ

ఇమే భావాః స్థితా నిత్యం చిదాకాశే స్వభావతః.

56

అనాహత (కొట్టబడని) తప్తలోహపిండమున అగ్నికణములుండునట్లే, చిదాకాశమున యీ సమస్తపదార్థములును స్వభావముగనే స్థితిగల్గియున్నవి.

కదాచిదనభివ్యక్తం కదాచిద్యక్తిమాగతమ్

ఇదమస్తి వరే తత్త్వే సర్వం వృక్ష ఇవార్తవమ్.

57

వృక్షమునందాయా ఋతువుల పుష్పఫలదులుండునట్లు, ఒకప్పుడు వ్యక్తిమాగతమును, మఱియొకపుడవ్యక్తరూపమును పొందునట్టి యీ జగత్తంతయును పరమాత్మయందలి 191

చిత్స్విదే ఏవ సర్వాత్మా సర్వదై వేద్యకృతిః

యదస్మాజ్జాయతే సర్గో ద్విస్త్యత్వమివ లోచనాత్.

58

సర్వాత్మకముగు చైతన్యముయొక్క వివర్తమున్న చిద్రూపమేయగును. అద్దానినుండి దృష్టియేర్పడుట సేత్రోపమాచే రెండు చంద్రులగుచుటవంటిదే యగును.

చిరః సర్వాః సమాయాన్తి నంతతాః సృష్టిద్యక్తుః

తత్త్వా ఏవావ్యతత్త్వాభాశ్చన్ద్రాదివ మరీచయః

59

* ముప్పుదిక్కాములొక ముహూర్తము. అందలి పండ్రెండవ భాగము తూణము. తూణము లోని ముప్పుదనభాగము కళ.

చైతన్యమునుండియే సృష్టియంతయు నావిర్భవించుచున్నది. అట్టి చైతన్యముండే స్థితిగల్గి యున్నను, చంద్రకరణములు చంద్రునికంటె వేఱుగ గన్పించునట్లు, అయ్యదద్దానికి వేఱుగ గన్పట్టు యున్నది.

న కదాచన సంసారః కిలాయం రామ సత్పదా

సర్వశక్తావనంసారశక్తితా విద్యతే యతః.

60

రామా! ఈ ప్రపంచమెపుడును సత్యముగాదు. ఎలయన సర్వశక్తిమంతుడగు పరమాత్మయే సంగత్యమును, అద్వితీయత్వమును సదా స్వభావములై యుండుచున్నవి.

న చైవేదం కదాచిత్తు సాధో జగదసిదృశమ్

సర్వశక్తా హి సంసారశక్తితా విద్యతే యతః.

61

సాధువగు నోరామా! ఇవిధమున జగత్తు చిత్స్విభావమున కపుడును భిన్నముగాదు. ఏలన సర్వశక్తిమంతుడగు పరమాత్మయందే జగత్ - శక్తిగలదు.

మహాకల్పావధిః కాలేన సంసారితయేద్ధయా

న భవిష్యతి సంసార ఇదానీమితి యుజ్యతే.

62

అధిష్ఠానముగు చైతన్యముచే ప్రకాశితముగు ప్రపంచత్వమును, కాలముచే నుపలక్షితముగు యీ జగత్తున్ను, చైతన్యమును మోక్షముని పోల్చిచూచినదియు నగు ప్రళయమువలెకే యుండును గాని అటుపిదప యుండదనుటయే యుక్తము.

జ్ఞదృష్ట్యా సర్వమేవేదం బ్రహ్మైవేతి మహామతే

నాస్తి సంసార ఇత్యేతదుపపద్యత ఏవ చ.

63

మహామతవగు నోరామా! జ్ఞానియొక్క దృష్టియందే జగత్తంతయును బ్రహ్మమేయగును. గాన నివిధముగగూడ ప్రపంచము లేదనుటయే యుక్తము.

అజ్ఞదృష్ట్యా త్వవిచ్ఛిన్న సంసారత్వాదనారతమ్

నిత్యా సంసారమాయేయం మిథ్యాహోపపద్యతే.

64

అజ్ఞానియొక్క దృష్టియందే ప్రపంచము ప్రవాహరూపమున నిరంతరముండియే యుండును గాన మిథ్యయైనను యీ సాంసారికమాయ నిత్యమైనదే యగును.

పునఃపునశ్చ భావిత్వాన్న కదాచిదసిదృశమ్

జగదిత్యేతదిత్యుక్తం న మృషా రఘునన్దన.

65

ఓరామా! మఱల మఱల గలుగునదగుటచే జగత్తు యదేస్వభావము గల్గియున్నది గాని భిన్నముకాదను. మిథ్యానకుల సిద్ధాంతముచేరూపి ఈ జగత్తు (ప్రవాహరూపమున) సత్యమైన దునుటయు తథ్యమే గాని యనత్యముగాదు.

అనారతవతద్రూపా దిశో దృష్టా విశ్వరాః

వినాశీదం జగత్సర్వమితి కిం నోపపద్యతే.

66

తీగవిధ్యంసస్వరూపులును, నశ్వరములునును విద్యుత్తు మొదలుగాగల చదారములు దృశ్యమానమగుచున్నవి. కాన, యీ జగత్తు నాశవంతమైనది — ఇవిధమున అట్లాలు దృష్టిచే చిత్రము ననుసరించి తమ తమ ప్రక్రియానిర్వహణార్థము కల్పించిన (కాదాదులచే కల్పితముగు తీరీక పర మాత్మాది) వ్యవహారమున్న వాదిదృష్టి ననుసరించి యుక్తమే యగునుగాదా!

నర్వత్రోదితచన్ద్రార్కాదిశో దృష్టాః స్థిరాచలాః

అవినాశి జగత్సర్వమిత్యవ్యవితథోపమమ్.

67

అట్లే సర్వత్ర యదయముగు చంద్రసూర్యులయొక్క నిర్మలప్రకాశముచే వ్యాపమగు దిక్కులందు భూపర్వతాదులు స్థిరముగనుండుటఁగాంచి స్వసత్తచే నీ జగత్తెల్లపుడును సత్యమైనదేయని వచించు సాంఖ్యాదుల కల్పనయున్న యుక్తమేయగును.

న తదస్తి న య తస్మిన్నేకస్మిన్వితతాత్మని

సంకల్పకలనాబలమనాథ్యే నోపపద్యతే.

68

యథార్థముగ ఏకమును, అసంతమును, అనిర్వచనీయమును నగు పరమాత్మయందు సంకల్పిత వస్తుజాలమెదియును లేదు. బ్రహ్మమున సంకల్పజాలమే సిద్ధింపనేరదు.

పునఃపునరిదం నర్వం పునర్మరణజన్మనీ

పునః సుఖం పునర్దుఃఖం పునః కరణకర్మణీ.

69

ఈ సమస్తమున్న ముఱల ముఱల సంభవించుచునే యున్నది. జననమరణములు, సుఖ దుఃఖములు, కరణకర్మలు మున్నగునవియు ముఱల ముఱల కలుగుచున్నవి.

పునరాశాః పునర్వ్యోమ పునరమౌఢదయోద్రయః

అభ్యుదేతీ పునఃపృష్ఠిః ఖవదర్కప్రభా యథా.

70

ఆకాశమున సూర్యప్రకాశము ముఱల ముఱల యదయమగునట్లు, సమస్త ఆకాశము, ఆకాశ, సముద్ర, పర్వతములును, సృష్టియంతయును ముఱల ముఱల యుత్పన్నమగుచున్నవి.

పునర్దైత్యాః పునర్దేవాః పునర్లోకాస్తరక్రమాః

పునః స్వర్గావవర్గేహః పునరిన్ద్రాః పునః శశీ.

71

పునర్నారాయణో దేవః పునర్దనుసుతాదయః

పునరాశాచలచ్ఛాయ చన్ద్రార్కవదనానిలాః.

72

దేవతలు, దైత్యులు, ఇంద్రులంద్రాదులు, విష్ణుభగవానుడు, దానవులు మున్నగువారును, దిక్కులందు చంచలముగను మనోహరముగను నుండునట్టి సూర్య చంద్ర వరుణ వాయూదులును ముఱల ముఱల నుత్పన్నమగుచున్నారు. లోకాంతరనిర్మాణము, స్వర్గమోక్షక్రియలును ముఱల ముఱల సంభవించుచున్నవి.

సుమేరుకర్ణికాకాన్తా నవ్యాకేసరశాలినీ

పూర్ణా స్ఫీతోదరోదేతీ రోదనీనలినీ పునః.

73

నవ్యాపర్వతమును కేసరములచే శోభితమును, సుమేరుపర్వతమును అందమైన మొగ్గ గలదియు, ప్రాణులపుణ్యమును సుగంధమును, భోగమును మకరందమును గర్జియున్నదియు, విశాలా కాశమును మధ్యభాగముగలదియు నగు పృథివియును కమలము పలుమాగు లుత్పన్నమగుచున్నది.

వ్యోమ కాననమాశ్రమ్య వల్లత్వంశునభోత్కరైః

తమః కరిఘటాభేత్తం పునర్భాస్కరకేసరీ.

74

వ్యోమమును యరణ్యముపై నాశ్రమణమునల్పి, కిరణములను తన నఖములచే నంధకారమును గలుగఁజేయుచు భేదించిచైత్ర నూర్యుడను సింహము ముఱల ముఱల ప్రావిగ్భవించుచునే యున్నది.

పునరిన్దుశ్చలత్వచ్ఛ మంజరీసున్దరైః కరైః

కరోత్యమృతమాప్లాది దిగ్వహాముఖమండలమ్.

75

చంచలమును, స్వచ్ఛమునగు లతవలె సుందరమైయున్న కిరణములను వాస్తములచే తలద్రుడు దిగ్వనితాముఖమండలమునందలి యాభూషణమును, సర్వజీవులకును సుఖప్రదమును నగు అమృతమును ముఱల ముఱల వర్షిల్లజేయుచున్నాడు.

పునః స్వర్గతరోః పుణ్యాక్షయ వాతనమిరితాః

పత స్తీహ వినున్నాక్షాః పుణ్యాకృత్పుష్పరాశయః.

76

స్వర్గమును పృథివినుండి పుణ్యాక్ష మమును వాయువుచే కదల్చబడి స్వర్గవాసులను పుష్ప రసూహములు ధిన్నభిన్న ములైన యంగములు గలవియై భూమిపై ముఱల ముఱల పడుచున్నవి.

పునః కార్యక్రియాపత్తైః సంసారారమ్భనానుకమ్

కించిత్పటవటం కృత్వా యాతి కాలకపింజలః.

77

కార్యక్రియలను ఆకల్మషగర్భి, సృష్టికాలమును కపింజలపక్షి మొదల జగదారంభమును పట పటాశ్చమొనర్చుచు పలుమారు వచ్చుచు పోవుచున్నది.

పునరిన్ద్రాదికే యాతే నజ్జమాస్థాయ కేవలమ్

అయాత్యవరదేవేన్ద్రో వట్పదః స్వర్గవజ్జ-జమ్.

78

పూర్వేంద్రుని యధికారము పూరితాగా, నూతనమస్వంతర అధికారదేవతాగణంబులచే నుసజ్జతుడై, విరావతాదులపై నారూఢుడై ద్వితీయేంద్రుడను భ్రమరము స్వర్గమును కమలముపై పలుమారు లాసనమగుచున్నది.

పునః కాలకృతా పూతం కలుషీకురుతే కలిః

నచక్రీణమివాంభోధిం వ్రవృద్ధోఽవకరానిలా.

79

కలయించుచున్న విష్ణుభగవానుడుగల క్షీరసముద్రమును ప్రళయవాయువులు కంపిత మొనర్చుట, కలియుగము ప్రవేశించి కృతయుగముచే నతి పవిత్రపంకమగు కాలమును ముఱల ముఱల యనవికృత మొనర్చుచున్నది.

పునః కాలకులాలేన కృతభూతశరావకమ్
చక్రమావర్త్యతే వేగాదజ్ఞసం కల్పనామకమ్.

80

కాలమను కులాలనిచే నిర్మించబడిన ప్రాణులను మృత్యును పాత్రను ధరించిన కల్పమను చక్రము నిరంతరముతేవేగమున చలువూర్లు పరిభ్రమించుచున్నది.

పునర్నిరసతామేతి జగదస్తభుధస్థితి
అభ్యాసీభూతనంకల్పం సంశుష్కమివ కాననమ్.

81

ఎవనికేవిషయమున పూర్వకాలాభ్యాసము గల్గియుండునో, తదనుకూలముగు సంకల్పముచే నుదితముగునదియు కుభస్థితిరహితమును నగు యీ జగత్తు శుష్కవనమువోలె ధర్మరసహీనమై మఱల మఱల యొప్పుచున్నది.

పునరర్కగణేష్వగ్ని దగ్ధానస్తకలేవరమ్
నర్వభూతాస్థినంపూర్ణం జగదేతి శ్మశానతామ్.

82

నూర్వలంబలి యగ్ని ప్రాణికోట్టశరీరములను మఱల మఱల భస్మీభూత మొనర్చుచున్నది. దీవులందఱియుక్క అమలచే పరిపూర్ణమై యీ జగత్తు మాటిమాటికి శ్మశానసాదృశ్యము నొందుచునే యున్నది.

పునః కులాలకార పుష్కరావర్తవర్తనైః
సృత్యభివ బృహత్సేనాం యాత్యేకార్ణవతాం జగత్.

83

కులవర్తనములవంటి యాకృతిగల పుష్కరావర్తమనెడి వర్తధారలతోగూడి సృత్యమొనర్చు నట్టి సృష్టిసంహారకుండగు రుద్రుడను బృహదాకారయుక్తముగు ఘనముగలదై యీ జగత్తు మఱల మఱల సముద్రరూపముఁ జెందుచున్నది.

పునః సంకాస్తవాయ్యంబురిక్తం నకలవస్తుభిః
తదపూర్వమివాకాశం జగదాయాతి శూన్యతామ్.

84

అట్లే లయమునుజొందిన జలవాయువులుగలదై సర్వవస్తుకూన్యమై, యీ జగత్తు ఆపూర్వ ముగు యాకాశమువలె మఱల మఱల శూన్యత్వముఁ జెందుచున్నది.

పునః కతివయా భుక్త్వా సమాః సమరసాశయః
జీవితం జీర్ణయాతన్వా పునః స్వాత్మని లీయతే.

85

సమరసస్వరూపముగు మనస్సు కొన్ని వర్తనములననుకూల తన జీవితముపభోగించి కఠిలాకృతి గలదై మఱల తనస్వరూపమందు లీనమగును.

పునరన్వేన కాలేన తత్తైవ జగతాం గణాన్
మనస్తనోతి వై శూన్యే గంధర్వనగరం యథా.

86

ఏమొట్ట కొంతకాలమున కిమనస్సు శూన్యప్రదేశమున గంధర్వనగరమువలె యవిర్భవముననే జగత్సమాహమల మఱల విస్తరించును.

పునః సర్వసమారంభః ప్రలయే సర్వసంభవః
సర్వం పునరిదం రామ చక్రవర్తిరివర్తతే.

87

ఓ రామా! ప్రళయమైన వెనుక మఱల సృష్టి యారంభమగును. అపుడు సకలవదార్థము లును మఱల యుల్పిస్తుమగును. అపుడే యీ జగత్తంతయు చక్రమువలె మఱల పరిభ్రమింప దొడఁగును.

కిమేతస్మిన్మహామాయాడమ్పురే దీర్ఘశంబరే
రామ సత్యమనత్యం వా నిర్ణేయం యదిహోచ్ఛతే.

88

ఓ రామా! దీర్ఘప్రమాదముగు ఈ మహామాయొక్క చూడంబరమున, నిరయింప యోగ్యముగు సత్యవస్తువుగాని అసత్యవస్తువుగాని ఎయ్యది గలదు? (ఏదియులేదని యర్థము.)

దాశూరాభ్యాయికేవేయం రామ సంసారచక్రికా
కల్పనారచితాకారా వస్తుశూన్యా న వస్తుభిః.

89

ఓ రామా! కల్పనచే రచించబడిన యాకారముగలదియు, వస్తుశూన్యమును నగు ఈ సంసారచక్రము దాశూరాభ్యాయికవంటివే యగును. యథార్థముగ నియ్యది లేనిదేయగుచున్నది.

అవిరలమిదమాతతం ఏకత్వై
రనదుదితై రపి తైర్ద్విచక్రకత్వైః
విరచితమనతానువన్న సత్యం
జగదిహ తేన విమూఢతా కిముతా.

90

ఇత్యాదీ వాసివ్యమహారామాయణే వాల్మీకియే స్థితిచకరణే
జగద్వాసనిర్ణయయోగోపదేశో నామ
సప్తచత్వారింశః సర్గః 47.

అజ్ఞానముచే వానిదృశ్యములను, సేత్రవోషముచే నుదయించుచు ద్విచంద్రులను తుల్య ములునగు వికల్పములచే నీ జగత్తు నిరంతరము వ్యాప్తమైయున్నది. అవిద్యమానముగు కర్తచే నిర్మించ బడిన ఇయ్యది అధిష్ఠానముగు బ్రహ్మముకంటె భిన్నముకాదు. కాన జగద్రూపమున నియ్యది అసత్యమే యగును. ఓ రామా! ఈ జగత్తు సత్యమను మూఢబుద్ధి నీకేలగల్గినది?

ఇది శ్రీవాసివ్య తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిచకరణమున
జగద్వాసనిర్ణయయోగోపదేశమును
సప్తచత్వారింశ సర్గము 47.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

క్రియావిశేషబహులా భోగైశ్వర్యమాతాశయాః
నామేక్షన్తే యదా సత్యం న పశ్యన్తి శతాన్తదా.

1

శ్రీ వసిష్ఠుడు:—ఓ రామా! క్రియాబాహుళ్యముగలవారును, భోగైశ్వర్యములచే నశించిన బుద్ధిగలవారును, స్వపరవంచకులును నగువారు సత్యవస్తువును పరమాత్మను జూడజాలరు.

యే తు పారంగతాబుద్ధేరింద్రియైర్న వశీకృతాః

త ఏనాం జాగతీం మాయాం పశ్యన్తి కరబిల్వవత్.

2

బుద్ధి నతిక్రమించినవారును, ఇంద్రియములచే వశీభూతులుకానివారును నగు మహాత్ములీ జగన్మాయను, అరచేతియందలి బిల్వఫలమువలె స్పష్టముగ గాంతురు.

తుచ్ఛాం తాం జాగతీం మాయాం దృష్ట్వా జీవో విచారవాన్

అహంకారమయీం మాయాం త్యజత్యహీరివ త్వచమ్.

3

విచారశీలురు తుచ్ఛమును అహంకారమయాత్మకమును నగు యీ జగన్మాయను బాగుగ నెరింగి సర్వము మఱుసుమును త్యజించునట్లు యద్దానిని త్యజించివై చెదరు.

అనక్షతాం తతోఽభ్యేత్య పునా రామ న జాయతే

తేత్రేవ్యపి చిరం నిష్కస్పృజం దగ్ధమివాగ్నినా.

4

అట్టి జీవులీ ప్రపంచమున యానక్షిగ్ధియుండరు గాన ప్రాపంచిక తేత్రములందు వ్యవహరించుచున్నను బంధమున తగుల్కొనక యుండురు. అగ్నిదగ్ధబీజమువలె మూల వారు జన్మించు నేరరు.

అధివ్యాధిపరీతాయ ప్రాతర్వాద్యవినాశనే

ప్రయతన్తే శరీరాయ హితమజ్ఞాన్తునాత్మనే.

5

కారీరిక మానసిక వ్యధలచే పూర్ణమును, నేదో శరీర సశించునదియు నగు దేహముయొక్క హితముకొరతే అజ్ఞాని యర్పించునుగాని ఆత్మకొరకుగాదు.

త్వమవ్యజ్ఞ వదజ్ఞస్య శరీరస్య నమీహితమ్

మా సంపదయ దుఃఖాయ ధవాత్రైకపరాయణః.

6

కాననోరామా! అజ్ఞానివలె నీవు దుఃఖచదములగు దేహభీష్టపదార్థముల సంచయ మొనర్చక కేవలమాత్మపరాయణుడవు కన్ము.

శ్రీ రామ ఉవాచ :—

దాశూరాభ్యాయికేవేయం సుఖసంసారచక్రికా

కల్పనారచితాకారా వస్తుశూన్యతి కిం ప్రభో.

7

శ్రీ రామడు:—ఓ మహాత్మా! విషయసుఖార్థము కల్పించబడిన యాకారముగలదియు, వస్తు శూన్యమును నగు యీ సంసారచక్రము దాశూరాభ్యాయిక వంటిదని తాము తెలిపియుంటిరి. ఆ యాభ్యాయిక నెఱింగించవేడెద.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

జగన్మాయాస్వరూపస్య వర్ణనావ్యవదేశతః

దాశూరాభ్యాయికాం రామ వర్ణ్యమానాం మయా శృణు.

8

శ్రీ వసిష్ఠుడు:—ఓ రామా! జగన్మాయాస్వరూపమును తెలుపునిమిత్తము యీ దాశూరాభ్యాయికను నీకు వర్ణించివేసెద వినుము.

అవ్యస్థిస్త్వసుధాపీతే విచిత్రకుసుమద్రుమః

మాగధో నామ విఖ్యాతః శ్రీమాజ్ఞానపదో మహాన్.

9

ఓ రామచంద్రా! ఈ భూతలమున విచిత్ర పుష్పకృత్సహితమును ధనసమృద్ధియు కరును నగు మగధయును ప్రసిద్ధముగు జనపది మొండు గలదు.

కదంబవనవిస్తార లీలావలితజజ్జలః

విచిత్రవిహగప్రూహ సర్వాశ్చర్యమనోహరః.

10

ఆ ప్రదేశము క్రీడార్థము నెలకొల్పబడిన కదంబవనములచే పరివేష్టించబడిన యరణ్యములు గలదియు, వివిధ వక్షిసమూహములతోను పలువిధ ఆశ్చర్యములతోను కూడి మనోహరమై యున్న చున్నదియునై యుండెను.

నన్యనంకటసీమాంతః పురోపవనమండితః

కమలోత్పలకల్పార పూర్ణ సర్వసరి తటః.

11

అద్దాని సీమాంతప్రదేశము నన్యనమృద్ధిపంతమై యుండెను. దాని యంతఃపురములు ఉపవనములచే శోభించుచుండెను. మఱియు నమృద్ధి శ్వేత, నీల, రక్తకమలముచే నదీతటములన్నింటిని పరిపూర్ణ మొనర్చునదై యుండెను.

ఉద్యానదోలావిలసల్లలనా గేయఘుంఘుమః

నిశోపభ క్తకుసుమ సీరన్ధ్రవిశిఖావనిః.

12

వనవాటికయందలి యూద్యాలలపై విలాసమొనర్చు శ్రీల గానముచే నప్రదేశము శబ్దాయమానంలై యుండెను. మన్మథశరంబులవంటి పుష్పములచే యద్దాని భూతలము పూర్ణమై యున్నదై యుండెను.

తత్రైకస్మిన్నిరితటే కర్ణికారసమాకులే

కదలీఖండసీగంధ సమగుల్మవిరాజతే.

13

పుష్పేషుస్ఫూర్ణదనిలే కేసరారుణధూలిని

కారణైకకృతారావే రసత్సరససారసే.

14

అజ్ఞానపదంబున కదలి కదంబ వృక్షములచే పూర్ణమును, వివిధతరుగులూడులచే శోభితమును, పుష్పసమూహములందు శబ్దమొనర్చుచున్న వాయుపుకలదియు, పుష్పకేసరములచే రక్తవర్ణయు క్తమును, సారసాఽపక్షుల శబ్దముతో కూడినదియు నగు యొక పర్వతముగలదు.

తస్మిన్నగవరే పుణ్యే విచిత్రవిహగద్రుమే
కశ్చిత్పరమధర్మాత్మా మునిరాసీన్మహాతపాః.

15

విచిత్రములైన పక్షులును, వృక్షములునుగలదియు, మిగుల పవిత్రవంతమునగు యా పర్వతముపై పరమధార్మికుడును మహాతపస్వియు నగు యొక ఋషిసత్తముడు వసించుచుండెను.

దాశూరనామామహతా తపోయోగేన సంయుతః
కదంబవృక్షవాస్తవ్యో వీతరాగో మహామతిః.

16

మహా తపస్సంపన్నుడును, కదంబవృక్షవాసియు వీతరాగుడును నగు అన్యుహాముని దాశూరుడనడంగెను.

శ్రీ రామ ఉవాచః—

అసౌ తపస్వీ భగవన్స్థితే కేన హేతునా
కథం చావ్యవసత్ప్రప్తే కదంబస్య మహాతరోః.

17

శ్రీ రామడు:—ఓ మునీంద్రా! ఆయ్యర్థమందలి విశాల కదంబవృక్షముపై నా తాపసియేల వసించుచుండెను?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

శరలోమేతి విఖ్యాతః పితా తస్య బభూవ హ
రామాఽపర ఇవబ్రహ్మ తస్మిన్నేవావనద్ధిరా.

18

తస్యాసావేఃపుత్రోఽభూత్కచో దేవగురోరివ
తేన సార్థం సపుత్రేణ నీతవాఙ్మోచితం వనే.

19

అథాసౌ శరలోమాత్ర భుక్త్వా యుగగణం యయా
త్యక్తదేహః సురాగారం ముక్తనీడః ఖగో యథా.

20

ఏక ఏవ వనే తస్మిన్దాశూరః ప్రరురోద హ
దశావనీతపితృకః కరుణం కురరో యథా.

21

మాతాపితృవియోగేన శోకసంతాపితాశయః
ష్టానిమభ్యాయయా నూనం హేమంత ఇవ వజ్ర-జమ్.

22

బాలోఽసావతి దీనాత్మా వనదేవతయా వనే
ఇత్యమాశ్వాసిలో రామ తదాఽదృశ్యశరీరయా.

23

శ్రీ వసిష్ఠడు:—ఓ రామా! వినుము. శరలోముడని ప్రసిద్ధికెక్కిన యాతని తండ్రి అచరబ్రహ్మచోర నా పర్వతముపై వసించుచుండెను. శరలోముని యేకైకపుత్రుడగు దాశూరుడు

బృహస్పతి పుత్రుడగు కమనివర యలరుచుండె. తనయునితోగూడ నాతాపసి యావనమున తన జీవితమును గడపుచుండెను. ఇట్లు కొన్నివత్సరములు గడచినపిమ్మట నా శరలోముడు శరీరమును త్యజించి, గూటినివిడిచి పక్షి యాకసమునకుఁజనునట్లు స్వర్గమునకుఁజనెను. అప్పుడు దాశూరుడు అవ్యవసాయ కురర (గోరువంక) పక్షిచోర కరుణాక్రంద మొనర్చుచుండెను. ఏకాకి యై మాతా పితరుల వియోగముచే దుఃఖాక్రాంతచిత్తుడై హేమంతకాలమందలి కమలమువలె మృనిబొందెను. ఓ రామా! అంత యతి దీనచిత్తుడగు నాబాలునిఁగాంచి అదృశ్యశరీరులగు వనదేవతలు వాని కిట్లు ధైర్యమును గొల్పిరి—

ఋషిపుత్రమహాపాణ్డ కిమజ్ఞ ఇవ రోదిషే.

సంసారస్య స కస్మాత్స్వం స్వరూపం వేత్సి చంచలమ్.

24

మహాప్రాణాడవగు నోఋషి తనయా! అజ్ఞానివలె నీవేల దుఃఖించుచున్నావు? ఈ ప్రపంచముయొక్క చంచలస్వరూపమును నీవేల గుర్రెఱుంగకుంటివి?

సర్వదైవేద్యశీ సాధో సంసారే సంస్మృతిశ్చలా
జాయతే జీవ్యతే వశ్చాదవశ్యం చ వినశ్యతి.

25

ఓ సాధూ! ఈ ప్రపంచమున జీవాదులస్పృష్టి చంచలమై యా విచ్ఛిందించుచు, నీతిగల్గి, ముల అవశ్యము వినాశ మొందుచుండును.

యద్యత్కించద్దౌశ్యదృశి బ్రహ్మాదికమిదం మునే

గస్తవ్యస్తేన సర్వేణ వినాశో నాత్ర సంశయః.

26

ఓ మునీ! ఈ వ్యవహారదృష్టియందు ప్రసిద్ధులగు బ్రహ్మాదులందఱుకూడ వినాశ మొందెదరు. ఇందు సంశయమేమియును లేదు.

తదర్థం మా కృథా వ్యర్థం విషాదం మరణే పితృః

అవశ్యభావ్యస్తమయో జాతస్యాహర్షతేరివ.

27

కాన నీజనకుని మరణవిషయమై నీవు వ్యర్థముగ శోకింపజనదు. నూర్పునివలె యుదయమునపొందు ప్రతిదిన్ని తిప్పక యస్తము నొందుచుండును.

అశరీరామితి శ్రుత్వా గిరమారక్తలోచనః

ధైర్యమాసాదయామాన శిఖిండి స్తనితాదివ.

28

అరుణాశేతుడగు దాశూరబ్రాహ్మణుడా యశరీరవాణి నాలించి మేఘుశబ్దమును వినిన మయామరమువలె ధైర్యమునొందెను.

ఉత్థాయావశ్యకం కృత్వా పాశ్చాత్యం పితూరాదరాత్

చకార తవనే బుద్ధిం దృఢాముత్తమసిద్ధయే.

29

పిమ్మట యాతడులేచి పితృమరణానంతరమవశ్య మాచరింపదగిన క్రియలనొనర్చినవాడై యంత తపంబొనరింప నిశ్చయించెను.

బ్రాహ్మణ కర్మణ తస్య విధినే చరతస్తవః

అనస్తనంకల్పమయం శ్రోత్రియత్వం బభూవహ.

80

(బ్రాహ్మణకర్మమగు తపఃబాచరించుచుండ నాతనికి శ్రోత్రియత్వము (వేదాధ్యయనము, తదర్థవిచారణ, తదనుష్ఠాననిష్ఠత్వము) సిద్ధించెను.

అజ్ఞాతజ్ఞేయబుద్ధేస్తు శ్రోత్రియస్య తయాతయా

న విశ్రామ చేతోఽన్య వన్నితేఽపి ధరాతలే.

81

జ్ఞేయమగు బ్రహ్మము నెఱుంగగోరు శ్రోత్రియుడగు నా దాశూరని చిత్తముశుద్ధ్య కుద్ధాది వికల్పవలచే పవిత్రమగు ధరాతలంబున విక్రాంతి నొందకుండ.

కేవలం సర్వమేవేదమపి శుద్ధం ధరాతలమ్

అశుద్ధమివ పశ్యన్య న రేమే క్వచిదేవ హి.

82

శుద్ధీకరమంతయు శుద్ధమగానున్నను, దాని నాతడశుద్ధమగానే గాంచుచు నెవటను ప్రతిగోచకయ్యుండెను.

అథ సంకల్పయామానస్యసంకల్పనయైవ సః

వృక్షాగ్రమేవ సంశుద్ధం స్థితిస్త్రోదితా మను.

83

తదిదాసీం తవ స్తస్మై తపసా యేన శాఖమ

ఖగవత్స్థితిమాప్నోమి శాఖాను చ దలేషు చ.

84

తదుపరి యాతడు స్వకల్పనచే వృక్షాగ్రభాగమే శుద్ధమైనదనియు, అచటనే యుండుట యోగ్యమైనదనియు యెంచి, వృక్షశాఖలపైను, పత్రములపైను పక్షివలె స్థితిబొందుటకు తపం శాసర్ప నెంచెను.

ఇతి సంచిస్త్య సంజ్వాల్య హుతాశమతిభాస్వరమ్

జహావ తస్మిన్ప్రౌత్సత్వ మ్మాంసం స్వసృష్టభిత్తితః.

85

తాని యా తపంబుచే తప సంకల్పము శీఘ్రముగ నీడేరకుండుటగాంచి, అగ్నిని ప్రజ్వరింపజేసి భిత్తివలెనున్న తప భుజమునుండి మాంసమునుకోసి హోమముచేయ నారంభించెను.

అథ గీర్వాణవృద్ధస్య నమగ్రాగలభిత్తయః

మన్మథిత్యేన మాయాస్తు విప్రమాంసేన భన్మతామ్.

86

ఇతి సంచిస్త్య భగవాన్సప్తార్చిస్త్య దేవతా

పురో బభూవ దీప్తాంశురీప్తాంశుర్వాక్సరేవ.

87

ఉవాచ పచనం ధీరం కుమారాభిమతం వరమ్

గృహణ స్థాపితం సాధో కోశాశాశాన్మణిం యథా.

88

దేవతల కంఠప్రదేశమగు నాశరీరమను ముఖము (అగ్నిముఖమై దేవా) ద్వారా యా బ్రాహ్మణుని మాంసము భస్మమవకుండుగాక! యని నిశ్చయించి అగ్నిభగవానుడు తన యధిష్ఠాన దేవుడగు నూర్వూనివంటి యాకృతిని ధరించి, బృహస్పతియెదుట సాక్షాత్ నూర్వూనిగావాణివలె,

అ దాశూరబ్రాహ్మణుని యెదుట ప్రత్యక్షమై యిట్లు ధైర్యవచనంబులఁ బల్కినను — సాధువగు నా బ్రాహ్మణ కుమారా! అకాశకోశమున నెలకొల్పబడిన మణినివలె నీవభిమత వరంబును గ్రహింతుము.

ఇత్యుక్తవస్తమనల మర్హపుష్పేణ శోభినా

సంపూజ్య స్తుతివాదేన ప్రాహ విప్రకుమారకః.

89

భగవన్ భూతపూర్ణాయా భవః పావనమండలమ్

నాప్నోమి తేన వృక్షాణాముపరి స్థితిరస్తు మే.

40

ఇత్యుక్తే మునిపుత్రేణ సర్వదేవముఖం శిఖ

ఏవమస్తు తవేత్యుక్త్యా జగమాన్తర్ధిమీశ్వరః.

41

అని యిట్లుబల్కిన యగ్ని దేవుని అర్చ్యపుష్పస్తోత్రాదులచే పూజించి యా బ్రాహ్మణ బాలకుడిట్లనియె — ఓ మహాత్మా! ప్రాణులచే పరిపూర్ణమగు యీ ప్రవృత్తలము పరిశుద్ధము గానందున నేను వృక్షమపై స్థితిబొందు నట్లునుగ్రహింపుము? శరలోముని పుత్రుడగు దాశూర డిట్లు బల్కి నంత దేవముఖరూపుడగు అగ్ని దేవుడు 'అట్లే యగుగాక' యని వచించి యంతర్ధాన కుయ్యెను.

తస్మిన్నంతర్హితే దేవే త్కూడాత్సాన్ధ్యృణవాంబుజే

పూర్ణ కామః కుమారోఽసౌ పూర్ణేందురివ చాబభా.

42

సంధ్యాకాలమందరి కమలమువలె నా యగ్ని దేవుడు త్కూడులో బుద్ధముకాగా పూర్ణ కామడగు నా బ్రాహ్మణకుమారుడపుడు నిండువండుని పగిది శోభించెను.

అధికతాభిమతాననమండల

ద్యుతిభరేణ జహావ నతుష్టిమాన్

శశినమా ప్తకలాకులమంబుజం

వికసితం చ సితస్మితశోభినా.

43

ఇత్యార్చే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

దాశూరోపాఖ్యానే దాశూరవరప్రదానవర్ణనం

నామాష్ట చత్వారింశః పర్వః । 48 ।

ఇష్టమనోరథప్రాప్తికే మిగుల ప్రసన్నుడైన యా దాశూరబ్రాహ్మణుడంత చిరువగుతే శోభించుచున్న ముఖమండలముయొక్క కాంతులచే కిరణయుక్తమగు పూర్ణ చంద్రుని, వికసితకమల మునుగూడ నిర్మించెను.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున

దాశూరోపాఖ్యానమున దాశూరవరప్రదానవర్ణనమున

అష్టచత్వారింశ పర్వము । 48 ।

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :-

- అథ కాననమధ్యస్థం చుంబితాంబుడమండలమ్
మధ్యాహ్నాశ్చ సూర్యాశ్చ నేవితన్మన్థమండలమ్. 1
వితానమివ దిక్కుక్షీ దీర్ఘం విటవభావాభిః
ఆలోకయంతం కకుభో వికాసికుసుమేక్షితైః. 2
వాతావధూలితానల్ప భ్రమద్భ్రమరకున్తలమ్
ప్రమార్జయన్తమాశానాం ముఖం పల్లవపాణిభిః. 3
కచ్ఛేరురుగుడుచ్ఛాచ్ఛ మజ్జరీపుష్పజ్జలైః
ఆస్మైరివ సతాంబూలైర్హనన్తం వనమాలికాః. 4

ఆ దాహూరుడు వసించుచున్న కదంబవృక్షము వనమధ్యముననున్నదై, మేఘమండలమును గూడ స్పృశించుచుండెను. మధ్యాహ్నకాలమందు ఆలసిన సూర్యుని యశ్వములచే నేవించబడుచుండెను. దీర్ఘకాళము చంద్రికను విస్తరించుచు, అట్టి చంద్రికచే వ్యాప్తముగాని పల్లమెదియేని గలదాయని తన వికసితపుష్ప సేత్రములచే పరికించుచున్నట్లుండెను. ఆ వృక్షము వాయువుచే ధూళి రహిత మొనర్పబడినదియు, భ్రమరసమూహములను కేళములుగలదియు, పల్లవములను పాస్తములచే ఆకాయను లలనయొక్క ముఖమండలమును మారనమొనర్చుచున్నదియునై యుండెను. హిమజల విందుయు క్తమగు పల్లవములను, స్వచ్ఛమైన కేసరములును, దంతములవంటి తెల్లనైన లతామూహములునుగలదై తాంబూలయుక్త ముఖములచే పానించుచున్నట్లుండెను.

- లతావిలసితోల్లాసైః పుష్పకేసరధూలిభిః
ఆబద్ధమండలాభోగం పూర్ణేందుమివదీప్తిభిః. 5
సంకటం విటపావల్యా కుజ్జకూజచ్చకోరయా
ఛన్నయా సిద్ధవీధ్యేవ జగదుచ్చతయాశ్రితమ్. 6
సన్ధిపీతోపవిష్టానాం లంబమానైః కలాపినామ్
కలాపైః శోభితం వ్యోమ సేన్ద్రీదాపైరివాంబుదైః. 7
మగ్నోన్మగ్నైః ప్రతిస్కన్ధ మాశ్రితైశ్చమరైః సితైః
పూర్ణం ముహూర్తవృన్దైః సంవత్సరమివేన్ద్రభిః. 8

ఆ కదంబవృక్షము లతాసముదాయముయొక్క యధికశోభితను, శోభాయమానముగు పుష్పకేసరములందు ప్రవేశించిన ధూళిసమూహములచేతను, (తన కాంతులచే) పూర్ణచంద్రునివలె

అంతరాలమును రూపమును నిర్మించియుండెను. అతలచే నాచ్ఛాదితమును కాళావ్రదేశములందు కళావ్రదేశములు కల్పమొనర్చుచుండెను. కాళులచే ఘనీభూతమైయున్న యావృక్షము గ్రహ నక్షత్ర విద్యాకారులచే నాచ్ఛన్నమును సిద్ధపరచుచే నాశ్రితమైన బ్రహ్మాండమునోలె గన్పట్టుచుండెను. ఇంద్రునిస్సగల మేఘములచే నాకాశమువలె కాళులపైనున్న నెమళ్ళపంథములచే నాకడింబవృక్షము క్షీణించుచుండెను. కొన్ని బాహ్యవ్రదేశమునను కొన్ని అంతర్వ్రదేశమునను నున్నచై యొకక్షణమున గన్పించుచు, మఱుక్షణముననే యదృశ్యమగుచు కాళులందు వసించుచుండునట్టి శ్వేత చమరముగలుగలే, చంద్రులచే వత్సరమువలె నావృక్షము పూర్ణమైయుండెను.

- కపిజ్జలకులాలాపైః కలకోకిలకూజితైః
జీవం జీవ విరాన్తైశ్చ ప్రగాయన్తమివోచ్ఛితైః. 9
కాదంబకకదంబైశ్చ కులాయకృత కేలిభిః
స్వర్గకోటరవిశాన్తైః సిద్ధైర్జగదివావృతమ్. 10
ప్రవాలచలవాస్తాభిరలినేత్రాభిరాశ్రితమ్
అచ్చరోభిరివ స్వర్గం మంజరీభిరితన్తరైః. 11
సేన్ద్రీచాపవిలాసేన కుముదోత్కరరేణునా
మజ్జరీపిష్టరాశ్యామం విద్యుత్స్వన్తమివాంబుడమ్. 12

కపింజల, కోకిల, చకోరపక్షుల మధురగానముచే నావృక్షము వ్యాప్తమైయుండెను. స్వర్గమందు విశ్రమించు సిద్ధగణంబులచే బ్రహ్మాండమువలె, గూర్జయందు క్రిడించుచున్న కలహంస, కదంబ పక్షులచే నాతరువాచ్ఛాదితమై యుండెను. పుత్రములను పాస్తములును, భ్రమరములను శీత్రములును గల్గియున్న లతాసమూహమును పనితాబ్బండముచే నయ్యది అచ్చరసలచే స్వర్గమువలె పరిసరితమును చుండెను. ఇంద్రధనుస్సువలె శోభించు రక్త, నీలకమలముల పరాగముగల్గి, పుత్రయుక్తముగు అతలచే విద్యుల్లతాసహితముగు మేఘమువలె శ్యామవర్ణముగా నుండెను.

- సహస్రభుజకాళాశ్చ పూరితాకాశకోటరమ్
విశ్వరూపమివోన్మత్తం చంద్రార్కకృతకుండలమ్ 13
తలేనిషణ్ణనాగేన్ద్రం వ్యోమ్ని తారాగణాకులమ్
లతాపుష్పమయం మధ్యే ఖమండలమివాపరమ్. 14
పితామహమివాకేష తై లకాననశాలినమ్
ఫలపల్లవపుష్పాణాం కోశమేకమివాపరమ్. 15
దధానం కలికాబాలం ప్థగితం పుష్పధూలిభిః
కచ్ఛేష్వర్క-కరచ్ఛన్న తారాజాలమివాంబరమ్. 16

ఆ వృక్షము సహస్రాకములగు భుజరూప కాళాసమూహములచే పూర్ణమును, ఆకాశమును వ్యాప్తమొనర్చునదియు, చంద్రసూర్యులను కుండలములధరించి నృత్యమొనర్చుచున్న విష్ణు

వలె గన్పట్టుచున్నదియున్న యుండెను. దాని యథోభాగమున నర్జునులు, గజములు వసించుచుండెను. ఊర్ధ్వభాగము నక్షత్రములచేతను, మధ్యభాగము లతాపుష్పములచేతను వ్యాప్తమై అపరాకాశమువలె గన్పట్టుచుండెను. అనేకపర్వత కాననములచే వోభాయమానమై యుండిటచే నృక్షములన్నింటికిని వీతామహుడుగను, ఫలపుష్పములకు ప్రధానవిలయముగను నుండెను. పుష్పరాగముచే కప్పబడిన మొగ్గులకలదియు, పుత్రముల భిద్రప్రదేశములందు మార్యకీరణమాలాచ్ఛాదిత మనుటచే తారాగణయుక్తమగు యాకాశమువలె గన్పట్టుచుండెను.

విలోలవిహగైః సున్నైః కులాయకులనంకురైః :

వలితం భూతలం లోకే పూర్ణైర్జనపదై రివ. 17

మంజరీసువతాకాశ్యం లతామండలమండితమ్
పుష్పమబోలధవలం పుష్పప్రకరపూరితమ్. 18

కూజచ్చకోరభ్రమర శుకకోకిలసారికమ్
ఘనస్తబకసంచస్మ కుహరోగగవాక్షకమ్. 19

సంచరత్పక్షిబహులం జనమస్థకోటరమ్
సర్వాసాం వనదేవీనా మస్తాపురమివోత్తమమ్. 20

గూళ్లు నిర్మించుకొనియున్న పక్షులచే వ్యాప్తమగు కాళుచే నావృక్షము జనపదంబులచే భూమండలమువలె పూర్ణమై యున్నచుండెను. లతాగణంబులను పతాకములతోకూడి పుష్పరమాహయముక్తమై చకోర, భ్రమర, శుక, కోకిల, సారికాదిపక్షులచే నలంకృతమై ఘనపుష్పగుచ్ఛంబులను గవాక్షములుగల్గి యావృక్షములరుచుండెను. అద్దానిపై పక్షులెగయుచుండెను. దాని యథోభాగమునగల ఛాయప్రాణులచే నాశ్రితమగుచుండ అయ్యది వనదేవతల యుత్తమ అంతఃపురమువలె శోభించుచుండెను.

కూజద్భృజితరజ్జామైః పుష్పకేసరరాజభిః
రాజమానం పతన్తీభిః సరిద్ధిరివ పర్వతమ్. 21

భ్రమద్భిః పుష్పవత్సోమైర్మందవాతవిలాసిభిః
వర్ధమానైర్వృతసృన్ధం శుభ్రాభై రివ భూధరమ్. 22

మాతంగకటఘృష్టేన జానుస్తభేన వీరినా
ఆభోగినాబద్ధవదం తరుణేన మహాచలమ్. 23

విచిత్రవర్ణపక్షాణాం సున్నకోటరచారిణామ్
వృతం ఖిగానాం వృద్ధేన భూతానామివ శార్ఙ్గిణమ్. 24

శబ్దమొనర్చుచున్న భ్రమరసమాహులు పుష్పకేసరములచే నా కదంబవృక్షము నడులచే నర్వతమువలె శోభింపగానముగ నుండెను. మందవాయుయుక్తమును, నిత్యవవర్ధనశీలమును నగు

గుత్రపుష్పసమదాయముచే నావృక్షకాళాపదేశము, మేఘములచే పర్వతములవలె నాచ్ఛాదించబడి యుండెను. మఱియునది యేనుగుల గండనలముచే, రాచకొనబడు దృఢమైన మూలభాగముగల్గి, పృక్షసమాహయక్తమగు పర్వతమువలె నుండెను. విచిత్రవర్ణయుక్తమై, కాళాప్రదేశములందు చరించు నక్షిగణములచే, పార్శ్వదుల (సమీపముననుండువారి)చే శ్రీకృష్ణభగవానునివలె నావృతమైయుండెను.

స్తబకాజ్ఞులిజాలేన లోలేనాభినయక్రియామ్

దిశస్తమివ వల్లీనాం ప్రవృత్తానాం వనానితైః. 25

కశ్చిదేవ నివాసో మే నార్థినామితి తుష్టితః
సృత్యస్తమివ బహ్నోఽప్య లతావలయవల్లనైః. 26

లతాకాన్తైకకాన్తత్వాచ్చృంగారరసనిర్భరమ్
కాకలేన ప్రగాయంతం మత్తాలినిజనిఃస్వనైః. 27

ఆదరోన్ముక్తకుసుమం సిద్ధానాం వ్యోమచారిణామ్
స్వాగతానీవ కుర్వాణం కోకిలానికులారవైః. 28

చంచల పుష్పగుచ్ఛములను వ్రేళ్లచే ననవాయువుచే చలించబడి సృత్యమొనర్చుచున్న లతాసమాహును యంగనలకు భావవ్యంజకచేష్టల నుపదేశించునట్లుండెను. మూలస్కంధకాళా గుత్రపుష్పదులలో నేదియో యొకటిమాత్రమే ఆరిగణంబునకు నివాసస్థానముగాక యున్నదిగాని తక్కినవన్నియు యుపకృతిలే నొనగూర్చుచున్నవను సంతోషముచే నావృక్షము కాళును భుజములతోను, లతాసమాహుములతోను గూడి సృత్యమొనర్చుచున్నట్లుండెను. లతలను కాంతాగణంబుల కేకైక ప్రియుడగుటచేసి శృంగారరసయుక్తమై మధురభ్రమనాదముచే గానమొనర్చుచున్నట్లుండెను. ఆకాశవిహారలగు సిద్ధులకొఱకు యాదరమున పుష్పములరాలుచు, కోకిల భ్రమర సమాహుముల శబ్దముచే వారలకు స్వాగత మొనర్చుచున్నట్లుండెను.

లతాపుష్పఫలోల్లాసం ప్రాస్తపశ్చమహీరుహమ్
విహసస్తమివాచ్ఛాభిః పుష్పకుడ్మలదీప్తిభిః. 29

పారిజాతమివాజేతు మూర్ధ్వగైః ఖిగమణ్డలైః
వ్యోమాన్తరాభిధావస్తమలముద్గతకన్ధరమ్. 30

మధ్యభాగస్ఫురత్తుజైః స్తబకైర్ఘనవంక్షిభిః
సహస్రాక్షత్వమకురైర్జేతు మింద్రిమివోద్యరమ్. 31

కృచితుకుసుమగుచ్ఛాచ్చ ఫణామణిగణావృతమ్
పాతాలాదుర్ధితం శేషమివవ్యోమదిదృక్షయా. 32

రజసోద్ధూలితాకారం ద్వితీయమివ శంకరమ్
ఛాయయాఫలశాలిన్యా సమస్తజనశంకరమ్. 33

నిబిడదలనివాహ భిన్నకోశైః
కుసుమలతానవమండపై రుపేతమ్
పురమివ గగనే కదంబవృక్షం
ఖగకులనాగరసంకులం దదర్శ.

84

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
దాశూరోపాఖ్యానే దాశూరకదంబవర్ణనం
నామైకోసపంచాశః సర్గః 49.

లతాపుష్పఫలయుక్తమై విరాజిల్లుచు, నిర్మలపుష్పములను దంతములతోఁగూడి అన్యవృక్ష
ములఁగూర్చి నవ్వుచున్నట్లుండెను. మఱియు నయ్యది కంఠములనెత్తి యూర్ధ్వగమనమొనర్చు
చున్నట్టి పక్షిగణంబులుగల్గి పారిజాతవృక్షమును నిరించుటకై స్వర్గమున పరుగిడుచున్నదా యని
సింఠుచుండెను. దాని మధ్యభాగమున భ్రమరసముహములుండెను. ఘనముగ వ్యాప్తమైయున్న
పుష్పగుచ్ఛములను ఆసంఖ్యాకములగు నేత్రములుగలదై యింద్రునికూడ జయించుచున్నట్లుండెను.
ఆ వృక్షము పుష్పపంక్తులను మణిగణంబులచే నాచ్ఛాదితమై యుండెను. మఱియు ఆకాశము
నవలోకించుటకై పాతాళమునుండి బయల్పడలిన శేషునివలె గన్పట్టుచుండెను. పుష్పసరాగయుక్తమై
ఆవరణంకరునివలె తోచుచుండెను. ఫలనంయుక్తమై శోభించుచు, తన ఛాయచే ప్రాణులకందఱుకు
శంకరునివలె నాశ్రయభూతమై యుండుచుండెను. ఘనముగ ప్యాపించిన దిగములందు వికసించిన
పుష్పములును, లతామండపములును గల్గి, పక్షిసముహమును నగరనివాసులతోఁగూడి ఆకాశమున
నిర్మించబడిన నగరమువలెనున్న యా కదంబవృక్షమును దాశూరుడవలొకఁడెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
దాశూరోపాఖ్యానమున దాశూరకదంబవర్ణనమును
ఏకోసపంచాశి సర్గము 49.

పంచాశః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచః—

తమథాసా తథా బుద్ధిఫలవల్లవశాలినమ్
ఆనందమంథరమనాః పుష్పరూపాచలోపమమ్.
కదంబు రోదనీ స్తంభ మారురోహ వనస్థితమ్
ఏకార్థవగతం శౌరి ర్వటవృక్షమిహోన్నతమ్.

1

2

శ్రీవసిష్ఠుడు:— ఓ రామా! ఫల, పుష్పములచే రమణీయమును, శ్వేతపుష్పములచే
రూపీందలస్వరూపునివలె శోభించునవియు, భూమ్యాకాశముల మధ్య స్తంభమువలె నున్నదియు నగు

యా కదంబవృక్షముపై, భూమియందు దపవిత్రతల్లబుద్ధిగలవాడును, పరప్రాప్తిచే నానందయుక్తుడును
నగు యా దాశూరబ్రాహ్మణుడు ప్రళయకాలమహాముద్రమున పటవృక్షముపై విష్ణుభగవానునివలె
యారూఢుడాయెను.

తత్రాసౌ వ్యోమలగ్నాయాః శాఖాయాః ప్రాస్తవల్లవే
వివేక విగతాశంకమేకాగ్రం తప ఆసీతః.

3

పుష్పముపై యాతకు గగనచుంబితముగు యుకానాక శాఖాసమీపమునగల
తపః ప్రవేశించి, అపవిత్రత్వశంకారహితుడై యేకాగ్రుఁడై తపంబొనర్చు

అథోపవిశ్య మృదుని నవపల్లవవిప్లవే
క్షణమాలోకితాస్తేన దిశః కాతుకచంచలమ్.

4

పిదప సూతనమును, శోమలమును, పల్లవరూపమునునగు యాననముపై విరాజిల్లుడై
తలఁచుకొని యొక్కక్షణము కాతుకముతో దిక్కులఁబరికించెను.

సరిదేశావలీరమ్యాః శైలేస్త్రస్తనకుడ్మలాః
నిర్మలాశాశకబరా లోలనీలాంబుదాలకాః.

5

నీలవల్లవవననాః పుష్పపూరావతంసికాః
గృహీతసాగరాపూర్ణకలకాః పురుభూషణాః.

6

ధృతప్రపుల్లపద్మిన్యః సుగన్ధిముఖిమారుతాః
నీలఘుఘుమకాశలోన్య నిర్ఘ్నరారావనూపురాః.

7

ద్యుమూర్ధానోమహిపాదా వనాలీరోమరాజయః
జంగలోరునితవిన్యశ్చన్ద్రార్కకృతకుడ్మలాః.

8

శాలిసంసారకేదారాశ్చస్తన స్థాలికాన్వితాః
శిఖిరోరసిజాలగ్నా హిమశుభ్రామ్బుదాంశుకాః.

9

మహార్ణవపయఃపూర నవమండనదర్పణాః
ఋక్షాఘుభుర్మపులకా భువనాస్తఃపురాస్తరాః.

10

ఆర్తవస్తనధారిణ్యో లగ్నసూర్యాంశుకుంజుమాః
విదితకుసుమోపేతాశ్చన్ద్రాంశుసితచన్దనాః.

11

గగనగతలతాదలోపవిప్లవః

ప్రస్ఫుతవనావని వారివాహవేషాః

త్రిభువనవనితా దదర్శ హృష్టః

కుసుమనిరస్తరమండితా దశాశాః.

12

త్తత్యాదే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకియే స్థితిప్రకరణే
 దాశూరీపాత్యానే దాశూరదిగవలోకం నామ

పంచాశః సర్గః ॥ 50 ॥

నవలను ముక్తాహారములుచే మనోహరమైనదియు, వర్ణ్యతేంద్రములను స్వనములుగలదియు, నిర్మలాశాశమున శేషపాశములతో నొప్పునదియు, నీలమేఘమువంటి ముంగురులుగలదియు నగు ద్విగ్రూపవనిత వారితఃపథము వీక్షించెను. మఱియు నీలచల్లవములను వస్త్రములుగలవియు, పుష్పసమూహములను శిరోభూషణములచే శోభితములును, సముద్రమును పూర్ణకలశమును గ్రహించి యున్నవియు, అధిక యాభూషణములచే నలంకృతములును, వికనీతమలముల ధరించినవియు, నుగంధయుక్త వాయుసహితములును, నీలవర్ణముగల చతుర్భుజ మొడలైనవాని ద్వారా మధురధ్వని యొనర్చుచున్నవియు, పెరియేళ్లశబ్దములను నూపురధ్వనులుగలవియు, స్వర్గమును సునకమును, కృణిది యను పాదమును, వనసమూహములను రోములును, అరణ్యములను నితంబమును, చంద్రమూర్తులను కుండలములును గలవియు, చలింపుచున్న శాలిధాన్యముగల క్షేత్రములచే నలరారుచున్నవియు, భర్తృశిఖరములను స్వనములందు నలగ్నమైన శ్వేతమేఘములను వస్త్రములచే శోభామూసనముగ నున్నవియు, తమ నూతన యాభరణములఁజూచుకొనుటకు సముద్రజలమే దర్శణముగాగలవియు, నక్షత్రములను స్వేదనిండువులచే నొప్పునవియు, త్రిలోకయంతఃపురధారుణులును, ఆయా ఋతువులం దుత్పిన్నమగు పుష్పపత్రాదులను కంఠకము (అవిక) ను ధరించియున్నవియు, విచిత్రపుష్ప సహితములును, చంద్రకరణములను శ్వేతచందనముచే విభూషితములును, విశాల వన, పృథివీ, మేఘరూప మగు కృత్రిమమైన యాకృతిగలవియు, త్రిలోక వనితారూపములును నగు దశదిగ్బలమును, ఆశాశము నంటుచున్నట్టి మిగుల యైత్రేయనౌక కాళుపైగూర్చుండి మిగుల ప్రసన్నచిత్తుడగు వా బాహుర బ్రాహ్మణుఁ డవలొకించెను.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
దాశూరదిగవలోకనమును పంచాశ

సర్వము ■ 50 ■

ఏ తపంచాశః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:—

తతఃప్రభృతి తత్రానా ప్రసిద్ధస్తావనాశ్రమే
కదంబదాశూర ఇతి శూర నవసి దారుణే.

1

శ్రీ పనీమఱుడు:—ఓ రామా ! అది మొదలుకొని యీ బ్రాహ్మణులదా తాపస్వీశ్రమమున
 ఘోరతపంబాచరించుచు కదంబనివాసియును దాశరూపిణుని ప్రసీద్ధిగాంచెను.

తస్మిన్ల తాదలే స్థిత్యా విలోక్య కరుణః శూనాత్
దృఢవద్దాననం బద్ధ్యా దిగ్భ్యః ప్రత్యాహృతాత్మనా.

2

అజ్ఞాతపరమార్థేన క్రియామాత్రే చ తిష్ఠతా
ఫలకార్యణ్యాయుక్తేన మనసా సోఽకరోన్మృతమ్.

2

ఆ కదంబలతాదశమునై నాసీనుడై యొక్క క్షణకాలము దిక్కుల నవలూకించి, పిదప యీనుండి చిత్తమును మరల్చి చంద్రానననై వరమార్జునసహితుఁడును, శేవలక్ష్మకాండతత్పురుషును, స్వర్గప్రాప్త్యాద్యల్య ఫలసంయోక్తుఁడును నగు నా బ్రాహ్మణుడంత ముపన్యుచే యజ్ఞము నాచరించెను.

నభోగతలతాపత్ర సంస్థితేనా న్నరాత్మనా

సర్వాః స్వమనసా తేన కృతా యజ్ఞక్రియాః క్రమాత్.

4

అకాశన కదంబవృక్షలతావృతములపై యాసీనుడై, మనస్సుచేతనే అగ్న్యాధానము
 మొదలుక ఆత్మమేధనర్హతము గల యజ్ఞక్రియల నన్నింటిని క్రమముగ నాతడాచరించెను.

త్రతాసా దశవర్గాణి మన్మసై వాయజత్సురాన్

గవాశ్వనరమేధాదైవ్యర్షజ్ఞైర్విపులదక్షిణైః.

5

మతియు నా వృత్తియైననీ అధిక దక్షిణాయుక్తముగ గవాశ్వసరమేధాది యజ్ఞములను దీని ప్రీత్యర్థము దశవర్షములు వనంబుచే నాచరించెను.

కాలేనామలతాం యాతే వితతే తస్య చేతసి

బలాదవతతారా నర్తన మాతృప్రసాదజమ్.

6

తతో విశిష్టావరణో విగలద్వాననామలః

కొంతకాలమునకు వానిచిత్తము రాగద్యేషాదిరహితమై వికాలత్వముఁజెంద, ప్రతిబంధము
 క్షయింప, పూర్వజన్మ సంస్కారబలముచే చిత్తము నిర్మలముకాగా వానికి జ్ఞానోదయమయ్యెను.
 జ్ఞానముచే వాని అజ్ఞానావరణము ఛిన్నమైపోయెను. వానవాసులము నశించెను.

న దద్వర్తకదా తస్యాం లతాయామగ్రతః స్థితామ్.

7

వనదేవీ విశాలాక్షీమాలోక కుసుమామ్బరామ్

కామినీం కా స్తవదనాం మదఘూర్ణితలోచనామ్.

8

ఆపుడొక సమయమున మునియగు నా దాశూరుడు లతాగ్రభాగమున వికాళ శీతములు
గలదియు, ప్రకాశవంతములగు పుష్పములే వస్త్రముగాగలదియు, కామనానహితయై యేతెంచి
నదియు, మదధరలోపనయు నగు యొక పనదేవిని గాంచిను.

నీలోత్పలామోదవతీమతీన సుమనోహ రామ్

తామువాచానవద్ద్యాంగీం న మునిర్నితాననామ్.

9

కోకిలాకుసుమాభారనతాం వనలతామివ

కా త్వముత్పలప్రతాపీ కాన్తివిఖోభితస్మరా.

10

వయస్యామివ పుష్పాభ్యాం లతాంకిమివ తిష్ఠసి
ఇత్యుక్తే మృగశావాక్షీ గౌరవీనవయోధరా. 11
మునిమాహ మనోహరి ముగ్ధాత్మరమిదం వచః

అతడు నీలకమల మంగధయుక్తమును, అతి మనోహరమును, అనింద్యమును నగు శరీరముగలదియు, నమ్రముఖియు, కోకిల, పుష్పదులభారముచే పంగిన పనలవలె నున్నదియు నగు యా వనదేవితో నా ముని యిట్లునియె — ఓ కమలాక్షీ! స్వశోభాతికయముచే మన్మథుని కూడ విజ్ఞోభితమొనర్చు నీ దేవ్యలెవు? నిజపభివోలెనున్న యీ లతపై యేల గుండ్సొనియెన్నావు? అంత మృగశ్రేతయు, గౌరవర్థయుక్త విశాల స్వస్థానిజయు నగు నావనదేవి మనోహరములును, మధురాత్మర సహితములును నగు పవనముల నిట్లుబల్కినను.

యానియాని దురాపాని హంఘితాని మహితలే. 12

ప్రాప్యస్తే తాని తాన్యాశు మహతామేవ యాంచయా
అహమస్మిల్లతాకేరే త్వత్కమగ్ధభ్యలంకృతే. 18

లతాలీలాలయా బ్రహ్మన్విపినే వనదేవతా
యశ్చైత్రసితపక్షన్య త్రయోదశ్యాం సృతోత్పజే. 14

బభూవ పనదేవీనాం సమాజో నన్దనేవనే
తత్రాహమగమం నాథ తైలోక్యలలనానదః. 15

తత్ర దృష్టా మయా నర్వా వయస్యామదనోత్పజే
అపుత్రయా పుత్రయుతాస్తేనాహం దుఃఖితా భృశమ్. 16

త్యయి సర్వాభసార్థస్య బృహత్కల్పతరా స్థితే
అనాథేవ కథం నాథ కిల శోచామ్యపుత్రికా. 17

దేహీ మే భగవన్పుత్ర నోచేద్దేహమిహగ్నయే
ప్రకరోన్మావహతిం పుత్ర దుఃఖిదాహోవశాన్తయే. 18

‘ఈ భూతలముపై దుష్ప్రాప్యమున వాంఛితవదార్థము లెఱవడిగలవో, అపన్నియు మహాత్ముల యాచించుటచే శ్రీధుముగ సంప్రాప్తమగును. కదంబవృక్షలతలచే శోభించు నివ్వనమున నేను పనదేవతనై యున్నాను. నేనీ లతానికుంజములందు వసించుదానఁజు. చైత్రశుక్ల త్రయోదశి నాడు కామోత్సవసందర్భమున నందనవనముందు పనదేవతలందఱును గూడిరి. ముల్లోకమందలి వన దేవతలందఱును సమావేశమైన యహోపదీకి నేనుకూడఁ జురిగితిని. ఆ కామోత్సవమున పుత్రసహితు లగు నా సఖులందఱిని కొంచితిని. కాని పుత్రహీనయగుటచే నేను మిగుల పరితాపమునొందు చుంటి. నమస్త పుత్రసార్థములను కల్పవృక్షమువలె యభీష్టసిద్ధి యొనర్చు తాముండగ నిక పుత్ర హీనయై నేను వోకింపనేల? ఓ మహాత్మా! నాకు పుత్రుహీనంగుము. అట్లాసంగనివో పుత్ర దుఃఖోపశమనార్థము మనీషుజేసాంబును అన్ని పరోక్షున కామోతియొనర్చెద.

తామిత్వ్య క్షవతీం తస్మిం విహస్య మునీశుంగవః
ప్రాహ హస్తగతం పుష్పం తస్మై దత్వా దయాన్వితః. 19

ఆ తన్వాంగి యిట్లుపదించి మునీశుంగున నా దాహారూపమైన దయాగతిని తన హస్తముననున్న పుష్పమును యవ్వనదేవికొసంగి నవ్వుచు యిట్లుబల్కినను. —

గచ్ఛ తన్వజ్ఞి మాసేన పూజార్హమలిలోచనమ్
ప్రసోష్య నీ నుతం కాస్తగ ప్రసూనమివ నల్లతా. 20

కిం త్వసౌ మరణావేశయాన్యా నస్త్యయా నుతః
యాచితః కృచ్ఛం సంప్రాప్య జ్ఞాతా తేన భవిష్యతి. 21

నూన్యాంగివను నోదేహి! ఇతః నీవేగుము. మంజులతకు పుష్పమునోలె యొకమాసములో నీకు కమలశ్రేణులను జగత్పూజకును సౌందర్యవంతుడును నగు కుమారుడు కలుగగలడు. పుత్రునికై స్వశరీరవశిత్యాగమునకుకూడ నియ్యకొంటినిగాన నీకు జన్మించు యాతడత్యంతానందమున నుండవచ్చునై విలసిల్లును.

ఇత్యుక్త్యా స ముని స్తస్మిం ప్రసన్నముఖిమండలామ్
పరిచర్యాం కరోమీతి ప్రార్థనోత్కాం వ్యసర్జయత్. 22

అని యిట్లుబల్కి మునీంద్రుడు ప్రసన్నముఖియు, పరిచర్యాభిలాషియునగు నాతన్వాంగిని వదిలివెచ్చెను.

సా జగామాత్మసదనం సోఽతిష్ఠత్వాన్వితృనా నహ
అవహత్రమశః కాల ఋతుసంవత్సరాజ్ఞేతః. 23

అంత నామె తన స్వస్థానమునకేగి యేకాకియై క్రమముగ ఋతుపులను, వత్సరములను గడపెను.

అథ దీర్ఘే కాలేన సైవోత్పలవిలోచనా
ద్వాదశాబ్దముసాదాయ నుతం మునిముసాయయహా. 24

పదన, చాల కాలమునకు కమలశ్రేతయగు నా వనదేవి ద్వాదశవత్సర ప్రాయఁడగు కొమరుని జంటనిడుకొని మునీంద్రుని చెంతకేగెను.

సా ప్రణమ్యావనిశ్చ్యై గే మునిమిస్తునమాననమ్
ఉవాచ కలయా వాచా చూతద్రుమమిమాలిని. 25

చంద్రునివలె దీపిల్లు యా మునిసత్తమునకుఁ బ్రణమిల్లి నమ్ముఖమున యూసినయై, భృగువర ముద్రావృక్షములగుర్చి బల్కువిధమున యామె మునీంద్రునితో మధురవాక్యముల నిట్లుబల్కినను.

అయం స భగవన్సవ్యః కుమారః పుత్ర ఆపయోః
కృతో మయా నమగ్రాణాం కలానాం కిల శోవిదః. 26

ప్రభో కేవలమేతేన జ్ఞానం నాధిగతం శుభమ్
యేన సంసారచక్రేఽన్మీన్న పునః పరిపీడ్యతే. 27

జ్ఞానం త్వమేవాస్య విభో కృపయోపదితాధునా
కో హి నామ కులే జాతం పుత్రం మాఖ్యేణ యోజయేత్. 28

ఓ దేవా! మనయిర్వర తనయుడితడే. నే నీతనిని సర్వవిద్యాసంపన్నునిగ నొనర్చితిని. కాని యెద్దానిచే జీవుడు మఱల సంసారచక్రమున తగుల్కొననేరడో, అట్టి దివ్యముగ అత్యజ్ఞానమును మాత్రమితడు పొందకయుండెను. కాన నోమహాత్మా! దయయించి తామే యీతనికి జ్ఞానోపదేశముజేయుడు. స్వకులార్హుడగు తనయుని జ్ఞానహీనునిగజేయ నెవరుంకింతురు?

ఏవం వదన్తీం స మునిః సచ్చిష్యమబలే సుతమ్
ఇహైవ స్థాపయేనం త్వమిత్యుక్త్వా తాం వ్యసర్జయేత్. 29

అని యిట్లుబల్క యపుడామునీంద్రుడు ఓ యబలా! ఉత్తమశిష్యుడగు యీ తనయునిటనే యుండనిమ్మని వచించి యామెను బంపివై చెను.

తస్యాం గతాయాం స వితురస్తేవాసితయా తయా
అతిష్ఠత్సంయతో ధీమానర్కస్యేవారణః పురః. 30

తలివెడలిన పిదప బుద్ధిమంతుడగు నా కొమరుడు గురుసేవాతత్పరుడై, నూర్చుని యెదుట గరుడుని జ్యేష్ఠసోదరుడగు అరుణునివలె, తండ్రి సమీపముననే వసించుచుండెను.

కదర్కః ప్రాప్య విజ్ఞానం తతశ్చిత్రాభిరుక్తిభిః
చిరకాలమసౌ తత్ర మునిః పుత్రమబోధయేత్. 31

పెక్కు కేళము అనుభవించి జ్ఞానమార్జించిన యా మునీంద్రుండంత చలువిధయుక్తులచే తన పుత్రునకు చిరకాలము జ్ఞానబోధ గావించెను.

అఖ్యాయికాఖ్యానశతై ర్ద్రష్టాన్తైర్ద్రష్టికల్పితైః
తథేతిహాసవృత్తానై ర్దేదవేదాస్తనిశ్చయైః. 32

అనుద్వేగితయా నిత్యం విస్తరేణ కథాక్రమైః
అనుభూతిముపారూఢై రూఢిమేతి యథా మయి. 33

ఉద్వేగరహితుడై, ప్రత్యగాత్మయందు నిరంతరము సిద్ధిని గలుగజేయుటకొఱకై పెక్కు అఖ్యాయికలచేతను, కల్పిత దృష్టాంతములచేతను, ప్రసిద్ధముగ యితిహాసములచేతను, దేదవేదాంత సిద్ధాంతములచేతను, అనేక కథాకమములచేతను మునీంద్రుడాతనికి జ్ఞానమును బోధించెను.

అనుభవవశతో రసాతిరిక్తై
రలముచితార్థ వచోగజైర్మహాత్మా
జలద ఇవ శిఖండినం పురఃస్థం
తనయమబోధయదమృరే మహర్షిః. 34

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
దాశూరోపాఖ్యానే దాశూరసుతానుబోధనం
నామైకవంశాశః సర్గః 51.

అత్యజ్ఞానమును చమత్కృతిచేతను, అర్థయుక్తములగు యుక్తమనవనంబులచేతను, మహర్షి యగు నా దాశూరుడు, సమ్ముఖముననున్న మయూరమునకు సేఘమునలె, తన పుత్రునకుబడేశించెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
దాశూరోపాఖ్యానముందు దాశూరసుతానుబోధనమును
ఏకవంశాశ సర్గము 51.

ద్వి పం చా శః స ర్గః.

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచః—

కదాచిదథ మార్గేణ తేన కైలాసవాసిసీమ్
అహం స్నాతుమదృశ్యాత్మా వ్యోమవీధిగతోఽగమమ్. 1

నిర్గత్య సభనః సప్తమునిమండలకోటరాత్
రాత్రౌ ప్రాప్తోఽస్మి సుమతే దాశూరతరుమున్నతమ్. 2

యావచ్ఛృణోమి విటవకుహరాత్కాననే వచః
కుడ్మలాంభోజలగ్నస్య పటృదస్యేవ విఃస్వసమ్. 3

శృణు పుత్ర మహాబుద్ధే వస్తుతోఽస్యసమామిమామ్
వర్ణయామి మహాశ్వర్యా మేకామాఖ్యాంకాం తవ. 4

శ్రీవాసిష్ఠుడు:— నుమతుండవగు నో గామా! నే నొకప్పుడిటనుండి యదృశ్యరూపమున దాశూరమర్గమునందా కైలాసమందలి మందాకినీ (గంగా) ననయందు స్నానమొనర్చుట కేగితిని. నీ కుడిమండలముగల స్వర్గలోకాకాశమునుండి బయలుదేలి రాత్రిసమయమున మఱల యీ నాయున్నత శృంగంబును జేరితిని. అంత నీ పృథుమస్య భాగమున, కమలమధ్యమందలి భృమరముయొక్క ధ్వనివంటి గ్వని నాకీ ప్రకారముగ వివచింపెను. (దాశూరబ్రాహ్మణుడు తన పుత్రునితో నిట్లనియె —) మిగుల బుద్ధిమంతుడవగు నో కుమారా! ఈ విశ్వమును బోలినదే యగు మఱియొక విశ్వముగూర్చిన యాశ్చర్య విషయముగ వృత్తాంతము (అఖ్యాయిక) ను నీ కిప్పుడు వర్ణించి చెప్పెద, వినుము.

అస్తి రాజా మహావీర్యో విఖ్యాతో భవనత్రయే
నామ్నా భోత్త ఇతి శ్రీమాజ్ఞాగదాక్రమణాత్మమః. 5

ముల్లోకములందు స్థుప్రసిద్ధుడును, శ్రీమంతుడును, జగద్విజయసమర్థుడునగు 'భోక్తుడు' (అఖ్యాకృతాకాశమందు బుట్టినవాడు) యను భూపాలుడుండెను.

అస్మానుశాసనం సర్వే భవనేవ్యపి నాయకాః
శిరోభిర్ధారయన్తుచ్చైశ్చూడామణిమివార్చితః. 6

భవిష్యత్తు చూడఁజూచినది కరణమున దుర్బలముననున్నది. ఆ స్వపాటుని యాజులను లోకేశులగు బ్రహ్మేంద్రాదులందఱును శిరోధారణమొనర్చి వర్తింతుమనఁజిరి.

యః సాహసైకరసికో నానాశ్చర్యవిహారవాన్
కేనచిత్త్రిషు లోకేషు స మహాత్మా వశీకృతః. 7

యస్యారంభసమాప్తాణి సుఖదుఃఖప్రదాన్యలమ్
సంఖ్యాతుం కేన శక్యస్తే కల్లోలా జలధేరివ. 8

యస్య వీర్యం సువీర్యస్య స శస్త్రైర్న చ పావకైః
కేనచిద్భువనే క్రాంత మాకాశమివ ముష్టినా. 9

యదీయాం విభతారంభాం లీలాం నిర్మాణభాసురామ్
స మనాగనువర్తస్తే శక్రోపేంద్రహరా అపి. 10

ఆ యవశీకుడు మిగుల సాహసిక; పరాక్రమవంతుడు; పలువిధ ఆశ్చర్యకరముల విషయములన్నియు వర్తింతువాడు. ముల్లోకములందెవనిచేతను వశీభూతుడుగానివాడు. సుఖదుఃఖప్రదములగు నాని ప్రవృత్తులన్నియు సముద్రతీరంగములవలె అసంఖ్యాకములై యొప్పుచుండెను. పిడికెడిచే నాకనమును నిర్దిష్టపజాలనట్లు, ఆయుర్లను పరాక్రమశీలుని త్రిలోకమందెవరును శస్త్రములచేగాని అగ్నిచేగాని జలుంపజాలకంటిరి. గంభీరములను, స్వప్నమనోరథాది రచనాయుక్తములునునగు నాని దివ్య శీలము ఇంద్ర విష్ణు శంకరులగుట కిందమైనను అనువర్తింపలేకుండెరి.

త్రయస్తస్య మహాబాహో దేహవిహరణక్షమాః
జగదాక్రమ్య క్షిప్తాన్ హ్యుత్తమాధమమధ్యమాః. 11

మహాబాహువున నో విమారా! సర్వవ్యవహరసర్థములైన యుత్తమ మధ్యమాధమములను యాతని మూడుశరములును జగంబు నాక్రమించియుండెను.

వ్యోమనేయవాతివిలతే జాతోఽసౌ త్రిశరీరకః
తత్రైవ చ స్థితిం యాతః శబ్దపాతశ్చ పక్షివత్. 12

మిగుల విశాలముగు అవ్యాకృతాకాశమున త్రిశరీరధారియగు నాతడుదృఢబలముననున్నవాడై పక్షివలె సయాశ్రయముననే స్థితిబొంది, తుచ్ఛోషములందు దానకీగినుచు, విధినిక్షేపించుల ననుగమించుచు నుండెను.

తత్రైవాపారగగనే సగరం తేన నిర్మితమ్
చతుర్దశమహారథ్యం విభాగత్రయభూషితమ్. 13

వనోపవనమాలాశ్యం క్రీడాశిఖరిసుందరమ్
ముక్తాలతావిగలిత వావీన ప్రకభూషితమ్. 14

శీతలోష్ణాత్మకాక్షీణ దీపద్వయవిరాజితమ్
ఊర్ధ్వాఘోగతిరూపేణ వశిష్టార్ణవే సంకులమ్. 15

అనంతముగు నా యవ్యాకృతాకాశమున చతుర్దశభువనము, (లేక చతుర్దశవిద్య) లను విశాలమగుములు గలదియు, ముల్లోకములచేతను చూడు దేవములచేతను శోభించునదియు నగు బ్రహ్మాండ నగరము నాతడు నిర్మించెను. అత్యుచిత సందనాద్యుపనయములచే పూర్ణమును, మేర్పాది క్రీడాపర్వతములచే రమణీయమును, ముత్యములను తీగలచే యలంకృతమై సప్తసముద్రములను కూపములచే శోభించునదియునై యుండెను. మఱియు చందనసూర్యులనునట్టి అత్యుత్తమైన విశాలదీపంబులచే విరాజితమును, ఊర్ధ్వాఘోగతిరూపంబగు (కాశ్మీర కర్మలచే యుర్ధ్వగతి, అకాశ్మీర కర్మలచే యధోగతి) వ్యాపారమార్గము గలదియునై యుండెను.

తస్మిన్నేవాతివిపులే పత్రనే తేన భూభృతా
సంసారిణో విరచితా ముగ్ధాపవరకా గణాః. 16

అతివిశాలంబగు యా సగరంబున నారాజు జంగమాత్మస్వరూపులను విషయవిమూఢులను ఆత్మాకాశపరిచ్ఛేదములును నగు దేవమునుమృదులను పృష్టించెను.

ఊర్ధ్వం కేచిదధః కేచిత్కేచిన్మధ్యే నియోజితాః
కేచిచ్చిరేణ సశ్యన్తః కేచిచ్చిఘృణిమాశినః. 17

అసితచ్ఛాదనచ్చన్నా సవద్యారవిభూషితాః
అనారతపహన్వాతా బహువాతాయనాన్వితాః. 18

దీపపంచకసాలోకా స్త్రిస్తూణాః శుక్లవారవః
మన్మథాలేపమృదవః ప్రతోలిభుజసంకులాః. 19

వారిలో కొందఱూర్ధ్వ భాగమునను, కొందఱధో భాగమునను, కొందఱు మధ్యభాగమునను నియోగించబడిరి. అందు కొందఱు చిరకాలమునకు వివాహమొందువారును, కొందఱు శీఘ్రముగ నశించువారునునై యుండిరి. వారందఱును కృష్ణకేశపాశములుగల్గి, నివేంద్రియద్వారములచే నిభూషితులై, వామనిర్గమనద్వారములను వాతాయనములుగలనారై, పంచజ్ఞానేంద్రియములను దీప్తజ్ఞానశయితలై, జంభుద్వయ కృష్ణానులను స్తభములచే శోభించుచు, చర్మమును మృత్తికా లేపనముచే మృదుత్వముఁజెందినవారై భుజరూపమార్గములచే నొప్పుచునుండిరి.

మాయయా రచితాస్తేన రాజ్ఞా తేషు మహాత్మనా
రక్షితారో మహాయతౌ నిత్యమాలోకభీరవః. 20

మహాత్ముడగు నారాజు ఆత్మాకాశము సాచ్ఛాదించువారును, అత్యుజ్జ్వలప్రకాశముచే నిత్యము భయభీతులగువారును నగు యత్యంతమూఢులు (అహంకారము) ను మాయచే రచించెను.

అథాపవరకాఘేషు చలత్సు స మహీపతిః
కరోతి వివిధాం క్రీడాం నీడేష్వివ విహంగమః. 21

ఆ యాత్మాచ్ఛాదములు కాగ్యప్రవృత్తులైన పిదప సంకల్పబితుడైన దీపరూపుడగు నారాజు కూడియందలి పక్షిచందమున నలువిధక్రియల నొనర్చును.

త్రిశరీరశతేష్వస్తైర్వైః సహ పుత్రక

లీలావశముషీత్వా తు పునర్నిర్గమ్య గచ్ఛతి.

22

ఓ పుత్రా! ఆనే (లివిధ (సూలమాత్మకారణ) శరీరములందు యత్నింప (అహంకారముల) తోగూడ లీలావిలాసంబున తన యిచ్ఛావృత్తిన సరించి యీశీపుడనుపక్షి మఱల యటనుండి వెడలిపోవును.

తస్యేచ్ఛా జాయతే వత్స కదాచిచ్ఛలచేతనః

పురం భవిష్యన్నిర్మాణం కించిద్యామీతి నిశ్చలా.

23

ఆ చంచలచిత్తమున కొకపుడు భవిష్యన్నగరమునకుఁ (అవిద్యమానముగ స్వప్నాదులందు) జన నిచ్ఛపాడమును.

భూతావిష్ట ఇవావేగా త్రత ఉత్థాయ ధావతి

పురం తదవ్యధావ్నీతి గంధర్వైరివ నిర్మితమ్.

24

అపుడు భూతమావేశించినదాని చందమున నవ్యుని, జాగ్రత్సుషుత్తులఁ ద్యజించి గంధర్వరచితనగరమును బోలు స్వప్నమును బొందును.

తస్యేచ్ఛా జాయతే పుత్ర కదాచిచ్ఛలచేతనః

వినాశం సంప్రయామీతి తేనాశు న వినశ్యతి.

25

ఓ పుత్రా! అటుపిమ్మట యా చపలచిత్తునకు సంకల్పవిలయస్థితియగు నుషుప్తిని బొంద కొక్కిలజనించ, నపుడయ్యది కర్మరీజములు సంస్కారరూపమున కేపించియుండు కారణరూపముగ అవిద్యయందు లీనమగును (నుషుప్తిని బొందును).

పునరుత్పద్యతే తూర్ణం స్వాత్మనోర్నివాంభసః

వ్యవహారం తనోత్పచ్చైః పునరారంభమంధరమ్.

26

మఱల, సమాద్రమునుండి తరంగమువలె నవ్యుని శిశుముగ యటనుండి ఉత్పన్నమగును. అనగా నుషుప్తినుండి జాగ్రత్సుప్తుడవలఁబడి యనేక కార్యవిస్తారములఁ గావించును.

స్వయేవ వ్యవహృత్కార కదాచిత్పరిభూయతే

కింకరోఽన్యహమజ్ఞోఽస్మి దుఃఖితోఽస్మీతి శోచతి.

27

ఒకపుడది తనచే తాను పరాజితమగును. మఱియు 'నేనజ్ఞుడను, భృత్యుడను, దుఃఖితుడ' నని తలంచి చింతించును.

ముదమేత్య కదాచిచ్ఛ స్వయమాయాతి దీనతామ్

ప్రావృద్వర్కలలోల్లాన పూరాదివ సదీరయః.

28

మఱియుకపుడు పూర్వానుభూతసుఖమును సంస్మరించి వర్షకాలబల్లవవాహముచే నదీశేగమువలె దీనత్వమును పొందును.

జయతి గచ్ఛతి వల్లతి జృంభతే

స్ఫురతి భాతి న భాతి చ భాసురః

సుతమహామహిమా న మహీపతిః

వతిరపామివ వాతరయాకలః.

29

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

దాశూరోపాఖ్యానే భోత్యవిభవవర్ణనం నామ

ద్విపంచాశః సర్గః 52.

ఓ మహారా! మహాత్ముడగు నాభూవరుడు వాయువేగముచే సంతృప్తుమగు సముద్రము వలె జయసామర్థ్యమును దై, జాగ్రత్సుప్తుడవలదలి శత్రువుల వాక్రవించి విజయముగాంచును. మఱియు నచటి సంపదలనుపొంది మిగుల ప్రసన్నచిత్తుడై భాసించును. అంతరంగవందలి యాత్మ భోత్యచే ప్రకాశితుడైనను వ్యవహారదృష్టియందు శోభింపక యుండును.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

దాశూరోపాఖ్యానమందు భోత్యవిభవ వర్ణనమును

ద్విపంచాశః సర్గము 52.

త్రిపంచాశః సర్గః.

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచః—

అథాపృచ్ఛతుస్తతః ప్రజంబూద్వీపే మహానిశి

కదంబాగ్రావచూడథం పితరం పావనాశయమ్.

1

పుత్ర ఉవాచః—

కోఽసౌ భోత్య ఇతి ఖ్యాతో భూవస్తాతోత్తమాకృతిః

కథితం చ కిమేతన్నే త్వయేతి బ్రూహి తత్త్వతః.

2

క్వ భవిష్యతి నిర్మాణం వర్తమానే క్వ గమ్యతా

ఉభయార్థవిరుద్ధత్వా న్మన్మోహాయ వచస్తవ.

3

శ్రీవాసిష్ఠుడు— అటుపిమ్మట జంబూద్వీపమున రాత్రిసమయమున కదంబ వృక్షాగ్ర భాగమున శిరోభూషణమువలె శోభించుచున్న పవిత్రాంతకరణుడగు నా దాశూరునితో యాతని కుమారుడిట్లనెను — తండ్రీ! భోత్య (అకాశజ) డని బ్రసిద్ధికెక్కిన యుత్తమాకారపంతుడగు నా రాజెవరు? పరోక్షరూపమున తాము నశించినదానిని యథార్థరూపమున మఱల వచించుడు. భవిష్యన్నగరనిర్మాణమెచటి? వర్తమానకాలముందాతని యునికి యెచటి? ఈ యుభయార్థములు నిరుద్ధములగుటచే విావచనములు నాకు వ్యామోహమును గొల్పుచున్నవి.

దాహార ఉవాచ:—

శృణు పుత్ర యథాభూత మేతత్తే కథయామ్యహమ్
యేన సంసారచక్రస్య త త్త్వముస్యావబుధ్యసే.

4

దాహారుడు:— కుమారా! ఇద్విషయమంతయు యథార్థరూపమున వచించుచున్నాను.
వినుము. ఇద్దానిచే సంసారచక్రముయొక్క త త్త్వమును నీవు బాగుగ తెలుంగగలవు.

అనదవృత్తితారంభ మనస్సుచయమాతతమ్
సంసారసంసానమిద మేవమాకథితం మయా.

5

ఈ ప్రపంచ మనశ్శయమును, అజ్ఞానముచే ప్రకటితమును, పరమార్థసత్యాగహితమును,
మాయామయమునైన యున్నదను విషయమును బోధించుటకొకటే పరోక్షరూపమున నీకిట్లు
వర్ణించి చెప్పితిని.

పరమాన్నభసో జాతః సంకల్పః భోత ఉచ్యతే
జాయతే స్వయమేవాసా స్వయమేవ విలీయతే.

6

ఆవ్యాకృతాకాశమునుండి యుత్పన్నమైన సంకల్పాత్మకముగు మనస్సే భోతుడు. ఈతడు
స్వసంకల్పజనితముగు నానందలభే నుత్పన్నమై వాసవారూపిత్వముచే స్వయముగ వినాశము
నొందును.

తత్స్వరూపమిదం సర్వం జగదాభోగి విద్యతే
జాయతే తత్ర జాతే తు తస్మిన్నప్తే వినశ్యతి.

7

ఈ వికాలజగంబంతయు సంకల్పమయముగు యా మనస్సుయొక్క స్వరూపమేయగును.
మనస్సుయుత్పన్నమైన, జగత్తున్ను నుత్పన్నమగుచున్నది. మనస్సునకించిన, జగత్తున్ను నెకించు
చున్నది.

బ్రహ్మవిష్ణిస్తోమద్రాద్యాం వైశ్ణవోవావయవాద్విదుః
విటసానివ వృక్షస్య శృణ్ణాణీవ మహీభృతః.

8

వృక్షమునకు శాఖలవలెను, పర్వతమునకు శిఖరములవలెను, బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రేంద్రాదు
లందఱును సంకల్పాత్మకముగు యామనస్సుయొక్క అవయవములే యగుదురు.

శూన్యే వ్యోమని తేనేదం నిర్మితం త్రిజగత్పురమ్
ప్రతిభాసానుసంధాన మాత్రేణై త్య విరించితామ్.

9

త్రికాలములందును జగత్పురరహితముగు బ్రహ్మమందు, అధిష్ఠానచైతన్యముయొక్క
యనుగ్రహమాత్రముచే విరించిపడమునొంది, సంకల్పమయముగు నీ మనస్సే త్రిలోకపరమమును
రచించుచున్నది.

యత్రేమే వితతాలోకా లోకకోశాశ్చత్వర్దశ
వనోపవనమాలాశ్చ యత్రోద్యానవరంపరాః.

10

క్రీడాశిఖరిణో యత్ర సహ్యమందరమేరవః
శీతోష్ణదీప్తిచంద్రాశ్చా దీపా యత్రానలాకృతీ.

11

సూర్యాంశుకచదాలోల తరంగోత్తుంగమాక్తికాః
వహన్తి సరితో యత్ర సన్ముక్తావలయశ్చలాః.

12

ఇక్షుక్షీరాదినలిలా మణిరత్నవిసాజురూః

ఔర్వానలాంబుజా యత్ర వావ్యః సప్తమహార్ణవాః.

13

అథ ఉర్వాస్యం తథోర్ధ్వే థే పుణ్యాపుణ్యధనశ్రియః
సరామరకిరాలానాం యత్రాస్తాః క్రయవిక్రయకా.

14

ఈ మనోనిర్మితపరమమ సూర్యాదులచే ప్రకాశితముగు పదునాలుగుభువనములే లోకములు
గను, వనయుపవనాదుల పుష్పమాలలే వాజీకలుగను, సహ్యమందరమేర్పాదిపలపర్వతములే క్రీడా
సానములుగను, శీతోష్ణప్రకాశముల గల్గజేయు అగ్నివంటి యాకృతిగల చంద్రమార్కటే దీపములు
గను నుండెను. మఱియు నచట సూర్యకిరణములచే శోభితములగు యున్నత చంచల తరంగములను
యుక్తములచే పూర్ణములై యున్న నదులు ప్రవహించుచుండెను. ఇక్షురస, క్షీరాదులను జలసమానా
ములును, మణి రత్నములను కమలాంకురములును, బడబాగ్నియను కమలమును గల సప్తమహార్ణవా
లను కూడము లట విరాజిల్లుచుండెను. ఆ నగరమున క్రిందిభాగముగు భూమిపైనను, వైభాగముగు
లోకాశమునందును పుణ్యవాపములను ధనముచే దేవముజకిరాలాదులు క్రయవిక్రయముల నల్ప
కుండిరి.

తస్మిన్నేవ జగత్సస్మిన్పురే సంకల్పభూభృతా
క్రీడార్థమాత్మవశ్చిత్రా దేహోపవరకాః కృతాః.

15

ఆ జగద్రూపనగరమున సంకల్పాత్మకముగు మనస్సును రాజు క్రీడార్థమై విచిత్రరూపులగు
అహంకార - దేహసంరక్షకులను నిర్మించెను.

కేచిద్ద్వీర్వాణనామాన ఊర్ధ్వ ఏవ నియోజితాః
నగనాగాదయః కేచిదథ ఏవ నియోజితాః.

16

వారిలో దేవతలనబడు కొందఱుర్ధ్వభాగమునను మనుజు నాగాదులను మఱి కొంద
అగ్రభాగమున నెలకొల్పబడిరి.

వాతయస్తోవ్రవాపేణ చలన్తో మాంసమృన్మయాః
సితాస్థిదారవశ్చిత్రా స్వగ్నేప మస్పణామలాః.

17

వారు ప్రాణవాాయుచలనయుక్తులును, మాంసమృత్తికామయ శ్వేతాస్థిరూపకాఢ
మయుక్తులును, విచిత్రతైలలేపనాది సహితములు, నిర్మలదేహులునునై యుండిరి.

కేచిద్భిరేణ నశ్యన్తి కేచిద్భిఃప్రవివాశినః
కేచిత్కేళిలపోల్లాన రచితాచ్ఛాదనశ్రియః.

18

కర్ణాక్షినాసాప్రముఖైర్ద్వారైర్నవభిరన్వితాః
అనారతివమాత్పాణ పవచేనోష్ణశీతలాః.

19

కర్ణనాసాన్యతాల్వాది వాతాయనగణాన్వితాః
భుజాద్యబ్రహ్మశీతాః పంచేంద్రియకుదీపకాః.

20

వారిలో కొందఱు చిరకాలమునకు నశించువారును, కొందఱు శ్రువినిశాశనమును జూచు వారును నై యుండిరి. కేశదూపత్యణములచే వారాచ్ఛాదించబడి శోభించుచుండిరి. మఱియు వారు కర్ణశేత్రనాసికాదులను నవద్వారములుగల్గి, నిరంతరము చలించునట్టి ప్రాణాపానవాయువులచే శీతోష్ణాదిసహితులై యుండిరి. కర్ణశేత్రముఖాదులను వాతాయనములును, భుజాద్యవయవములను మార్గములుగల్గి, పంచేంద్రియసూలను దీపములచే ప్రకాశితులైయుండిరి.

మాయయా రచితాస్తేషు సంకల్పేన మహామతే
అహంకారమహాయత్యైః పరమాలోకభీరవః.

21

మహామతివగు నోకమారా! మాయానిర్మితులగు పీఠందఱును యా సంకల్పనగరనివాసులేయై యున్నారు. అందు సంకల్పాత్మకమగు మనస్సు ఆత్మజ్ఞానమును ప్రకాశముచే మిగుల భీతిజెందునట్టి అహంకారరూపులగు మహాయత్యుల రచించెను.

దేహాపవరకేష్వన్త ర్మహాహంకారయత్యైః
సహ సంక్రీడతేత్సర్థం న సదైవానదుత్థితైః.

22

దేహరక్షణ యొనర్చువారును, అజ్ఞానముచే నావిర్భూతులగు నగు అహంకారరూపులగు మహాయత్యులతో నా భూపాలుడు సదా క్రిడించుచుండును.

యథా కుసూలే మార్జారో భస్మాగ్నియాం భుజగో యథా
ముక్తాఫలం యథా వేణానహంకారస్తథా తనా.

23

కుసూలమందు (ధాన్యమంచెడు చోటునందు) మార్జాలమువలెను, భస్మి (కొలిమి తిత్తి) యందు సర్పమువలెను, వెదురునందు ముత్యమువలెను, శరీరమం దహంకారమున్న గలదు.

క్షణమభ్యుదయం యాన్తి క్షణం శామ్యన్తి దీపవత్
దేహగేహేషు సంకల్పతరంగాః సాగరేష్వీవ.

24

దీపమువలె నియ్యది క్షణములో విజృంభించుచు, మఱల క్షణములో నశించుచు నుండును. శరీరగృహములందు సంకల్పమయ తరంగములు సముద్రమునందువలె నుల్లసితమగు చుండును.

భవిష్యన్నవనిర్మాణం సవ్యాప్తోతి తదా పురః
యదా సంకల్పితం వస్తు క్షణాదేవ ప్రవశ్యతి.

25

సంకల్పమయాత్మకమగు నీ మనస్సు నిబంధకత్వితవస్తువును గాంచిన వెంటనే యద్దానిని భవిష్యన్నాతన వగరమున స్వప్నములకు (బ్రాహ్మి నొందును.

అసంకల్పనమాత్రేణ స్వేనై వాశు వినశ్యతి
శ్రేయసే పరమా యస్య నాశత్వేన తు సంభవః.

26

మాయాచక్రమున తగుల్కొని జాగత్స్వప్నములందు పరిభ్రమించి (లేక అనేక జన్మ లందు తిరుగాడి) విశ్రాంతి సుఖముపేక్షించినై సుషుప్తి (లేక సమాధిని) జొచ్చి యియ్యది సంకల్ప భావమాత్రమున శీఘ్రముగ వినాశమొందుచున్నది.

స్వయం సంకల్పనామాత్రం జాయతే బాలయత్యవత్
అనన్తాయాత్మదుఃఖాయ నానన్తాయ కదాచన.

27

బాలుని సంకల్పముచే శీఘ్రముగ పికాచాదులుత్పన్నమగునటుల, ఈ మనస్సే స్వకల్పనా మాత్రమున అనంతదుఃఖముకొఱకే యుత్పన్నమగుచున్నది గాని సుఖముకొఱకు గాదు.

ఇదం స్ఫారం జగద్దుఃఖం ప్రతనోత్యాత్మన త్రయా
అనత్తయా నాశయతి ఘనమాన్యం యథా తమః.

28

సంకల్పమయాత్మకమగు మనస్సును యీ నృపాలుడు స్వనత్తచే నీ విశాల ప్రపంచ రూప దుఃఖమును విస్తరించుచున్నాడు. మఱియు గాఢాంధకారమును సూర్యుడు నశింపజేయువిధమున స్వనత్తాభావముచే నద్దానినాతిడు నశింపజేయును.

స్వయేవ దుఃఖిదాయిన్యా చేష్టయా పరిరోదితి
కాష్ఠానవృద్ధివృక్షణః కీలోత్పాటీ కపిర్యథా.

29

కాష్ఠద్వయమధ్యమందలి కీలము నూడబెరుకగా, అందండకోశము చిక్కుకొనబడిచే దుఃఖమునుపొందిన వానరమువలె, కేశకాయకములగు తన చేష్టలచే యీ మనస్సున్న పరితాపము నొందుచున్నది.

సంకల్పితానన్దలవ స్తివృత్త్యుద్ధరకన్ధరమ్
అకస్మాత్ప్రచ్యుతమధు బిన్దుభుక్తరభో యథా.

30

మధుబిందువు నాస్వాదించుటచే గర్దభమానందము నొందునట్లు, స్వసంకల్పిత విషయ భోగముచే నీ మనస్సున్న మిగుల యానందము నొందుచున్నది.

క్షణం విరతిమాయాతి రతిమేతి క్షణం స్వయమ్
క్షణం వికారమాయాతి సంకల్పేనై వ బాలవత్.

31

క్షణములో నియ్యది నైరాగ్యమవలించును. క్షణములో ఆన క్రితజెందును. మఱియు బాలుని సంకల్పమువలె క్షణములో వికారమును బొందును.

ఏనం సకలభావేభ్యః కృత్వా నిర్మూలమాదరాత్
మతిరన్తఃపదం యాతి యథా పుత్ర తథా కురు.

32

పుత్రా! సంకల్పాత్మకమగు యీ మనస్సును బాహ్యవస్తువులన్నింటినుండి ముల్క నమాధ్యభ్యాసముచేతను ఆత్మజ్ఞానముచేతను దాని నత్యాదరమున నిర్మూలించి, బ్రహ్మపదము నాశ్రయించి, ఇవిధమగు ఆత్మ విశ్రాంతి నొనగూర్చు యత్నమాచరింపుము.

త్రయస్తస్యామతేర్దేహః అథమోత్తమమధ్యమాః
తమ సత్త్వరజః సంఖ్యాః కారణం జగతః స్థితేః.

33

ఈ సంకల్పమును మునుమునకు ఉత్తమ మధ్యమాధమములను నట్టివియు, సత్త్వరజస్తమోగుణ సంఖ్యాసహితమైనవియు, జగత్ స్థితికి కారణభూతములును నగుచు జరుగరములు గలవు.

తమోరూపో హి సంకల్పో నిత్యం ప్రాకృతచేష్టయా
పరాం కృపణతామేత్య ప్రయాతి కృమికీటకామ్.

34

(ప్రాకృత (స్వాభావిక) క్రియలచే నిత్యము తమోరూపసంకల్ప ముదయమగును. అద్దానిచే జీవుడు మిగుల నీచత్వమునొంది కృమికీటకసారాధియౌనుల (బ్రాహ్మినియను.

సత్త్వరూపో హి సంకల్పో ధర్మజ్ఞానపరాయణః
అదూరకేవలీభావం స్వారాజ్యమధిష్ఠతి.

35

సత్త్వరూపసంకల్పముచే జీవుడు ధర్మజ్ఞానపరాయణుడై యచిరకాలములోనే కేవలీభావ (మోక్ష) రూపమగు స్వారాజ్యసిద్ధిని (బ్రహ్మపదమును) బొందును.

రజోరూపో హి సంకల్పో లోకసంవృతహారవాన్
పరితిష్ఠతి సంసారే పుత్రదారానురంజితః.

36

రజోగుణ సంకల్పముచే జీవుడు మానవ జన్మయోగ్య వ్యవహారముల నాచరించుచుండును. అపుడతఁడీలోకమున పుత్రభద్రాదులచే ప్రమాదమును బడయును.

త్రివిధం తు పరిత్యజ్య రూపమేతన్నహామతే
సంకల్పః పరమాత్మాతీ పదమాత్మపరిత్యయే.

37

ఓ, మహామతీ! సత్త్వరజస్తమోరూపముల యీ మూడు గుణములను ద్యజించి, తన రూపమును నశింపజేసికొని యీ సంకల్పాత్మకమగు మనస్సు మోక్షపదమును బొందుచున్నది.

సర్వాదృష్టిః పరిత్యజ్య నియమ్య మనసా మనః
సబాహ్యభ్యంతరార్థస్య సంకల్పస్య క్షయం కురు.

38

బాహ్యదృష్టులన్నింటిని ద్యజించి మనస్సును మనస్సుచేతనే నిగ్రహించి బాహ్యభ్యంతర పదార్థములగున్న సంకల్పములన్నింటిని రహితమొనర్చును.

యది నర్వనహస్రాణి తపశ్శరసి దారుణమ్
యది వా విలయాత్మానం శిలాయాం షూర్ణ యస్యోష్ణమ్.
యది వాగ్నిం ప్రవిశసి బడవాగ్నిమథాపి వా
యది వా సతసి శ్వభే శుద్ధధారజవే తథా.

39

హరో యద్యువదేష్టా తే హరిః కమలజోఽపి వా
ప్రేక్షామగ్రాక్రాంతో లోకనాథోఽథవా యతిః.

40

41

పాతాలస్థస్య భూస్థస్య స్వర్గస్థస్యాపి తత్తవ
నాన్యః కల్మషుపాయోఽస్తి సంకల్పవశమాదృతే.

42

పేలకొలది సంవత్సరములు యుగతపంబాచరించినను, దేహమును శిలపై చూర్ణమొనర్చినను, అగ్నియందుగాని బడవాగ్నియందుగాని ప్రవేశించినను, భయంకర గర్జమునగాని శుద్ధ భారపైగాని బడినను, బ్రహ్మ విష్ణుహారాదులను, కరుణాసముద్రులగు దుర్వాస దత్తాత్రేయ బుద్ధదేవులను యాచిక్షులుగాగల్గినను, స్వర్గ పాతాల భూలోకములందు వసించినను సరియేగాని సంకల్పనాశమునకు పేలకొలది యుపాయమెదియును లేదు.

అనాబాధేఽవికారే చ సుఖే పరమపావనే
సంకల్పవశమే యత్నం పౌరుషేణ పరం కురు.

43

శ్రుతా! బాధారహితమును, నిర్వికారమును, పరమపవిత్రమును, సుఖమయమును నగు సంకల్పనాశముకొరకు శ్రవణమననవిదిధ్యాసనారూపముల యుత్తమ పురుష ప్రయత్నము గావించుము.

సంకల్పతన్త్రావఖిలా భావాః ప్రోతాః కిలానఘ
ఛిన్నే తన్త్రో న జానే తే క్వయాన్తి విశరారవః.

44

పాపరహితుడవగు నో మహారా! సంకల్పనూత్రముననే సమస్తపదార్థములు గ్రుచ్చబడి యున్నవి. అట్టి సంకల్పనూత్రము విచ్ఛిన్నమైనచో క్షణభంగురములగు నా పదార్థము లెడటకొరకుయ మెపోగును.

అసత్సత్సదసత్సర్వం సంకల్పాచేవ నాన్యతః
సంకల్పం సదసత్సదసత్ సర్వ కిముచ్యతామ్.

45

సదసత్సయమగు వికల్పమున్నీయు సంకల్పమునండియే యత్సన్నమగునుగాని మఱి యింక దానినండిగాదు. కాన కారణమును సంకల్పము సతా? అసతా? యను వికల్ప మయ్యవి యున్నవి గానవివేచించును. అట్లైన నిక నావికల్పములు పరమార్థమగు బ్రహ్మము నెట్లు స్పృశింపగలవు? కార్యము వ్యసంగియగు కారణవిషయముననే వంతితమవ, యిక అసంగమగు పరబ్రహ్మవిషయమున వేఱుగ తేనువలయునా?

సంకల్ప్యతే యథా యద్యత్తత్తథా భవతి క్షణాత్
మాకించదతి తత్త్వజ్ఞ సంకల్పయ కదాచన.

46

సంకల్పముయమగు నీమనంబెవిధమున జింతించునో శిఘ్రముగ నట్లేయగును. కాన తత్త్వజ్ఞుడవగు నో మహారా! నీవెపుడును లేక మైనను సంకల్ప మొనర్చక యుండుము.

నిఃసంకల్పో యథా ప్రాప్త వ్యహారపరో భవ
చిదచేత్సోన్ముఖత్వం హి యాతి సంకల్పసంక్షయే.

47

సంకల్పరహితుడవైయుండి ప్రాప్తించిన వ్యవహారముల నాచరించుము. సంకల్పనాశమైన పిదప చిదాత్మ విషయములనుండి పరాశ్చక్షుమగును.

ఉత్థాయ సత్త్వరూపేణ యోగ్యా నత్యమయాత్మకమ్
న తజ్జగద్దుఃఖమిదం వ్యర్థం సదృశమాత్మనః.

48

కేవలము సత్త్వస్వరూపమును, బ్రహ్మమయమును నగు ఆత్మ ఆసత్త్వమును మాయకు వశమై జీవమువ్యతిరేకగాది భిన్నభిన్నయోగుల జన్మించి వ్యర్థముగ నీజగద్రూప దుఃఖము ననుభవించుచున్నది. ఇదంతయును శుద్ధాత్మకు యోగ్యము కానేరదు.

తేన దుఃఖాయ మహతే కిం మృతేన తవానఘ

యదదుఃఖాయ తత్రాత్మజ్ఞాః సంశయస్తేహ నేతరత్.

49

పాపరహితుడవగు నోపుత్రా! పలువిధయోగులందు జన్మించుచు, మఱల మృతికొందుచు యుద్విగ్ధమున దుఃఖమునుభవించుచుండుటచే నేమి ప్రయోజనము? కాన బుద్ధిమంతులగువారు దుఃఖరహితముగ ఆత్మనే యాశ్రయించుచుండుగాని మఱియొకదానిని గాదు.

అధిగతవరమార్థతాముపేత్వ

ప్రసభమసాన్య వికల్పజాలముచ్చైః

అధిగమయవదం తదద్వితీయం

వితతసుఖాయ నుషు ప్తచిత్తవృత్తిః.

50

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

దాశూరోపాఖ్యానే సంసారనగరవికల్పయోగ విచారః

నామ త్రిపంచాశః సర్గః 158.

అందుచే నీవు తత్త్వజ్ఞానమునుబడసి వికల్పజాలమునంతయును బలత్కారముగ దూరీకరించి సమాధినిష్ఠుడవై నిరతిశయానందప్రాప్తికొను అద్వితీయముగ మోక్షపదమునుగూర్చి యత్నింపుము.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

దాశూరోపాఖ్యానమందు సంసారనగరవికల్పయోగవిచార

మును త్రిపంచాశ సర్గము 158.

చతుఃపంచాశః సర్గః.

పుత్ర ఉవాచః—

కీదృశస్తాత సంకల్పః కథముత్పద్యతే ప్రభా

కథం చ వృద్ధిమాప్నోతి కథం చైవ వినశ్యతి.

1

దాశూరునితో పుత్రుండిట్లునెను - తండ్రీ! సంకల్పమెవ్విధమున, నుండును? అయ్యదిట్లు భిన్నమగును? యెట్లు వృద్ధియొందును? యెట్లు నశించును?

దాశూర ఉవాచః—

అనస్తస్యాత్మతత్త్వస్య సత్తాసామాన్యరూపిణః

చిత్తశ్చేత్తోన్ముఖత్వం యత్తత్సంకల్పాబ్జురం విదుః.

2

దాశూరుడు:— కుమారా! అనంతమును, సత్తాసామాన్య రూపమును, ఆత్మ స్వరూపమును నగు చైతన్యముయొక్క విషయోన్ముఖత్వమే సంకల్పముయొక్క అంకురమని యెఱుంగుము.

లేశతః ప్రాప్తసత్తాకః స ఏవ ఘనతాం శనైః

యాతి చిత్తఖమాపూర్య దృఢజాడ్యాయ మేఘవత్.

3

అయ్యది అల్పమాత్రమైనను సత్తనుబొంది చిదాకాశముయొక్క నలువైపుల వ్యాపించి అగ్రహింపగు చిత్స్వరూపమును మఱుగుపఱచుచు జడమగు ప్రపంచాకారము నొందుటకొఱకై క్రమముగ ఘనత్వము జెందును.

భావయ స్తీచిత్తీశ్చేత్వం వ్యతిరిక్తమివాత్మనః

సంకల్పతాముసాయాతి బీజమంకురతామివ.

4

ఈ చిత్ శక్తి రసకంటె నన్యముగ విషయరూపమును భావనకేయము బీజము అంకురత్వమును బొందునట్లు సంకల్పత్వమును బొందుచున్నది.

సంకల్పేన హి సంకల్పః స్వయమేవ ప్రజాయతే

వర్ధతే స్వయమేవాశు దుఃఖాయ న సుఖాయ తు.

5

ఒక సంకల్పమునుండి మఱియొక సంకల్పముదయించుచు శిశువుగ వృద్ధియగుచు దుఃఖమునే గలుగజేయుచున్నది.

సంకల్పమాత్రం హి జగ జలమాత్రం యథావర్ణవః

ఋతే సంకల్పమన్యా తే నాస్తి సంసారదుఃఖతా.

6

సముద్రము జలమాత్రమే యగునట్లు యీ జగత్తున్న సంకల్పమాత్రమే యగును. సంకల్పముకట్టిదప్పు యీ ప్రపంచమున నన్యముగ దుఃఖమెద్దియును నీకు లేదు.

కాకతాలీయయోగేన సంజాతోఽస్తి ముద్ధైవ హి

మృగత్వస్థాద్విచస్త్రీత్వ మివాసత్యం చ వర్ధతే.

7

కాకతాలీయన్యాయముచే సంకల్పాత్మకమగు యీ మనస్సు విచర్రభావము నాశ్రయించి మిథ్యాగూఢమున నుత్పన్నమగుచున్నది. మఱియు మృగత్వస్థవలెను, ద్విచంద్రభ్రాంతివలెను అసత్యమైనను నియ్యది వృద్ధియొందుచున్నది.

నిగీర్ణమాతులిజ్యస్య కనక ప్రత్యయో యథా

స్వయమభ్యేత్వ సత్తోఽస్తాః సంకల్పస్తే తథా హృది.

8

‘మాతులుంగ’ (మాచి) ఫలభక్షికుని యంతఃకరణమున శ్వేతపదారమందలి పీతత్వభ్రాంతి స్వయముగ యెట్లుగల్గునో, మఱియు నా పీతత్వమసత్యమైనను వానికి సత్యముగ యెట్లు భాసించునో అట్లే నీ హృదము సంకల్పము స్థితిగలియున్నది.

అనన్యమేవ జాతస్య మనన్యమపి వర్ధనే
అస్మిన్జాతే చ విజ్ఞానే హ్యనన్యం సంవిలీయతే.

9

మిథ్యారూపముననే నీవుత్పన్నమైతివి. మిథ్యారూపముననే స్థితిగల్గియున్నావు. కాని యుపదేశాత్మకముగ ఈ యధ్యాత్మ శాస్త్రమెరింగినచో అట్టి మిథ్యాత్వము నశించును.

అసౌ సోఽహమిమే భావాః సుఖదుఃఖమయా మమ
వ్యర్థమేవేతి నానాస్థా యేనాస్తాః పరితవ్యనే.

10

‘వేదాంతప్రసిద్ధముగ పూర్ణాత్మయొక్కదిగలదో, అదియే నేను. ఆత్మేతరములగు ‘నేను’ ‘నాది’ మున్నగు సుఖదుఃఖజన్మాది వదార్థములన్నియు మిథ్యారూపములే’, యను విశ్వాసము నీకు (అజ్ఞానకారణమున) లేనందుచే అంతఃకరణమున దుఃఖితుడవగుచున్నావు.

అసన్నేవాన్య జాతోఽపి కుతో జన్మవిలాసతః
వ్యర్థమేవావమూఢోఽసి సంకల్పవశతః స్వతః.

11

ఈ జన్మాదులతో నీకెపుడును సంబంధములేకున్నను, భ్రాంతిచే నట్టి సంబంధము గల్గజేసి కొనుచున్నావు. యథార్థముగ విచారించిన ఆత్మకు జన్మయెడల? సంకల్పవశముచేతనే నీవు స్వయముగ మూఢునివలె నగుచుంటివి.

మా సంకల్పయ సంకల్పం భావం భావయమాశీతో
ఏతావతైవ భావేన భవో భవతి భూతయే.

12

పూర్వానుభూతములగు సుఖదుఃఖాది పదార్థముల నీవిపుడు సంస్కరింపక కేవలమాత్మను మాత్రము భావనజేయుము. ఇట్టి భావనచే ఆత్మనీదియును విశ్వర్యమైంది జీవుడు భవ్యరూపుడగును.

సంకల్పనాశయత్నేన సభయాన్యనుగచ్ఛతి
భావనాభావమాతేన సంకల్పః క్షీయతే స్వయమ్.

13

సంకల్పనాశమున కెత్నించుటచే జీవుడు జననమరణాదిభయముల నొందకుండును. భావన యొనర్చుకుండినమాత్రముచే సంకల్పము స్వయముగ క్షీణించును.

సుమనః పల్లవాదుర్దే కించిద్యతికరో భవేత్
సుసాధ్యో భావమాతేన న తు సంకల్పనాశనే.

14

పుష్పదళముల మర్దించుటయందైనను కొంచెము పరిశ్రమగలదుగాని అభావనామాత్ర సాధ్యముగ సంకల్పవినాశమందడియొప్పు లేదు.

పుష్పాకాస్తా కరస్పద్య తన్నః పుత్రోపయుజ్యతే
తదవ్యవకరోత్యస్మిన్న సంకల్పపరిక్షయే.

15

పుత్ర! పుష్పదళసమృద్ధనముందు హస్తస్పృహరూపముగ అల్పప్రయత్నము గలదుగాని సంకల్పనాశమందట్టిదియును లేదు.

సంకల్పో యేన హస్తస్య నేన భావవివర్జయాత్
అన్యధేన నిమిషేణ లీలయైవ నిహన్యతే.

16

కేవలము భావనావిస్మరణమాత్రముచే యర్థనిమిషములో సంకల్పవినాశము లీలామాత్రమున జరిగూరగలదు.

భావమాత్రోపసంపన్న స్వాత్మని స్థితిమాగతే
సాధ్యతే యదసాధ్యం తత్కన్య స్వాత్మిమివాంగతే.

17

నిరంతరమాత్మయొక్క పూర్ణానందస్వరూపమును చింతనజేయుటచేతను, ఆత్మయందే స్థితిగల్గియుండుటచేతను అసాధ్యముగ వస్తువుకూడ సిద్ధించును. ఆత్మ యెద్దానిచేతను హరింపబడుట గాని నశించబడుటగాని సంభవించదు.

సంకల్పేనైవ సంకల్పం మనసా స్వమనో మునే
చిత్వా స్వాత్మని తిష్ఠత్వం కేమేతావతి దుష్కరమ్.

18

ఓ మునీ! (అసంకల్పరూప) సంకల్పముచే సంకల్పమును జయించి, మనస్సుచేతనే మనస్సును విచ్ఛిన్నమొనర్చి నీవు స్వాత్మయందు స్థితుడవై యుండుము. సులభసాధ్యముగ నిక్కార్థ్యమున (అసంకల్పన మాత్రమున) దుష్కరమెయ్యది గలదు?

ఉపశాన్తేహి సంకల్పే ఉపశాన్తమిదం భవేత్
సంసారదుఃఖముఖిలం మూలాదపి మహామతే.

19

సంకల్పము లెన్నగ శమించునపుడే యీ జగత్తంతయును శమించును. ఓ మహామతీ! సంకల్పభావముచే ఈ సంసారదుఃఖములెల్లయు సమూలముగ నశించును.

సంకల్పో హి మనోజీవచ్ఛిత్తం బుద్ధిః నవాసనా
నామ్నైవాన్యత్వమేతేషాం నాథేనాథవిదాంవర.

20

అర్థజేతలలో శ్రేష్ఠుడగు నోకుమారా! ఈ సంకల్పమే మనస్సు, జీవుడు, చిత్తము, భావనాసహితముగ బుద్ధియునగును. వీనియందలి భేదము నామమాత్రమేగాని యథార్థముగాదు.

సంకల్పనాద్యతే నేహ కించిదేవాస్తి కుత్రచిత్
తమేవ హృదయాచ్ఛిన్ధి కిమేతత్పరిశోచసి.

21

సంకల్పమున కన్యముగ నీప్రపంచమున యెదియును లేదు. అట్టి సంకల్పమును నీవు న్యూహదయముచే విచ్ఛిన్నమొనర్చుము. అట్లు గావించక యేల యివ్వభమున పరిశపించుచున్నావు?

యథైవేదం నభః శూన్యం జగచ్ఛూన్యం తథైవ హి
అనన్మయవికల్పోత్థే ఉభే ఏతే తతే యతః.

22

అకాశమువలె యీ జగత్తున్న కూన్యమైనదే. కాని మరుభూమియందలి మృగశృంగ కన్యించినను మరుభూమి కూన్యముగానట్లే, జగజ్జీవాదులు బాధించబడినను దృఢరూపముగ అక్క

భూస్వముగానేరదు. ఏలన, మృగత్వస్థయు జగత్తును, అసత్స్వరూపములును వికల్పముచే నావిరూపములును ఆరోపితములైనై యున్నవి.

అసిద్ధం సర్వమేవై తదసిద్ధేనై వ సాధితమ్
సంకల్పేన జగద్యస్మాద్భావనా క్వావతిష్ఠతామ్.

28

స్వయముగ మిథ్యాభూతమగు సంకల్పము మిథ్యాభూతమగు యా జగత్తునంతయును ప్రకటితమొనర్చినది. కాన నట్టి బాధితపదార్థమును మఱల సిద్ధింపజేయుటయందు భావనయే యెట్లు సంభవమగును?

[నత్యాస్థాయామసత్యాం తు కిం నిష్ఠా వాసనాభవేత్]
భావనాత్మయతః సిద్ధిస్తతః ప్రాప్యం స శిష్యతే
తస్మాదనదిదం సర్వం విజ్ఞేయం హేలయేద్ధయా.

24

జగత్తునందలి సత్యత్వబుద్ధి తొలగగా నిక జేనియందు వాసనయనునది సంభవించును? భావనాత్మయముచే మోక్షసిద్ధి సంప్రాప్తమగును? కాన దృఢాభ్యాసముచే దృశ్యమును రహితమొనర్చి యా జగత్తునంతయు నసత్యమని యెఱుంగవలెను.

తనుభావనయా తేన సుఖదుఃఖైర్న లిప్యతే
అవస్థితి చ నిర్ణీయ స్నేహస్థాన ప్రవర్తతే.

25

దృశ్యరాహిత్యమొనర్చుటచేతను, దేహదులదాత్మభావము లేకుండుటచేతను, జీవుడు సుఖదుఃఖములందు తగుల్కొనకయుండును. మఱియు దేహబాంధవ మిత్రాదులు మిథ్యారూపులని నిశ్చయించుటచే వానియందాన క్తి జనింపకయుండును.

అస్థాత్మయే న జాయేతే హర్షామర్షా భవాభవా
తస్మాదనదిదం సర్వం సుఖదుఃఖాదివిభ్రమైః.

26

అసక్తిసంపాదించుటచే హర్షామర్ష జననమరణాదులు సంభవించుకొండను. కాన సుఖదుఃఖాది విభ్రమములందు యిందంతయు అసత్త్వని నిశ్చయింపవలెను.

మనో జీవః స్ఫురత్కుచ్చైర్మాననం నగరం జగత్
భవిష్యద్వర్తమానం చ భూతం చ పరివర్తయన్.

27

మనస్సే చిద్వస్తుప్రతిబింబమగు జీవరూపమై, జగద్రూపమగు భూతభవిష్యద్వర్తమాన మాననగరమును నిర్మించుచు, పరివర్తనము గావింపుచు, నశింపజేయుచు స్ఫురించుచున్నది.

వాసనావలితం లోకే స్ఫురచ్ఛక్తిమహఃస్థితమ్
కరోతి స్వాశయేనేమాం వ్యవస్థాం మలినశ్చలః.

28

ఏలయన, జీవుని యా మనస్సే విషయసంబంధముచే వాసనాచ్ఛాదికంబును, అధిష్ఠాన మగు చైతన్యముయొక్క సంబంధముచే స్ఫురణశక్తియంతయునున్నై యున్నది. అందుచే మలినమును, చంచలమును యిచ్చాప్రేతమునున్నై యియ్యది జగద్రూపనాది వ్యవస్థలను గావింపుచున్నది.

అత్మనః సదృశీం లీలాం జీవో హృద్వనమర్కటః
దీర్ఘమాకాశమంబూయ నిమేషాద్యాతి హ్రస్వతామ్.

29

హృదయవనమర్కటమగు జీవుడు స్వకర్మానుసారము లీల యొనర్చుచున్నాడు. అతడే నిలాలాకారయతుడై మఱల శీఘ్రముగ హ్రస్వరూపమును బొందుచున్నాడు.

గ్రహీతుం చ న శక్యస్తే సంకల్పజలవీచయః

మనాగ్ధృష్టా వివర్ధస్తే హ్రాసన్తి సవరిచ్ఛదాః.

30

సంకల్పజలతరంగములు గ్రహింప శక్యములు గాకున్నను, కిందిద్విషయ సందర్భముచే నుదోర్ధితంబై వృద్ధిబొందును. కాని విషయవిస్మరణమాత్రమున సవరిచారము నశించును.

తృణమాత్రేణ దీప్యస్తే సంకల్పా వహ్ని శేషవత్

జగత్ప్రవకటాకారాః ప్రదీప్తాః త్వాభంగురూః.

31

భ్రమదా జడనంస్థానాః సంకల్పా వృద్ధిదగ్ధయః

యదేవాసన్మయం పుత్ర తదేవాశు చిత్తిత్సితమ్.

32

తృణమాత్రమగు యల్పవిషయముచేగూడ నగ్నికణమువలె సంకల్పము ప్రదీప్తమగును. ఈ జగత్తున అసక్తరూపములును, త్వాభంగురములును, ప్రదీప్తములును, జడత్వము వాశ్రయించి యుండునవియు నగు సంకల్పరూప విద్యుదగ్ని సమాహములు గలవు. కుమారా! ఈ ప్రపంచమున నసత్యమైనదంతయు శీఘ్రముగ నివారించయోగ్యమైనదే యగును.

శక్యతే నాత్ర సందేహో నాసత్సద్భవతి క్వచిత్

సంస్థితో యది సంకల్పో దుశ్చికిత్సః స్వతో భవేత్.

33

అసద్వస్తువు సద్వస్తువెన్నటికిని కానేరదు. సంకల్పము సత్స్వరూపమేయగునో స్వతః నిగ్రహించ దుస్సాధ్యమేయగును.

కిం త్వసద్భూత ఏవైష సుచికిత్సస్తదా భవేత్

అకృత్రిమం చేత్సంసార మలమంగార కార్ణ్యవత్.

34

తదేతత్త్వాలనే సాధో కః ప్రవర్తేత దుర్మతిః

కిం త్వేతత్తందులేష్వేవ తుషకశ్చుకవర్ధిత్సితమ్.

35

కాని సంకల్పమునకై నది గాన యద్దాని దమనము సుసాధ్యమేయగును. ఈ ప్రపంచరూప మాలిప్యము సత్యమైయైన నయ్యది అంగారము (బొగ్గు) యొక్క నలుపుదనమువంటిదగును. సాధు నగు నోకుమారా! అట్టిచో నద్దాని ప్రక్షాళనమందు యే దుర్బుద్ధి ప్రవృత్తుడగును? అట్లు గాక యియ్యది ధాన్యముపైని పొట్టుపంటిపై యున్నది గాన వేఱుజేయవగినదే యగును.

యత స్తతః ప్రయత్నేన పౌరుషేణ నిసశ్చితి

అకృత్రిమమపి ప్రాప్తం భృశం పుత్ర తథా పునః.

36

కుమారా! ఈ ప్రపంచస్థితి యనిర్వచనీయమును, అనాదికాలసిద్ధమునునై యున్నది గాన జ్ఞానమును పరమార్థముచే సంపూర్ణముగ నశించును.

సుఖోచ్ఛేద్యతయాజ్ఞస్య సంసారమలమాతతమ్
అతి విస్తారమగు సంసారమాలిన్యమంతయు జ్ఞానిచే నులభముగ యుద్ధిన్న మొనర్పబడును.

తండులస్య యథా చర్మ యథా తామస్య కాలిమా. 37

నశ్యతి క్రియయా పుత్ర పురుషస్య తథా మలమ్

నశ్యత్యేవ న సందేహ స్తస్మాదుద్భవమవాన్యవ. 38

పుత్రా! ధాన్యముపైని చాట్టు, రాగిపైని చిలుము క్రమముగ దంచుట, తోముట యను క్రియలచే నశించుచిధమున యీ సంసారమాలిన్యమున్ను జ్ఞానభూమికాభ్యాసమున పురుష ప్రయత్నముచే నశించును. ఇందు నందియపేమియును లేదు. కాన నీపు ప్రయత్న శీలుడవు కన్ము.

అనత్కలైర్విరిక్తలైర్వ్యతస్సంసారో న జితో ముఖా

స్తోకేనాశు లయం యాతి క్వానద్వస్తు చిరం స్థితమ్. 39

మిథ్యావికల్పము క్రమగు యీ సంసారము, ఉపాయాభావముచే యింతకంటె నీచే నయింపబడకున్నది. ఇయ్యది అసంకల్పమును యత్నముచే శీఘ్రముగ విలయమొందును. విలయన, అపద్మస్తువు చిరకాలమెచటనైన స్థితిగల్గియుండునా?

అనత్యామేతి సంసారః స్వవ్యవస్థాం విచారతః

దీపాలోకాదివాన్యస్య ద్వీపస్థైర్వ్యం స్వీక్యతాదివ. 40

అంధకారముననున్న నాని యంధత్వము దీపప్రకాశముచేతను, ద్విచంద్రభిను సమ్యగీ ట్టిణముచేతను అనత్యమగునట్లు, ఈ సంసారవ్యవస్థయు తత్త్వవిచారముచే మిథ్యాత్వముఁ జెందు చున్నది.

నాసౌ తవ న చాన్య త్వం భ్రాంతిం పుత్ర పరిత్యజ

అనత్యే నత్యవద్దృష్టే భాననామాన్యహేద్యశః. 41

కుమారా! నీవీ సంసారమునకుగాని, సంసారము నీకుగాని జెందియుండలేదు. ఈ సంసారభ్రాంతిని నీవు వీడుము సంసారముయొక్క మిథ్యాత్వ మెఱింగిన పిదప యద్దానికై చింతించుట నీకు యుక్తము గాదు.

మమ గురువిభవోజ్జ్వలావిలాసా

ఇతి తవ మాస్తు వృథౌ వ విభ్రమోఽస్తః

త్వమపి చ వితతాశ్చ తే విలాసా

విలసతి సర్వమిదం తదాత్మతత్త్వమ్. 42

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే

దాశూరోపాఖ్యానే సంకల్పచిత్తాస్సనామ

చతుఃపంచాశః సర్గః 541

కుమారా! నేను సంసారిని, పలువిధ విభవముక్తములగు నాయా భోగవిలాసముల నిత్యము లనునట్టిధిమ నీవు గలుగకుండుచుగాక! విలయన నీయాచమనను, దృత్యమానముగు ని

యీ భోగ విలాసముల రూపమునను, సర్వవిభదూపముల ఆత్మతత్త్వ మొకటియే ప్రకాశించు చున్నదగును.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున

దాశూరోపాఖ్యానమందు సంకల్పచిత్తస్థాయను

చతుఃపంచాశ సర్గము 541

పంచపంచాశః సర్గః.

శ్రీవాసిష్ఠ ఉవాచః—

ఇత్యాకర్ణ్య తదా తత్ర రాతావాలపసం ద్వయోః

అహం రఘుకులకాశ శశాబ్జరఘునన్దన. 1

పతితఃఖాత్కదంబాగే పత్రపుష్పఘణాకులే

తూన్యే నిర్వృప్తముక్తాత్మా శృణ్వేగ్ ఇవ తోయదః. 2

శ్రీవాసిష్ఠుడు. — రఘుకులకాశచంద్రుడవగు నేనా! ఇట్లారాతిహించు వారికపుర పంలాపమునువిని, శబ్దరహితవృష్టిరూపమున మేఘము ప్యతాగ్రభాగముపై పడులాగున, పత్ర పుష్పఘణ-కీర్తనము యాకదంబవృక్షాగ్రభాగముపై నేనాకనమునుండి పడితిని.

అపశ్యం తత్ర దాశూరం శూరమిద్ధి యనిగ్రహే

పరేణ తవసా యుక్తం తేజసేవ హుతాశనమ్. 3

తేజోభిర్దేహనిష్కాన్తైః కాంచనీకృతభూతలమ్

తాపయంతం ప్రదేశం తం భవనం భాస్కరో యథా. 4

ఇంద్రియముల నిర్జింమటయందు శూరుడుక, అత్యధికతపోయుక్తుడై అగ్నిపంటి లేజముగల్గి ప్రకాశించుచున్నవాడును, నేనావినిర్గుణ తేజఃపుంజములచే భూతలమును నువర్ణ సంకాశ ముగ నోపర్చుచున్నవాడును, నూర్చునిపలె వెలుగొందుచున్నవాడును నగు దాశూరమునిని యచ్ఛాట నేను వీక్షించితిని.

మామథాలోక్య సంప్రాప్తం దాశూరోఽర్ఘ్యసవర్యయా

విత్తిర్ణవిప్రం పత్రపూజయా వర్యపూజయత్. 5

అటను విచ్చేసిన నన్నవలోకించి యా దాశూరుడు ఆపనార్ఘ్యపాద్యములచే నన్ను తస్యగ పూజించెను

తతః పూర్వకథాస్తేన సహ దాశూరభాస్వతా

కృతా వ్రతయనంబోధాః సంసారో త్రరణక్షమాః. 6

అటు పిమ్మట నేను వారియపురి సంబోధించి సంసారతారణసమరములగు చలువిధ పూర్వకాలగాఢలను వర్ణించి చెప్పితిని.

- దృష్టవాంస్తమహం వృక్షం కోరకోత్తరకోటరమ్
దాశూరస్యేచ్ఛయా సర్వైరయతద్భిర్భృగవ్రజైః. 7
- నేవ్యమానం వనమివ లతామండలమండితమ్
స్మితేన విమ్మటమివ శ్వసనస్ఫురితచ్ఛదమ్. 8
- లతాకోటిగతైర్భ్రాన్తైశ్చామరైరిస్తునుస్తరైః
శుభ్రాభ్రాఖండవికరైః శరన్నభ ఇవావృతమ్. 9
- ప్రాలేయకణపద్ధత్యా ముక్తావల్యాభ్యలంకృతమ్
సర్వావయవమేవాచ్ఛ పుష్పపూరైః ప్రపూరితమ్. 10
- స్వరేణుచందనాలేపైః సమాలబ్ధమఖండితమ్
స్వచ్ఛదాభోగవిపుల గత్కాంబరపరిచ్ఛదమ్. 11
- వివాహయేవ వేషేణ పుష్పభారాభారీణా
లతాజ్ఞానానుషక్తేన నాగరేణ కృతోపమమ్. 12

అంత ధృష్టముపశములచే పరిపూర్ణమగు ఆభ్యంతరప్రదేశముగల యాకదంబవృక్షమును నేను గాంచితిని. దాశూరుని యిచ్చచే నిర్వాహకులమైయున్న మృగసమూహములచే నా వృక్షము నేవింపబడుచుండెను. మఱియు నది లతామండపములకై వికసితపల్లవములచే శోభించుచుండెను. శరత్కాలమందు ధనశమేఘపంక్తిచే నాకసమాచ్ఛాదించబడునట్లు కాళ్ళాగ్ర భాగముల సంఘరించుచున్నవిను, చంద్రునివలె యతినుండరములును నగు చమరమృగములయొక్క పుష్పములచే నావృక్షము గప్పబడియుండెను. హిమకణియుక్తమగు నయ్యది ముక్తాసమాహంబులచే నలంకరింపబడినట్లుండెను. మఱియు నావృక్షమంతటను పుష్పములచే పరిపూర్ణమైయుండెను. పుష్పరేణువులను చందనముచే నది సర్వత్ర లిప్తమై వెలయుచుండెను. పల్లవనిసారయుక్తమై యయ్యది విశాలకైవర్ల వస్త్రము ధరించియున్నట్లుండెను. ఇక్కారణమున పుష్పభారయుక్తమగు నాకదంబ వృక్షము నగరనివాసులచే వివాహార్థము కల్పించబడిన వేషమును ధరించిన లతాసమాహములను యంగనలచే పరిసేవిత మైయున్నట్లు గన్పట్టుచుండెను.

- మునిబద్ధోటజాకార లతామండపమండితమ్
మంజరీభిః పతాకాభిర్యుక్తం పురమహోత్సవే. 13
- మృగకంఠూయనధ్వస్త పుష్పధూలివిధూసరమ్
ప్రౌత్సారితోపాస్తవనం వృషమల్లమివోత్థితమ్. 14
- బర్హిభిః కుసుమోద్భాస్త పరాగపరిపాటలైః
నిశ్చేపతీ వ్రసంధ్యాభ్ర బాలవాలమివాచలైః. 15

- ప్రవాలారుణహస్తేన కుసుమస్మితశోభినా
మధునా ఘూర్ణమానేన ప్రాస్తేన పులకత్విషా. 16
- నీరంధ్రపుష్పపూర్ణేన ఘూర్ణి నేన వనానిలైః
నిద్రాటు కుడ్యలదృశా వృజకస్తసధారిణా. 17
- పుష్పజాలరజఃపుంజ కుంకుమారుణవాసనా
లతావితాననిలయ వాతాయననిషక్తగా. 18

ఆ వృక్షము మునులకుటరములవంటి మాకృతిగల లతామండపములచే శోభించుచు, మహోత్సవసమయమందలి నగరమువలె లతాసముదాయమును పశాకములచే వ్యాప్తమైయుండెను. మృగముల ఘూర్ణచే వ్రాలిన పుష్పపరాగముచే ధూసితమైయుండెను. మఱియు నది సమీపసవనమును నింపి చెన్నించుచుండెను. పుష్పపరాగములచే శ్వేత, తిక్తవర్ణ యుగములైయున్న వాయూరములు తమ కేశములచే సంధ్యాకాల మేఘపంక్తియును కేశములచే సుంద్రములవలె నుండెను. సూతనపల్లవములను రక్తముగలదియు, పుష్పములను హస్తముతోకూడి వినియొక్తమై భాసించుచున్నదియు, కేసరములను పులకితశరీరశోభ గలదియు, నిరంతరము పుష్పములచే పరిపూర్ణమును, ననవారుసహితమై మడించియున్నట్లు తోచినదియు, ముళులను నిద్రతుని దృష్టిగర్భియున్నదియు, లతాయుక్త పుష్పగుచ్ఛములను స్తనమాలగలదియు, పల్లవములను హస్తములచే స్పృశించుచున్నదియు, పుష్పపరాగమును కుంకుమయును గన్పిస్త్రమును ధరించినదియు, లతా నిర్మితమండపము లనునట్టి గృహవాతాయనములందినురక్తయు నగు యంగనవలె నా వృక్షము శోభించుచుండెను.

- నీలపుష్పలతాదోలా లీలాలాస్యవిలాసిना
ఆపాదమస్తకప్రాస్తం సర్వతోనిర్మితాలయమ్. 19
- వృద్ధేన వనదేవీనాం కోకిలాలావళాలినా
నందిగ్ధమంజరీబాల మలినేత్రేణ భాసిना. 20
- అవశ్యాయోపశమిత రతిభేదైర్మదాలసైః
పుష్పధూలినమాలభై రాశ్చిష్టైర్నిబిడం మిథః. 21
- పుష్పాస్తరాస్తఃపురగైః కిమపి ప్రణయోచితమ్
ధ్వనద్భిరభిః స్వచ్ఛ మత్తాలియుగలైర్వృతమ్. 22
- కాననోపాస్తనగరీ ఘుంఘుమాకర్ణ నేచ్ఛయా
క్షణముత్పర్ణమాశాస్త చారువర్ణాటాంకృతైః. 23
- క్షణందలగ్రనిశ్రాస్త ముగ్ధముగ్ధశిరస్తయా
వశ్యద్భిరిన్ద్ర్యంశుకవ జ్వాలామర్ణవమేఖిలామ్. 24

మఱియు నాకదంబ వృక్షము నీలవర్ణ పుష్పములు గల లతలచే నిర్మితములగు యూయెలలందు కాకుకముచే నూగు విలాసపురుషుని భంగి చెన్నించుచున్నదియు, కోకిలధ్వనులచే శోభితమును

దేవీగణానీవితమును, అపాదము సకము సర్వావయవములచే పక్ష్యాదుల కాశ్రయభూతమును, కృష్ణవర్ణ నయనలగు వనదేవతలూ యని భ్రమింపజేయు భ్రమరయుక్త లతాసమూహముగలదియు, హిమకణ ములచే రతిభేదినివారకమును, పుష్పపరాగయుక్తమును, ఘనకాఖాయితమును, పుష్పకోశమును యంతఃపురమున చరించునదియు, శ్రీమ నుకూల క్షయహారము నల్పుచు స్వచ్ఛమై యలరుచున్నదియు, భ్రమరద్వయములచే నావృతమునై యుండెను. నీలవర్ణ మక్షికల మధురశబ్దములుగల్గి, సమీప ప్రదేశమును స్వంగరమందలి మృగపక్ష్యాదుల శబ్దము వినుటకై త్షణికాలము కర్ణముల సూర్యముఖ మొనర్చినట్లుండెను. పుత్రముల యగ్రభాగములందు విశేషించుచున్న రమణీయనీగలచే చంద్ర కిరణములను ప్రస్త్రములచే నాచ్ఛాదితమై యున్నట్లున్నదియు, సప్తసముద్ర మేఖలాయుక్తముగు భూమిని చూచుచున్నదియునై యుండెను.

- వనస్థలీనాం తనయై ర్నయైర్మూర్తిమివాస్థితైః
శుభైః పత్రపుటేష్వస్త ర్మృగైః సారతలాన్తరమ్. 25
- నీడశ్వసత్పువిశ్వస్త సుప్తమాత్రకపక్షిణమ్
పాకచ్యుతఫలోపాస్త భూతకంచుకమండలి. 26
- నందిగ్ధమూఃభ్రమరం గుచ్ఛైః పూజాతుసూత్రైః
శ్యామలీకృతపర్యంతం నీడైః పల్లవమండితైః. 27
- సుగన్ధితాశేషవనం పుష్పమేఘీకృతాంబరమ్
ధూలీకదంబశబల ఫలాఘవలితం తలే. 28

అయ్యది వనభూమినుతుడుగను, మునిశ్రవావమున మూర్తివంతమైయున్న వినయముగను గవ్వట్టుచుండెను. పుత్రాంతర్యాగమున లీనమైయున్న యుత్తమమృగములచే నద్దాని యధోభాగ మును కాఖాద్యవయవములును శోభితములైయుండెను. అయ్యది యనుగ్రహముచే పక్షిగణము తమ తమ గూళ్లయందు శ్యావగైకొనుచు సుఖముగ నిదురించుచుండెను. పక్ష్యములై వ్రాలిన భ్రమర సంయుక్త ఫలముల చెంతనున్న మృగాదులను కవచముచే నయ్యది నలుచై పుల వ్యాప్తమైయుండెను. సమృద్ధనభయంబున భ్రమరములు శబ్దరహితములై యుండెను. అవృక్షము అక్షమాలవలె పొడవైన లతాగుచ్ఛములచే నవ్వనమునంతయును సుగంధిత మొనర్చుచు, పుత్రనిర్మితములగు గూళ్లచే శ్యామ వర్ణయుక్త ప్రదేశముగల్గి యలరారుచుండెను. మణియు నయ్యది పుష్పసమూహములను మేఖములచే నాకాశమును గవ్వపు మూలప్రదేశమున పుష్పపరాగములచేతను, నానావిధ ఫలములచేతను వ్యాప్తమై యుండెను.

- బహునాత్ర కిముక్తేన న కించిదపి విద్యతే
పత్రం యత్ర తరా యత్ర నోష్యతే వాన యుజ్యతే. 29
- పత్రేపత్రే మృగాః సుప్తా విశ్రాంతాశ్చ పదేపదే
కచ్ఛేకచ్ఛే ఖగా లీనా స్తస్య భూరుహభూవతేః. 30

చెయ్యెల; అవృక్షముడు ప్రాణులు నివసించునదియు, ఉపయుక్తము కానిదియు నగు యొక పత్రమైనను లేదు. అవృక్షము శ్రీంద వ్రాలిన ప్రతిపత్రముచైనను మృగములు శయనించుచు

యంతటను విశ్రాంతి నొందుచుండెను. అవృక్షరాజముయొక్క పత్రములన్నియు పక్షి సమూహ ములచే నిండి యుండెను.

- ఏవంగుణవిశిష్టం తం సమాలోకయతో మమ
మహోత్సవేన సద్వర్తీ సా బభూవ తమస్విని. 31
- ఇట్టి విశిష్టగుణములు గల్గియున్న యా వృక్షమును బరికించుచుండ నాకారాత్రి యంతయు మహోత్సవముగ గన్పట్టెను.

- తతః కథాభిరమ్యాభిః స తస్య తనయో మయా
విజ్ఞానాలోకరమ్యాభిర్నీతో బోధం పరం పునః. 32
- అటుపిదప విజ్ఞానప్రకాశముచే నతిరమణీయములగు కథాప్రసంగములచే ముల సేనా దాశూరతనయునకు లెస్సగ ప్రబోధము గావించితిని.

- అవయోస్తత్ర చిత్రాభిః కథాభిరితరేతరమ్
శర్వరీ సా వ్యతీయాయ ముహూర్త ఇవ కాన్తయోః. 33
- ఇట్లర్థ్యుర పరిస్పృర కథా సల్లాపములచే నారాత్రి సమాగమయ్యుత్తులగు శ్రీ పురుషుల ముహూర్తకాలమువలె గడచెను.

- సాతః ప్రతసుతాం యాతే పుష్పర్ధి ఘనబాలకే
స్వర్ణాంగనాంగభోగాభే తారకానికరే శన్తైః. 34
- ఆకదంబనభోభాగ ముపయాతం సుతాన్వితమ్
అహం విన్యస్య దాశూరం తతోఽమరసదీం గతాః. 35
- తత్రాభిమతమాసాద్య స్థానమేత్య సభ స్తలమ్
ప్రవిశ్య ఖం మునీనాం చ మధ్యం స్వస్థ ఇవ స్థితః. 36

పిమ్మట సాతఃకాలమున పుష్పసమూహాలవలె శోభించుచున్న తారాగణంబులు గ్రహముగ కాలంహీనమువలన, కదంబవృక్షకాశపర్యంతము పుత్రసహితమై నన్నే లెంచుటకు పచ్చిన దాశూరుని స్వస్థానమునకు పంపివైచి సేనాకాశమార్గమున దేవగంగానదీగూర్చి బయనమైతిని. అట యభిమత స్థానమునకుఁజని ముల నాకాశమునఁ బ్రవేశించి మునుపలస్యమున స్వస్థుడనై యుంటిని.

- దాశూరాఖ్యాయికై మా తే కథితా రఘునన్దన
జగతః ప్రతిబింబాభా సత్యాకారావ్యవస్థయా. 37
- ఓ రామచంద్రా! జగత్ప్రతిబింబమువలె అనత్యమైనను సత్యముగదోచు నీ దాశూ రాఖ్యాయికను నీకిపుడు వర్ణించి చెప్పితిని.

- దాశూరాఖ్యాయికేవేయ మిత్యేతత్కథితం మయా
తుభ్యం రాఘవ బోధాయ జగద్రూపనిరూపణే. 38
- రాఘవా! ఈ జగత్తు దాశూరాఖ్యాయికవంటిదేయని బోధించుటకొక జగత్స్వరూప నిరూపణ సందర్భమున నీకిద్దానిని చెప్పితిని.

తస్మాదవాస్తవీ త్యక్త్యా వాస్తవీమపి రంజనామ్
దాశూరసద్ధాస్తద్భూతా నదోదారో భవాత్మవాన్.

89

కాన వాస్తవమును, అవాస్తవమును నగు 'నేను' 'నాది' ఇత్యాదుల యధ్యాసమును ద్యజించి దాశూరోపదిష్ఠిసిద్ధాస్తద్భూతి నవలంబించి యుదారచిత్తుడవును, ఆత్మనిష్ఠుడవును గము.

తస్మాద్వికల్పం మలమాత్మనన్త్యం
నిర్భాయ వశ్యామలమాత్మతత్త్వమ్
ఆసాదయిష్యస్యచిరాత్పదంత
ద్భవిష్యసీజ్యో భువనేషు యేన.

40

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే స్థితిప్రకరణే
దాశూరోపాఖ్యానే వసిష్ఠదాశూరమేలనం నామ
పంచపంచాశః సర్గః 55.

దాశూరోపాఖ్యానం సమాప్తమ్.

ఓ రామా! వికల్పత్మకమనంబునకు పాతునగు అజ్ఞానమాలిన్యమును కడిగివైచి ఆత్మ తత్త్వము నవలంకించుచో శీఘ్రముగ మోక్షపదమునొంది చతుర్దశ భువనములందును పూజ్యాడవు కాగలవు.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున
దాశూరోపాఖ్యానముందు వసిష్ఠదాశూరసమ్మేళనమును
పంచపంచాశ సర్గము 55.

దాశూరోపాఖ్యానము సమాప్తము.

షట్పంచాశః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:—

నాస్తీదమితి నిర్ణీయ సర్వతస్త్వజరంజనామ్
యన్నాస్తి తత్ప్రతి కిల కేవానేహ విచారిణామ్.

1

శ్రీవసిష్ఠుడు:— ఓ రామా! జడాత్మకమగు యీ ప్రపంచము లేదని నిర్ణయించి 'నేను, నాది' మున్నగు ఆధేదాధ్యాసరూపములందలి విశ్వాసమును ద్యజింపుము. లేనిదనియందు వివేకులకు విశ్వాసమేల గలుగు?

ద్భవ్యమానమథేదం చేదస్తి సత్తాముపాగతమ్
తిష్ఠస్వాత్మని బధ్నాసి త్వం కిమత్ర కిలాత్మతామ్.

2

దేహాదిరూపమును యాదృశ్యజగత్తు ఆత్మకంటె వేరుగ నత్యుపబోదియున్నచో, నీవున్న నిర పీతుండవై అనంగమును, యుదాసీనమును చిద్రూపమును నగు స్వాత్మయందు స్థితుడవగుము. ఆధ్యాసముచే ఆత్మకంటె వేరుగ దేహదులందు నీవాత్మతత్త్వమేల యారోపించుకొనుచున్నావు?

అథ చేదస్తి నాస్తీదమితి నిశ్చయవానసి

తథాపి భావనాసంగః కథం యుక్తశ్చలాచలే.

8

ఇక ఈ జగత్తు సదసత్తన నిశ్చయము నీకు గల్గియున్నచో, సదసద్రూపముచే అనియత స్వభావము గల్గియుండు దేహాది దృశ్యజగత్తునందు నీకు విశ్వాసము తగదు.

నేదమస్తి జగదామ తవ నాస్తి మహామతే

కేవలం స్వచ్ఛమేవేత్థ మాతలం మితమిదృశ్యమ్.

4

మహామతివగు నోరామా! ఈ జగత్తు లేదని నీవు నిశ్చయించుచో యిక బంధమే యుండదు. కేవలము నిర్మలమును, వ్యాపకమును, ఆనంతమును, సర్వప్రమాణసిద్ధమును నగు ఆత్మ తత్త్వము మాత్రము శేషించును.

నేదం కర్తృకృతం కించిన్నవా కర్తృకృతకమమ్

స్వయమాభాసతే చేదం కర్తృకర్తృపదంగతమ్.

5

ఈ జగత్తు కర్తచే నొనర్చబడినదికాదు. మతియు నిట కర్తచే గావించబడిన క్రమ ముద్భవియ్యు లేదు. (ఆత్మ సన్నిధాన మాత్రమున) కర్తృకర్తృపదంబును బొంది జగత్తు స్వయముగ భాసించుచున్నది.

అకర్తృకం జగజ్జాలం భవత్సృథ సకర్తృకమ్

మాత్వమేతేన శబలం భావయన్నాన్వచేతసి.

6

ఈ జగజ్జాలము కర్తృసహితమైనను, అకర్తృసహితమైనను నీవు మాత్రము పరస్పరా భేదాధ్యాసముచే సంభవించు దేహదులందలి ఆత్మభావమును ద్యజించి బుద్ధ్యుపాధిచే పరిచ్ఛిన్న మగు దేహదులందు స్థితిగల్గియుండక నర్తించుము.

సర్వేంద్రియవిహీనాత్మా కర్తేవ సజ్జహోపమః

అకర్తృచ తదా మన్యే కాకతాలీయవజ్జగత్.

7

సర్వేంద్రియరహితమై జడమును బోలియుండి ఆత్మ స్వసత్తామాత్రముచే జగత్తునకు కర్తవలె గన్పట్టుచున్నదనినను, కాకతాలీయవ్యాధియునుచే జగత్తు కర్తృరహితమనియే నేనెంచుచున్నాను.

కాకతాలీయయోగేన జాతం యత్కించిదేవతత్

తస్మిన్భావానుసంధానం బాలో బధ్నాతి నేతరః.

8

ఏలన, కాకతాలీయవ్యాధియునుచే యుత్పన్నమైనది యుత్పన్నముగానిదే యగును. అది అనిర్వచనీయముగాన యద్దానినిగూర్చి అజ్ఞాదే మణుల మణుల చింతించును గాని వివేకికాదు.

న కదాచిదిదం శాస్త్రం జగదామ న చక్షుయి

అజ్ఞానం దృశ్యమానత్వా ద్భావిత్వాచ్చ పునఃపునః.

9

ఓ రామా! ఈ జగత్తు కేవల మత్స్యంతాభావరూపముగాదు, ప్రస్థంసాభావయుక్తమై కూన్యస్వభావము కలదియును గాదు. ఇయ్యది ప్రవాహరూపమున గిప్పట్టునదియు మఱల మఱల యుత్పన్నమగునదియై యున్నది.

స కదాచిదిదం చాస్తి జగద్రామ స చక్షుయి
అజనం క్షీయమాణత్వా న్నాస్తిత్వాచ్ఛానుమానతః. 10

ఓ రామా! ఈ జగత్తు నిత్యసత్త్వాభావముగలదికాదు, తుణికిసత్త్వాభావము గలది యును కాదు. ఏలన నియ్యది నిత్యపరిణామ భేదముచే క్షీయశీలమును, అనుమానముచే అసత్త్వాభావ యుక్తమునై యున్నది.

సర్వేంద్రియపదాతితో యదాక ర్తేహవిజ్యురః
కుర్వాణః సర్వదా భేదం స కదాచన గచ్ఛతి. 11

ఇద్దాని కర్తృసర్వేంద్రియాతీతుడును, అవిధతాపవర్జితుడును యనిన, ఆత్మతీ జగత్కార్య మును నిరంతరము జేయించున్నను యాతడు భేదమును పొందికనే యుండును. ఏలయన ఆత్మయొక్క సన్నిధానమాత్రముచే జగత్కార్యము సిద్ధించుచున్నది గదా.

తేనేయం నియతిః ప్రాణా భావాభావదశామయీ
ఈదృశ్యేవ స్థిరా దీర్ఘా మిథోత్థాపి చ దృశ్యతే. 12

ఇక్కారణమున జగత్స్థితి సదప్రదూపమై అనగా అనిర్వచనీయమై యున్నది. నిరంతర మిట్టి స్థితియేగల్గి, వికాలాకారవంతమై మిథ్యారూపమున యావిర్భవించుచున్నట్లు దృశ్యమానమగు చున్నది.

అవస్య స్తస్య కాలస్యకేశ్చిదంతః శరచ్ఛతమ్
తావన్నాత్రమహాశ్చర్యః కిమర్థం సోఽనుభావతి. 13

మానవజీవిత పరిమితయగు నూఱువత్సరముల కాలము ఆనంతకాలమందలి స్వల్పాంశమే యగును. ఆట్టి స్వల్పకాలమందగుట మానవజీవి కేవలమందాత్మాత్మకమనము కలిగి యుండునని సర్వేంద్రియాతీతమగు ఆత్మ విషయాభిముఖమగుటయు మిగుల వాశ్చర్యకరమైనది.

స్థిరాశ్చేజ్జగతాం భావాస్తత్త్వాదాస్థాన శోభతే
కథమన్యోన్యసంక్లేషో జడచేతనయోః కిల. 14

కర్తృరహితమగు యీ జగత్తునందలి దేహాది సమస్త పదార్థములను స్థితిమూలని యెంచినను వాని నశేషించుట యుక్తముగాదు. అసంగముగు చైతన్యమునకును జగత్కార్యమునకును కరస్పృశ సంయోగమెట్లు సంభవించును?

అస్థిరాశ్చేజ్జగద్భావాస్తదప్యాస్థాన శోభతే
మమో పేనాస్థిరస్త్వాస్తే దుఃఖమేవా దదాతి తే. 15

ఈ జగత్ప్రచారము లస్థిరములైనచో వానినశేషించుట యుక్తముకాదు గదా. ఏలయన, ముగ్ధుడనువలె చంచలములైన దేహాదులు నశించునవిగాన, వానియందలి యానత్తి దుఃఖమునే గల్గి తీయును.

అస్థాబన్ధో మహాబాహో జగద్భావత్వమాత్మనః
స స్థిరా స్థిరయోః ఫేన శైలయోరివ రాజతే. 16

అస్థాబాహు నో రామచంద్రా! ఉత్పత్తి వినాశయుక్తమగు దేహాది దృశ్య మున్నది. అట్టి పమెనర్చుట, అనగా ఆత్మను జగత్స్వభావయుక్తముగ జూచుట బంధమే అగును. మఱయు, స్థిరాస్థిర స్వభావయుక్తములగు ఆత్మ జగత్తుల సంబంధము ఫేన పర్వతముల సంబంధమున కేర్పింపనేరదు.

సర్వకర్తృవ్యక్త ర్తేవ కరోత్వాత్మాన కించన
తిష్ఠత్వేవముదాసీన అలోకం ప్రతి దీపవత్. 17

సమస్తమునకును కర్తయైనను ఆత్మ ఆకర్తయేయగును. ఏలన సయ్యది యేమియు జగత్కర్తవై ప్రకాశక్రియయందు దీపమువలె నుదాసీనముగ నుండును.

కుర్వన్న కించిత్కురుతే దివాకార్యమివాంశుమాన్
గచ్ఛన్న గచ్ఛతి స్వస్థః స్వాప్నదస్థో రవిర్విధా. 18

సూర్యుడు ప్రాణులందఱి నైవికకృత్విములకు హేతునైనను వాస్తవముగ నేమియు గుఱువకున్నట్లు, ఆత్మయున్న యేమియు నొనర్చుట లేదు. మఱియు స్వప్నపరిభయందు ప్రతిష్ఠితమై యున్న సూర్యునివలె చలించుచున్నను ఆత్మ యధార్థముగ చలంపకయే యున్నది.

యతః కుతశ్చిదేవేదం సంపన్నమివ లక్ష్యతే
అరుణాతీరవద్వారి పూరావర్తవదాతలమ్. 19

అరుణా నదీతీరము స్వభావముగనే శిలామయమైయున్నట్లు, ఈ జగత్తు స్వభావముగనే అనిర్వచనీయరూపమున లక్షితమగుచున్నది. మఱియు, ఆనదియందు జలప్రవాహము అధోమగ్ధముగ జనుచుండును గాన, రెంటి (శిలాజలముల) యొక్క సన్నిధానముచే ఆవర్తము లాకస్మితముగ నీర్పించు విధమున, జడచేతనముల సంయోగమాత్రముచే నీజగత్తున్న ఆకస్మికముగ నుత్పన్నమైన దగును గాన యిందు కర్తయెవరును లేరు.

ఇతి చేద్భవతా రామ నై పుణ్యేనావధారితమ్
ప్రమాణవిశుద్ధేన చేతనా చ విచారితమ్. 20

తథాపి భావనాం సాధో పదార్థం ప్రతి నార్హసి
అలాతచక్రే స్వప్నే చ భ్రమేవాకేవభావనా. 21

సాధువగు నో రామా! ఈ జగత్తు ఆత్మసన్నిధానమాత్రమున నుత్పన్నమగుచున్నదను విషయము నీర బాగుగ నిశ్చయించినను, ప్రమాణమున కతీతమగు భుద్భిత్తుచే నద్దానిని

విచారించినను, దేహాది పదార్థములందాత్మభావన నీకు దగదు. వీలనన, అలాతపక్ర (కోటి), స్వప్న భ్రమాదులందు భావనయే యెట్లు పొనగును.

అకస్మాదాగతో జన్తుః సాహర్దస్య స భాజనమ్
భ్రమోద్భూతం జగజ్జాల మాస్థాయా న్నన్మ భాజనమ్.

అకస్మికముగ నే కలించినాడు మిత్రత్వమునకు పాత్రుడుగాని చందమున భ్రమచే నత్వమున యీ జగత్తున్న విశ్వాపపాత్రము గా నేరదు.

ఔష్యేన్దో శీతలే భానా మృగత్పప్తజలే తథా
యథా న భావయాన్యాస్థామేవం భావయామాసిత్.

చంద్రునియందుగ నత్వమున, నూర్పునియందు శీతలత్వమును, మృగత్పప్తయందు జలము భావింపకయుండునట్లు యీ జగత్ స్థితియందును భావయెనర్పక యుండుము.

సంకల్పపురుషస్యన్న జనద్విష్టుత్వవిభ్రమమ్
యథా వశ్యసి వశ్య త్వం భావజాతమిదం తథా.

సంకల్ప, స్వప్నపురుషుడు, ద్విచంద్రిభవమలనలేనే యీ జగత్పమాన పదార్థజాతమంటే వీక్షింపుము.

అస్తరాస్థాం పరిత్యజ్య భావశ్రీభావనామయ్యామ్
యోఽసి సోఽసి జగత్స్యస్థిం లీలయా వివారానఘ.

పాపరహితుడవగు నో రామా! భావనామయమగు యీ ప్రాపంచిక విషయములన్ని విశ్వాసమును వ్యజించి, నీపారమార్థిక రూపమెయ్యదిగలదో, యద్దానితో లీలామాత్రముగ నీ జగదును విహరింపుము.

అక ర్మత్వవదం వీత్వా వీత్వేచ్ఛామపి కుర్వతః
సర్వభావా న్తరస్య సర్వాతీతస్య చాత్మనః.

సమస్త పదార్థముల యాభ్యంతరమున నున్నదియు, సర్వమున కతీతమును నగు ఆత్మయొక్క కర్మత్వాక ర్మత్వహలను, వానియొక్కన యిచ్చా తోలించి, శేషించిన పారమార్థిక రూపమును పరిగ్రహించి జగదును విహరింపుము. అతటి ముహూర్తమడచి యిచ్ఛారహితముగ వ్యవహరింప నీ యొక్క సన్నిధానమాత్రముననే నియతి జగద్వ్యవహార రూపమున బ్రవర్తించును.

ఇదం సన్నిధిమాత్రేణ నియతిః పరిజ్యంభతే
దీపసన్నిధిమాత్రేణ నిరిచ్చైవ ప్రకాశతే.

దీపపు సన్నిధానమాత్రమున అనిచ్ఛాపూర్వకముగనే ప్రకాశము విస్తరించుచున్నట్లు జగన్నియతియు ఆత్మసన్నిధానమాత్రముచే తన రూపమును విస్తరించుచున్నయది.

అభాసన్నిధిమాత్రేణ కుటబాని యథా స్వయమ్
అత్మసన్నిధిమాత్రేణ త్రిజగన్తి తథా స్వయమ్.

మేఘునన్నిధిమాత్రమున కుటబ (కొండమల్లె) పుష్పములు స్వయముగ వికసించునట్లు, అత్మసన్నిధిమాత్రమున ముల్లోకములు స్వయముగ నత్వన్నమగుచున్నవి.

సర్వేచ్ఛార్హితే భానా యథా వ్యోమని తివృతి
జాయతే వ్యవహారశ్చ సతి దేవే తథా క్రియా.

సర్వేచ్ఛార్హితుడగు నూర్పుడొకసమన స్థితినిందినమాత్రముననే జగద్వ్యవహార మొనర్చును స్థితింపనట్లు, పరమాత్మయొక్క సత్తామాత్రముచే నీ జగత్క్రియాయంతయు సంభవించుచున్నది.

నిరిచ్చే సంస్థితే రక్షే యథా లోకః ప్రవర్తతే
సత్తామాత్రేణ దేవే తు తథై వాయం జగద్దణః.

అతః స్వాత్మని కర్మత్వ మక ర్మత్వం చ సంస్థితమ్
నిరిచ్చత్వాదకర్తాసా కర్తా సన్నిధిమాత్రతః.

ఇచ్ఛార్హితులు నే రత్వముచే లోకమున ప్రకాశముత్పన్నమగు విభమున పరమాత్మయొక్క సత్తామాత్రముచే జగత్సమాచారులు బుత్పన్నమగుచున్నవి. ఇచ్ఛార్హితులు ఆత్మయందు కర్మత్వా కర్మత్వములు రెండును గలవు. ఇచ్ఛార్హితులుగటచే అకర్తయు, సన్నిధానమాత్రముచే కర్తయు నగును.

నర్వేంద్రియాద్యతీతత్వా త్కర్తా భోక్తా న సన్మయః
ఇంద్రియా న్తరతత్వాత్తు కర్తా భోక్తా న ఏవ హి.

ఇంద్రియములను విషయము గానందుచే సత్వేచ్ఛయాపమగు పరమాత్మ కర్తయు, భోక్తయు గా నీగదు. మఱియు సత్తామాత్రమున యింద్రియాంతరతమై యుండుటచే కర్తయు, భోక్తయును నగును.

ద్వే ఏవాత్మని విద్యేతే క ర్మతాక ర్మతానఘ
యదైవ వశ్యసి శ్రేయ స్తామాశిత్య స్థిరో భవ.

పాపరహితుడవగు నో రామా! ఇవిధమున ఆత్మయందు కర్మత్వాక ర్మత్వములు రెండును గలవు. ఈ రెంటియందెద్దానిని నీవు శ్రేయఃప్రదముగ దలంతువో దానినే యాశ్రయింపుము.

సర్వస్థోఽహమక ర్తేతి దృఢభావనయాఽనయా
ప్రవాహవతితం కార్యం కుర్వన్నపి న లిప్యతే.

సమస్త పదార్థములకుండును వ్యాపించియున్న చిత్స్వరూపుడనగు నేను అకర్తనను దృఢ భావనగలిగి ప్రవాహవతిత (ప్రాప్తించిన) కార్యముల నాచరింపునో మనుజుడు కర్మలచే లిప్తుడు గా నీగదు.

యాతి నీరసతాం జన్తురప్రవృత్తేశ్చ చేతనః
యస్యాహం కించిదేవేహ న కరోమీతి నిశ్చయః.

యాతి నీరసతాం జన్తురప్రవృత్తేశ్చ చేతనః
యస్యాహం కించిదేవేహ న కరోమీతి నిశ్చయః.

శుద్ధస్వరూపుడనగు నేనేమియు నొనర్చుటలేదను నిశ్చయము గలవాడు, చిత్తము యొక్క అప్రవృత్తికారణంబున వైరాగ్యమును జూచును.

భోగోఘకామవాంస్తతః కఠోతు జహతు వా
తస్మాన్నిత్యమకర్తాహమితి భావనయేద్ధయా. 86

పరమామృతనామ్నిసా సమతై వావశిష్యతే
అథ సర్వం కఠోమీతి మహాకర్తృతయా తయా. 87

యదీచ్ఛసి స్థితిం రామ తత్తామప్యత్రమాం విదుః
అహో యన్న కఠోమీమం సమగ్రం జాగతం భ్రమమ్. 88

రాగద్వేష క్రమస్తతః కుతోఽన్యస్యాస్య సంభవాత్
యదన్యేన శరీరం తు దగ్ధమన్యేన లాలితమ్. 89

సోఽన్యదారంభ ఏవాతః కః ఖేదోల్లాసయోః క్రమః
మత్సుఖానుభవిస్తారే జగజ్జాలాయోదయే. 40

అయం కర్తేతి మత్స్వాంతః కః ఖేదోల్లాసయోః క్రమః

భోగములందచేతయే లేనపుడు మనుజుడెద్దాని నాచరించును? కాన 'నేనెల్లపుడును అకర్తనే యగుదు'నను దృఢభావనచే పరమామృతమునబులు సమత్వమే కేషించును; లేక, 'అంతయు నేనే యొనర్చుచున్నాను'ను మహాకర్తృత్వభావమందు స్థితిబొందదలంచుటయున్న యుత్తమమేయని పచింపబడినది. శుద్ధస్వరూపుడనగు నేను యీ జగద్భ్రమనేమియు నొనర్చక యున్నందున, నాకంటె నన్యమగునది సంభవింపమిచే నిక రాగద్వేషములను నాయందు తావచట? ఇక కర్తృత్వపక్షమందును, 'అన్యలచే దగ్ధమొనర్పబడిన పూర్వజన్మశరీరమునకు అన్యులచే లాలింప బడు యీ దేహమునకు కారకుడను నేనే యగుదు'నను నిశ్చయముచే నిక సుఖదుఃఖము లేల గలుగు? ఏలయన, 'నా యీ సుఖదుఃఖ విస్తారంబునకు హేతునగు జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తి వినాశములకు కర్తృమే నేనే' యని నిశ్చయించు మనుజునకిక సుఖదుఃఖములే?

ఖేదోల్లాసవిలాసేషు స్వాత్మకర్తృతయైతయా. 41

స్వయమేవ లయం యా తే సమతై వావశిష్యతే
సమతా సర్వభూతేషు యాసా సత్యావరాధితీః. 42

ఆత్మయొక్క సమష్టిరూప కర్తృత్వముచే ముఖదుఃఖంబులు స్వయముగ విలీనమన, కేవలము సమత్వమే కేషించును. మతీయు సర్వభూతములందలి సమభావమే సర్వోత్తమస్థితి యగును.

తస్యామవస్థితం చిత్తం న భూయో జన్మభాజ్ఞనాక్
అథవా సర్వకర్తృత్వ మకర్తృత్వం చ రాహవ. 43

సర్వం త్యక్త్వా మనః వీత్వా యోఽసి సోఽసి స్థిరో భవ
అహంసోఽహమయం నాహం కఠోమీదమిదం తు న. 44

ఇతి భావాన్మనోబుద్ధిరేవ తుష్టయే

అట్టి సమత్వమందు స్థితిబొందుచున్న ముఖల యెన్నటికిని జన్మనుబొందడు. ఓ రామా! కర్తృత్వాగ్గర్తృత్వముల నన్నింటిని దృఢించి మనస్సునుగూడ నకంపజేసి నీ శుద్ధరూపమెయ్యది గలది' యదానియందే సిరుడవుగవ్వు. 'అహంకార, దేహేంద్రియాదులు నేనుగానందున నేనేమి యొనర్చువాడను గాను' — ఇవిధమున ఆత్మయొక్క కర్తృత్వాదులను నిశేధించి 'త్యం' తగ్గనూత్రమున స్థితిబొందినను ('తత్త్వమసి' యందలి) తత్త్వదార్థము లభింపమిచే, పూర్వోక్త పూర్వానుసంధానరూపముగు దృష్టి కృష్టికరమును పూర్ణమును గావేరదు. (అనగా, దృశ్యవస్తువుల అంతిమిటుతో బాటు తచ్చబుద్ధిత్వభూతముగు ఆత్మస్వరూపమునుగూడ భావించవలెననుట)

సా కాలసూత్రపదవీ సా మహావీచివాగురా. 45

సాసిఖత్రవనశ్రేణీ యా దేహోఽహమితి స్థితిః

సా త్యాజ్యా సర్వయత్నేన సర్వనాశేఽప్యవస్థితే. 46

దేహాత్మబుద్ధియే కాలసూత్ర (సరకవిశేషము) పదమగును. అదియే 'మహావీచి' సమాహృతము, 'అసిఖత్ర' సమదాయమున్న యుతము. కాన సర్వవినాశము చేయరినను మనుజుడెద్దానిని అత్యంతములచే విడనాడవలెను.

ప్రవృత్త్యా సా న భవ్యేన సశ్వమాంసేవ పుష్కసీ
తయా సుదూరోఽర్హతయా దృష్టా పటలలేఖయా. 47

ఉదేతి పరమాదృష్టిర్జ్యోతేన్నైవ విగతాంబుదా

యయాభ్యుదితయా రామ తీర్యతే భవసాగరః. 48

ఓ రామా! శునకమాంసముగల చండాల శ్రీనివలె దేహాత్మబుద్ధిని యుత్తమపురుషుడెన్నటికిని స్పృశింపరాదు. ఏలయన అధిష్ఠానవైతస్యముగు విశ్వాత్మను గన్పఱపట్టి దేహాత్మదృష్టియను పటలము దూరముగ దృశించినేయ, నపుడు మేఘులహితముగు చంద్రుని చంద్రకపలె సర్వోత్తమముగు అగ్నిదృష్టి యందయించును. అపుడే శీవుడు సంసారసాగరమును తరించును.

కర్తా నాస్మి న చాహమస్మి స ఇతి జ్ఞాత్యైవమస్తఃస్ఫుటం
కర్తా చాస్మి సమగ్రమస్మి తదితి జ్ఞాత్వాఽథవా నిశ్చయః

కోఽప్యేవాస్మి న కించిదేవమితి వా నిర్ణీయ సర్వోత్తమే
తిష్ఠ త్వం స్వపదే స్థితాః పదవిదో యత్రోత్తమాః సాధవః. 49

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకియే స్థితిప్రకరణే

కర్తృత్వవిచారయోగోపదేశకరణం నామ

షట్పంచాశః పర్వః 156.

ఓ రామా! 'నేను కర్తనుగాదనియు, దేహములు నేనుగాననియు స్పష్టముగ నెఱుంగుము. లేక, 'మనస్సునను నేనే కర్తాయనియు, బ్రహ్మాండమంతయు నేనే యనియైన భావించుము. లేక బుద్ధిరూపముగు దృశ్యము నేనేమియు గాను; లోకప్రసిద్ధమును, పరిచ్ఛిన్నముగాను సుఖదుఃఖములను

విలక్షణమును, పూర్ణానందస్వరూపమును నగు చైతన్యమే నేనను నిశ్చయముగల్గి, వివేకులును, ఉత్తమసాధువులగు బ్రహ్మవేత్తలున్న ప్రాప్తిసొంద బ్రహ్మపదమున స్థితిగల్గియుండుము.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున
కర్తృత్వవిచారయోగోపదేశకరణమును పట్
పంచాశ సర్గము । 56 ।

సప్త పంచాశః సర్గః.

శ్రీరామ ఉవాచ:—

సత్యమేతత్త్వయా బ్రహ్మస్యదుక్తం సూక్తిసుందరం
అకర్తృవహి కర్తృత్వా భోక్తృ భోక్తృవ భూతకృత్. 1

శ్రీరామడు:— ఓ మహాత్మా! ఉత్తమ యుక్తులద్వారా తాము వచించినదంతయు సత్యమే యైయున్నది. పరమాత్మ కర్తయైనను అకర్తయు, భోక్తయైనను అభోక్తయు నగును.

సర్వేశ్వరః సర్వగచ్ఛ చిన్మాత్రమమలం పదమ్
స్థానం భువి వపుర్దేవః సర్వభూతా స్తరస్థితః. 2

మజియు నాపరమాత్మ సర్వేశ్వరుడును, సర్వవ్యాపియు, చిన్మాతృస్వరూపమును, నిర్మలపదమున నై యొప్పును. భూతలముపై చతుర్విధప్రాణులు వసించునట్లు, సర్వభూతముల అంతరమున నెలకొనియుండు ఆ దేవుడే సమస్తమునకు స్థానభూతిమగును.

హృదయంగమతాం ప్రాప్తమిదాసీం బ్రహ్మ మే విభో
త్వదుక్తిభిర్యథాంభోద ధారాభిర్భూభృదవ్యథః. 3

దేవా! నా హృదయమున నిపుడు బ్రహ్మము భాసించుచున్నది. వర్షధారలచే గ్రీష్మకాల సంతప్తపర్వతమువలె తమ సచనములచే నేను దుఃఖిహితుడనైతి.

ఔదాసీన్యావనిచ్ఛత్వాన్న భుజ్జ్ఞే న కరోతి చ
సమగ్రాలోకకారిత్యాద్యుజ్జ్ఞే దేవః కరోతి చ. 4

దేవుడగు ఆ పరమాత్మ యుదాసీనుడును ఇచ్చారహితుడును నగుటచే కర్తయు భోక్తయు గానరడు. కాని సత్రామాత్రముచే సర్వలోకంబులను సృష్టించువాడగుటచే కర్తయు భోక్తయు నగును.

కిం త్వయం భగవన్నాహః సంశయో మే హృది స్థితః
తం త్వం ఛిన్తి గిరా బ్రహ్మస్థిత్యేద్యద్యథా తమః. 5

ఓ మహాత్మా! అయినను యొక గొప్ప సంశయము నాకు గలదు. మార్కుడు తన కిరణ ములచే నంధకారము నుచ్చిన్నము జేయుచియున తామధానిని తొలగించ వేడెద.

ఇదం సత్తదిదం వాఽసదయం సోఽహమిదం న తు
అయమేకో ద్వితీయోఽయమిత్యాది కలనామయమ్. 6

ఏకస్మిన్విద్యతేఽధ్వాస్తే నీహర ఇవ భాస్కరే
ఇదం ప్రథమమేవాచ్ఛే కథమాత్మని సంస్థితమ్. 7

ఈ జగత్తు సదస్వరూపమైనది; అపస్త్యరూపమున జగత్తే నేను గాని వ్యష్టిదేహమాత్రుడను గాను. ఈ ప్రపంచమంతయు సమష్టిద్వష్టిచే నేకమును, వ్యష్టిద్వష్టిచే ననేకమును నైయున్నది — ఇత్యాది అనియతకల్పనామయమున యీ జగత్తు, అద్వితీయమును, నియతస్వభావయాక్రమమును, స్వయంప్రకాశమును, మోహంధకారరహితమును, నిర్మలమును నగు పరమాత్మయందు మార్కునియం దంధకారమువలె యెట్లుండగలదు? మాయాకబలిత బ్రహ్మముం దీజగత్తు ప్రథమమున గలదు; అదియే యిపుడు వ్యక్తరూపమున గన్పట్టుచున్నదోనను, అద్వితీయమును పరమాత్మయం దీజగత్తు ముమ్మొదటయైనను యెట్లు స్థితిబొందియుండెనో దయచేసి వచింపును.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ:—

సిద్ధాంతకాల ఏవాస్య సంప్రశ్నస్యోత్తరం సిరమ్
కథయిష్యామి తే రామ యేన జ్ఞాన్యసి తత్త్వతః. 8

శ్రీవసిష్ఠడు:— ఓ రామా! ఈ సీ ప్రశ్నకు తత్తరము సిద్ధాంతకాల (నిర్వాణ ప్రకరణ) మందొసంగెద; అపుడు నీవిద్వానిని యథాగ్రహపమున నెఱుంగ గలవు.

మోక్షోపాయస్య సిద్ధాంత మసంప్రాప్య స రాఘవ
శ్రోతుం ప్రశ్నోత్తరాణ్యేతాన్యలం యోగ్యో భవిష్యసి. 9

రాఘవా! మోక్షోపదేశసిద్ధాంతము (అఖండాకాగమగు నాత్మబోధ) ను ప్రాప్తిసొంద నపుడు నీవిట్టి ప్రశ్నలకు తత్తరము పూర్ణముగ నెఱుంగ యోగ్యుడవు కానరవు.

కాన్తా గీతగిరాం రామ తరుణోభాజనం యథా
ప్రశ్నానాముత్తమోక్తీనాం పుణ్యకృద్భాజనం తథా. 10

తరుణమయస్కుడే యువకుల రాగమయగీతములకు శాత్రుడగునట్లు సిద్ధాంతకాలమున వచించడగు నిట్టిప్రశ్నలకు ఆత్మజ్ఞునియే పాత్రుడగును.

వృథా భవతి బాలేషు యథా రాగమయీ కథా
నిరర్థకాల్పబోధేషు తథోదారోదయా కథా. 11

రాగమయగీతములను బాలకుల వచించిన వ్యర్థమునచందమున, అల్పబోధగలవారికి వచించి యుత్తమ ఆత్మసాక్షాత్కార జ్ఞానమున్న నిరర్థకమగును.

కస్మింశ్చిదేవ సమయే కించిత్పుంసో విరాజతే
ఫలమాభాతి వృక్షస్య శరద్యేవ స మాధవే. 12

నారింజి, నిమ్మ మొదలగు ఫలవృక్షములు శరదృతువందే శోభించును గాని నసం-
యుతువందుగాదు. అట్లే యొకానొక సమయమున మాత్రము యొకానొకనికి యొకానొక
యము శోభించును.

ఉపదేశగిరో వృద్ధే రంజనానిర్మలే వశే
లగన్యదారవిజ్ఞాన కథా చాధిగతాత్మని.

విశేషమున వైరాగ్యోపదేశమున్ను, శుభ్రవస్త్రమునకు రంగును శీఘ్రముగ నంటునట్లు ఆత్మ
జ్ఞానియగువానియందే ఆత్మజ్ఞానోక్తి సఫలమగును.

ప్రశ్నస్యాస్యాత్తరం పూర్వం లేశతః కథితం మయా
న విస్తరేణ తేనైతన్న జ్ఞాతం భవతా న్సుటమ్.

ఈ సీపశ్చ కుత్తరమును భార్యవోపాఖ్యానమున కొంతవఱకు వచించియున్నాను. అనన్తి
కాదగుటచే నీకథానిని విస్తారముగ వచించుటంటిని. అందుచే నీవా విషయమును స్పష్టముగ నెఱుంగు
కున్నావు.

యది త్వమాత్మనాత్మాన మధిగచ్ఛసి తం స్వయమ్
ఏతత్ప్రశ్నోత్తరం సాధు జానాస్యత్ర న సంశయః.

ఓ రామా! నీ యాత్మను నీవు స్వయముగ నెఱుంగుచో, అనగా అఖండాత్మావబోధము
నీకు గల్గుచో, నేను వచింపకనే యీ ప్రశ్నోత్తరమును పూర్ణముగ నెఱుంగ గల్గియుండువు. ఇందు
సంశయమేమియును లేదు.

మయా సిద్ధాంతకాలేతు ప్రాప్తబోధే త్వయి సిథే
వక్తవ్యో విస్తరేణైవ సాధో ప్రశ్నోత్తరక్రమః.

సాధుశిలుడవగు నో రామా! సిద్ధాంతకాలమున నీకాత్మబోధము ప్రాప్తించునట్టి
ప్రశ్నోత్తరక్రమమును నేను విస్తారముగ నర్థించి చెప్పెద.

జానాత్మానమాత్మైవ కృత ఆత్మాత్మనైవ హి
అత్మైవ సంప్రసన్నః సన్నాత్మానం ప్రతిపద్యతే.

అజ్ఞానదశయందాత్మచే నొనర్పబడిన కార్యము నాత్మయే యెఱుంగునట్లు, జ్ఞానసిరి
యందాత్మబోధచే నుచుననుమగు నాత్మయు తన యథార్థస్వరూపము నెఱుంగగల్గును.

తదేతత్కథితం రామ కర్తృకర్తృవిచారణమ్
అజ్ఞాతత్వాత్తు తామేతాముక్షీణవాసనో భవేత్.

ఓ రామా! అఖండబ్రహ్మను బోధించుటకొఱకే యీ కర్తృత్వ విచారముగూర్చి
నేనిపుడు వచించినాను. కాని నీవఖండాత్మ స్వరూపమును నెఱుంగకున్నావు. దీనిచే నీకింకను
దృశ్యవాసన శమింపలేదని తోచుచున్నది.

బద్ధో హి వాసనాబద్ధో మోక్షః స్వాద్వాసనాక్షయః
వాసనాన్యం పరిత్యజ్య మోక్షార్థిత్యమపి త్యజ.

వాసనలే బద్ధుడగువాడే బద్ధుడు. మఱియు వాసనాక్షయమే మోక్షము. కాన నీవు
వాసనలఁబరిత్యజించి మోక్షేచ్ఛనుగూడ విడనాడుము (బంధదశయందే మోక్షేచ్ఛగాని, ముక్తసిరి
అగుదుకాదు గాన.)

తామసీర్వాసనాః పూర్వం త్యక్త్వా విషయవాసితాః
మైత్ర్యాది భావనానామ్నీం గృహాణామలవాసనామ్.

దృశ్యవిషయములచే బరిహారముగు రాజసిక తామసిక వాసనలను మొఱ్ఱుగట బరిత్య
జించి, ఆ పిదప మైత్ర్యాది శుభవాసనలను గ్రహింపుము.

తామవ్యస్తః పరిత్యజ్య తాభిర్వ్యవహరన్నపి
అన్తః శాన్తనమస్మై హో భవ చిన్మాత్రవాసనః.

అట్టి మైత్ర్యాది శుభవాసనలుగల్గి వ్యవహరించుచు, క్రమముగ వానినిగూడ వ్యజించి,
అంతఃకరణమున యే విధమైన యిచ్చయు లేనివాడై, సమ్యక్ జ్ఞానయుక్తముగు సమాధి నభ్యసించుచు
చిన్మాత్రవాసనా సహితుడవు కమ్ము.

తామవ్యథ పరిత్యజ్య మనోబుద్ధిసమన్వితామ్
శేషే స్థిరసమాధానో యేన త్యజసి తత్త్వజ.

పిమ్మట మనోబుద్ధియుక్తముగు అవాసనగూడ బరిత్యజించి, శేషించిన ఆత్మ స్వరూప
మందు స్థిరసమాధానమును బడసి, ద్వైతకల్పనా మూలభూతముగు యే అవాంకారముచే యంతదనుక
సంతయు పరిత్యజించుచుంటివో యద్దానినిగూడ త్యజించి వేయము.

చిన్మయః కలనాకాల వ్రకాశ తిమిరాదికమ్
వాసనాం వాసితారం చ ప్రాణస్పందనపూర్వకమ్.

సమూలమపి సంత్యక్త్వా వ్యోమసౌమ్యప్రశాన్తభీః
యన్త్యం భవసి సద్బుద్ధే సభవానస్తు సత్కృతః.

సుమతుడవగు నో రామా! ప్రాణస్పంద రూపముగు కాలకల్పనతోగూడిన యజ్ఞానాంధ
కారమును, వాసనలను, విషయములను, వానికి గ్హారభూతములగు యంద్రియాదులను, అవాంకార
మును సమూలముగ నశింపజేసి ఆకాశమువలె నిర్మలమును, అఖండబ్రహ్మకారయుక్త బుద్ధి సహిత
మును, కేవలము చిన్మయమును, విశ్వవంద్యమును నగు నీపారమార్థిక స్వరూపమెయ్యదిగఁబో
అద్దానియందే స్థిరుడవై యుండుము.

హృదయాత్సంపరిత్యజ్య సర్వమేవ మహామతిః
యస్తివత్తి గతవ్యగ్రః సముక్తః పరమేశ్వరః.

ఓ మహామతీ! వాసనలన్నింటిని హృదయముననుండి పారద్రోలి చివారహితుడై
యుండువాడే ముక్తుడనఁబడును. మఱియు నాతడే పరమేశ్వరుడగును.

సమాధిమథ కర్మాణి మా కరోతు కరోతు వా
హృదయేనాస్తసర్వాభో ముక్త ఏవో త్రమాశయః.

సమస్తయాశలను వృద్ధాయమునుండి పారద్రోలిన కుద్ధాంతఃకరణుడగు మనుజుడు సమాధినిష్ఠుడైయున్నను, లేక ప్రపంచమున వ్యవహరించినను ముక్తుడైయున్నను,

నైష్కర్మ్యేణ స తస్మాద్ధో న తస్మాద్ధోఽస్తి కర్మభిః
న సమాధానజప్యభ్యాం యస్య నిర్వాసనం మనః. 27

వాసనారహితచిత్తునకు నైష్కర్మ్యముచేగాని, కర్మలచేగాని, సమాధిచేగాని, జపముచేగాని యేమియు ప్రయోజనము లేదు.

విచారితమలం శాస్త్రం చిరముద్ధాహితం మిథః
సంత్యక్తవాసనాన్మానాదృతే నాన్యుత్తమం పదమ్. 28

సమస్తశాస్త్రములు మఱచే నిపుణముగా విచారించబడినవి. మఱియు చిరకాలము పరస్పరము బోధించబడినవి. ఇట్లెన్నివిధముల శాస్త్రములను పర్యాయము చేసినను వాసనాత్మాగ పూర్వకముగా నవలంబించు అత్యున్నతీక మించిన పదమెద్దియు గన్పించలేదు.

దృష్టం ద్రష్టవ్యమఖిలం భ్రాన్త్యాభ్రాన్త్యాదిశోదశ
జనాః కలివయా ఏవ యథావస్త్వవలోకినః. 29

దశదిక్కులు సంచరించి, చూడదగిన పదార్థములనెల్ల జూచిరిని గాని యథార్థవస్తువు (బ్రహ్మము) నెఱింగినవారు కొలదిమందిమాత్రమే కలరు.

యద్యదాలోక్యతే కించిత్కశ్చిద్యత్తన్నవిద్యతే
తస్మిన్సానీప్సితాదన్యన్న తత్ర యతలే జనః. 30

ఈ ప్రపంచమున యిష్టనిష్ఠముల కన్యముగ యేమియును లేదు. ఈ యిష్టనిష్ఠముల కొఱకే సర్వశక్తులును యత్నించుచున్నారు. కాని తద్భిన్నస్వరూపముగ అత్యంత త్నముకొఱకు యేవరును ప్రయత్నించుట లేదు.

యేకేచన సమారంభా యే జనస్య క్రియాక్రమాః
తే సర్వే దేహమాత్రార్థ మాత్మార్థం న తుచసః. 31

తాకిక వైదిక క్రియాక్రమముంతయు అనాత్మభూతమగు దేహముకొఱకు మాత్రమే యగునుగాని ఆత్మకొఱకు గాదు.

పాతాలే బ్రహ్మలోకే చ స్వర్గే చ వసుధాతలే
వ్యోమ్ని కలివయా ఏవ దృశ్యస్తే దృష్టదృష్టయః. 32

పాతాళ, బ్రహ్మలోక, స్వర్గ, భూమ్యాకాశములందునుగూడ చిదేశ్వరసముగ బ్రహ్మమును పాక్షాత్కరించుకొనిన మహనీయులు మిక్కిలి యఱుదుగనున్నారు.

ఇదం హేయముపాదేయ మిదమిత్యసదుత్థితా
నిశ్చయా గలితౌ యస్య జ్ఞస్యాపావతిదుర్లభః. 33

అజానముచే నావిర్భూతమగు త్యాజ్యగ్రాహ్య-దృష్టి శమించిన జ్ఞానియగు మహాత్ముడు లభించుట మిగుల దుర్లభము.

కరోతు భవనే రాజ్యం విశత్వంభోదమమ్మునా
నాత్మలాభాదృతే జన్తుర్విశాన్తిమధిగచ్ఛతి. 34

చక్రవర్తియై భూమండలమును రాజ్యమేసినను, ఇంద్రపదముపొంది పృష్ఠ్యధికారియై మేఘునుండలమునఁ బ్రవేశించినను, వరుణపదముపొంది జలముపై సంచరించినను, యోగసిద్ధిబడసి యంతటనువిహరించి నన్నటికిని ఆత్మప్రాప్తిచేసెనని మఱుద్దానిచేతను జీవుడు విశ్రాంతిని బడయజాలడు.

యే మహామతయః స స్తః శూరాశ్చేన్ద్రియశత్రుషు
జన్మజ్వరవినాశాయ త ఉపాస్యా మహాధియః 35

ఇక్ష్వాకునివ యింద్రియములను శత్రువులు జయించుటచే శూరులును, మహాధీమంతులును సగు సాధుమహాత్ములే నవనమరణరూప జ్వరవినాశముకొఱకై సేవింపఁచుదురు.

సర్వత్ర పంచభూతాని వత్సం కించిన్న విద్యతే
పాతాలే భూతలే స్వర్గే రతిమేతు క్య ధీరధిః. 36

పాతాళ భూతల స్వర్గములందంతటను పంచభూతములు (లేక వానికార్యములగు పాంచభూత పదార్థములు) వప్పు ఆఱవస్తువెద్దియును లేదు. అట్టిచో ధీరుడును బుద్ధిమంతుడును నిరీక్షింపగలవాడు అటు దేని నభిలషించును?

యుక్త్యా వై చరతో జ్ఞస్య సంసారో గోష్పదాకృతిః
దూరసంత్యక్తయు క్షేస్తు మహామత్సర్గావోపమః. 37

వేదములందు పవించబడిన యుక్తిచే బ్రహ్మసాక్షాత్కారమొంది సంచరించు ఆత్మజ్ఞానికి యీ ప్రపంచము గోష్పదమువలె (అల్పముగ) లోచును. అట్టియుక్తిని దూరముగ విడనాడువాని కిట్లుగ ప్రభయకాల మహాసముద్రమువలె విస్తారముగ గన్పట్టును.

కదంబగోలకై స్తుల్యం బ్రహ్మాండం సార్పచేతనః
కిం ప్రయచ్ఛతి కిం భయం కే ప్రాప్తేఽస్మిన్నకలేఽపి నః. 38

అపరిచ్ఛిన్నముగు ఆత్మానంద ముభయించు విశాలచిత్తుడగు ఆత్మజ్ఞానికి బ్రహ్మాండ మంతయు పంప్రాప్తించినను, కదంబ ఫలగోలక కుల్కముగు నయ్యది వానికేమి యెంతంగలదు? లేక గానియందాతలేమి యనుభవించును?

ఏతదర్థమబుద్ధీనాం యన్మహాసమరక్రియాః
తన్మన్యే రామ ధికార్థం ద్వంద్వలక్షణాయావహమ్. 39

ఓ రామా! ఇట్టి యల్పజగంబున రాజ్యాదిముఖముకొఱకై మూఢులచే గానింపబడు లక్షణాలది యోగుల వివాశమునకు హేతుభూతములగు సమరక్రియలు దయాళువగు తన్మన్యే దృష్టియందు నింద్యములే యగునని నేను తలంచెద.

కల్పమాత్రేణ కాలేన సుమహాపేలవోదరే

తస్మిన్నపి హి యో నాశః సర్వాధిరమహాధియామ్.

40

మహాకల్పంతమున నశించునదగుటచే మిగుల యల్పమున, సమస్తప్రాణులయొక్క విలయమునకు హేతువగుటచే మానసికవృత్తాదులు క్రమమునకు విరిచిపడము అజాలకే ప్రళంసా యోగ్యమగును గాని జ్ఞానులకు గాదు. కాన నట్టి విరిచిపడమును జ్ఞానికాకాంత యుండనేరదు.

అత్మనోజ్ఞస్య సర్వాదేర్మస్థనాగపి నోద్గతమ్

తస్మిజ్జగత్ప్రయే ప్రాప్తే టిచిదాత్మా బరీ భవేత్.

41

తత్త్వవేత్తయొక్క దృష్టియందు స్పష్టమగుచేగూడ నేమియు నుత్పన్నముగాకయే యుండ నిక ముల్లోకములు సంప్రాప్తించినను వాని అత్మ యొకింతైనను బలవంతముగనా?

ఇతః శైలశ్చైర్వ్యాప్తా తథేతో జలరాశిభిః

కియానస్య భువో దేహో యేనోదారం ప్రపూరయేత్.

42

ఒకచుక్క యశేకపర్వతములచేతను, మఱియొకచుక్క జలరాసులచేతను యీ భూమండలము వ్యాప్తమైయున్నది. ఇక శేషించిన (రాజ్యాది యోగ్యమగు) యే భూభాగము సర్వత్యాగముచే మహాతరపడమునొందిన జ్ఞానిని పూర్ణమొనర్చగలదు?

న తదస్తి జగత్తస్మిన్న పాతాలసురాలయే

యన్నామాత్మవతో జ్ఞస్య కించిత్కార్యతరం భవేత్.

43

పాతాళ స్వర్గ భూతలములందెటను అత్మజ్ఞాని కవశ్యక రవ్యంబును కార్యమొదయును లేదు.

ఏకతామసుయాతస్య వ్యోమవద్వితతస్య చ

స్వస్థస్యాత్మవతో జ్ఞస్య స్థితస్యాత్మస్యచేతనః.

44

శరీరజాలనీహర భూసరాశూన్యతోటరా

శాస్త్రసంసారసుభగా త్రిలోకీ విపులాతటీ.

45

ఏకత్వమును ప్రాప్తించినవాడును, ఆకాశమువలె వికాలమైన రూపముగలవాడును, అనునస్కందమును, స్వస్థచిత్తుడనునగు అత్మజ్ఞానియొక్క దృష్టియందు, దేహసముదాయముచే నీహరమువలె భూసరిత మొనర్చబడినదియు, శాంతరూపముచే రమణీయమును నగు త్రిలోకమును మృగ తృప్తిపడితటము ఆకాశమువలె శూన్యరూపమేయగును. అనగా జ్ఞాని యద్దానిని తుచ్ఛముగ దలంచి దానిపై దృష్టివైన పురుషుడని భావము.

స్ఫూరబ్రహ్మమలాంభోధి ఘనాః సర్వే కులాచలాః

చిదాదిత్యమహాభాన మృగత్పక్షజలశ్రియః.

46

బ్రహ్మము నిర్మలసమాద్రమున మేర్పాదితలపర్వతములు ఘనములును, మహాప్రకాశ కిలమగు నా చైతన్య భాస్కరుని తేజమందు సమద్రవస్థాదులు మృగత్పక్ష సమూహములును నగ్నము

అత్మతత్త్వమహాంభోధివీచయః సర్గరాజయః

అనుత్తమవదాంభోద వృష్టయః శాస్త్రదృష్టయః.

47

స్పష్టమన్నియు అత్మతత్త్వమును మహాసముద్రమందలి తరంగములు. వివిధశాస్త్ర దృష్టులు సర్వోత్తమబ్రహ్మపదమును మేఘముయొక్క స్పృష్టిసమూహము.

చంద్రాగ్నితపనాలోకా ఘటకాష్టాదినన్నిభాః

ప్రకాశనీయాశ్చిద్రూపత్విషో మలకణాస్తథా.

48

మిగుల మలినమున పొర్లివాచి ధాతువులున్న వాని యధిష్ఠానమును అత్మచేతనే ప్రకాశంప మగుచున్నవి. అట్లే చంద్ర మార్కాగ్నుల ప్రకాశములున్న, ఘటకాష్టాదుల ప్రకాశించేయు అత్మచేతనే ప్రకాశితములగుచున్నవి.

విహరన్తి స్వమాత్మానః సంసారవనచారిణః

కామభోగోపలగ్రాసమృగా సరసురాసురాః.

49

పరిచ్ఛిన్న దేహభావము గలవారును లేక హింసాస్వభావయుతులునునైన ప్రపంచ-వన గారలగు మనుజులై త్యదులు కామభోగములను తృణముల నేవించుచు మృగతుల్యులై యున్నారు.

అస్థిఖండార్థలామూర్ధ పిథానాః స్నాయుశృంఖలాః

జగదేహజరజ్జ్వర క్తమాంససముద్గతాః.

50

అస్థి-ఖండములను ఆధారకాష్టములును, శిరంబులను ఆచ్ఛాదకములును, నాడులను భ్రూభూంధనములును గల దేవమునుజులు దేహములు అనాదిసంసారరణ్యమందలి అభాగశీవుల వివిధవార్ధము కల్పించబడిన పేటికలై యును.

వనమాలామృగాముగ్ధాః పురసంచారసంస్థితా

బాలబుద్ధివివోదాయ యోజితాశ్చర్యపుత్రికాః.

51

సంసార వనమృగములును వివేకరహితులును నైన శీవులను చర్యపుత్రికలు (తొలు తొమ్మలు) భోగభూమియను నగరమున సంచరించుటకై బాలుర (అజ్ఞానుల) వివోదారము బ్రహ్మ తీర్థులచే నియోగించబడిన.

నై వంవిభోదారమనా మనాగపి మహామతిః

న జ్ఞశ్చలతి భోగోమైర్మందవాతైరివాచలః.

52

మందవాయువులచే చర్యతము చలించనట్లు సర్వత్యాగియగు వివేకి ప్రాపంచిక విషయ భాగములచే చలించకయుండును.

తస్మిన్నిల పదే రామ జ్ఞస్తివృత్తి మహోత్తమ

యస్మింశ్చంద్రార్క-దేశోఽపి న పాతాలమివ స్థితః.

53

ఓ రామా! చంద్ర మార్కమండలములున్న పాతాళకుహరమువలె నెచట నిస్తేజములై యుండునో యట్టి సర్వోత్తమ బ్రహ్మపదమున జ్ఞాని స్థితిగలియుండును.

యస్మాలోకాల్లోకపాలాః సమాలోకాః సువేదినః

శరీరం పాస్త్యయమివ వశ్యన్ముఖాః శుపార్ణవే.

54

తత్త్వజ్ఞానియొక్క చిత్తుకాశముచేతనే బ్రహ్మాదిలోకపాలురు జగత్తునంతయు బ్రకాశించు జేయుచు, సేతాదీంద్రియములచే బాహ్యప్రదేశమునను బుద్ధిచే సంతకరించునను ఉత్తమశరీర వ్యవహరించుచు దేహరహితమగు ఆత్మను విశేషించి చూచుచున్నను, అజ్ఞానసాగరమున నిమగ్నులై ఆజ్ఞాలవలె దేవతృభావముచే దేహముల సంరక్షించుచున్నారు.

స కేచన జగద్భావాస్తత్త్వజ్ఞం రంజయన్త్యమి

అవ్యభాసగతాః స్ఫూరహృదయం ఖిన్వివాంబుదాః.

55

దృఢవైరాగ్యముచే భోగభావనలు సంక్షయించినవాడును వికలవాదయుడును, శుద్ధాంతకరిణుడును నగు జ్ఞానిని అధిక ప్రయత్నముచేసినను జగత్తునందలి యేవదార్థమున్ను మేల్గు మాకాశమునువలె అనురక్త మొనర్చజాలకుండును.

స కేచన జగద్భావాస్తత్త్వజ్ఞం రంజయన్త్యమి

మర్కటా ఇవ స్పృత్యన్తో గౌరీలాస్పాధినం హరమ్.

56

పార్వతీచేరియొక్క స్పృత్యమథిలపించు పరమశివుని, మర్కటము తన నాట్యముచే అనురక్త మొనర్చజాలనట్లు ప్రపంచమందలి స్పృత్యగీతాది పదార్థములెవ్వియు తత్త్వజ్ఞానికి ఆసక్తిని గలుగజేయజాలవు.

స కేచన జగద్భావాస్తత్త్వజ్ఞం రంజయన్త్యమి

ప్రాక్తనప్రతిబింబశ్రీ రత్నం కుంభగళం యథా.

57

ఘటమునకు బాహ్యదేశమున నున్న పుడు రత్నమందు ప్రతిబింబించిన సంభగృహముల శోభ ఘటాంతర్యమున నున్న పుడదాని నెట్లనురక్త మొనర్చజాలకుండునో, అట్లే తత్త్వజ్ఞానికి జగత్తునందలి యే పదార్థమున్ను ఆసక్తిని గలుగజేయజాలదు.

వజ్రార్పితోపమమనస్మయమంబుభంగ

తుంగం తరంగకృతబింబమివావలోక్య

లోలాంతరీహితసుఖేషు రతిం స యాతి

తద్భః కుశై వలలవేష్టిన రాజహంసః.

58

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే శ్రీతిప్రకరణే

పూర్ణాశయస్వరూపవర్ణనం నామ సప్తవంచాశః

సర్గః 157

ఓ రామా! బ్రహ్మలోక పర్యంతముగల యీ జగదైశ్వర్యములన్నియు అజ్ఞానుల దృష్టి యందు సీరములును దుశ్చేద్యములునై యున్నవి గాన ప్రజనూనములగును. కాని జ్ఞానుల దృష్టి యందు జలముయొక్క యున్నత తరంగాగ్రభాగమందలి చంద్రాదుల ప్రతిబింబమువలె అసీరము

లగును. వివేకి తత్త్వదృష్టిచే వానిని మిథ్యారూపములుగను తుచ్ఛములుగను గాంచుచు యల్ప శైవాలమందు రాజహంస ప్రతిగోననట్లు, అట్టి విషయముఖములందజ్ఞానివలె ప్రతిగోనకయుండును.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు శ్రీతిప్రకరణమున

పూర్ణాశయస్వరూపవర్ణనమను సప్తవంచాశః

సర్గము 157

అష్ట పంచాశః సర్గః.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :-

అత్రైవ వస్తుస్యుదితా శృణు రాఘవ పూర్వజాః

కచేన గాథా యా గీతా బార్హస్పత్యేన పావనాః.

1

శ్రీవసిష్ఠుడు :- ఓ రామా! ఇవిషయమున, పూర్వము బృహస్పతి పుత్రుడగు కరుడు పచించిన యతిపిత్రులగు గాథను పచించెద వినుము.

కస్మింశ్చిన్నేరుగమానేఽతివస్సురగురోః సుతః

కదాచిదభ్యాసవశాద్విశ్రాంతిం ప్రాప చాత్మని.

2

మేరువర్షతమందలి యొకానొక వనమందు వసించు బృహస్పతి కొమరుడు పూర్వము తాను వివిధ బ్రహ్మవిద్యను మననవిధ్యాననాదులచే బాగుగ నభ్యసించి, ఆభ్యాసపరిపాకముచే ఆత్మయందు విశ్రాంతిని బడసెను.

సమ్యజ్ఞానామృతాపూర్ణా మతిర్నారమతాస్యసా

పంచభూతమయేఽమాన్యే దృశ్యేఽస్మిన్నేలవాత్మని.

3

అంత సమ్యజ్ఞానామృత పూర్ణమగు వాని యుత్తమ బుద్ధి, పంచభూతమయమును యతినికృష్టమున నగు దృశ్యమందమరాగము బొందుపడెను.

స తేన నిర్విణ్ణ ఇవ సదాత్మత్వాద్వృతే పదమ్

అవశ్యస్సమువాచేదమేతో గద్గదయా గిరా.

4

అక్కారణమున ఉదాసీనునివలె నున్నవాడై ఆత్మాతిరిక్తమగు యెద్దానిని రమ్మ యోగ్యముగ నెంచక, గద్గదస్వరముతో నిట్లు గానము చేసెను -

కిం కరోమి క్వ గచ్ఛామి కిం గృహ్లామి త్యజామి కిం

ఆత్మనా పూరితం విశ్వం మహాకల్పాంబునా యథా.

5

నేనేమి చేయుదును! యెటుకేగదను! దేనినిగ్రహించెదను! ఈ విశ్వమంతయు మహా ప్రళయోదకములవలె ఆత్మచే పరిపూర్ణమై ముప్పుచున్నది.

దుఃఖమాత్మానుఖంచైవ ఖమాఖానుమహత్తయా
సర్వమాత్మమయంజ్ఞాతం సప్తకష్టోఽహమాత్మనా.

6

దుఃఖము, దుఃఖము ననుభవించు జీవుడు, జీవున కిష్టమగు సుఖము - అంతయు తత్వజ్ఞానోదయానంతరము కేవలము కూస్యమాత్మముగ దోచుచున్నది. సమస్తము ఆత్మమయముగ నెఱుంగుటచే నేను నద్యదుఃఖరహితుడనై యున్నాను. ఆత్మవ్యతిరక్తమగు యేనస్తువుచేతను నాకీవుడు పరియోజనములేదు.

సభాహ్యభ్యస్తరేదేహీ అధశోర్ధ్వంపదిక్షుచ
ఇతతాత్మతత్త్వాత్మా నాస్త్యనాత్మమయంకవచిత్.

7

శరీరముయొక్క- బాహ్యభ్యంతరములందును, ఊర్ధ్వాఘోభాగములందును, దిక్కులందంబంతటను సర్వత్ర ఆత్మయే వ్యాపించియున్నది. ఆత్మమయముగాని స్థాన మెద్దియునులేదు.

సర్వత్రైవస్థితోహ్యత్మా సర్వమాత్మమయంస్థితమ్
సర్వమేవేదమాత్మైవ మాత్మనేవభవామ్యహమ్.

8

అస్థిస్థానరూపమున నంతటను ఆత్మయే గలదు. విసర్గభావమున నీజగత్తంతయు ఆత్మరూపమే యగును. తత్వవృద్ధిచే నిదంతయు ఆత్మయే యైయున్నది. ఇవిభమున నేనెల్లపుడు పరమాత్మస్వరూపమగు ఆత్మయందే నెలకొనియున్నాను.

యన్నామనామతత్కించి సర్వమేవాహమాస్తరః
ఆపూరితాపారసభాః సర్వత్రసన్మయఃస్థితః.

9

చేతనాచేతనము లందంతటను నేనాత్మస్వరూపమున వ్యాపించియున్నాను. ఆకాశమండలమునుగూడ పూర్ణమైనవృన్దై సన్మయమగు ఆత్మయే సర్వత్ర విలయుచున్నది.

పూర్ణ సిష్టామిమోదాత్మా సుఖమేకార్థవోపమః
ఇత్యేవంభావయంస్త్రో కనకాచలకుంజకే.

10

ఉచ్చారయన్నోకారం చ ఘంటాస్యనమివకమాత్
ఓంకారస్యకలామాత్రిం పాశ్చాత్యంవాలకోమలబే

నాస్తరస్థానభాహ్యస్థో భావయస్పరమేహృది.
వ్యవగతకలనా కలఙ్క-శుద్ధో

11

హృదయనిరస్తర లీనవాతవృత్తిః
గతఘనశరదాశయోపమానః

స్థితః

12

ఇత్యాదౌ వాసిష్ఠ మహా రామాయణే వాల్మీకీయోదేవచూర్ణోష్ఠే మోక్షోపాయే
స్థితివ్రీకతణే కచగాఢా నామాప్యపంచాశః

సర్గః 58

సరిపూర్ణుడను, అనందస్వరూపుడను, సుఖరూపుడనునై యేకమగు మహాసముద్రమువోలే నీని స్థితిగల్గియున్నాను - ఇట్లు భావనచేయుచు యా మేరుపర్వతమంజములందు ఘంటావాదములై ఓంకారము (వణవము) నుచ్చరించుచు, కళామాత్రమును, కేశాగ్రభాగమువలె నతిమూర్ఖుడును, తురీయస్వరూపమున నగు అన్యమాత్రమందు సమస్తమును ఓయి మొనర్చుచు, ఆభ్యంతరమున కారణమందుగాని, బాహ్యమున కార్యమందుగాని స్థితుఁడుగాక, కేవలము పరమాత్మస్వరూపమునే భవించుచు సమస్త కల్పనాకళంక రహితుడను, శుద్ధుడను, హృదయమున విలయమొందిన ప్రాణగతి గలవాడను, మేఘరహితమగు శరదాకాళమువలె నిర్మలమైన యంతఃకరణముగలవాడను నగు కచుఁడు ఉపరోక్తవిభమున గానమొనర్చుచు నుండెను.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున

కచగాఢయను అప్యపంచాశః

సర్గము 58

ఏకోనష్టస్థితమః సర్గః.

శ్రీ వాసిష్ఠ ఉవాచ :-

అన్నపానాంగనాసంగా దృతేనాస్తేహకించన

శుభమస్థితిసంవాది మహాస్థి-మివవాంఛతు.

1

శ్రీ వాసిష్ఠః :- ఓ రామా ! ఈ ప్రపంచమున అన్న, పాన, శ్రీ సంగాది విషయములు దప్పు శుభపురుషార్థ మేమియు లేదని శ్రుతిస్మృతులచేతను, ఆప్రోవిదేశముచేతను, అనుభవముచేతను నిశ్చయించునట్టి మహాత్ముఁడగు వివేకి యి క భోగములందు దేనిని వాంఛించును ?

తిర్యక్చూఃపశవోమూఢా యేనతుప్యన్యసాధవః

భోగైఃకృప్తానరవృన్దై రాదిమధ్యాన్తపేలవైః.

2

విశ్వాసంయూన్తియేలోకే తైరలంకరగర్హైః

పశుపక్ష్యాదులును, మాధులును, అసానువులును సంతుష్టిఁజెందునవియు, అతి నీచములును, ఆదిమధ్యాంతములందు నా శస్వభావము గలవియునగు విషయభోగములందు విశ్వాసము గల మనుషులు గార్హభసమానులే యగుదురు. అట్టివారి జీవితము వ్యర్థము.

ఇతః కేశాఇతోరక్త మితియంప్రమదాతనః.

3

ఏతయాతోషమాయూన్తి సారమేయానమానవాః

2. క ప్రక్క- కేశములును, మఱియొక ప్రక్క- రక్త మాంసములు దప్పు శ్రీయొక్క- మండలికిరీనుందు మోక్షమియును లేదు. ఇద్దానిచే సంతుష్టిఁ జెందునవి కునకములేగాని మానవులు గారు.

మృన్మహేందారుతరవో దేహమాంసమయాఅపి.

4

అభోభూరమృతంపుష్పే శిమపూర్వంసుఖాయతన

పుణివి మృత్తికామయమును, పుష్పములు కాష్ఠమయములును, ప్రాణుల శరీరములు మాంసమయములునున్న యున్నవి. అభోభాగమున భూమియు, ఉర్ధ్వభాగమున ఆకాశము మాత్రమే గల యీ ప్రపంచమందు కుఱివదనుగు అపూర్వమైన వెయ్యది గలదు ?

మాత్రాస్పర్శానుసారీణ్యో వివేకపదభంగురాః. 5

ఇంద్రియములు స్వస్వవిషయములం దనుకూలములును, వివేకవిషయమున బాధకములునున్నవి.

మోహోద్వేవాపరామృష్టాః సకలాలోకసంవిదః

సర్వస్యావినవపర్యస్తే సుఖాశాయాశ్చసంస్థితమ్. 6

జనబంధటియొక్క వ్యవహారములు అవిచారముచే రమణీయముగ గన్పట్టుచున్నవిగాని యభార్యముగ మోహహేతువులే యగును. మఱియు, సుఖమును గూర్చిన యాశలన్నియు అంతమున వర్తమాన సుఖాంతస్థితితోరే దుఃఖిగూఢములే అయియున్నవి.

మాలిన్యందుఃఖిమప్యేవం జ్వాలాయాభవకజ్వలమ్

అగమాపాయినోఽనిత్యా మనఃవృత్తీన్ద్రియక్రియాః. 7

పాప విషయ కాలుష్యమున్ను, వియోగ విషయాదులచే గల్గు దుఃఖమున్ను అగ్ని జ్వాలాంతమున భూమమునరే సుఖాంతమున స్థితి గల్గియున్నది. పంచేంద్రియ మనఃబల క్రియలన్నియు అనిత్యములును, ఉత్పత్తివివాశశీలములును నైయున్నవి.

లతానాగేంద్రమృదితా ధారయన్తనసంపదః

విషయ సంపదలన్నియును మనఃజముచే మర్దించబడిన లోవలరే సదా ప్రక్షీణములగుచుండును.

పుత్రికార క్తమాంసస్య కాన్తేయమితిసాదరమ్. 8

స్వదేహనామ్నాస్థితయే శ్లిష్యతేమోహకక్రమః

సర్వంసత్యమిదంరామ స్థిరమజ్ఞస్యతుష్టయే. 9

రక్తమాంసమయ పుత్రిక (బొమ్మ)ను అతిసుందరమగు కాంతయనితలంది పురుషుడు యాదరమున అస్థిమాంససంఘాతమును స్వదేహముచే దానిని యాలింగన మొనర్చుకొనుచున్నాడు. కామక్రమ మిదియే యగును. ఓ రామా ! ఇహంతయు అజ్ఞానికి నత్యమును, సంకోప ప్రవచనమున నగుచున్నది.

జ్ఞస్యాస్థైర్యమసత్యంచ జగద్రామనతుష్టయే

అభుక్తేఽపివిషాద్వైషా విషమూర్ఛాప్రయచ్ఛతి. 10

కాని జ్ఞాని దృష్టియందయ్యది అస్థిరమును అసత్యమును దుఃఖప్రవచనమునై యున్నది. అభుక్తవింశతన్నను భోగత్వజ్ఞ విషయమరే మూర్ఛను గల్గజేయుచున్నది.

తాంపరిత్యజ్యబోగాస్థాం స్యామైకత్వగతింభవ

అనాత్మమయభావేన చిత్తంస్థితిముపాగతమ్. 11

తాంపరిత్యజ్యబోగాస్థాం స్యామైకత్వగతింభవ అనాత్మమయభావేన చిత్తంస్థితిముపాగతమ్.

యదాతదైతదాజాతం జగజ్జాలమసన్గయమ్

ఓ రామా ! కాన యిట్టి భోగములందు విశ్వాసముఁ ద్యజించి నీవు కేవలము ఆత్మనే శరణు బొందుము. భోగవాసనచే అనాత్మస్వరూపమగు దేహదుఃఖగూర్చిన భావన యొనర్చుచు యుండు చిత్తము స్థితిఁబొందునో, అప్పుడే యసన్గయమగు నీ జగజ్జాలమంతయు నుత్పన్నమగుచున్నది.

వాసనావశతోబ్రహ్మ మనసాకల్పితంవపుః. 12

తేజసాశ్రితకుడ్యేన హేమాభత్వమివాత్మవః

లాది ఇంద్రనీ మణియుక్తమగు భిత్తివాశ్రయించిన మూర్యుల ప్రకాశముచే ఆయా భగ్గులు ననుసరించిన స్వరూపము కల్పించబడు విధమున, బ్రహ్మదేవుని మనస్సంకల్పముచే ఆస్మదాదుల వాసనయు, కర్మాదుల వశముచే తదనుసారము యీ జగద్రూపమున్ను కల్పించబడినవి.

శ్రీ రామ ఉవాచ :—

వైరించపదమాసాద్య మనోబ్రహ్మన్మహామతే. 13

ఇదంజగత్సుఖునతాం కథమానయతిక్రమాత్

శ్రీ రామడు :— బ్రహ్మజ్ఞాడవగు నో మహాత్మా ! మనస్సు హిరణ్యగర్భ పదమున బొందినదై యీ జగద్రూపమున క్రమముగ యెట్లు ఘనత్వముఁ జెందుచున్నది ?

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

గర్భతల్పాత్సముత్థాయ పద్భజఃప్రథమఃశిశుః. 14

బ్రహ్మోత్పత్తిజన్మకరో ద్భ్రహ్మ తేనసఉచ్యతే

సంకల్పజాలరూపస్య మనసాకల్పితాకృతేః

అకరో తస్యసంకల్ప లక్ష్మీఃపదమథోత్తరే. 15

శ్రీ వసిష్ఠడు :— ఓ రామా ! కమలకోశరూపమగు గర్భమునుండి ప్రసవించుచున్న మైన నాతడు బ్రహ్మదేవుడని వదించబడిన. కల్పానంతరము సంకల్పాత్మకమనోరూపమున ల్పితమైన యాకృతిగల బ్రహ్మదేవుని సంకల్పము భావిస్పష్టినిగూర్చి యత్న మొనర్చెను.

తతఃసంకల్పయామాస పూర్వం తేజోమహాప్రభమ్

శరదస్తేలతాచక్ర చక్రీకృతదిగ న్తరమ్ 16

పక్షప్రతిమసిన్యూత కర్మణాలిగుణాత్తరమ్

పుంజపింజరపర్యస్తం హేమజ్ఞాననిభాంబరమ్. 17

జాలహేమలతాజాల జటాలనిజమందిరమ్

కచక్రసరదుద్యానాకారకుండలమండితమ్. 18

పిమ్మట మహాప్రకాశయుక్తమగు తేజమును సంకల్పముచే రచించెను. అయ్యది శరత్కాలాంతమందలి హిమలతలవంటి పాండవరవర్ణచక్రములచే దిగంతములను చక్రమయముగ గాఢించెను.

చేను. మఱియునది త్రియభర్తృవర్జితమును, తేజసమాహములచే దిగంతముల వ్యాపించునదియును వర్ణమువలె ప్రకాశవంతమును అవరణరహితమును అపరిచ్ఛిన్నమును ప్రకాశరూపమునగుటచే బ్రహ్మజ్ఞానమునది నోవ్వుచున్నదియు, కమలదళముల వికసింపజేయు కిరణములచేతను వర్ణలతాజాలమువలె భాస్వరిమగు కేసరములచేతను బ్రహ్మదేవుని మందిరమును జటాయు మొనర్చునదియు, దేదీప్యమానమైనదియు, వ్యాపించుచున్న కిరణమండలములచే శోభించుచున్న యునైయుండెను.

తంత్రీరంగమన స్తస్మిం స్తతస్తేజసి భాస్వరే

అత్యంతాకారసమాకారం భాస్వరంసమకల్పయత్

అట్టి తేజోమండలమును సృష్టించిన పిదప చతుర్ముఖాకారముననున్న మనంబు ప్రకాశమయ్యెను నాతేజమున అతిభాస్వరమును స్వసదృశము నగు యాకారమును సంకల్పమున నిర్మించెను.

స్తతస్తేజసస్తస్మాదభ్యుదేతిదివాకరః

జాలమండలమధ్యస్థో జ్వలత్-నకకుండలః.

అతేజమునుండి ప్రభామండలమధ్యస్థుడగును, జాజ్వల్యమానమగు కుండలమును బోలి వాడును నగు మూర్త్యభగవానుడు ఉద్భవించెను.

జ్వలజ్జటాభారధరోపాస్త విసాగరచావకః

జ్వాలావిశాలావయవః పూరితాకాశమండలః.

అతడు జ్వలించుచున్న అగ్నిజ్వాలలు గలవాడును, విశాలమైన అవయవములతో గూడి యున్నవాడును, నభోమండలమును పూర్ణమొనర్చువాడును నైయుండెను.

అఖబ్రహ్మమహాబుద్ధి రన్యాస్తాస్తేజసఃకలాః

అపాల్యయదసద్భ్రహ్మ తరంగానివసాగరః.

అటుపిమ్మట సమష్టిబుద్ధాత్మకుండలును, సర్వజ్ఞుడగును, మహాధీశాలియునగు చతుర్ముఖ బ్రహ్మ మూర్త్యుప్రస్థానంతరము తేజించిన తేజోకాశసమాహమును, సముద్రము తరంగములను విభజించునట్లు నవవిభాగములు గావించెను.

తేఽపిసంకల్పసంప్రాప్త సిద్ధయశోమశక్తయః

యథాసంకల్పితంవస్తు త్కణాద్భ్రష్టావృపురగ్రతః.

అతేజోభండములు బ్రహ్మదేవుని సంకల్పముచే ప్రాప్తించిన సమస్త సిద్ధులుగల్గి బ్రహ్మదేవుడకు సమానమైన శక్తిగల్గిన ప్రజాపతులై స్వసంకల్పముసార మాయాపదార్థముల త్పణము లో సమృద్ధిమన గాంచుచుండిరి.

సంకల్పయంతోయాన్యాంస్తే నానాభూతగణాన్పహూన్

భూతేష్వన్యాంస్తుతేష్వన్యాంస్తేష్వన్యానివిభానపి.

మరీచ్యాది యా ప్రజాపతులు దేవదానవాని జాతిభేదములచేతను, వ్యక్తభేదముల

చేతను అనేక తీవరాముల సంకల్పించి వానివల్లనే గాంచిరి. వారింకను అనేక భూతములను సృష్టించిరి. కాలక్రమమున పుత్రపౌత్రాది పరంపరచే నాస్పష్టి యంతయు పరివర్ణమానంబయ్యెను.

సంస్కృత్యవేదాగస్తదనుయజ్ఞక్రిమగుణాన్పహూన్

జగద్భ్రహ్మదయంబ్రహ్మ మర్యాదాసమకల్పయత్.

పిమ్మట బ్రహ్మదేవుడు వేదముల సంస్కరించి యీ జగద్భ్రహ్మదయన నియతినీ కల్పన

బ్రాహ్మరూపముపాదాయ మనోనామమహద్వపుః

తనోత్పత్తిమహాంధృష్టిం భూతసంతతినంకులామ్.

ఇవిధమున మనంబు విశాలమగు బ్రహ్మరూపమును ధరించి భూతసంతతినచే పరివ్యాప్త మగు సంకల్పయజ్ఞస్థిని నిర్మించెను.

సముద్రాచలవృక్షాద్యాం కృతలోకోత్తరక్రమామ్

మేగుభూషీకదిక్కుంజ జటాలోదరమగడలామ్.

సుఖదుఃఖజరాజన్య మరణన్యాధిభోధితామ్

రాగద్వేషమయోద్విగ్నాం గుణత్రయమయాత్మికామ్.

ఈస్పష్టి సముద్ర పర్వత వృక్షములచే పూర్ణమును, లోకక్రియాయుక్తమును, మేరు, గురుమండల, దిక్కుంజములచే వ్యాప్తమైన జటాసహిత యుదరభాగము గలదియు, కారీక ముఖ ముఖములచేతను, జరాజన్యమరణములచేతను, మానసికవ్యధలచేతను కూడినదగుటచే సంసారము బ్రాబ్ధ్యమని భోధించునదియు, రాగద్వేషమయమగుటచే యుద్విగ్నతమ కారణమును, సత్త్వరజ మూగుణమయమును నైయుండెను.

మనోహస్తైర్విరించోత్తై ర్యద్యభాకల్పితంపురా

తత్తత్తే నాఖిలంద్రష్టుం దృశ్యతేఽద్యాపిమాయయా.

బ్రహ్మదేవునినుండి యావిర్భూతమైన మనస్సును హస్తములచే పూర్వకల్పమం దేవస్తు త్తేజులైంపబడెనో, మఱియు నెట్లు దృశ్యమానమగుచు పొందబడుచుండెనో, నేటివఱకును గూడచే నయ్యది అట్లనే గన్పట్టుచు పొందబడుచునున్నది.

ఇత్థంసద్వేషుభూతేషు కేషుచిత్త్యభనాపునః

సంకల్పయతిసంసారం పరంపశ్యతిచిత్తితమ్.

ఇట్లు సమష్టిపక్షమున నను ప్రభూతములందును, వ్యష్టిపక్షమున కొన్ని జీవులందును గల విభిన్న ప్రపంచమును సంకల్పించుచు తదనుసారము దానిని వీక్షించుచు నున్నది.

మోహసవంమయోమిథ్యా జాగతఃసిరతాంగతః

సంకల్పయంతమనసా కల్పితోఽచిరతఃస్వయమ్.

అకస్మాత్తుగ మనమువలన గల్పించబడిన ఈ జగన్మోహము క్రమముగ స్థిరత్వమును పొందుచున్నది.

సంకల్పవశతఃసర్వాః ప్రసవస్త్రిగత్క్రియాః

సంకల్పవశతోదేవా నిర్వాస్త్రినియత్స్థితాః.

32

సంకల్పబలముననే కత్క్రియలన్నియు నుత్పన్నములగుచున్నవి. సంకల్పబలముననే దేవతలు నియత్కింపబడె నెలవడుచున్నారు.

కోపితాయూఃప్రజానార్థైర్జగత్సృష్టేకులోద్భవః

బ్రహ్మసూచిస్తయత్యేష పద్మాసనగతఃప్రభుః.

33

మనఃస్పృష్టనమాత్రేణ చిత్రంచిత్రయదుత్థితమ్

సృష్టిర్వాభోగీనీస్సారా వ్యవహారవికారిణీ.

34

రుద్రోపేన్ద్రమహేన్ద్రాన్ద్రాశైలసాగరసంకులా

పాతాలలోదోదికస్త్విర్గ మార్గసంకటకోటరా.

35

సంకల్పజాలమత్యస్తం మయేదమభితస్తతమ్

అధునావిరతోఽస్మ్యస్మా ద్వికల్పొల్లాసనక్రమాత్.

36

ఇతిసిద్ధిత్యవిరతః కల్పనానర్థసంకటాత్

అనాదిమత్పురంబ్రహ్మ స్మరత్యాత్మానమాత్మనా.

37

విభిన్నధర్మావలంబులుగల ఇంద్రవిరోచనాదులు అనగా దేవదానవాధిపతులు తమ తమ గౌరవవృద్ధి కొరకు వారివారి స్వభావములగు సాత్వికరాజసిక తామసవృత్తులను (చేరేపించి జన్మ జరాబంధన మరణములనలన బ్రహ్మ - సృష్టిని పీడింపవారంభించినపుడు, ప్రప్తయగు పదోద్భవుడు పద్మాసనోపవిష్ఠుడై ఇట్లు చింతించును; 'మనః స్పృష్టమునుండియే ఈ వ్యష్టిజగత్తు అనగా, పాగా శము, భూమి, ఆకాశము, దిక్కులు, సంకీర్ణమగు స్వర్గమార్గము, రుద్రులు, ఉపేంద్రుడు, మహేంద్రుడు, పర్యతములు, సాగరములతోనిండిన వ్యవహారమయమగు సృష్టి ఉద్భవిల్లివది; ఇదంతయు నా సంకల్పమే. నేనే దీనిని నలువైపుల వెదజల్లితిని. ఇప్పుడీ సంకల్పములను విరమింపును,' అని నిశ్చయ మొనరించుకొని బ్రహ్మ కాంతుడై కల్పనలను అవర్థసంకటమునుండి విరతినందె, అనాది పరబ్రహ్మమును ఆత్మచే స్మరింపసాగెను.

తమసాద్యతదాభాసే పడేగతితమానసే

గుఖంతిష్ఠతిశాస్తాత్మా తత్పేదఃశ్రమనానివ.

38

నిర్మమోనిరహంకారః పరాంశాస్తిముపాగతః

అవిక్షుబ్ధిఇవాంభోధి రాత్మనాత్మసిత్తితతి.

39

స్మరణమాత్రముననే అతడు పరమాత్మను బొంది, పరికాంతవృత్తి నిర్ణసస్థానమున గుఖముగ విశ్రాంతిపడుచున్నట్లు, ఆత్మాకారమున బ్రకాశించు బ్రహ్మపదమున విలీనమై నెలయు సాగెను. అహంకారమహంకారవర్జితమై పరమబ్రహ్మకాంతునిబొంది, ఆలలులేని సముద్రమువలె ఆత్మయందు స్థితుడై నిస్తబ్ధభావమున నుండెను.

ధ్యానాత్మదాచిద్భగవాన్స్వయం విరమతిప్రభుః

బద్ధనాత్ఫలీలస్యన్దా తౌస్మయత్వాదీవనారిధిః.

40

విచారయతిసంసారం గుఖదుఃఖసమన్వితమ్

ఆశాపాశశతైర్బద్ధం రాగద్వేషభయాతురమ్.

41

సముద్రములనుండి విడువడుపట్లు, ఒకానొకప్పుడు బ్రహ్మధ్యానమునుండి విరతుడై, ఈ సంసారము గుఖదుఃఖసమన్వితము, ఆశాపాశబద్ధము, రాగద్వేష భయాన్వితము' అని నిరూపించెను.

తతఃసకరుణాక్రాంత మనాభూతవిభూతయే

కరోతీహమహార్థాని శాస్తాని వివిధానివ.

42

అధ్యాత్మజ్ఞానగర్భాణి వేదవేదాంగసంగ్రహమ్

పురాణాదీనిచాన్యాని ముక్తయేసర్వదేహినామ్.

43

అనంతరము బ్రహ్మ దయార్ద్రచిత్తుడై శివగణముయొక్క గుఖము కొరకును, మోక్షము కొరకును ఉపయోగపడు వివిధ అధ్యాత్మికాస్త్రములను విరచించెను. వేదవేదాంగములను సంగ్రహించెను. తదితర పురాణములనుగూడ రచించెను.

పునస్తత్పదమాలంబ్య పరమాపద్వినిర్గతః

స్వస్థస్థిష్ఠతిశాస్తాత్మా నిర్గుణరశినార్ణవః.

44

అనలోకోజ్యజగచ్ఛేష్టాం మర్యాదాంవిసియోజ్యచ

బ్రహ్మకమలపీఠస్థః పునఃసావ్యత్సనితివృత్తి.

45

మఱి స్థితియను ఈ విషయముండి వెలువడి పూర్వపు పరమపదము (బ్రహ్మత్వైక్య భావము) నవలంబించి నిర్గుణదగమగు సముద్రమువలె కాంతుడై, స్వస్థయాశమున వెలుసాగెను. కమలానమఃపద బ్రహ్మ పైన జెప్పినట్లు జగద్గతిని విరీక్షించి, కాస్త్రరచనవలన నియతుములను గల్పించి, మఱి వాత్మస్థుడయ్యెను.

కదాచిత్యేనలంసర్వ సంకల్పపరిహీనయా

యదృచ్ఛయానుగ్రహార్థం లోకక్రమవదాస్థితః.

46

నార్జవంనాస్యసంత్యాగో నపుషోనచసంగ్రహః

నానాసచేతనంనేహ నస్థిరాస్థిస్థితిః.

47

సర్వభావసమారంభః సమఃసర్వాసువృత్తిషు

పరిపూర్ణార్థవాకారో ముక్తశేషోఽవతిష్ఠతే.

48

బ్రహ్మ సంకల్పహీనుడయ్యి, ఇచ్చించియే శేవలము లోకానుగ్రహార్థము సాధారణుని గారి లోకవ్యవహార పరాయణుడయ్యెను. నాస్తవమునకాతనికి అర్థవా నార్జవములు, శరీరగ్రహణము, శానాతత్వము, చేతనత్వము, స్థితినివాళములేవు. అతనికి అన్ని భావములు, చిత్తవృత్తులు, పరమానులు, అతడు పరిపూర్ణస్వరూపుడై సముద్రమువలె వెలయుచుండును.

కదాచిత్యేనలంసర్వ సంకల్పపరిహీనయా

యదృచ్ఛయానుగ్రహార్థం లోకానాంప్రతిబుధ్యతే.

49

ఏమాబ్రాహ్మిస్థితిఃపుణ్యా యామయోక్తామహామతే

యాతాంవిధిమరానీకౌ తామేతాంసాత్వికీమపి. 50

2. కొక్క-పుడు కేవలము భావానుగ్రహణమే సర్వసంకల్పహీనమై జాగరితము. మహామతి! నీకు తెప్పిన ఈ బ్రహ్మస్థితి సాత్వికము. ప్రజాపతులు, కేశవలు మాత్రమే దీనిని బోధింపరు.

చిత్సర్వోపరమాకాశే బ్రహ్మణోయన్మనఃఫలమ్

ఉదేతిప్రథమంపైవ బ్రహ్మత్వంసమవాన్ము తే. 51

సగ్గేసితింగతేత్వన్యా యోదేతికల్పనాపరా

సావ్యోమానిలమాశ్రిత్య ప్రవిశ్యోషధిపల్లవాన్. 52

కాచిత్సర్వత్యమాయాతే కాచిదాయాతియత్. తామ్

ఉదేతిప్రథమంపై మా బ్రహ్మత్వంసమవాన్ము తే. 53

యాయత్సత్వంసమన్వేతి సాతదేవాశుజాయతే

జాతాసంసర్గవశత స్తస్మిన్నేవచజన్మని

బధ్యతేముచ్యతేవాసౌ స్వయమనాన్వగభేదతః. 54

పృష్టి యంపరమమగు చిదాకాశమున బ్రహ్మమనోకల్పితమగు ఫలము ఉత్పన్నమగుచున్నది; ఈపరిణామ పృష్టియే పరిజాపతులు. వీరికి బ్రహ్మప్రాప్తి స్వతఃసిద్ధము. ప్రజాపతులు, కేశవులు స్థిర త్వముననిన పిమ్మట, దేవతలరూపమున నుదయించిన కల్పన మొదట చంద్రకళారూపమున ఆకాశ మును, నాయువును ఆశ్రయించి క్షిప్రభులబ్రవేశించి, సోమలత, అజ్ఞము, పయస్సులుగ పరిణమింపగుచున్నది. పిదప నయ్యది అగ్నియందాహుతమై మార్కటండలమున అమృతముగ మారుచున్నది. ప్రజాపతులు దానినిభక్షించి కుక్రమై మైధునకర్మవలన సాత్వికులగు దేవతలరూపముగ జన్మించుచున్నది. వీరు మనుష్యులకంటె ముందుగనే ప్రజాపతులకడ నుపదేశమునండి బ్రహ్మస్వరూపము నంద గల్గుచున్నారు. మనుష్యులేయే గుణమునాశ్రయించుదురో, ఆయాగుణానురూపముగు భోగవైరాగ్య ముల నాశ్రయించి బద్ధులు ముక్తులు నగుచున్నారు. పరిజాపతులకు బ్రహ్మజ్ఞానము స్వతఃస్థిరము, దేవతలకు ఉపదేశమాత్రముననే లభించుచున్నది. మనుష్యులకు పురుషపర్యాయత్వ మువలన లభించును. కాన సాధుసంగము కాస్తాభ్యాసము, ఇంద్రియజయము మున్నగు ఉపాయములను మనుజులందఱును ఫలప్రాప్తి యనునంతఃకరము ఆధ్యపింపవలెను.

ఇత్థంగతాస్థితిరియం కిలరామభద్ర

సృష్టిఃస్ఫుటప్రకట సంకటకర్మలభా

ఆవిర్భవేద్వివిధ వేగవిహారభార

సంరంభగర్భవిధృతా కలనాపదేసా. 55

ఇత్యాదే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవమాతాంకే మోక్షోపాయే స్థితిప్రకరణే కమలజవ్యవహారవర్ణనం నామ ఏకోనవస్తోత్రము:

సర్గః || 59 ||

రామభద్ర! ఇట్టిపృష్టి సుప్తములగు ఉపాసనలతోడను, యజ్ఞాది ఉచిత కర్మలతోడను, నిష్కర్మములగు ఆనర్థకర్మలతోడను, వీటివలన గల్గు ప్రారబ్ధవేగముతోడను, క్రిడాకాతుకముల గోడను, క్రోధలోభవ్యవహారములతోడను ధరించబడి, బ్రహ్మయొక్క సంకల్పబలమున సక్తును ాందుచున్నది. ఇట్లు త్రివిధపృష్టి ఆవిర్భవించుచున్నది.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు స్థితిప్రకరణమున

కమలజవ్యవహారవర్ణనమును ఏకోనవస్తోత్రము

సర్గము || 59 ||

ష స్థి త మ : స ర్గ :

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

అస్మిన్భగవతిబ్రహ్మంశ్చపలం పదమాశ్రితే

పితామహేమహాబాహూ కృతసర్గవ్యవస్థితౌ. 1

జగజ్జరారఘుప్తేఽస్మి న్వహతిస్వవ్యవస్థయా

విప్రేతభూతగుటయా రజ్జవ్వజీవితత్పల్లయా. 2

బ్రహ్మాత్మేషుచభూతేషు విశత్సుభవపంజరమ్

ఆనర్దేష్వీశ్వరవ్యోమ బాలమధ్యవివర్తిషు. 3

మనఃస్వన్యేషువాతాన్త లోలాహతకణేష్వివ

అనారతంవినిర్వాప్తి విశ్వన్యేతథాభితః. 4

వసిష్ఠుః :— మహాబాహూ! భగవంతుడగు బ్రహ్మ సమాధినుండి లేచి సృష్టివ్యవస్థ నొనర్చెను. జగత్తన శక్త్యుభయోక్తము మృతజీవులను ఘటిమలా రజ్జపువలన, శీవన - తృప్తతో గది పడుచు, గూరుచున్నది. ఈభూతములన్నియు బ్రహ్మనుండియే లేచి, సంసారపంజరమున బ్రవేశించుచున్నది. తదితరములగు మనస్సులు ఈశ్వరుని ప్రథమపుత్రుడనడగు ఆకాశమున గారిచే నెగురగొట్టబడిన ధూళికణములవలె తిరుగాడుచు, మఱలనందు ప్రవేశించుచున్నవి.

రామబ్రహ్మణిజీవౌఘా స్తరంగాభవవారిధౌ

అనాద్య న్నపదోత్పన్నాః కలనాపదమాగతాః. 5

భూతాకాశంవిశన్వేతే గూమశ్రీరివచాంబుదమ్

ఏకతాయాన్రిజీవౌఘా బ్రహ్మణ్యాకాశమారుతైః. 6

దినంతన్నాత్రవాతేన తత్ప్రాణాత్మతయాయథా

ఆక్రమ్యన్తేప్రచండేన దైత్యోఘేనామరాగ్న. 7

ఈశీవగణములన్నియు అనాది బ్రహ్మపదమునుండి ఉత్పన్నములై అనగా సంకల్పించబడి, గూమము మేఘముల బ్రవేశించునట్లు ఆకాశమున గలియుచున్నవి; పరబ్రహ్మమున ఆకాశ వాయు

తలతో చీపురకత్తమును బొందుచున్నాడు. పరాక్రమశాలురగు దైత్యులవలన దేవతలొకమింపు బడునట్లు, తేజోజలపుష్పధిపుష్పకంఠము చీపులు ప్రకాశింపజేసే ప్రాణవాయువులన నాక్రమింపు బడుచున్నాడు.

భూతప్రాణానిలం తేన గంధనాహేన తేనచ

నివిశ స్థితీరీరేషు జీవా గచ్ఛన్తివీర్యతామ్.

8

ఇట్లు లింగదేహమునుబొందిన చీపులు ప్రాణవాయువు, భూతతన్మాత్రలు, అన్నజలములతోగలిసి చతుర్విధభూతములు, పంచవిధవాయువులుగ మారి, స్థూలశరీరమున బ్రవేశించి తలతో భావము నందుచున్నారు.

తతోజగతిజాయన్తే భవన్తిప్రాణినోఽస్ఫుటాః

అన్యాయామాదిమాజాతా రామజీవపరంపరా.

9

తన్మాత్రవతితావద్భిరశూన్యైంబరకోటరే

ఉదేతియావద్భగవా నిన్దురుద్దామమండలః.

10

క్షీరాంబునిధౌలోలైః పాండువద్రశ్శిభిర్జగత్

తతస్తేష్యతిరమ్యేషు చంద్రశ్శిష్యునంపతత్.

11

కరోతివిహగీలోలా ననేప్రేష్యాన్తరేష్యివ

తేభ్యోఽపిస్వరసేనైవ యా ప్రిపీవరతామపి.

12

ఫలేషు తేషుబద్ధాతి పదమిన్దుకరాత్తతా

జీవాల్క్షీరపూర్ణేషు మాతుః స్తనభరేష్యివ.

13

తాఃఫలావలయః పక్వా భవిష్యన్తిమరీచిభిః

తేష్యేవవీర్యమాగత్య తిష్ఠన్త్యప్రాప్తజ్ఞాధితాః.

14

అనంతరము వారు జగత్తున నుత్పన్నులై ప్రాణుల రూపమును దాల్చుచున్నారు; అప్పుడు వారిజ్ఞానము అస్ఫుటముగనే యుండును. రామా! నరేశరులగు సురలు భూమహర్గమున బ్రవేశించి, పూర్ణచంద్రుడుదయించు నంతదనుక, లింగశరీరయంతముగు క్షీరసముద్రమున క్రాశయముగు అకాశకోటరమున నుండెదరు. పిదప, చంద్రకిరణములు నందనవనమునబడి, కార్యరూపయగు దాసీవలెను, పక్షీవలెను నేడతలందు ప్రవేశించెదరు అందలి ఫలములు చంద్రకిరణమువలన పుట్టిని బడయును. శిశువు మాతృస్థనముల నాశ్రయించునట్లు చీపులు చంద్రకిరణములనుండి నేరుపడి, ఆరసపూర్ణఫలముల నాశ్రయించెదరు. ఆఫలములు మార్యకిరణములవలన పక్వములన, కశ్యపాద్విప్రజాపతులు చాటిని భక్షింతురు. అందున్న చీపులు వీర్యరూపమును గ్రహించి మూర్ఖులులైయుండుదురు.

ప్రస్తుప్తవాసనాజాల జీవతాగర్భపంజరమ్

అధితిష్ఠతిబీజశ్రీః సుప్తప్రతాయథావటమ్.

15

యథాకాశేస్థితశ్చాగ్ని ర్యథామృదిఘటాశ్శితాః

అనేకక్రమయోగేన పరాగత్యమహేశ్వరాత్.

16

అదృష్టాన్యశరీరశ్రీః క్రమతేయోనచోదతి

సహిస త్యేవజాతిః స్యాదుదారవ్యవహారవాన్.

17

తేనైవమాక్షభాగీచేజ్జన్మనా సతుసాత్వికః

అథైతాంయోనిమాసాద్య కృత్యాంజన్మపగంపగాన్.

18

రత్నార్థంప్రాప్తజన్మాచేత్రమోరాజససాత్వికః

పాశ్చాత్యజన్మనాపుంసో రామవత్స్యమిచాధునా.

19

చీపులు గర్భముననున్నప్పుడు, వటపుష్పముననున్న బీజము ఆకులుమున్నగునవి, అణిగి యున్నట్లు, వారి వాసనలు లీనములైయుండును; కాఙ్మున అగ్నియు, పృథ్వికమందు ఘటమును లీనమైయుండునట్లు వాసనలుగూడ గర్భపుజీవునియందు అణిగియుండును. పూర్వజన్మమున పరదువైరాగ్యమును బూని జీవితమును గడపినవాడే, బోగాగ్గము కామ్యకర్మలనొనర్చుని వాడే దేవాంశ సంభూతుడై, సాత్విక వృత్తినిబూని జీవన్ముక్తునివలె వ్యవహరించును. ఇట్టి దేవయోనిని గొందియు, జన్మమరణ పరంపరలఁ దెంపక భోగాసక్తుడై యున్నచో, వానిని మిశ్రగుణియుని గ్రహించునది. ప్రాజాపత్యశరీరమును బొందియు, సంసారియగువాడు ముక్తిని బడెయ్యురీతి నిప్పుడు చెప్పుచున్నాను, వినుము.

ప్రాధాన్యేనయథాయాతాః సంసారమితిసాత్వికాః

సకదాచిన్నకశ్చిచ్ఛ సంభవత్యనఘాకృతే.

20

సంభవస్తీవాపురుషా రామ రాజససాత్వికాః

ప్రవిచార్యసమాయాతా మస్తవ్యంచేపాతద్ధియా.

21

ప్రాధాన్యేనసమాయాతా యేయదాపరమాత్మనః

దుర్లభాఃపురుషా, రామ తే మహాగుణశాలినః.

22

యేచాన్యేవివిధామూఢా మూకాస్తామసజాతయః

తేషాంస్తావరతుల్యానాం కించరామ విచార్యతే.

23

అనఘా! ప్రథమ అనీకఘ్ననకు అనగా ప్రజాపతిజాతికి జెందిన పురుషుడు మరల జన్మించుట అనునదియే లేదు. రాజససాత్వికులగువారే అనగా దేవతలే మరల జన్మింతురు. కేవలసాత్వికులగు ప్రథమ అనీకమునకు జెందిన పురుషులు ఆత్మతత్వమును విచారించియే అరుదెంతురు. ఇట్టివారు దుర్లభులు. రామా, తామసులును, మూఢులును, స్థావరసములును అగు చీపులను గుఱించి విచారించదగినదేమున్నది?

కతిపయానగతా భవభావనాం

నరసురాః ప్రకృతక్రమ జన్మసి

అహమివ ప్రవిచారణ యోగ్యతా

మనుగతో ననురాజససాత్వికః.

24

స్థితస్య తేమహాపదా విచార్యయైవమాయతా.

విచారయత్యమంజసా తదద్యచేహనద్వయమ్.

25

ఇత్యాదౌ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకియో దేవనూతోక్తే మోక్షోపాయే
స్థితిప్రకరణే విచారపురుషనిర్ణయప్రసంగోపదేశజీవావతారోనామ

వస్తీతమః సర్గః || 60 ||

ఉత్తమ జన్మమబోదియో, సంసారభావమును బొందని మరనరులెందరు? నన్ను బోలిన
ఆత్మవిచారములు కేవలసాత్వికులు గారు; రాజససాత్వికులు, శాకు, సమాధిశుభిష్టుకారి
యగు రాజపాలోహిత్యమును ప్రారబ్ధమున్నది. కేవలసాత్వికులు అత్యంతము దుర్లభులు. నీవును
నావలె శమాదియగుండ వైనను ఆత్మపదమును చక్కగ విచారించుకొని బొందలేదు. కాన
నీకింకను సంసారభాంతి తొలగలేదు. కనుక, 'తత్ - పదము'ను గుఱించి విచారించుము; వెంటనే
అద్యయముగు పరమపదమును బొందగలవు.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు జీవావవతారమను

వస్తీతమ సర్గము || 60 ||

ఏ క వ స్థి త మః స ర్గః .

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

యోహిరాజససాత్విక్యా జాతాభవిమహాగుణాః

తేసిత్యమేవముదితాః ప్రకాశాః శుభివేన్దవః.

పసిష్ఠుడు :— తత్త్వవిచారణాసమర్థులగు రాజస - సాత్వికవృత్తితో భూమండలమును
జన్మించిన మహాగుణులు సతతమానందయుతులై ఆకాశమునందు చంద్రునివలె ప్రకాశించుచుండుదురు.

నభేదమాభిగచ్ఛన్తి వ్యోమభాగోమలంయథా

నాపదాప్తాసిమాయాన్తి నిశిహేమాంబుజంయథా.

ఆకాశమున మాలిన్యము పడనట్లు, నారిమనస్సున దుఃఖములమా పడదు. మువర్ణపంకజము
రక్తిమందు వాడనట్లు, వారాపదలందుగూడ ప్లానమనస్కులవరు.

నేమాస్తేప్రకృతాదన్య త్రేనాన్యత్థానవరోయథా

రమస్తేన్ద్రసదాచారైః స్వాధేభ్యః పాదపాయథా.

నాను, వృక్షములవలె పశుకములగు శమాది సంపదలకంటె అన్యములగువానిని
గోలరు. వృక్షములు తమ సంపదలగు వృష్పఫలదుల నితరుల కొసంగునట్లు వారు సతతము సదా-
చారపరాయణులై నెలయుదురు.

నిత్యమాపూర్యతాంయాతి సుధాయామిన్దుకుందరీ

రామరాజససత్త్వస్య మోక్షమాయాత్యసాయథా.

ఆపద్యపిసముంచంతి శశివచ్చీతతామివ

ప్రకృత్యైవవిరాజస్తే మైత్ర్యాదిగుణకాస్తయా.

రామరాజససత్త్వస్య మోక్షమాయాత్యసాయథా. 4
ఆపద్యపిసముంచంతి శశివచ్చీతతామివ 5
ప్రకృత్యైవవిరాజస్తే మైత్ర్యాదిగుణకాస్తయా.

పూర్ణచంద్రునివలె సుందరమును విగ్మలమును నగు వారిబుద్ధి, మోక్షోపయోగకరములగు
కాంత్యాదిగుణసుధయందు మగ్నులై పుష్పినందును. చంద్రుని చల్లదన మెన్నడును బోనట్లు, ఆప
త్కలమునగూడ వారి సౌమ్యభావము తొలగదు వారి ద్రుతి మైత్ర్యాది గుణములతోగూడి
దుసోహరమై యొప్పుచుండును.

నవస్తబక్ భావిన్యా లతయేవవసద్రుమాః

సమాఃసమరసాఃసామ్యాః సతతంసాధుసాధవః

కొంగ్రొత్త పూలగుత్తులతోనిండిన తీగలచే మట్టబడిన చెట్లు చెలువునుగూర్చుట్లు,
వారు సుందరగుణయుతులై శోభిల్లెదరు; ఇట్టిసాధుపురుషులు సర్వదా సమభావమును, సౌమ్యభావ
మునుబూని సమరములైయుండుదురు.

అభివద్ధృతమర్యాదా భవన్తిభవతాసమాః

అతస్తేషాంమహాబాహాః పదమాపదవాసనమ్.

సతతంతత్తుగస్తవ్యం గస్తవ్యంనాపదర్లవే

తథాతథేవాజగతి విహర్తవ్యమభదినా.

మహాబాహూ! ఈమహాత్ములు నీవలెనే మర్యాదాశీలులైయుండుదురు. అందువలన,
వారుబడసిన నిరాపదస్థానమగు పరమపదమును అనుసరించియు కర్తవ్యము. కాన దుఃఖమునువీడి,
తదనుభూషముగ వ్యవహరించుము.

ఆత్మోదయాశ్చనర్థస్తే యథారాజససాత్వికాః

అచిన్త్యగత్యాసచ్ఛాస్త్రం విచార్యంచపునఃపునః.

అనిత్యతాస్యమనసా వివిధై వాశుభావతః

ఆదావస్తేచయాంసిత్యం క్రియాంత్రైలోక్యనర్తిసమ్.

పదార్థానాపదేవాసు భావయేన్నేత తుస్థిః

అసమ్యగ్దర్శనంత్యక్తాన్ వ్యర్థమజ్ఞానసంతతిమ్.

రిజోగుణక్షయమున కేవలము సత్త్వగుణసంపన్నులగు మహాత్ము లాత్మానందమునుబొంది,
నృద్ధిపందినారు. సచ్ఛాస్త్రపరికిలన కొనర్చి, 'సమస్త మఃత్యము' అని భావించి, చిత్తనృద్ధిపడసి
ఐహిక ఆముష్మిక కీర్ణులను ఆపదలగు భావించి అజ్ఞానప్రవాసామగు అసమ్యక్ - దర్శనమును
వీడనగును.

స్మర్తవ్యంసమ్యగేవేదం జ్ఞానమర్థమనస్తకమ్

కోఽహంకథమిదంబాతం సంసారాడంబరంవిభో.

ప్రవిచార్యప్రయత్నేన ప్రాజ్ఞేనసహసాధుభిః

నచకర్మగుమజ్జువ్యం నానర్థేనసహవసేత్.

ద్రష్టవ్యఃసర్వవిచ్ఛేదః సంసారానుగతఃసదా

సాధురేవానుగస్తవ్యో మయాఃకేణంబుదోయథా.

స్మర్తవ్యంసమ్యగేవేదం జ్ఞానమర్థమనస్తకమ్ 12
కోఽహంకథమిదంబాతం సంసారాడంబరంవిభో. 12
ప్రవిచార్యప్రయత్నేన ప్రాజ్ఞేనసహసాధుభిః 13
నచకర్మగుమజ్జువ్యం నానర్థేనసహవసేత్. 13
ద్రష్టవ్యఃసర్వవిచ్ఛేదః సంసారానుగతఃసదా 14
సాధురేవానుగస్తవ్యో మయాఃకేణంబుదోయథా. 14

అహంకారస్యదేహస్య సంసారస్యాప్లవస్యచ
స్వవిచారమలంకృత్య సత్యమేవావలోకయేత్.

15

విభూ! 'నేనెవ్వడను, ఈ సంసారాడంబర మెట్లు ఉత్పన్నమైనది' అను అనంతజ్ఞాన భోగకముగు విచారమును జూపించవలెను. పార్శ్వస్వక్తి అత్యంతయత్నముతో సాధువులతోగూడి పైనజెప్పినరీతి విచారింపవలెను. కర్మసూత్రముల బంధించబడవలదు. అవధ్యముతోగూడ తగదు. సంసారముననున్న పీయోషస్తువర్గ విచ్ఛేదము అవశ్యంభావి. వెమలి మేధుమును వెంబడించుటల్లు సాధువుల ననుసరించునది. ఆత్మగర్వమును అహంకారము, బహిర్గతమును శరీరమును, దానికంటె వేరగు బంధుమిత్రాదులను గుఱించి విచారింపవలెను. వీరు సంసారసముద్రతరణులుగాదు. సంసారతాండవము ఆత్మవిచారము నాశ్రయించి సత్యదర్శన మొనర్చవలెను.

శరీరమస్థిరమపి సంత్యక్త్వా ఘనకోభనమ్
వీతముకావలీతనుం చిన్మాత్రమవలోకయేత్.

16

తస్మిన్మదేసత్యతతే సర్వగేసర్వభావితే
శివేసర్వమిదంప్రోతం సూత్రేమణిగణాయథా.

17

యైవచిద్భువనాభోగే భూషణేవ్యోమ్ని భాస్కరే
ధరావివరకోశస్థే నైవచిత్కీటకోదరే.

18

కుంభవ్యోమ్నాంనభేదోఽస్తి యథేహపరమార్థతః
చితోశరీరసంస్థానాం నభేదోఽస్తితథానఘ.

19

సర్వేషామేవభూతానాం తిక్తకటావధిభేదినామ్
ఏకత్వాదనుభూత్వై కుతశ్చిన్మాత్రభిన్నతా.

20

అస్థిరములగు శరీర, అహంకారాదులను పరిత్యజించి ముత్యపునరుల నడుమనున్న దారము వలె వెలయు చిన్మాత్ర సాక్షిస్వరూపమును వీక్షింపవలెను. దారమున మణులు గుర్చుబడునట్లు, సర్వవ్యాపియును, సర్వభావితును, నిత్యమును నగు ఆపరమవస్తువున ఇదంతయు గ్రభిరమై యున్నది. ఈ వికాలప్రపంచమున, ఆకాశమున, సూర్యునియందు, భూవివరప్రదేశమున, కీటాదువు లందును, ఆచిత్స్వరూపమే వెలయుచున్నది. అనఘ! విభిన్నఘటములనున్న ఆకాశము వేరుగా నట్లు వివిధ శరీరములనున్న చిత్తునగూడ భేదములేదు. పదార్థములనున్న తిక్తకటాకాషాయాది రసముల భేదమున్నను తత్సంబంధమును అనుభవ మెల్లరికిని సమానమైనట్లు వివిధదేహములనున్న చిత్తు యొక్క ప్రకాశము వేరునను వస్తువొక్కటే.

ఏకస్మిన్నేవసతతం స్థితేసన్మాత్రవస్తుని

జాత్యోఽయమయమున్నప్త ఇతితేమాం తవేహాధీ.

21

సచతన్నామవస్తస్తి యద్భూత్వాసంప్రళీయతే

ఆభాసమాత్రమేవేదం ససన్నాసచ్చరాఘవ.

22

ఉద్భూతేనాప్రశాన్తేన చేతిసాసపదిస్థితమ్

నేహమోహో వ్రతమోతౌ నేదియత్తదవస్తువ.

23

కింకిలాసతిరామేహ మోహబాలేసముజ్జతి
యత్ప్రచిత్సంగసంగత్యా విమోహేకారణంహితత్.

24

ఒకే సద్యస్తువు సతతము వెలయుచున్న, 'ఇది పుట్టినది, అది గిట్టినది' అను బుద్ధి సుసంగ రము కాబాలదు. ఉత్పన్నమై నశించునది వస్తువే కాబాలదు. రామా! నీవు గాంచునదింతయు చిత్ప్రతిబింబమే. ఇది సదనద్విలక్షణము. అశుద్ధచిత్తమునకు విషయాభూతమగుటవలన సత్త అనియు, మోహనిష్ఠత్వయైన నాశనమగుటవలన అసత్తఅనియు చెప్పబడుచున్నది. అనిర్వచనీయ అగ్రాసరూపమున ఈ దృశ్యములు మోహకారణము లగుచున్నవి.

అసతిగతి కింకిలేహమోహః

సతిచకిమద్భ విమోహకారణంతత్

జననమరణసంస్థితివ్యతస్త్వం

భవఖమివాతినమః సదోపశాన్తః.

25

ఇత్యాదీ నాసిష్ట మహారామాయణే నాల్కీయే దేశగూతోక్తే మోక్షోపాయే
స్థితిప్రకరణే జననమరణసంస్థితిర్నామైకవ్యస్తీతమః

సర్గః || 61 ||

జగత్తే విభ్యయైవ మోహమును గుఱించియు, తత్కారణమును గుఱించియు వేరుపాట యీల ? అందువలన నీవు జన్మస్థితిమరణములను గుఱించి చింతింపక ఆకాశమువలె సర్వత్రిమముడై నిర్మలభావమున వెలయుము.

ఇది శ్రీవాసిష్ట తాత్పర్య ప్రకాశకయందు స్థితిప్రకరణమున

జననమరణ సంస్థితియను ఏకవ్యస్తీతమ

సర్గము || 61 ||

ది వ వ స్థి త మ : స ర్గ :

శ్రీ వసిష్ట ఉవాచ :-

ధీరోవిచారవాన్మాతౌదాదావేవ మహాధియా

శాస్త్రేణవిదుషాశాస్త్రం సుజనేనవిచారయేత్.

1

సుజనేనవిత్పక్షేన విదుషామహతాసహ

ప్రవిచార్యమహాయోగా త్పదమాసాద్యతేపరమ్.

2

శాస్త్రార్థసుజనాసంగ వైరాగ్యాభ్యామత్యుతః

పురుషస్తస్మిన్వాభాతి నివిష్టానభావనమ్.

3

త్వముదారసిజాచారో ధీరోగుణగణాకరః

అధిత్వసినిర్దుఃఖం వీతసర్గమనోమలః.

నూనముత్సర్జితాభ్రేణ శరదోవ్యూహ్న సమోభవాన్

భవభావనయాయక్తో యుక్తఉత్తమసంవిదా.

పరిష్కారము:—భావ్యభ్యంతర కష్టసహిష్ణుడగు ధీరుడును, విచారపరాయణుడగునగున వ్యక్తి స్వయంబుద్ధిబలమున, నెదురు నాశ్రయించి శాస్త్రవిచార మొనర్చునగును. విషయత్పష్టవిహీనుడగు అత్మవిత్తుతో విచారించిన, మనోవాశమై సమాధి లభించును. శాస్త్రార్థ వివేకాభ్యాసమును, మనంగియునునగు శుద్ధపురుషుడే నీవలె ఈపత్యక్-విజ్ఞానమున కధికారి. ఇప్పుడు నీవు ధీరుడనై, పవిత్రాచరణోగూడి, గుణాకరుడనైతివి. సృష్టియను మనోమలము దూరమైనది, నిర్దుఃఖవిషయమున నెలయును, మేఘురహితమగు శరదాకాలమునలె స్వచ్ఛతను బొందితివి. నీకింక సంసార - భయములేదు; ఉత్తమజ్ఞానమునుబొందితివి.

చిన్తాముక్తకలావత్యా ముక్తకల్పనయాస్థితమ్
మనోముక్తివిభాగంచ ముక్తమేవ నసంశయః.

తవోత్తమానుభావస్య తథదానీనరాభువి
చేష్టామనుసరిష్యన్తి రాగద్వేషవిహీనయా.

బహిర్లోకోచితాచారా విహరిష్యన్తియేజనాః
భవార్థవం తరిష్యన్తి ధీమన్తఃపోతకాన్వితాః.

తనతుల్యమతిర్యః స్వాత్మజనసమదర్శనః
యోగ్యో-సాజ్ఞానదృష్టిసాం మయోక్తానాంసుదృష్టిమాన్.

యావద్దేహాంధియాతిష్ఠ రాగద్వేషవిహీనయా
బహిర్లోకోచితాచార స్వేనప్రకృతాఖిలైషణః.

ఇప్పుడు నీ మనస్సు బాహ్యవస్తుచింతను వీడి, భరమాత్మతో నేకీభావమును బొందినది. అందువలన నీవు ముక్తుడనైతివి; ఈవిషయమున సంశయములేదు. నీవిష్ణుడు రాగద్వేషమువృద్ధనై, అన్యుల కాదర్శప్రాయుడనైతివి. జ్ఞాననాకను బడసిన బుద్ధిమంతులు, ఉచితరీతిని వ్యవహరించుచు, సంసారపాగరమును దాటెదరు. నిన్ను బోలిన బుద్ధిమంతులు, సుజనులు, సమద్భావము, శుద్ధస్థిరమన్నులే యీజ్ఞానదృష్టికి యోగ్యులు. ఈశరీరముండునంతదనుక విషయానంతరక, ద్వేషమును, వాసలను వీడి, లోకాచారముల వాదరించుచు వ్యవహరింపుము.

పరాంశౌ నిముపాగచ్ఛ యథాన్యేగుణశాలినః

అవిచార్యాస్తపవేహ గోమాయశిశుధర్మకాః.

యేస్వభావామహాసత్యా నృణాంసాత్వికజన్మనామ్

తాన్మృజన్మరుహాయూతి పాశ్చాత్యోదారజన్మతామ్.

యానేవసేవ తేజన్తు రిహజాతిగుణాన్పదా

అథాన్యజాతిజాతో-పి జాతింభజతితాంక్షణాత్.

ప్రాక్తనానఖలాన్భావా న్యాన్తికర్మవశంగతాః

పౌరుషేణావశీయన్తే ధరాధరమహాకులాః.

ధైర్యేణాభ్యుద్ధరేద్బుద్ధిం పంకాన్కుగ్ధగమిమన

తామసీంరాసీంచైవ జాతిమన్యామపిశ్రితః.

గుణశాలిరగు ఇతరపురుషులు పరమశాంతిని బొందినట్లు నీవుగూడ పరమశాంతిని బొందుము. ఇట్లులే పరవంచములును, శిశువులవలె మూఢులనునగు వారినిగుఱించి విచారించబనిలేదు. సాత్విక-రేఖులమందు అత్యంతసత్యముగ నెగడుగుణములననుకరించి, మనుజుడు క్రమముగ జ్ఞానోపయోగ శుద్ధశరీరమును బొందుచున్నాడు. ఈజన్మమందున్న జాతి, గుణములే మఱుసటి జన్మ మందుగూడ అనుక్రమించును. కర్మబద్ధుడగు జీవుడు పూర్వభావమునే బొందుచుకాని, పౌరుషము లితర సాఫల్యము నందవచ్చును. అత్యంత పరాక్రమవంతులగు చక్రవర్తులుగూడ పౌరుషమువలన అయింపబడుచున్నారు. బుద్ధి, తామసరాజసాది గుణములనుగాని, రాక్షస పితావాది కుయోనుల గాని, నాశ్రయించియున్న, పంకమగ్నముగు ధేనువువలె, దాని నుద్ధరించునది. అనగా, బుద్ధిని ప్రాధాన్యమునుండి తొలగించి పుణ్యపథమున నుండునది.

స్వవివేకవశాద్వాన్తి సన్తఃసాత్వికజాతితామ్
అతశ్చిత్తమశాన్తస్థే యద్రాఘవనియోజ్యతే.

తన్మయోవిభవత్యేవం తస్మాద్భవతిపౌరుషమ్
పౌరుషేణప్రయత్నేన మహార్హగుణశాలినః.

ముముక్షువోభవన్తిహ పాశ్చాత్యశుభజాతయః
నతదస్తిపుథివాన్యంనా దివిదేవేషువాక్యచిత్.

పౌరుషేణప్రయత్నేన యన్నాప్నోతిగుణాన్వితః
బ్రహ్మచర్యేణధైర్యేణ వీర్యవైరాగ్యరంహసా

యుక్తాయుక్తేనహివినా నప్రాప్నోతితదీహితమ్.

సాధుపురుషులు తమతమ వివేకముయొక్క ఫలితముగనే సాత్వికజాతి సంపన్నులగుచున్నారు. రాఘవ! స్వచ్ఛమగు చిత్త-మణియందు ఎద్దానిని జోడింతువో అంటే అది తన్మయత్వ ప్రయత్నమును పోషించును. దానినుండియే పురుషకాలముత్పన్నమగుచున్నది. ముముక్షువులు పౌరుష బలముననే అమూల్య-గుణముల నార్జించి, పినప శుభజన్మను బడయుచున్నారు. వ్యగ్రమున గాని మర్త్యలోకమునగాని గుణి పౌరుషబలమున పొందజాలనదిలేదు. బ్రహ్మచర్య, ధైర్య, వీర్య, వైరాగ్యముల వేగములేనిచో, వాంఛితార్థమును బడయజాలము.

హితంమహాసత్యత యాత్మతత్త్వం

విధాయబుద్ధ్యా భవవీతశోకః

తనక్రమేనైవతతో జనో-యం

ముక్తోభవిష్యథ వీతశోకః.

నీ కుపదేశించిన ఈ ఆత్మతత్వము ఆత్మంతిక ముఖనివృత్తికరము, నిరతిశయకాంతి ప్రదము, సకల జనహితకరము. విశుద్ధసత్త్వగుణమును పెంపొందించి, బుద్ధిబలమున నాత్మభావమును స్థిరుడవై శోకకాంతిని బొందుము. ఇతరులుగూడ ఇట్లే ముక్తిని బొందగలరు.

పాశ్చాత్యజన్మని వివేకమహామహిమ్నా
యుక్తేత్వముప్రసృత సర్వగుణాభిరామే
సత్త్వసకర్మణి పదంకురురామభద్ర
మైసాకరోతు భవసంగవిమోహచిన్తా.

21

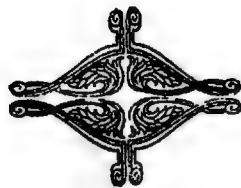
ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతాక్తే ద్వాత్రింశతావధాన్
స్రాయం సంహితాయాం స్థితిచక్రణే గుణసంపత్త్యభివర్ణనంనామ
ద్విషష్టితమః సర్గః ||62||

స్థితిప్రకరణమ్ సంపూర్ణమ్.

రామచంద్రా ! నీవిష్ణును మహామహిమగూర్చుకొనినది, కాంత్యాదిగుణములు ఆగ్నిని
సాత్త్వికజన్మనుగూడబొందితివి. అందువలన, తదుచితముగ పరింభము. సంసారసక్తియను మోహ
చింత నీహృదయమున తావుబడదుకుండు గాక !

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు స్థితిప్రకరణమున
గుణసంపత్త్యభివర్ణనమను అణువదిరెండవ
సర్గము || 62 ||

స్థితిప్రకరణము సమాప్తము.

ఓమ్.

వాసిష్ఠ మహారామాయణము.

ఉ ప శ మ ప్ర క ర ణ ము .

ప్రథమః సర్గః .

శ్రీ వాసిష్ఠ ఉవాచ :—

అథస్థితిప్రకరణా దనంతరమిదంశృణు
ఉపశమప్రకరణంజ్ఞాతం నిర్వాణకారియత్.

1

శ్రీవసిష్ఠుడు:—ఓరామచంద్రా! స్థితిప్రకరణానంతర మిప్పుడు ఉపశమప్రకరణమును
గూర్చి నీవువినుము. ఇయ్యది నిర్వాణపదము గల్గజేయునదగును.

శ్రీ వాల్మీకిరువాచ :—

శరతారకితాకాశ స్థిమితాయాంసుసంసది
కథయత్యేవమాహ్లాది వసిష్ఠే సావనంవచః.
శ్రవణార్థిత్వమానస్థ పార్థివేసంసదస్తరే
నిర్వాణభవనిస్సద్ద కమలేకమలాకరే.

2

విలాసినిషుసంశాస్త మదమోహబలాసుచ
శమమస్తప్రయాస్తీషు చిరప్రవజితాస్వివ.

3

క రామోర్భామహంసేషు లీనేషుశ్రవణాదిన
ముక్తఘర్షురవాదేషు వాయసేషుతరావిన.

4

నాసాగ్రపరివిశ్రాస్త తర్జన్యజులికోటిషు
విచారయత్సువిజ్ఞాన కలాంతజ్ఞేషురాజసు.

5

రామేవికాసమాయాతే ప్రభాతభవపజ్జుజే
పరిత్యక్తమఃపీతే సూర్యోదయభవాంబరే.

6

ఆకర్ణయతివాసిష్ఠీర్చితా దశరథేరసాత్
కలాపినివజేమూత నిర్మాదాన్ముక్తవర్షణాత్.

7

శ్రీవాల్మీకి:—శరత్కాలమందలి తారాగణయుక్తమగు ఆకాశమువలె నాదశరథుని సభ
యంతయు నిశ్చలముగానుండెను. వసిష్ఠభగవానులు ఆనందజనకములైన పవిత్రవచనముల బల్కు
యిండెను. శ్రవణార్థము సభయందున్న రాజులందఱును, వాయురహిత కమలనమందలి కమలముల
వలె నిశ్చలముగానుండి మానమును భరించియుండిరి. చిరసన్నాసినుల యంతఃకరణమువలె లలనల

8

మోహబలముపశమించెను. వసిష్ఠమునీంద్రుని వాక్యములాలించుటచే హంసరూపిణులగు శ్రీలక్ష్మణుడు కమలములు సంకుచితమగుచుండెను. పక్షుల శబ్దములబోలిన కంకణ భవములు శమించుచుండెను. నాసిక్వాగ్రభాగమున తద్దనీయునుగలినుచి రాజులందఱును దీర్ఘవిచారణయందు మగ్నులైయుండిరి. ప్రాతఃకాల కమలమువోలె శ్రీరామచంద్రుడు వికాసము నొందుచుండెను. మూర్ధ్వదయముచే నాకసమున యంధకారముడుగునట్లు అజ్ఞానాంధకారము పలాయనమగుచుండెను. మేఘశబ్దములను మయూరమువలెనట్లు వసిష్ఠ భవనానుని వాక్యములను ధశరథుడు ప్రేమతో నాలించుచుండెను.

ఆహృత్యసర్వభోగేభ్యో మనోమర్కటచంచలమ్

శ్రవణంప్రతియత్నేన సారేణామస్త్రిశిస్థితే.

వసిష్ఠోక్త్యాపరిజ్ఞాత స్వాత్మనీన్దుకలామలే

లక్ష్మణేవలసల్లక్ష్మ్యే శిక్షాబలవిచక్షణే.

శత్రుఘ్నేశత్రుదలనే చేతసాపూర్ణతాంగతే

అలమానందమాయూతే రాకాచంద్రోపమేస్థితే.

సుమిత్రేమిత్రతాంయూతే ఘానసేదుఃఖశీలీతే

వికాసిహృదయేజాతే తత్కాలభవమంకజే.

తత్రసేషుతథాన్యేషు తథామునిషురాజసు

సుధౌతది తత్రత్నేషు ప్రోల్లసత్స్వివచేతసా.

మనస్సును చపలవానరమును భోగములన్నింటినుండి తొలగించి యత్నముతో సారణమంత్రి వాక్యశ్రవణమందే యద్దానిని నియోగించియుండెను. వసిష్ఠమునీంద్రుని యుపదేశముచేతను, ఆత్మరూపనిర్మల చంద్రకళా ప్రకాశముచేతను, ఆధ్యాత్మిక శిక్షాబలముచేతను పరిగుడ్డమైన లక్ష్మణుని హృదయమున బ్రహ్మస్వరూపమును లక్ష్మ్యము స్ఫురించుచుండె. రిపునాదనుడగు శత్రుఘ్నుని చిత్తము పూర్ణత్వము జెంద, నిరతికయానంద ప్రాప్తిచే తున్ననునాటి చంద్రునివోలె వెలుగొందుచుండెను. దుఃఖాత్మకమగు మనస్సు మిఠునివోలె సుమిత్రునకు వశమగుచుండెను. అపుడందలి హృదయములును కమలమువోలె వికాసముజెందెను. మఱియు నిర్మలచిత్తమును రత్నయ్యపులై మనులును జనకమహారాజున్ను వికసితాంతఃకరణులైరి.

ఉదభూత్పురయన్నాశాః కల్పాభ్రవవమాంసలః

అథమధ్యాహ్నశంఖానా మభిఘోషసమసన్వనః.

అత్తటి ప్రళయకాల మేఘశబ్దమువలెను, సముద్రగర్జనవలెను, గంభీరముగ నొప్పుచున్న మధ్యాహ్న కాలిక శంఖావసము విఘ్నలన్నింటిని పూర్ణమొనర్చుచు వ్యక్తమయ్యెను.

మహతాతేనశబ్దేన తిరోధానమునేర్గిరః

యయుష్టలదనాదేన కోకిలధ్వనయోయథా.

మేఘవాచంబుచే కోకిలధ్వనివలె అమృతచ్ఛబ్దంబుచే వసిష్ఠమునీంద్రుని వాక్యములను పరాజితములయ్యెను.

మునిగస్తరయాంచక్రే స్వాంవాచమథసంసది

జితసారోగుణః కేన మహతా సముదీర్యతే.

అపుడు వసిష్ఠభగవానుడు తన వాక్యముల విగమించెను. ఏలన, నిర్జింపబడిన శబ్దముగల గానిని మహాత్ముడగు యోవండుచ్చరింపగల్గును ?

ముహూర్తమాత్రంవిశ్రమ్య శ్రుత్యామధ్యాహ్నానిఃస్వనమ్

ఘనేకోలాహలేశాస్తే రామంమునిరువాచహ.

ఆ మధ్యాహ్నకాలిక శబ్దమును వినితరువాత వసిష్ఠఃశ్లోక్కు ముహూర్తకాలము విశ్రమించినవాడై ఘనమగు యోకోలాహలము శమించిపిదప రామచంద్రునితో నిట్లనియె.

రామాద్యతనమేతావదాహ్నికం కథితంమయా

ప్రాతరన్యత్నవత్సోమో వక్తవ్యమరిమర్దన.

ఇదంనియతితఃప్రాప్తం కర్తవ్యంతద్విజన్మనామ్

మధ్యాహ్నముపపన్నం యత్కర్తవ్యంనావసీదతి.

త్యమపుష్పత్తిష్ఠసుభగ సమస్తాచారసత్కియామ్

ఆచరాచారచతుర స్నానదానార్ఘనాదికామ్.

శత్రుసంహారకుండవగునో రామా ! నేడింతవలకుజెప్పితిని. మిగిలినదానిని ప్రాతఃకాలము జదివెద. కాస్త్రనియమానుసారము ద్విజాణుచరింపఁదగిన కార్యవిధానము పశింపకుండుటకై నీనును దానినాచరింపవలసియున్నది. ప్రాయుడవగునో రామా ! నీవును రెమ్ము. స్నానదానార్ఘాది సమస్తయాచారములను, సత్కియలను నిర్వర్తింపుము.

ఇత్యుక్త్యామునిరుత్తస్థా సమందశరథఃప్రభుః

ససదాఃసేన్దురాదిత్య ఉదయాదితటాదివ.

ఇట్లువచించి వసిష్ఠమునీంద్రుడు యటనుండి రేచెను. అతనితో బాటు సభాసదులతో గూడియున్న దశరథుడున్న ఉదయాదినుండి చంద్రసహితుడగు మూర్ధునివలె రేచెను.

తయోరుత్తిష్ఠతోఃసర్వా సభోత్థాతుమకమృత

మన్దవాతపరామృష్టా నలినీనాలిలోచనా.

వారిరువురు రేచినతోడనే సభాసదులందఱునుగూడ లేవమద్దుక్తులైరి. మందగాయువుచే భయగూఢ శైత్యము క్రమమగు కమలసంక్కుప్తోలె ఆపుడా సభయంతయును చలించదగినను.

ఉత్తస్థానావతంసోత్థ భృంగమండలమండితా

కరిసేనేవసగధ్యాద్రా వాలోలకరపుష్కరా.

ముకుటమలనుండి బయల్పెడలు భయరసమూహముచే శోభించు నాసభాసదులంత మూర్ధ్వదయకాలమున అస్తాచలముపైని గజబృందమువోలె రేచినిలబడిరి.

పరస్పరాజ్ఞసంఘట్ట చూర్ణితాజ్ఞదమండలీ

రత్నపూర్ణారుణాంభోద సంధ్యాసమయసూచినీ.

కుతదు త్తంసవిభ్రాస్త భృంగోపహితఘంఘుమా
ముకుటోద్ధామవిద్యోత శక్రచాపీకృతాంబరా.

25

కాంతాలతాహస్తదల చారుచామరమంజరీ
వనలేఖేవవిక్షుబ్ధ వరవారణమండలా.

26

కచత్కటకభారక్రీ కృతాన్యోన్యతతాంబరా
వాతవ్యాసూతపుష్పేవ మందారవనమాలికా.

27

కర్పూరకణినీహర రచితామలవారిదా
శరద్దిక్తమా లేవ ప్రస్ఫుతా శేషభూమికా.

28

లోలమాలిమణిప్రాస్త పాటలాంబరకోటరా
సంధ్యేవాపుల్లనీలాబ్జా కార్యసంహరకారిణీ.

29

రత్నాంశుసలిలాపూర ముఖపద్మనిరస్తరా
పద్మినీవాలినలీతా నూపురారవసారసా.

30

సంతతాసాసభోత్థా భూభృచ్చతసమాకులా
భూతసంతతిసంభ్రాంతా సృష్టిర్నవమివోదితా.

31

అప్పుడు పరస్పరాంగసంఘటనచే వారియంగదసమాహము చూర్ణమయ్యెను. రత్నమయమై యొప్పుచుండుటచే నానభ రక్తవర్ణమేఘములతోగూడి సంధ్యావసుయమును చూచించుచున్నట్లుండెను. పడుచున్న శిశోభూషణములందలి భ్రమరములకట్టముతో గూడినదియు, ముకుటములందలి పలువిధమణులయొక్క ప్రకాశముచే ఆకాశమున ఇంద్రధనుస్సు నిర్మించునదియునై యుండెను. మఱియు నానభ వంతలను లతలయొక్క కరపల్లవములందలి చమరములను మంజరీ సమాహముగలదియు, వుడగజంబుల విక్షుబ్ధమొనర్చినదియునగు వనమువోలె గన్పట్టుచుండెను. పరస్పరసంఘటనచే దేదీప్యమానముగ ప్రకాశించు కటకకిరణములను రక్తవస్త్రమును ధరించిన వాయువుచే చలింపుచు పుష్పమయమైయున్న వనమువలె నది భాసించుచుండెను. మఱియు కర్పూర కణములను నీహరముచే నిర్మల మేఘముల రచించుచు పుష్పములచే భూమినంతయు పరివార్తవై మొనర్చు శరద్భతు దిక్పమాహమువలె శోభించుచుండెను. చలింపుచు ముకుటమణులయొక్క యగ్రభాగములనుండి బయల్పడుట కిరణసమాహంబుచే యాకాశమును పీఠవర్ణ మొనర్చును, వికసికకమలయుక్తమై సంధ్యాకాలమందు దినకృత్యముల నుపసంహరించునదై యుండెను. రత్న కిరణములను జలరాశియందు ముఖమండలములను కమలములుగలదియు నూపురధ్వజులుగల్గి శబ్దమొనర్చు సారసపక్షిసహితమై యొప్పుచున్నదియు, కమలములచే నాచ్ఛాదితమగు పరస్పరవోలె యనేక నృపాలురచే వ్యాప్తమై యున్నదియు, పలువిధ ప్రాణికోట్లతోగూడి యుద్భూతమగు గూతన సృష్టివలె భాసించునదియునై యుండెను.

ప్రణమ్యాధనృపంభూపా నిర్యయుర్నృపమస్దిరాత్
శక్రచాపీకృతారత్నై రంబుధేరివనిచయః.

32

సుమన్తోమన్త్రిణశ్చైవ వసిష్ఠమథభూమిపమ్
ప్రణమ్యజగ్గుఃసానాయా రసవిజ్ఞానకోవిదాః.

33

ఆపిమ్మట నృపతులందఱును దశరథునకు ప్రణమిల్లి సమద్రుమందలి రత్నములనుండి యంద్రధనుషకృతిని కిరణములు బయల్పడుటవల్లు యారాజభవనమునుండి బయల్పడలిరి. బ్రహ్మజ్ఞాన కళలుగను ముమంత్రుడును, తక్కిన మంత్రులును, వసిష్ఠమునీంద్రులకును, దశరథునకును నందడములర్పించి యచ్చోటువీడిరి.

వామదేవాదయశ్చాన్యే విశ్వామిత్రాదయస్తథా
వసిష్ఠంపురతఃకృతావ తస్థురావర్ణనోన్ముఖాః.

34

రాజాదశరథస్తత్ర పూజయిత్యామునివ్రజమ్
తద్విస్మృష్టోజగామాథ స్వకార్యార్థమరిందమః.

35

వనంవనాస్పదాజగ్గు రోవ్యోమనోవ్యమనివాసినః
నగరంనాగరాశ్చైవ ప్రాతరాగమనాయతే.

36

పిదప చామదేవ విశ్వామిత్రాది ఋషిపుంగవులు వసిష్ఠమునీంద్రుని యెదుట నిలంబడి వాని గాత్ర వీరీక్షించుచుండిరి. దశరథుడున్న మునులందితీని పూజించి వారలనుండి సెలవుగైకొని న్యకార్యార్థమేగెను. వనవాసులు వనమునకును, ఆకాశనివాసు లాకాశమునకును, నగరనివాసులు నగరమునకును మఱి ప్రాతఃకాలము విచ్చేయుటకై జనిరి.

మహీపతివసిష్ఠాభ్యాం ప్రణయాత్పార్శ్వధిఃప్రభుః
వసిష్ఠసద్గునినిశాం విశ్వామిత్రోఽత్యవాహయత్.

37

దశరథునియొక్కయు వసిష్ఠునియొక్కయు ప్రార్థనసంగీకరించి విశ్వామిత్రుడు ప్రేమతో గారాత్రి వసిష్ఠమునీంద్రుని నదనముననే గడపెను.

వసిష్ఠఃసహవిప్రేంద్రైః పార్శ్వైర్గునిభిస్తథా
ఉపాస్యమానోరామాద్యైః సర్వైర్దశరథాత్మజైః.

38

జగామసాన్విత్రమంశ్రీమాన్సర్వలోకనమస్కృతః
అనుయాతఃసురౌఘేన బ్రహ్మలోకమివాబ్జజః.

39

అప్పుడు ఉత్తమ బ్రాహ్మణులచేతను, రాజులచేతను, మునులచేతను, దశరథపుత్రులగు రామాదులచేతను గొలువబడి వసిష్ఠమునీంద్రుడు దేవతలచే యభినందింపబడి సర్వలోకపూజ్యుడగు బ్రహ్మదేవుడు బ్రహ్మలోకమున కేగువిధమున తన యాశ్రమమునకుఁజెనెను.

తస్మాత్ప్రేదేశాద్రామాదీ న్నునర్తకరథాత్మజాన్
సర్వాన్విసర్జయామాస పాదోపాస్తేనతానసా.

40

తనచరణములకు మ్రొక్కినరామాది దశరథులు కందఱును వసిష్ఠమునీంద్రుడవుడు ఆహ్వానంబు వారివస్తువులను చంపివైచెను.

నభశ్చరాస్థరణిచరానభశ్చరా
స్విస్వస్య సంస్తుతగుణగోచరాంశ్చతాన్
యథాక్రమం స్వగృహముదార సత్వవాం
శ్చకారతాం ద్విజజనవాసరక్రియామ్.

41

ఇత్యాదీ నాసిష్ట మహారామాయణే వాల్మీకియే దేవదూతోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే ఆహ్నికవర్ణనంనామ

ప్రథమః సర్గః || 1 ||

తన గుణగణంబులకీర్తించుచున్న ఆకాశభృథిపాతాళ నివాసులందఱకును యథార్థి
సెలవొసంగి దైర్యదారగుణవిభుండగు వసిష్ఠమనీంధ్రుడంత స్వసదనముఁ బ్రవేశించి ద్విజోచిత
క్రియలగు పంచమహాబ్రాహ్మణుల నొనర్చెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున
ఆహ్నికవర్ణనమను యొకటన

సర్గము || 1 ||

ద్వి తీ య : స ర్గ : .

శ్రీ వాల్మీకిరువాచ :—

తేనమేత్యగృహంగత్వా రాజపుత్రాశశిత్విషః

చక్రుఃసర్వమశేషేణ స్వసద్గుణుదినక్రమమ్.

1

శ్రీవాల్మీకిః—చంద్రునివలె ప్రకాశపంకులగు యారాజులెల్లరు తమ తమ గృహములకుఁ
జని యట దైవికకృత్యములనెల్ల బూర్ధరీతి యొనర్చిరి.

వసిష్ఠోరాఘవశ్చైవ రాజానోమునయోద్విజాః

ఇతిచక్రుఃస్వకార్యాణి తథాస్వగృహవీధిషు.

2

వసిష్ఠుడును, రామచంద్రుడును, రాజులును, మునులును, బ్రాహ్మణులును తమతమ
నివాసములందు వత్సమాణక్రమంబున స్వోచితకార్యంబుల నిర్వర్తించిరి.

సన్నుఃకమలకల్పార కుముదోత్పలహారిషు

జలాశ యేషుచక్రాహ్వ హంససారసరాజిషు.

3

గోభూతిలహిరణ్యాని శయనాన్యాసనానిచ

దదుర్దానానివిపేభ్యో భాజనాన్యంశుకానిచ

4

హేమరత్నవిచిత్రేషు స్వేషుచామరసద్గుణు

ఆనర్చురచ్యుతేశాన హుతాశార్కాదికాన్పురాన్.

5

పుత్రసౌత్రగుహ్యద్భుత్య బద్ధమిత్రగణైఃసహ

తతఆస్వాదయామాను ర్భోజనాన్యచితానివై.

6

శ్వేత, రక్త, నీలకమలములును, చక్రవాక, హంస, సోమపత్ములునుగల్గి మనోహరమై
యున్న తటాకములందు స్నానమొనర్చిరి. గోవులను, భూమిని, తిలహిరణ్యాదులను శయనాసన
భోజన వస్త్రాదులను బ్రాహ్మణులకు దానమొసంగిరి. సువర్ణరత్నములతోఁగూడి విచిత్రదేవాగార
గులవలె గవ్వట్టుచున్న తమసదనములందు విష్ణు, మహేశ్వర, అగ్ని, సూర్యాది దేవతలఁబూజించిరి.
పిదప పుత్ర, పౌత్ర, మిత్ర, దాన, బంధు, సుహృద్దణంబులతోఁగూడి యుచితాన్నములఁ భుజించిరి.

ఏతస్మిన్నమయేచాస్మి న్నగరేదీపసోభవత్

తనురప్టాంగశేషత్వా ద్దృష్టోనచమనోహరః.

7

అపుడా నగరమందు దివమందిరి అష్టమాంశముచాత్రము శేషించియున్నందున నత్రుదేశ
గుంఠయు మిగుల మనోహరముగ నుండెను.

సాయస్తనదినాస్తంతే తత్కాలోచితచేష్టయా

అనయన్నంశుభిఃసార్ధం యావదస్తయయాహరవిః.

8

వారందఱును సాయంకాలమున పురాణ భర్తృకాస్త్రావలోకనాది తత్కాలోచిత క్రియల
గరవేర్చి నంత సూర్యభగవానుడస్తాదిగ్రుంకెను.

సంధ్యాంవవప్తరేసుష్టు జేపుశ్చైవాఘమర్షణమ్

పేమఃస్తోత్రాణిపుణ్యాని జగుర్గాఢామనోహరాః.

9

అపుడందఱును సంధ్యావందనమాచరించిరి. అఘమర్షణమును లెస్సగ జపించిరి. స్తోత్ర
ములఁ బఠించిరి. మనోహరములగు గీతములను వాదిరి.

తతశ్చాభ్యుదితాశ్వామా కామినీశోకహారిణీ

క్షీరోదాదినమాపేన్ద్రి చన్ద్రావశ్వాయదాయినీ.

10

పిమ్మట కామినుల దుఃఖమును హరించు రాత్రి, క్షీరసముద్రోత్పన్నమును, ఆనందజనకము
నగు చంద్రునినుండి చంద్రికవలె, వ్యక్తమయ్యెను.

శనైరాస్తీర్ణపుష్పేషు కీర్ణకర్పూరముప్తిషు

దీరేన్దుబింబరమ్యేషు తస్మస్తల్పేషురాఘవాః.

11

అత్రుడు పుష్పచ్ఛాదికములును కర్పూరకణహయములును చంద్రబింబమువలె మనోహర
ములునునగు కయ్యలపై రఘువంశీయులు మెల్లగ విశ్రమించిరి.

అథరామదృతేనైవేషాం తత్రితద్వ్యవహారిణీ

వ్యతీయాయశనైఃశ్వామా ముహూర్తృణశోభనా.

12

అత్రతీ శ్రీ రామచంద్రునకు దప్ప తక్కిన వారందఱకును తత్కాలోచిత నిద్రాది
వ్యవహారములచే నారాత్రి క్రమముగ ముహూర్తకాలములో గడచెను.

తస్థారామస్తుతామేవ నాసిష్ఠీంవచనావలీమ్

చిన్తయన్నధురోదారాం కరిణీంకలభోయథా.

13

శిశువు గజ గజమును సంస్కరించుచుండునటుల అతడు శ్రీరామచంద్రుడు పసివృ
మునీంద్రులచే నుపదేశించబడిన మధురవాక్యములను, యదారవచనములను యిట్లు చింతన జేయ
దొడగెను.

కిమిదంనామసంసారభ్రమణం కిమిమేజనాః

భూతానిచవిచిత్రాణి కిమాయాన్రిప్రయాన్రికిం.

14

మనసఃకీదృశంరూపం కథంచైతత్ప్రశామ్యతి

మాయేయంసా కిముత్థాన్యాత్మ-థంచైవ నివర్తతే.

15

నివృత్తయానయా కః స్యాద్ధుణోదోషోఽధవాభవేత్

కథమాత్మనిచైవాయం తతేనంకోచఆగతః.

16

కిముక్తంస్యాద్భగవతా మునినా మనసఃక్షయే

కించేన్ద్రియజయేప్రోక్తం కిముక్తమథవాత్మని.

17

ఈ సంసారభ్రమణమేమి? ఈమనుజులెవరు? ఈ విచిత్రప్రాణినమూహమెటునుండి
వచ్చినది? యెటకు బోవుచున్నది? మనస్సుయొక్క స్వరూపమేమి? ఈమనస్సు కిమింనును?
ఈనూయ జేసినది యుద్భవించినది? ఇయ్యట్లు నివారించబడును? నివారించబడనిచో గుణ
మేమి, దోషమేమి? ఆకాశముకంటెను విశాలముగు ఆత్మ యివ్వధమున సంకోచమునెట్లు పొందినది?
మనోవాళమునుగూర్చియు ఇంద్రియజయమును గూర్చియు, ఆత్మనుగూర్చియు పసివృమునీంద్రులేమి
వచించిరి?

జీవశ్చిత్తంమనోమాయే త్యేవమాదిభిరాతతైః

రూపైరాతైవసంసారం తనోతీమమనన్తయమ్.

18

జీవ చిత్త మనోమయాదిరూపముల నీ యనన్తయ సంసారమును ఆత్మయే విస్తరింప
జేయుచున్నది.

ఏభిరేవంమనోమాత్ర తన్తబద్ధైఃక్షయంగతైః

దుఃఖోపశాన్తిరేతాని గుచికిత్యానినఃకథమ్.

19

మనస్సును స్మరమును బంధించుబడియున్న జీవచిత్త మనోమాయాదుల సంక్షయించు,
దుఃఖోపశమము సిద్ధించును. కాన వీనిని నుబధముగ వినాశమొనర్చుటకు తగిన యుపాయ
మెద్దిగలదు?

భోగాభ్రమాలావలయాం ధీబలాకామిమాంకథమ్

పుథక్క్రోమి పయసో దారాంహంసఇవాంభసః.

20

హంస క్షీరమునుండి జలమును వేరుపఱచునట్లు విషయభోగములను మేళుపంకితో
గూడిన బుద్ధియను బకమును ఆత్మనుండి యెట్లు వేరుపఱచును?

భోగాస్యక్తుంనశక్యస్తే తత్త్యాగేనవినావయమ్

ప్రభవామో నవిపదా మహోసంకటమాగతమ్.

21

భోగములు త్యజింప శక్యములుగావు. ఏలన, వానిని ద్యజించుటచే జీవితమే యనంభవ
గునును, కాని వాటిని ద్యజింపనిచో విపత్తులు నశింపవు. ఓహో! యెట్టి సంకటమేర్పడినది!

మనోమాత్రమిదంప్రాప్యం తన్నైవేదంప్రయోజనమ్

సంపన్నంనోగిరిగురు మాఘ్యాద్యక్షఃశిశోరివ.

22

ప్రాప్యమును ఆత్మతత్వముగూడ మనోమాత్రమునకే విషయముగదోచుచున్నది. మఱియు
గీమనస్సే బాహ్యవిషయజాలమును సిద్ధింపజేయుటకును హేతువైయున్నది. ఆహా! ఇయ్యది అజ్ఞాన
కారణమున బాలునకు బేతాళమువలె గురుతరమై మనకు సంపాద్యమైనది.

పరమాంశాన్రిమాగత్య గతసంసారసంభ్రమా

బాలేవ లబ్ధయతా కంచిత్రాప్యస్యతినోమతిః.

23

కాన సంసారభ్రమరహితమై పరమశాంతిని బొందినచో, ప్రియుడు లభించ తరుణశ్రీ
యన్యుని స్మరింపనట్లు బుద్ధి యన్యవదార్థమును జింతింపకుండును.

కదోపశాన్తసంరంభం విగతాశేషకౌతుకమ్

అపాపమాత్మవిశ్రాన్తం మమస్యాత్పావనంమనః.

24

ఓ భగవానుడా! నామనంబు శ్రోధరహితమై, కామవర్జితమై, పవిత్రవంశమై పాప
రహితమై, ఆత్మపదమున యెపుడు విశ్రాంతి నొందును?

కలాకలాపసంపూర్ణాచ్చశాంకాదపి శీతలే

ప్రదేసురూఢంవిశ్రమ్య భ్రమిష్యామికదాజగత్.

25

నర్మకళాపరీతమగు చంద్రునికంటెను శీతలముగు సప్తమ భూమికారూపముగు జీవ
స్మృతి ముఖమందు దృఢపూర్వకముగ విశ్రాంతినిబొంది యీజగంబున నేనెపుడు విహరింతును?

కలనాపేలవంరూప ముత్సృజ్యాలీనమాత్మని

కదైవ్యతిమనఃశాన్తి మంభసీవ తరంగకః.

26

పలువిధశల్పనాయుక్తముగు నామనస్సు తన తుచ్ఛరూపమును త్యజించి ఆత్మయందు
లీనమై జలమందు తరంగమువలె యెపుడు శాంతినిబొందునో?

తృష్ణాతరంగాకులిత మాశామకరమాలినమ్

కదాసంసారజలధిం తీర్త్వాస్యామహామజ్జరః.

27

తృష్ణయను తరంగములచే వ్యాభ్రమము, ఆశయను మొనర్లుగలదియునగు సంసారసము
ద్రమునుదాటి దుఃఖరహితుడ నెపుడగుదును?

కదోపశమశుద్ధాస్మ పదవీష్మ విచక్షణాః

ముముక్షూణాంనివత్స్యామో నిఃశోకం సమదర్శనాః.

28

శమదమాది గుణంబులచే పరిశుద్ధులగు ముముక్షువులు బొందదగిన యుత్తమపదములందు
సమర్థుడనై, సమదర్శినై, విగతశోకుడనై యెపుడుపసింపెదను?

సంతాపితసమస్తాః సర్వభాతుభయంకరః

సంస్మృతిజ్వరః కదానాశముపైష్యతి.

29

(శ్రీ)పుత్ర పశ్యాది, (లేక వాస్తవాదాది,) సర్వాంగములను సంతాపిత మొనర్చునదియు, రక్తమాంసాది ధాతువుల త్రియింపజేయునదగుటచే నతి భయంకరమును, సుదీర్ఘమునును యీ సంసారజ్వరమెపుడు శమించును ?

నిర్వాతదీపలేఖేవ కదాచి త్తంగతవ్యభవమ్

శమమేష్యతిహేబుద్ధే సుప్రకాశఘనానరమ్.

30

ఓ బుద్ధీ! గాలిలేనిస్థలమందలి దీపమునలె (ప్రకాశతమై, బాధారహితమై, ప్రకాశమయమై యాచి త్తమెపుడు కాంతి నొందును ?

కద్యేన్ద్రియాః శిదుఃఖేభ్యః సంతరిష్యన్తిహేలయా

దురీహాదగ్ధదేహేన గరుత్మస్త ఇనార్థవాన్.

31

గరుత్మంతుడు సముద్రమును బాటునట్లు, విషయాభిలాషచే శరీరమును వివృతమొనర్చు దుష్టములగు యీ యింద్రియములు సంసారము ననాదరించి దుఃఖసాగరము నెపుడు దాటగలవు ?

అయంసోహం రుదన్మూఢ ఇతివృథాహితోభ్రమః

శరదీనానిత్యోమేఘః కదానాశముపైష్యతి.

32

శరీర, ధన, బంధు వియోగంబుచే దుఃఖించు మూఢునివంటి నాయుండు నెలకొనిన యీ వ్యర్థభ్రమ శరత్కాల భవళ మేఘమునలె యెపుడు నాశమొందును ?

మందారవనలేఖాసు యామతిఃసాత్పణాయతే

యాచే తత్ప్రదమాత్మీయం సంప్రాప్త్యామకదావయమ్.

33

మందారవనమాలలందలి సుఖముగూడ నాశపుడు తృణమునలె గన్పట్టుచున్నది. కేవల మాత్మతత్వ మెపుడు ప్రాప్తినొందుననియే నేనిపుడు ప్రార్థించుచున్నాను.

వీతరాగజనప్రోక్తా నిర్మలాజ్ఞానదృష్టయః

కచ్చిత్ప్రదంత్యైమునః కరిష్యన్తితిమేవద.

34

ఓ మనసా! వీతరాగుడగు వసిష్ఠమునీంద్రుడుపదేశించిన నిర్మలజ్ఞానదృష్టిని నీవెపు డైన గరిగియుండువా ?

హతాతమాతఃపుత్రేతి గిరామాసామహంపునః

భాజనంచిత్రమాభావం భోజనందుఃఖభోగినామ్.

35

తండ్రి! తల్లి! పుత్రా! ఇత్యాది నాక్కులకు విషయమగు నోచిత్రమా! నాశరీరము అజగరములకు భక్ష్యమైననునచే, నేనిక యెన్నటికిని నిష్ఠువాంఛించను.

హేబుద్ధేభగినిభ్రాతు రర్థితాంఘరయాశుమే

ఆవయోర్దుఖమోత్సేయ విచారయ మునేర్తిరః.

36

హేబుద్ధేభగినిభ్రాతు రర్థితాంఘరయాశుమే ఆవయోర్దుఖమోత్సేయ విచారయ మునేర్తిరః.

సోదరివగు నోబుద్ధీ! తేవయాభ్రుడగు నీసోదరుని పార్శ్వనను శిఖ్రియగు యాదేద్యము. అట్టిచో మనయిర్వరకును నోక్షము లభింపగలదు. కాన వసిష్ఠమునీంద్రుని వచనములను చింతన జేయుము.

త్వాంపాదపతితఃప్రీత్యా యాచేనతిసుతేమతే

తేనభవ్యేభవోచ్చేద భూతయేసుస్థిరాభవ.

37

సాధ్యయు పుత్రిరూపిణివియమగు నోమతి! నేను నీపాదములపైబడి నేడుకొనుచున్నాను. నాప్రాణన ననుసరించి సంసారము నుచ్చిన్నమొనర్చి భవ్యరూపమగు పూర్ణపదప్రాప్తికొలకై సంసిద్ధమైయుండుము.

వసిష్ఠమునినాప్రోక్తా విరక్తాఃప్రథమంగిరః

తతోముముక్షోరాచార ఉత్పత్తినాంక్రమస్తతః.

38

తతఃస్థితిప్రకరణంసమం దృష్టాస్తకుందరమ్

విజ్ఞానగర్భములభం యథావత్సూరహేమతే.

39

వసిష్ఠమునీంద్రుడు ప్రథమమున వైరాగ్యము బోధించెను. ఓమృత ముయుత్పలుల యాచారములను, అపిదప యుత్పత్తిక్రమమును వదించెను. తదుపరి దృష్టాంతములచే మనోహరమును, విజ్ఞానపరీక్షాప్రశ్నమునకుచే యధికారిజనులకు సులభగోచరమునునగు స్థితిప్రకరణమును జెప్పెను. ఓమతి! వాటినిన్నింటిని నీవు యథార్థితి సంస్మరింపుము.

కృతమతితతో విచారితంయ

దృదితమపైతి నమానసస్యబుద్ధిః

భవతితదఫలం శరద్ధునాభం

సతతమతో మతిరేవకార్యసారః

40

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతాక్తే మోక్షోపాయ ఉపశమప్రకరణే ఉపదేశానువర్ణనంనామ ద్వితీయః

సర్గః || 2 ||

మనస్సు అనేకపర్యాయములు విషయమును బాగుగయలోచించినను, యద్దానిని నిశ్చయార్థకమగు బుద్ధి పరిగ్రహించకున్నచో శరత్కాలమేఘమునలె యది నిష్ఫలమగును. కాన శ్రవణముచే తత్పరదార్థమును విచారించినను మననముచే నిశ్చయార్థకమగు బుద్ధి బానిని గ్రహింప కున్నచో అయ్యది వ్యర్థమగును. అందుచే యర్థగ్రహణకార్యమున బుద్ధి యెల్లపుడును సారభూత మైనదగును.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు ఉపశమప్రకరణమున

ఉపదేశానువర్ణనమను రెండవ

సర్గము || 2 ||

తృ తీ య : స ర్గ : .

(శ్రీ) వాల్మీకి రునాచ :—

తనై వ్యవప్రాయయాతత్ర తతయోదారచి న్తయా

సావ్యతీయాయ రజనీ పద్మస్యేవార్క-కాక్షీణః.

1

శ్రీవాల్మీకి:—ఇద్విధమున దీర్ఘ చింతన చేయుచున్న శ్రీరామచంద్రుని కారాత్రి మార్య నిరాకృత యెదురుచూచు కమలమునకువలె గడచెను.

కించి త్రమఃకడారాసు కించిదప్యరుణాసుచ

నభోవిరలతారాసు దిక్షుసంమార్జితాస్త్వివ

2

ప్రభాతతూర్య ఘోషేణ సమమింద్రసమాననః

ఉ త్రస్తౌరాఘవః శ్రీమాన్పద్మఃపద్మకరాదివ

3

పిమ్మట యథ కారము క్షీణించుచుండ, అరుణకాంతి యాకాశమున నల్పముగ ప్రకృత్యు మవ, తారాగణములు వెలవెలబోవ, దిక్కులన్నియు కాంతివంతములగుచుండ, ప్రాతఃకాల తూర్యనాదముతోబాటు చంద్రాననుండగు శ్రీరామచంద్రుడు కమలవనంబున కమలమువలె లేచినిలంబడెను.

ప్రాతఃస్నానవిధింకృత్వా సంపాద్యభ్రాతృభిఃపునః

ప్రహితాల్పపరీవారో వసిష్ఠసదనంయయా

4

ప్రాతఃకాల స్నానాది విధులను నెరవేర్చి కొందఱు పరిజనులనుముంచుబంపి పిదప సోద రులతోగూడి శ్రీరామచంద్రుడు వసిష్ఠుని సదనమునకు బోయెను.

సమాధిసంసమేకాస్తే మునిమాతృపరాయణమ్

దూరవీచాననామాసౌ రామోవిసతకంధరః

5

వీకాంతమున సమాధిస్థుడై, ఆత్మపరాయణుడైయున్న వసిష్ఠమునీంద్రునినకు శ్రీరామ చంద్రుడు వినముగడై దూరముననుండియే ప్రణమిల్లెను.

తంప్రణమాంజ్ఞకేతస్సు స్తస్మిన్ స్తేవిన మూన్వితా

యావ త్రమసమాలూనం వ్య క్తందిబ్బుఖిమండలమ్.

6

పిదప వినయముతో వారందఱును వసిష్ఠమునీంద్రునినకు నమస్కరించి దిక్కులం దంధ కారము పూర్ణముగ నశించునంతవఱకు ఆయాశ్రమప్రాంగణముననే నిలబడియుండిరి.

రాజానోరాజపుత్రాశ్చ ఋషయోబ్రాహ్మణాస్తతః

ఆయయుఃసదనంవశానం బ్రహ్మలోకమివామరాః.

7

ఆపిమ్మట కక్కినరాజులు, రాజకుమారులు, ఋషులు, బ్రాహ్మణులును బ్రహ్మలోక మునకు దేవతలవచ్చునట్లు వసిష్ఠసదనమునకు విచ్చేసిరి.

తద్వసిష్ఠస్యసదనగ బభూవజనసంకులమ్

హస్త్యశ్వేరథసంబాధం పార్థివాచారశోభనమ్.

8

అపుడావసిష్ఠమునీంద్రునిసదనము పెక్కుమనుజులతోను అశ్వగజరథాదులతోడను వ్యాప్త మై రాజోచితయాచారములతోగూడినదై రాజభవనమువలె శోభించుచుండెను.

క్షణాద్వసిష్ఠోభగవాన్ నిర్విరమసమాధితః

ఆచారేణోపచారేణ జగ్రాహప్రణతంజనమ్.

9

పిమ్మట క్షణకాలములో వసిష్ఠభగవానుడు తనసమాధిని విరమించి వినయాదియాచార ములతోను మధురభాషణాది యుపచారములచేతను, వినములైయున్న వారందఱిని సత్కరించెను.

తథానుయూతోమునిభి ర్విశ్వామిత్రాన్వితోమునిః

ఆరురోహ రథంశ్రీమా న్నహసాబ్జమివాబజః.

10

తదుపరి మునులచే పరిశేషితుడై విశ్వామిత్రునితోగూడి, కమలముపై బ్రహ్మ దేవుడాసీను ధనునట్లు శ్రీవసిష్ఠమునీంద్రుడు రథముపై గూర్చుండెను.

యయాగృహందశరథం నై న్యేనమహతావృతః

బ్రహ్మేవశక్తినిగరం సమ స్సమరమాలితః.

11

తదనంతరము గొప్పసేనచే పరివృతుడై, దేవతలందఱిచే బరిశేషితుడైన బ్రహ్మ దేవుడు యింద్రభవనమును బ్రవేశించువిధమున వసిష్ఠమునీంద్రుడు దశరథునిగృహమును బ్రవేశించెను.

వివేశావనతాంతత్ర రమ్యాందాశరథీసభామ్

హంసయూథానువలితో రాజహంసఞ్జవాల్మీకిమ్.

12

హంసలచేఱబట్టబడిన రాజహంస సహోవరమునఁ బ్రవేశించుచుండమున యచ్చోట న్నమ్ర యుక్తమై మనోహరముగనున్న యానభయండు వసిష్ఠమునీంద్రుడు ప్రవేశించెను.

త్రీణి తత్రపదాన్యాశు పదాదశరథోన్మఘః

నిర్జగ్రామమహావీరః సింహాసనసముత్థితః.

13

అపుడు మహావీరాకమనంకుడగు ధశరథభూపాలుడు సింహాసనమునుండి న్నఘముగ లేచి వసిష్ఠులఁ బిలుచికొనివచ్చుటను మూడడుగులు ముందుకు జనెను

వివిశు స్తత్రతేన ర్వే నృపాదశరథాదయః

వసిష్ఠాద్యాశ్చమునయో ఋషయోబ్రాహ్మణాస్తథా.

14

మన్త్రిణాశ్చసుమన్త్రాద్యాః సామ్యాద్యాశ్చవిపశ్చితః

రాజపుత్రాశ్చరామాద్యా మంత్రీపుత్రాశ్చభాదయః.

15

అమాత్యాద్యాఃప్రకృతయః సుహోత్రాద్యాశ్చనాగరాః

మాలవాద్యాస్తథాభృత్యాః పౌరాద్యాశ్చైవసూరినః.

16

అంతట దశరథాది భూపాలురందఱును వసిష్ఠాది మునులును విశ్వామిత్రాది ఋషులును బ్రాహ్మణులును సుమంత్రాది మంత్రులును, సామ్యాదిబుద్ధికుశలురును రామాదిరాజకుమారులును కుభాది మంత్రితనయులును అమాత్యులును సుహోత్రాదిసగరనివాసులును మాలవాదిభృత్యులును అన్యనగరవాసులును అనభయండు ప్రవేశించిరి.

అథ తేషాం పవిత్రేషు సేవ్యేషు సేవ్యహ్వసనేషు చ
సర్వేష్యేషాం పవిత్రేషు వసిష్ఠోన్ముఖద్వైష్ఠిషు.
సభాకలకలేశాస్తే మానసం సేషు బద్ధిషు
వృత్తానుస్థితీవార్తాను సౌమ్యేతస్మిన్నభాస్తరే.

17

18

అత్తతీ రాజాః, కుంతులు మున్నగువారు వారివారి యాసనములందు ప్రవిష్టులైరి.
పిమ్మట వసిష్ఠుల నైగచే తక్కినవారున్న యటగూర్చుండిరి. సభయందు కోలాహలము శబ్దమిచ్చెను.
వందిమాగధులు మానస్థులై యుండిరి. ఏకాంతముగనున్న యాసభయందు జనులు పరస్పరము
క్షేమవార్తలను చెప్పుకొనదొడగిరి.

స్ఫురత్పవనమాలాను విశత్స్వమౌజ్జ్వలకోటరాత్
పరాగేషు విలోలేషు ముక్తాదామసుచంచలమ్.
బృహత్కుసుమదోలాభ్యః ప్రసృతాభ్యః సమంతతః
వాతిమాంసలమామోద మాదాయ మధురానిలే.
వాతాయ నేషు మృదుషు కుసుమాకీర్ణభూమిషు
పర్యజ్ఞేషాం పవిత్రాను పశ్యన్తిషు పురంద్రిషు
జాలాగతార్కకరలోల విలోచనాను
రత్నప్రభానికర పింగళకోమలాను
సంత్యక్తచాపలలవం చపలానుతాను
మానస్థితాను సితచామరధారిణీషు.
ముక్తాఫలప్రతి ఫలప్రతిమార్కరశ్మి
రాగోదరాస్పజిర భూమిషు పుష్పకౌఘమ్
నానాదయత్యభినివాతపబింబబుద్ధ్యా
భ్రాస్తేభ్రమత్యలికులే నభనీవమేఘే.
పుణ్యైర్వసిష్ఠవదన ప్రసృతంక్రొతంయ
త్తత్సంతతిప్రసృత విస్మయమార్యలోకే
సత్సంగమేమృదు పదాక్షరముగ్ధవాక్య
మన్యోన్యమిష్ఠిత మనల్పుగుణాభిరామమ్.
దిగ్భ్యః పురాచ్చ గగనాచ్చ నాచ్చ సిద్ధ
విద్యాధరార్య మునివిప్రగణే వసిష్ఠమ్
మానప్రమాణమభిలః ప్రవిశత్యశబ్దం
సోపాంశుగౌరవవతా సహజాతవాక్యే.
ఉన్నిద్రకోకనదకోమల కోశకృష్ట
మగ్నాలిజాలమకరద్ద సువరరాగైః

19

20

21

22

23

24

25

అపింగలే మరుతివాతి విలోలఘంటా
టాంకారగీతవినిపీతనిశాస్తగీతే.
అగురుతగరధూమే చందనామోదమిక్తే
సరసకుసుమదామోద్ధామగంధాఙ్గితాభ్రే
సరతిసతివితానాంభోరుహామోదలేతై
శ్చలకుసుమరజోజ్ఞే శబ్దవిజ్ఞాతభృంగమ్.

26

27

ఇతా శ్చ సేవ్యేషు మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవమాతౌక్తి మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే సభాసంస్థానవర్ణనం నామ తృతీయః
సర్గః || 3 ||

అపుడు కమలాంతర్భాగమునుండి బయలుదేరిన వాయువాసభయందు ప్రవేశింపసాగెను.
ఇక్కడనున్న కమల పరాగములచే ముక్తాచారములు చలింపదొడగెను. పుష్పములతోగూడిన
యూయెలలనుండి ఉత్తమగుగంధమును గ్రహించినచే పిల్లవాయువులట వీచుచుండెను. పుష్పచ్ఛా
దితమగు భూమిపై నెలకొల్పబడిన యాసనములపై గూర్చుండి ఉత్తమ వాతాయనములద్వారా
శ్రీలు చూచుచుండిరి. గవాక్షమునుండి ప్రసరించు మూర్త్యురణములచే చంచలమైన నేత్రములుగల
వారును, రత్నకాంతులచే పింగళవర్ణయుతులును, శ్వేతవసురధారిణులునుగల శ్రీలు మానస్థులై
యుండిరి. రత్నఖచితమగు ప్రాంగణములపై ముక్తాఫల పృథివీబములవంటి మూర్త్యురణములు పృ
థివీ వాటింగాంచి నూతన మూర్త్యురణములను భ్రాంతిజెందిన భృమరసమాహునునకు పుష్పపాఞ్చి
గానందున అయ్యవి మేఘపంక్తులవలె యాకాశమున పరిభ్రమింపదొడగెను. ఉత్తమపురుషులుగల
నాసజ్జనసమావేశమున, పూర్వపుణ్యవశాత్తు వసిష్ఠమునీందుని ముఖమండలమునుండి వెలువడిన
వాక్యములు పూర్వమున బ్రవేశింప, మిగుల యాశ్చర్యముతో గూడుకొనినట్టి జనులు పరస్పరము
గణాశ్రంస జేయదొడగిరి. దిశలనుండియు, నగరములనుండియు వృక్షమునుండియు సిద్ధులు,
విద్యాధరులు, ములశ్రేష్ఠులు, బాహ్మణోత్తములు యేతెంచి మానస్థులై వసిష్ఠమునీంద్రులకు ప్రణా
మిల్లి యటగూర్చుండిరి. తదనంతరము యుత్తములతోగూడి వసిష్ఠమునీందుని విషయమై వారు
మెల్లగ సంభాషింప దొడగిరి. లోకనిత రక్తికములనుండి యాకాశ్చింకబడినదియు, భ్రమరయుక్త
పుష్పరస పరాగములచే పింగళవర్ణయుతమై యొప్పుచున్నదియు, గృహప్రాంతములందలి ఘంటా
రావములచే మనోహరమునగు వాయువు అత్తరి వీచసాగెను. చందనగుగంధసహితమును,
పుష్పపరాగయుక్తమును, మేఘమండలమునకూడ నుగంధితమొనర్చునదియు, నగువాయువు భూప
భూమి నమ్మిలితమై భ్రమరముల భంగి శబ్దమొనర్చుచు, కమలమాలనుండి సుగుంధమును గ్రహించి
మెల్లమెల్లగ వీచదొడగెను.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున సభాసంస్థానవర్ణన
మను మూడవ సర్గము || 3 ||

చ తు ర్థ : స ర్గ : .

(శ్రీ) వాల్మీకి రువాచ :—

మేఘగంభీరయావాచా విశ్రభపదసుందరమ్
ఇదందశరథోవాక్య మువాచమునినాయకమ్. 1

శ్రీవాల్మీకి:—అతడు మేఘసవ్యశకు గంభీరవాచిచే ఉత్తమపదయుక్తమగు నీక్రింది
వాక్యములను దశరథుడు మునిశ్రేష్ఠుడగు వసిష్ఠునితో బల్కెను.

భగవన్స్వస్తేన త్వం నాక్యసందర్భజన్తనా
కచ్చిన్ముక్తోసిభేదేన తపఃకార్యాతిశాయిना. 2

ఓ మహాత్మా ! పూర్వదినకథాచరితంగవర్ణమున వాక్యోచ్ఛారణచే తమకగర్జిత
తమ నివారించినదా ?

హ్యస్తనోక్త్యాయనందీ వివిక్తోవచసాంగణః
అమృతావర్షణేన తేనైవాశ్వాసితావయమ్. 3

దేవా ! ఆనందదాయకములగు తమ పూర్వవచనములచే అమృతవృష్టిచే పలె చే నందము
మును పరితృప్తలమైతిమి.

చంద్రాంశవఇవోత్సార్గ తమాంస్యమృతస్థర్షలాః
అస్తశీతలయన్యైతా మహతామమలాగిరః. 4

అమృతమువలె నిర్మలమగు మహాత్ముల విమలవచనములును అజ్ఞానాంధకారమును తొల
గించి చంద్రకిరణములవలె యంతఃకరణమును శీతలమొనర్చును.

అపూర్వాహ్లాదదాయన్య ఉచ్చైస్తరపదాశ్రయాః
అతిమోహోపహారిణ్యః సూక్తయోహి మహీయసామ్. 5

మహాత్ముల వచనములు అపూర్వమగు ఆనందమును గొల్పునవియు, సహృదయమగు
బ్రహ్మపదమునుగూర్చిన యాశయముగలవియు, గొప్పదగు అజ్ఞానమోహమును నివారించునవియు
నగును.

ఆత్మతన్నావలోకైక దీపికాసరసాత్మికా
యమాద్యక్తిలతోదేతి సవన్యఃసుజనద్రుమః. 6

ఆత్మ యనురక్తము నవలోకించుటకు దీపమువంటిదియు, యుక్తియగు జ్యోతిర్మలయలత
సుత్పన్న మొనర్చునదియునగు సజ్జన కల్పవృక్షము నమస్కరింపదగినది.

దురీహితందుర్విహితం సర్వంసజ్జనసూక్తయః
ప్రమార్జయన్ప్రీతాంశోస్తమః కాండమివాంఘ్రయః. 7

చంద్రకిరణము లంధకారమును తొలగించునట్లు సజ్జనుల ఉత్తమ వచనములు సమస్త
కారీక మానసిక దూషములను దూరీకరించును.

తృష్ణాలోభాదయోఽస్తాకం సంసారనిగడామునే
తవోక్త్యాతమతామూతాః శరదీవాసితాంబుదాః. 8

ఓమునీశ్వరా! తమ వచనములచే సంసారబంధనరూపమగు తృష్ణాలోభాదులు మాయందు
గతమై మేఘములవలె సన్నగిల్లినవి.

సంప్రవృత్తావయంద్రష్టు మాత్మానమపకల్మషమ్
రసాంజనానీతద్యుశో జాత్యన్ధాఇవకాంచనమ్. 9

సిద్ధాంజనముచే ప్రాప్తించినదృష్టిగల జన్మాంభుడు కువర్ణమును జూడగల్గునట్లు పాప
రసారమగు కుద్ధాత్మను మేమిపుడు వీక్షింప సమర్థులమైతిమి.

సంసారవాసనానామ్నా మిహికాహృదయాంబరే
ప్రవృత్తాతనుతాంగన్తు త్వదుక్తిశరదేవనః. 10

తమ యుక్తిరూప శరదృతువుచే మా సంసారవాసనాతుషారము హృదయాకాశమున
జలవృక్షములమైతిమి.

మునేమందారమంజర్య స్తరంగావామృతాంభసః
నతథాహ్లాదయన్త్యస్త ర్యథోదారధియాంగిరః. 11

ఓమునీశ్వరా! కల్పవృక్షలతగాని, అమృతమయ సముద్రతరంగముగాని యుదారచిత్తులగు
మహాత్ముల వచనములవలె యనందమును గొల్పుచాలవు.

యద్యద్రాఘవసంయూతి మహాజనసపర్యయా
దినంతదిహసాలోకం శేషాస్త్వన్దాదినాలయః. 12

(రామచంద్రుని సంబోధించి) ఓరామచంద్రా ! బ్రహ్మచేత్రల బూజించు నట్టిదినమే
ప్రకాశయకమైనదిగాని తక్కినవి అంధకారమయములేయగును.

రామరాజీవపత్రాక్ష ప్రకృతార్థమిహావ్యయమ్
మునిమాబోధయపునః ప్రసాదేనమవస్థితమ్. 13

కమలశేత్రుడవగు నోరామా! నాశరహితుడగు వసిష్ఠమునీంద్రులెపుడు ప్రసన్నముగ
నగుదు. ప్రస్తుతవిషయమునుగూర్చి కమల వానిని బ్రశ్నింపుము.

ఇత్యుక్తోభూభృతా తత్ర రామాభిముఖమాస్థితః
ఉవాచేదముదారాత్తా వసిష్ఠోభగవాన్స్తునిః. 14

దశరథమహారాజులు వచింప రామచంద్రుని యెదుట గూర్చునియున్న యుదార
చిత్తుడగు వసిష్ఠభగవానుడిట్లు బల్కెను.

(శ్రీ) వసిష్ఠ ఉవాచ :—

రాఘవస్వకులై కేన్దో యన్యయోక్తంమహామతే
కచ్చిత్స్మరసివాక్యార్థం పూర్వాపరవిచారితమ్. 15

రఘుకులచంద్రుడవును, మహామతివియునగు నోరామా ! నేను వచించిన వాక్యార్థముల
పూర్వాపరవిచారణను గావించితివా ?

ఉత్పత్తీనాంవిచిత్రాణాం సత్వాదిగుణభేదతః
కచ్చిత్స్మరసిసర్వాసాం విభాగమరిమర్దన. 16

శత్రువాళకుడవగు రామచంద్రా ! సత్వాది గుణభేదములచే గావించబడిన జీవజాతులన్నింటియొక్క విచిత్రయత్నత్తివిభాగము నీకు జ్ఞప్తియందున్నదా ?

కచ్చిత్సర్వమసర్వంచ సదసచ్చసదోదితమ్
రూపంస్మరసివేత్స్యేవ వివిక్తంపరమాత్మనః. 17

మాయాశక్తిచే జగద్రూపమును, పరమార్థమున నిర్వృతపంచమునైన స్థూల మాత్మ సదసద్రూపముల వ్యక్తముగను దృశ్యజగత్తుకంటె భిన్నమైనట్టి యే పరబ్రహ్మస్వరూపమును నేను వచించితిను అయ్యది నీకు స్మృతిపథముననున్నదా ?

యథేదముదితంవిశ్వం విశ్వేశాదేవచేశ్వరాత్
కచ్చిత్సర్వసితత్సాధో సాధువాదైకభాజన. 18

సజ్జనుల యుపదేశప్రకాశంబకు బాత్రుడవును సాధుమూర్తివియునగునో రామా! జగదీశుడును, సర్వశక్తిమంతుడునునగు పరమాత్మునుండి యీ జగత్తెట్లుద్భవించినది, నీకు జ్ఞాపకమున్నదా ?

రూపంకచ్చిదవిద్యాయా బలాద్భంగురమాతతమ్
అనస్తమస్తవచైవ సమ్యక్స్మరసిసన్మతే. 19

కాలవశమున నాశవంశమును, ప్రవాహరూపమున యనంతమును, దేశకాలాదుల రూపమున యంతమునునగు మాయారూపమును నీవు స్మృతియందుంచుకొంటివా ?

చిత్తమేవ నరోనాన్యదితి యత్రప్రతిపాదితమ్
లక్షణాదివిచారేణ కచ్చిత్సర్వసినాధుతత్. 20

చిత్తమే మనుజుడుగాని యన్యమేమియు గాదని నేను వచించినదానిని లక్షణాయుక్తముగ నీవుచక్కగ విచారించి జ్ఞాపకముంచుకొంటివా ?

వాక్యార్థశాస్త్రాలః కచ్చిత్త్వయారామవిచారితః
హ్యస్తనస్యవిచారస్య రాత్రోహృదినివేశితః. 21

ఓ రామా ! గతదినమున నేను వచించినదంతయు నీవుబాగుగ విచారించి యిద్దానిని రాత్రికాలమున మననమొనర్చి హృదయమున స్థిరపరచుకొంటివా ?

భూయోభూయఃపరమావృష్టం హృదయేగునియోజితమ్
ప్రయోజనంఫలత్వయైర్న హేలాహతసంస్థితే. 22

లెస్సగ చలునూలు విచారించబడినదియు, మననముచే హృదయమున స్థిరపఱచబడి దియునగునది మూత్రమే మోక్షరూపఫలమునొసంగును. అనాదరంబున యెడదట్టి యుపదేశమును సయంబు స్థిరపఱచుకొనకయుండునో వానికా ఫలము లభించదు.

భాజనంత్యంవివిక్తానాం వచసాం శుద్ధిశాలినామ్
వివిక్తహృదయఃకంఠే ముక్తానామివరాఘవ. 23

ఓ రాఘవా ! నిర్మల వికారకంఠముగలవాడు ముక్తాచారమును ధరించుటకు పాత్రుడగునట్లు పవిత్ర శుద్ధవచనంబులకు నీవు పాత్రుడవై యున్నావు.

శ్రీ వాల్మీకిరువాచ :—

కమలాసనపుత్రేణ మునినా సమచాజసా
ఏవంవిత్తిర్ణావసరో రామో వాక్యమువాచహ. 24

శ్రీ వాల్మీకి :—ఇట్లు బ్రహ్మతనయుడును, మహాతేజస్వియునగు వసిష్ఠమునీంద్రునిచే నిర్మింపబడిన యవకాశమును పురస్కరించుకొని శ్రీరామచంద్రుణ్ణి బల్కెను.

శ్రీ రామఉవాచ :—

భగవన్సర్వధర్మజ్ఞ తవైవైతద్విజృంభితమ్
యదహంపరమోదారో బుద్ధవాన్వచనంతవ. 25

శ్రీ రాముడు :—సర్వధర్మజ్ఞుడవ గునోమునీంద్రా ! మిగుల యుదారబుద్ధిచే నేను తమ కదనముల గ్రహింపగలుగుటయు మీయొక్క శక్తి విశేషమేయగును.

యదాదిశసితత్సర్వం తథైవనతదన్యథా
అపాస్తనిద్రేణమయా వాక్యార్థోహృదినిన్వితః. 26

తమయాదేశము ననుసరించియే నేనాచరించితినిగాని విరుద్ధముగగాదు. నిద్రను తొలగించి భవదుపదిష్ట వాక్యార్థమును నేను హృదయమున చింతనజేసితిని.

భనాన్ధకారక్షతయే భవతోక్తివివస్వతా
హ్యప్రసాదితమాహ్లాది వాగ్రశ్మిపటలంప్రభో. 27

సంసారతమోపటలమును విచ్ఛేదమునర్చు నో మహాత్మా ! తమవచనరూప భాస్కరుడగు గతదినమున ఆనందజనకములైన వాగ్రూప కిరణములను విస్తరింపజేసెను.

తదతితమదీనాత్మ స్సర్వమస్త్యకృతంమయా
రమ్యంపుణ్యంపవిత్రంచ రత్నవృందమివాన్వితమ్. 28

ఉదారచిత్తుడవగునో మునీంద్రా ! మనోహరమును, పుణ్యప్రదమును, పవిత్రమును, క్రమయుక్తమునునగు యీ వచించినదానినంతయు రత్నవృందమహిమనువలె నేను నాయందు బదిలమునర్చుకొనియుంటిని.

హితానుబంధిహృద్యంచ పుణ్యమానందసాధనమ్
శిరసాధ్రియతే తైర్నో సిద్ధైస్త్యదనుశాసనమ్. 29

సర్వానర్థనివారకంబును, మనోహరమును, పరమపురుషార్థసాధకమును, (బహ్మసంద సాధనమును, సరసుపవిత్రమునునగు తమ యుపదేశమును సవకాది సిద్ధిప్రసాదకములగు తమశిరముల ధరించుకుండురా ?

ప్రతిక్షిప్తస్తః సంసారమిహికావరణంవయమ్
ప్రసన్నాస్త్యిత్రసాదేన వర్షాన్తృణవవాసరాః. 30

సంసారకుషారంబును పారశ్రోలి తమకృపచే మేము వర్షాంతమందలి దినమువలె మురసన్నముగనుంటిమి.

ఆపాతమధురారంభం మధ్యేసాభాగ్యవర్ధనమ్
అనుత్తమఫలోదర్శం పుణ్యంత్యదనుశాననమ్.

31

తమయువదేశము ప్రారంభమున (శ్రవణకాలమున) మధురమును (విననింపైనదియు),
మధ్యకాలమున (మనన నిదిధ్యాసములందు) సాభాగ్య (శమాదిగుణ) వర్ధకమును, అంతమున మోక్ష
రూపఫలదాయకమును నైయున్నది.

వికాసితమహ్లాన మాహ్లాదితశుభాశుభమ్
త్వద్వచశుసుమం నిత్యం శ్రీమత్ఫలదమస్తుతః.

32

తమ వచనరూప కల్పస్పృక్షముయొక్క కుసుము వికాసవంతమును, స్వచ్ఛమును,
పుణ్య పాపశీఘ్రలందటిని యానందిత మొనర్చునదియు, శోభాయుక్తమునునై వెలయుచున్నది.

సకలశాస్త్రవిచార విశారద
ప్రసృతపుణ్యజలైక మహాహ్రద
భజభృశం వితతనైతసంప్రతి
ప్రసృతతాం హతకిల్బిషసంతతిమ్.

33

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకియే దేవదూతోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే రాఘవప్రశ్నోనామ చతుర్థః

సర్గః || 4 ||

దేశకాల శాస్త్రవిచారములందు నిపుణుడవును, పుణ్యరూప జలమునకు వికాల సరస్సు
వంటి వాడవును, పాపవిధ్వంసకుడవును, వ్రతవిఘ్నకుడవునునగు నోమునీంద్రా! మమ్ములను చరిగుడుల
గావించుట కొఱకై యీ ప్రస్తుతోపదేశమునే మఱలాగింప ననుగ్రహింపుము.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున
రాఘవప్రశ్నయను నాల్గవ సర్గము || 4 ||

పంచమః సర్గః .

శ్రీ వసిష్ఠఉవాచ :-

ఇదముత్తమసిద్ధాంత సుందరంసుందరాకృతే
ఉపశాన్తిప్రకరణం శృణుమాప్సవహితోహితమ్.

1

శ్రీవసిష్ఠుడు:- సురూపుడవగునో రామచంద్రా! హితప్రదమును, ఉత్తమ సిద్ధాంత
యుక్తమును నగు నీ యుపశమప్రకరణమును సావధానచిత్తుడవై వినుము.

దీర్ఘ సంసారమాయేయం రామరాజసతామనైః
ధార్యతేజస్తభిర్నిత్యం సుస్తంభైరివమండపః.

2

ఓరామా! ఉత్తమ స్తంభములచే మండపము ధరింపబడులాగున రాజస తామస
శీఘ్రులచే యీ దీర్ఘ సంసారమాయ నిత్యము ధరింపబడుచున్నది.

సత్వస్థజాతిభిరీతై స్వాద్వైర్గుణైర్బుంహితైః
హేలమూర్త్యజ్యతేపక్వా మాయేయంత్యగివోరక్తైః.

3

సత్వగుణముందు స్థితిగల్గిన నీవంటి ధీరులీసంసారమాయ నవాదరించి సర్వము కుబుసమును
జ్యోతింబునట్లు త్యజించివేయుచున్నారు.

యేన త్వజాతయః ప్రాజ్ఞాసభారాజససాత్వికాః
విచారయన్తితేసాధో జగత్పూర్వపరంపరామ్.

4

సాధుశీలుడవగునో రామా! సత్వజాతియందలి బుద్ధిమంతులను, రాజససాత్విక జాతి
యందలి వారును యీ జగత్తుయొక్క మూలమును (అధికారణమును) విచారించి బ్రహ్మమునెఱుంగు
చున్నారు.

శాస్త్రసజ్జనసత్కార్య సంగేనోపమాతైనసామ్
సారావలోకినీబుద్ధిరాయతే దీపికోపమా.

5

శాస్త్ర సజ్జన సత్కార్య (యజ్ఞదానతప)ముల సంగయోగముచే నశించిన పాపముగల
వారియొక్క దీపనదృశ్యముగ ప్రకాశవంతమైన బుద్ధి సారవస్తువు నెఱుంగగల్గును.

స్వయమేవవిచారేణ విచార్యాత్మానమాత్మనా
యావన్నాధికతంజ్ఞేయం సతావదధిగమ్యతే.

6

స్వయముగ నాత్మచే నాత్మనుగూర్చి విచారించి జ్ఞేయవస్తువు నెఱుంగవంత వజ్రకయ్యది
యీవరికిని ప్రాప్తింపవలెను.

ప్రజ్ఞావతాంనయవతాం ధీరాణాంకులశాలినామ్
జాత్యారాజససత్వానాం ముఖ్యస్త్వంరఘునందన.

7

ఓరాఘవా! ప్రాజ్ఞులును ప్రమాణకులును, ధీరులును, కులీనులును రాజససాత్విక
వారియందుత్పన్నమైనవారునునగు పురుషులలో నీవే యుత్తముడవు.

స్వయమాలోకయప్రాజ్ఞ సంసారారంభదృష్టిమ
కింసత్యంకిమసత్యంవా భవసత్యపరాయణః.

8

ప్రాజ్ఞుడవగునో రామా! సంసారకార్యారంభవిషయములను నీవు స్వయముగ నవలో
కించి సత్యాసత్యముల నెఱింగి సత్యమండే పరాయణుడవుగమ్ము.

ఆదావస్తేచయన్నాస్తి కీదృశీతస్యసత్యతా
ఆదావస్తేచయన్నీత్యం సత్సత్యంనామనేతరత్.

9

ఏ వస్తు వాద్యంతమలందులేదో అయ్యది సత్యమెట్లగును? ఏని అద్యంతములందు నిత్య
మైయుండునో అదియే సత్యముగాని అన్యముగాదు.

ఆద్యంతాసన్మయేయస్య వస్తున్యాసజ్యతేమనః
తస్యముగ్ధపశోర్జ్ఞస్తో ర్వివేకఃకేనజన్యతే.

10

అద్యంతములందు లేని పదార్థమందు సత్యత్వబుద్ధిచే యెవడు చున్నడగునో అట్టిమాధునకు వివేకమెట్లు జనించును?

జాయతేమనవేహ మనవవివర్ధతే

సమ్యగ్దర్శనదృష్ట్యాతు మనవహిముచ్యతే.

11

ఈప్రపంచమున మనస్సేయత్సన్నమగుచున్నది; మనస్సే పృథ్విసొందుచున్నది; సమ్యక్జ్ఞానదృష్టిచే మనస్సేముక్తి నొందుచున్నది.

శ్రీ రామ ఉవాచ :-

జ్ఞాతమేత స్తయాబ్రహ్మన్యథా స్తిన్యువనత్రయే

మనవహిసంసారి జరామరణభాజనమ్.

12

శ్రీ రామడు:- ఓ మహాత్మా! ఈ మల్లోకములందును మనస్సే సంసారియగు జీవుడెట్లుగనో, మఱియు నెవ్విధమున నదియే జరామరణములకు పాత్రమగునో తమకృపచే నేనెఱుంగ గల్గితిని.

యస్తస్యాత్మరణోపాయస్తస్మై బ్రూహిసునిశ్చితమ్

హర్షంతమస్త్యయాశ్లేష రాఘవాణాంవినాశ్యతే.

13

ఇక సంసారమును తరించుటకు నిశ్చయమగు యుపాయమెట్టిదగునో యదానినచింతించు. ఏలయన రఘునంకియుల హృదయమందిలి యంభకారమును, సూర్యునివలె తామే వివాళమొనర్చు గలరు.

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :-

పూర్వంరాఘవ శాస్త్రేణ వైరాగ్యేణపరేణచ

తథాసజ్జనసంగేన నీయతాం పుణ్యతామనః.

14

శ్రీ వసిష్ఠడు:- ఓ రాఘవా! ప్రథమమున మనుజుడు కాస్త్రాభ్యాసముచేతను తీవ్రవైరాగ్యము చేతను సజ్జనసంగత్యముచేతను మనస్సును శుద్ధపఱచి జ్ఞానయోగ్యముగా నొనర్చవలెను.

సౌజన్యోపహితంచేతో యదా వైరాగ్యమాగతమ్

తదానుగమ్యాగురవో విజ్ఞానగురవోఽపియే.

15

సౌజన్యముక్త మనంబుగల్గి వైరాగ్యము నెఱుఁగుప్రాప్తిసొందునో, అప్పుడు కాస్త్రాభ్యాసము బ్రహ్మనిష్ఠులునగు సద్గురువులను విధిపూర్వకముగ సమీపింపవలెను.

తతస్తస్యోపదిష్టేన కృత్వాప్యభ్యాసార్చనాదికమ్

క్రమేణపదమాపన్నీతి తద్యత్పరమపావనమ్.

16

సిద్ధ తద్గురూపదిష్టమార్గమునవలంబించి భ్యాసతూజాదుల నొనర్చి జీవుడు క్రమముగ పరమపరిత్రమగు ఆత్మపదమునొందును.

విచారేణాపదాతేన పశ్యత్యాత్మానమాత్మనా

ఇన్ద్రునాశీతలేనా న్దర్శిత్వం ఖమివతేజసా.

17

శిలబడగు చంద్రుని ప్రకాశముచే నాకాసమును బరికించులాగున పరిశుద్ధవిచారమువలన జీవుడాత్మచే నాత్మను సందర్శింపగల్గును.

తావద్భవమహాంభోధా జనస్త్రాణవద్భవహ్యతే

విచారతటవిశ్రాంతిమేతి యావన్నచేతనా.

18

బుద్ధియును నాకచే (ఆత్మ) విచారమును తటమున స్థిరత్వమునొందువఱకు జీవుడీ సంసార సాగరమున తృణమువలె కొట్టుకొనిపోవుచునేయుండును.

విచారేణపరిజ్ఞాతవస్తునోఽస్య జనస్యధీః

సర్వానధఃకరోతాన్నిధీనాస్సమ్యాంభ ఇవవాలుకాః.

19

నిమ్నస్థులమునకు బ్రవహించు స్వచ్ఛజలము త్రోవయందున్న యిసుకను తొలగించివేయు గట్లు విచారముచే నాత్మతత్వమెఱింగినవానిబుద్ధి సమ ప్రకానసిక దుఃఖములను యంతమొనర్చును.

ఇదంరుక్మమిదం భస్మ పరిజ్ఞాతమితిస్ఫుటమ్

నయథాహేమకారస్య హేమజ్ఞానాత్మనస్తథా.

20

'ఇది కువర్ణము, ఇది భస్మము' యనునట్టి ప్రత్యక్షజ్ఞానము స్వర్ణకారవనకు గలుగునట్లు తత్వజ్ఞానమును నిత్యానిత్యవస్తువులగుర్చిన వివేకముగల్గును.

అక్షయోఽయంమనాగాత్మా స్యాత్మన్యవగతే చిరమ్

భవతీతిసరస్వేహ మోహస్యావసరశుతః.

21

అజానముచే పరిచ్ఛిన్నముగు జీవుడు చిరకాలతత్త్వవిచారముచే వివేకము బడసి స్వస్వ రూపము నెఱింగినచో అక్షయః (దేశకాలవస్తువులచే నపరిచ్ఛిన్న) డగును. ఇందజ్ఞత్వమునకు చోటెద్ది?

అపరిజ్ఞాతసారేహి మనోవ్రత్యదిముహ్యతే

జ్ఞాతసారేత్వసందిగ్ధ మసతికిలమూఢతా

22

సారవస్తువగు ఆత్మ నెఱుంగనివాని చిత్తమే విమోహమొందునుగాని, యదానినెఱింగిన వానికి నిశ్చయముగ మోహమెఱుఁగింప సంభవింపదు.

హేజనాలపరిజ్ఞాత ఆత్మావోదుఃఖసిద్ధయే

పరిజ్ఞాత స్తనస్తాయ సుఖాయోపశేమాయచ.

23

ఓ మానవులారా! ఆత్మయెఱుంగబడకుండుటచేతనే ఆయ్యది మిగుడుఃఖహేమగు చున్నది. కాని యెఱుంగబడిన నదియే ఆనంతసుఖమును, శాంతిని ప్రసాదించునదగును.

మిశ్రీభూతమివానేన దేహేనోపహతాత్మనా

వ్యక్తికృత్యస్వమాత్మానం స్వస్థా భవతమాచిరమ్.

24

నశ్వరదేహముతో మిశ్రమైయున్న ఆత్మను పంచకోశవివేకముచే నేఱుబఱచి మిగు స్వస్థులుండుట.

దేహేనాస్యనసంబంధో మనాగేవామలాత్మనః

హేమ్నుఃపథులవేనేవ తద్గతస్యాపిమానవాః.

25

ఓ మనుజులారా ! పంకమునబడిన సువర్ణమునకు పంకముతో లేకమైనను సంబంధముండ నట్లు నిర్మలమగు నీయాత్మకున్న దేహముతోటి సంబంధమేమియును లేదు.

పృథగాత్మాపృథగ్దేహీ జలపద్మలవోపహా
ఊర్ధ్వబాహువిరామ్యేష నచకశ్చిచ్ఛృణోతిమే. 26

పద్మమున కాధారమగు మహాజలము, పద్మపత్రముపైనిగల జలబిందువు - ఈరెంటివలెనే బ్రహ్మమున్న జీవుడున్న యుసాధిచే భిన్నములని నేను బాహువులనెత్తి ఘోషించుచున్నను యెవ రును వినుటలేదు.

జడధర్మమనోయావద్గర్త కచ్ఛపవత్స్థితమ్
భోగమార్గవదామూఢం విస్తృతాత్తవిచారణమ్. 27
తావత్సంసారతిమిరం సేస్తునాపి సవహ్నినా
అర్కద్యాదశకేనాపి మనాగపినభిద్యతే. 28

జడమగు నీమనంబు దుర్వాసనలను గర్తమున తాజేరివలె వడియున్నది. మతియునియ్యది ఆత్మవిచారమును త్యజించి భోగద్వారములగు యింద్రియములయొక్క విషయములందు యెంతవఱకు నిమగ్నమైయుండునో, అంతవఱకు నీసంసారతిమిరము చంద్రాగ్నివహిత ద్యాదశాదిత్యులచేగూడ లేకమైనను విచ్చిన్నమొనర్పబడకుండును.

సంప్రబుద్ధహేమనసి స్వాం వివేచయతిస్థితిమ్
నైశమగ్నోదయభవ తమో హార్దంపలాయతే. 29

మనస్సుప్రబుద్ధమై తన యభార్థస్థితిని యెఱుఁగు వివేచించియెఱుంగునో, అపుడు హృద యమందలి అజ్ఞానము సూర్యోదయముచే ర్కాయందలి మంధకారమువలె నశించును.

నిత్యము త్రమబోధాయ యోగశయ్యోగతంమనః
బోధయేద్భవభేదాయ భవోన్మాత్యస్తదుఃఖదః. 30

మనస్సు దేహతాదాత్మ్యమను శయ్య నాశ్రయించునపుడు సంసారబంధవిహాశము కొలకై ప్రాజ్ఞుడగు గురువును సమీపించి వానివలన యుపదేశమునొందవలెను. ఏలన నీసంసార మత్యంతదుఃఖపడమైనదిగాదా !

యథారణోభిర్గగనం యథాకమలమంబుభిః
నలిప్యతేహింశ్చిప్తై ర్దేహైరాత్మాతథైవచ. 31

ఘోరినే నాశనముయ్య, జలముచే కమలమున్ను లిప్తముగానట్లు దేహీదులతోడను ఆత్మ లిప్తముగానేరదు.

కర్తమాదియథాహేన్నూ శ్లిప్తమేతిపృథక్స్థితమ్
నాన్తఃపరిణతింయాతి జడోదేహస్తథాత్మనా. 32

పంకమునున్నగునవి సువర్ణముతోగలనీనను వేటుగానేయుండి సువర్ణరూపము జెందనట్లు జడమగుదేహము ఆత్మతోగలిసియున్నను ఆత్మరూపము జెందకుండును.

సుఖదుఃఖానుభావిత్వ మాత్మసిత్వవబుధ్యతే
ఆసత్వమేవగగనే బిన్దుతామ్లానతేయథా. 33

ఆకాశమందు బిందుత్వముగాని మాలిన్యముగాని లేని చందమున, ఆత్మయందు ప్రతీత మగు సుఖదుఃఖాదుల యనుభవమున్న యసత్వమేయగును.

సుఖదుఃఖేనదేహస్య సర్వాతీతస్యనాత్మనః
ఏతేహ్యజ్ఞానకస్యైవ తస్మిన్నష్టే నకస్యచిత్. 34

సుఖదుఃఖములు దేహమునకుగావు. సర్వాతీతమగు ఆత్మకును గావు. కేవల మజ్ఞానము నకే యగును. అయ్యజ్ఞానమునశించిన యింకెవనికవి కల్గును?

నకస్యచిత్సుఖం కించిద్దుఖంచ నచకస్యచిత్
సర్వమాత్మమయంతాస్త మనస్తంపశ్యరాఘవ. 35

యథార్థమగు సుఖముగాని దుఃఖముగాని యెవనికెని లేదు. ఓరామా! ఇదంతయు ఆత్మ యొక్క వివర్తరూపము మాత్రమే యని యెఱుంగుము; అనిగా అంతయు నిత్యము ప్రకాంతమునగు ఆత్మరూపముగనే గాంచుము.

ఇమాయాఃపరిదృశ్యస్తే వితతాఃస్పృష్టేదృష్టయః
పయసీవతరంగాస్తే పిచ్ఛంవోగ్నిమ్నావచాత్మని. 36

ఆత్మయందు గన్పించు యీవికాల స్పృష్టసమాహమంతయు జలమందలి తరంగములుగను, ఆకాశమందలి (అర్ధనిమిలిత నేత్రముచే గన్పట్టు) మయూరపంఖములుగను నెఱుంగుము.

యథామణిర్దదాత్వాత్మ చాచ్యాయాఃస్వయమకారణమ్
తేజోమయీస్తథైవాచ్యాయమాత్మాస్పృష్టేః ప్రయచ్ఛతి. 37

లేజోవంతమగు తన ప్రకాశమును మణి అకారణముననే ప్రసరింపజేయునట్లు ఆత్మయు స్వస్థైరానుక్రమచే స్పృష్టసమాహమలను విస్తరింపజేయుచున్నది.

ఆత్మాజగచ్ఛగుమతే నైకం నద్యైతమప్యసత్
ఆభాసమాత్రమేవేదమిత్థం సంప్రతిజ్యంభతే. 38

మునుకుండనగు నోరామా! ఆత్మయు, జగత్తున్న యేకరూపములుగావు; పురుషము లునుగావు; జగత్తు విభక్తయేగాన సర్వమిట్లు భ్రాంతిరూపముగనే యజ్ఞానకాలమున భాసించును.

సమస్తంఖల్విదంబ్రహ్మ సర్వమాత్మైవమాతతమ్
అహమన్యదిదంచాన్యదితి భ్రాన్తింత్యజానఘ. 39

పాపహితుడనగు నోరామా! ఈ జగత్తంతయున్న బ్రహ్మమేగాన నేనువేఱు, జగత్తు వేఱును భ్రాంతిని త్యజించివేయుము.

తతేబ్రహ్మఘనేనిత్యే సంభవస్థినకల్పనాః
విచ్చిత్తయఃపయోరాశౌ యథారామనసన్తయ్యాః. 40

దేశకాలవస్తవరేచ్ఛేదకూన్యమగు బ్రహ్మమంది జగత్కల్పన సముద్రమందు తరంగ ముల విచ్ఛేదమువలె సంభవముగానేరదు.

ఏక స్తిన్నే వసర్వస్తిస్సరమాత్మని వస్తుని
ద్వితీయాకల్పనానాస్తి వహ్నాహిమకణోయథా.

41

అగ్నియందు హిమకణమువలె యేకమును సర్వరూపమునునగు పరమాత్మవస్తువందగు రెండవకల్పనయే సంభవముగాదు.

భావయాన్నాత్మనాత్మానం చిద్రూపేనైవచిన్మయమ్
ఋజుజ్వలమయేహ్యత్సా స్వయమాత్మనిజృంభతే.

42

చిద్రూపముగల ఆత్మచే చిద్రూపముగల ఆత్మనేభావించుచు మాయామాలిన్యరహితమై ఉజ్వలమైనట్టి ఆత్మస్వరూపమున ఆత్మయే వ్యయముగ విజృంభించుచున్నది.

నశోకోస్తి నమోహణోస్తి న జన్మాస్తి నజ న్నవాన్
యదస్తీహతదేవాస్తి విజ్వరోభవరాఘవ.

43

ఓరామా! యథార్థముగ దుఃఖముగాని, మోహముగాని, జన్మగాని, జన్మమబొందునట్టిది గాని లేవు. ఏది (ఆత్మ) కలదో అదియే కలదని యెఱింగి దుఃఖరహితుడవగుము.

నిర్వందోన్వనిత్యస త్వస్థో నిర్వోగక్షేమతత్తవాన్
అద్వితీయోవికోకాత్తా విజ్వరోభవరాఘవ.

44

ఓ రామా! శీతోష్ణవి ద్వంద్వరహితుడవై, నిత్యము సత్యమందే స్థితిగల్గి, యోగక్షేమములు (లేనివస్తువును బొందుటయు యున్నదానిని విడువకరక్షించుటయు) లేనివాడవై ఆత్మవంతుడవై, అద్వితీయుడవై శోకరహితుడవై, సంతాప వర్జితుడవై యుండుము.

సమఃస్వస్థఃసీరమతిః శాన్తశోకమనామునిః
మానీవరమణిస్వచ్ఛో విజ్వరోభవరాఘవ.

45

ఓ రాఘవా! సముడవు, స్వస్థుడవు, శ్మిరబుద్ధిగలవాడవు, దుఃఖరహితుడవు, శాంత చిత్తుడవు, మోనియు, ఉత్తమమణివలె స్వచ్ఛుడవువై విగతశోకుడవుగమ్ము.

వివిక్తః శాన్తసంకలోన్వీ ధీరధీర్విజితాశయః
యథాప్రాప్తానువర్తీచ విజ్వరోభవరాఘవ.

36

ఓ రామచంద్రా! అవిద్య, కర్మార్యములు లేనివాడవై సంకల్పరహితుడవై, ధీరబుద్ధియు స్వాధీనచిత్తమును గల్గి, ప్రాప్తింపిన వ్యవహారములక్షేయము యేదుఃఖమును లేకయుండుము.

వీతరాగోనిరాయాసో విమలోవీతకల్మషః
నాదాతా నపరిత్యాగీ విజ్వరోభవరాఘవ.

37

రాఘవా! వీతరాగుడవు, చింతారహితుడవు, నిర్మలచిత్తుడవు, పాపవర్జితుడవువై, యేపదార్థమును గ్రహింపకయు త్యజింపకయునుండి దుఃఖరహితుడవుగమ్ము.

విశ్వాతీతపదంప్రాప్తః ప్రాప్తప్రాప్తవ్యపూరితః
పూర్ణార్ణవపదక్షుభో విజ్వరోభవరాఘవ.

48

ఓరామా! ప్రపంచాతీతమగు బ్రహ్మపదమునొంది, ప్రాప్తవ్యమగు ఆత్మవస్తువు ప్రాప్తించుటచే పరిపూర్ణుడవై పూర్ణసముద్రము భంగి విక్షోభరహితుడవై యెట్టిశోకమును బొందకయుండుము.

వికల్పబాలనిర్ముక్తో మాయాంజనవివర్జితః
ఆత్మనాత్మనిత్యస్తాత్మా విజ్వరోభవరాఘవ.

49

ఓరామచంద్రా! వికల్పబాలమునుండి విముక్తుడవై, మాయాయను యంజనములేనివాడవై, ఆత్మయందాత్మచే బరితృప్తి నొందుచు సంతాపవర్జితుడవై యుండుము.

అనన్తాపారపర్యస్త వపురాత్మవిదాంవర
ధరాధరశిరోధిరో విజ్వరోభవరాఘవ.

50

ఆత్మవేత్తలలో (శ్రేష్ఠుడవగు శోరామా! అనంతమును అపారమునునగు యాకృతి (సర్వవ్యాపకమగు చైతన్యరూపము) గల్గి, మేరుపర్యవసరం లేనివాడవై (సమావేశితుడవై), దుఃఖరహితుడవుగమ్ము.

యథాప్రాప్తానుభవనా త్వర్వత్రానభివాంఛనాత్
త్యాగాదానపరిత్యాగా ద్విజ్వరోభవరాఘవ.

51

ఓరామా! ప్రాప్తింపినదానిననుభవించుచు, యే వాంఛయులేక గ్రహణత్యాగ వివర్జితుడవై విగతశోకుడవుగమ్ము.

ఆత్మస్యేవాత్మనాదార్యం భజపూర్ణవివర్జనః
ఆత్మస్యేవాత్మనాహ్లాదం భజపూర్ణేందుబింబవత్.

52

ఓ రాఘవా! సముద్రమువలె ఆత్మయందాత్మచే పరిపూర్ణుడవై (పూర్ణకాముడవై) పూర్ణవంతునివలె సంతాపరహితుడవై శాంతిసుఖము వాక్రయించుము.

విశ్వప్రపంచరచనేయ మసత్యరూపా
నాసత్యరూపమనుధావతిరామతజ్ఞః

తజ్ఞోసిశాన్తకలనోఽసి నిరామయోఽసి
నిత్యోదితోఽసి భవసుందరశాన్తశోకః.

53

ఈ ప్రపంచము విశ్వరూపమైనదని యెఱుంగువాడు అసత్యరూపమగు నదైనై ములల పదవికడు. ఓరామా! శీత తత్వజ్ఞుడవు, కల్పనారహితుడవు, ఆధివ్యాధి వివర్జితుడవువై నిరంతరమాత్మజ్ఞానముగల్గి సుఖవంతుడవుగమ్ము.

ఏకాతపత్రమవనౌ గురుణోపదిష్టం
సమ్యక్కుపాలయ చిరంసమయేహదృష్ట్యా

రాజ్యంసమస్త గుణరంజితరాజలోక
స్థ్యాగో నయుక్తఇహ కర్తసునాపిరాగః.

54

ఇత్యాక్షరే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతాక్షే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే ప్రశమోపదేశోనామ

పంచమః సర్గః || 5 ||

మఱియు స్వగుణోత్కర్షణే సమస్తభూపాలురను, ప్రజలను ప్రసన్నులుగజేయుచు, సమద్బుష్టిగల్గి చిరకాలము రాజ్యమును చక్కగ బాలింపుము. వీలయిన, ప్రార్థకర్మచే నవశ్య మనుభవింపఁదగిన కర్మలందును వాటిఫలములందును త్యాగముగాని, గాగముగాని యుక్తముగానేరదు.

ఇది శ్రీనాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున ప్రథమోపదేశమును అయిదవ సర్గము || 5 ||

ష ష్ఠ : స ర్గ : .

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఇమంవిశ్వపరిస్పందం కరోమిత్వస్తవాసనమ్
ప్రవర్తతే యఃకార్యేషు సముక్తఇతిమేమతిః.

1

శ్రీ వసిష్ఠః—ఓ రామా! ఆత్మయొక్క సన్నిధానమాత్రముచే నీసమస్తజన్మస్వహారమంతయును నేనేయొనర్చుచున్నానను నిశ్చయముగల్గి కార్యములందు ప్రవృత్తుఁడగువాడు ముక్తుఁడని నామతము.

సౌరుషీంతనుమాశ్రిత్య కేచిదేతత్క్రియారతాః

స్వర్గాన్నరకమాయాన్తి స్వర్గంచ నరకాత్పునః

2

మనుష్యజీవాను నొందియు నిష్కామ కర్మానుష్ఠానముందు తత్పరులుగానివారు నిందిత కర్మలచే నరకమునకుఁజనుచు, మఱల కామ్యకర్మలచే యటనుండి స్వర్గమునకేగుచు నుండురు.

కేచిత్సకర్మణిరతా విరతాలపికర్మణః

నరకాన్నరకంయాన్తి దుఃఖాద్దుఖం భయాద్భయమ్.

3

మఱికొందఱు నిష్కర్మకర్మపరాయణులు, విహితకర్మలఁ ద్యజించువారునై ననుండురు. అట్టివారొక నరకమునుండి మఱియొక నరకమునకు, యొక దుఃఖమునుండి మఱియొక దుఃఖమునకు, యొక భయమునుండి మఱియొక భయమునకు కేగుచునుండురు.

కేచిత్స్వవాసనాతన్తు బద్ధాకర్మఫలోదితాః

తిర్యక్త్వాన్ధానవరతనుం యాన్తితిర్యక్తనుంతతః.

4

కొందఱు స్వవాసనామాత్రమున బద్ధులై దుష్కర్మఫలకేషముచే నరకమునుండి తిర్యగోన్మియందు జన్మించి యటనుండి స్థావరరూపమునొంది, మఱల తిర్యగ్రూపము పొందుచున్నారు.

కేచిదాత్మవిదోధన్యా విచారితమనోదృశః

విచ్ఛిన్నత్వస్థానిగడా యాన్తినిష్కేవలంపడిమ్.

5

కుద్ధసాత్వికులు, భయ్యులునగు కొందఱాత్మజ్ఞానులు మనఃస్థునకు సాక్షిభూతమైయున్న ఆత్మనుగూర్చి చింతించి తృప్తును విచ్ఛిన్న మొనర్చి యత్తమకైవల్యపదమును ప్రాప్తి నొందుచున్నారు.

పురాకలిపయాన్యేవ భుక్త్యాజన్మానిరాఘవ

అస్తింజన్మని యోముక్తస్తస్మాద్రాజనసాత్వికః.

7

ఉత్తరోత్తర యధికశ్రేష్ఠులుగా మానవజన్మల కొన్నింటి ననుభవించి యాజన్మముందే ముక్తులగువారు రాజససాత్వికులనంటుదురు.

జాతోఽసౌవృద్ధిమభ్యేతి పార్వణశ్చంద్రమాశ్చవ

కుటజంప్రావృషీవైసం సౌభాగ్యమనుగచ్ఛతి.

8

అట్టివారు జన్మించినతోడనే పూర్ణచంద్రునివలె వృద్ధిగాంచుదురు. మఱియు వర్షాకాల కుటజపుష్పకోభవలె సౌభాగ్యవతుడై సంపత్తియును సౌభాగ్యము వారిని వెన్నంటును.

యస్యేదంజన్మపాశ్చాత్యం తమాశ్వేదమహామతే

విశేన్దివిద్యావిమలా ముక్తావేణుమివోత్తమమ్.

8

మహామతివగు నోరామా! మోక్షభావాఁడగు యేమానవున కియ్యది యంతిమ జన్మంబగునో జట్టివానియందు బ్రహ్మవిద్యకుపాద్యభూతములగు సమస్తవిద్యలున్న మంచిచెడురునందు ముక్త్యును లభలె వచ్చిచేరును.

ఆర్యతాహృద్యతామైత్రీ సౌమ్యతాకరుణాజ్ఞతా

సమాశ్రయన్తితనిత్య మంతఃపురమివాంగనాః.

9

శ్రీలంకాపురము నాశ్రయించునట్లు శ్రేష్ఠత్వము, మనోహరత్వము, మైత్రి, సౌజన్యత, కరుణ, జ్ఞానము మున్నగుగుణములు, నిరంతరము వాని నాశ్రయించును.

యఃకుర్వన్నర్యకార్యాణి పుష్టేనష్టేఽథతత్ఫలే

సమఃసన్నర్యకార్యేషు నతువ్యతి నశోచతి.

10

తమాంసీవ దివాయాన్తి తత్రద్వంద్వాని సంక్షయమ్

శరదీవఘనాస్తత్ర గుణాగచ్ఛన్తిశుద్ధతామ్.

11

సమస్తకార్యములను చేయుచున్నను వాటి ఫలాఫలములందు సమరూపులై వర్తించుచు భగ్నోక్తములఁ జెందకయుండువానికి సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములన్నియు పగటియందంధకారము వలె నశించును. మఱియు శరత్కాలమేఘమువలె సమస్తగుణములును వానియందు పరిశుద్ధములగును.

వేశలాచారమధురం సర్వేవాంఛన్తితంజనాః

వేణుమధురనిధానం వనేవనమృగాశ్చవ.

12

వాయుపూరితమై మధురగాన మొనర్చుచున్న చెడురును వనమందలి మృగసమాహమ గోరునట్లు సదాచారనిష్ఠుడగు గుణసంపన్నుని జనులందఱును గోరుదురు.

నరంపాశ్చాత్యజన్మాన మేవంప్రాయాగుణాశ్రియః

జాతమేవానుభావన్తి బలాకాశ్చవవారిదమ్.

13

ఎవనికియ్యది యంతిమజన్మంబగునో యట్టివానిని వైవదిల్చిన గుణసంపదమంతయును లభ మున్న మేఘమును చెన్నంటునట్లు యనుగమించును.

తతోఽసాగుణసంపూర్ణో గురుమేవానుగచ్ఛతి
సతమేవంవివేకేనై నియోజయతిపావనే.

14

ఇట్లుత్తమగుణములచే బలిపూర్ణుడగు నాతడు బ్రహ్మజ్ఞానము గురువును సమీపించి సంత
గురువు వానిని ఆత్మనాత్మవివేకముందు నియోగించును.

విచారవైరాగ్యవతా చేతసా గుణశాలినా

దేవంపశ్యత్యథాత్మాన మేకరూపమనామయమ్.

15

పిదప విచారవైరాగ్యసమన్వితమును యుత్తమగుణములచే శోభితమునగు చిత్తముచే
ఆనందైకరసమును ఆత్మస్వరూపము నాతడు పీఠించును.

తనోత్తయంవిచారేణ చారుణాశాన్తచేతసా

ప్రబోధనాయప్రథమం మనోమననమాన్తరమ్.

16

ఈ త్తమ శాంతచిత్తముతోగూడిన విచారముచే నాతడు ప్రథమమున జ్ఞానప్రాప్తికొలె
తన యంతఃకరణమును మననముందు నియోగించును.

యేహిపాశ్చాత్యజన్తానస్తేహి సుప్తంమనోమృగమ్

ప్రబోధయన్తిప్రథమం గుణహీనంమహాగుణాః.

17

అంతిమజన్మచే నోష్టునట్టి గుణసంపన్నులైన మహాత్ములు నిదురించుచున్న తమమనస్సును
మృగమును మొమ్మదట ప్రబోధమొనర్చి క్రమముగ యద్దానిని నిర్గుణబ్రహ్మరూపమున యొక్కి
మొనర్తురు.

ప్రభుతగుణాన్సుగురూన్సు పేవ్యయత్నా

దమలధియాప్రవిచార్య చిత్తరత్నమ్

గతిమమలాముపయాన్తి మానవాస్తే

పరమవలోక్య చిరంప్రకాశమస్తః.

18

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతోక్తే మోక్షోపాయే

ఉపశమప్రకరణే ప్రథమోపదేశోనామ

షష్ఠః సర్గః ॥ 6 ॥

ఈ త్తమ గుణములచే శోభితమగు సద్గురువులను యత్నముతోడ నేమిది తదుపదిష్టము
లగు యుక్తులద్వారా నిర్మలముద్ధిచే చిత్తమందలి ఆత్మయను రత్నమును బాగుగపరీక్షించి అంతఃకర
ణమును ప్రకాశింపజేయు బ్రహ్మమును చిరకాలమనుభవించి యమృతహాత్ములు పరమపురుషార్థరూప
మగు యుత్తమగతిని స్వస్థానముననే ప్రాప్తికొందుచున్నారు.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయుందు ఉపశమప్రకరణమున

ప్రథమోపదేశమును షష్ఠ సర్గము ॥ 6 ॥

సప్తమః సర్గః

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఏషతావత్క్రమఃప్రోక్తః సామాన్యఃసర్వదేహీనామ్
ఇమమన్యంవిశేషంత్యం శృణురాజీవలోచన.

1

శ్రీ వసిష్ఠుడు :—ఓ రామా ! ఇంతదనుక సర్వజీవులకును సామాన్యమైనట్టి క్రమమును
గూర్చి వివరించినాను. ఇక సన్యముగు విశేషక్రమమును వినుము.

అస్మిన్సంసారసంరంభే జాతానాందేహాధారిణామ్
అపవర్గక్షమారామ ద్వావిమాపుత్తమాక్రమా.

2

ఈ ప్రపంచమున జన్మించు ప్రాణికోట్లందఱకును యీ వక్ష్యమాణక్రమములుడును రెం
దెరువులును గలుగజేయునవియు, ఈ క్రమములునైనవి.

ఏకస్తావద్గురుప్రోక్తా దనుష్ఠానాచ్ఛనైశ్చనైః
జన్తనాజన్తభిర్వాపి సిద్ధిదఃసముదాహృతః.

3

వానిలో మొదటిది గురూపదిష్టమార్గమును క్రమముగ ననుష్ఠించుట. ఇయ్యది ఒకజన్మ
మునగాని అనేక జన్మలకుగాని సిద్ధిని గలుగజేయునదగును.

ద్వితీయస్తాత్తనై వాశు కించిద్వ్యుత్పన్నచేతసా
భవతిజ్ఞానసంప్రాప్తి రాకాశఫలపాలవత్.

4

రెండవవానిచే కించిత్సరిపక్ష్యచిత్తముగలవానికి స్వయముగ ఆత్మవిచారముచే ఆకాశ
ఫలప్రాప్తిరల శీఘ్రముగ జ్ఞానము చేకూరును.

సభఃఫలనిపాతాభజ్ఞాన సంప్రతిపత్తయే
తత్రేమంశృణువృత్తాన్తం ప్రాక్తనంకథయామి తే.

5

ఆకాశఫలప్రాప్తివలె శీఘ్రముగ జ్ఞానము లభించుననుటను నిరూపించుటకై పూర్వ
పుత్రాంతము నొకదాని నెఱింగించుచున్నాను వినుము.

శృణుశుభగ కథాం మహానుభావా
వ్యవగతపూర్వ శుభాశుభార్గతాఘాః
ఖపతితఫలవత్పురం వివేకం
చరమభవానిమలం సమశ్చైవస్తి.

6

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే ఆకాశప్రాప్తివజ్ఞానసంప్రాప్తి క్రమసూచనంనామ

సప్తమః సర్గః ॥ 7 ॥

సుఖిబుడవగు నోరామా ! నీవీకథను యాకర్షింపుము. దీనిచే పూర్వకాలిక కుభానుభవ కర్మమును ప్రతిబంధమునుండి తొలగి తుదిజన్మగల మహానుభావులు ఆకాశఫల ప్రాప్తివలె యుత్తమ వివేకమును బొందుటను నీవెఱుంగలవు.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు ఉపశమ ప్రకరణమున
ఆకాశఫలప్రాప్తి వలె జ్ఞానసంప్రాప్తి క్రమసూచనమను
సప్తమ సర్గము || 7 ||

అష్టమ : సర్గ :

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

అస్య స్తమితసర్వాప దుద్యత్సంపదుదారధీః
విదేహానామహీపాలో జనకోనామవీర్యవాన్.

శ్రీ వసిష్ఠుడు :— రామా ! ఎట్టి యావదులును లేనివాడును, సకల సంపదలతో కలు
తూగువాడును, ఉచాగ్రబుద్ధియు, పరాక్రమశీలుడును, విదేహాధీశుడునునగు జనకుడనురాజుగలడు.

కల్పవృక్షోఽర్థసార్థానాం మిత్రాబ్జానాందివాళరః
మాధవోబంధుపుష్పాణాం శ్రీణాంమకరకేతనః.

ద్విజశైరవశీతాంశు ర్ద్విప్ర త్తిమిరభాస్కరః
సౌజన్యరత్నజలధిర్భవం విష్ణురివాస్థితః.

ఆతడు యాచకబృందమునకు కల్పవృక్షమును, మిత్రులకు కమలములకు సూర్యుడును,
బంధువులకు పుష్పరాశికి పసంతలుకును, శ్రీులకు మన్మథుడును, ద్విజాలకు కలువలకు చంద్రు
డును, శత్రువులకు యంధకారమునకు సూర్యుడును, సౌజన్యమున రత్నములకు సముద్రమున
విష్ణువువలె లోకముల లాలించుమిత్రము యవతరించిన మహారాజువలె నుండెను.

ప్రఫుల్లబాలలతికే మంజరీపుంజవింజరే

సకదాచి న్నధామ త్తే కోకిలాలాపలాసిని.

యయాశక్తుమితాభోగం సువిలాస లతాంగనమ్

లీలయోపవనంకాంతం నందనంవాసవోయథా.

ఒకానొకసమయమున వికసిత కోమలలతాకమాహముచే శోభితమై కోకిలల యాలాప
ముచే స్పృత్యమొనర్చుచున్నట్లు దోచుచున్న పసంతలుకులను పుష్పప్రపూర్ణమును, లతారూప
యంగవాసహితమును, రమణీయమునగు పనమునకు, నందనవనమున కింద్రునివలె యారాజు క్రిడా
మేగెను.

తస్మిన్వరవనేహృద్యే కేసరోద్దామమాయతే

మారసానుచరఃసాను కుంజేషుచిచవారహ.

రమణీయంబై శీత మంద సుగంధ వాయుసంయుక్తమై శోభించు యశ్వనంబున నా
రాజు తన యనుచరులను దవ్వననుంచి పర్యటకుంజములందు విహరింపసాగెను.

అభశుశ్రావకస్త్రింశ్చైత్రమాల వనగుల్లకే
సిద్ధానామప్రదృశ్యానాం స్వప్రసంగాదుదాహృతాః.

వివిక్తవాసినాంనిత్యం శైలకన్దరచారిణామ్
ఇమాఃకమలషుత్రాక్ష గీతాగీతా త్తభావనాః.

కమలశేత్రుడవగు నోరామా ! పిమ్మట యచట తమాలవనలతాకుంజములం దదృశ్య
రూపమున నుండిన, యేకాంతవాసులును, నిత్యము పర్వతగుహలందు నుంచరించువాడునగు సిద్ధులు
తమ ప్రసంగమున వదిలిన శ్రుతిస్మృతిప్రతిపాదితములైన అత్మసాక్షాత్కారసమర్థములైన పత్ని
మానగీతముల వారడవివేసెను.

సిద్ధా ఊచుః :—

ద్రష్టృదృశ్యసమాయోగాత్ప్రత్యయానందనిశ్చయః

యస్తంస్వమాత్తతత్త్వోత్థం నిఃస్పృహంసముపాస్తహే.

సిద్ధులు బల్కిరి :— నేత్రాదీంద్రియములద్వారా స్రవ్యంబునాది విషయసంయోగముచే
నుద్భవించు విషయాకారబుద్ధిస్థితియందే యానందరూపము నిశ్చయింపబడుచున్నదో, అట్టి నిరతి
శయ భూమానందస్వరూపమైన అత్మను నిర్వికల్పసహధిచేతను బాహ్యభ్యంతరేంద్రియ నిగ్రహము
చేతను మేము నిరంతర ముపాసించుచున్నాము.

అన్యే ఊచుః :—

ద్రష్టృదర్శనదృశ్యాని త్యక్త్వావాసనయాసహ

దర్శనప్రథమాభాస మాత్మానంసముపాస్తహే.

మఱికొందఱు సిద్ధులిట్లువచించిరి :— ద్రష్టృదర్శనదృశ్యరూపమును త్రిపుటిని వాసనల
తోగూడ పరిత్యజించి నేత్రాదీంద్రియముల (లేకమానసిక) నృత్తులకుపూర్వమే వాయుత్పత్తికి
సాక్షిరూపమై భాస్వి యత్మరూపమును అనగా బీజసహితత్రిపుటిపరిత్యాగముచే తురి తమకు
అత్మను నిరంతరముపాసించుచున్నాము.

అన్యే ఊచుః :—

ద్వయోర్నధ్యగతం సిత్యమస్తి నాస్తీతిపక్షయోః

ప్రకాశనంప్రకాశ్యానామాత్మానం సముపాస్తహే.

ఇంక కొందఱిట్లునిరి :— నేలేంద్రియదుల జ్ఞానమునకు పూర్వమే భాసించునట్టి సాక్షి
రూప సత్త్వావయవమై 'ఇదికలదు', 'ఇదిలేదు'ని వాదించువారియొక్క అస్తిత్వ, నాస్తిత్వములు
రెండును సాక్షిలేకయు సిద్ధింపజాలవు. కాన అస్తిత్వనాస్తిత్వ పక్షములు రెంటియందును నుద్భవ
గతమై సాక్షిరూపమున 'వెలుగొందుచు ప్రకాశ్యవస్తువులగుండు ప్రకాశింపజేయునట్టి ఆత్మను
లెస్సగ యుపాసించుచున్నాము. [లేక, అస్తిత్వ (జగత్కార్యరూపత్వ) నాస్తిత్వ (జగత్తీరో
భావ)ములు రెండును యేకకాలమున యసంభవమగుటచే, రెంటియందును యనుగతమై సన్మాత్ర
రూపమున సదుప్రకాశ్యబద్ధములను ప్రకాశింపజేయునట్టి ఆత్మవస్తువును నిత్యము మేముపా
సించుచున్నాము.]

అన్యే ఊచుః :—

యస్మిన్సర్వాయస్యసర్వం యతఃసర్వంయస్మాద్భవమ్
యేనసర్వంయస్మిన్సర్వం తత్సర్వంసముపాస్మహే.

12

మఱికొందఱిట్లు బల్కిరి :—ఏవగమాత్మయందంతయంగలదో అనగా యెవడు సర్వాభా
రుడో, సమస్తము యెవనిదెయ్యున్నదో, అనగా యెవడు సమస్తమునకు ప్రభువై విలసిల్లుచున్నాడో,
యెవనివలన సర్వము సుత్పన్నమగుచున్నదో, అనగా యెవడు సమస్తమునకు కారణభూతుడో,
సమస్తము యెవడగునో అనగా మాయచే జగద్వ్యవహారంబులన్నింటిని నిర్వహించుచు సర్వరూ
పుడై వెలుగొందుచున్నాడో అట్టి సత్యస్వరూపుడగు పరమాత్మను మేముపాసించుచున్నాము.

అన్యే ఊచుః :—

అశిరస్కం మాకారాస్త మశేషాకారసంస్థితమ్
అజప్రముచ్చర స్తంస్వం తమాత్మానముపాస్మహే.

13

అన్యుల్లింగిరి :—అకారమదియందును, హకారమంతయుననుగల అహంపదమునకు వాచ్య
మును, సర్వవస్తుప్రకాశమును, వేదకాస్త్రాదులందనుగల మైయున్న అకారాది హకారాంతమునరకు
గల స్వాత్మీర సముదాయరూపమున కబ్జిబాలమందంతర్గతుడైయుండుటచే సర్వాకారుడును (లేక
వధింపకశక్తియుగానివాడును, సర్వవ్యాపకుడును) నగు నిర్గుణబ్రహ్మమండు స్థితిగల్గి 'సోహం'
మంత్రమును క్వాసోచ్ఛ్వాసములచే నిరంతరము జపించుచున్న యాత్మతత్వమును లెస్సగ
నుపాసించెదము.

అన్యే ఊచుః :—

సంత్యజ్యహృద్గుహేశానం దేవమన్యంప్రయాన్తియే
తేరత్నమభివాంఛన్తి త్యక్తవాస్తవకౌస్తుభాః.

14

మఱికొందఱిట్లు వదించిరి :—హృదయగుహయందలి ప్రభునకు ("అంగుష్ఠమాత్రః పురు
షోఽన్తరాత్మా సదాజనానాంహృదయేసన్నివిష్టః" - అంగుష్ఠమాత్రుడై సర్వలహృదయములందును
బ్రవేశించిన అంతరాత్మయగు) దేవుని ద్యజించి అన్యదేవుల నాశ్రయించువారు హస్తముననున్న
కౌస్తుభముణివివదలి యితరతత్వములంగోరువారి చందముననుండురు.

అన్యే ఊచుః :—

సర్వాశాఃకిలసంత్యజ్య ఫలమేతదవాప్యతే
యేనాశావిషవల్లీనాం మూలమాలావిలూయతే.

15

అన్యులు బల్కిరి :— సమస్తయాశలను బరిత్యజించిననే హృదయమందలి చిద్రూప
బ్రహ్మము ప్రాప్తించును. అద్దానిప్రాప్తిచే ఆశలను వివలతలయొక్క (లేక వాసనాజాలయ క్తమై
మిగుల జటిలములగు హృదయగ్రంథుల) మూలముచ్చిన్నమగును.

అన్యే ఊచుః :—

బుద్ధ్యాప్యత్యన్తవైరస్యం యఃపదార్థేషుదుర్గతిః
బద్ధాతిభావనాంభూయో సరోనాసౌసగర్దభః.

16

అన్యులు బల్కిరి :— బుద్ధివ్యాపకత్యన్తవైరస్యం యఃపదార్థేషుదుర్గతిః
బద్ధాతిభావనాంభూయో సరోనాసౌసగర్దభః.

కొందఱు సిద్ధుల్లిట్లు వదించిరి :—భోగ్యపదార్థములందలి యత్యంత నీరసత్వమెరింగియు
గుఱల వాటినే గోరునట్టి దుడ్డుద్ధి మావపుడు కానేరడు. గార్దభమేయగును.

అన్యే ఊచుః :—

ఉత్థితానుత్థితానేతానింద్రియాహీన్యునఃపునః
హన్యాద్వివేకదండేన వజ్రేణేవహరిరిన్.

17

అన్యులు వదించిరి :—వజ్రముచే నింద్రుడు పర్వములను ఖేదించునట్లు యెత్తుడెత్తుడు
యింద్రియములను సర్వములు విజృంభించుచుండునో, అపుడతడు వివేకమును దండముచే వానిని
తెగగొట్టవలెను.

అన్యే ఊచుః :—

ఉపశమగుఖమాహాతేత్పవిత్రం
గుళమవతః శమమేతి సాధుచేతః
ప్రశమితమనసః స్వకేస్వరూపే
భవతిసుఖేస్థితిరుత్తమాచిరాయ.

18

ఇత్యావై వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకియే దేవదూతోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే సిద్ధగీతానామాష్టమః
సర్గః || 8 ||

మఱికొందఱిట్లుంగిరి :— బాహ్యభ్యంతరేంద్రియవ్యాపారముల నిరోధించి తద్వారా
విషయజనిత దుఃఖమును రహితమొనర్చి ఆత్మముఖసంపాదనయొనర్చవలెను. అట్టి యుపశమము
(ఇంద్రియవ్యాపారనిరోధము)చే యింధనములులేని అగ్నివలె చిత్తము పూర్ణముగ శమించును. చిత్త
ముశమించినవానికి పరమార్థభూతమై సుఖభూతమైన ఆత్మయందు చిరకాల ముత్తమస్థితి లభించును.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్య ప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున
సిద్ధగీతయను అష్టమ సర్గము || 8 ||

న వ మ : స ర్గ :

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఇతిసిద్ధగోద్గీతా గీతాఃశ్రుతామహీపతిః
విషాదమాజగామాశు భీరూరణరవాదివ.

శ్రీ వసిష్ఠుడు :—ఓ రామా ! ఇట్లు సిద్ధులుపాడిన గీతములను వినిన జనకమహారాజు
రణశబ్దమునువినిన భీరువువలె శీఘ్రముగ విషాదముఁజెందెను.

జగామపరివారం స్వమాకర్షన్స్వగృహంప్రతి
స్ఫుటిరవృక్షాన్సుగతః సరిదోఘుఇవార్ణవమ్.

?

తీరస్థస్థుల ననుగమించుచు నదీప్రవాహము నముద్రమునకు జనునట్లారాజపుత్రుల
తనపరివారముతోగూడ స్వగృహమునకేగెను.

పరివారము శేషేణ విస్మయస్వస్వమాలయమ్
ఏకఏవారోహగ్ర్యం గృహమర్క-ఇవాచలమ్.

అంత పరివారమునంతయు వారివారిస్థానములకుఁ బంపినచి తానేకాకియై ఉదయాద్రియై
నూర్చునివలె తనప్రాసాదమునెక్కెను.

తత్రప్రోద్ధయనాలోల ఖగపతుతీచంచలః
ఆలోకయంత్యోకగతిర్విలలాచేదమాకులః.

అటుకేసనవాడై యెగురుచున్న పక్షుల తొక్కులవోలె నతిచంచలములగు విచిత్రప్రాచంచలి
గతుల నవలోకించి వ్యాకులచిత్తుడై యిద్విధంబున విలపింపసాగెను.

హాకప్తమతికప్తాను లోకలోలదశాస్వయమ్
సామాజేస్వీవసామాణా ఆలుతామి బలాదహమ్.

అహ! యెట్టి భేదకరమైన విషయము! జన్మజరామృత్యుభయాదులచే మిగుల కష్ట
ప్రదమగు చంచల జీవదశలందు రాతిపై రాతివలె బలాత్కారముగ నేను ద్రొట్టుచునున్నాను.

అపర్యస్తస్యకాలస్య కోఽప్యంతోజీవ్యతేమయా
తస్మిన్సావంసిబధ్నామి ధిక్షామధమచేతనమ్.

ఈయనంతకాలమున నాజీవిత మతిస్వల్పమైనది. ఇట్టి యల్పకాలిక జీవనమంతాగల్గి
యున్న యధముండగు నాకు ధిక్కారమగుగాత!

కియన్మాత్రమిదంనామ రాజ్యమాజీవితంమమ
కిమేతేన వినాదుఃఖం తిష్ఠామి హతధీర్యథా.

ఈ నాజీవితపర్యంత రాజ్యము మిగుల యల్పమైనది. దీనితోడనే సంతుష్టికెంది నశిం
చినబుద్ధిగలవానివలె భావిదుఃఖినినాళముకొఱకై చింతింపక యేలయుంటిని?

ఆదావస్తేఽప్యనస్తోహం మధ్యేపేలవజీవితః
బాలశ్చిత్రేన్ద్రనేనాహం కింముధాధృతిమాస్తితః.

అనాది అనంతస్వరూపులమగు మనకీ యల్పజీవితము శరీరసంబంధముచే మధ్య గల్గినది.
కాన, చిత్రమందలి చంద్రుని నిజచంద్రునిగభావించి గ్రహించునట్లేశించు బాలనిచందమున అనాత్మ
రూపమగు దేహములను ఆత్మరూపముగ దలంచుచు నేనేల వ్యర్థముగ ధైర్యమొందుచుంటిని?

ప్రపంచరహితేనాహ మింద్రజాలేనజాలినా
హాకప్తమతిముహ్యమి కేనాస్తిపరిమోహితః.

హా! కష్టము! ఏ వింద్రజాలికుని యింద్రజాలముచే నేను పరిమోహితుడనైతి?
యద్యస్త్వయశ్చవారమ్యం యదుదారమకృత్రిమమ్

కించిత్తదిహనాస్త్యేవ కింనిష్ఠేహమతిర్తమ.

సత్యమై సుఖరూపమై అపరిచ్ఛిన్నమైనట్టి వస్తువీప్రపంచమున యెద్దియునులేదు. కాన
నాచే నాకు చిత్తవిక్రాంతి యెట్లు లభించును?

దూరస్థమప్యదూరస్థం యన్నేమనసివర్తతే
ఇతినిశ్చిత్త్యబాహ్యార్థ భావనాంసంత్యజామ్యహమ్.

అజ్ఞులదృష్టియందతిదూరముననున్నట్టి సత్యవస్తువు నామనంబుననే యున్నదిగాన నది
విద్యాభముననేనున్నదగును. ఇవిధమున నిశ్చయించి నేను బాహ్యపదార్థభావనను త్యజించు
టయైనను.

లోకాజనంజనీభావః సలిలావర్తభంగురః
దృష్టోఽద్యాపిహిదుఃఖాయ కేయమాస్థానుఖంప్రతి.

లోకార్థమై ధనార్థనాదులందలి జీవులయొక్క ప్రవృత్తిరూపజేగము జలమందలి యా
జలమువలె తదభంగురముగ గనపట్టుచున్నది. వర్తమానకాలమందును యీ ధనాదులు కేవలము
దుఃఖమునే గలగజేయుచున్నవి. కాన నిట్టి విషయసుఖములను నేనపేక్షింపనేల?

ప్రత్యబ్ధంప్రతిమాసంచ ప్రత్యహంచప్రతిక్షణమ్
నుఖానిదుఃఖిషిణ్ణాని దుఃఖానితు పునఃపునః.

ప్రతిపక్షరమును, ప్రతిహాసమును, ప్రతిదీనమును, ప్రతిక్షణమునుగల్గు యీ సుఖము
లన్నియు కేవలము దుఃఖరూపములేయగును.

పరామృష్టంవిశిష్టం హి దృష్టంనష్టంనభావితమ్
అత్రసంసృతదస్తీహ సతాంయత్రాస్తుసంస్థితిః.

ఈ ప్రపంచమునగల ప్రతివస్తువును శిశుముగ వినాశమొందుచున్నది. కాన నా
రాజ్యాదులున్ను తుచ్ఛములేయగును. ఏలన ప్రసిద్ధములగు యింద్రబ్రహ్మాదుల పదములున్ను తత్వ
బృష్టిచే నశ్వరములుగనే గనపట్టుచున్నవి. కాన విశేషులదితమ నిరంతరము విక్రాంతిబొందునట్టి
పదార్థమెద్దియు నీప్రపంచమునలేదు.

అద్యయేమహతాంమూర్ఖితే దినైర్నిపతస్యధః
హతచిత్తమహత్తాయాం కైషావిశ్వస్తతాబత.

నేడు మహామహుల శిరంబుల నలంకరించినవే కొలదికాలములో యధఃపతనమును
బొందుచున్నవి. కాన నశ్వరమగు యీచిత్తముయొక్క మహత్వమందు, అనగా రాజ్యాదివిభవం
దు యేలవిశ్వాసము గల్గును?

అరజ్జరేవబద్ధోఽహ మపంకోఽస్థికలంకితః
పతితోస్త్వపరిస్థోఽపి హా మమాత్మనాత్మసేతి.

అహ! త్రాడులేకయే నేను బంధింపబడితిని. పంకములేకయే కళంకితుడనైతిని.
సర్వోపరిస్థానమందున్నను క్రిందబడితిని, హా! నాయాత్మస్థితి నశించినది!

కస్తాదకస్తాన్యోహాయ మాగతోధిమతోఽపిమే
అస్థితఃపిహితాలోకో భాస్కరాగ్రమివాంబుదః,

ధీమంతుడైనప్పటికి సమ్యక్ముఖముననున్నచే మార్గప్రకాశము నాచ్ఛాదించు కాలము
మువలె నన్నీ మోహమేల యానరించినది ?

క ఇమేమేమహాభోగాః క ఇమేమమబాంధవాః
బాలోభూతమయేనేవ సంకేతేనాహమాకులః.

ఈ నా మహాభోగములేమి ? ఈ నా బాంధవులెవరు ? ఆహా ! బాలునివలె స్వర్గమును
కుమార్తెకల్పనచే నేను వ్యాఖలుడనగుచున్నాను.

స్వయమేవసిబధ్నామి జరామరణరాగిణీమ్
కిమిమామహమేతేషు ధృతిముద్వేగకారిణీమ్.

జరామరణముల గలుగజేయునదియు భయదాయకమునగు భోగాదులందలి విశ్వాసమును
నే నేల స్వయముగ కల్పించుకొనుచున్నాను ?

యాతుతిష్ఠతువాసమ్యజ్ఞమైతాంప్రతికోగ్రహః
బుద్ధ్యదశ్శిరీవైమాహి మిత్రైవేతేముపస్థితా.

ధనబాంధవాది యీ నాసంపదలు పోవుగాక లేక వృద్ధి నొందుగాక ! వీనిలో నాకేమి ?
ఏలక, జలమందలి బుద్ధుడమలవలె యీసంపదలన్నియు మిత్రైవరూపమున నే సంప్రాప్తమైనవి.

తేమహావిభవాభోగాస్తే సప్తస్నిగ్ధబాంధవాః
సర్వం స్మృతిపథంప్రాప్తం వర్తమానేఽపికాధృతిః.

చక్రవర్తుల యామహాభోగములు ఉత్తమగుణసంపన్నమగు వారి యా బంధుగుణము
యివ్రదు శేవలము నామహాత్రావశ్యమైనది, అట్టిచో వర్తమానేఽపికాధృతి ?

క్వధనానిమహీచ-నాం బ్రహ్మణఃక్వజగన్తివా
ప్రాక్తనానిప్రయాతాని కేయంవిశ్వస్తతామమ.

గొప్పగొప్పరాజుల ధనమంతయు నేమైనది ? పూర్వపు బ్రహ్మదేవునిచే రచించబడిన
చంద్రునేక బ్రహ్మాండము లిపుడెటవేగినవి ? ఇంక నీ ధనాదులందు నాకేలయిచేత ?

గిలితాసింద్రలత్నాణి బుద్ధుదాసీవవారిణి
మాంజీవితసిబధ్నాసం విహసివ్యన్తిసాధవః.

జలము బుద్ధుడమలను కనయందు లయమొనర్చుకొనునట్లు లక్షలకొలది యింద్రులను
కాలుడు మ్రొంగినైచెను. అట్లుండ యీ నా స్వల్పజీవితమునందు నపేక్షగలిగియున్నచో
విజ్ఞులు హసించుచుందురా ?

బ్రహ్మణాంకోటయోయాతా గతాఃసర్గపరంపరాః
ప్రయాతాఃపాంసువదూభావాః కాధృతి ర్తమజీవితే.

అనంతకోటి బ్రహ్మదేవులు గతించిరి; అనేక సృష్టిచరంపలు గడచినవి; ధూళికణముల
వలె యొందటోరాజులువిస్తమైరి; ఇంక యీ నాజీవితమందాశయేల ?

సంసారరాత్రిదుఃస్వప్నే చేత్యేదేహమయేభ్రమే
ఆస్థాంచేదనుబధ్నామి తత్రేమాంతుధిగస్థితిమ్.

సంసారమను రాత్రియందలి దుష్టస్వప్నమును, దేహాద్విభవరూపమునగు ఈ ప్రపంచ
మున నేనపేక్షగల్గియున్నచో, అట్టి నా యవివేకమునకు ధిక్కారమునుగూత !

అయంసోఽహమితివ్యర్థ కల్పనాఽసత్స్వరూపిణీ
అహంకారశిఖాచేన కిమజ్ఞవదహంస్థితిః.

పుత్రధనాదులు, దేహాత్మబుద్ధి మున్నగు కల్పనలు స్వర్గములు, అసత్స్వరూపములనగును.
నేనీ యహంకారమను పిశాచముతోఁగూడి యజ్ఞానివలె యేలనుంటిని ?

హతంహతమిదంకస్తా దాయురాతతయానయా
పశ్యన్నపినపశ్యామి సూక్ష్మయా కాలలేఖయా.

క్షణ నిమిష ముహూర్తాది రూపముగు సూక్ష్మకాలముచే అయిపు క్షణక్షణమున
విచ్చిన్నమగుటగాంచియు నే నేల విచారించుటలేదు ?

పాదపీతేకృతేశానాః శార్ఙ్గక్రీడనకన్తుకాః

కాలకాపాలికాగ్రస్తాః కిమాస్థేమయివల్గసి.

దేనిచే బ్రహ్మాదులున్న బ్రహ్మాండానమున ప్రతిమలవలె గావింపబడినో, క్షణము
కెద్దాచే క్రీడాకందుకమునలె యాకసమున యుద్ధాదివ్యవహారములందు ప్రవర్తించజేయబడినో,
ఏయ్యది మహాదుఃఖంబుగాడ భక్షించినైచెనో అట్టి కల్పరూపమైనకాలమందు యీ జీవితాకా!
నీవేల నాయెదుట విజృంభించుచుంటివి ?

అజస్రముపయాన్త్యేతేయా స్తిచాద్యాపివాసరాః

అవినష్టైకసదృస్తు ర్భ్రష్టోనాద్యాపివాసరాః

దినములు నిరంతరము వచ్చుచున్నవి, పోవుచున్నవి. కాని దోషరహితమగు ఆనంద
రూపమైన సదృశువు లభించిన దినముక్కడైనీ నేటివఱకు జూడలేదు.

సారసాఃసరస్తీవైతే సర్వస్థింజనచేతసి

భోగావనస్ఫురంత్యస్త ర్నతుస్వపదదృష్టయః.

తటాకమున సారసపక్షులవలె ప్రాణులచిత్తమందు భోగాశలే న్మురించుచున్నవి గాని
అత్మసాక్షాత్కారముగాదు.

కష్టాత్కష్టతరంప్రాప్తో దుఃఖాద్దుఃఖతరంగతః

అద్యాపినవిరక్తాస్త్రి హాధిజ్ఞామధమాశయమ్.

అల్పకష్టమునుండి యధికకష్టమును, అల్పదుఃఖమునుండి యధికదుఃఖమును బ్రాప్తికొంది
నను ఇంతవఱకీ సంసారముయొడ విరక్తుడనుగాకయుంటిని, హా ! అధమచిత్తుడనగు యీ నాకు
ధిక్కారమగుగూత !

యేషుయేషుదృఢాబద్ధా భావనాభవ్యవస్తుషు
తానితానినివస్తాని దృష్టానిమిహాత్తమమ్. 32

ఏయే రమణీయపదార్థములందు నేను దృఢమగు ప్రీతిగల్గియుంటినో యెన్నియు నశించినవి. ఇంక నీప్రపంచమున చిరస్థాయియగు వస్తువెట్టిగలదో వచింపుము ?

యన్తథ్యేయచ్చపర్యస్తే యదాపాతేమనోరమమ్
సర్వమేవాపవిత్రంత ద్విసాశామేధ్యమాషితమ్. 33

మధ్యకాలమున రమణీయమగు వయస్సును, అంతమున రమణీయమగు యాగాదులును అవిచారముచే రమణీయమగు విషయాదులను, వినాశమను మాలిన్యముచే దూషితములుగాన యపవిత్రములయగును.

యేషుయేషుపదార్థేషు ధృతింబద్ధాతిమానవః
తేషు తేష్యేవతస్యాయుం దృష్టోనాశోదయోభృశమ్. 34

ఏయే పదార్థములందు మనుజుడు తనవిశ్వాసమును బంధించుకొనుచున్నాడో ఆయా పదార్థములందు తరచు ముఖమే వానికిగల్గుచుండుట గాంచుచున్నది.

శ్వఃశ్వఃపాషీయసీమేష శ్వఃశ్వఃక్రూరతరామపి
శ్వఃశ్వఃస్వేదకరీమేతి దశామిహజడోజనః. 35

జడస్వభావులగు శత్రుప్రపంచమున లోభాదులతోగూడి ప్రవదినమున్న అధికపాపయులమును, అధికక్రూరత్వసహితమును, అధిక దుఃఖజనకమునగు స్థితినిబొందుచున్నారు.

అజ్ఞానైకమాత్మోబాల్యే యావనే మదనాహతః
శేషేకలత్రచినార్తః కింకరోతి కదాజడః. 36

జడస్వభావులగు యాశీలలు బాల్యకాలమున యజ్ఞానముచేతను, యావనమున ముగ్ధుని చేతను, వార్తకల్యమున మటుంబచింతచేతను పీడితులగుచున్నారు. ఇక యెప్పుడు తమ్ముల నడ్డరించుకొనుటకు యత్నించెదరు ?

ఆగమాపాయవిరసం దశావైషమ్యమాషితమ్
అసారసారంసంసారం కింతత్వశ్యతిదుర్గతిః. 37

అద్యంతములం దగుద్రావమును, భోగకాలమందు విరసమును, దారిద్ర్య రోగ వార్త క్యాదులచే దూషితమును, అసారమైనను సారయుగముగ నెంచబడునదియునగు యా సంసారమును దుర్బుద్ధి యేల పీడించుచున్నాడు ?

రాజసూయాశ్వమేధాద్యై రిష్టాయజ్ఞశతైరపి
మహాకల్పాస్తమప్యంశం స్వర్గంప్రాప్నోతిసాధికమ్. 38

రాజసూయాశ్వమేధాది అనేక యజ్ఞములచేయుటచేగూడ (బ్రహ్మాదులకు మహాకాలమందలి శ్రీరామాత్రరూపమేయగు స్వర్గమే ప్రాప్తించుచున్నదిగాని అంభకంఠే యధికముగ ముతీదియుకాదుగదా !

కోసాన్వర్తోస్తిభూమకావా సాతాలేవాప్రదేశకః
నయత్రాభిభవన్త్యేతా దుర్భమర్థ్యవపదః. 39

ఇక ఆపదయును దుష్టత్రమరము పీడింపని స్వర్గప్రదేశము భూమిపైగాని పాతాళమున గాని యెచటగలదు ? (అనగా స్వర్గమందును యసురాదులబాధచే దుఃఖముగలుగుననుట.)

నిజచేతోబిలవ్యాఘాః శరీరస్థలపల్లవాః
అధయోవ్యాధయశ్చైతే నివార్యన్తేకథంకిల. 40

స్వచిత్తమనుబిలమందలి వర్షములును, శరీరమను భూమిపైని పత్రములునగు కారణమునకీ వ్యాధులెట్లు నివారించబడును ?

సత్తోసత్తాస్థితామూర్ధ్ని మూర్ధ్నిరమ్యేష్యరమ్యతా
సుఖేషుమూర్ధ్నిదుఃఖాని కిమేకంసంశ్రయామ్యహమ్. 41

ఈవర్తమాన జగంబుయొక్క శరముపై నాశమనశ్యము నెలకొనియున్నది. మఱియు రమణీయమైనపులయందు దయరమ్యత్యమును, సుఖములయందు దుఃఖములును వ్యవస్థితములైయున్నవి. అట్టిచో నిర్దుఃఖమగు చేనిని నేనాశ్రయించెదను.

జాయస్తేచమ్రయస్తేచ ప్రాకృతాఃక్షుద్రజంతవః
ధరాశ్చైవేవనీరన్ధ్రా దుర్లభాఃసాధుసాధవః. 42

ప్రాకృతస్వభావులగు క్షుద్రజీవుల నేమిటు జన్మించుచున్నారు, మరణించుచున్నారు. ఎట్టివారిచే నీజగత్తు పరిపూర్ణమైయున్నది గాని యుత్తములగు మహాత్ములిటు మిగులయరుదుగ నున్నారు.

నీలోత్పలాలినయనాః పరమప్రేమభూషణాః
హాసాయైవవిలాసిన్యః క్షణభంగితయాస్థితాః. 43

నల్లకలువలవంటి కుమ్మెదలబోలిన సేత్రములుగలవారు, ప్రేమాధిక్యమును యాభూషణమును ధరించినవారునగు విలాసినులు క్షణభంగురత్వకారణముచే కేవలము హాస్యాపాత్రులయగుదురు.

యేషాంనిమేషణోన్మేషై ర్జగతాంప్రలయోదయా
తాదృశాఃపురుషాఃసన్తి మాదృశాంగణైవతా. 44

ఎవరు కను తెరయుటచే జగంబులుద్భవించుచు, కనుమూయుటచే విలయమునొందుచునుండునో యట్టి మహామహులుగూడ నశించి, నిక యస్మదాదులగుంట్ల వచించువేల ?

సన్తిరమ్యతరాద్రమ్యాః సుస్థిరాదపిసుస్థిరాః
చిన్తాపర్యవసానేయం పదార్థశ్రీఃకిమీహాసే. 45

మిక్కిలి రమణీయములును స్థిరములునగు పదార్థములుగలవు కాని వాటన్నింటియొక్క పర్యవసానము అర్జున రక్షణ వియోగాదులచే చింతాదాయకమేయగును. అట్టిచో నోచితమా ! వానినింకను నీచేల యాశించుచుంటివి ?

సంపదశ్యవిచిత్రా యాస్తాశ్చేచ్ఛిత్తేన సంయతాః
తత్తాఅపిమహారంభా హస్తమన్యేమహాపదః. 46

విచిత్రములైన యనేక సంపదలను చిత్తమత్యధికముగ దలంచినను, నశ్వరత్వకారణముచే
వాటిని మహాయాపదరూపముగనే నేనెంచుచున్నాను.

అపదోఽపివిచిత్రా యాస్తాశ్చేన్ననసిసంమతాః

తత్తాఅపిమహారంభా మన్యేమనసిసంపదః.

47

దారిద్ర్యబంధువినాశాది యాపదలు సాధుసంగతీర్థతపాదులకు కారణమై వివేకవైరాగ్యా
దులకు సాధనభూతములగుటచే వాటిని సంపదలుగనే నేనుభావించుచున్నాను.

మనోమాత్రవివర్తే స్థిం జగత్కర్తృబీన్దుభంగురే

మమేదమిత్యపూర్వేయం కుతస్త్వాఽక్షరమాలికా.

48

సముద్రమందు ప్రతిబింబించిన చంద్రునివలె తీగభంగురమును మనస్సుయొక్క వివర్త
మాత్రమునునగు యీ జగత్తునందు 'నేను' 'నాది' మున్నగువాక్యనముదాయ మెటునుండవచ్చినది ?
(అనగా నయ్యది నిరర్థకమనిభావము.)

కాకతాలీయయోగేన సంపన్నాయాంజగత్స్థితౌ

ధూర్తేనకల్పితావ్యర్థం హేయోపాదేయభావనా.

49

కాకతాలీయయోగమున ప్రాప్తించిన ఈ జగత్స్థితియందు భోగాశాయక్షమగు మన
స్సు త్యాజ్యగ్రాహ్యభావనను వ్యర్థముగ కల్పనయొనర్చినది.

ఇయత్తాచ్చిన్నతప్తాను సుఖనామ్నిమదృష్టిమ

కాస్వేతాస్వనరక్తోఽస్థి పతంగోఽగ్నిశిఖాస్త్వివ.

50

దేశకాలవస్తువులచే పరిచ్ఛిన్నమై త్రివిధతాపములచే సంతప్తమైన యగ్నిశిఖనంటి యీ
సాంసారికదశలందు పతంగమువలె నే నేలయనురక్తుడనైయుంటిని ?

వరమేకాస్తదాహేషు లుతనంరారవాగ్నిమ

నత్యాలుానవివర్తాను స్థితంసంసారవృత్తిమ.

51

అగ్నియందుపడి భస్మమగుటమేలు. రారవ వరకమునబడి వ్రొళ్లుటమేలు. కాని సుఖ
దుఃఖరూపముగ యీ సంసారదశయందుండుట యుత్తమముగానేరదు.

సంసారఽవదుఃఖానాం నీమాస్తథివకథ్యతే

తన్మధ్యపతితేదేహే సుఖమాసాద్యతేకథమ్.

52

సంసారమే సర్వదుఃఖములకును యాకరము. దానియందుపడిన జీవునకిక సుఖమెట్లు
కలుగును ?

అక్రమమహాదుఃఖే సంసారే నేవన్యవస్థితాః

తపతేఽన్యాన్విదుఃఖాని జానతేమధుర్యాణిమ్.

53

అధికదుఃఖముగలవారు అల్పదుఃఖములను సుఖరూపములుగ దలంచునట్లు, పరిజామును
దుఃఖప్రదమైనవాటినిగూడ జీవుడు సుఖసంతముగనే తలంచుచున్నాడు.

అహమవ్యధమోత్కృష్ట కాష్టలోష్టసమస్థితిః

అజ్ఞైరేవాగతానాన్యం పరమోమృష్టవస్తుభిః.

54

అహా ! అధములును కాష్టలోడులనంటి జడస్థితిగలవారునగు యజ్ఞులవలె నేనున్ను
నిచారహీనుడనైతినిగాదా !

సహస్రాంకురశాఖాత్త ఫలపల్లవశాలినః

అస్యసంసారవృత్తస్య మనోమూలముహంకురః.

55

పలువిధసంకల్పములే యంకురముగను, బ్రహ్మాండములే శాఖలుగను, విరాట్పురుషుడే
శాఖాద్యవక్ష్యవములుగను, సుఖదుఃఖములే ఫలములుగను, రాగలోభాదులే పల్లవములుగను గల్గి
శోభాయమానమైయున్న యీ వికార సంసారవృత్తమునకు మూలము మనస్సేయగును.

సంకల్పమేవతస్యన్యే సంకలోష్ఠపశమేనతత్

శోషయామియథాశోష మేతిసంసారపాదపః.

56

సంకల్పమే యీ మనస్సుని నేనెంచెద. కాన సంకలోష్ఠపశమముచే నేనీసంసారవృత్త
మును శోషింపచేసెదను. ఇక నయ్యది మలల యెట్లుండునునో చూచెద !

ఆకారమాత్రరమ్యాను మనోమర్కటవృత్తిషు

పరిజ్ఞాతాస్విహందైవ సరమేనాశనీష్వహమ్.

57

ఆకారమాత్రముచే రమణీయములును, మనస్సును వానరముతోగూడి చపలత్వముగల
వియు, వాశపంథములునగు యీ సాంసారికవృత్తులందు నేనిక రమింపను.

ఆశాపాశశతప్రోతాః పాతోత్పాతోపపాదపాః

సంసారవృత్తయోభుక్తా ఇదానీం విశ్రమామ్యహమ్.

58

పలువిధ యాశాపాశసహితములును, నిష్పాన్నైకగతియు క్తములును, దుఃఖప్రపములునగు
యీ సాంసారిక వృత్తులను నేనింతవఱకు లెస్సగు యనుభవించితిని. ఇక విశ్రమించింజెంచెద.

హాహతోఽస్థివినష్టోఽస్తి మృతోఽస్తి తీతిపునఃపునః

శోచితంగతమేవాహ మిదానీంనానురోదిమి.

59

'హా ! చంపబడితిని, నశించితిని'ని ఇట్లు పరితాపముచెందు సమయముపుడు గఠించినది.
ఇక నీసాంసారిక వస్తువులకై నేనుదుఃఖింపను.

ప్రబుద్ధోఽస్థిప్రహృష్టోఽస్తి దృష్టశ్చోరోఽయమాత్తనః

మనోనామనిహన్త్యేనం మనసా స్థిచిరంహతః.

60

నేనిపుడు ప్రబుద్ధుడనైతిని. ప్రసన్నుడనైతిని. పారమార్థికధనముగ యాత్మ నపహరించు
నట్టి చోరుని గనుంగొంటిని. అతడిమనస్సే. అతడు చోరుడేకాదు, శత్రువుకూడనగును. ఏను
ఁడనె నేను చిరకాలము పీడింపబడితిని. ఇక నేనే ఏని పీడించెద.

ఏతావన్తమిమంకాలం మనోముక్తాఫలంమమ

అవిధమాసీదధునా విధంతుగుణమర్హతి.

61

ఇంతవఱకు ఈ నామనస్సును ముక్తము అచ్చిదికమై (లక్ష్యభూతముగాక) యుండె
ను. కాని యిపుడయ్యది ఇదికమైనది గాన గుణ (మాత్ర) యోగ్యమై యుప్పుచున్నది.

మనస్సుపారకణికా వివేకార్కాతపేనమే
చిరప్రవృత్తయేనూన మచిరాలయమేవ్యతి. 62

ఇక నామనస్సును ముందుకొందువు వివేకసూర్యతాపప్రభావమున అవాదిబ్రహ్మతత్వమున ప్రతిష్ఠింపబడి చిరకాలము ప్రళయన మొందగలదు.

వివిధైఃసాధుభిః సిద్ధైరహం సాధుప్రబోధితః

అత్తానమనుగచ్ఛామి పరమానందసాధనమ్. 63

సాధువులచేతను, మహాత్ములగు సిద్ధపురుషులచేతను పలువిధముల యుపదేశమునొందిన నేనిక నిరతిశయానందమునకు సాధనభూతమగు పరబ్రహ్మమును శరణుజొచ్చుచున్నాను.

అత్తానమనిమేకాన్తే లబ్ధేనాలోకయన్ముఖమ్

తిష్ఠామ్యస్తమితాన్యేహః శరదీవాచలేఽమ్బుదః. 64

ఆత్మయను మణివిపాది నానిశే సంవర్తించు (ధ్యానించు)చు అన్యక్రియలనువిడచి హిమాలయాది పర్వతములపై మేఘమువలె యేకాంతమున ముఖముగనుండెద.

అయమహమిదమూతతం మమేతి

స్ఫురితమసాన్య బలాదసత్యమన్తః

రిపుమతిబలినం మనోనిహత్య

ప్రళమముపైతి నమోఽస్తుతేవివేక. 65

ఇత్యాది వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకిగౌఢే దేవమాతాక్షే మోక్షోపామే

ఉపశమప్రకరణే జనకవిత్కర్మానామ

నవమః సర్గః ॥ 9 ॥

'ఈదేహమేనేను' 'ఈరాజ్యాదులునావి' యను నీమున్నగు యనత్యస్థానాలను బలాత్కారముగ పాశద్రోలి మిగుల బలవత్తరమగు మనస్సును శామింపును వధించి వివేకముద్వారా సప్తమధూమికారూపమైన పరమశాంతియందు స్థితినిబడనెద. కాన యట్టి నో వివేకనూ ! నీకు నమస్కారము.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున

జనకవిత్కర్మమను తొమ్మిదవ సర్గము ॥ 9 ॥

ద శ మ : స ర్గ : .

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఇతిచింతయతస్తస్య పురఃసంప్రవివేకహ

ప్రతీహఃపరభానోః స్యన్దనాగ్రజ్జనానామ. 1

శ్రీ వసిష్ఠుడు :—ఓ రామా ! ఇట్లు చింతనజేయుచున్న జనకునివద్దకు పుడు సూర్యరథ సమీపమునకు అరుణునివలె ద్వారపాలకుఁడేతెంచెను.

ప్రతీహః ఉవాచ :—

దేవదోఃస్తంభవిశ్రాంత సమస్తవసుధాభర

సంపాదయాత్తిష్ఠ దినవ్యాపారంనృపతోచితమ్. 2

ఏతాఃకుసుమకహ్వర కుంకుమాంబుఘటాఃస్త్రియః

స్నానభూమాస్థితాః సజ్జానద్యోమూర్తియుతాఞ్జన. 3

ఏతాఃకమలకల్పార కాననభ్రాంతపల్లవాః

కృతాఃకమిలినీపాత రచితాంశుకమండపాః. 4

ఏతాఃకమిలినీతీర భవశ్శత్రైఃప్రపూరితాః

సచామరరథేభావైః స్నానావసరసేవినామ్. 5

సమగ్రగుమనఃపూర్ణై రత్నైషధిపరిప్లుతైః

సజ్జీకృతాఃపటలకైఃదేవార్చన గృహాస్తభా. 6

స్నాతఃపవిత్రహస్తైః పరిజప్తాఃసమర్పణః

త్వామేవప్రేక్షతేదేవ దక్షిణార్హోద్విజప్రజః. 7

లసచ్ఛామరహస్తాభిః పాల్యతేపరమేశ్వర

సజ్జీకృతాస్తేకాన్తేభిః శీతాభోజనభూమయః. 8

శీఘ్రముత్తిష్ఠభద్రం తే నియతంకార్యమాచర

సకాలమతివర్తస్తే మహాన్తఃస్వేముకర్తసు. 9

ద్వారపాలకుడు :—తమ భుజద్వయముపై సమస్తభూభారమును వహించునోరాబా ! లెమ్ము ? రాజోచిత వ్యవహారములజేయుము. పుష్ప కర్పూర కుంకుమయుక్తజల ఘటంబులఁ గొని మూర్తిపంక్తయులగు నదులవోలె స్నానభూమియందు స్త్రీలు సుసజ్జితులైయున్నారు. శ్వేత గక్త కమలములును భ్రమరసమూహములునుయున్న వనమున కమలతంతువులచే నలునైపుల నువర్ణ జటిల వస్త్రములతోగూడిన మండపములు నిర్మింపబడినవి. స్నానసమయమున సేవయొనర్చుటకై చామర రథగజాశ్వసహితులైయున్న జనులతోను ఛత్రములతోడను నానందేషము ప్రపూర్ణమై యలరుచున్నయది. పలువిధ పుష్ప పక్వాన్నాదులును ఉత్తమప్రాంత భాగములునుగల్గిన తమ దేవతార్చన గృహములు సుసజ్జితములైయున్నవి. స్నానమొనర్చి పవిత్రహస్తైః అఘమర్షణమంత్ర మునుజపించుచు దక్షిణార్హులగు ద్విజప్రముఖులు తమరాకై నిరీక్షించుచున్నారు. దేవా ! ఉత్తమ చామరములధరించిన స్త్రీలతోగూడి లేపనచందన మాలాదులచే నతిశీతలమొనర్పబడినవై తమ భోజనగృహములు సజ్జితములై వెలయుచున్నవి. తమకు శుభమగుగాత ! దేవా ! వేగిరము లెమ్ము. నియతములగు సంధ్యావందనాది కృత్యముల గానింపుము. మహాత్ములు తమకార్యములం దెన్నటికి సమయ మతిక్రమించి వర్తింపరుగదా.

ప్రతిహారపతావిత్త ముక్తవత్సభపాదవః
తద్దైవచిన్తయామాస చిత్రాంగసంసారసంస్థితమ్.

10

ద్వారపాలకుడు తనప్రభువున కిట్లు వచించుచుండ జనకుడు విచిత్రజగత్థినినిగూర్చి యివ్వధమన పర్యాయోచించెను.

కియన్నాత్రమిదంనామ రాజ్యంసుఖమిస్థితమ్
నప్రయోజనమేతేన మమేహక్షణభంగినా.
సర్వమేవపరిత్యజ్య మిథ్యాశంబరడంబరమ్
ఏకాన్తపవతిషామి సంశాన్తజనవారిధిః.

11

అలమేభిరసత్ప్రాయై ర్మమభోగవిజృంభితైః
త్యక్తాస్సర్వాణికర్మాణి సుఖం తిషామి కేవలమ్.

13

చిత్తచాతుర్యమేతన్నా ద్భోగాభ్యాసకుసంభ్రమాత్
త్యజజన్తజరాజాడ్య జాలజంబాలశాన్తయే.

14

దశాసుస్వాసుమాస్వేన సంభ్రమంచిత్రపశ్యసి
తాభ్యవవాభిరచితం పరమందుఃఖమేవ్యసి.

15

ప్రవృత్తంసన్నివృత్తం సద్భూయోభూయశ్చిరంచిరమ్
భోగభూమిమసర్వాసు చింతితృప్తినగచ్ఛతి.

16

తస్మాత్పాలమనయా తుచ్ఛయాభోగచిన్తయా
భవత్యకృత్రిమాత్ప్రప్తి ర్యేనాభిపతితంతతః.

17

ఈరాజ్యమేమి? ఈసుఖమేమి? త్విభంగిగురమైన యీరాజ్యసుఖముతో నాకెత్తు డిను మంటైన ప్రయోజనములేదు. మృగత్వస్థాజలమునలె మిథ్యయును యీ సంసారమంతయును పరిత్యజించి శాంతసముద్రమునలె నే నేకాంతమున వసించెదను. అసద్రూపములగు యీ భోగములచే నాకేమి ప్రయోజనము? కాక సర్వకర్మలను త్యజించి కేవలము సుఖ (బ్రహ్మ) రూపమున నుండెద. ఓ చిత్తమా! జన్మజరామరణాదత్యహంకారమును పంక ముడకమించు నిమిత్తము, విషయాభోగములందు సుఖలేశము నాస్పాదించు నీచాతుర్యమును విడనాడుము. మఱియు నోచిత్తమా! భ్రాంతిచే నీపీ ప్రాపంచిక స్థితులందు సుఖము నవలోకించుచున్నావుగాని నానిచే యపారదుఃఖమే నీకు సంప్రాప్తము కాగలదు. దిశకాలము భోగములందు ప్రవృత్తిగల్గియున్నను, లేక భోగశక్తి క్షీణించుటచే లోకకాస్తాదుల భయముచే నానినుండి నివృత్తిజెందినను నీవు తృప్తిబడకుమున్నావు. ఓ దుష్టచిత్తమా! తుచ్ఛమును యీ భోగాశచే నిక కొంచమైనను ప్రయోజనములేదు. అందుచే నకృతిమనుగు తృప్తి యెద్దానిచేలభించునో దాని (బ్రహ్మవిచారము) వైపునకే మరలుము.

ఇతిసంచిన్త్యజనక స్తూష్ణీమేవబభూవహ
శాన్తచాపలచేతస్త్వా ల్లిపికర్త్యాభిభోషమః.

18

ప్రతిహారోఽపినోవాచ గౌరవేణభయోనచ
పునర్వాక్యంమహీపానాం చిత్తవృత్తిషుశిక్షితః.

19

స్తూష్ణీమథక్షణాన్ధిత్వా జనకో జనజీవితమ్
పునఃసంచిన్తయామాస మనసా శమశాలినా.

20

ఓ రామా! ఇట్లు విచారించినపిదప చలమను తనచిత్తము శమించుటచే చిత్రి మువోరె జనకుడు మానస్థుడయ్యెను. రాజుల చిత్తవృత్తులనెఱుంగ సమర్థుడగు నాద్వారపాలకుడంత భయ గౌరవములచే నేమియు బలకుండెను. కిమ్ముట జనకు డొక్కక్షణకాలము స్తూష్ణీ ధూతుడై మఱుల గాంతచిత్తముతో ప్రాణికోట్ల జీవిత నిదానమునుగూర్చి యిట్లు చింతన నీయదొడగెను.

కిముపాదేయమస్తీహ యత్నాత్సంసాధయామ్యహమ్
కస్త్విన్ద్యస్తునిబధ్నామి ధృతినాశవివర్జితే.

21

కింమేక్రియాపరతయా కింమేనిస్క్రియయాపివా
నతదస్తివినాశేన వర్జితం యత్కిలోదితమ్.

22

క్రియానానక్రియోవాస్తు కాయోఽయమసదుత్థితః
సమస్థితస్యశుద్ధస్య చిత్తఃకానామమేక్షతి.

23

నాభివాంఛామ్యసంప్రాప్తం సంప్రాప్తంప్రత్యజామ్యహమ్
స్వస్థతత్త్వనిష్ఠామి యన్యమాస్తితదస్తుమే.

24

గ్రహింపదగినట్లువెది? దేని నేను ప్రయత్నముచే సాధింపవలె? నాశరహితమగు యే పదార్థమందు నేను నా విశ్వాసము బంధించుకొందును? క్రియాతత్త్వత్యముచే దాని నిష్క్రియత్యముచేదాని నాకేమిప్రయోజనము? ఏన, యుత్పన్నమైన ప్రతివస్తువు వివాశ మొందుచు నేయున్నది. అసద్రూపమున నావిచ్ఛిందిన ఈ శరీరము క్రియాయుక్తమైనను, క్రియూహితమైనను, ఉభయోగ్యులందును నమరూపమున స్థితిగల్గియుండు శుద్ధచైతన్యరూపమును నాకు హాని యేమి? ప్రాప్తిం పరిదానిని నేగోరుటలేదు; ప్రాప్తించినవాని దృఢించుటయవశ్యము; స్వస్థరూపమున ఆత్మయందు నెలకొనియున్నాను. అభ్యంతర నిఃతిశయానందము (లేక ప్రాణభయచే సంప్రాప్తమైనది) యెన్ని గలదో అదియే నాదియను గాని యన్యముగాదు.

సమమేహకృతేనార్థో నాకృతేనేహకశ్చన
క్రియయాఽక్రియయానాపి యత్రాప్తంప్రతదసన్న్యాయమ్.

25

అనుగ్రహతఃకుర్యతోవా యుక్తాయుక్తాఃక్రియామమ
నాభివాంఛితమస్తీహ యదుపాదేయతాంగతమ్.

26

తదుక్తాయక్రమప్రాప్తాం కాయోఽయం ప్రకృతాన్క్రియామ్
కరోత్స్వస్థిస్తాజ్గస్తు కిమయంసాధుశువ్యతి.

27

స్థితేమనసినిష్ఠామే సమేవిగతరంజనే
కాయావయవజౌకారౌ స్పృహస్పృహౌఫలేసమా.

28

కర్మజానుఫలక్రిమ మనసాకర్మభోక్తృతే
తస్మిన్ప్రశాన్తిమామా తే కృతమప్యకృతంన్యహమ్.

29

యోనిశ్చియోఽస్త్రః పురుషస్యరూఢః
క్రియాస్యసౌ తన్మయతామువైతి
అనామయంమే పదమాహతాధీ
రధీరతామస్తరలం త్యజామి.

80

ఇత్యాచే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవమాతోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే జనకనిశ్చయోనామ
దశమః సర్గః || 10 ||

కార్యముల నొనర్చుటచేగాని, యొనర్చుకుండుటచేగాని, నాకికయేమియు ప్రయోజనము లేదు. క్రియాక్రియలచే ప్రాప్తించినదెల్ల మిథ్యయు దుఃఖరూపమునగును. కాస్త్రవిహితములును లౌకికములునగు క్రియలజేయుటచేగాని చేయకుండుటచేగాని ప్రాప్తించునట్టి వాంఛితవస్తువెన్నియు నాకులేదు. కాన క్రమానుసారము ప్రాప్తించిన క్రియలను యీ వాశిరీరముచేయుగాక. ఏలన, చేష్టాహితమై నియ్యది శుష్కించిన నేమి ప్రయోజనము? ఆసక్తిహితమై సమరూపమున గల కొనియుండునపుడు దేహోత్పన్నమగు క్రియాక్రియరూప ప్రాభుముయొక్క పుణ్యపాపానుదయ మనుభవమున్న సమావేశముగను. కర్మమందలి కర్తృత్వ భోక్తృత్వములు చెందును మనఃకల్పిత ములేగాన నయ్యది శనించిన నికమనుజులచే చేయబడు కార్యములన్నియు యథార్థముగ చేయ బడఁజేయగును. కర్తృత్వభోక్తృత్వవిషయమై మనుజుని యంతఃకరణమున యెట్టిశ్చయము రూఢిపడియుండునో దేహాది సమస్తక్రియలందును యాతడద్దానిరూపమున జెందుచుండును. ఇప్పుడు వాబుద్ధి కర్తృత్వ భోక్తృత్వమును వ్యాధిలేనిదై ఆశ్చర్యమున దృఢశ్చయమును పొంది యున్నదిగాన యిష్టానిష్టముల ప్రాప్తివిఘాతములకు కారణభూతిమగు యధీగతియును నేను పూర్ణ ముగ ద్యజించినై చుచున్నాను.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు ఉపశమప్రకరణమున
జనకనిశ్చయమను దశమ సర్గము || 10 ||

ఏ కా ద శ : స ర్గ :

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :-

ఇతిసంచి స్త్యజనకో యథాప్రాప్తాంక్రియామసౌ
అసక్తఃకర్తుముత్తస్తా దినందినపతిర్యథా.

1

శ్రీవసిష్ఠః:- జనకుడిట్లు చింతనజేసి దినక్రియకొనర్చు మూర్ఖునినలె ప్రాప్తించిన కార్యముల నసక్తుడై యాచరించుచుండెను.

ఇష్టానిష్టాఃపతిత్యజ్య చేతసౌ వాసనాఃస్వయమ్
యథాప్రాప్తంచ కారాసౌ జాగ్రత్త్వేనగుముక్షవత్.

2

ఇష్టానిష్టవాసనలను చిత్తమునుండి పారవ్రోలి జాగ్రద్దశయందే నుపస్థియందున్నవాని నిలనుండి ప్రాప్తించిన క్రియలజేయుచుండెను.

సంపాద్యతదహఃకార్య మార్యావర్జనపూర్వకమ్
అనయచ్ఛర్వరీమేక స్తయైవధ్యానలీలయా.

3

పూజ్యులగు దేవబ్రాహ్మణాదులఁ బూజించుట మున్నగు దైనికకార్యములను పూర్తిగా నిండుకొని యేకాంతముననే యాతడారాత్రి ధ్యానమందు గడపెను.

మనఃసమరసంకృత్వా సంశౌ స్తవిషయభ్రమమ్
శరవ్యర్థ్యాంక్షీయమాణాయా మిత్థంచిత్రమబోధయత్.

4

పిమ్మట తన శాంత మనమును యేకాగ్ర మొనర్చి యారాత్రిగడచిన మీదట చిత్తమున నిధమున ప్రబోధముగావించెను.

చిత్తచంచలసంసార ఆత్మనో నసుఖాయతే
శమమేహిశమచ్ఛాస్తం సుఖంసారమవాప్యతే.

5

యథాయథావికల్పాఘా నృంకల్పయసి హేలయా
తథాతథైత్తిస్సారత్వం సంసార స్తవచిన్తయా.

6

శతశాఖత్వమాయాతి నేకేనవిటపీయథా
అనన్తాధిత్వమాయాసి శతభోగేచ్ఛయాతథా.

7

చిన్తాజాలవిలాసోత్థా జన్మసంసారస్పృష్టయః
తస్మాత్త్యక్త్యావచిత్రాంత్యం చిన్తాముపశమంవ్రజ.

8

ఓ చిత్తమా! ఈ చలనసంసారమాత్మకు సుఖమును గలిగించజాలదు. కాననీవు శాంత మొందుము. కాన్తచే నిశ్చలహితమగు ఉత్తమ ఆత్మసుఖము లభించును. నీవెవ్వధముగ సంకల్పముల గావించెదనో ఆయరూపముననే యీసంసారము వికారత్వము జెందుచుండును. వృక్షమును జలముచే పోషించిన యనంతశాఖాయుతమగునట్లు యోగువ్యచిత్తమా! నీవున్న భాగేచ్ఛచే పలు విధ శారీరకమానసికవ్యథలఁ బొందుదుంటివి. విషయచింతనచేతనే జననమరణరూపమున యీ సంసారమావిర్బవించుచున్నది, గాన నీవద్దానిని వీడి శాంతిమొందుము.

సంసారస్పృష్టితరలా మిమాంతులయసుందర
అన్యాంచేత్సారమాప్నోసి తదేతా మేవసంశ్రయ.

9

ఓ చిత్తమా! చలనమగు యీ సంసారమును, శాంతి సుఖమును తులయించు తూచుము. (అనగా బుద్ధిచే నేదిశ్రేష్ఠమో పరీక్షించుము.) సారవంతమౌతోచిన సంసారమునే యాశ్రయింపుము.

అన్యాంయస్మాత్పరిత్యజ్య దృశ్యదర్శనలాలసాత్
మైతద్గృహణమాముంచ స్వేచ్ఛయావిహరేచ్ఛయా.

10

ఈ సంసారమసారమైనది గాన దీరియందలి రూప శక్యజించినేయును. మతియు దృశ్యమందలియాస్త్రకేచ నద్దానిని గ్రహించకయు, (దర్శనయోగ్యము కానేరదను) ద్వేషముచే త్యజం విరయనండి, ఆత్మకాముడవై సాక్షిరూపమున స్థితిగల్గి పిమ్మట నీ యిచ్ఛవచ్చినట్లొనర్చుము.

ఇదందృశ్యమసత్సద్వా పుష్పదేవస్య స్తమ్బమైతువా

సాధోవిషమతాంగచ్ఛ మైతదీయైర్గుణాగుణైః .

11

సాధువగునోచిత్రసా ! ఈదృశ్యము సత్యమైనను మిథ్యయైనను, దీనియొక్క గుణాగుణములచే హర్షవిషాదరూపముగ వైషమ్యము నొందకుండుము.

మనాగపినసంబంధ స్తవదృశ్యేనవస్తునా

అవిద్యమానరూపేణ సంబంధఃకోఽయమిదృశః .

12

ఓ మనసా ! ఈ దృశ్యముతో నీకేమియును సంబంధములేదు. లేని వస్తువుతోటి సంబంధమెట్లు పొందును ?

అసత్త్వమేతచ్ఛనస ద్వ్య యోరేవాసత్తోఽసత్తోః

సంబంధఇతిచిత్రేయ మపూర్వైవాత్మరావలీ .

13

అసదేతత్తుసచ్చేత్సం తథాపికిలగుండర

సంగఃసదసత్తోఽకీదృ గ్వదత్సంమ ర్త్యజీవయోః .

14

చిత్రత్వమథదృశ్యంచ ద్వేషవయదినన్యయే

సదాస్థితేతత్త్వసరః కుతోహర్షవిషాదయోః .

15

తస్మాన్మహాధింముంచత్వం మూకముల్లాసమాహార

సంక్షుబ్ధామ్బుధిమావిష్టాం త్యజాభవ్యామిమాంస్థితిమ్ .

16

కన్దుకాలాతవద్యృథ మాత్మనై వపరిజ్వలన్

మామోహమలమాసాద్య మన్దతాంగచ్ఛసన్మతే .

17

నతదిహాస్తి సమున్నతము త్రమం

వ్రజసియేనపరాం పరిపూర్ణతామ్

తదవలంబ్య బలాదతిధీరతాం

జహిహించలతాం శతరేమనః .

18

ఇత్యాఖ్యైరే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతోక్తే మోక్షోపాయే

ఉపశమప్రకరణే చిత్రానుశాసనం నామైకాదశః

సర్గః || 11 ||

మనసా ! నీసప్రద్రావమేయగుడువు. దృశ్యమున్ను సత్తుగాదు. అట్టిచో వంధ్యాపుత్ర ఆకాశపుష్పములవలె అసప్రద్రావములగు వదార్థములకు సంబంధముగలదునుట అచ్చర్యకరముగనన్పడి. ఇక నీదృశ్యమసత్తనయు, నీవాత్మరూపముచే సత్తనయు వనించుచో, అట్లయినను మృతజీవులకు సంబంధమెట్లుగల్గును? పోనియ్యు, నీవును దృశ్యజగత్తున్ను సత్తనన, యేకరూపమున లెంకునునదాస్థితి గల్గియుండుటచే విమోగాభావముచే హర్ష విషాదములకు చోలేడి? కాన, (మానసిక) వ్యాధిరూపమును, కలుషితమును విత్తేననితమునగు ఈ సంసారమును త్యజించి సమాధ్యభ్యాసముచే కాంతరూపముగు ఆత్మయందు నిలకడబొందుట కుత్సాహము గల్గియుండుము. ఓ మనతీ ! కందుకమువలె గం

(ఉపైవత్తి యాలాత చక్రము (కొఱచి) వలె స్వయముగ జ్వలించుచు మోహసహితమై మందత్వ మెన్నటికి బ్రాప్తినొందకుము. పూర్ణత్వము నొందుట కనువగు యేవదార్థమున్ను యా దృశ్యసమానమునలేదు. కాన నో దుష్టమానససా ! ఆభ్యాసవైరాగ్యబలముచే ధీరత్వమునవలంబించి చంచలత్వమును వీడుము.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమ ప్రకరణమున

చిత్రానుశాసనమును ఏకాదశ సర్గము || 11 ||

ద్వాదశ సర్గః .

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఏవంవిచారయంస్తత్ర స్వరాజ్యేజనకోన్మపః

చకారాఖిలకార్యాణి నముమోహచధీరధిః .

1

నమనఃప్రోల్లలాసాస్య క్వచిదానందవృత్తిషు

కేవలంసుము ప్రసంధం సదైవవ్యవస్థితః .

2

తతఃప్రభృత్యసాదృశ్యం నాజహారనవాత్యజత్

కేవలంవిగతాశంకం వర్తమానేవ్యవస్థితః .

3

అనారతవివేకేన తేనసద్యఃసనాతనమ్

పునఃకలంకంనైవాప్త మంబరేకేవరాజసమ్ .

4

స్వవివేకానుసంధానాదితి తస్యమహిపతేః

సమ్యజ్ఞానమనంతాభమలం విమలతాంయచూ .

5

అనామృష్టవికల్పాంశు శ్చిదాత్మావిగతామయః

ఉదియాయహృదాకాశే తస్యవ్యోమ్నివా వభాస్కరః .

6

సదదర్శాఖిలాన్భావాం శ్చిచ్ఛక్తోసమవస్థితాన్

ఆత్మభూతాననంతాత్మా సర్వభూతాత్మకోవిదః .

7

ప్రహృష్టోనబభూవాసౌ క్వచిన్న చగుదుఃఖతః

ప్రకృతేరవ్యవహారత్వా త్సదై వసమమానసః .

8

శ్రీ వసిష్ఠః :—ఇట్లు విచారణసర్వ జనకమహారాజు ప్రాప్తించిన రాజ్యకార్యములన్నింటిని గావించెను. మతీయు ధీరుడు నవలంబించుటచే ఆహంకార మమకారములచే పూర్వమువలె విమోహితుడగు గాకయుండెను విషయముఖములందు వాని మనస్సేమియు మత్సారము జూపకుండెను. అతడు కేవలము ముఖప్రియందున్నవానివలెనుండెను. దృశ్యమును ప్రియదృష్టితో గ్రహించుటగాని ద్వేషబుద్ధిచే త్యజించుటగాని లేక విగతకోటుడై వర్తమానకాలమున ప్రాప్తించిన దానితోనే తృప్తినొందుచుండెను. రత్నము ధూళియొక్క మాలిన్యముఁ జెందఁట్లు సదా వివేక

యుతుడైయందు జనకుడు అనాదిస్వభావ ప్రాచురు 'నేను' 'నాది' యను అభిమానరూపము న్యమును మఱల పొందకుండెను. నిగంతర వివేకాను సంధానముచే నాని యనంతరూప సమ్యక్ జ్ఞానము విమలత్వమునొందెను. ఆకనకుండు నూత్యునివలె మేఘమటల (వికల్ప)ములచే తిరస్కృతముగానట్టి కిరణముగలిగిన నిష్కళంక చిదాత్మ వాని హృదయాకాశమున ప్రకాశింపఁబడినది గను. ఎంత బ్రహ్మమయుండును సర్వభూతాత్మ కోవిదుండునునగు జనమడు పదార్థములన్నింటి చిత్రమందభ్యస్తమైయున్నటులే యతడు గాంచెను. మఱియు మాయచేతనే సర్వస్వపహారము సంభవించుటచేతను అనంగమగు ఆత్మ యెద్దానిని స్పృశింపకుంపకుండుటచేతను సమచిత్తుడగు జనమడు మిగుల ప్రసన్నత్వముగాని దుఃఖముగాని యెప్పుడు జెందకుండెను.

జీవన్ముక్తోబభూవాసౌ తతఃప్రభృతిమానదః
జనకోజరతజ్ఞానీ జ్ఞాతలోకపరావరః.
రాజ్యంకుర్వన్విదేహానాం జనకోజనజీవితమ్
నైవహర్షవిషాదాభ్యాం సోఽవశఃపరితప్యతే.
నాస్తమేతినచోదేతి గుణదోషవిచేష్టితైః
అథానన్తైఃసరాజ్యోభై ర్నగ్నాయతినహృష్యతి.
కుర్వన్నపికరోత్యేష నకించిదపికుత్రచిత్
సతిష్ఠ త్యేవసతతం సర్వదైవాస్తరేచితిః.
సుముప్తానస్థితస్త్వైవ జనకస్యమహీపతేః
భావనాసర్వభావేభ్యః సర్వకైవాస్తమాగతాః.
భవిష్యంనానుసంధత్తే నాతీతంచిన్మయత్యసౌ
వస్తమాననిమేషంతు హసన్నేవానువర్తతే.

పూజ్యుడును, జ్ఞానవృద్ధుడును, ఇహచరలోకజ్ఞుడును నగు జనకుడప్పుటినుండి విముక్తుడయ్యె. సర్వజనులకును జీవితమువలె ప్రేమమైనట్టి యా జనకభూపాలుడు రాజ్యమేలుచు హర్షకోకములచే వివశుడుగాక, చురతాసము జెందక నుండెను. మానసిక గుణదోషములచే నాని స్వస్వరూపము తిరోధానమొందుటగాని, మఱల యావిర్భవించుటగాని లేకయుండెను. మఱియు బాహ్యును రాజ్యపాలనచేగల్గు అథానన్తములచే హర్షవిషాదముల జెందకయుండెను. క్రిమలవాద రించుచున్నను కర్మత్వాభిమానములేమిచే యేమియు నొనర్పనివాడగుచు సర్వవా యాత్మచైతన్యమందే స్థితిగల్గియుండెను. ముఖప్రేయండున్నవాని చందమున మెలంగుచున్న యాతని రాగాది వాసనలన్నియు నశించెను. వాసనాభావమున భూతభవిష్యత్తులగుర్చిన చింతనలేనివాడై కర్మ గూఢమునే మిగుల సంతుష్టుడై నునువర్తించుచుండెను.

స్వవిచారవశేనైవ తేన తామరసేక్షణ
ప్రాప్తంప్రాప్యమశేషేణ రామనేతరమేచ్ఛయా.

కమునైతిదశగు నోరామా! స్వవిచారముచేతనే జనకుడు (మఱివిపోయిన కంత ముంబలి మసీదల) ప్రాప్యుడు అత్యును పొందగల్గెనుగాని మఱియొకదానిచేగాను.

తావత్తావత్స్వకేనైవ చేతసాప్రవిచార్యతే
యావద్యావద్విచారాణాం నీమాన్తఃసమవాప్యతే.

అత్యుజ్ఞానఫలము లభించునంతఃజనును స్వచిత్తముచే తత్వవిచారము లెన్నగ యొనర్చుదునే యుండవలెను.

నతద్గురోర్న శాస్త్రార్థాన్మఘజ్ఞాత్రాప్యతేపదమ్
యత్సాధుసంగభ్యుదితా ద్విచారవిశేషాద్భుదితః.

సజ్జనసాంగత్వముచే నభ్యుదయమునుబొందినదియు అత్యుత్తమవిచారముచే విశాలత్వము గొందినదియును స్వస్థావయముచే లభించు యత్తమపదము గురు, శాస్త్రార్థ, ఘజ్ఞాదులచేగూడ లభింపనేరదు.

సుందర్యానిజయాబుధ్యా ప్రజ్ఞయేవవయస్యయా
పదమాసాద్య తేరామ ననామక్రియయాన్యయా.

అట్టి బ్రహ్మపదము సచ్చాస్త్ర, వివేకములచే శోధితమును ఊహాపోహకులమును అపరాగవతీయును సఖిఃబోలునదియునగు నిష్కలబుద్ధిచే ప్రాప్తించునుగాని అన్యమగు యేక్రియచేతను గాదు.

యస్యోజ్జ్వలతీర్ణైః గ్రా పూర్వాపరవిచారిణీ
ప్రజ్ఞాదీపశేఖాజాతు జాడ్యాంధ్యంతంనబాధతే.

ఎవనియందు పూర్వాపరవిచారసమర్థుడును అతిసూక్ష్ముడును బుద్ధియును దీపశేఖరములందు చుండునో వాని నిక యజ్ఞానాంధకారము బాధింపకుండును.

దురుత్తరాయావిపదో దుఃఖిక్లౌలసంకులాః
తీర్యతేప్రజ్ఞయాతాభ్యో నావాఽపద్యోమహామతే.

ఓ మహామతీ! దుఃఖిక్లౌలసంకులములును తరింప దుశ్శక్యులునునగు విపత్తులను నదులు ప్రజ్ఞాయను వాచే దాటబడును.

ప్రజ్ఞావిరహితంమూఢ మాపదల్పాపిబాధతే
పేలవాచానిలకలా సారహీనమివోలపమ్.

అల్పవాయువైనను కొమలతృణమును బాధించునట్లు ప్రజ్ఞాహీనుడగు మూఢుని మిగుల యల్పములగు విపత్తులుగూడ బాధించును.

ప్రజ్ఞావానసహాయోఽపి విశాస్త్రోఽప్యరిమర్దన
ఉత్తరత్యేవనంసార సాగరాద్రామపేలఖాత్.

అరినూడనుడగు నోరామా! ప్రజ్ఞాసంతుడనహాయుడైనను, శాస్త్ర శ్రవణ రహితుడైనను జ్ఞానమక్రిముచే సంసారసాగరమును మలభముగ దాటుగలడు.

ప్రజ్ఞావానసహాయోఽపి కార్యాన్తమధిగచ్ఛతి
దుష్ప్రజ్ఞాకార్యమాసాద్య ప్రధానమపినశ్యతి.

ప్రజ్ఞావానసహాయముచేతనే కార్యాన్తమధిగచ్ఛతి. దుష్ప్రజ్ఞాకార్యమాసాద్య ప్రధానమపినశ్యతి.

ప్రజ్ఞాపంతుడసాహాయ్యదైవము కార్యసిద్ధినిబడయును. అజ్ఞాఃకథిబలయుతుడైనను వివాళమునే పొందును.

శాస్త్రసంజనసంసర్గైః ప్రజ్ఞాంపూర్వవివర్ధయేత్

నేకసంరక్షణారంభైః ఫలప్రాప్తౌ లతామివ.

24

ఫలప్రాప్తికోటికై నేవసంరక్షణాదికాయితే లతామి వృద్ధిహంపితేయవిధమున శాస్త్ర సత్సంగత్యములచే మొమ్మెదట ప్రజ్ఞను వృద్ధిపఱచవలెను.

ప్రజ్ఞాబాలబృహన్మూలః కాలేనతాగ్ర్యపాదపః

ఫలంఫలత్యతిస్వాదు భాసోబింబమివైన్దవమ్.

25

సూర్యప్రకాశము చంద్రపండులమున బ్రవేశించి అమృతమయమైన చంద్రబింబమునఫల ముత్పన్నముగావించునట్లు వృద్ధములము గలరై పూర్వసత్కర్మ (సాభాగ్య) రూపమున ప్రజ్ఞా వృక్షము యుత్తమస్వాదిప్రఫలమును ఫలించును.

యవవయత్నఃక్రియతే బాహ్యార్థోపార్జనేజనైః

సవవయత్నఃకర్తవ్యః పూర్వప్రజ్ఞావివర్ధనే.

26

ద్రవ్యాది బాహ్యపదార్థములను సముపార్జించుటకై మనుజురైట్టి యత్న మొనర్చుచుగో ఆత్మీయత్నమునే ప్రథమమున ప్రజ్ఞను వృద్ధిపఱచుట యందొనర్చవలెను.

సీమాంతసర్వదుఃఖానా మాపదాంకోశముత్తమమ్

బీజంసంసారవృక్షోణం ప్రజ్ఞామాన్ద్యంవినాశయేత్.

27

సర్వదుఃఖములకు నిలయుమును, అపదలకు పానభూతమును, సంసారవృక్షములకు బీజము నునగు ప్రజ్ఞామాన్ద్యమును యత్నముచే నాశ మొనర్చవలెను.

స్వర్గాద్యద్యచ్ఛపాతాలా ద్రాజ్యాద్యత్సమవాప్యతే

తత్సమాసాద్యతేసర్వం ప్రజ్ఞాకోశాన్మహాత్మనా.

28

స్వర్గ, పాతాళ రాజ్యములచే నెట్టిదుఃఖములభించునో అదంతయు ప్రజ్ఞచేతనే మహా త్ములు పొందగల్గుచున్నారు.

ప్రజ్ఞాయోత్తీర్యతేభీమా త్రస్మాత్సంసారసాగరాత్

నదానైర్నచవాతీరై స్తపసానచరాఘవ.

29

ఓ రామా ! ఇక్కారణమున ప్రజ్ఞచేతనే భయంకరముగు సంసారసాగరము బాటబడును గాని దానతీర్థతపాదులచే గాదు.

యత్రప్రాసంపదందైవీ మపిభూమిచరానరాః

ప్రజ్ఞాపుణ్యలతాయాస్త త్ఫలంస్వాదుసముత్థితమ్.

30

పుణ్యియందు జరించుమానవులున్న యేదైవీసంపత్తును బొందుచున్నాలో అదియు ప్రజ్ఞ యను పుణ్యలతనుండి యావిర్భవించిన సుస్వాదుఫలమే యగును.

ప్రజ్ఞాయా నఖరాలూన మత్తవారణయూధపాః

జంబుకై ర్విజితాఃసింహాః సింహైర్వారిణకాఞ్చన.

31

తమగోళ్లచే మదగజంబులగూడ విచ్చిన్నమొనర్చు సింహములున్న, వక్కలచే ప్రజ్ఞ వలననే (సింహములచే హరిణములవలె) జయింపబడుచున్నవి.

సామాన్యైరపిభూపత్యం ప్రాప్తంప్రజ్ఞావశాన్నరైః

స్వర్గాపవర్గయోగ్యత్యం ప్రాజ్ఞస్యైవేహదృశ్యతే.

32

ప్రజ్ఞాకారణముననే సామాన్యమానవులున్న రాజ్యపదవిని బొందుచున్నారు. మఱి యు స్వర్గమోక్షాదులు ప్రజ్ఞాపంతునకే లభించుట గాంచుచున్నారమగదా !

ప్రజ్ఞాయావాదినఃసర్వే స్వవికల్పవిలాసినః

జయన్తినుభుభుప్రఖ్యాన్తరానప్యతిభీరవః.

33

స్వవికల్పవిలాసులును యతిభీరువులును నగు వాదులున్న ప్రజ్ఞాబలముచేతనే గొప్ప గొప్పవాదములందు కూరులగూడ జయింపగల్గుచున్నారు.

చింతామణిరియంప్రజ్ఞా హృత్కోశస్థావివేకినః

ఫలంకల్పలతేవైషా చిన్తితంసంప్రయచ్ఛతి.

34

వివేకుల హృదయముందు నసించునదిగు యీ ప్రజ్ఞ చింతామణితుల్యమైనది. మఱియు కల్పవృక్షలతవోలె నది యభిష్టఫలములఁ గల్గితేయును.

భవ్యస్తరతిసంసారం ప్రజ్ఞాయాపోహ్యతేఽధమః

శిష్యితఃపారమాప్నోతి నావానాప్నోత్యశిష్యితః.

35

నాననడుపుటయందు శిష్యుడగువాడే నదిని దాటగల్గును గాని యశిష్యుఁడుగానట్లు, ప్రజ్ఞాపంతుడగు యత్తముడే సంసారసాగరమును వాటునుగాని ప్రజ్ఞాహీనుడగు యన్యుడు అందు కొట్టుకొనిపోవును.

ధీఃసమ్యగ్యోజితాపార మసమ్యగ్యోజితాఽఽపదమ్

నరంనయతిసంసారి భ్రమన్తినోరివార్ణవే.

36

వివేకవైరాగ్యాదియొక్కమై సమ్యక్గమందు నియోగించబడిన బుద్ధి, నానచందమున సంసారసాగరమును దాటించితేయును. కాని యసమ్యక్గమున నియోగించబడిన బుద్ధి విపదలబా ర్చేయును.

వివేకినమసంమూఢం ప్రాజ్ఞమాశాగ్లోతితాః

దోషానపరిబాధస్తే సన్నద్ధమివసాయకాః.

37

కనదమును ధరించినవానిని బాణము బాధింపజాలనట్లు ప్రజ్ఞాపంతుడగు వివేకిని తృష్ణా గణమును కామక్రోధలోభమోహదులచే నుద్యుతములైన రాగద్వేష చింతాపమాదాదిదోషములు బాధింపనేరవు.

ప్రజ్ఞాహేహజగత్సర్వం సమ్యగేవాంగదృశ్యతే

సమ్యగ్దర్శనమాయాన్తి నాపదో నచసంపదః.

38

గుణవోపతత్వవివేకముద్వారా ప్రజ్ఞామూలమున నే యీ ప్రపంచము సమ్యక్ కీర్తి గన్పట్టును. అట్టి సమ్యక్ దర్శనముగలవానిని సంపదలుగాని విపదలుగాని యేమియునొనర్పజాలవు.

విధానంపరమార్గస్య జడాత్మావితత్తోఽసితః

అహంకారాంబుదోమః కః ప్రజ్ఞావాతేన బాధ్యతే.

39

పరమాత్మయను మామ్యుని యాచ్ఛాదించు అహంకారమును దట్టమైన నీలమేఘము ప్రజ్ఞయను వాయువుచే వినాశ మొందును.

పదమతులముపై తుమిచ్చతోఽచైః

ప్రథమమియం మతిరేవలాలనీయా

ఫలమభిలషతా కృషీవలేన

ప్రథమతరం ననుకృప్యతేధరైవ.

40

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతాక్షే మోక్షోపాయే

ఉపశమక్రమే ప్రజ్ఞామాహాత్మ్యంనామ

ద్వాదశః సర్గః || 12 ||

అసమానమును, సర్వోత్తమునునగు బ్రహ్మపదమును బ్రాప్తి నొందదలంచువాడు ప్రథమమున వివేకమును బాలననలె లాలించి యద్దానిని శుద్ధమొనర్చవలెను. సస్యవృద్ధియను ఫలమభిలషించు కృషీవలుడు మొమ్మెదట కర్షణముద్వారా భూమిని శుద్ధబలమునగదా !

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు ఉపశమప్రకరణమున

ప్రజ్ఞామాహాత్మ్యమను ద్వాదశ సర్గము || 12 ||

త్ర యో ద శః స ర్గః .

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :-

ఏవంజనకవద్రామ విచార్యాత్మానమాత్మనా :

పదంవిదితవేద్యానా మవిఘ్నానాధిగచ్ఛసి.

1

శ్రీ వసిష్ఠుడు :- ఓ రామా ! ఇవిధమున జనకునివలె పరిశుద్ధదిత్తముచే నాత్మవిచారముగావించి అసంభావనాది ప్రతిబంధరూప విఘ్నములఁ దొలగించిన జ్ఞానులుపొందునట్టి బ్రహ్మపదమును నీవున్న పొందగలవు.

యేహిపాశ్చాత్యజన్మానః ప్రాజ్ఞారాజససాత్వికాః

ప్రాప్నువంతిస్వయంప్రాప్యం తే జనాజనకాదయః.

2

అంతిమజన్మననుభవించు రాజససాత్విక జాతివారగు ప్రాజ్ఞులు జనకునివలె ప్రాప్య వస్తువును స్వయముగ పొందుదురు.

తావత్తావద్విజిత్యాదీ నింద్రియాభ్యాన్మునఃపునః

యావదాత్మాత్మనైవాయ మాత్మన్యేవప్రసీదతి.

3

ఎంతవఱకు తనయందాత్మకాంతి నొందకుండునో, అంతవఱకును ఇంద్రియములను శక్తువులను లెస్సగజయించి ఆత్మానుసంధాన మొనర్చుచు నేయుండవలెను.

ప్రసన్నే సర్వగేదేవే దేవేశేపరమాత్మని

స్వయమాలోకితేసర్వాః క్షీయంతేదుఃఖదృష్టయః.

4

సర్వవ్యాపియు, సర్వేంద్రియనియామకుడును నగు పరమాత్మ ప్రసన్నుడై సాక్షాత్కరింపబడినమీదట నను ద్దుఃఖములు క్షయించును.

ముష్టయోమోహాహబీజానాం వృష్టయోవివిధాఫదామ్

కుదృష్టయఃక్షయంయూన్తి దృష్టేతస్మిన్నరావరే.

5

ముసుక్కనందముమొదలు బ్రహ్మనందము వఱకుగల సమస్త యానందములును యెవని యందు న్యూనత్వముఁజెందునో, అట్టి పరాపరస్వరూపుడగు నాపరమాత్మ సాక్షాత్కరింపబడిన, ఆత్మతే మోహమునకు బీజభూతమగు దుర్వాసములున్న, సర్వవిధయాపదలున్న, అహంకార మనుకారాది దుర్బుద్ధులున్న కమించును.

సదా జనకవద్రామ సర్వారంభవదాత్మనా

ప్రజ్ఞయాత్మానమాలత్యై లక్ష్మీవానుత్తమోభవ.

6

ఓ రామా ! వివేకయుక్తమగు బుద్ధిచే సమస్తము బ్రహ్మరూపముగ నే సదా గాంచుచు పరమ పురుషార్థమును యైశ్వర్య మొంది సర్వోత్తముడవుగమ్ము.

నిత్యమస్తర్విచారస్య పశ్యతశ్చంచలంజగత్

జనకస్యేవకాలేన స్వయమాత్మాప్రసీదతి.

7

ఎవడు నిరంతరమాత్మవిచారణగావించుచు జగత్తు ననిత్యమునియెఱుంగునో నట్టివాని యాత్మ కాలక్రమమున జనకునివలె స్వయముగ శాంతి నొందును.

నదైవంనచకర్మాణి నధనాసినబాన్ధవాః

శరణంభవభీతానాం స్వప్రయత్నాదృతేన్యణామ్.

8

నరసారముయొడ భయభీతుడైనవానికి అత్యజ్ఞానమును స్వప్రయత్న ముదిట్ట మతియొడవముగాని, కర్మగాని, ధనముగాని, బంధువులుగాని రక్షకములుగా నేరవు.

యేదై పనిష్ఠాఃకృత్యాదౌ కువికల్పపరాయణాః

తేషాంమన్దామతిస్తాత నానుగమ్యావినాశిసి.

9

ఓ రామా ! పురుషప్రముత్తు సాధ్యములగు వివేకవై రాగ్యాదుల విషయమున పార్శ్వముపై నాధారపడువారును (పార్శ్వమున్నచో వివేకవై రాగ్యాదులు స్వయముగ పొల్పించును; ప్రారబ్ధము ప్రతికూలముగనున్నచో యెంతప్రయత్నముచేసినను కార్యము సిద్ధించదు అను నిట్టి) కువిల్యములఁ జేయువారును మందములు.

వివేకంపరమాశ్రిత్య విలోక్యాత్మానమాత్మనా
ధియావిరాగోద్ధరయా సంసారజలధితరేతే .

10

పరమోత్కృష్టమగు వివేకము న్నాశయించి ఆత్మచే నాత్మనెఱింగి వైరాగ్యమును దై
యత్తమబుద్ధివ్వారా సంసారసాగరమును దాటవలెను.

ఏమాసాకధితారామ నభఃఫలనిపాతవత్
సుఖదాజ్ఞానసంప్రాప్తి రజ్ఞానశరుణాతనీ .

11

ఓరామ! సుఖమొసంగునదియు, జ్ఞానప్రాప్తిని చేకూర్చునదియు, అజ్ఞానమునువృక్షమును
చేదించునదియునగు యీ జనకాభ్యాసయొకను “అకాశఫలప్రాప్తి”వలె జ్ఞానోదయమగుటను యదా
హరించుటకై నీకువచించితిని.

జనకస్యేవసద్భుద్ధేః స్వయమేవవిలోకినః

వికాసమేత్యయం దేహీ దేవఃప్రాతరివాంబుజమ్ .

12

స్వయముగ తనయాత్మను సాక్షాత్కరించుకొనినట్టి సద్భుద్ధి హృదయమున ప్రాతఃకాల
మున కమలమునోలె పరమాత్మ వికాసమునొందును.

సంసారమననంచిత్రం విచారేణవిలీయతే

గలద్వశీకృతస్పర్శ మాతపేనహిమంయథా .

13

ఎండనేడిమిచే మంచుకరిగి నశించువిధమున ఆత్మవిచారముచే సంసారవికల్పము నశించును.

అయమేవాహమిత్యస్యా నిశాయాఉడితేక్షయే

స్వయంసర్వగతఃస్ఫారః స్వాలోకఃసంప్రవర్తతే .

14

‘ఈ దేహమేనేను’ అజ్ఞానరూపమైన రాత్రిక్షయింప మహత్తరమై సర్వవ్యాప్తియైన
నిబాత్మయొక్క ప్రకాశము స్వయముగయావిర్భవించును.

అయమేవాహమిత్యస్మి న్సంకోచే విలయంగతే

అనన్తభవనవ్యాపీ విస్తారఉపజాయతే .

15

‘ఈ దేహమేనేను’ సంకుచిత భావము విలయమొంద, సర్వజగద్వ్యాపియగు ఆత్మయొ
క్క విస్తారముదయమగును.

జనకేనపరిత్యక్తా యథాహంకారవాసనా

తథాత్వమపినద్భుద్ధే విచార్యాన్తఃపరిత్యజ .

16

సద్భుద్ధియగు నోరామ! జనకుడెట్లహంకారవాసనను త్యజించెనో, నీవున్ను యట్లునే
విచారణచే దానిని పరిత్యజంపుము.

అహంకారాంబుదేక్షీ కే చిద్యోమివిమలేతతే

నూనంసంప్రాథతామేతి స్వాలోకో భాస్కరఃపరః .

17

అహంకారము మేఘముక్షయింప వికాలచిదాకాశమును యాకాశము నిర్మలముకాగా
స్వాత్మప్రకాశమును సూర్యుడు స్ఫుటముగ వెలుగొందును

ఏతావదేవాతితమో యదహంభావభావనమ్

తస్మింశ్చైకమమానీతే ప్రకాశఉపజాయతే .

18

దేహీదులందలి యహంభావమే అజ్ఞానాంధకారప్రాబలితమగును అనినశింప ఆత్మప్రకా
శము స్వయముగ నావిర్భవించును.

నాహమస్మినచాన్యోస్తి నచనాస్తీతిభావితమ్

మనఃప్రశాన్తిమాయాతం నోపాదేయేషుమజ్జతి .

19

అహంపదవాచ్యముగాని, జగత్తుగాని, భూస్యత్వముగాని అవిభాగముగలేదని భావించు
టచే మనఃస్పృహనుమొంది గ్రాహ్యవిషయములందు నిమగ్నముగాకయిండును.

ఉపాదేయానుపతనం హేయైకాన్తవివర్జనమ్

యదేతన్మనసోరామ తద్భవంవిధినేతరతే .

20

ఓ రామ! గ్రాహ్యసమృథులందలి రాగము, త్యాజ్యసమృథులందలి ద్వేషమునుత్రమ
బంధమగునుగాని యన్యముగాదు.

మాఖేదంభజహేయేషు నోపాదేయపరోభవ

హేయాదేయదృశౌత్యక్త్యా శేషస్థఃస్వచ్ఛతాన్వజ .

21

త్యాజ్యపదార్థములచే దుఃఖమునొందకుము. బుడయు గ్రాహ్యసమృథులందు తత్పరుడ
వునుగాకుము. ఇట్టి హేయాపాదేయదృష్టిని త్యజించి శేషించిన సాక్షిరూపమున నిలుకడగల్గి
స్వచ్ఛత్వము నొందుము.

యేషామిదముపాదేయ మిదం హేయమితిస్థితిః

విలీనాతేనవాంఛన్తి తత్యజన్తిహకించన .

22

ఇది గ్రాహ్యము, ఇది త్యాజ్యమును భావమెవరికినశించునో యట్టివారికి యేవమృతము
యిచ్చగింపరు. దేనిని ద్వేషింపరు.

హేయోపాదేయకలనే షీ శేషాయావన్నచేతసః

నతావత్సమతాభాతి సాధేవ్యోమిన్నవచంద్రికా .

23

త్యాజ్యగ్రాహ్యదృష్టి చిత్తమున శమింపనంతవఱకు బ్రహ్మాత్మత్వమును సమర్థము, మేఘ
యొక్కమగు యాకాశమున చంద్రికవలె ప్రకాశించును.

అవస్థిదమిదంవస్తు యస్యేతి లులితంమనః

తస్మిన్నోదేతిసమతా శాఖోటఇనమంజరీ .

24

‘ఇది యుత్తమముకాదు’ కాన త్యజింపదగినది, ‘ఇది యుత్తమమైనది’ కాన గ్రహింప
దగినది; ఇట్లేవనిమనంబు వికల్పయుక్తమైయుండునో వనియందు బ్రహ్మాత్మత్వమును సమర్థము
‘శాఖోట’ పృక్షమందులకెవోలె యుత్పన్నముగాకయిండును.

యుక్తాయుక్తేషణాయత్ర లాభాలాభవిలాసిని

సమతాస్వచ్ఛతాతత్ర కుతోవైరాగ్యభాసిని .

25

అనుకూలపదార్థములందిచ్చును, ప్రతికూలపదార్థములందిచ్చును, వాటి లాభాలాభములచేగల్గు రాగద్వేషములును యెవనియందుల్లనితమగుచుండునో యట్టివానియందు వైరాగ్యప్రదీప్తమగు బ్రహ్మత్వత్వరూప సమత్వమున్ను, నిర్మలత్వమున్ను యెట్లుండనేరదు ?

ఏకస్మిన్ప్రహృతత్వేస్మిన్విద్యమానేనిరామయే
నానానానాతయానిత్యం కిమయుక్తంకవ్యయుక్తతా. 26

నిరామయమును యేకగునగు బ్రహ్మత్వముమాత్రము వెలుంగుచుండ నిక భేదాభేదకల్పనచే నుద్భూతమగు యుక్తాయుక్తత్వభావములేవట ?

ఈప్రతినిష్ఠితాశంకే మర్క-ప్ర్యాచిత్రపాదపే
చంచలేస్ఫురతోయస్మిన్ముతస్తస్యేహసామ్యతా. 27

ఎవని చిత్రమను వృక్షమందు ఇష్టానిష్టత్వమును చపలగానరము స్ఫురించునో వానియందిక సామ్యత్వ (నిష్కామత్వ) మెవట ?

నిరాశతానిర్భయతా నిత్యతాసమతాజ్ఞతా
నిరీహతానిష్క్రియతా సామ్యతానిర్వికల్పతా. 28

ధృతిరైత్రిమతిస్తుష్టి ర్మృదుతామృదుభాషితా
హేయోపాదేయనిర్దుష్టే జ్ఞేతిషన్యపవాసనమ్. 29

నిరాశ, నిర్భయత్వము, నిత్యత్వము, సమత్వము, జ్ఞానము, నిరపేక్ష, నిష్క్రియత్వము, నిర్వికల్పత్వము, ధైర్యము, మైత్రి, సుబుద్ధి, తుష్టి, శాంతి, మృదుభాషణము మున్నగు సుగుణములు హేయోపాదేయ దృష్టిపదలినట్టి వాసనారహితుడైన జ్ఞానియందు గనబట్టును.

ధావమానమథోభాగే చిత్రప్రత్యాహరేద్బలాత్
ప్రత్యాహరేణపతిత మథోవారీవసేతునా. 30

చిత్ర మథోగతికి జనునపుడు దానిని బాహ్యేంద్రియములనుండి తొలగించి నిమ్న మార్గమునజను జలమును నేరువుచేసరికట్టి యూర్ధ్వముఖమొనర్చునట్లు, ప్రత్యాహరముచే విషయములనుండి మరల్చవలెను.

బాహ్యనర్థానిమాంస్త్యక్త్వా తిష్ఠన్చన్నస్త్వపన్నవసన్
సర్వభాసర్వదాసర్వా నాస్తరాంశ్చవిచారయ. 31

బాహ్యపదార్థములన్నింటిని శ్యజించి కూర్చున్నను, నడచుచున్నను, నిదురించుచుండినను, మేల్కొనినను, సర్వావస్థలయందును సర్వవిధముల వాంఛరియ. (మనస్సు, బుద్ధి, ఆత్మమున్నగు) పస్తువులగుర్చియే నిరంతరము చింతనజేయుచుండుము.

గృహీతత్ప్రహాశఫరి వాసనాజాలమావిలమ్
సంసారవారిప్రస్పృతం చింతాతన్తుభిరాతతమ్. 32

అనయాత్మీక్షయాతాత చ్చిన్ధిబుద్ధిశలాకయా
వాత్మసేవాంబుదం కాతే వహన్త్యావితలేపద్దే. 33

తృప్తయను మత్స్యములఁ బట్టునదియు, మోహమను శైవాలముచే మోసమైన సంసరమనుజలమున బరువబడినదియు, చింతాసమాహమను సూత్రములచే గట్టుబడినదియు బ్రహ్మపదమను వికాలజలప్రదేశమున గొట్టుకొనిపోవుచున్నదియునగు యీ వాసనాజాలమును బుద్ధియను పడునైన కత్తెరచే, కాలక్రమమున మేళుమునుచ్చిన్న మొనగు మహావాసువునలె ఛేదించినేయుము.

అస్యసంసారవృక్షస్య మూలందోషాంకురాస్పదమ్
భవ్యధీరేణధైర్యేణ ప్రోధారోధురయాధియా. 34

భవ్యుడవగు వోరాహ! చిరకాలాభ్యాసముచే దృఢపడిన ఆత్మభావనచే శైర్యమునొందిన చిత్రముయొక్క భీరత్వముతో గూడుకొనినదియు, అనాదికాలమునుండి అవిద్యయందు తగుల్కొని యున్నదియునగు ఆత్మనుద్ధరించుటయందు సమగ్రమైనట్టి బుద్ధిచే వాసనయను యంతరమునకు స్థానభూతమగు యీ సంసారమూలమును నీవు విచ్చిన్న మొనర్చుము.

మనసైవమనశ్చిత్త్వా కుతారేజేవపాదపమ్
పదంపావనమూసాద్య సద్యపవస్థిరోభవ. 35

గొడ్డలిచే వృక్షము నలుకబడునట్లు బ్రహ్మకారవృత్తిచే ప్రదీపమగు చైతన్యముతోగూడు నొనిన మనస్సుచే మనస్సునుఛేదించి పరమపవిత్రమగు బ్రహ్మపదమును యిపుడేప్రాప్తి నొంది శుద్ధియఁడవుగమ్ము.

మనసైవమనశ్చిత్త్వా విస్మృత్యా చరమంమనః
వర్తమానమపిచ్చిత్త్వా చ్చిన్నసంసారతాంవ్రజ. 36

మనస్సుచే, అనఁగా వాసనోచ్ఛేదముచే యుత్తరకాలప్రసక్తమగు వృత్తిరూపమనంబును ఛేదించిని చి వాసనాభావముచే వర్తమనమనంబునుగూడ తెగఁద్రుంచి సంసారమును రహితమొనర్చుకొనుము.

మోహోవిస్మృత్యసంసారం నభూయఃపరిరోహతి
చిత్తవిస్మృత్యసంసారో నభూయఃపరిరోహతి. 37

వాసనాక్షయరూపమగు సంసారవిస్మరణచే అవిద్యామోహము మఱల యెన్నటికినిగలుగదు. సంస్కారనాశముచే చిత్రముపకమింప నికసంసారము మఱలయెన్నటికిని ప్రాదుర్భవంపనేరదు.

తిష్ఠన్చన్నస్త్వపన్నవసన్ముత్పత్తస్పతన్
అనదేవేదమిత్యస్త ర్నిశ్చిత్యాస్థాంపరిత్యజ. 38

కాశ గూర్చున్నను, నడచుచున్నను, నిదురించుచున్నను, మేల్కొనినను, వసించుచున్నను, పైకిపోవుచున్నను, పడుచున్నను సర్వకాల సర్వావస్థలయందును యీ ప్రపంచమసత్వముని యంతఃకరణమున నిశ్చయించి దానియందపేక్షను విడనాడుము.

సమతామలమూశ్రిత్య సంప్రాప్తంకార్యమాహరమ్
అచిన్తయంస్తథాప్రాప్తం విహరేహహిరాఘను. 39

ఈరాహ! బ్రహ్మతత్వమును సమత్వమును తెన్నగనాశ్రయించి ప్రాప్తించిన కార్యములఁజేయుచు, ప్రాప్తించని వానిఁగూర్చి చింతించక బోహమున విహరింపుము.

యథాశరోవోపిలింగాని నభిభ్రద్భిభ్రద్భిచ
త్వమేనమహాకార్యాణి కురుమాకురుచానఘు.

40

సావరహితుడనగు నోరామా! మహేశ్వరుడెట్లు పృథివ్యాద్యప్రమాదలను చిహ్నములను చిహ్నాత్మకప్రకృతిచే ధరింపకయు, మాయకాధిష్టానముగటచే సన్నిధానమాత్రముచే ధరించుచునుండునో, నీవున్న రాజ్యకార్యములను నిరపేక్షాభావముతో సన్నిధానమాత్రముచే నొనర్చుచు ఆత్మప్రకృతిచే నేమియు నొనర్చకయుండుము.

త్వమేనవేత్తాత్వమజస్త్వ మాత్మాత్వమహేశ్వరః
ఆత్మనోఽవ్యతిరిక్తః సంస్త్వయేతమిదమాతతమ్.

41

ఓ రామా! పరమాధ్యక్షున నీచే సమస్తము నెఱుంగువాడవును, జన్మాది వికారరహితుడవును, సర్వాత్మస్వరూపుడవును, మహేశ్వరుడవునైయున్నావు, మఱియు స్వప్రకాశమునుండి చ్యుతినిబొందిక నీచే యీ జగత్తును విస్తరింపజేయుచున్నావు.

యేనాత్మదృశ్యసద్భావా దభిభ్రాభాసనోఽస్మి తా
సనసంగృహ్య తేదోమైర్హరామర్షవిపాదజైః.

42

ఏదంతటను ఆత్మరూపమునేగాంచుచు దృశ్యమందలి సన్మాత్రభావనచే నవ్యవధార్థ భావననుపిడునో యాతడు మార్గశోకవిపాదజనితములగు దోషములచే నంటబడడు.

రాగద్వేషవినిర్ముక్తః సమలోప్తాశ్శక్తాంచనః
యుక్తశ్చత్వచ్యతేయోగీ త్యక్తసంసారవాసనః.

43

రాగద్వేషవినిర్ముక్తుడగును, లోహపాపాణసుపక్షములందు సమబుద్ధిగలవాడును, సంసారవాసనను విరిత్యజించినవాడునునగు యోగి యుక్తఃప్రదనబడును.

సయత్కరోతియద్భుత్వే యద్దదాతినిహస్తియత్
తత్రముక్తధియస్తస్య సమతాగుఖదుఃఖయోః.

44

అట్టియోగి యేమియుఁర్చినను యేదిభుజించినను, యేదియొసంగినను, దేనిని ఁధించినను అసక్తబుద్ధిగలవాడగుటచే తడ్డవిక ముఖదుఃఖములందు సమభావము గర్హించును.

ప్రాప్తంకర్తవ్యమేవేతి త్యక్తేష్టానిష్టభావనః
ప్రవర్తతేయఃకార్యేషు నసమజ్జతికుత్రచిత్

45

ఇష్టానిష్టభావనను విరిత్యజించినవాడును, 'ఇది చేయవలెనని' యెంచి ప్రాప్తింపవలసిన కార్యములఁ బ్రవృత్తుడగువాడును, దేనియందు నిమగ్నుడు కానేరడు.

చిత్సత్తామాత్రమేవేద మితినిశ్చయవన్యనః
త్యక్తభోగాభిమననం శమమేతిమహామతే.

46

మహామతివగు నోరామా! ఈ జగత్తంతయు వైశన్యసత్తామాత్రమేయని నిశ్చయించి భోగాలను విడువని మనస్సు ప్రకాంతిపొందును.

మనఃప్రకృత్యైవజడం చిత్తత్వమనుభావతి
మాంసగర్భేనమార్జారో వనేమృగపతియథా.

47

మనస్సు స్వతః జడమైనందున తన్ను సిద్ధింపజేసికొనుటయుండుగాని, మరియొకదానిని సాధించుటయుండుగాని యసమర్థునగుటచే స్వవిషయసిద్ధి నిమిత్తము తనకు సాక్షిభూతమును రస ప్రకాశకమునగు చిద్వస్తువైపునకు, తనమందు సింహమునెను వెంటబోవు మాంసాశీషియగు మార్జారమునకు బదునిడును.

సింహవీర్యవశాల్లభం మాంసంభుంక్తేఽనుగోహరేః
చిద్వీర్యవశతఃప్రాప్తం దృశ్యమాశ్రయతేమనః.

48

సింహముయొక్క శక్త్యాతిశయముచే లభించిన మాంసమును, యద్దాని ననుసరించినప్పుడు మార్జారముభుజించునట్లు, చిత్ శక్తి ప్రభావముచే గల్గు దృశ్యమును మనస్సాశ్రయించుచున్నది.

మనఏవమసత్కల్పం చిత్తసాదేనజేవతి
భావయన్విశ్వమేవైకం చిన్తామేత్య చిదపుత్ర.

49

ఈ ప్రకార మనద్రూపము మనంబు అన్యతీయమగు పరమాత్మను మఱచి కేవలము జగదాకారమునే భావించుచు వైకల్యప్రభావముచేతనే జీవించుచున్నది. అదియే యొకపుడాత్మను సంస్కరించి తన మనోరూపమును వదిలి మఱల వైకల్యరూపమే యగుచున్నది.

జడంయత్క్రిలనిర్జీవం చిత్తాదీశికయాజనా
తన్మనఃశవసంకాశ మచిదుత్తిష్ఠతేకథమ్.

50

జడమును, వైకల్యదీప్యకృశాశవీర్యమునగు మనస్సు మృతప్రాయమేయగును. జడవస్తువు కార్యసమర్థ మెట్లగును?

చిత్స్వభావపరామృష్టా స్పృహశక్తిరసన్మయా
కల్పనాచిత్తమిత్యుక్త్యా కథ్యతేశాస్త్రదృష్టిభిః.

51

చిత్స్వభావమునుండి స్పృహముగ యభిప్రాయమైన విషయాభిముఖమును యనన్మయ కల్పన యే చిత్తమని శాస్త్రజ్ఞులు వచింతురు.

యశ్చిత్తఫణిఘాతారః సైవేయంకలనోచ్యతే
చిదేవామామితిజ్ఞాత్వా సాచిత్తామేవగచ్ఛతి.

52

ద్రవ్యదిగ్దశ్యవృత్త్యరూపమును చిత్తము సర్వముయొక్క పూర్వార్థమే 'కలన' (కల్పన) యనబడును. ఆ కలనమే 'నేను చిద్రూపుడనని' యనియెఱింగి మఱల చిద్రూపత్వమును బడయుచున్నది.

చేత్యేన రహితాయైమా చిత్తద్రుహ్యసనాతనమ్
చేత్యేన సహితాయైమా చిత్తేయంకలనోచ్యతే.

53

విషయరహితమును వైకల్యమే సనాతనబ్రహ్మచుగును. విషయసహితమగునపుడా వైకల్యమే కలనమని వచింపడును.

కించిదామృత్యురూపం యద్రూపాత్పృథ్విరంమనః
కల్పనాసత్పదైవైత త్పదివోపస్థితాహృది.

54

అబ్రహ్మమే కిందివ్యవహాయ క్షమగుటచే కల్పనారూపమై హృదయమున నద్వైతపుష్ప
బోలినది సఃకల్పవికల్పరూపమున స్థిరత్వముజెంది మనస్సుగుచున్నది.

చిత్తమి త్యేవరూఢేయం యదైవకలనోదితా
తదైవచిత్తస్త్వంవిస్మృత్య సాబడేవవ్యవస్థితా.

55

నిత్యమభవరూపమును అత్మనువిస్మరించి స్మృతిరూపము జెందునపుడదియే చిత్తమన
బడును. అపుడయ్యది తన చిద్రూపత్వమునును అది జడరూపమును బోలియుండును.

సంపన్నాకలనానామిన్నా సంకల్పానువిధాయినీ
అవచ్ఛేదవతీవాగ్రా హేయోపాదేయధర్మిణీ.

56

అచైతన్యమే భూతివిషయాకారకల్పవచే భావివిషయాకార సంకల్పమును విధానము
నగుటచే కలనయై హేయోపాదేయములను రెండుభృగ్ములతోఁబాడి విరిచిన్న మగుచున్నది.

నైమాచిడేవజగతా మాగతేచస్వతః క్రితః
సంప్రబోధితాయావప్రూపం తావన్నబుధ్యతే.

57

అదియే స్వహయాశక్తివశమున అహంకారమును బొందినదగుచున్నది. మఱియు
గురుశాస్త్రములవ్వారా తత్వవిచారముచే బ్రబోధితమనఁతనఱకు తనవాస్తవిక అస్వీరియ పూర్ణ
సందిస్వరూపమును గుర్తెఱుంగకయుండును.

అతఃశాస్త్రవిచారేణ వైరాగ్యేణపరేణచ
నిగ్రహేణేన్ద్రియాణాంచ బోధయేత్కలనాంస్వయమ్.

58

కాన శాస్త్రవిచారము చేతను, ఉత్తమచైరాగ్యముచేతను, ఇందియనిగ్రహముచేతను
జాగ్రత్త్వస్థిమహుత్తలమండి తన చిద్రూపమును వేరుబఱచనలెను.

కలనాసర్వజంతూనాం విజ్ఞానేనశమేనచ
ప్రబుద్ధాబ్రహ్మతామేతి భ్రమతితర్థధాజగత్.

59

శాస్త్రజన్యజ్ఞానముచేతను, శమముచేతను ప్రబోధముజెందిన 'శివకలన' బ్రహ్మరూప
త్వముజెందును. అట్లుగానున్న నయ్యది దృశ్యజగత్తునందే పరిభ్రమించుచుండును.

వ్యామోహమదిరామత్తాం లుతితాంవిషయావతీ
ఆత్మావేదనసంసుప్తాం కలనామేవబోధయేత్.

60

సంసారవ్యామోహమును మదిరచే ప్రమత్తతనొంది విషయగర్వమున తిరుగుచుండు అజ్ఞా
నాభావమును అజ్ఞానవిద్రయంబు బడియున్న యాశివీలనను మేల్కొలుపువలెను.

అప్రబుద్ధాయదాహ్యేమా నకించిదవబుధ్యతే
సంకల్పకలనేనాన్త ర్మశ్యమానాప్యసన్నయా.

61

ప్రబుద్ధముగానపుడీ కలన తన యాత్మరూపము నేమియు యెఱుంగకుండును. ఎలన,
గోచరమైనప్పటికి యాజగత్స్థితి సంకల్పకల్పవలె మిథ్యాభూతమే యగును.

తయాపరమయాదృష్ట్యా కలనైవాన్తరస్థయా
మంజరీగంధశక్త్యైవ పదార్థేషువిరాజతే.

62

చిత్తవృత్తిరూపమును యాకల్పన అంతఃకరణమందున్న సర్వసాక్షీరూపమును పరమ
చైతన్యధృష్టిచే వ్యాప్తమై గంధశక్తిచే లతవలె విషయప్రకాశనస్థమగుచున్నది.

తనుఃసంకల్పితాయైవా కలనేతిజగత్త్రయే
నాహికించిద్విజానాతి నిత్యంజ్ఞానైకధర్మిణీ.

63

జ్ఞానమేధర్మముగాగల నిత్యబోధస్వరూపమును సర్వసాక్షీయైన చైతన్యము అంతఃకర
ణవృత్తిచే (అతః కలనారూప యుపాధిచే) నల్పత్వముజెందుచున్నది. కాన ముల్లోకములందును
అయాప్రాణుల యంతఃకరణాదులను గూత్రమే నదియెఱుంగగల్గుచున్నది.

చేతనేనజడారామ కలనోపలయాశిణీ
పద్మినీవాతపేనాసా పరేణైవప్రబోధ్యతే.

64

ఓరామ ! వృత్తిరూపమును కలన శిలవలె జడముగాన, యాతపముచే కమలమువలె
నయ్యది సాక్షిచైతన్యముచే ప్రబోధితమగుచున్నది. (అనగా సంతఃకరణవృత్తికి స్వతః ప్రకాశ
త్వము లేదనిభావము.)

యథాశిలామయీకన్యా చోదితాపి నన్వత్సతి
తథేయంకలనాదేహే నకించిదవబుధ్యతే.

65

క్రీరణమునన్నియు శిలారూపమును కన్య స్వత్యమొనర్పనట్లు, సాక్షిచైతన్యములేనిచో
నీశీవకలన దేహమందెద్దియు నెఱుంగకుండును.

లిపికర్మపుష్పైర్యుద్ధం క్వకృతంఘర్షరారవమ్
క్వచిన్న చంద్రకిరణైరోషధ్యః ప్రతిబోధితాః.

66

అస్యగాలిప్తగాత్రైశ్చ శవైఃక్వపరివర్తితమ్
క్వగీతంమధురధ్యానం వనపాషాణఖండకైః.

67

క్వపుంసావిహితైరల్లైః క్షపితంయామిసితమః
క్వసంకల్పమయైశ్చాపాయా క్రియతేవోమకాననైః.

58

క్వజడైరుపలాకాల్లై ర్విధ్యాభ్రమభరోత్థితైః
మృగత్పష్టామయైరేభిర్మనోభిః క్రియతేక్రియా.

69

చిత్రమందలి రాజురెల్లుడైన ఘర్షరశబ్దమొనర్చుచు యుద్ధముచేయుదురా ? చంద్రకిర
ణము రెల్లుడేని కమలమునున్న గు యోషధుల వికసించేయునా ? రక్తమయదేహులగు మృతశివు
రెల్లుడైన గర్జన సున్నదురా ? అశ్విమందలి శిలాఖండములు మధురగీతములఁబాడునా ? మనుజు
నిర్మిత పాషాణపూర్వుల రాత్రిమందలి యంధకారమును నశింపజేయుదురా ? సంకల్పిత యాకాశ

వనంబులెప్పుడైన ఛాయనుగల్గజేయునా ? శిలవలె జడములును, మిథ్యాభ్రమలచే నావిరూపములును, మృగత్వస్థానదృశ్యములునగు యీ మనంబులు చైతన్యసహకారములేక క్రియావంతములెట్లగును ?

యథాతపేక్ష తేస్సారే మృగత్వస్థానతరంగినీ
కలనాతద్వదేవేయం స్ఫురత్యాత్మనిసత్యలమ్.

70

తీక్షణతపకారణమున మృగత్వస్థానది స్ఫురించునట్లు అత్యంతచే నీకలనయు. పూర్ణముగ స్ఫురించుచున్నది.

యదేతత్ప్రస్థితంనామ తస్యనోఽధిగతంశతైః
మరుతాంవిదితాంశ క్తి మంతఃప్రాణశ రీరిణీమ్.

71

స్వనంచతులగు ఆజ్ఞానులు స్పందితక్తియొక్క స్ఫురణయే మనస్సుని నుడివరి. అన్నమయ కోశాంతర్గతమగు ప్రాణమయకోశాత్మకశక్తిని వాయురూపముగ నీవెఱుంగుము.

యేషాంసంవిదనాక్రాంతా సకలబలవనిశ్చయైః
అనాక్షిప్తరసాకారా ప్రభైషాపారమాత్మికీ.

72

సకల్యలేశములచేగూడ నాక్రాంతముగాకయు, విషయాకారముగ కల్పింపబడకయు నుండు జీవసంవిత్తు పరమాత్మప్రకాశమేయగును.

అయంసోహమిదం తన్మృతీయాకలనావిలా

ప్రాణాత్మతత్త్వయోస్తస్యాః సంజ్ఞాజీవేతికథ్యతే.

73

స్పందాత్మకమగు ప్రాణము, చిదాత్మకమగు ఆత్మతత్త్వము ఈరెండియొక్క (ఆజ్ఞా నోదిత) ముఖేధాధ్యానముచే నుత్పన్నమగునదియు, 'ఈదేహమేనేను', 'ఈ పుత్రధనాదులు నాని ఇత్యాది కల్పనాయుక్తమునగు జడత్వావేష్టిత చిద్రూపకల్పనయే ప్రాణధారణచే జీవుడనబడును.

ధీశ్చిత్తంజీవత్త్యతాః సకల్యస్యాసతోమతాః

సంజ్ఞాఃసంకల్పితాస్తద్వైర్న రామపరమార్థతః.

74

మనోనోనమతిర్నాపి ధీరేషానశ రీరకమ్

అస్తీహపరమార్థేన స్వాత్మైవేహ స్తీసర్వదా.

75

ఓరామా ! ఆసత్తగు సకల్యమునకే బుద్ధి, చిత్తము, జీవుడు మున్నగునామములను విజ్ఞాన కల్పించిరి. పరమార్థమున నివేదియును లేవు. ఏలన పరమార్థస్థితియందు మనస్సుగాని, బుద్ధిగాని, మతిగాని, దేహముగాని లేనివై కేవలమాత్మయే యేకరసమై సర్వదామొగుచుండును.

ఆత్మవేదంజగత్సర్వ మాత్మాకాలక్రమస్తథా

సచాకాశాదచ్ఛతరో నాస్తీవాస్త్యేవచామలః.

76

ఈ జగత్తంతయు నాత్మయే, కాల కమమున్న ఆత్మయే. ఈయాత్మ ఆకాశముకంటెను మిక్కిలి సూక్ష్మమై స్వచ్ఛమై వెలయుచుండునుగాన లేనట్లు గన్పించుచున్నను. యథార్థముగ శుద్ధచిద్రూపమై సదా వెలయుచునేయున్నది.

అచ్చత్వాదసదాభాసః సంవిద్రూపతయాతుసత్

ఆత్మాసర్వపదాతీతః స్వానుభూత్యానుభూయతే.

77

అయాత్మ మిగుల నిర్మలమును, సేత్రాదీంద్రియముల కవిషయమునగుటచే నసత్తుల్యమునునై భాసించుచున్నది. సంవిద్రూప (చిద్రూప)మున నదృశ్యమై వెలుగు నాయాత్మ ఇంద్రియము లన్నింటి కవిషయమై కేవల మనుభవైకవేద్యమై దనరుచున్నది.

మనస్తత్రపరిక్షీణం యత్రసంవిత్పరాత్మనః

అంధకారక్షయస్తత్ర యత్రాలోకఃప్రవర్తతే.

78

కరమాత్మజ్ఞానరూపమగు చిత్స్వరూపసాక్షాత్కారము గలచోట అజ్ఞానకార్యమగు మనస్సు క్షయించును. ప్రకాశముండుచోట అంధకారము నశించునుగాదా !

యత్రాత్మసంవిదోఽచ్చాయాః సంకల్పోత్థితయామతాః

తత్రాత్మనోవిస్మరణం స్మరణంచిత్రజన్యనః.

79

అతిస్వచ్ఛమగు ఆత్మసంవిత్తుయొక్క సకల్యవశముచే వాచ్యవిరయాకారరూపమున నావిరూపములను, ప్రకాశ్యములనునగు దృశ్యపదార్థములు గలచోట ఆత్మ విస్మరింపబడును. చిత్తోద్భూతములగు మిథ్యాసంస్తువులు మాత్రమే సంస్కరింపబడును.

పరస్యపుంసంకల్పమయత్వ చిత్తముచ్యతే

అచిత్తత్వమసంకల్పా న్మోక్షస్తేనాభిజాయతే.

80

పరమపురుషుని (పరమాత్మయొక్క) సకల్యమే చిత్తమనబడును. అట్టిసంకల్పాభావమే చిత్తాభావమగును. అట్టి చిత్తాభావముచే మోక్షము సిద్ధించును. [సంకల్పమయమనంబు సర్వసంకల్ప తీయరూపమగు మోక్ష (ఆత్మదర్శన) వందు సమర్థముగాదనట.]

ఏతావచ్ఛేతసోజన్య బీజంసంసారభూతయే

సంకల్పోన్ముఖతాయాతః సంవిదోవాకిలాత్మనః.

81

సంకల్పోన్ముఖమగు ఆత్మయొక్క చిత్స్వరూపమందలి కించిదన్యథాభావమే యీసంసారోత్పత్తికి హేతువగు చిత్తము జనించుటకు బీజమగును.

నిర్వికల్పాచ్చితఃసత్తా సకల్యాంకకలంకితా

కలనేత్యుచ్యతేతేన పుంస్తవద్భుద్భ్యతేమనః.

82

నిర్వికల్ప చిత్స్వరూపమునండి చ్యుతమై, సకల్యచిహ్నముచే కళంకితమయిన సత్తయే కలన యనబడును. మతియు మతితాదుల సకల్యవశముచే ప్రజౌత్స్యశ్చి నిమిత్తము పుంస్తవమావిర్భవించునటలు, మనస్సున్న జగదుత్పత్తి నిమిత్తము కలనచే నావిర్భవించుచున్నది.

ప్రాణశక్తౌనిరుద్ధాయాం మనోరామవిలీయతే

ద్రవ్యచ్ఛాయానుతద్ద్రవ్యం ప్రాణరూపంహిమానసమ్.

83

ఓ రామా ! దర్శనాదులు నశించునపుడందలి ప్రతిబింబమున్న వానిలోగూడ నశించు నట్లు ప్రాణశక్తినిరోధముచే మనస్సున్న విలయమగును. ఏలన, ప్రతిబింబము దగ్గరముయొక్క కల్పితరూపమగునట్లు మనస్సున్న ప్రాణరూపమేయగును.

దేశాస్తరానుభవనం ప్రాణోవేత్రిహ్నాదిస్థితమ్
స్పృహదనతోయత్రనన ఇత్యభిధీయతే.

84

మనుజుడు దూరశీఘ్ర పదార్థముయొక్క మానసిక యనుభవమును తనయందు గాంచు నపుడట, దేశాంతరసంబంధము స్పృహ (గతి) కక్తిలేక గలుగజాలదు; అనుభవాంశము చిత్తసంబంధములేకయే సిద్ధింపజేరదు; కాన స్పృహదానుభవములను యుభయశక్తుల సమ్మేళనముగ ప్రాణమే మనస్సనబడుచున్నది.

వైరాగ్యాత్కారణభ్యాసా ద్యుక్తితోవ్యసనక్షయాయత్
పరమార్థావబోధాచ్చ రోధ్యస్తేప్రాణవాచనః.

85

వైరాగ్యముచేతను, ప్రాణాయామాభ్యాసముచేతను, సమాధిచేతను, వ్యసనక్షయము చేతను, పరమార్థ (బ్రహ్మ) జ్ఞానముచేతను, ప్రాణవాాయువు నిరోధింపబడును.

దృష్టదోషద్యతేక్షః కదాచిచ్ఛలనైధసామ్
నపునర్ధనసామస్తి శక్తిఃస్పృహవబోధనే.

86

శిలయందైనను యెఱుఁడైన చలనశక్తియు, జ్వలనశక్తియు సంభవించవచ్చునుగాని వైతన్యసహాయములేనిచో మనస్సునకు స్పృహ జ్ఞానోపాయములందు శక్తియెఱుఁగితిని యుండజేరదు.

స్పృహప్రాణమరుచ్ఛక్తి శ్చలద్రూపైవసాజడా
చిచ్ఛక్తిఃస్వాత్మనః స్వచ్ఛా సర్వదాసర్వగైవసా.

87

ప్రాణవాాయుశక్తి చలనరూపమైయున్నది. చలించినప్పటికి అయ్యది జడరూపమేయగును. కాని ఆత్మ చిత్ (జ్ఞాన) శక్తిస్వరూపమై స్వచ్ఛదా యతి స్వచ్ఛమై, సర్వవ్యాపకమైయున్నది.

చిచ్ఛక్తిఃస్పృహశక్తేః సంబంధఃకల్ప్యతేమనః
మిథ్యైవతత్త్వముత్పన్నం మిథ్యాజ్ఞానంతదుచ్యతే.

88

చిత్ స్పృహశక్తుల సంబంధమే మనస్సగును. అయ్యది మిథ్యాభూషమున నుత్పన్నమైన దగును మిథ్యాజ్ఞానమగు శేరిష్టనబడుచున్నది.

ఏపాహ్యవిద్యాకథితా మాయైపాసానిగద్యతే
పరమేతత్తదజ్ఞానం సంసారాదివిషప్రదమ్.

89

మనస్సే ఆవిద్యయనియు మాయయనియు వచింపబడును. ఇది యేసంసారాది యన్యములకు గల్గజేయు యజ్ఞాన మగును.

చిచ్ఛక్తిఃస్పృహశక్తేః సంకేసంకల్పకల్పనమ్
నకృతంచేత్పరిక్షాస్తదిమా భవభీతయః.

90

చిత్ స్పృహశక్తులకు సంకల్పకల్పనమేమనగా మనస్సేయైయున్నది. ఇయ్యది సంకల్పమొనరించుచున్నచో సక సంసారభయములయు నశించినదేయగును.

వాయుతఃస్పృహశక్తిర్యా సాచితాచేత్యతేయదా
సచేత్యాచిత్తదైవాస్తః సంకల్పాద్యాతిచిత్తతామ్.

91

వాయునయొక్క స్పృహశక్తి, వైతన్యముచే ప్రబోధితమైనపుడు విషయసహితమగు వా
చైతన్యమే అంతఃకరణముయొక్క సంకల్పముచే చిత్తత్వము నొందుచున్నది.

చిత్తతైపాచితోమిథ్యా కల్పితాబాలయక్షవత్
అఖండమండలాకార స్పృహపాచిదేవయత్.

92

ఈచిత్తత్వము బాలుని దేశాశమువలె మిథ్యాభూషమున గల్పింపబడినది. పరమార్థమున నాచిత్తత్వము అఖండమండలాకారమైన స్పృహసహితమగు చిద్వస్తువేయగును.

సైపాచిత్రాతదన్యేన కేనసంబాధ్యతేకిల
అఖండశక్తిర్విస్య కేనన్యాత్పహసంగరః.

93

ఈచిత్స్వభావము అన్యమగు యెద్దానిచే ఖండింపబడును? అఖండశక్తి సంపన్నుడగు దీవేంద్రున (లేక ఈశ్వరున) కవలతోటి సంగ్రామము పొనగును.

అతఃసంబంధినోభావా త్సంబంధోఽత్ర నవిద్యతే
సంబంధేనవిచారస్య సిద్ధంతతీదృశంమనః.

94

కాన సంబంధ్యాభావముచే చిదచిత్తులకు సంబంధమే ఘటించుకుండును. అట్టి సంబంధా
భావముచే నికమనస్సెట్లు సిద్ధించును?

చిత్స్పృహయోలేకతాయాం కింనామమనఉచ్యతే
కాసేనాహాయమాతంగ సంఘసంఘట్టనంవిना.

95

చిత్స్పృహము, లేకమననచే చిత్తు స్పృహసాధకముకానందున నపుడు మనస్సను పదార్థ
మేయుండరాదు. ఏలన స్పృహభావముచే కేవలము చిద్రూపమే శేషించియుండుటచే గజాశ్వ
విభాదులులేనిగాని పైనన్యమువలె మనస్సునకు రూపమేయుండదు.

తస్మాన్నాన్యైవదుష్టాత్స చిత్తంరామజగత్ప్రయే
సైపాసమ్యక్పరిజ్ఞానా చేతసోజాయతేక్షితి.

96

ఓరామా! ఇవిధమున భేదాభేదములను యుభయపక్షములందును యీ ముల్లోకమును
చిత్తమనుపదార్థమే లేకయున్నది. ఇట్టిచిత్తము వర్మ్యో తత్త్వబ్రహ్మజ్ఞానముచే విచారమొందును.

ముఖామైవమనర్థాయ మనఃసంకల్పయానఘ
మనోమిథ్యాసముదితం నాస్త్యత్రపరమార్థతః.

97

కాన పాపరహితృడవగు నోరామా! అన్యకలకును నీమనస్సంకల్పమును వ్యర్థముగజేయ
కుము. ఏలయనిన యీమనస్సు మిథ్యాభూషమున నుత్పన్నమైనదీ యగును. పరమార్థమున యిం
దేమియునులేదు.

మాత్స్యమన్తఃకవచిత్కించిత్రసంకల్పయ మహామతే
మనఃసంకల్పకంరామ యస్మాన్నాన్తీహ కుత్రచిత్.

98

ఓ మహామతీ! నీవు నీయంతఃకరణమున యొకింతేని సంకల్పమెఱుఁగుదును జేయకుము.
ఏలన సంకల్పాత్మకమగు మనస్సునది యెఱుఁగను లేదుగదా!

అసమ్యక్జ్ఞానసంభూతా కల్పనామృగత్వస్థితా

హృన్మరౌ తవసంశాంతా సమ్యగ్భావోకనాన్మునే.

99

మననశీలఁడనగు నోరామా ! మిథ్యాజ్ఞానమువలన నుత్పన్నమైనదియు, కల్పనారూపమును మృగత్వస్థునంటిదియునగు యీమనస్సు హృదయస్థపాక్షిచైతన్యమును మధుభూమియందు సమ్యక్ జ్ఞానోదయముచే శమించును.

జడత్వాన్నిఃస్వరూపత్వా త్సర్వదై వమృతంమనః

మృతేనమార్కతేలోక శ్చిత్రేయంమార్కతచక్రికా.

100

జడత్వముచేతను, (ఆత్మ) స్వరూపభావముచేతను నియ్యతి సర్వదా మృతప్రాయమే యగుచున్నది. ఇట్టిమృతమనస్సుచే ప్రపంచము పరిపరిచుననుట కడుచిత్రముగానున్నది. ఇయ్యజెట్టి మార్కతము !

యస్యనాత్మా నదేహోఽస్తి నాధారోనాపికాకృతిః

తేనేదంభక్త్య తేసర్వం చిత్రేయంమార్కతవాగురా.

101

రూపముగాని, ఆధారముగాని యేమియులేని యీ మనస్సుచే ప్రపంచమంతయు గ్రహించబడుననుట యెట్టి మార్కతము !

సర్వసామగ్ర్యహీనేన హన్యతేమనసాపియః

నీలోత్పలదలాఘాతై ర్ద్రవ్యేదలితమస్తకమ్.

102

శస్త్రాస్త్రా, హస్తపాదాదులను యుద్ధసామగ్రిలేని యీమనస్సుచేగూడ హతుడగువాని శిరస్సు నీలకమల రూపాతమచేగూడ ఖండితమగునని వానిశ్చయము.

జడేనమూకేనాన్దేన నిహతోమనసాపియః

మన్యేసదహ్యతేమూఢః పూర్ణచంద్రమరీచిభిః.

103

జడమును, అంధప్రాయమునగు నీమనస్సుచే హతుడగువాడు చంద్రకరణముచేగూడ హతుడగునని తలంచెద.

విద్యమానోఽపియఃశూరో.లోకస్తేనాభిభూయతే

అవిద్యమానమేనేదం హన్యతేముగ్ధోదితా.

104

ముగ్ధపాపగ్రగర్భియు మూఢులు అవిద్యమానమేయగు మనస్సుచే పరాజితులగుటయు, మఱియు వివేకులు. వైరాగ్యసహధ్యదుల యభ్యాసముచే అవిద్యమానమగు మనస్సును జయించుటయు నంతయు అజ్ఞానోదితమేయగును. పరమార్థమున వివేచియును లేదు.

మిథ్యాసంకల్పకలితం మిథ్యావస్థితమగతమ్

అన్విష్టమపిసోదృష్టం కాతస్యకీలశక్తతా.

105

మిథ్యాసంకల్పరచితమును, మిథ్యాభూషణముననే స్థితిఁబొందినదియు, అన్విష్టమననము గన్పట్టనిదియు మిథ్యావస్తువులను మనస్సు మఱొకదానిని జయించ యెట్లునమగ్ధమగును ?

అహోనుఖలుచిత్రేయం మాయామయవిధాయినీ

చేతసాప్యతిలోలేన లోకోఽయమభిభూయతే.

106

ఆహో ! మహామాయావియగు మాయానిగూడ సృజించిన ఈమాయయెంత విచిత్రమైనదో గాంచును ! నాశవంతమగు నిట్టిచిత్రముచే గూడ లోకము పరాజితమగుచున్నది.

మార్కతంయదాపదాన్విష్టః కాహి నాపదజానతః

పశ్యమాన్భూదియంస్పృష్టి రజ్జానేనై వజన్యతే.

107

అజ్ఞానమెప్పుడుకలిగినో అప్పుడే జీవుడు సర్వయాపదబలము నిలయుఁడయ్యెను. అజ్ఞాని పొందిని యాపద యెట్టిదలదు ? అజ్ఞానకారణముననే యీ సృష్టియంతయునుత్పన్నమగుచున్నది గదా !

హంకష్టమపిదుర్భుధైః సృష్టిమార్కతవశంగతా

అసతైవయదేతేన జీవేనాప్యవపాద్యతే.

108

ఆహో ! ఎట్టి విషమకరమైనవిషయము ! అజ్ఞానవశమున మనోదేహులచే భాధితుడైనను తీవ్రఁడసన్మార్గమున యనలంబించుచు దుఃఖార్థ మీసృష్టి పరిగ్రహించుచునేయున్నాడు.

మన్యేమార్కతమయీసృష్టి రియమత్వస్తపేలవా

వాస్తరంగప్రవాహేణ కణశఃపరిశీర్యతే.

109

అజ్ఞానమయమును, అవిచారోత్పన్నమునగు యీ సృష్టివిచారముచే భాధితమగుటచే నతి కేలనమని యెంచెద. మనజుని స్వకల్పిత తంగసమూహముచే నమృత్తితమైన జలము కణకణము నశించుచున్నదనుట భ్రాంతియెట్లుగనో, అట్లునే యీ సృష్టియు భ్రాంతిరూపమైనది.

నీలాంజనా లవాలేన యస్త్రేణై వవిచూర్ణ్యతే

ఇందోరాభోగపూర్ణస్య కరస్పృశ్యేనముహ్యతి.

110

ఆట్టిజలము ఆపర్తమధ్యభాగమున ఛిద్రయుక్త నీలవర్ణయంత్రముచే మార్గమగుననుటయు, చలించునపుడందలి చంద్రకరణ స్పృశ్యచే యుష్మత్తతవలన పారవశ్యమునొందు ననుటయు భ్రాంతి యెట్లుగనో, అట్లునే యీ సృష్టియు భ్రమరూపమగును.

రిపుభిర్నయనోన్ముక్తై ర్దృష్టఃసూత్రైర్ని బధ్యతే

సంకల్పకృతయోగశూర సేనయాపరిభూయతే.

111

శత్రువుల కంటబడిన మనజుడు శేఁగోన్ముక్త సూత్రములచే బంధించబడుననుటయు, సంకల్పనిర్మితమగు వీరునైననుచే పరాజితమగుటయు భ్రాంతియగుచందమున ఈ సృష్టియు భ్రమరూపమైనది.

తస్మాత్కీలేయంమనసా నస్థితేనై వకుత్సచిత్రే

కల్పితేన ముఖాన్యేన కృపణేననిహన్యతే.

112

కాన మిథ్యాభూషణమున కల్పితమై యెచటను యుంకిలేని యీ తుచ్ఛమనంబుచే లోక మంతయు హతమగుచున్నది.

మూర్ఖలోకమయ్యాస్మస్మై ర్గనపవాసదుత్థితమ్
యఃశక్తోనవశీకర్తుం నాసారామోపదిశ్యతే.

113

ఓ.రామా ! కల్పితలోకమయ్యను నీసృష్టి, అస్మాదపమున నుదితమగు నీమనంబును,
నశీకరింప జాలనివాడు అధ్యాత్మజ్ఞానోపదేశమునకర్హుడు గానేడు.

అభిజాతాఽస్వరూపైషా వ్రజ్జాన్దేమనతీమా
నోపదేశగిరాంయోగ్యా పరిపూర్ణేవసంస్థితా.

114

బిభేత్సేషాపివీణాయా స్తన్ద్రీగుణతనుభ్యనేః
బద్ధోరపి ససద్రస్య బిభేతివదనద్యుతేః.

115

అసత్తోఽపి జనాదుచ్చైర్గీతాద్భీతా పలాయతే
సేవినై వమనసాప్యజ్ఞా కిలైషావివశీకృతా.

116

అట్టివానిదుష్టబుద్ధి బాహ్యపదార్థములందే స్థిరపడినదై, అంతమాత్రముననే పూర్ణత్వమున
నొందినట్లెంచుచు అంతరికస్వరూపమును గ్రహింపనేరక, మాత్మ్యపదార్థములను విచారించజాలక,
అధ్యాత్మజ్ఞానోపదేశమున కయోగ్యమైయుండును. మఱియు వానిబుద్ధి వీణాతంతియొక్క మాత్మ
ధ్వనిచేగూడ భీతిఁజెందును. నిద్రించుచున్న బంధువుల ముఖకాంతిచేతగూడ భయపడును. శత్రువు
లేకున్నను శత్రువేతెంచెనని బల్కిన ప్రతాకమని ముఖమునుండి వెలువడిన యుచ్చస్వరమును విని
భయవిహ్వలయై పరుగిడును. వెయ్యెల జ్ఞానకూన్యముగ నయ్యది స్వమనంబుచేతనే నశీకృతమగు
చున్నది.

సుఖలవవివశాద్విషేవతప్తా
ద్భృదయగతేన నిజేనచేతనైవ
విధురితధిషణా నవేత్రిసత్యం
తదపికథంపరిమోహితో ముదైవ.

117

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవమాత్యోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే మనోవినివారణంనామ
త్రయోదశః సర్గః || 13 ||

విషనహితమౌదాకాస్వాదమవతే. నిట్టిబుద్ధి సుఖలేశముచే వివశమై (సురణోన్ముఖమై)
ప్రహరమునద్రు శత్రువుచేతర స్వహృదయంబు చిత్తముచే సంతాపితమై వివేకహీనమై అందుచే
సత్యము నేమియు యెఱుంగకయుండును. అట్లుండునది నీచే మనుజుడు వర్ణముగ విమోహితుఁడే
యగుచున్నాడు.

ఇది శ్రీవాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున
మనోవినివారణమును త్రయోదశ సర్గము || 13 ||

చ తు ర్ద శ : స ర్గ : .

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

సంసారసాగరాసార కల్లోలైరుహ్యమానయా
మతేర్మానదమూకత్వం యయాజనతయార్జితమ్.

1

ఆత్మలాభమయోదార కలాభిరీహసామయా
విచారోక్తిభిరేతాభిః శాస్త్రేఽస్మిన్నాపదిశ్యతే.

2

శ్రీ వసిష్ఠః— మానసియుండవగు నోరామా ! సంసారసాగరమందు విషయసుఖాభి
లాషయును తరంగములచే గొట్టుకొనిపోవుచు పరమార్థవిషయమున మాకత్వము పోషించినవారలు
ఆత్మలాభసంయుక్తిమై, ఉత్తమ కళాప్రపూర్ణమై, తత్వవిచారోక్తిసహితమైనదగు నీయధ్యాత్మ
శాస్త్రోపదేశమున కర్హులుకారని నేను జలంచెద.

నవశ్యత్యేవయోఽత్యర్థం తస్యకఃఖలుదుర్మతిః
విచిత్రమంజరీచిత్రం సందర్శయతికాననమ్.

3

కఃకుష్మఘర్షరప్రమాణం నానామోదవిచారణే
మూర్ఖమాత్యోగదేశేన ప్రమాణీకరుతేఽమతిః.

4

విపర్యస్తేన్ద్రియమత్తం మదిరాఘూర్ణితేక్షణమ్
ధర్మనిర్ణయసాక్షిత్వే కఃప్రమాణీకరోత్సధీః.

5

కఃశివంవాశ్శౌలానసం సమవాయకభాశతమ్
పరిపుచ్చతిసందేహే కశ్చమూర్ఖంప్రశాస్తిచ.

6

సేత్రములున్నను చూడజాలనివాని కేదబుద్ధి పలువిధచిత్రవిచిత్ర లతలచే ప్రపూర్ణమగు
వనమును జూపనేర్పును ? మృగంధతత్వనిర్ణయమున ప్రమాణకైరహితు నాశ్రయించు దుబుద్ధి యెవ
డుండును ? ఏదుర్మతి వివేకములైన యింద్రియములంగల్గి మదిరాహనముచే ఘూర్ణిత సేత్రయుక్తుడై
యన్నవానిని ధర్మనిర్ణయసాక్షిత్వమున ప్రామాణికముగ నెంచజూచును ? శవమును గాని, పృథావస్థ
జపసమాహమునుగాని సందేహముచే నెవడు ప్రశ్నించును ? మఱియు మూర్ఖునకెవడు తపదేశంప
గల్గును ?

నేనాశయబిలస్థోఽపి మూకోన్ధోఽపిననిర్జితః
మనోవ్యాలఃసదుబుద్ధిః కథంనామోపదిశ్యతే.

7

పూదలబిలమందలి మోస్సును మూ, యంధస్వమును జయించని దుబుద్ధికవరుపదే
శింపగలరు ?

జితమేవమనోనిద్ధి వస్తుశోయన్నవిద్యతే
నికటాత్సాచిరాస్థైవ యాశిలానైవవిద్యతే.

8

ఓ.రామా ! ఏమనన్న యథార్థముగలేదో అయ్యది జయింపబడినదియే యందుము,
ఏలన లేనిదగు శిల చెంతనుండి పారద్రోలుబడినదే యగునుగా !

మనోనవిజితంరామ యేనాసదపిదుర్ధియా
తేనాగ్రస్తవిషేషైవ మ్రియతే విషమూర్ఖయా.

9

ఓరామా ! యథార్థముగ లేనిదేయగు మనస్సును జయింపజాలనివాడు విషగ్రస్తుడుగా
కన్నను విషమూర్ఖుడే మరణించినవాడగును.

జ్ఞఃపశ్యతిసదై వాత్మా స్పందనేప్రాణశక్తయః
ఇన్ద్రియాణిస్వధర్మేషు మనోరామకిముచ్యతే.

10

ఓరామా ! జ్ఞాని యెల్లపుడును తనయాత్మనే సందర్శించును. మతీయు స్పందనమం
దాతడు ప్రాణశక్తులను వీక్షించును. ఇంద్రియములను వాటివాటి ధర్మములందునియు క్షమైనట్లు
గాందును. ఇకవానికి మనస్సునువదెచట ?

ప్రాణానాంస్పందనీశక్తి ర్జ్ఞానశక్తిఃపరాత్మనః

ఇన్ద్రియాణాంనిజాశక్తిఃకోఽత్ర నిబధ్యతే.

11

(ప్రాణములకు స్పందనశక్తి, ఆత్మకు జ్ఞానశక్తి, ఇంద్రియములకు రూపరసాదుల సాక్షాత్క.
రిందుకొను శక్తియుగలదు. అట్టివో నిక బంధింపబడునది?)

సర్వాస్తదంశవస్తస్య సర్వశక్తేఃకిలాత్మనః

పుణక్తావాచ్యతాచేయం కుతోనామ తవోత్థితా.

12

జీవులందఱి వ్యవహారశక్తియు సర్వశక్తిమంతుడును, సర్వవికారాయనగు పరమాత్మ
యొక్క కిరణరూపమేయగును. అట్లైన నిక మనస్సుమున్నగునవి వేఱుగ యెఱుగుండి యవిర్భవించినవి ?

కింనామజీవభిత్వక్తం యేనేహాన్ధికృతంజగత్

చిత్తం చైవాసదేవత్వం విధికాతస్యసక్తతా.

13

జగత్సంతయు యంధప్రాయమొనర్చిన యీ జీవునకు ఆత్మకంటె వేఱుగ సత్తయేమి
గలదు? ఆత్మకన్యముగ జీవుడును తీయొకచైతన్యమైనవో 'వాన్యోఽస్తిదృష్టా' 'వాన్యోఽస్తిజ్ఞాతా'
(అనగా బ్రహ్మముకన్యముగ మతీయొకచేతనపస్తువులేదను) (కుతివాక్యములకు విరోధముకలుగును.
ఇక జీవుడచేతనమైనవో వానియందు శక్తియే యుండబలదుగదా; కాన ఆత్మకంటె వేఱుగ
చిత్త జీవుల నవద్రూపములుగనే యెఱుంగుము.

మనోనిర్దగ్ధదృష్టీనాం దృష్ట్యావిదుఃఖపరంపరామ్

మతిర్మేకరుణాక్రాంతా రామముగ్ధేవతవ్యతే.

14

ఓరామా ! స్వకర్మితమనంబుచే తమ పరమాత్మదృష్టిని వినాశమొనర్చుకొనినవారి దుఃఖ
పరంపరల గాంచి వాచిత్రము మిగుల కఠినాక్రాంతమై పరితపించుచున్నది.

కఃకిలాత్రకుతఃభేదో యన్మూర్ఖఃపరితప్యతే

దుఃఖాయైవహిజాయస్తే కరభాఃప్రాశస్తాస్తథా.

15

మూర్ఖుడు దుఃఖమొందుటగాంచి భేదపడనవగములేదు. ఏలన గార్థభయము, మూర్ఖ
డున్న దుఃఖార్థమే జనింతురుగదా !

వినాశాయైవజాయస్తే జడాదేహేవ్యబుద్ధయః
అనారతోదయాఃపాపా బుద్ధ్యదాజలధేరవ.

16

నిరంతరము పాపకర్మల యొనర్చువారును జేహమందాత్మాభిమానముగలవారును నగు
దుబ్బుద్ధులు సమద్రమందలి బుద్ధులములవలె వినాశముకొనక జన్మింతురు.

కియస్తఃపశ్యపశవః ప్రత్యహంప్రతిమండలమ్
సూనావద్భిర్నిహస్యస్తే కైవాత్రపరిదేవనా.

17

అర్చుదాన్యనిలోహస్తి క్షమాజాతేషుచాన్యహమ్
దంశానాంమశకానాంచ కైవాత్రపరిదేవనా.

18

దిశంప్రతిగిరిస్త్రీషు పులిన్దాద్యా వనేవనే
నిఘ్నంతిమృగలాక్షాణి కైవాత్రపరిదేవనా.

19

జలేజలచరప్ర్యాహాన్సూక్ష్మస్థూలో నికృంతతి
గ్రాసార్థంనిర్దయోమత్స్యః కైవాత్రపరిదేవనా.

20

లిక్షామణుకణాక్షామాం త్సుధాఖాదతిమక్షికా
తాంకోశకారఃక్షుధితో దంశస్తమపిచంచలమ్.

21

తందంశందర్శురోభుక్తే వ్యాలస్తమపిదర్శురమ్
సర్పముగ్రంఖగోహస్తి బభ్రుశ్చైవనంనికృంతతి.

22

బభ్రుహిసస్తిమార్జారో మార్జారంశాన్వసికృంతతి
ఋక్షఃకౌలేయకంహస్తి ఋక్షంవ్యాఘ్రోనికృంతతి.

23

సింహోఽభిభవతివ్యాఘ్రం శరభఃసింహమత్రిచ
శరభోనాశమాయాతి మత్తమేషుమిలంఘునే.

24

మేఘవాతైర్విఘ్నాయస్తే వాయవోగిరిభిర్జితాః
గిరయోవజ్రసిన్ధిస్తాః శక్రస్యవశగఃపవః.

25

విష్ణునాక్రియతేశక్రో విష్ణుర్గచ్ఛతిజన్తుతామ్
సుఖదుఃఖదశామేతాం జరామరణపాలితామ్.

26

జస్తవోఽపిమహాకాయా అపివిద్యాయుధాన్వితాః
లిక్షాభిరంగలగ్నాభిరుపజీవ్యస్త ఏవహి.

27

ఎన్నియో పశువులు ప్రతిచోటను వధ్యస్థానమునను గొంపోబడి కటికవారిచే పధింపబడు
చున్నవి. వాటికై దుఃఖపడనేల? భూమియందు జనించు ప్రాణులలో యెన్నియో కోట్లు యీగలు
వోములు ప్రతిదినము వాయువుచే నశింపజేయబడుచున్నవి. గొప్పగొప్ప పర్వతములపైగల యరణ్య
ములందు వసించు బోహవారు లక్షలకొలది జంతువులను పధించుచున్నారు. వాటన్నిటికొఱకై
దుఃఖింపనవసరమేమి? మతీయు జలమందు పెద్దపర్వతములు చిన్నచిన్న జలజంతువులను భక్షించు
చున్నవి. మక్షికపేనుల దినుచున్నది. ఆకలిగొన్న సారీడామక్షికను యాగిండుచున్నది. సారీ
డున్న ననుక్షిక భుజించుచున్నది. పనమక్షికను కప్పము కప్పము పర్వమును భక్షించుచున్నది.

కూరసర్పములగూడ గరుడపక్షిగాని ముంగిసగాని తినుచున్నది. ముంగిసను మార్జాలము, మార్జాలమును శునకము, శునకమును భల్లూకము, భల్లూకమును వ్యాఘ్రము వధించుచున్నది. వ్యాఘ్రము సింహముచే జయింపబడుచున్నది. సింహమును కార్దూలము భుజించుచున్నది. ఆకార్దూలమును దట్టమగు మేఘమును దాటవెంచి క్రిందబడి మరణించుచున్నది. మేఘము వాయువుచే తొలగింపబడుచున్నది. వాయువు పెద్దపెద్దవృక్షములచే నిర్ణింపబడుచున్నది. సర్పిణీలు వజ్రముచే చూర్ణములగుచున్నవి. వజ్రము యింద్రుని వశముననున్నది. ఇంద్రుడు విష్ణువుచే సృజింపబడుచున్నాడు. విష్ణువున్న సుఖదుఃఖ దశాయుక్తమగు మత్స్యకూర్మవరాహాది జంతురూపముల నొందుచున్నాడు. దీర్ఘదేహులును, శస్త్రాస్త్రయుక్తులును, విద్యాశంతులును నగువారుగూడ దేహమందు సలగ్నమగు కృమిజాలముచే భక్షింపబడుచున్నారు.

అజస్రమేవమాల్మాన విశిర్ణంభూతజంగలమ్

పరస్పరమలంమోహాదద్యతే రక్ష్యతేఽపిచ.

28

ఇవిధమున ప్రాణికోట్లు ఆధిభౌతిక జీవులచే విచ్ఛిన్నమై ఆధ్యాత్మిక ఆధిదైవిక దుఃఖములచే పరిపీడితులై అజ్ఞానకారణమున పరస్పరము భక్షించుకొనుచు రక్షించుకొనుచున్నాడు.

అనారతంవినశ్యన్తి వివిధాభూతజాతయః

అనారతంచజాయంతే లిక్తోయాకాపిపీలికాః.

29

జలకోశేషుజాయంతే మత్యేభమకరాదయః

భూమానస్తప్రజాయంతే కీటాఃసూర్యశ్చికాదయః.

30

అస్తరిక్షేఽపిజాయంతే ఆకాశవిహగాదయః

వనవీధిషుజాయంతే సింహవ్యాఘ్రమృగాదయః.

31

ప్రాణ్యంగేష్యపిజాయంతే విచిత్రాఃకకుభంప్రతి

స్థావరేష్యపిజాయంతే ఘుణాజఘనకాదయః.

32

శిలాస్తరేషుజాయంతే కీటభేకఘుణాదయః

విషాయామపిజాయంతే నానాకీటగజాస్తథా.

33

పిపిలికాది పలువిధ జీవజాతులు నిరంతర ముత్పత్తివివాశములఁ బొందుచున్నవి. జలాశయములందు యేనుగునంటి యాకృతిగల పెద్దపెద్దమత్స్యములు మకరాదులు యుత్పత్తియగుచున్నవి. భూమియందు వృశ్చికాదికీటక సమూహములు జనించుచున్నవి. ఆకాశమున పక్షులున్ను, వనములందు సింహవ్యాఘ్రమృగాదులును జన్మించుచున్నవి. ప్రాణులదేహములందు విచిత్రకృమిజాలముత్పన్నమగుచున్నది. స్థావరమలందును ఘుణ (ప్రాసులోలుచు పురుగు) భద్రుర్రాదికీటములు పుట్టుచున్నవి. శిలాంతర్గతమునకూడ మంహక, ఘుణాది ప్రాణిసమూహములు జనించుచున్నవి. మలమందును పలువిధకీటము, లుత్పన్నమగుచున్నవి.

ఏవమే తేష్యసంఖ్యేషు జన్మస్వపచయేషుచ

జన్మసంకరుణావంతో నస్తన్తుప్రరుదన్తువా.

34

ఇట్టి యసంఖ్యాకములగు జన్మవివాశములగూర్చి కృపాశువు నిరంతరము హర్షించినను శోకించినను సరియేగాని రాగ ద్వేషభావముచే వాటినిచూడవలె యుక్తమగును.

అనారతమృతావస్థిన్ననారతసముద్భవే

సంసారసంభ్రమేయుక్తా నతుస్థిర్నచదుఃఖతా.

35

నిరంతర ముత్పత్తివివాశములతోగూడిన యీ సంసారభ్రమయందు సుఖదుఃఖములు రెండును యుక్తముగా నేరవు.

పంకయస్త్యేవమేవేమా వృక్షపర్ణగణైఃసమాః

ఉత్పత్త్యుత్పత్త్యలీయస్తే భూతానాంభూరిసంభవాః.

36

ఇవిధమున పుత్రసమాహమలవలె పలువిధ జీవకోట్లుత్పన్నమగుచు మిఱలమిఱల వినాశమొందుచున్నవి.

యఃప్రవృత్తఃకుబుద్ధీనాం దియావాన్దుఃఖమార్జనే

స్వగతచ్చత్రానిర్మృష్ట సూర్యాంశుభద్యతేనభః.

37

కుబుద్ధుల దుఃఖములను దూరీకరింపజూచు దయాశంతుడు తనభక్తముచే ఆకాశమునంతయు నాతపరిహితమొనర్చ జూచినట్లుండును.

నతిర్యక్మధర్మాణ ఉపదేశ్యానరాభువి

కథార్థకథనేనార్థః కఃస్థాణునికఃఘనై.

38

ఓరామా! కీటపతంగ పశుధర్మావలంబులగు నీవమనజాతీప్రపంచమున నుపదేశ్యాన్తులెన్నటికినిగా నేరదు. అట్టివారికుపదేశించిన నేమిప్రయోజనము?

కింకిలస్ఫారమనసాం పశూనాంచవిశేషణమ్

కృష్యస్తేపశవోరజ్జ్వ మనసామూఢచేతసః.

39

దృశ్యవిషయములందే సంబంధమైన చిత్తముగల మనుజులకును, పశుపులకును భేదమేమి? ఏలయునా తాటిచే పశుపులీడ్వబడును. మూఢచిత్తులు తమ మనస్సుచే నీడ్వబడుదురు.

స్వచిత్తపంకమగ్నానాం స్వనాశారబ్ధకర్మణామ్

మూరాణామాపదందృష్ట్యా ప్రరుదన్త్యుపలాపి.

40

స్వచిత్తపంకనిర్మగ్నులును, స్వనాశార్థమే కార్యారంభ మొనర్చువారునుగు మనుజుల గాంచి శిలుగుగూడ గోదన మొనర్చుచున్నవి.

అనిర్జితాత్మచిత్తానాం సమన్తాద్దృఖతాదశాః

తన్నాననంకృతప్రజ్ఞా నాఽతఃసంప్రతిపద్యతే.

41

తమచిత్తములఁ జయించనివారి కంతకును దుఃఖములే సంప్రాప్తమగును. రాన, భూమి మైగలఘోషినంతయు తొలగింప యత్నింపనివిధమున ప్రాజ్ఞుడు తన్నివారణమందు ప్రవృత్తుడుగా నేరడు.

వినిర్జితాత్మచిత్తానాం దుఃఖాని రఘునందన

సువిచార్యాణి తేనాత్ర జ్ఞాతజ్ఞేయఃప్రవర్తతామ్.

42

ఓరాఘవా ! తమతమ చిత్తములఁజయించిన వారియొక్క దుఃఖములు సులభముగ నివారించదగును కాన నట్టివారి దుఃఖనివారణమందు జ్ఞానిఁపవృత్తుఁడగును.

మనోనాస్తిమహాబాహుః మాముఘోపపాకల్పయ
అనేనకల్పితేనత్వం వేతాలేనేవహన్యసే.

43

మనోబాహుఁడవగు నోరాహ ! మిథ్యయగు యామనంబును వ్యర్థముగకల్పనజేయకుము. అట్లుకల్పించుటచే వేతాలముచే బాంబునవలె నీవున్నచుఁడవు కాగలవు.

యావద్విస్మృతవానాత్మతత్త్వం మూఢోభవద్భవాన్
తావత్తవమనోవ్యాలో బభూవాభ్యుదితస్తతః.

44

ఆత్మతత్త్వమును మఱచి మూఢునివలె యుండునంతవఱకు మనస్సును సర్వము నీ నలువైపుల విజృంభించుచునే యుండును.

ఇదానీంభవతాజ్ఞాతం యథాభూతమరిందమ
సంకల్పాద్వర్ధతేచిత్తం తదేవాశుపరిత్యజ.

45

అరిహదఁడవగు నోరాహ ! ఇపుడునీవు పరమార్థభూతమగు ఆత్మను లెస్సగ నెఱింగితివి. సంకల్పముచేతనే చిత్తము వృద్ధియగుచున్నది గాన నీవత్తానిని సత్వరము త్యజించుము.

దృశ్యమాశ్రీయసీదంచేత్త త్పచిత్తోసి బంధవాన్.
దృశ్యంసంత్యజసీదంచేత్తదచిత్తోసి మోక్షవాన్.

46

దృశ్యమునే యాశ్రయించుచో నీవు బంధుడవు, చిత్తసహితుడవు నగుదువు. దృశ్యమసత్యమనియెఱింగి యద్వానిత్యజించుచో ముక్తుడవు, చిత్తరహితుడవు నగుదువు.

అయంగుణసమాహారో బంధాయైవసమాశ్రితః
సంత్యక్తోభవమోక్షాయ యథేచ్ఛసితథాకురు.

47

త్రిగుణాత్మకమును, హయాదుమునగు నీదృశ్యమునాశ్రయించినచో బంధుడవు, పూర్ణముగత్యజించివైదినచో మోక్షమున్ను సిద్ధించును. ఇట్లెఱింగి యింక నీయ్యి కోర్కెన యాదరింపుము.

నాహం నేదమితిధ్యాయం స్తిష్ఠ త్వమచలాచలః
అనంతాకాశసంకాశ హృదయోహృదయేశ్వరః.

48

ఓరాహ ! బాహ్యభ్యంతర దృశ్యములు రెండును నేనుగానవి భావించుచు పర్యవసానంబుగ న్నిరముగనుండుము. హృదయేశ్వరుని (ఆత్మయొక్క) హృదయ మాకాశమునాడి యతివికాలమైనదిగా!

ఆత్మనోజగతశ్చాస్య త్వమంగకలనామలమ్
మామద్విత్యమయీంత్యక్త్వా శేషస్థఃకుస్థిరోభవ.

49

జగదాత్మజగూర్షిణభ్రాంతి రూపమగు దైవతకల్పనను పూర్ణముగ వదిలి శేషించిన సాక్షిచైతన్యమందు నీవు స్థితుఁడవుగము.

ఆత్మనోజగతశ్చాస్య స్తరప్రదృశ్యదశాస్తరే
దర్శనాభ్యేస్వమాత్మానం సర్వదాభావయన్ భవ.

50

జగదాత్మల యొక్క యు (ద్రష్టునృశ్యముల యొక్కయు మధ్యను దర్శనమనునట్టి (అనగా స్వప్రదృశ్యమును త్రిపుటియందనునట్లుతమైన సాక్షిరూపమగు) ఆత్మను సర్వదా భావన చేయుము.

స్వాద్యస్వాదకసంత్యక్తం స్వాద్యస్వాదకమధ్యగమ్
స్వాదనం కేవలంధ్యానం నిత్యమాత్మమయోభవ.

51

అట్లనే స్వాద్య (ఆస్వాదింపదగినది) స్వాదకములరెంటిని విడచి, స్వాదనరూపమున మధ్యనున్నట్టి (తృపుటియొక్క) సాక్షిచైతన్యమునే ధ్యానించుచు నిరంతర మాత్మమయుండవై యుండుము.

రామానుభవనీయస్య తథానుభవితుఃస్వయమ్
అవలంబ్యనిరాలంబం మధ్యంమధ్యేష్ఠిరోభవ.

52

ఓరాహ ! ఇవిధముననే అనుభవనీయము అనుభవియ్యును నీ రెంటిమధ్యను నిరాలంబమై తృపుటికంటే వేఱైయున్నట్టి శుద్ధరూపమును హృదయమున నాశ్రయించి సుస్థితుఁడవైయుండుము.

భవభావనయాహీనం భావాభావదశోజ్ఞితమ్
భావయన్నేవమాత్మానమాత్మసంస్థః స్వయంభవ.

35

జాగత్వస్సు సుఖపితరీతమై, నాటన్నింటికిని సాక్షిభూతమై నెలయునట్టి ఆత్మను భావించుచు స్వయముగ ఆత్మయందు స్థితుఁడవుగము.

ఆత్మసత్తాంత్యజన్నేతాం చేత్యంభావయసిస్వయమ్
యదారామతదాయాసి చిత్తతామతిదుఃఖదామ్.

54

ఓరాహ ! ఇట్టిశుద్ధ చిత్తాశ్రయభావముగల ఆత్మసత్తను త్యజించి, విషయములనేభావించుచో దుఃఖఁడవును చిత్తత్యజన బాంధవ్యపు.

చిత్తతాంశ్యంఖలామేతాం స్వరూపజ్ఞానయుక్తిః
బిలాచ్చిత్తాన్మహాబాహుః స్వాత్మసింహంవిమోచయ.

55

మహాబాహుఁడవగు నోరాహ ! చిత్తమును సంకెలను ఆత్మస్వరూపజ్ఞానమును యుక్తిచేత్రెంపి, చిత్తపంజరమునుండి ఆత్మసింహమును విడిపించుము..

పరమాత్మదశాంత్యక్త్వా చేత్యంపరిపతన్నలమ్
యదాగచ్ఛసిసంకల్పం చేత్యంసంపశ్యసే తదా.

56

శుద్ధమగు స్వాత్మస్థితినివదలి విషయమృత్యుడనై సంకల్పదశను యెఱుఁగు చాండాదనా
అత్రుడే విషయములఁ గాంచెదపు (విషయాకారుడనగుదువు.)

అత్మనోవ్యతిరిక్తంసచ్చిత్తమిత్యంగసంవిదా
మనఃసంపద్యతేదుఃఖః క్షీయతేత్యక్తయాతయా. 57

పూర్వానుభవముచే గర్భిణ దృశ్యసంస్కారములచే చిత్తము కించిత్కూలత్వముందు
నపుడు ఆత్మకంటె వేఱుగ చిత్తమనునది సిద్ధించుచున్నది. కాని నిరంతరమననాదులచే నదియే
దృఢనిశ్చయముకలదు అత్మచే పరిత్యక్తమగునపుడు వివాళ మొందును.

ఆత్రేవేదంజగత్సర్వ మిత్యన్తఃసంవిదోదయే
కస్యచేతాకవచాచిత్తం కించేత్యంచేతనంచకిమ్. 58

ఈ జగత్తంతయు నాత్మయేమను జ్ఞాన మంతఃకరణమున మునయించిన నిక విషయా
పహిత చేతనమేమి? (ఉధిపాఠమున) చిత్తమేమి? (చైత్యమున) విషయమేమి? (చేతనమున)
పృథియేమి? (అనగా తేనలపరమార్థ స్థితియం దివేదియయండవని భావము).

అహమాత్మేతిజీవో స్త్రీత్యేతావచ్చిత్తకంవిదుః
అనేనేత్యమనాద్యన్తం దుఃఖంరాఘవతస్యతే. 59

ఓరాఘవా! జీవోపాదియాదినహితమగు జీవుడనే నేనను యనుభవస్థితియే చిత్తమన
బడును. ఈ చిత్తమే అద్యంతరహితమగు దుఃఖమును విస్తరింపజేయుచున్నది.

అహమాత్మానజీవాభ్యాః సత్తాభుస్తేతరాఃకవచితే
ఇత్యేవచిత్తోపశమః పరమంసుఖముచ్యతే. 60

నేను శుద్ధబ్రహ్మమున, బ్రహ్మమున కన్యముగ జీవసత్త పరమార్థమున యెవటనులేదు!
అనునిట్టియనుభవము నొందుటయే చిత్తోపశమము, పరమసుఖము యనఁబడును.

ఆత్రేవేదంజగదితి జాతేరాఘవనిశ్చయే
అసత్తాచేతసోజాతా భవత్యేవ నసంశయః. 61

రాఘవా! (చిత్తమున్న జగదంతర్గతమేగాన) ఈజగత్తంతయు ఆత్మయేమను నిశ్చయ
ముచే చిత్తమయొక్క లేమిసిద్ధించును. ఇంచేమియు సంశయములేదు.

ఏవంసత్త్యావబోధేన స్వాత్మైవేదమితిస్థితిః
మనఃసుగలితంవిద్ధి సూర్యభోసాతమోయథా. 62

ఇట్లు సత్యజ్ఞానోదయముచే స్వాత్మయే జగత్తను యనుభవస్థితిగల్గునపుడు మూఁద్యప్రకా
శముచే సంభకారమునరె మనస్సు నశించినదనియే యెఱుంగుము.

మనఃసర్వశరీరస్థో యావత్తావన్మహద్భయమ్
తస్మిన్నుత్సారితేయోగాద్భయస్యావసరఃకుతః. 63

మనస్సును గర్భము శరీరముననుండునపుడు భయోక్త్యర్థముండేయియుండును కాని
సమాధిచేతను లేక బ్రహ్మత్వైక్యమొనరించుచేతను కానిని వెఱికినైవిధ నిక భయమెవటి?

బ్రాహ్మిమాత్మోతితశ్చిత్తే వేతాలోఽతిబలోఽనఘ
సమ్యక్జ్ఞానేనమస్తే)ణ ప్రసభం వినిపాత్యతామ్. 64

పాపకహితుడనగు నోరామా! చిత్తమందుద్భవించిన మహాబలకాలియగు బ్రాహ్మియాప
తేతాళమును సమ్యక్జ్ఞానమును మంత్రముచే బలాత్కారముగ వివాళ మొనర్చుము.

దేహగేహద్వితేచిత్త యత్తే బలవతాంవరే
నిరాధిర్విగతోద్వేగ స్త్రిషనాస్తిభయంతవ. 65

మిగులబలవైభవముగ చిత్తక్షికావము జేహునుగృహమునుండి వెడలిపోవ నివిక యుద్వేగ
మానక విస్తారహితుడనై యుండుము ఏలన చిత్తాభావముచే నికీకభయమునదే లేదుగదా.

నీరాగపవ నిరుపార్జన ఏవచాస్మి
త్యేతావత్తైవ గలితాతవ చిత్తసత్తా

నిర్దుఃఖముత్తమపదం పరమంగతోఽసి
తిష్ఠోపశాన్త పరమైషణివమనుస్తః. 66

ఇత్యావేవాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవమాతోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమక్రమణే స్వచిత్తసహజానామ

చతుర్థః సర్గః || 14 ||

‘ఆత్మలాభముచే కోర్కెలన్నియు పూర్ణముగుటచే రాగరహితుడనై బాహ్యవిషయ
గుఱమేమియు నశేషింపకయున్నానను నిశ్చయముచే నీచిత్తసత్త నశించినదనియే యెఱుంగుము.
ఇన్నిధమున దుఃఖఃహితమగు యత్తమపదమునూర్పది యంతఃకరణమున యేకోర్కెలను లేక
యుండుము.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున
స్వచిత్తసహజానామ చతుర్థ సర్గము || 14 ||

పంచదశః సర్గః .

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

ఏతామనుసరన్నామ చిత్తసత్తామపావనీమ్
సంసారబీజకణికాం. జీవబంధనవాగురామ్. 1

ఆత్మాత్మకృత్కారూపాభో మలినామాపతద్భృశమ్
చిత్తంసమనుసంధత్తే ధత్తేచ కలనామలమ్. 2

శ్రీవసిష్ఠుడు - ఓరామా! అపవిత్రముగు సంసారమునకు లీజమును, జీవుని బధించునట్టి
జాగమునునగు చిత్తమునుసరించి ననుచు ఆత్మ తనబ్రహ్మస్వభావమును త్యజించి మరల (ఇంద్రియ

నృత్తల కథనమును జ్ఞానమునాక్రమించి చిత్తముచే కల్పింపబడిన దేహాదినంభూత మే సేనను నిశ్చయమునుబొందుచు చిత్తోత్పన్నుడు రాగద్యేషాదులతోగూడిన వాసనామలమును గ్రహించుచున్నది.

వర్ధమాననుహామోహదాయినీ భయకారిణీ

తృష్ణావిషలతారూపా మూర్ఖమేవప్రయచ్ఛతి.

3

ప్రవర్ధమానమగు మహామోహమునకు కారణభూతమున, భయదాయకమునగు తృష్ణ యను విషలత ఆత్మను మూర్ఖిల్లజేయుచున్నది.

యదాయదోదేతితదా మహామోహప్రదాయినీ

తృష్ణాకృష్ణానిశేవేయ మనంతాత్మవికారిణీ.

4

మహామోహప్రదమగు తృష్ణయను కృష్ణపక్షరాత్రి యెపుడెపుడుదయించునో, అపుడెల్ల నయ్యది ఆనంతాత్మయందు వికారముగల్గి జేయుచుండును.

కల్పానల శిఖాదాహం సోఘంశక్తాహరాదయః

తృష్ణానలశిఖాదాహం సోఘంశక్తానకేచన.

5

ప్రళయగ్నిశిఖాముక్కు వేడిమిగూడ మహేశ్వరాదులు సహింపగలరుగాని తృష్ణానల మయొక్క దాహకత్వము నెవరును సహింపజాలరు.

తీక్ష్ణాకృష్ణానుదీర్ఘావ వహత్యంగంసదానిజమ్

శీతలైవానుభోదరాఘోఽతృష్ణాకృపాణికా.

6

తీక్ష్ణమై, కృష్ణవర్ణమై, అతిదీర్ఘమగు దుఃఖఫలము నొసంగునది, శీతలమై, భయంకరమై, తృష్ణయను ఖడ్గము తనయంగమునే తాను నఱుకుకొనుచున్నది.

యాన్యేతానిదురంతాని దుర్జరఃఖ్యున్నతానిచ

తృష్ణావల్ల్యాఃఫలానీహ తానిదుఃఖానిరాఘవ.

7

ఓరావచంబా ! దుర్నివార్యములగు న్యూనాధికదుఃఖములన్నియు తృష్ణాలతయొక్క ఫలమైయుండును.

అదృశ్యైవాత్తిమాంసాస్థి రుధిరాదిశరీరకాత్

మనోబిలవిలీనైషా తృష్ణావనశునీన్పణామ్.

8

తృష్ణయను వ్యాఘ్రము మనస్సును బిలమందుదాగుకొని మాంసాస్థిరుధిరములఁ భక్షించుచున్నది.

క్షణముల్లాసమాయాతి క్షణమాయాతిశూన్యతామ్

జడావిదలయత్యాశు తృష్ణాప్రావృట్తరంగిణీ.

9

ఈతృష్ణ క్షణములో వృద్ధియగు ను మఱిక్షణములో నశించుచున్నది. క్షణములో వర్షా కాలనదినోరే పావాని కంటకయుక్త ప్రదేశమునకుఁ గొంపోయి ప్రాణుల ఖండించుచున్నది.

దృష్టదైన్యోహతస్వాంతో హతౌజా యాతినీచతామ్

మున్యాజేతాహితీ తృష్ణయాభిహతోజనః.

10

తృష్ణచే వీడితుడగు మనుజుడు దీనాంతఃకరణమువృద్ధి శక్తిహీనుడై యౌత్సవ్యు నొందును; మఱియు విరూపాక్షుడై క్రందనమొనర్చును; పతితుడునునగును.

నస్థితాకోటరేయస్య తృష్ణాకృష్ణభుజభ్రమీ

తస్యప్రాణానిలాఃస్వస్థాః పుంసోహృదయరంద్రగాః.

11

ఎవని హృదయకోటరయున తృష్ణయను సర్పము నివసంపకుండునో వాని ప్రాణవాాయువు స్వస్థతనొందును.

నూనమస్తంగతోయత్ర తృష్ణాకృష్ణనిశాక్రమః

పుణ్యాని తత్రవర్ధంతే శుక్లపక్షిషవేంద్రవః.

12

తృష్ణయను రాత్రి శమించిన చోట శుక్లపక్షిచంద్రునివలె పుణ్యాము నిక్కముగవర్ధిల్లును.

యో నతృష్ణాఘృణావల్ల్యా క్షతఃపురుషపాదవః

పుణ్యప్రసూనైఃససదా దశాయాతివికాసిసీమ్.

13

తృష్ణయను కీటసంయుక్తలతచే క్షయమనొందనిచో పురుషుడగు పృథ్వీ ధర్మములను పుష్పములచే సదా వికసించుచుండును.

అనంతాకులకల్లోలా వివర్తావర్తసంకులా

ప్రవహత్యాశయాత్ర తృష్ణాంధానాంనదీన్పణామ్.

14

వివేకరహితులగు మనుజులహృదయవనమున, ఆత్మంత్యావృత్తలత్యవను తరంగములతో గూడి భ్రమరూపయావర్తములచే పూర్ణమైనట్టి తృష్ణానది నిక్కముగ ప్రవహించును.

తృష్ణాయేమేజనాఃసర్వే సూత్రయంత్రపత్రత్రివత్

భ్రామ్యంతేప్రవిశీర్యంతే సంత్రాయంతేచభూరితః.

15

తృష్ణచేతనే కీవులంబయి దారపుయంత్రమందలి పక్షివలె యాడ్వలబడుచు క్షయ, చింతా, శోకములను పక్షిచ్చేదములచే విచ్ఛిన్నమై తుదకు హతమొనర్చబడుచున్నది.

మూలాన్యసినుసూక్ష్మైః కఠినాశయకర్కశా

తృష్ణాపరశుధారేవ వల్లంతీ వినికృన్తతి.

16

దయాకూన్యమై కర్కశమైనట్టి యాత్మష్ణ పరశుధార (గొడ్డలియంచు) వలె అతిమాత్మ్యములగు దయావివేకాదిధర్మములమును తెగగొట్టుచున్నది.

నిపతత్యవలేమూఢ స్తృష్ణామనుసరజ్జనః

నీలామనుపతత్త్వైర్భ్రా తృణసాఖాయంతైఃణకః.

17

మాతృపైమొలచిన తృణవిశేషముల భక్షింపవలెను నారిణిమందుగూలుపట్టు తృష్ణను వెన్నంటు మూఢుడు నరకమను యంధకూపమునఁబడును.

నోన్మత్తాపి జరాచక్షు స్తథాజరయతిక్షణాత్

యథాజరయతిక్షామా తృష్ణాహృదయరూపికా.

18

మిగుల బలవత్తరమగు నార్ధక్యముగూడ అతిమాత్మ్యమగు తృష్ణాహృదయరూపికాభము వలె నేత్రమునంధీకృతమొనర్చబడును.

తృప్తయోశయకౌశిక్యా హృద్యమంగలభూతయా
యాభయాభగవానేష విష్ణుర్వామనతాంగతః.

19

అమంగళకరమగు తృప్తయను యులుకము హృదయముననున్నందుచేతనే అనంతరూపు
డగు విష్ణుభగవానుడుకూడ వామనత్వము నొందెను.

కయూచిదేవదైవిక్యా హృదిగ్రధితయానయా

తృప్తయాభ్రామ్యతేవోమ్ని రజ్జ్వేవారోఽన్వహంకిల.

20

హృదయమందలి దైవపుష్పము కమగు యోవోమ్నిక తృప్తచేతనే బంధిగుడై సూర్యుడు
ప్రతిదినమున్ను త్రాటిచేసిన నాకాసమున త్రిపుబడుచున్నాడు.

సర్వదుఃఖమయాకారాం జగతీజీవనచ్చిదమ్

తృప్తాంపరిహరేశుక్తిరా మురగీమివమూరగః.

21

సర్వదుఃఖమనూకారమును, లోకమందలి ప్రాణికోట్ల జీవితమునుచ్చిన్నమొనర్చున
దియునగుయీతృప్తను క్రూరసర్పమునువలె దూరముగ తొలగించివేయవలెను.

తృప్తయూవాయవోయాన్తి తైలాస్తిషస్తితృప్తయా

తృప్తయైవధరాధాత్రి త్రైలోక్యంతృప్తయాధృతమ్.

22

తృప్తచేతనే వాయువు వీచుచున్నది. తృప్తచేతనే పర్వతములు నిలబడియున్నవి.
తృప్తాకారముననే భూమి జీవరాసులను ధరించుచున్నది. వెద్యోల, ముల్లోకములును తృప్తచేతనే
ధరింపబడియున్నవి.

సర్వైవలోకమాత్రేయం ప్రోతాతృప్తావరత్రయా

రజ్జబంధాద్విముచ్యస్తే తృప్తాబంధాన్న కేచన.

23

తృప్తయను చర్మరజ్జువుచే ముల్లోకములను పాత్రము బంధింపబడిచూచున్నది. రజ్జబంధనము
నుండి యెవరని విముక్తులుగావచ్చుటగాని తృప్తాబంధనమునుండి యెవరును విముక్తి నొందజాలరు.

తస్మాద్రాఘనతృప్తాంత్యం త్యజసంకల్పవర్జనాత్

మనస్త్యైకత్వనంగాస్తి నిర్గతమితియు క్తితః.

24

కాన నోరామా! ఇక్కారణమున సంకల్పములనువీడుటద్వారా నీవు తృప్తను పరిత్య
జింపుము. సంకల్పముకంటె నేఱుగ మనస్సునుదీలేదని యుక్తులచే నిదివరలో నిర్ణయింప
బడినదిగదా!

అయంత్యమహమి త్యేవ ప్రథమంతావదాశయే

మాందురాశాంమహాబాహో సంకల్పయ తమోమయీమ్.

25

మహాబాహుడవగు నో రామా ! అజ్ఞానమయమును, సర్వదుఃఖానిమిత్రమునగు ఈ
దేహమే నేనను యభిమానము నెన్నడును గల్గియుండకుము.

ఏతాదుఃఖప్రసవిసి మనాత్మన్యాత్మభావనామ్

నభావయసిచేద్రామ తదాతేజ్జేషుగణ్యనే.

26

ఓరామచంద్రా! దుఃఖచదమైనట్టి అనాత్మభూతములగు దేహదులదలి యాత్మాభిమాన
మును త్యజించినచో అత్తటి నీవు జ్ఞానులలో లెక్కింపబడుదువు.

ఏతామహంభావమయీమపుణ్యాం

చిత్రాన్వనహంభావశలాకయైవ

స్వభావనాంభవ్యభవాన్తభూమా

భవాభిభూతాఖలభూతభీతిః

27

ఇత్యాదీ వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూత్యోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే తృప్తావర్ణనంనామ పంచదశః

సర్గః || 15 ||

భక్త్యుడవగు నోరామా! అనహంభావమును కత్తెరచే అహంభావమును గు యీ తృప్త
ను చేదించిచైది జగద్విభూతులన్నింటిని దిరస్కరించి ప్రపంచాతీతమగు పరబ్రహ్మనుండు స్థితుఁ
డవు గమ్ము.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమ ప్రకరణమున

తృప్తావర్ణనమును పంచదశ సర్గము || 15 ||

పోడకః సర్గః.

శ్రీ రామఉవాచ :—

స్వభావగంభీరమేతద్భగవన్వచనంతవ

యదహంకారతృప్తాంత్యం మాగృహణేతివక్షిమామ్.

1

యద్యహంకారసంత్యాగం కరోమి తదిదంప్రభో

త్యజామిదేహనామానం సంనివేశమశేషతః.

2

జానుస్తంభేన మహతా ధార్యతే సుతరుర్యథా

అహంకారేణ దేహోఽయం తథైవకలధార్యతే.

3

అహంకారక్షయేదేహః కిలావశ్యంవినశ్యతి

మూలేక్రకచసంలూనే సుమహానివపాదకః.

4

తత్కథంసంత్యజామ్యేనం జీవామిచకథంమునే

ఏనమర్థంవినిశ్చిత్త్య వదమే వదతాంవర.

5

శ్రీ రామకుః—ఓ మునీంద్రా! తృప్తాహంకారముల బరిగహింపవలదని తాము నుడివిన
వాక్యములు స్వభావముగనే గంభీరములైనవి. కానినో దేవా! అహంకారమును త్యజించుచో దేహ
స్థితిసంకయిగూడ పరిత్యజింపవలసియుండును. ఏలన, అహంకార ప్రాణములకైక్యముగలదు గాన
ప్రాణముల బరిగ్రహించి అహంకార విహితముగావుండు యసంభవముగను. జానువువలె ముద్దు

మైన మూలస్తంభముచే యుత్తమవృక్షము ధరింపబడునట్లు అహంకారముచే యీ దేహము నిక్కముగ ధరింపబడుచున్నది. అహంకారము నశించిన, అంపముచే కోయబడిన మూలముగల విశాల వృక్షమువలె యీ దేహమున్న నశించుచున్నది. కాన వక్తలలో శ్రేష్ఠుడవగు నో మునీంద్రా! నేనీ యహంకారమునెట్లు పరిత్యజింతును? ఎవ్విధమున జీవితమును ధరింతును? దీనిని బాగుగ నిశ్చయించి వచింపజేడెద.

(శ్రీ) వసిష్ఠ ఉవాచ :—

సర్వత్రవాసనాత్యాగో రామరాజీవలోచన
ద్వివిధఃకథ్యతే తజ్జేయో ధ్యేయశ్చమానద.

6

అహమేషాంపదార్థానామేతేష మమజీవితమ్
నాహమేభిర్విదాకశ్చిన్న మయైతేవినాకిల.

7

ఇత్యస్తర్విశ్చయంకృత్వా విచార్యమనసాసహ
నాహంపదార్థస్య నమే పదార్థఇతిభావితే

8

అంతఃశీతలయాబుద్ధ్యా కుర్వత్యాలీలయాక్రియామ్
యోనూనంవాసనాత్యాగో ధ్యేయోరామ సక్షీర్తితః.

9

సర్వంసమతయూబుద్ధ్యా యంకృత్వావాసనాక్షయమ్
జహాతినిర్మమోదేహం జేయోఽసౌ వాసనాక్షయః.

10

(శ్రీ) వసిష్ఠుడు :—కమలసేత్రుడవును, మానప్రదుడవగు నోరామా! వాసనాత్యాగ మెల్లడలజ్ఞేయమని, ధ్యేయమని యిరుప్రకారములుగ వచింపబడినది. దేహేంద్రియాదులయొక్కయు, అన్నపానాద్యుపభుక్తబాహ్యపదార్థములయొక్కయు సంఘాతమునేనేను; ఈదేహ, అన్నదులు నా జీవితమునిమిత్తమేయగును; ఇవిలేనిచో నేనుగాని, నేనులేనిచో యివిగానియుండజాలవు! ఇట్లంతఃకరణమున ప్రథమహంకార నిశ్చయమొనర్చి, పిదప మనస్సుతోకూడ దేహేంద్రియాది సంఘాతమును వేఱుబఱచుటద్వారా తత్వవిచారముచే నయ్యది అసత్తన నిశ్చయించి, ద్వితీయ చిద్రూప అహంపదార్థమగు నాకీవస్తుజాలముతో సంబంధములేదను యాత్మజ్ఞానము పరిపక్వముకాగా లీలామాత్రముగ క్రియలొనర్చుచు, అంతఃకరణమున ప్రకాంతబుద్ధితోగూడి నిశ్చయరూపమున వాసనలఁ బరిత్యజించుట 'ధ్యేయ' వాసనాత్యాగ మనఁబడును. జగత్తునంతయు బ్రహ్మరూపమున సాక్షాత్కరించుకొని యే వాసనాక్షయముచే భూమికాభ్యాసముద్వారా నిర్మలుడును, అహంకార రహితుడనై నిర్వికల్ప సమాధియందు జీవుడు స్థితిబొందునో, లేక ప్రారబ్ధక్షయముచే సర్వథా దేహత్యాగ మొనర్చునో అయ్యది, జ్ఞేయ, వాసనాత్యాగమనఁబడును.

అహంకారమయీంత్యక్త్యా వాసనాంలీలయైవయః

తిష్ఠతిధ్యేయసంత్యాగీ జీవన్ముక్తఃసఉచ్యతే.

11

అహంకారమయమగు వాసనను బరిత్యజించి లీలామాత్రముగ లోకోచితవ్యవహారముల నాధరించు సచ్చరితుడు ధ్యేయత్యాగియనియు జీవన్ముక్తుడనియు పేర్కొనబడును.

నిర్మూలకలనాంత్యక్త్యా వాసనాంయఃశమంగతః

జ్ఞేయత్యాగమయంవిద్ధి ముక్తంతరఘనందన.

12

ఓ రాఘవా! వాసనాత్యాగముచే దృశ్యకల్పనయంతయు సంపూర్ణముగ నశింప, పృథాం తస్థినిండునాతడు జ్ఞేయత్యాగియని యెఱుంగుము.

ధ్యేయంతంవాసనాత్యాగం కృత్వాతిష్ఠ నిలీలయా

జీవన్ముక్తామహాత్మానః సుజనాజనకాదేయః.

13

ధ్యేయవాసనాత్యాగమనలించి లోకోచితకార్యముల నొనర్చిన జీవన్ముక్తులగు మహాత్ములలో జనకుడు మున్నగువారుగలరు.

జ్ఞేయంతంవాసనాత్యాగం కృత్వాప్యశమమాంగతః

విదేహముక్తాస్తిష్ఠన్తి బ్రహ్మధ్యేవపరావరే.

14

జ్ఞేయవాసనాత్యాగ మొనర్చి శాంతినిండునట్టి విదేహముక్తులగు మహాత్ములు సర్వోత్తమ మగు బ్రహ్మమునందే స్థితిగల్గియుండురు.

ద్వావేవరాఘవత్యాగో సమాముక్తపదేస్థితౌ

ద్వావేతేబ్రహ్మాతాం యాతౌ ద్వావేవవిగతజ్వరా.

15

ఓ రామా! ఈరెండు త్యాగములున్న సమానములేయనియు, ముక్తిదాయకములనియు, సంతాపరహితములనియు బ్రహ్మత్వప్రాప్తినింబొందజేయునవనియు యెఱుంగుము.

యుక్తాయుక్తమతీస్యాసే కేవలంవిమలేనఘ

ఏకఃసితఃస్ఫురద్దేహః శాస్తదేహఃసితోఽపరః.

16

ఏకఃసదేహోనిర్ముక్త స్తిష్ఠత్యపగతజ్వరః

త్యక్తదేహోవిముక్తోఽన్యో వర్తతేఽజ్ఞేయవాసనః.

17

పాపరహితుడవగు నోరామా! సమాధియందారూఢుడును, సమాధివృత్త్యానశాలమున వ్యహరించువాడును నగు వీరిరువురు (జీవన్ముక్త విదేహముక్తులు)ను, సుఖవిశ్రాంతిని బడయువారై అవిద్యామలరహితులై కేవలము బ్రహ్మపరమాన స్థితులై యుండురు. కానియందొకడు (జీవన్ముక్తుడు) దేహసహితుడుగను మఱియొకడు (విదేహముక్తుడు) దేహరహితుడుగను నుండును. ఒకడు దేహముతోగూడియున్నను దుఃఖరహితుడైయుండును; మఱియొకడు దేహమును త్యజించి జ్ఞేయ వాసనాత్యాగియై యుండును.

ఆపతత్పుయథాకాలం సుఖదుఃఖేవ్యనారతమ్

నహృష్యతిగ్ధాయతియః సముక్తఇతిశోచ్యతే.

18

కాలపరిపాకమున సుఖదుఃఖములు నిరంతరము గలుగుచుండినను హర్షశోకములొందని వాడే జీవన్ముక్తుడనఁబడును.

ఈప్రీతాసీప్సి తేనస్తో యస్యేస్తానిష్ఠవస్తుమ

సుఖంప్రవచ్ఛరతియః సముక్తఇతికథ్యతే.

19

ఇష్టవిష్టనస్తువులందు రాగద్యేషములు లేనివాడును సుఖ ప్రియందున్నవానివలె ప్రాప్తించు
వ్యవహారముల వాచరించువాడును జీవన్ముక్తుడని వచింపబడును.

హేయోపాదేయకలనే మమేత్యహమిహేతిచ
యస్యాస్త్రఃసంపరిక్షీణే సజీవన్ముక్తఉచ్యతే. 20

దేహమందుగాని దేహసంబంధములగు ధనాదులందుగాని అహంకారదుమత్య కల్పనలెవని
యందునశించునో యాతడే జీవన్ముక్తుడని పేర్కొనబడును.

హర్షామర్షభయక్రోధ కామఃకర్పణ్యదృష్టిభిః
నపరామృత్యతేయోఽస్త్రః సజీవన్ముక్తఉచ్యతే. 21

హర్షామర్ష, కామక్రోధ, భయదీనత్వాదులచే యంతకరణమున స్పృశింపబడనివాడు
జీవన్ముక్తుడనబడును.

సుఖమప్తవత్ప్రళమితభావవృత్తినా
స్థితంసదాజాగ్రతి యేనచేతసా
కలాన్వితోవిధరివ యఃసదాముదా
నిషేవ్యతేముక్త ఇతీహస స్త్రుతః 22

సుఖప్రియందువలె జాగ్రత్తునందును మెలంగువాడును, సర్వకళాపరిపూర్ణుడగు చంద్రుడు
చంద్రికచే నేవించబడునట్లు స్వాధ్యావిక హర్ష ముచేపరిసేవితుడు నగువాడును జీవన్ముక్తుడని వ్యవహా
రింపబడును.

శ్రీ వాల్మీకిరువాచ :—

ఇత్యుక్తవత్ప్రళమనౌ దివసోజగామ
సాయంతనాయ విధయేఽస్తమినోజగామ
స్నాతుంసభాకృత నమస్కరణాజగామ
శ్యామాక్షయేరవికరైశ్చ సహజగామ. 23

ఇత్యాహే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే తృష్ణాచికిత్సానామ షోడశః సర్గః || 16 ||
ఏకాదశోదివసః.

శ్రీ వాల్మీకి :—వశిష్ఠమునీంద్రుఁడుబల్కు నంత సాయంసమయముకాగా నూర్చు
డస్తాదిగ్రంథము. అత్రతే స్నానసంధ్యావికృత్యముల నెరవేర్చుటకై సభ్యులందఱును పరస్పర
ప్రణామపూర్వకముగ వచ్చుటచిది. ఆరాత్రి గడిచినమీదట మఱువాడు మూర్ఖోదయమగు
సరికి మఱుల వారందఱును సభాస్థానమునకు వచ్చిచేరి

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమ ప్రకరణమున
తృష్ణాచికిత్సయను షోడశ సర్గము || 16 ||
పదునొకండవరోజు.

స ప్త ద శ : స ర్గ : .

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

విదేహముక్తాయేరామ తేగిరామిహగోచరే
నై వత్తిష్ఠనితస్సా త్వం జీవన్ముక్తిమిమాంశృణు. 1

శ్రీవసిష్ఠుడు:—ఓ రామా! విదేహముత్తులు ఇంద్రియగోచరమగు దృశ్యప్రపంచముననే
వర్తింపకు. కావున నీవు జీవన్ముక్తినిగూర్చియే యిన్విధమున యాకర్షింపుము.

ప్రాకృతాన్యేవకర్మాణి యయావర్జితవాంఛయా
క్రియస్తేతృప్తయేమాని తాంజీవన్ముక్తతాంవిదుః. 2

విషయాకావర్జితమైన యేచ్ఛచే ప్రాప్తకర్మ లాచరింపబడునో వానినే జీవన్ముక్తత్వ
మందురు.

యాసితి స్తృప్తయా జన్తోర్బాహ్వోరేబద్ధభావయా
తంబన్ధమాహురాచార్యాః సంసారనిగడందృఢమ్. 3

దృశ్యవిషయసత్యత్యబుద్ధిసహితమును, భోగాకాయుక్తమునగు జీవుల బాహ్యపదార్థ
ములందలి స్థితియే దృఢమగు సంసారబంధమని విజ్ఞులు బల్కుదురు.

నూనముజ్ఞితసంకల్పా హృది బాహ్యోవిహారిణీ
వాసనాయోదితాసేహ జీవన్ముక్తశరీరిణీ. 4

హృదయమున సంకల్పరహితమై బాహ్యపదార్థములందు చరించునట్టియెచ్చయే ఈ
ప్రపంచమున జీవన్ముక్తులవలించించియుండును.

బాహ్యార్థవ్యసనోచ్ఛానా తృష్ణాబద్ధేతిరాఘవ
సర్వార్థవ్యసనోన్ముక్తా తృష్ణాముక్తేతికథ్యతే. 5

ఓ రామా! బాహ్యపదార్థాశక్తిచే వృద్ధిపొందిన తృష్ణగల వానిని బద్ధుడనియు, విషయము
లన్నిటియందును వాసవారహితమగు చిత్తముగలవానిని ముక్తుడనియు వచింతురు.

పూర్వంయస్యాస్తుతృష్ణాయా వర్తమానేఽపిశాశ్వతీ
నిర్దుఃఖతానిష్కలతా సాముక్తేతిబుధైఃస్మృతా. 6

విషయప్రాప్తికి పూర్వమును విషయవాశమందును రాగవిరహదులచేగల్గు దుఃఖమేమియు
లేనిదియు వర్తమానకాలమందు స్థిరమైనదియునగు యిచ్ఛయే ముక్తియని ప్రాజ్ఞులు వచింతురు.

ఇదమస్తుమమేత్యన్తర్యేషా రాఘవభావనా
తాంతృష్ణాంశృంఖలాం విద్ధి కలనాంచమహామతే. 7

మహామతిమగు నోరామా! 'ఈ వస్తువునాకు ప్రాప్తింపవలెనను యిచ్ఛయే బంధమనియు,
'కలన' (కల్పన) యనియు నెఱుంగుము.

తామేతాంసర్వభావేషు సత్త్వసత్పుచసర్వదా
సంత్యజ్యపరమోదారః పరమేతిమహామనాః. 8

సదసద్రూపములగు పదార్థముల నేటియందును యిట్టి తృప్తయేమియును లేని పరమా
దారచిత్తుడగు మహాత్ముడు జీవన్ముక్తిపదమునొందును.

బంధాశామధమోక్షాశాం సుఖదుఃఖదశామపి
తృప్త్యానదసదాశాంచ తిష్ఠాక్షుభమహాభివత్ . 9

ఓ రామా ! బంధమోక్షముల యాశను, సుఖదుఃఖములను, సదసద్దశలను త్యజించి మహా
సముద్రమువలె విక్షోభరహితుడవై యుండుము.

అజరామరమాత్మానం బుద్ధ్యాబుద్ధిమతాంవర
జరామరణశంకాభిర్మా మనఃకలుషంకృతాః . 10

ఈ త్తమ ధీమంతుడవగు నోరామా ! జన్మమృత్యురహితమగు ఆత్మ నెఱింగినవాడవై,
మఱి జరామరణ చింతలచే మనస్సు నెన్నటికిని కళంకితమొనర్చకుము.

పదార్థతత్త్వం నేదం తే నాయంత్యమసిరాఘవ
కించి త్తదన్యదేవేద మన్యవవాసిరాఘవ . 11

ఓ రామా ! ఈ దృశ్యపదార్థములు నీవుగాని, నీవీదృశ్యపదార్థములుగాని యెన్నటి
కిని గావు. దృశ్యపదార్థరూపము పరమార్థముకంటె యన్యమై మిగుల తుచ్ఛమైయున్నది. కాని
నీవు వానికన్యమగు శుద్ధరూపుడవై యున్నావు.

అనదభ్యుదితేనిశ్వే సతీవాసతిసంస్థితే
త్యయితత్తామతిగ తే తృప్తాయాఃసంభవఃకులః . 12

అనస్తగు ఆజ్ఞానముచే నావిచ్ఛింది సదసద్రూపమున నీ ప్రపంచము క్లితిగల్గియుండ,
నీవు దానికి పరమై వెలయుమండ నిక తృప్తయే యెట్లు నీకు సంభవమగును ?

అన్యచ్ఛరామమనసి పురుషస్యవిచారిణః
జాయతేనిశ్చయఃసాధో స్సారాకారశ్చతుర్విధః . 13

సాధుస్వభావుడవగు నో రామా ! ఇంకను విచారశీలుని మనమున యీ వచింపబోవు
వాల్లవిధములగు నిశ్చయములున్న గల్గును.

ఆపాదమస్తకమహం మాతాపితృవినిర్మితః
ఇత్యేకోనిశ్చయోరామ బంధాయాసద్విలోకనాత్ . 14

ఓ రామా ! 'మాతాపితృవినిర్మితము, ఆపాదమస్తకమునగు యీ దేహమే నేనను
జనించు అజ్ఞానదృష్టిచేగల్గు నిశ్చయము బంధమునేగల్గించును.

అతీతఃసర్వభావేభ్యో వాలాగ్రాదప్యహంతనుః
ఇతిద్వితీయోమోక్షాయ నిశ్చయోజాయతేసతామ్ . 15

'దేహేంద్రియాదులన్నిటికంటె వేరై, కేవలభాగముకంటెను నూత్నమైనట్టి శుద్ధ
చైతన్యమే నేనను రెండవదగు సత్పురుషుల నిశ్చయము మోక్షమును గలుగజేయును.

జగజ్జాలపదార్థాత్మా సర్వమేవాహమక్షయః
తృతీయోనిశ్చయశ్చేత్థం మోక్షాయైవ రఘూద్యమ . 16

రఘుకులశ్రేష్ఠుడవగు నో రామా ! జగతునందలి పదార్థములన్నింటియొక్క ఆత్మ
స్వరూపము ఆక్షయమండగు నేనేయను తృతీయనిశ్చయమున్న మోక్షదాయకమైనదే.

అహంజగద్వాసకలం శూన్యంవ్యోమసమంసదా
ఏవమేషచరుక్థోఽన్యో నిశ్చయోమోక్షసిద్ధయే . 17

అకాశమువలె శూన్యమగు ఆధ్యాత్మిక అధిభౌతిక అధిదైవికాత్మకమైన యీజగత్తంత
యు నేనేయను చరుక్థనిశ్చయమున్న యిన్నిధమున నేమోక్షసిద్ధిని గల్గజేయునదగును.

నిశ్చయేషుచతుర్వేషు బద్ధాయప్రథమం స్మృతః
త్రయోమోక్షాయకథితః శుద్ధభావనయోత్థితః . 18

ఈవాల్లు నిశ్చయములలో మొదటిది బంధమునే గల్గించును. తక్కిన మూడున్న శుద్ధ
భావనచే గల్గినవగుటచే మోక్షప్రదమగును.

ఏతేషాంప్రథమఃప్రోక్త స్తృప్తాయాబంధయోగ్యతా
శుద్ధతృప్తాస్త్రయఃస్వచ్ఛా జీవన్ముక్తవిలాసిनః . 19

ఏనిలో మొదటిది మరలవాసనాయుక్తమగుటచే బంధహేతువును, తక్కిన మూడున్న
శుద్ధవాసనాయుక్తమగుటచే స్వచ్ఛములై జీవన్ముక్తుల కనుసరింపయోగ్యమై యున్నవగును.

సర్వసూత్రాహమేవేతి నిశ్చయోయోమహామతే
తమాదాయవిషాదాయ నభూయోయాతిమేమతిః . 20

ఓమహామతీ ! 'ఈజగత్తంతయు ఆత్మస్వరూపుడవగు నేనే, యను నిశ్చయమునవలల
బిందియుండుటచే నాని త్తము భేదమునొందకయున్నది.

తిర్యగూర్ధ్వమధస్తాచ్చ వ్యాపకో మహిమాత్మనః
సర్వమాత్మేతితేనాస్త ర్నిశ్చయేననబధ్యతే . 21

అంతకును ఆత్మయొక్క మహిమయే వ్యాపించియున్నది గాన సర్వము ఆత్మ యేయని
యాంతరమున నిశ్చయించుటచే జీవుడు బంధనమున దగుల్కొనడు.

శూన్యంతత్ప్రకృతిర్నాయా బ్రహ్మవిజ్ఞానమిత్యపి
శివఃపురుషఃకాశానో నిత్యతైవకథ్యతే . 22

సర్వాధిష్ఠానమగు ఆత్మయే ఆయామతవాదులచే శూన్యమనియు, ప్రకృతియనియు,
మాయయనియు, బ్రహ్మమనియు, విజ్ఞానమనియు, శివుడనియు, పురుషుడనియు, యాశానుడనియు,
యెట్లు భువిధముల వచింపబడుచున్నది.

సదాసర్వంసదేవేదం నేహద్విత్యాన్యతేక్వచిత్
విద్యే తేవిద్యయావ్యాప్తం జగన్నేతరయాధియా . 23

ఈజగత్తంతయు సదా సన్మాత్ర స్వరూపమే అయియున్నది. ఇందు ద్వైతముగాని భిన్నత్వముగాని యేవటనులేదు. పరమార్థవ్యత్యజ్ఞానదృష్టిచేతనే యీ ప్రపంచమంతయు వ్యాప్తమై యున్నదిగాని భ్రాంతిబుద్ధిచేగాదు.

అపాతాలమనంతాత్మా పూరితోఽంభోధిరంబుభిః

అబ్రహ్మ స్తంబవర్య స్తం జగదాపూర్ణమాత్మనా. 24

అనంతాకృతిగల సముద్రము పాతాళమువలకు జలముచే పూర్ణమైయున్నట్లు బ్రహ్మాది స్తంబవర్యంతమగు యీజగత్తంతయు ఆత్మచే పరిపూర్ణమైయున్నది.

అతఃసత్యమృతనిత్యం నాన్యతంవిద్య తేక్వచిత్

వార్యేవసకలాంభోధిర్న తరంగాదయఃక్వచిత్. 25

ఇక్కారణమున ప్రమాణబోధితమగు బ్రహ్మముకంటెయే సత్యమైనది. దానికి భిన్నమగు ఆసద్రూపమైన జగత్తు యేకాలమందునులేదు. సముద్రమంతయు జలమేగాని తరంగాదులేన్నటి కిని కాదుగదా!

పుష్కలకటక కేయూర నూపురాది సకాంచనాత్

భిన్నా స్తరుతృణాకార కోటయత్యైవనాత్మనః. 26

కువర్ణమున కన్యముగ కటక నూపురాదులేవియునులేవు. అట్లునే పుష్పినికన్యముగ పృథ్వి తృణాద్యాకారములును లేవు.

ద్వైతాద్వైతసముద్భేదై ర్జగన్నిర్మాణలీలయా

పరనూత్తమయాశక్తి రద్వైతైవవిజృంభతే. 27

అద్వైతపరమాత్మమయశక్తి (బ్రహ్మసత్త) యే జగద్రచనయను లీలచే ద్వైతాదైత రూపములగు చలవిభభేదములతోగూడి విజృంభించుచున్నది

ఆత్మీయే పరకీయేచ సర్వస్మిన్నేవసర్వదా

నప్టేవోపచితేకార్యే సుఖదుఃఖేగృహాణమా. 28

ఓరామా! స్వీయ పరకీయ, పుత్రమిత్రాది భావసహితమగు యీ జగత్తంతటాః పృథ్వికొంది నను లేక నశించినను జ్ఞానస్వరూపుడవగు నీవు సుఖదుఃఖముల బొందకయుండక .

భావాద్వైతముపాశ్రిత్య సత్తాద్వైతమయాత్మకః

కర్తాద్వైతమనాదృత్య ద్వైతాద్వైతమయోభవ. 29

అద్వైతసత్తామయఃకర్తా వ్యవహారకాలమందును భావముచే అద్వైతము వాక్రయించి, కర్తాచరణమంద ద్వైతమున నాదరించి యివిధమున ద్వైతాద్వైతముల రెంటియందును తత్పరుడవు గమ్యు.

భవభూమిమభీమాసు భావభావనవాత్మయా

మాపతోత్పాతప్రాణాసు దరిష్య స్తఃకరీయథా. 30

ఆకుభ నిమిత్తముచే పూర్ణమై భయంకరములైన సంసారభూగర్తములందు గజము వందమున నీవు గూలవండుము.

ద్వైతంనసంభవతి చిత్తమయంమహాత్మ

న్నాత్మనృతై క్యమపి నద్వితయోదితాత్మ

అద్వైతమైక్యరహితం సతతోదితంస

త్సర్వంనకించిదపి చాహురతఃస్వరూపమ్. 31

మహాత్ముడవగు నో రామా! ద్వైతము పరమార్థమందు సంభవముగానేరదు. ఏలనది చిత్తముచే కల్పించబడినదేగాని యథార్థముగ లేనిదగును. ఈ ప్రపంచమున ద్వైతైక్యముల రెండునులేవు. కాన మహాత్ములు సంఖ్యారహితమును, అద్వైతమును, సదా సన్మాత్రోదితస్వభావ యుక్తమునునగు జగత్తును బ్రహ్మస్వరూపముగనే వచించిరి.

నై వామామ స్తినచనామ జగన్తినస్తి

సర్వంచవిద్యతేఇదం ననునిర్వికారమ్

విజ్ఞానమాత్రమవభాసత ఏవశాస్త్రం

నాసన్న సజ్జగదిదంచ సదేతివిద్ధి. 32

ఓరామా! యథార్థముగ దేహాదిసంఘాతరూపులగు అస్మదాదులుగాని, యీ జగత్తు గాని యేమియునులేదు. నిర్వికారమగు బ్రహ్మముమాత్రమేగలదు. కేవలము విజ్ఞానమాత్రమే భాసిం చుచున్నది. ఈ జగత్తు నట్లుగాదు, అసత్తున్నది, అంతయు సన్మాత్రబ్రహ్మముగనే నీ వెఱుంగుము.

పరమమృతమనాద్యం భాసనంసర్వభాసా

మజరమజమచిన్త్యం నిష్కలంనిర్వికారమ్

విగతకరణజాలం జీవనంశీవశక్తేః

సకలకలనహీనం కారణం కారణానామ్. 33

సతతముదితమీశం వ్యాతతేచిత్తకాశే

స్థితమనుభవబీజం సాత్త్వికభావోపదేశ్యమ్

స్వదనమనుచితోఽస్తర్భహ్మసర్వంసదైవ

త్వమహమపిజగచ్ఛేత్యస్తు తే నిశ్చయోస్తః. 34

ఇత్యావై వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతోక్తే మోక్షోపాయే ఉపశమప్రకరణే తృష్ణావిచ్ఛేదోపదేశోనామ

సప్తదశః సర్గః || 17 ||

ఓ రామా! సర్వోత్తమమును, ప్రమాణసిద్ధమును, అనాదియు, ప్రకాశములన్నింటి యొక్కప్రకాశకమును, అజరమును, అచిన్త్యమును, నిర్వికారమును, ఇంద్రియసమూహవర్జితమును, ప్రాణకక్షికాధారమును, సర్వకల్పనాకహితమును, సర్వకాగణకారణమును, నిత్యోదయస్వరూప మును, వ్యాపకమును, చిత్తకాశమగుదున్న నేత్రాదిం దియముల యనుభవములకు మూలభూత

మును, స్వస్వయాపానుభవముచేతనే యుపదేశింప యోగ్యమయినదియనగు, అంతరిక ఆనందైకరస బ్రహ్మమే యీ జగత్తుయొక్కయు మనయొక్కయు యదార్థస్వరూపమని నీవంతఃకరణమున నిశ్చయమొనర్చుకొనుము.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున తృప్తావిచ్ఛేదోపదేశమను సప్తదశ సర్గము || 17 ||

అష్టాదశ : సర్గ :

శ్రీ వసిష్ఠఉవాచ :—

యుక్తాశయానామహతా మహతానాంకున్దస్త్రిభిః
స్వభావోఽయంమహాబాలో లీలయాచరతామిహ. 1

శ్రీ వసిష్ఠుడు:—ఓరామా! సహాహితచిత్తులును, కామలోభాది దుర్గణజులచే నమాపితులును, లీలామాత్రమున నీప్రపంచమున విహరించువాడనగు మహాత్ములస్వభావమును గూర్చి వినుము.

విహరన్మపి సంసారే జీవన్ముక్తమనాముసిః
ఆదిమధ్యాంతవిరసా విహసేజ్జగత్తీర్ఘతః 2

ఈ ప్రపంచమున జరించునట్టి జీవన్ముక్తుడగు ముని ఆదిమధ్యాంతములందును రసహీనములగు సాంసారికగులగూర్చి సాసించును.

సర్వప్రకృతకార్యఘో మధ్యస్థఃసర్వదృష్టిమ
ధ్యేయంతం వాసనాత్యాగమవలంబ్య వ్యవస్థితః. 3

ప్రాప్తింను కార్యములన్నిటిని జేయును శత్రుమిత్రాదులందు సమదృష్టిగల్గి ధ్యేయ వాసనాత్యాగమవలంబించి జీవన్ముక్తులగు మహాత్ములీ ప్రపంచమున విహరింతురు.

సర్వత్రవిగతోద్వేగః సర్వార్థపరిపోషకః
వివేకోద్యోతదృష్టాత్మా ప్రబోధోపవనస్థితిః.
సర్వాతీతపదాలమ్బ్యా పూర్ణేందుశిశిరాశయః
నోద్వేగీ నచతుష్టాత్మా సంసారేనావసీదతి. 5

ఉద్వేగరహితుడును, సర్వజనహితకరుడును, వివేకముచే బ్రకాశించు సంకీర్తణగు గలవాడును, జ్ఞానమును యుపనయనమందువాడును, సర్వార్థపరిమగు బ్రహ్మచక్షు మనోరంజితువాడును, పూర్ణచంద్రునివగిది. శిశిరఃసంకీర్తకరణయుతుడును, మిగుల యౌచనస్పర్శయుగా మిగుల సంతృప్తిగాని జెందనివాడనగు జీవుడీ ప్రపంచమున దుఃఖమునొందడు.

సర్వశత్రుఘ్నమధ్యస్థో దయాదాక్షిణ్యసంయుతః
సాచకర్మకరోగ్రాణాం సంసారేనావసీదతి. 6

శత్రుమధ్యమునకుండువాడును, దయాదాక్షిణ్యాది సద్గుణసంయుతుడును, గురుసేవాది సమయోచిత కార్యముల నెరవేర్చువాడునగు పుణ్యాత్ముడీ ప్రపంచమున దుఃఖము నొందనేరడు.

నాభినన్దతినద్వేష్టి న శోచతినాకాజ్ఞతి
మానసః ప్రకృతారంభీ సంసారేనావసీదతి. 7

అభినందనప్రసాదీచే నతిప్రసన్నత్వముగాని, అనిష్టప్రాప్తిచే నతి దుఃఖముగాని దాక్షిణ్యమును, జేవికాజ్ఞకు శోకింపనివాడును, జేనిని వాంఛింపనివాడును, మితభాషియు, ప్రాప్తిని నోర్చుకొనని జేయువాడునునగు జీవుడీ ప్రపంచమున దుఃఖము నొందకుండును.

పుష్టఃసన్మకృతంవక్తీ నపుష్టఃసాణువత్థినితః
ఈహితానీహితైర్ముక్తః సంసారేనావసీదతి. 8

అడిగినచో నుపయోగకరమగు వాక్యమునే బుద్ధువాడును, అడుగనిచో స్థానపునరె మెదలకనుండువాడును, రాగద్వేషవినిర్ముక్తుడగుచునగు యుక్తముడీ ప్రపంచమున దుఃఖితుడుగా నేరడు.

సర్వస్యాభిమతంవక్తా చోదితఃపేతలోక్తిమాన్
ఆశయజ్ఞశ్చభూతానాం సంసారేనావసీదతి. 9

సర్వలమొడ ప్రయమునే వచించువాడును, మృదుభాషియు, ప్రాణికోట్ల పృథయును నెఱుంగువాడునగు జీవుడీ ప్రపంచమున దుఃఖము నొందకుండును.

యుక్తాయుక్తదృశాగస్తమాశోపహతచేష్టితమ్
జానాతిలోకదృష్టాంతం కరకోటరబిల్వవత్. 10

యుక్తాయుక్తములను విషమదృష్టులతోను, అశాయుక్తమున క్రియలతోను గూడిన లోక స్మృతాంశమును అజేతయించని బిల్వఫలమునలె (పక్షిపాతము లేక) వీక్షించును.

పరంపదముసారూఢో భంగురాంజాగతీంసిత్తిమ్
అస్తఃశీతలయాబుధ్యా మాసన్ని న సీక్షతే. 11

ముక్తపదమందారూఢులగు మహాత్ము లాంత్యమున శీతలబుద్ధితో గూడుకొనినవారై నాశవంతేమగు జగద్గతినిజూచి నవ్వుచుండురు.

జితచిత్తామహాత్మానో యేహిదృష్టపరావరాః
స్వభావశుద్ధ్యశస్తేషాం కథితస్తవరాఘవ. 12

ఓ రామా! జయించిన చిత్తముగలవారును, ఇహపరంబుల నెఱింగినవారునగు మహాత్ముల స్వభావమివ్వధమున నీ కటింగించితిని.

వయంతేవక్తుంమూర్ఖాణామజితాత్మీయచేతసామ్
భోగకర్తవ్యమమగ్నానాం నవిద్యోభిమతంమతమ్. 13

కాని, తమ చిత్తములఁ జయింపక విషయభోగవంకమున సదానిమగ్నులైయుండు మూర్ఖుల విషయముమరొప్పు నేమ వచింపజాలను.

తేమామభిమతానార్యో భావాభావవిభూషితాః

జ్వాలానరకవహ్నినాం యాస్తాఃకనకరోచిషః. 14

సువర్ణ దీప్తివంటి నరకాగ్ని జ్వాలలచోట నారసమాహమే యట్టి మార్పుల కభిరుక్తుమగును.

అనర్థగహనాశ్చార్థా వ్యర్థానర్థకదర్శనాః

దిశస్తోదుఃఖసంరంభ మభితఃప్రహితాపదః. 15

మార్పులచే నభిలషితమగు ధనాదులు కలవాళ్ళేకాద్యనర్థములకు మూలమై యంతట దుఃఖమును, అపదలను గల్గజేయును.

ఫలసంధీసికర్మాణి నానాచారమయాసిచ

సుఖదుఃఖావపూర్ణాని తాసివక్తుంనశక్నుమః. 16

అజ్ఞుల వివిధాచారసంయుక్తములగు యాగాది కర్మములై, ఫలసహితములై, సుఖదుఃఖ దాపూర్ణములగు గావ వాటినిగూర్చియు మేమేమియు వచింపజాలము.

పూర్ణాంధృష్టిమవప్యభ్య ధ్యేయత్యాగవిలాసినిమ్

జీవన్ముక్తయూస్వస్థో లోకేవిహరరాఘవ. 17

ఓ రామా! ధ్యేయవాసనాత్యాగియుక్తమగు పూర్ణదృష్టివలంబించి, జీవన్ముక్తి వాక్రయించి స్వస్థుడై లోకమున విహరింపుము.

అస్త్రఃసంత్యక్తసర్వాశో వీతరాగోవివాసనః

బహిఃసర్వసమాచారో లోకేవిహరరాఘవ. 18

ఓ రాఘవా! అంతరంగమున సమస్తయాశలనువీడి, వీరరాగుడవును, వాసనారహితుడవునై బాహ్యమున వర్ణాశ్రమాచారముల నెఱవేర్చుచు లోకమునజరింపుము

ఉదారఃపేశలాచారః సర్వాచారానువృత్తిమాన్

అస్త్రఃసర్వపరిత్యాగీ లోకేవిహరరాఘవ. 19

రాఘవా! ఉత్తమాచారసమన్వితుడవై బాహ్యమున సర్వాచారముల నెఱవేర్చుచు, అంతరమున సర్వమును పరిత్యజించుచు లోకమున విహరింపుము.

ప్రవిచార్యదశాఃసర్వా యదతుచ్ఛంపరంపదమ్

తదేవభావేనాలంబ్య లోకేవిహరరాఘవ. 20

ఓ రామా! సాంసారిక, పారమార్థిక దశలన్నింటిని జక్కగ విచారించి మహత్తరమగు బ్రహ్మపదమునే భావముచే నాక్రయించి లోకమున జరింపుము.

అంతరైర్నరాశ్యమాదాయ బహిరాశోన్ముఖేహితః

బహిస్తప్తోన్త్రరాశీతో లోకేవిహరరాఘవ. 21

ఓ రాఘవా! అంతరంగమున ఆరావృత్తియై, బాహ్యమున ఆరాయుక్తునివలె క్రియల గావించుచు, ధనాదులు నశించునపుడు మిగుల పరితాపించుచుండెట్లు బాహ్యమున శరణుడినను, యంతఃకరణమున ప్రకాంక్షింపజేయుచు లోకమున విహరింపుము.

బహిఃకృత్రిమసంరంభో హృదిసంరంభవర్జితః

కర్తాబహిరకర్తాన్తర్లోకే విహరరాఘవ. 22

ఓ రాఘవా! బాహ్యమున క్రోధసంయుక్తుడవును, అంతర్యమున క్రోధవర్జితుడవునై, సర్వకార్యముల జేయుచున్నను, అంతఃకరణమున యకర్తవై యుండి లోకమున మెలింగుము.

జ్ఞాతవానసిసర్వేషాం భావానాంసమ్యగన్తరమ్

యథేచ్ఛసితథాదృష్ట్వా లోకేవిహరరాఘవ. 23

ఓ రామా! పరార్థములన్నింటియొక్క సారాసారములు నీవుబాగుగ నెఱింగియున్నావు గాఁ జ్ఞాతవేయిచుచున్న దృష్టి నవలంబించి లోకమున జరింపుము.

కృత్రిమోల్లాసహర్షస్థ కృత్రిమోద్వేగగర్హణః

కృత్రిమారంభసంరంభో లోకేవిహరరాఘవ. 24

ఓ రాఘవా! కృత్రిమోల్లాసము, కృత్రిమహర్షము, కృత్రిమోద్వేగము, కృత్రిమనింద, కృత్రిమకార్యారంభము, కృత్రిమక్రోధము గల్గి లోకమున విహరింపుము.

త్యక్తాహంకృతిరాశ్వస్త మతిరాకాశశోభనః

అగృహీతకలంకాడ్కో లోకేవిహరరాఘవ. 25

ఓ రామా! అహంకారమును భారవ్రోలి, స్వస్థుడై, అకాశమువలె శోభించుచు, కలంకరహితుడవై లోకమున జరింపుము.

ఆశాపాశశతోన్ముక్తః సమఃసర్వాసువృత్తిమ

బహిఃప్రకృతికార్యస్థో లోకేవిహరరాఘవ. 26

పలువిధ యాశాపాశములనుండి విముక్తుడవై, సర్వవృత్తులందును సమరూపుడవై, బాహ్యమున వర్ణాశ్రమస్వభావయోగ్యములగు (లేక ప్రజాహితకరములగు) కార్యములజేయుచు లోకమున విహరింపుము.

నబంధోన్స్తినమోక్షోన్స్తి దేహీనఃపరమార్థతః

మిథ్యేయమింద్రజాలశ్రీః సంసారపరివర్తినీ. 27

ఓ రామా! యథార్థముగ బంధముగాని మోక్షముగాని లేదు. ఇదంతయు మిథ్యయగు యింద్రజాలవైభవమేయగును. ఇట్లుదియే సంసారచక్రమును ద్రిప్పుచున్నది.

భ్రాన్తిమాత్రమిదంమోహోజ్జగద్రాఘవ దృశ్యతే

జనితప్రత్యయంస్థారం జలం తీవ్రాతపేయథా. 28

ఓ రామా! ఈప్రపంచమంతయు భ్రాంతిమాత్రమై అజ్ఞానముచే గన్పట్టుచున్నదగును. తీవ్రాతపమున నుదితమగు మృగతృష్ణాజలమందువోలె యిందు సత్యతృబుద్ధి కల్పించబడినది.

అబద్ధస్యైకరూపస్య సర్వగన్యాత్మనఃకథమ్

బుద్ధఃస్యాత్మదభావేతు మోక్షఃకస్యవిధీయతే. 29

అనంగమును, యేకరూపమును సర్వవ్యాపకమునగు ఆత్మకు బంధమెట్లుగల్గును? బంధమే లేనిచో యిక మోక్ష ప్రసంగ మెచట?

అత త్వజ్ఞానజాతేయం సంసారభ్రాన్తిరాతతా
త త్వజ్ఞానాత్తయంయాలి రజ్జ్వామివభుజంగధిః.

30

తత్త్వజ్ఞానాభావముచేతనే యావికాల సంసారభ్రాంతి యుత్పన్నమైనది. కాని తత్త్వజ్ఞానముచే రజ్జువునందలిని సన్నమువలెనిది వినాశమొందుచున్నది.

జ్ఞాతవానసిత త్వంస్వమేకయా సూక్ష్మయాధియా
జాత్యోఽసినిరహంకారో వ్యోమవత్తిష్ఠనిర్మలః.

31

ఓరామా! నీవివుడు సూక్ష్మబుద్ధిచే అత్యంతత్వము తెలింగితివి; మఱియు అహంకార రహితఁడవైతివి. కాన నీవిక యాకాశమువలె నిర్మలఁడవై యున్నందుము.

జ్యోఽసిత్పితృతంతథిలాః సుహృద్బాంధవవాసనాః
సంత్యజాసత్స్వభావస్య కానామకిలభావనా.

32

నీవు న సాక్షిరూపుఁడవుగాన బంధుమిత్రాదులఁగూర్చిన వాసనలఁ బర్యవర్జించుము. ఏలన, అసత్స్వభావపులగు బంధుమిత్రాదులఁగూర్చిన చింత వ్యర్థమే యగును గదా!

అపిచేతంతదస్య స్త్వం స త్వవాననుమియసే
ఇదంప్రథమతఃప్రాప్తం పరమాదపికారణాత్.

33

ఓరామా! నీవు (అసత్త్వభావమున కన్యమగునట్టి) సద్రూపమే గలవాడవు. అట్టి సత్త్వ భావ కారణమున నీ నీవు అనత్తు (అవిద్య) కంటెను, తత్కార్యములకంటెను, విలక్షణఁడవగుదువు. ఇక్కారణమున అఽవిద్యాకారణమునండి మొమ్మెదట ప్రాప్తించినదగు యీ బంధవాసనను నీవు త్యజించివేయుము.

భోగబంధుజగద్భావైః కర్తృభిశ్చశుభాశుభైః
ఆ త్తనోనాస్తిసంబధః కిమేతాననుశోచసి.

34

భోగముయితోను, భోగసాధకులగు బాంధవాదులతోను, జగత్కర్తృత్వములతోను, శుభాశుభ కర్మలతోను, ఆత్మకేమయును సంబంధములేదు. కాన నీవు బంధుమిత్రాదుల కొఱకల పరితపించెదవు?

ఆ తత్తత్త్వైకసారోఽహ మితిజాతధియోభయైః
న తేరామాస్తిసంబధః కింబిభేషిజగద్భిమాత్.

35

ఓరామా! ఆత్మతత్త్వమొకటియే సారమైనది. అట్టిసారస్థుడే నేనను దృఢబుద్ధిగల నీకెక భయమేల? ఈ జగద్భులుచే నీవేల యింకను భీతఁడెందుచుంటివి?

అజాతస్యసతోబద్ధోర్బద్ధదుఃఖసుఖభ్రమైః
కస్తేరాఘవసంబనో యదేతాననుశోచసి.

36

(చైతన్యస్య దృష్టియందు) యెన్నడును యత్పన్న మేగానట్టి యీ బంధువుల గూర్చిన సుఖదుఃఖములతో నీకేదోమి సంబంధము? వారికై నీవేల పరితపించుచుంటివి?

త్వంచేద్యభూవిధపురా తథేదానీభవిష్యసి
అద్యచేహస్థితోఽహ తవా ననుశోచయమ్.

37

(ఇక ఆత్మ సంగముగలదనియు నిత్యమనియు నమ్మినచో) నీవు పూర్వముండియుంటివి; భావికాలమునను యుండగలవు; ఇప్పుడును యుండియున్నావు. ఇట్టి నిత్యస్వభావముగల ఆత్మను నిక్కముగ నీవెఱింగియున్నావు గదా!

తదానస్తరగానన్యాన్ప్రాణాదీన్నికటస్థితాన్
బన్ధూనతీతాన్సుబహూన్కస్తాత్త్వం నానుశోచసి.

38

వర్తమానకాలమున సమీపస్థులగు బంధువులనే (ప్రాణతుల్యులుగ నెంచి వారికొకట దుఃఖించుచో, గడచిన యనేకజన్మలందరి బంధువుల కొకట నీవు దుఃఖించుటలేదు? కాన నట్టి వారికొకట పరితాపము నొందుట యుక్తముగా నేరదు.

పూర్వమన్యస్తథేదానీం బభూవిధభవిష్యసి
యదిరామతథాపిత్యం సద్రూపంకింవిముహ్యసి.

39

(ఆత్మ త్విగకమని నమ్మిన) నీవును నీబంధువులున్ను పూర్వము వేఱుగనుండిరి. ఇప్పుడును వేఱుగనున్నారు. ముమ్మందును అట్లనే యుండగలరు. (దీనిచే బంధుత్వాభావమే సిద్ధించుచున్నది) అట్టి వారలను సత్యమనినమ్మి నీవేల శోకించుచుంటివి?

పురాభూత్యాద్యభూత్యాచ భూయశ్చేన్నభవిష్యసి
తథాపిక్షీణసంసారః కిమర్థమనుశోచసి.

40

(ఇక ఆత్మ వాశంకమనినచో) పూర్వముండినవారు యిప్పుడుండుటలేదు, ముమ్మందును యుండబోరు. కాన క్షీణసంసారయుతుఁడవగు నీవు బాంధవాదులకై దుఃఖించ నేల?

తస్మాన్నదుఃఖతాయుక్తా ప్రాకృతేజాగతేక్రమే
తత్తైవముదితాయుక్తా యుక్తంకార్యానువర్తనమ్.

41

ఇట్లు ఆత్మసంగము గలదని యెంచినను శోకింపదగనిదైయుండ, అసంగమటస్థాత్మ విషయమై యిక వేఱుగ తెప్పులయునా? కాన మాయాయమగు నీ జగద్విషయమున శోకమునొందుట యుక్తముగాదు. సహజసంతోషవృత్తి నవలంబించి (ప్రాప్తించిన కార్యములఁ జేయుటయే యుక్తమగును.

మాగచ్ఛదుఃఖతాంరామ గుఱతామపిమావ్రజ
సమతామేహిసర్వత్ర పరమాత్మాహిసర్వగః.

42

ఓరామా! నీవు (ప్రాపంచిక పదార్థములచే సుఖదుఃఖముల నొందక సర్వత్ర సమరూపుఁడవైయుండుము. ఏలన పరమాత్మ సర్వవ్యాప్తియు సమరూపుఁడుగుగా!

అనస్తఃసత్స్వరూప స్త్వం ఖమివాతితతానరమ్
ప్రకాశోనిత్యశుద్ధస్త్వం జ్వాలానామివకోటరమ్.

43

ఓరామా! నీ వసంతుడవు; సత్స్వరూపుఁడవు; ఆకాశమువలె వ్యాపకుడవు; మఱియు సర్వత్ర ప్రకాశమయమైయున్న అగ్నిజ్వాలయందు అంధకారమునకు తావులేనట్లు, శుద్ధరూపుఁడవగు నీయందును దుఃఖాదులకు తావులేదు.

జాగతానాంపదార్థానా మద్యప్రాతతనుస్తనుః

హృత్తోస్సిహారముక్తానామేకస్తన్తురివాతతః. 44

జగత్పదార్థములందు నీయొక్క వ్యాపకస్వరూపము దృష్టోపదముగాకయున్నది. నీవు హృదయస్థుడవై ముక్తహారమున నూత్రమువలె సూక్ష్మరూపమున నంతట వ్యాపించియున్నావు.

సంసారసితిరేవేయం యద్యుత్పాద్యభూయతేపునః

అజ్ఞేనైవ నతజ్ఞేన జ్ఞోసిరామసుఖభవ. 45

ఓరామా ! అజ్ఞానియే మఱల మఱల జన్మమనొందును గాని జ్ఞానికాదు. (నపంచస్థితి యిట్టిదేయగును. నీవు జ్ఞానివేకావున సుఖముగనుండుము.

స్వరూపమిదమస్యాస్తు సంస్థతేనతతాధిమత్

అజ్ఞానాత్సారతామేతి జ్ఞాతవానసిసన్తతే. 46

నదుద్భవను నోరామా ! నిరంతరము దుఃఖభూర్లమగు యీసంసారము అజ్ఞానముచేతనే విస్తారమగుచున్నది. కాని నీవైతే జ్ఞానివే యగుదువుగా !

రూపంకిమన్యద్యవతు భ్రమమాత్రాద్యతేభ్రమే

స్వప్నమాత్రాద్యతేస్వప్నే భవత్వన్యోహి కఃక్రమః. 47

భ్రమగాక భ్రమకు మఱియొక రూపమెద్దిగలదు ? స్వప్నమందు స్వప్నముగాక యన్యక్రమమెయ్యదిగలదు ?

సర్వశక్తేరియంతక్తి ర్భ్రమమాత్రమయంతభా

రామద్యశ్యతపవేద మాభానమతిభాస్వరమ్. 48

ఓరామా ! మిగులప్రకాశవంతమై సుట్టరూపముగల్గి భాసించుచున్న భ్రమమాత్రమగు యీజగత్తు సర్వశక్తివంతుడగు పరమాత్ముని శక్తియేయగును.

సుబద్ధుఃకస్యచిత్తఃస్యాదిహనో కస్పిదవ్యరిః

సదాసర్వేచసర్వస్య సర్వంసర్వేశ్వరోచ్ఛయా. 49

ఈప్రపంచమున యొకడు మఱియొకనికి బంధువుగాని, మఱియొకనికి శత్రువుగాని కానేరడు. ఏలన, శత్రు మిత్ర యుదాసీనులందఱును కాలక్రమమున యీశ్వరేచ్ఛచేతనే సంభవించువారగుదురు.

ఆలూనశీర్షముఖల మిదమన్యోన్యసంక్రెతమ్

అనారతంయూతి జగత్తరంగౌఘఙ్గవాంభసః. 50

పరస్పరకారణములచే నీజగత్తంతయు, జలమందలి తరంగములవలె నిరంతరము భిన్న భిన్నమగుచు నేయున్నది.

అధఃస్థిత్యమాయూతి యాత్మార్థ్యత్వమధస్తథా

సంసారస్యచలన్యాస్య చక్రనేమిరివాభితః. 51

జలనీలమగు నీసంసారచక్రము నిరంతరము క్రిందనుండిపైకిని పైనుండిక్రిందమను నేమి భండనమున తిరుగాడుచున్నది.

స్వర్గస్థా నరకంయూన్తి నారకాశ్చత్రివిష్టపమ్

యోనేరోన్యస్తరంయూన్తి ద్వీపాద్వీపాస్తరంజనాః. 52

స్వర్గమందలి జీవులు నరకమునకును నరకమందలి జీవులు స్వర్గమునకును యేగుచున్నారు. ఒకజన్మనుండి మఱియొకజన్మను, యొకద్వీపమునుండి మఱియొక ద్వీపమును జీవులు పొందుచున్నారు.

ధీరాఃకార్పణ్యమాయూన్తి కృపణాయూన్తిధీరతామ్

పరిస్ఫురన్తిభూతాని సాత్తోత్పాతశతత్రమైః. 53

ధీరులు కృపణత్వమును, కృపణులు ధీరత్వమును నొందుచున్నారు; శతకోశ్వతనాది వివిధభ్రమలచే జీవులు సంపలనము నొందుచున్నారు.

ఏకయాపస్థితంచక్రం స్వచ్ఛంసంతాపవర్జితమ్

నేహసంప్రాప్యతేకించదగ్నా హిమకణోయథా. 54

అగ్నియందు మంచుబిందు వుండనివిధమున ఈసంసారచక్ర మెన్నటికిని యేకరూపమును స్వచ్ఛత్వమును దుఃఖరహితత్వమును పొందనేరదు.

యేయేనామమహాభాగా బహవోబాన్ధవాస్తథా

విసప్తావపద్యత్యన్తే తేతేకతిపయ్యైరిన్తే. 55

ఎందఱో మహానీయులు బంధుజనము కొలదికాలమునకే వినాశమొందుట మనము గాంచుచున్నారము.

పరతాత్త్వియతాన్యత్వ త్వత్వమత్త్వాద్విభావనా

నేహసత్త్వామహాబాహో ద్విచంద్రాదిదృశోయథా. 56

మహాబాహుడవగు నోరామా ! ఈప్రపంచమున పరత్వము, ఆత్మీయత్వము, అన్యత్వము, త్వద్భావమద్భావములు (నీది, నాదియనుట) మున్నగునన్నియు ద్విచంద్రదర్శనమువలె మిథ్యయే యగును.

అయఃబద్ధుఃపరశ్చాయమయం చాహమయంభవాన్

ఇతిమిథ్యాదృశోరామ విగలన్తుతవాఘనా. 57

ఓరామా ! ఈతఱు బంధువు ఈతఱు శత్రువునవట్టియు, నేను, నీవునవట్టియు మిథ్యాదృష్టి నీకిపుడు నశించుచుగాక !

క్రీడార్థంవ్యసహారస్థ ఏతాభిర్వత్సదృష్టిభిః

ఆమూలమస్తశ్చిన్నాభిర్భూర్విహరహేలయా. 58

అజ్ఞాన వాసనాసహితముగ యంతఃకరణమున నుచ్చిన్నమై, నమచే భూధితమైన నీబంధుమిత్రాది దృష్టులనవలంబించి లీలామాత్రముగ వ్యవహరించుచు లోకమునజరింపుము.

సంసారసరణావస్థ్యాం తథావిహరకువ్రత

నయత్తైవత్రమత్రాన్తో వాసనా భారవానివ. 59

సుప్రతుండవగు నోరామా ! భారవాహునివలె, వాసనాభారముచే గుఱిమునొందక
యీ ప్రపంచమున విహరింపుము.

యథాయథై మాకార్యాణి వాసనాక్షయకారిణీ
విచారణాతపోదేతి సంశామ్యన్తితథాతథా. 60

వాసనా క్షయకారిణియగు విచారణ యుదయమైనకొలది సాంసారిక వ్యవహారములు
శమియమందును.

అయంబన్ధరయంనేతి గణనా లఘుచేతసామ్
ఉదారచరితానాంతు విగతావరణైవధీః. 61

ఈతడుబంధువు, ఈతడుశత్రువను భేదదృష్టి అల్పబుద్ధులకే యుండును. ఉదారచరితుల
కట్టి పరిగిస్తున్నదృష్టి, ఆవరణయుక్తమగు బుద్ధి యుండనేరదు.

నతదస్థినయత్రాహం నతదస్థినయన్మమ
ఇతినిర్ణయధీరాణాం విగతావరణైవధీః. 62

‘నేనులేని పదార్థమేలేదు, నాదికానివస్తువేలేదని నిశ్చయించుటచే ధీరులబుద్ధియుండది
ఆవరణ వశించును

నాస్తమేతినచోదేతి యశ్చిదాకాశవన్మహాన్
సర్వసంపశ్యతిస్వస్థః స్వస్థాభూమితలంయథా. 63

అట్టిప్రాణుల డుక్కుత్తివివాశములు లేవివాడై చిదాకాశమువలె మహత్తరరూపముగల్గి,
విశ్లేషమునశించుటచే స్వస్థుడు, ఆశంకముననున్నవాడు భూతలమును వీక్షించునట్లు సర్వలోక
బరికించును.

సర్వాపవహితేభూతజాతయో రామబన్ధవః
అత్యంతాసంయుతాపతా స్తవరామ నకాశ్చన. 64

ఓరామా ! ఈ ప్రపంచమునగల జీవజాతులన్నియు నీబంధువులే, ఏలన, ఆనేకజన్మల
బొందుటక బట్టి సంబంధ బాంధవములులేని జీవజాతియెద్దియును నీకులేకయున్నది.

వివిధజన్మ శతాహితసంభ్రమే
జగతిబన్ధరబన్ధరితీక్షణమ్
భ్రమదశైవ వివల్లతివస్తుత
స్త్రిభువనం చిరబన్ధరబన్ధపి. 65

ఇతాదే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతోక్తే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే జీవన్ముక్తవర్ణనం నామాష్టాదశః
సర్గః || 18 ||

ఓరామా ! పలువిధ విచిత్ర జన్మభ్రమలతోగూడిన యాజగత్తునందు ‘ఈతడు బంధువు’
‘ఈతడు శత్రువు’ను మిథ్యాదృష్టిరూపమున భ్రాంతి విజృంభించుచున్నది. యథార్థముగ ముల్లోక

మందలి జీవులందఱును జీవభావదృష్టిచే నీబంధువులేయగుదురు. మఱియు బహ్మభావదృష్టిచే స్వయం
ముగ నీజీవారిస్వరూపముగటకబట్టి నీకు వారబంధువులున్న వగుదురు.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికాయందు ఉపశమప్రకరణమున
జీవన్ముక్తవర్ణనం అష్టాదశ సర్గము || 18 ||

ఏ కో న విం శ : స ర్గ : .

శ్రీ వసిష్ఠ ఉవాచ :—

అత్రైవోదాహరన్తిమ మితిహాసంపురాతనమ్
భాగ్యోన్మిప్రథగాతీరే సంవాదంమునిపుత్రయోః. 1

శ్రీవసిష్ఠుడు:—ఓ రామా ! ఇవిషయమున మందాకినీవదీతటమున వసించు యిరువురు
సోదరులగు మునిపుత్రుల సంవాదమును ప్రాచీనయితీహాస ముండుగలదు.

అయంబన్ధరయంనేతి కథాపస్తావతఃస్మృతమ్
ఇతిహాసమిమంపుణ్య మాశ్చర్యంశృణురాఘవ. 2

ఓరామా ! ‘ఈతడు బంధువు, ఈతడుబంధువు కాడను నీకథాప్రసంగమున ఆశ్చర్య
కరమగు యీ పరిత్రేపిహాసమును నీవాకిలించుము.

అస్త్యస్యజంజూద్వీపస్య కస్మింశ్చిద్ధిరికుంజరే
వనవ్రూహామహాంతంసో మహేన్ద్రోనామపర్యతః. 3

కల్పద్రుమవనచ్ఛాయా విశ్రాంతమునికిన్నరః
శృంగైరాతతమాకాశం జితవాన్యఃసమున్నతైః. 4

బ్రహ్మలోకాస్తరప్రాప్త శృంగకన్దరచారిభిః
సామవేదప్రతిధాన్వ ఘుంఘుమైర్గాయతీవయః. 5

యఃపయోమేదురైశ్చేష్టైర్లసితైః శృంగకోటిషు
లతాకుసుమసంప్రతైః కున్దలైరివరాజతే. 6

యస్తదోడ్ధయనోతానాం శరభాణాంవిజృంభితైః
విస్ఫుర్జతిగుహావశ్రైః కల్పాభ్రాణిహసన్నివ. 7

యేనస్థిర్ననిర్భాగైః కందరాస్తరచారిభిః
సముద్రజలకల్లోల విలాసో విచితోభిరతః. 8

తస్యైకదేశేవితతే రత్నసానామనోరమే
మునిభిఃస్నానపానార్థం వ్యోమగంగావతారితా. 9

తస్యాస్త్రిప్రథగాయాస్తు తీరేవికసితద్రుమే
రత్నాద్రితటవిద్యోతే కచత్కనకపింజరే. 10

ఆనీదభ్యుదితజ్ఞానస్తపోరాశిరుదారధీః

మునీర్షితపానామ తపోమూర్తమివాపరమ్.

11

ఈ బంబూద్వీపముయొక్క యొకానొక పర్వతపంజమున ఆ నీకపనముల తోగూడిన మహేంద్రమను గొప్పపర్వతమొందుగలదు. అందలి కల్పవృక్షవనచ్ఛాయయందు నునులు, కిన్నరలు విశ్రమించుచుండిరి. తనయున్నతశిఖరముచే నయ్యది విశాలాకాశమునుగూడ నిర్ణించినదాయెను. బ్రహ్మగోళపర్వతము వ్యాపించిన నా పర్వతశిఖరములయొక్క గుహలందు పసింపువాడు తమ ఘుంఘుమనాదముచే సామగానమొనర్చుచున్నట్లుండిరి. అసంఖ్యాకములగు దాని శిఖరములపై జలముచే క్యామవర్షయుత్పత్తైన విద్యుల్లతాసహిత మేఘములతోను లతాకుసుమములతోనుగూడి కేశయుక్తముగ యలరాచుండెను. తలములపై గంతులిడుచున్న 'అష్టాపద' మృగముల శబ్దములతో గూడిన యాపర్వతము తన గుహరూప ముఖములచే హస్తమొనర్చుచు ప్రళయకాల మేఘములవలె గర్జన సల్పుచున్నట్లుండెను. పర్వతకందరామధ్యమున జలించు నెలయెల్ల శబ్దములచే నయ్యది సముద్రతరంగశబ్దమునుగూడ జయించెను. ఆపర్వతముయొక్క మిగుల మనోహర అతివిశాల రత్నమయశిఖరమందలి నొకభాగమున స్నానపావార్థ మాకాశగంగ ప్రవహించుచుండుటచేను, ఆ గంగాజలముచే వికసితములగు కల్పవృక్షములుగల్గి మేఘపర్వతతటమువలె ప్రకాశించుచు ముగ్ధముగలెళింపుచు నాపర్వతముపై బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుడును, ఉదారచరితుడును తపోమూర్తి యువగు దీక్షితపుడను మునీశ్వరుండు వసించుచుండె.

మునేర్బభూవతు స్తస్య పుత్రోద్వావిన్దుసున్దరా

పుణ్యపావననామానౌ ద్వాకచావివవాక్ష్మతేః.

12

బృహస్పతి కమలను యింద్రుడుపుత్రులతోఁ జుమ్మునీండునకు చంద్రసమానులగు పుణ్య పావనులను సౌందర్యవంతులగు యిరువురుపుత్రులు గల్గిరి.

సతాభ్యాంసహపుత్రాభ్యాం భార్యయాచసహైకయా

ఉవాససరిత స్తీరే తస్మిన్సఫలపాదపే.

13

ఆ యిరువురు పుత్రులతోను భార్యతోనుగూడి యాబ్రాహ్మణుండు ఫలవృక్షసహితముగా నా గంగాతీరమున వసించుచుండె.

అథకాలేతయో స్తస్య పుత్రయోర్జానవాసభూత్

పుణ్యోనామచయోజ్యేష్ఠో గుణజ్యేష్ఠస్యరాఘవ.

14

పిదప నోరాఘవా ! కాలక్రమమున నాయింద్రుడుపుత్రులలో నయో గుణంబులందును జ్యేష్ఠుడైన పుణ్యుడను నాతడు బ్రహ్మజ్ఞానియయ్యె.

సావనోర్ధప్రబుద్ధోభూత్పూర్వసంధ్యాన్బుజం యథా

మార్భ్యాదధిగతోనాప్తః పదేదోలాయితఃసితః.

15

పూర్వసంధ్యాసమయమందలి కమలమువలె సావనుడర్జ్జునియయ్యెను. తనయజ్ఞత్వముచే నాతడు పూర్ణబ్రహ్మచదును పాపి నొందజాలక మధ్యమార్గముననే వ్రేలాడుచుండెను.

తతోవహత్యకలితే కాలేకలితకారణే

సంవత్సరశ తేజీర్ణ దీర్ఘ దేహలతాయుసి.

16

అస్మాన్మంగురభూతాఽవ్యదస్యత్రాస్తతభీషణాత్

రతిముత్స్యజ్యసంసారాజ్జరాజర్జరజీవితః.

17

కలనాపక్షిణీనీడం దేహందీర్ఘ తపామునిః

జపశాగిరిగుహగేహే భారంవై వధికోయథా.

18

పిదప, ప్రాణుల ఆయుశ్చయమొనర్చునదియు, అదృశ్యమును దీర్ఘదేహమనులతను విశిష్టముగావిండునదియునగు శతపర్వ కాలము గడువ నశ్వరజీవులచే బరిపూర్ణమును, జన్మజరామరణాది వివిధవృత్తాంతములచే భయంకరమునునగు యీ సంసారముయొడ శ్రీతిధ్యజించి వార్ధక్యముచే జర్జితమైన జీవితముగల నా ముని (దీర్ఘతవుడు) కల్పనారూపవిహంగమునకు నిలయమగు తన దేహమును భారమును త్యజించు చైవధికునివలె త్యజించివైచెను.

ప్రశాన్తకలనారంభం చేత్యరిక్తచిదాస్పదమ్

పదంజగామనీరాగం పుష్పగంధఞ్చవాంబరమ్.

19

అంత ఖుష్మగంధమాకాశమును జొచ్చునిధమున కల్పనారహితమును, విషయ వర్జితమును, చేతనస్వరూపమును, రాగ ద్వేషవిరహితమునగు బ్రహ్మచదును నాతడు ప్రవేశించెను.

అథభార్యామునేర్దేహం ప్రాణాపానవివరితమ్

దృష్టావ్వీలులితంభూమా వినాలమివపంకజమ్.

20

చిరమభ్యస్తయాయోగయుక్త్యా పరివిత్రిగ్ధయా

తత్యాజ తనుమహ్నానాం వడ్డుదీపద్గినిమివ.

21

అటుపిమ్మట ప్రాణాపానరహితమై నాశములేని కమలమువోలె భూమిపై బడియున్న తన భర్త దేహముఁగాంచి యాతనిపత్ని చిరకాలాభ్యస్త పత్యుపదిష్ట యోగయుక్తితోగూడి మలిన పద్మసరంబును భ్రమరమువీడునట్లు తన శరీరమును పరిత్యజించెను.

భర్తారమేవానుయయా జనస్యాదృష్టతాంగతా

ప్రభాగగనకోశస్థ మస్తయారేమివోడుపమ్.

22

అట్లామె బ్రహ్మభావమునొందిన తనభర్త ననుగమించి, వంద్రుడై స్తమింప నాతనికాంతి యాశ్రయమున గోచరించువిధమున, మానవదృష్టి కగోచరమయ్యెను.

మాతాపిత్రోస్తుగతయో రౌర్ష్యదేహికకర్మణి

పుణ్యవీవస్థితోఽవ్యగ్రః పావనోదుఃఖిమాయయా.

23

అత్తటి పుణ్యుడు మృతులగు తన మాతాపితృలకు దహనక్రియాదుల నొనర్చుసాగెను. కాని పావనుడు మాత్రము దుఃఖాక్రాంతుడై యుండెను.

శోకోవహతచిత్తోఽసౌ భ్రమన్కాననవీధిషు

జ్యాయాంసమనవేత్సైవ పావనోవిలలాపహ.

24

దుఃఖముచే నశించినచిత్తముగల పాపనుడంత నయ్యరణ్యహర్షములందు జరించుచు జ్యేష్ఠుడగు పుణ్యునివలె ధైర్యమువలంబింపక విలపింపనొడగెను.

అథార్థదేహికంకృత్వా మాతాపిత్రోరుదారధీః
ఆయయావిపివేపుణ్యః పావనశోకలాలసమ్. 25

అపిమ్మట దహనక్రియాదుల సమాప్తిగావించి యాదారచరితుడగు పుణ్యుడయ్యరణ్యమున శోకమగ్నుడైయున్న పావనునిచెంత కరిగెను.

పుణ్య ఉవాచ :—

కింపుత్రఘనతాంశోకం నయన్యన్యైకకారణమ్
బాష్పధారాధరంఘోరం ప్రావృట్ కాలఞ్చవాంబుజమ్. 26

పుణ్యుడు:— సోదరా! జలబిందువులధరించు వర్షాకాలకవలయు బోలిన నేత్రములుగల్గి అజ్ఞానకారణమున యేల యిట్లు మిగుల పరితాపము నొందుచుంటివి ?

పితౌతవమహాప్రాజ్ఞ గతఃసార్థంత్యదంబయా
స్వామేవపరమాత్మాత్మపదవీం మోక్షనామికామ్. 27

తత్థానంసర్వజన్తానాం తద్రూపంవిదితాత్మనామ్
స్వభావమభిసంపన్నే కింపితర్యనుశోచసి. 28

మహాప్రాజ్ఞుడవగు సోదరా! నీ జనకుడు జననీసహితుడై బ్రహ్మపదము నొందెను. ఆ బ్రహ్మమే సర్వజీవులకును నిలయును. అదియే బ్రహ్మనేత్రల స్వరూపము. స్వస్వరూపము నొందిన జనకునికై యేల న్యర్థముగ పరితపించుచుంటివి?

ఈదృశీతుత్వయాబద్ధా భావనేమానిమోమాజా
సంసారేయదశోచ్యోఽపి త్వయాతాతోనుశోచ్యతే. 29

‘ఈతడు నాతండ్రి, ఈమె నాతల్లి’ యను నీభావన అజ్ఞత్యకారణముననే నుదయించిన దగును. కాన నీప్రపంచమున శోకింపదగనిదానినిగూర్చి నీవేల శోకించుచుంటివి ?

ననై వభవతోమాతా నాసావేవపితౌతవ
నభవానేషతనయ స్తయోర్నిఃసంఖ్యపుత్రయోః. 30

నీతల్లిదండ్రులు నీకేగాదు; మఱియు నసంఖ్యాకములగు పుత్రులుగల యీ మాతాపితృలకు నీవొక్కడవే పుత్రుడవును గావు.

మాతాపితృసహస్రాణి సమతీతానితేసుత
బహూన్యంబుప్రవాహస్య నిర్మాసీవ వనేవనే. 31

సోదరా! వనస్థ జలప్రవాహమందలి నిష్పప్రదేశములవలె నీకింతదనుక యెందతో తల్లిదండ్రులు గలిందిరి.

అసంఖ్యపుత్రయోర్నైవ భవానేవకుతస్తయోః
సర్వతరంగవత్పుత్ర గతాఃపుత్రగణాన్పుణామ్. 32

మఱియు నీమాతాపితృలకు నీవొకడవే పుత్రుడవుగాను. వీరిన నదీతరంగములవలె మనుజులకెందతో పుత్రుడవుటికి గలిందియున్నాడు.

అస్మత్పిత్రోరతీతాని పుత్రలక్ష్యాన్యనేకతః
పత్రకోరకవృన్తాని లతావిటపయోరివ. 33

వృక్షలతలందు పత్రపుష్పదులవలె మన తల్లిదండ్రుల కింతవలెకెందతో లతలకొలది పుత్రులు జనించియుండిరి.

మిత్రబాంధవవృన్తాని జన్తోర్జన్మనిజన్మని
ఋతావృతావతీతాని ఫలాసీవమహాతరోః. 34

గొప్పవృక్షమునకు ఋతు ఋతువునందును ఫలములు గల్గునట్లు ప్రతిజన్మమునను జీవున కెందతో బంధుమిత్రాదులు గలుగుచున్నారు.

శోచనీయాయదిస్నేహాన్తాతాపితృసుతాఃసుత
తదతీతానశోచ్యంతే కిమజస్రంసమాస్రతః. 35

సోదరా! ప్రేమనగమున మాతాపితృపిత్రాదులు శోకింపదగుదురనిన, యింతదనుక యెన్నియోమాదులలో గలిందిన వేలకొలది మాతాపితృలకై యేల శోకమునొందుటలేదు?

ప్రపంచచోఽయంమహాభాగ దృశ్యతేజాగతేభ్రమే
పరమార్థేనతేప్రాజ్ఞ నాస్తిమిత్రంనబాన్ధవాః. 36

మహాభాగుడవగు సోదరా! జగత్సర్వమునకు హేతువగు అజ్ఞానముచేతనే యీ జగత్సర్వమును దృశ్యమానమగుచున్నది. యథార్థముగ నీకు మిత్రులుగాని బంధువులుగాని లేరు.

సనాశృణవహిత్రాతః పరమార్థేనవిద్యతే
మహాత్యపిచిరాతస్తే మరావివపయాలవాః. 37

సోదరా! చిరకాలము మిగుల సంతపమైన మరుధూమియుండు శేషమైన జలముండకట్లు పరిమార్గదృష్టియందాత్మయుండు (బ్రహ్మస్వభావమున) నాశమైయు లేదు.

ఏతాయాఃప్రేక్షునేలక్ష్మీ శ్చత్రచామరచంచలః
స్వప్న ఏవమహాబుద్ధే దినానిత్రీణిపంచవా. 38

ఓ మహామతి! ఛత్రచామరాది సహితముగ యే చందల రాజ్యాదివిభవములను నీవు గాంచుచుంటివో, అవన్నియును మామనాలుగు దినములు (అబ్బకాలము) మాత్రమే యుండునవగును.

దృష్ట్యాతుపారమార్థిక్యా పుత్రసత్యంవిచారయ
నైవత్యంనవయంచైవ భ్రాత్రిమస్తవరిత్యజ. 39

సోదరా! పరమార్థదృష్టిచే నీవు సత్యమును విచారింపుము. యథార్థముగ నీవుగాని నీనుగాని లేనివారమే యగుదుము. ‘నీవు నేన’ను యీత్రముల నీ యంతఃకరణముండి పారదోలుము.

అయంగతోమ్మతశ్చాయమితి దుర్బుధ్యయఃపురః
స్వసంకల్పోపతాపోత్థా దృశ్యస్తేనతుసత్యతః. 40

‘ఇది నశించినది, ఇది మరణించినది’ను నీకుద్భవము స్వసంకల్పభ్రమచేతనే నుదితమై నీసమృద్ధిమన విజృంభించుచున్నవిగాని యథార్థముగనవి సత్యములుగానేరవు.

అజ్ఞానవిస్తీర్ణమరావిలోలం
శుభాశుభస్వప్నమయైస్తరంగైః
సవాసనానామమరీచివారి
పరిస్ఫురత్యేతదనస్తరూపమ్.

41

ఇత్యాస్తే వాసిష్ఠమహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవదూతాక్షే మోక్షోపాయే
ఉపశమప్రకరణే పావనబోధనం నామైకోన

వింశః సర్గః ॥ 19 ॥

అజ్ఞానశాపముచే నాచ్ఛాదితమైన ఆత్మయను మయభూమియందు శుభాశుభ కర్మలను తరంగములచే చంచలమైన స్వవాసనాహుతమృగత్వస్థాజలమే యీ అనంత సంసారరూపమున ముగించుచున్నది.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠి తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున
పావనబోధనమను ఏకోనవింశ సర్గము. ॥ 19 ॥

వింశః సర్గః .

పుణ్య ఉవాచః—

కఃపితాకించనామిత్రం కామాతాకేచబాన్ధవాః
స్వబుద్ధ్యైవావగూయంతే వాత్యయా జనపాంసవః.

1

పుణ్యుడు:— సోదరా! తండ్రియెవరు? తల్లియెవరు? మిత్రుడెవడు? బాంధవుడెవరు? గొప్పవాయువుచే ధూళితమవిధమున వీరందఱును మనుజుని స్వబుద్ధి (భ్రాంతి) చేతనే కల్పించబడిన వారగుదురు.

బంధుమిత్రసుతస్నేహ ద్వేషమోహదశామయః
స్వసంజ్ఞామాత్రకేణైవ ప్రపంచోఽయంచితన్యతే.

2

బంధుమిత్రసుతాదిసహితమును రాగద్వేషమోహాదియైక్యమునగు యీ ప్రపంచమును ఆత్మస్వసంజ్ఞామాత్రమున విస్తరింపజేయుచున్నది.

బంధుత్వేభావితో బంధుఃపరత్యేభావితఃపరః
విమామృతదశేవేహ స్థితిర్భావనిబద్ధనీ.

3

మనుజుడు బంధుత్వభావనచే బంధువు, శుత్రుత్వభావనచే శత్రువునగుచున్నాడు. భావనామాత్రముచే విషమమృతముగాను, అమృతము విషముగాను నగునట్లు యీ సంసారస్థితియు శేవలము భావనాధిపమైయున్నది.

ఏక త్వేవిద్యమానస్య సర్వగస్యకీలాత్మనః
అయఃబన్ధఃపరశ్చాయమిత్యపాకలనాకుతః.

4

సర్వదేహములందును యోగరూపమున వెలుగుచున్న సర్వవ్యాపియగు ఆత్మకు ‘ఈతడు బంధువు, ఈతడు శత్రువు’ను కల్పనయే యెవటి?

రక్తమాంసాస్థిసంఘాతాద్దేహోదేవాస్థిపంజరాత్
కోఽహంస్యామితిచిత్తేన స్వయంపుత్రవిచారయ.

5

రక్తమాంసాస్థిసంఘాతరూపమగు యీదేహమును అస్థిపంజరముకంటె నన్యమై చేతన స్వభావుడైన నాయొక్కయథార్థ స్వరూపమేమి యని చిత్తమున విచారణయొనర్చుము.

దృష్ట్యాతుపారమార్థిక్యా నకశ్చిత్త్వంనవాస్యహమ్
మిథ్యాజ్ఞానమిదంపుణ్యః పాపనశ్చేతివల్లభి.

6

పరమార్థదృష్టితో జూచిన పాపమడవనబడు నీవును పుణ్యుడనబడు నేనును లేనివారమే యగుదుము. దేహాత్మాభిమానమును మిథ్యాజ్ఞానముచేతనే మన యీ రూపములు విజృంభించుచున్నవి.

కస్తేపితాకశ్చగుహ్యత్కామాతా కశ్చవాపరః
ఖస్యానస్తవిలాసస్య కిమస్వంకింస్వముచ్యతామ్.

7

దేహదృష్టిచే సర్వము నాశవంతమగుటబట్టి యిక నీ తండ్రియెవరు, తల్లియెవరు? మిత్రుడెవడు, శత్రుడెవడు? మఱియు దేహామృతాధులకు భిన్నమైన శుద్ధచైతన్యదృష్టియందు అనంతరూపుడగు చిదాత్మకు స్వపరకియభేదములే యెవటి?

అసిచేత్త్వంతదన్యేషు యా తేషుబహుజన్మగు
యేబన్ధవోయేవిభవాః కింతానపి నశోచసి.

8

‘లింగశరీరము నూత్న దేహమే నేను, కాన బాంధవాది వ్యవహారములు నాకు గలవనిన, గడచిన యనేకజన్మలందలి బంధుభాద్యులకై యేల దుఃఖించుటలేదు?

బభూవుస్తేగుపుష్పాగు స్థలీషుమృగయోనిషు
బహవోబంధవో మార్గాస్తాన్కథం నానుశోచసి.

9

బభూవుస్తేసపద్మాగు తటివృంభోజినీషు తే
హంసస్యబంధవో హంసాస్తాన్కథం నానుశోచసి.

10

బభూవుస్తేలమన్యత్ర చిత్రాసువనరాజిషు
బహివోబంధవో వృక్షాస్తాన్కథంనానుశోచసి.

11

బభూవుస్తేమహాగ్రేషు శిఖరేషుమహీభృతామ్
బహవోభాన్ధవాః సింహాస్తాన్కథం నానుశోచసి.

12

బభూవుస్తేసప్తస్థిషు సరస్వమృజినీషుచ
బహవోబన్ధవోమత్స్యాస్తాన్కథం నానుశోచసి.

13

సోదరా ! వ్రుష్పసహిత వనభూములందు వసించు మృగజాతులందు నీ కనేక బంధువులు గలరు. వారిలకై యేల పరితపించుటలేదు? కమలయుక్తములగు నదీతీరములందును, కమలవనములందును హంసలరూపమున నీకెందఱో బంధువులుగలరు. వారలకొఱకును యేల దుఃఖించుటలేదు? ఇంకను అన్యవిచిత్రవనప్రదేశములందు వృక్షరూపమున నీకెందఱో బంధువులుగలరు. మఱియు గొప్పగొప్ప పర్వతములయొక్క భయంకరమైన ఉన్నత శిఖరములపైగల యెన్నియో సింహములును, కమలయుక్త నదీభాగములందలి యెన్నియో మత్స్యములును నీకు బాంధవులైయుండెను. వారి కొఱకును నీవేల పరితాపమునొందుట లేదు?

బభూవిధదశ్శార్దూమ కపిలోవనవానరః

రాజపుత్రస్తుపారేషు పుండ్రేషువననాయసః.

14

హైహయేషుచమాతంగశ్చ్రీగర్దేషుచగర్దభః

శాల్యేషుసరమాపులీః పతతీనరలద్యుమే.

15

విధ్యాత్రాపిపులో భూత్వా ఘోరో భూత్వా మహావటే

మస్తతే కుక్కుటోభూత్వా విప్రోజాహోఽసికస్తతే.

16

సోదరా! నీవు భూర్వము దశార్ద్రదేశమందు కపిలవనమున మర్కటముగను, తుషారదేశమందు రాజపుత్రముగను, పుణ్యదేశమందు వనమండలి కాకిగను, హైహయదేశమున యేనుగుగను, త్రిగర్తదేశమున గార్దభముగను, కాల్యదేశమున కునకముగను, సరళిపుష్పముందు పక్షిగను, వింధ్యాద్రపై ఆశ్వత్థవృక్షముగను, యక్షుకపగుయొక వటపుష్పమున కీటముగను, మందరపర్వతముపై కోడిగను, జన్మించి, యిపు డీపర్వతకందరమున బ్రాహ్మణుడవై జన్మించితివి.

కోసలేషుద్విజోభూత్వా భూత్వాపంగేషుతిత్తిః

అశ్వోభూత్వాతుపారేషు జాత స్త్వం బ్రహ్మణోఽధ్వజే.

17

యాకీటస్తాలకస్తాస్తర్షకోయ ఉదుంబరే

యఃప్రాగ్భుకోవిష్టవనే సత్త్వంపుత్రమమానుజః.

18

హిమవత్కందరే భూష్టతనుత్వగ్గర్భికోటరే

పిపీలికోయఃషణ్మానాన్సయం త్వమనుజోమమ.

19

స్థితఃసీమాస్తకుగ్గ్రామగోమయే యశ్చవృక్షైః

సార్థసంవత్సరంసాధో సోఽయం త్వమనుజోమమ.

20

పులిస్తీస్తనపీఠేషు నిలీనం యనకాననే

వట్పుడేనేవపద్ధేషు సోఽయంత్వమనుజోమమ.

21

మఱియు కోసలదేశమున బ్రాహ్మణుడవుగను, వంగదేశమున కీటపక్షిగను, తుషారదేశమున అశ్వముగను, తాళపుష్పమున కీటముగను, ఉదుంబర (మేడి) వృక్షమున దోమగను, వింధ్యాద్రపై బకముగను నీవు జన్మించియుంటివి. హిమాలయపర్వతకందరముపై భూష్టతనుత్వగర్భికోటరమున యాఱుమానముల కల్గింతము నీవుజన్మించితివి. ఈ దేశ సీమాంతమందలి నొకకుగ్రామమున గోమయం దొక పిల్లరసంవత్సరములు వృద్ధుడై మైదముంటివి. అంతయునకనునందు ప్రచరమున

చండాలకన్యయొక్క స్తనభాగమందు వసించియుంటివి (ఆపె పుత్రుడవైయుంటివి) ఆనీవే యిపు డీ బ్రాహ్మణగృహమున నాయనుజుడవై జన్మించితివి.

ఏతాన్వన్యానుబహ్విషు జనయోనిషుపుత్రక

జాతోఽసిజంబూద్వీపేఽస్మిన్నురా శతసహస్రశః.

22

సోదరా ! ఇంకననేక జీవజాతులందును యీ జంబూద్వీపముననే నీ వనేకమారులు జన్మించియుంటివి.

ఇత్థంతవాత్తనశ్చైవ ప్రాక్తనంవాసనాక్రిమమ్

పశ్యామిసూక్ష్మయాబుద్ధ్యా సమ్యగ్దర్శనశుద్ధయా.

23

ఇవిధమున మనయిద్వర పూర్వకాటికవాసనాక్రమములను సమ్యక్ దర్శనముచే విశుద్ధమైన మాత్మబుద్ధితో నేను గాంచుచున్నాను.

మమాపిబహోవ్యవహలథా యోనయోమోహిమన్ధరాః

సమతీతాః స్తరామ్యద్య తాజ్ఞానోదితయాదృశా.

24

జడమగు అజ్ఞాన స్థితియందు పూర్వము నేగడపిన యనేక జన్మలనుగూడ జ్ఞానోదితమగు దివ్యబుద్ధితో నేనిపుడు సంస్మరించుచున్నాను

త్రిగర్దేషుశుకోభూత్వా భోకోభూత్వాసరితతే

వనేషులావకోభూత్వా జాతోఽహమిహకాననే.

25

భుక్త్యాపులిన్దతాంవిశ్లేష్ కృత్వాపంగేషుపృక్షతామ్

ఉప్యేత్వమపివిధ్యాత్రా జాతోఽహమిహకాననే.

26

యశ్చాత్మకో హిమగిరౌ యోచాజాపాండ్రమండలే

వ్యాఘ్రాయఃసహ్యాకుంజేషు సపహహం తవాగ్రజః.

27

యోగ్యుక్రోదశవర్షాణి యోగ్రాహో మాసపంచకమ్

యఃసమానాంశతంసింహః సపివేహ తవాగ్రజః.

28

ఆన్యగ్రామచకోరేణ తుషారనృపరాజనా

శ్రీశైలాచార్యపుత్రేణ చంభవత్కథ్య తేమయా.

29

సర్వేవివిధసంసారా వివిధాచారచేష్టితాః

విలాసాజన్మనోభ్రాంతేః స్మర్యస్తేప్రాక్తి నామయా.

30

త్రిగర్తదేశమున శుకనదీతీరమున కప్పగను, వనప్రదేశములందు పక్షిగనునైతిని. వింధ్యాద్రపై ఛండాలుడుగను, వంగదేశమున పృక్షముగను, వింధ్యాచలముపై ఒంటెగను జన్మించితిని. మఱియు హిమాలయముపై చాతకపక్షిగను, పాండ్రదేశమున రాజుగను, సప్తపర్వత శంజములందు వ్యాఘ్రముగను జన్మించియుంటిని. పదిసంవత్సరములు గృధ్రముగను, అయిదు మాసములు మొసలిగను, నూఱు వత్సరములు సింహముగనునుంటిని. మఱియు ఆంధ్రదేశమున చకోరమై వసించియుంటిని. హిమప్రదేశమందు మండలాధిపునివలె గోళిందు శ్రీశైలాచార్యుని పుత్రుడవై జన్మించియుంటిని నేనిపుడు గర్వముగ పఠించుకొనుచున్నాను. ఇట్లు వివిధసంసారయక్రమము,

వివిధక్రియాచారసహితమునకు పూర్వకాగికజన్మ భ్రాంతివిలాసము నేనిపుడు సంస్కరించుచున్నాను.

ఏవంస్థితేజగజ్జాతా బాధవాశతతోగతాః
పితరోమాతర్నైవ భ్రాతరఃసుహృత్ స్తథా. 31

కాంతాస్సమనుశోచావో నశోచావశ్చ కానపి
బహునిహంతిశోచావ ఈదృశ్యేవజగద్గతిః. 32

కాన నీ జగంబున యెందతో బంధువులు, తల్లిదండ్రులు, సోదరులు, మిత్రులు మనకుండి యుండిరి. వారియందెవరికై దుఃఖించెదము? యెవరికై దుఃఖింపకయుందుము? ఈ జగత్తుయొక్క స్థితియే అటువంటిదని యెఱుంగుము.

అనంతాపితరోయాస్తి యాన్త్యనన్తాశ్చమాతరః
ఇహాసంసారికాంపుంసాం వనపాదపపర్ణవత్. 33

వనమందలి వృక్షపర్ణములవలె సంసారిక మనుజులు కెందతో అసంఖ్యాకములగు మాతా పితరులు సంభవించుచుండుదురు.

కింప్రమాణమతఃపుత్ర దుఃఖస్యాత్రసుఖశ్శ్యచ
తస్మాత్సర్వంపరిత్యజ్య తిష్ఠావఃస్వచ్ఛతాంగతౌ. 34

కాననో సోదరా! సుఖదుఃఖములకు మేరయెవట? అందుచే శోకమంతయు (తా దృశ్యమంతయు) పరిత్యజించి నిర్మలత్వమునొంది యుండెదము.

ప్రపంచభావనాంత్యక్వా మనస్యహమితిస్థితామ్
తాంగతింగచ్ఛభద్రంతే యాంయాస్తిగతికోవిదాః. 35

సోదరా! మనంబున యహంభావరూపమున నున్న ప్రపంచభావనను విడవాడి, ఆత్మ జ్ఞులగు మాడ్గము నాశ్రయింపుము; నీకు శ్రేయమగుగాత!

ఇహజవంజవీభావం పతనోత్పతనాత్మకమ్
నచశోచ స్తిసుధియశ్చిరం నల్లన్తికేవలమ్. 36

ఈ ప్రపంచమున పతనము, ఉన్నతియును చక్రభ్రమణము నిరంతరము కొనసాగుచునే యున్నది.

భావాభావవిసిర్గుక్తం జరామరణవర్జితమ్
సంస్కరాత్మానమవ్యగ్రో మా విమూఢమనాధన. 37

సోదరా! భావాభావవిసిర్గుక్తమును, జరావర్జితమునగు ఆత్మను సావధానమనస్కుడై విచారింపుము. మూఢవిక్తుడై నెన్నటికిగాకుము.

న తేదుఃఖంన తేజన్య న తేమాతాన తేపితౄ
ఆతేవాసింసద్బుద్ధే త్వమన్యఃకశ్చిదేవహి. 38

ఓ సద్బుద్ధీ! యథాగ్రముగ నీకు తల్లిగాని తండ్రిగాని లేరు. దుఃఖముగాని జన్మగాని లేవు. మఱియు నీవు ముక్తు (దేహబంధము) గా నేరవు.

అస్యాంసంసారయాత్రాయాం నానాభినయదాయినః
అజ్ఞావనరాసాధు రసభావసమన్వితాః. 39

అజ్ఞానులీ సంసారయాత్రయందు పలువిధక్రియ లాసర్పము, పురమిద్దమంటే సారముదిగల్గి వర్తింతురు.

మధ్యస్థదృష్టయఃస్వస్థా యథాప్రాప్తార్దర్శినః
తజ్ఞాస్తుప్రేక్షకావప సాక్షిః శ్చేవ్యవస్థితాః. 40

కాని తత్త్వజ్ఞానులు, నాసీనులై, స్వస్థులైయుగల్గి, ప్రాప్తింపు కార్యము నెఱవేర్చుచు, తేవలము సాక్షి నాత్ములైయుండుదురు.

కర్తారోఽపినకర్తారో యథాదీపానిశాగమే
ఆలోకకర్మణామేవం తజ్ఞాలోకస్థితావిహ. 41

కాత్రాగమసమయమున స్వసన్నిధానమాశ్రమచే ప్రకాశ-క్రియయొనర్చు దీపమువలె కర్తయు, అభిమానరహితుడగుటచే నకర్తయునై తత్త్వజ్ఞుడై ప్రపంచమున విహరించును.

ప్రతిబింబేనదృశ్యస్తే స్యాత్ప్రబింబగజైరపి
యథాదర్శనార్తాద్వాస్తథా కార్యేమహాధియః. 42

దర్శనాదులు ప్రతిబింబముగల్గియున్నను, తత్ప్రతిబింబిత వస్తుభర్తృముల నంటవట్లు తమ మందర్శ్యవస్తువులకు కార్యములం జేయఁబున్నను తత్త్వజ్ఞులైతత్వరూపమున వాటియందు ప్రవిష్టులు గాకయే యుండుదురు.

నరైష్యణామయకలంకవివర్జితేన
స్వస్థాత్మభావకలితేన హృదబ్జమధ్యే
పుత్రాత్మనాత్మసి మహామునినామునైవ
సంత్యజ్యసంభ్రమమలం ఘరితోపమేహి. 43

ఇత్యావే వాసిష్ఠ మహారామాయణే వాల్మీకీయే దేవమూర్తాక్షే మోక్షోపాయే
ఉపశిమప్రకరణే సావనబోధోనామ
వింశః సర్గః || 20 ||

సోదరా! ఇచ్చామక కళంకవర్జితుడనై మనశీలుడనై, స్వయముగ సాక్షాత్కరింప బడిన హృదయకమల స్థితయాత్మభావముచే సంసారభ్రమయంతయు పూర్ణముగ త్యజించివైచి శివించుదాని (యాత్మ)చే సంతుష్టిఁజెందుము.

ఇది శ్రీ వాసిష్ఠ తాత్పర్యప్రకాశికయందు ఉపశమప్రకరణమున
సావనబోధమను వింశ సర్గము || 20 ||

మహర్షి సద్గురు శ్రీమలయాక స్యాములవారు

శ్రీ వ్యాసోశ్రమేష్టు

విరేడ్డు, చిత్తూరు జిల్లా - 517 621,

ఫోన్: 08578-287528, ఫ్యాక్స్: 287647